

GÖL MEDENİYETİ ÇALIŞMALARI

HÜYÜK

Editör:
Prof. Dr. Necmi UYANIK

GÖL MEDENİYETİ ÇALIŞMALARI:
HÜYÜK

Editör:
Prof.Dr. Necmi UYANIK
Editör Yrd.
Ar. Gör. Doğan Can AKTAN

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
YAYINCI SERTİFİKASI NUMARASI
44040

GÖL MEDENİYETİ ÇALIŞMALARI: HÜYÜK

Editör:
Prof.Dr. Necmi UYANIK

Bu kitabın bütün yayın hakları Palet Yayınlarına aittir.
Yayınevinin yazılı izni alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği tanıtımlar ve akademik çalışmalar
haricinde,kısmen veya tamamen kitaptan alıntı yapılamaz.
Eser, matbu yahut dijital ortamda kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN: 978-625-8414-48-6

BASKI

ŞELÂLE OFSET

Fevzi Çakmak Mah. Hacı Bayram Cad. No: 22 Karatay / Konya
MATBAA SERTİFİKASI NUMARASI: 13361

Konya, Eylül 2022

PALET YAYINLARI

Mimar Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı No: 42 Meram / Konya
Tel. 0332 353 62 27
www.paletyayinlari.com.tr

GÖL MEDENİYETİ ÇALIŞMALARI: HÜYÜK

Editör:

Prof.Dr. Necmi UYANIK

Editör Yrd.

Ar. Gör. Doğan Can AKTAN

ÖN SÖZ

Göl medeniyetinin çocuklarına ithaf olunur!

Kadim göl medeniyetinde bir yer Hüyük. Coğrafyanın kader olduğu düşünülürse Beyşehir Gölü ve çevresi hiç şüphesiz tarihin önemli duraklarından birisidir. Akdeniz Bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi'nin birleştiği yerde Anadolu'nun önemli bir kültür kervanı sahasıdır. Hüyük ve yöresi M.Ö. Neolitik dönemlerden başlayarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tarihi süreçte tarım-hayvancılık, su ve maden kaynakları, çevre-jeolojisi ve çeşitli mekânları, dili, tarihi yolları ve işletmele-ri ile birlikte çok önemli bir kültür zenginliğini üzerinde barındırmaktadır.

Göl Medeniyeti Çalışmaları: H Ü Y Ü K ismini taşıyan bu eserde 23 değerli akademisyenin/bilim insanının yazısı bulunmaktadır. Hüyük ve çevresinin coğrafi yapısı, tarım ürünleri, marka değer taşıyan coğrafi işaretli ürünü olarak çileği, jeopolitiği, jeolojisi, su kaynakları ve anıtları, tarihi Roma yolu, bölgenin hayvansal potansiyeli-üretimi ve kuşları, kültür örgüsünde dili ve gündelik hayatın içinde geleneksel özellikleri ile su kuyuları, imarı, hikâye anlatıcılığı, idari taksimatta bir yer olarak Kireli, madenleri ve barit madeni üzerine işletmeleri, kültür envanteri-sanatı, Milli Mücadele dönemine olan katkıları ve önemi gibi bir birbirinden değerli çalışmalar yer almaktadır. Hiç şüphesiz ilerleyen süreçte bölge ile ilgili yeni ve farklı alan çalışmaları yapılacaktır. Farklı konuları ele almasıyla bu eserin Hüyük yöresi ile ilgili ilk çalışma olmasının yanı sıra, bazı eksikleri de söz konusu olacaktır. Amacımız sürdürülebilirlik ilkesi ekseninde mikro anlamda bölgenin (Makro anlamda Türkiye'nin) potansiyeline, sorunlarına ve sorunların çözümüne dönük öneriler ve stratejik yol haritaları çizilebilir. Öncelikli hedeflerimiz arasında, çocuğundan gencine ve yaşlısına kadar erkeği ve kadınıyla yöre halkının kültürü üzerine tespitler yaparken, halkın çağdaş değerlerle donatılarak güçlü Türkiye yolunda ilim ve irfan sahibi olması yer almaktadır. Kadını ve erkeği ile bölgesel kalkınma yolunda üreten bir Hüyük'tür. Dolayısıyla *Göl Medeniyeti Çalışmaları*, bundan sonrası için bir ekol olarak, Beyşehir Gölü çevresindeki tüm illeri ve Keykubat Yolu örneğinde olduğu gibi bağlantılı olduğu coğrafyayı içine alan yeni çalışmalar-projeleri, tefekkür harmanında üretim zihniyetiyle ortaya koymayı hedeflemektedir. Multidisiplin bir bakış açısıyla sanattan tarıma, tarihten turizme, kültürel mirastan iletişime...Bütün alanlarda EĞİTİMLE OKU anlayışı çerçevesinde ilim ve irfan meşalesini daha güçlü yakabilmektir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında manevi ve maddi destekleri olan değerli şahsiyetlere teşekkür etmek borcumuzdur. Hüyük Kaymakamlarımız sayın Cüneyt

Demirkol ve sayın Hasan Çimer'e, değerli köy muhtarlarımıza, eserin basılmasında katkı sağlayan tüm değerli şahsiyetlere teşekkür ediyorum. Bu esere kıymetli çalışmaları ile imza atan bir birinden değerli yazarlarımızı/akademisyenlerimizi ve editör yardımcımızı ayrı ayrı tebrik ediyorum.

Gölün kenarında Çukurkent Köyü'nde yetişen, Hüyük Lisesinde okuyan kamyoncu ve çiftçi bir ailenin çocuğu olarak bu esere editörlük yapmak ise benim için ayrı bir şeref olmuştur. Ailemle birlikte, bizlerin yetişmesinde emeği geçen, bizlere yıllarını veren (Köyümüz öğretmenleri ile birlikte) Hüyük Ortaokulu ve Lisesi'nin tüm değerli öğretmenlerini/öğretmenlerimi ayrı ayrı yâd etmek istiyorum. Bu nedenle bu eserin, Göl medeniyetinde nefes almış, hizmet vermiş esnafından, işçisinden sanayicisine, toprağı tohumla buluşturan çiftçisine, çobanına, din görevlilerine, sağlık çalışanına, idari ve mülki vs. her meslekten insanımıza, toprağın tozunda alın teri dökerek üretmiş olan tüm yüreklere, gençlere/yöre halkına/hemşehrilerimize ve tüm belediye başkanlarımızla birlikte kurumlarımıza hayırlı olmasını temenni ediyorum. Son olarak ve belki de en anlamlı ahde vefa teşekkürümüz bu vatana can ekmiş tüm şehit ve gazilerimize olacaktır. Hepsini rahmet ve minnetle anıyorum!

Çukurkent/25.10.2022

Editör

Prof. Dr. Necmi UYANIK

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	5
HÜYÜK VE ÇEVRESİNİN COĞRAFİ YAPISI	9
<i>Mehmet Akif CEYLAN - Sinan KAYA</i>	
HÜYÜK İLÇESİNİN ESKİÇAĞDAKİ JEOPOLİTİĞİ.....	55
<i>Hasan BAHAR</i>	
HÜYÜK'TE BİR ROMA YOLU-VİA SEBASTE	75
<i>Hasan BAHAR - Mustafa ARSLAN</i>	
ANTİK AKDENİZ'DE SU KÜLTÜ VE EFLATUNPINAR HİTİT SU ANITI	99
<i>Murat TURGUT</i>	
GÖL KIYISI YERLEŞMELERİ İŞİĞİNDA TARİH ÖNCESİ DÖNEMDE HÜYÜK.....	121
<i>Ramazan GÜNDÜZ</i>	
İLGİ ÇEKİCİ BİR MAHKEME TUTANAĞI: 1722 YILINDA ÇAVUŞ KÖYLÜLERİNİN KISTIVAN KÖYÜNDEN AHMET İLE MAHKEMESİ.....	135
<i>Mehmet Akif ERDOĞRU</i>	
TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KİRELİ VE HÜYÜK	141
<i>Muttalip ŞİMŞEK</i>	
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ ÇERÇEVESİNDE HÜYÜK YÖRESİNE BAKIŞ.....	163
<i>Necmi UYANIK</i>	
HÜYÜK VE YÖRESİ AĞIZLARI.....	225
<i>Çetin PEKACAR - Ömer BÜLBÜL</i>	
HÜYÜK İLÇESİ VE ÇEVRESİNİN JEOLJİSİ-YERALTI KAYNAKLARI.....	243
<i>Veysel ZEDEF</i>	
HÜYÜK (BEYŞEHİR-KONYA) ÇEVRESİNİN JEOLJİSİ VE SU KAYNAKLARI.....	253
<i>Güler GÖÇMEZ - Duygu YAZICIOĞLU</i>	
İKLİMSEL VE TARIMSAL ÖZELLİKLERİ İLE HÜYÜK VE ÇİLEK	279
<i>Gürsel GÖKKAYA</i>	
PAZARLAMADA COĞRAFİ İŞARETLİ ÜRÜN ETKİSİ: HÜYÜK ÇİLEĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	313
<i>Osman Nurullah BERK - Aziz ÖZTÜRK</i>	
HÜYÜK İLÇESİNDEKİ HAYVANCILIK FAALİYETLERİ	333
<i>Cavit ARSLAN</i>	
HÜYÜK İLÇESİNİN HAYVANSAL ÜRETİM DURUMU	347
<i>Cavit ARSLAN</i>	
GÖL MEDENİYETİNDE GEÇMİŞTEN GELEN NOSTALJİK BİR FİSİLTİ: HİKÂYE ANLATICILIĞI	365
<i>Bırol GÜLNAR</i>	
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BEYŞEHİR-HÜYÜK VE ÇEVRESİNİN İMARINDA SULAMANIN ISLAHI MESELESİ.....	381
<i>Muhammet SARI</i>	

8- GÖL MEDENİYETİ ÇALIŞMALARI: HÜYÜK

HÜYÜK YÖRESİ BARİT MADENİ İŞLETMESİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER (1974-1983)	391
<i>Necmi UYANIK - Aylin ÇÖMLEK</i>	
HÜYÜK YÖRESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVRE ÜZERİNE BAZI TESPİTLER	415
<i>Merve KİREÇ</i>	
HÜYÜK'ÜN KUŞLARI	429
<i>Osman Nurullah BERK - Mustafa ARSLAN</i>	
HÜYÜK ÇEVRESİ SU KUYULARI	443
<i>Mustafa ARSLAN - Necmi UYANIK</i>	
HÜYÜK VE ÇEVRESİNDEKİ TÜRK DEVRİ YAPILARI	467
<i>Yaşar ERDEMİR – Ahmet YAVUZYLMAZ</i>	
HÜYÜK İLÇESİ MAHALLELERİNDEN İMRENLER.....	571
<i>Yusuf KÜÇÜKDAĞ</i>	

HÜYÜK VE ÇEVRESİNİN COĞRAFI YAPISI

Mehmet Akif CEYLAN* - Sinan KAYA**

ÖZ

Hüyük, Göller yöresinde Konya iline bağlı bir ilçedir. İlçenin kuzey ve doğu kesiminde Sultan Dağları, güneybatısında Beyşehir Gölü bulunur. Sultan Dağları'nın eteğinde Hüyük ilçe merkezi ve güneyde nüfusun yoğunlaştığı nispeten geniş plato ve ova sahaları yer alır. İlçenin iklim özellikleri Akdeniz ve İç Anadolu arasında geçiş özelliği gösterir. Sultan Dağları'nın etkisi ile İç Anadolu'nun sert ikliminden korunan ilçeye Toros Dağları tarafından da Akdeniz'in daha sıcak ve nemli iklim özelliklerinin sokulması engellenir. İlçedeki akarsular kaynaklarını Sultan Dağları'ndan alır ve Türkiye'nin en büyük tatlı su rezervuarı olan Beyşehir Gölü'ne boşalır. Yeraltı sularının nispeten zengin olduğu ilçede en önemli termal tesis Köşk Kaplıcasıdır. Farklı toprak gruplarının bulunduğu ilçede genellikle plato ve ovalarda bozkır (step) bitkileri yaygınken dağlık kesimler ormanlarla kaplıdır.

İlçede yerleşmenin tarihi M.Ö. 7000'li yıllara kadar gitmektedir. Anadolu'da Türk hâkimiyetinin 1071 Malazgirt Zaferinden sonra sağlanmaya başlanmasıyla birlikte Hüyük mevcut yerinde 13. yüzyılda Selçuklu yerleşmesi olarak kurulmuştur. Osmanlı döneminde Beyşehir kazasının Kireli nahiyesinden yönetilen Hüyük, Cumhuriyet döneminde 1942'de nahiye ve 1987'de ilçe merkezi yapılmıştır. Günümüzde Hüyük ilçesi 4'ü ilçe merkezi ve 19'u kır olmak üzere toplam 23 mahalleden oluşmaktadır. 2021'de 15.405 olan ilçe nüfusunun 3.193'ü ilçe merkezi Hüyük'te ikamet etmektedir. Hızı azalmakla birlikte halen ilçe göç vermektedir. Doğumun azalması ve gençlerin göç etmesiyle birlikte ilçede yaşlı nüfus oranı artmıştır. Hüyük'te en büyük ekonomik sektör tarım olup son yıllarda önemli gelişme sağlamıştır. Son 20 yılda geleneksel ürünlerin yanı sıra özellikle çilek yetiştiriciliği büyük gelişme kaydetmiştir. Hayvancılık geleneksel sektörler arasında önemini korumaktadır. Ayrıca balıkçılık, madencilik, sanayi, turizm gelişme halinde olan ekonomik fonksiyonlardır. Konumu ve mevcut coğrafi potansiyelin daha iyi değerlendirilmesi durumunda ilçede hemen bütün sektörlerde önemli bir gelişmenin sağlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Hüyük-Konya, Coğrafya, Sultan Dağları, Beyşehir Gölü

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi. maceylan@marmara.edu.tr

** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi. sinankaya@marun.edu.tr

ABSTRACT

Located in the Lakes Region of the Akdeniz Region, Hüyük is a district of Konya. There are Sultan Mountains in the north and east of the district, and Beyşehir Lake in the southwest. The district center of Hüyük is located at the foot of the Sultan Mountains, while the relatively large upland and lowland areas where the population is concentrated, are located in the south. Hüyük has a transitional climate between Mediterranean and Central Anatolian Climates. The district is protected from the harsh climate of Central Anatolia by the influence of the Sultan Mountains, and the Taurus Mountains in the south prevent the warm and humid climate characteristics of the Mediterranean from entering the region. Rivers in the district emerge from the Sultan Mountains and flow into Beyşehir Lake, which is Turkey's largest freshwater reservoir. Hüyük is relatively rich in underground water resources and, the most important thermal spring is located in the Köşk village. In the district, where different soil groups are located, steppe plants are common in plateaus and plains, while mountainous areas are covered with forests.

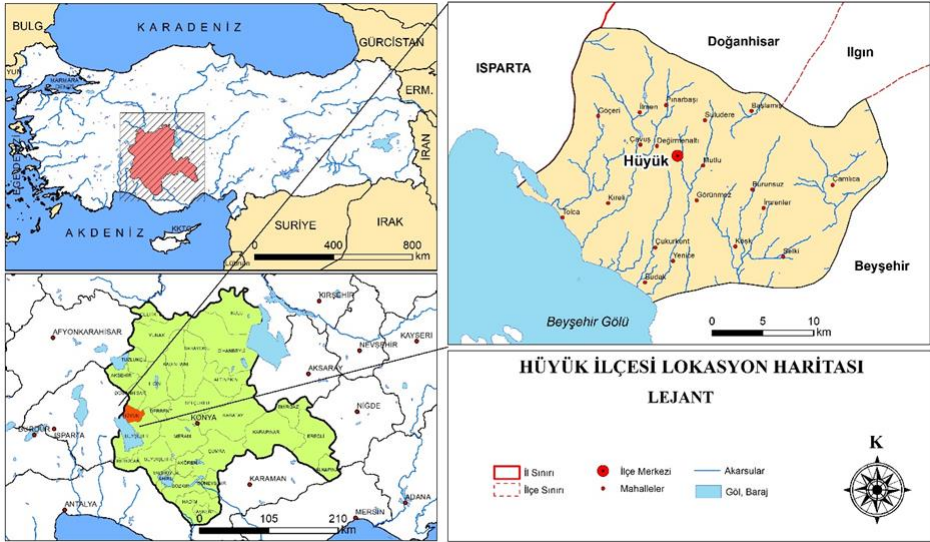
The history of the settlement in the district goes back to 7000 BC. With the Turkish domination in Anatolia after the 1071 Malazgirt Victory, Hüyük was established in its current location as a Seljuk settlement in the 13th century. Hüyük, which was being administered from the Kireli sub-district of the Beyşehir district during the Ottoman period, was made a township in 1942 and a district center in 1987 during the Republican period. Today, Hüyük district consists of a total of 23 neighborhoods, 4 of which are in the district center and 19 are rural. In 2021, 3193 of the 15405 population lived in the district center. Although the rate is decreasing, the district is still losing population because of immigration. With the decrease in births and the migration of young people, the proportion of the elderly population in the district has increased. The biggest economic sector in Hüyük is agriculture and it has made significant progress in recent years. In the last 20 years, in addition to traditional products, especially strawberry cultivation has made great progress. Animal husbandry maintains its importance among traditional sectors. In addition, fishing, mining, industry and tourism are economic functions that are under development. It is thought that an important development will be achieved in almost all areas in the district if the location and the existing geographical potential are evaluated better.

Keywords

Hüyük-Konya, Geography, Sultan Mountains, Beyşehir Lake

I. GİRİŞ

Akdeniz bölgesinin Göller yöresinde yer alan Hüyük, idari bakımdan Konya iline bağlı bir ilçe merkezi ve kadim bir yerleşmedir. İlçenin kuzey ve doğu kesimlerinde Sultan Dağları, güneybatısında Beyşehir Gölü bulunur. Kuzeyde Doğanhisar ve Ilgın, doğuda ve güneyde Beyşehir, batıda Isparta'ya bağlı Şarkikaraağaç ilçesiyle çevrelenir (Harita 1). Hüyük ilçesi 37°57' kuzey enlemi ile 31°35' doğu boylamı arasında bulunur. Yüzölçümü 549.4 km² olan ilçe, Konya ilinin %1.43'ünü ve Türkiye'nin ise %0.07'sini kaplar. İlçe merkezi yaklaşık 1240-1330 m yükselti basamağında gelişmiş olup ismini zamanla toprak yığını ve tepe haline gelen eski yerleşmeden alır ve ülkemizde höyük, öyük, üyük gibi farklı yazılış şekillerine rastlanır. Hüyük tarihte Via Sebaste denilen Roma yolunun Konya-Dinar arasına tekabül eden güzergâhı üzerinde oldukça önemli bir konuma sahiptir (Kiepert, 1912). Bu yol Dinar, Yalvaç, Sultan Dağları'nın güneybatı eteklerinden ve Bağirsak Boğazı'ndan geçerek Konya'ya ulaşırdı (Sanır, 1948: 108). Günümüzde aynı güzergâhta modern bir karayolu yer almaktadır.

Harita 1: Hüyük İlçesinin Konumu.

Bu bölümde Hüyük ilçesi coğrafya biliminin klasik sistematığı esas alınarak fiziki ve beşeri coğrafya ana başlıkları altında nispeten ayrıntılı olarak incelenmiştir. Fiziki coğrafyada jeolojik (jeomorfolojiye etkisi ölçüsünde kısaca değinilmiştir) ve jeomorfolojik yapı, iklim, hidrografiya, toprak ve bitki örtüsü özellikleri ele alınmıştır. Beşeri coğrafya kısmında ise nüfus, yerleşme ve ekonomik (tarım, hayvancılık, madencilik, sanayi, turizm, ulaşım) fonksiyonlara temas edilmiştir. Fakat ilçenin jeolojisi, yeraltı kaynakları, tarım, hayvancılık gibi konuları ayrı bölümler olarak yazılacağı-

dan dolayı burada coğrafi bütünlük bağlamında ve tekrara düşmeden özlü şekilde değinilmiştir.

II. HÜYÜK VE ÇEVRESİNİN FİZİKİ COĞRAFYASI

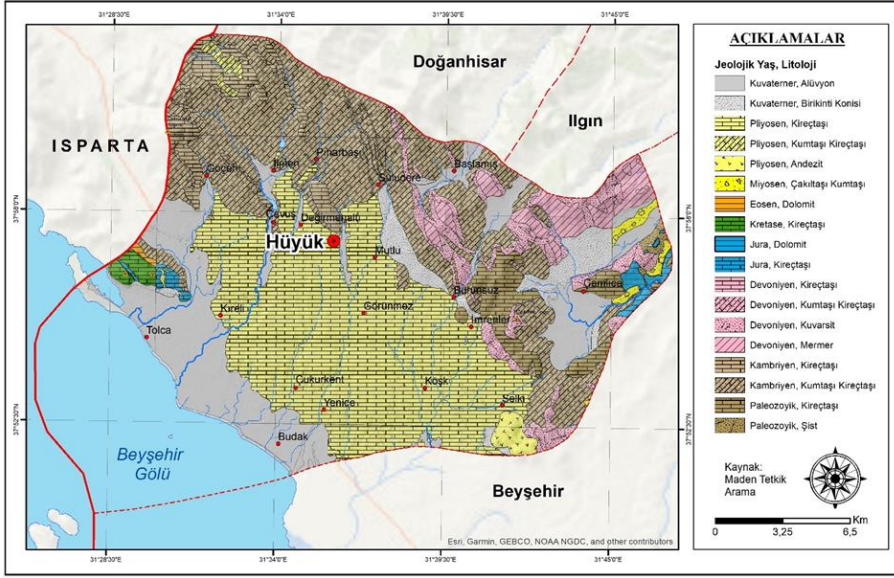
A. Jeolojik ve Jeomorfolojik Yapı

Genel Jeolojik Yapı: Hüyük ilçesinde Paleozoik'ten Kuaterner'e kadar uzanan geniş bir zamanda diliminde oluşmuş farklı özelliklere sahip araziler yer alır (Harita 2). Paleozoik araziler özellikle Sultan Dağları kesiminde geniş alanlar kaplar. İlçenin doğu kesiminde, Çamlıca'nın kuzeydoğusunda dar bir sahada Paleozoik şist, Burunsuz, İmrenler ve Çamlıca çevresinde Paleozoik ve Kambriyen kireçtaşı (kalker) ve Sultan Dağları üzerinde çok geniş alanlarda Kambriyen kumtaşı ve kireçtaşı yüzeyler. İlçede Başlamış, Burunsuz, İmrenler ve Selki hattının doğu kesiminde çoğunlukla dar alanlarda Devoniyen mermer, kuvarsit, kumtaşı ve kireçtaşı gözlenir. Dolayısıyla ilçenin doğu kesimlerinde yüksek araziler Paleozoik'e ait farklı kayaçlardan meydana gelir.

İlçenin doğu ve batı tarafında sınırlı alanlarda Mezozoik araziler bulunur. Doğuda Çamlıca çevresinde Jura kireçtaşı ve dolomit, ilçenin batı tarafında Tolca kuzeyinde bulunan Çürüktaş ve Kıyakkede tepeleri Jura ve Kretase kireçtaşından oluşur. İlçede Senozoik araziler genellikle yekpare ve daha geniş alanlar kaplar. Özellikle ilçenin plato sahaları; kabaca Hüyük, Mutlu, İmrenler, Selki, Yenice, Kireli ve Göçeri güneyi arasında Miyosen çakıltaşı, kumtaşı, Pliyosen kumtaşı ve kireçtaşı ile ardalanmalarından meydana gelir. Ayrıca Tolca'nın kuzeyinde bulunan tepelerde yer yer Eosen yaşlı dolomitler görülürken, Selki'nin güneyinde bulunan volkanik tepelerde ise Pliyosen yaşlı andezitler yer alır (Harita 2).

Kuaterner yaşlı genç araziler ise ilçenin Beyşehir Gölü kıyıları ile akarsu vadilerinde görülür. Birikinti konileri, çoğunlukla akarsuların Sultan Dağları'ndan plato alanlarına indiği kesimler de gelişmiştir. Bu arazilerin tarım potansiyelleri oldukça yüksektir.

Beyşehir Gölü havzası genel yapısıyla bir çöküntü havzasıdır. Bu havzanın tabanında bugün yüzeyi genel olarak 1120 m'lerde olan bir göl bulunur. Beyşehir Gölü temelinde gözlenen olasılıkla Üst Miyosen'e ait göl tortulları, Miyosen'de Sultan Dağları temeli ile Toros Dağları'nın Mezozoik'e ait yüksek kesimleri arasında, o zaman da bir göl havzası bulunduğu kanıtıdır. Anlaşıldığına göre bu göl önceleri Konya dolayındaki Miyosen gölleriyle ilgili olmalıdır. Bu evrede, volkanik püskürmelerle meydana gelmiş olan Erenler Dağı kütlesi, en eski Beyşehir Gölü havzasını, o zamanki Konya havzasından ayırmıştır (Erol, 1999: 10).

Harita 2: Hüyük İlçesinin Litolojik Yapısı

Beyşehir depresyonunun Neojen'de Konya-Akşehir ve Eğirdir havzalarıyla irtibat halinde olduğu belirtilir. Ancak gerek iklimde meydana gelen değişimler gerekse genç tektonik hareketler, akarsu ağında bozulmalara ve değişimlere neden olduğu gibi havzaları da birbirinden ayırmıştır. Nitekim epirojenik yükselmelere bağlı olarak, Beyşehir Neojen havzası, Seydişehir Neojeni'nden ayrılmıştır (Atalay, 1982: 181).

İlçenin Beyşehir Gölü kıyı kesimlerinde, Sultan Dağları'ndan kaynağını alan akarsuların biriktirmesi ile oluşmuş Kuaterner yaşlı alüvyal düzlükler bulunur. Sultan Dağları ile alüvyal düzlükler arasında kalan sahada ise büyük çoğunlukla Neojen tortulları yer alır. Sultan Dağları'nın eteklerinde yer yer Kuaterner yaşlı birikinti konileri görülür. Sultan Dağları ise çoğunlukla aşınması zor Paleozoik arazisinden meydana gelir. Dağların ana çatısını oluşturan epi-metamorfik seride, Paleozoik'in hemen bütün devirlerini karakterize eden formasyonlar bulunur. Bu formasyonların konkordan bir istiflenme göstermesi, bölgenin Paleozoik başından sonuna kadar devamlı bir sedimantasyona uğradığını yansıtır (Atalay, 1975: 22).

Deprem Durumu: Deprem riski açısından Konya ilinin %8'i birinci derece, %8'i ikinci derece, %17'si üçüncü derece, %40'ı dördüncü derece ve %27'si ise beşinci derece (tehlakesiz) kuşak içinde yer alır. Akşehir, Doğanhisar, Ilgın ve Tuzlukçu ilçeleri birinci derece deprem bölgesinde; Hüyük ve Yunak ilçeleri ikinci derece deprem bölgesinde yer alırken, Konya il merkezi dördüncü derece deprem bölgesinin sınırları içinde bulunur (Eren, 2000: 87). 1900-2000 yılları arasında Hüyük ve yakın çevresinde 3-4 şiddetinde 3 deprem kaydedilmiştir. Son 20 yıllık dönemde de bu şiddetlerde depremler meydana gelmiştir.

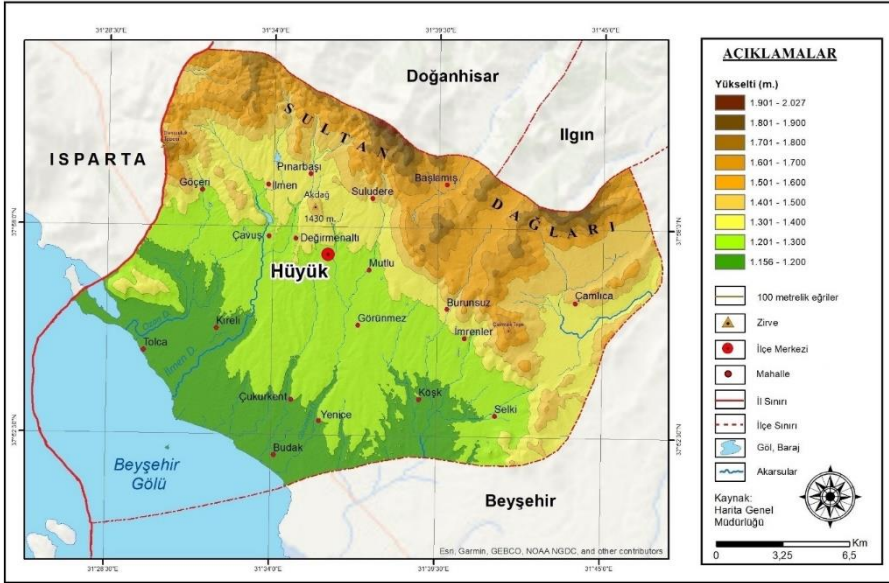
Jeomorfolojik Özellikler: Hüyük ilçesi farklı jeomorfolojik ünitelerden oluşmaktadır. İlçenin yer şekilleri dağlar, platolar ve ovalar olmak üzere üç ana topografya bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca ilçenin Beyşehir Gölü kıyılarının morfolojisine de özlü olarak temas edilmiştir.

Dağlar: İlçenin kuzeyinde uzanan Sultan Dağları (Gelincikana Tepesi 2610 m), İç Anadolu bölgesinin Konya bölümü ile Akdeniz bölgesinin Göller yöresi arasında doğal bir sınır oluşturur. Beyşehir Gölü havzası, İç Anadolu bölgesinden Sultan Dağları ve volkanik kökenli Erenler Dağı ile ayrılır. Bu açıdan Sultan Dağları su bölümü hattına tekabül eder. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda yaklaşık 100 km uzunluğa ve ortalama 15 km genişliğe sahip olan dağlık kütle genellikle 1800-2000 m yükselti değerlerine sahiptir. Dağlık alanın doruk kesimlerinde eski aşınım yüzeylerinin parçaları olan plato düzlükleri ve nispeten geniş tabanlı vadiler bulunur.

Sultan Dağları'nın kuzeydoğu yamaçları daha diktir. Burada kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanan faylarla dağın orografik uzanışı paralellik arz eder. Hüyük'e bakan yamaçları ise daha az eğimli şekilde uzanır ve tedrici olarak alçalır (Harita 3). Dolayısıyla dağlık kütlelerin rölyefi asimetrik görünümde gelişmiştir. Yalçınlar, silsilenin iki mailesi arasında, morfolojik meyil bakımından bariz bir disimetrinin yanı sıra jeolojik formasyonlar ve strüktür bakımından da disimetrinin gözlemlendiğinden söz etmektedir (Yalçınlar, 1958: 16). Yine Ardos tarafından Sultan Dağları'nın güney kesiminde yapılan araştırmalarda bazı faylar ortaya çıkarılmıştır. Bu durumda dağın kuzeyi ve güneyi genç faylarla çöktüğüne göre, diğer deliller de göz önüne alınacak olursa, Sultan Dağları kuzeybatı-güneydoğu istikametinde yükselmiş oldukça tipik bir horst ve çevreleri de graben özelliği gösterir (Ardos, 1979: 150).

İlçenin en yüksek noktalarını Sultan Dağları'nın üzerinde bulunan Kafa Dağı (2113 m), Oluk Dağı (1828 m), Yıldız Dağı (1663 m) ve Akdağ (1430 m) oluşturur. Kafa Dağı ve Oluk Dağı Sultan Dağları silsilesi üzerinde bulunur. Akdağ ise Hüyük ilçe merkezinin hemen kuzeyinde yer alır. Akdağ'ı teşkil eden kalkerlerin kristalize ve ara tabakalı olmaları nedeniyle karstik olaylar fazla gelişmemiştir. Basit çözünme elemanlarından lapyalar yaygın gözlenen topoğrafya şekilleridir. Keza dolinlerin de yer aldığı ifade edilmektedir (Yener, 1966: 9).

Sultan Dağları'nda yumuşak şistlerle nöbetleşe bulunan, kalker ve kuvarsitlerin yer aldığı kesimlerde kayaçların direnç farkından dolayı farklı aşınım kendini göstermiştir. Kalker ve kuvarsitler yüksek tepeleri meydana getirdiği halde şistlerin bulunduğu yerler alçak sahalara tekabül ederler. Yine ilçede kil miktarı fazla olan depolarda bad-lands topografyası gelişmiştir. Hüyük, Çavuşköy ve Karaali (Beyşehir) kuzeyinde görüldüğü gibi deponun eğimli yamaçlarında çok sayıda derecikler ve bunları birbirinden ayıran keskin sırtlar teşekkül etmiştir (Selçuk Biricik, 1982: 68). Gerçekten Hüyük ilçe merkezi ile Çavuş arasında, Değirmenaltı Gölet'i ve Devrentağzı Tepe çevresinde bad-lands (kırgıbayır) rölyefi dikkati çekmektedir.

Harita 3: Hüyük İlçesinin Yükselti Basamakları

Platolar: Sultan Dağları'nın güney kesimlerinde, ilçe sınırları dâhilinde ova alanlarından dağlık alanlara geçilen kesimlerde akarsular tarafından fazla yarılmamış plato alanları bulunur. Plato alanları ilçe topraklarının önemli bir kısmını teşkil eder. Yükseltisi yaklaşık 1150-1500 m arasında olan plato sahalarının güney kısmından Beyşehir-Karaağaç-Yalvaç karayolu (D330) geçer. Plato alanından dağlık sahaya geçilen yerlerde akarsu vadilerinin etrafında yerleşim birimlerinin arttığı görülür. Nitekim Hüyük ilçe merkezi de böyle bir yerde kurulmuştur.

Selçuk Biricik'e göre, Sultan Dağları ile Beyşehir Gölü arasında kalan sahada, Beyşehir Gölü kaidesine bağlı olarak teşekkül etmiş aşınım satırları yer alır. Aşınım satırları daha çok killi, kumlu, marnlı seviyelerden oluşan Üst Pliyosen formasyonlarında gelişmiştir. Aşınım satırlarının yaşı muhtemelen Post-Pliyosen'dir. Sathın ortalama yükseltisi 1150-1200 m arasında değişir. Aşınım sahasının teşekkül ettiği Post-Pliyosen'de kaide seviyesine, önemli sayılabilecek derecede değişiklik olmamıştır. Aşınım sathının eğimi güneye doğru olup, ortalama 5°'dir (Selçuk Biricik, 1982: 68). İlçenin güneydoğusunda Selki yakınında, Erenler Dağı volkaniklerinin benzeri olan küçük volkanik tepeler (Köme T. 1333 m, Findere T. 1281 m, Karakaya T. 1388 m vd.) morfolojik görünüşleriyle dikkati çeker (Foto 1). Burada volkanik kubbelerin (domların) oluşmasının nedeni birbirine dik uzanan kuzeybatı-güneydoğu ve güneybatı-kuzeydoğu fay hatlarının kesişmesidir. Selki volkanik tepeleri, çapları yaklaşık 0.5-1 km olan 10 kadar adatepe görünümlü volkanik dom yapılarıdır. Bu özellikleri, Erenler Dağı volkanik domlarına benzer. Bu nedenle onlarla birlikte sayılmalıdır. Selki tepeleri Miyosen/Pliyosen geçiş döneminde, genç bir ova kenarı fay sistemi üzerinde meydana gelmiş olmalıdır (Erol, 1999: 35).

Foto 1: Selki yakınındaki volkanik tepeler.

Ovalar: Beyşehir Gölü ile Kireli arasında bir kıyı ovası yer alır. Buradan kuzeye gidildikçe yüksekliğin artmasıyla birlikte Üst Pliyosen formasyonlarında gelişmiş aşınım satırlarına geçilir. Ovadan aşınım satırlarına geçiş genellikle tedrici olmaktadır. Kaide seviyesine bağlı olarak akarsular aşınım sathında vadilerini derinleştirmesine karşılık kıyı ovasında enerjilerinin azalması nedeniyle vadilerini derinleştirememişlerdir. Kıyı ovasını oluşturan alüvyal malzemenin çoğu akarsu kökenlidir. Bunlar Sultan Dağları ve aşınım satırları gibi yüksek sahalardan taşınmışlardır. Tolca'da alüvyon kalınlığı 15 m'yi bulur (Selçuk Biricik, 1982: 113).

İlçede en geniş ova sahaları Kireli, Tolca, Budak, Çukurkent ve Yenice çevresinde görülür. Nitekim 1945 yılında basılan 1:200.000 ölçekli haritanın Beyşehir paftasında Kireli, Tolca ve Budak arasında kalan sahaya "Kireli Düzü" işareti konulmuştur. Beyşehir Gölü kıyısında gelişen bu ova sahalarında yoğun tarım faaliyetleri yapılır. Fakat tarım alanlarında parseller küçük ve sulama imkânları da sınırlıdır. Bu da verimliliği olumsuz yönde etkiler.

Göl Kıyıları: Yaklaşık 120 km kıyı uzunluğuna sahip Beyşehir Gölü'nün yaklaşık 13-14 km'lik kısmı Hüyük ilçesinin sınırları içinde kalır. Bu kısımda göl kıyıları morfolojik bakımdan genellikle alçak kıyılar özelliği taşır. Sultan Dağları'ndan Beyşehir Gölü'ne boşalan akarsuların kıyıda oluşturduğu farklı genişlikteki deltaların kıyı çizgisinin uzanışını az da olsa değiştirdiği görülür. Nitekim Tolca ve Budak mahalleleri arasında İlmen Deresi ve diğer akarsuların etkisiyle göle doğru nispeten geniş bir çıkıntı meydana gelmiştir.

Tolca'nın 2 km kuzeybatısında genişliği 10 ile 500 m arasında değişen takriben 3.5 km uzunluğunda ucu karaya doğru dönmüş bir kıyı oku gelişmiştir. Kıyı okunu meydana getiren malzeme içinde Kuaterner göl depolarını temsil eden Dreissensia'lar ayırt edilmiştir. Hâkim rüzgâr istikametine ve dolayısı ile kıyı akıntılarının hâkim istikametine uyarak önce kuzeybatı ve daha sonra kuzeye doğru gelişen kıyı

oku malzemesi Sultan Dağları kesiminden gelmiştir. Kıyı okunun gerisinde gölden tecrit edilmiş fakat kıyı okunun kuzey ucundan irtibat sağlamış olan lagün teşekkül etmişti. İncebel adını alan bu lagün elips şeklindeydi. Kabaca 3500 m uzunluğunda ve 1250 m genişliğinde olan bu lagün nispeten sığdı (Selçuk Biricik, 1982: 120). Günümüzde gerek Beyşehir Gölü seviyesinin alçalması gerekse kıyı süreçlerinin etkisiyle lagün sahasının büyük ölçüde kuruyarak karlaştığı görülür.

B. İklim Özellikleri

Hüyük ilçesinin iklimi Akdeniz ve İç Anadolu iklimleri arasında bir geçiş özelliği gösterir. Göller yöresinin genelinde olduğu gibi Hüyük'te de yaz mevsimi sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve zaman zaman kar yağışlı geçer. İlçenin iklimi Beyşehir Gölü'nün etkisi ve Sultan Dağları'nın koruması nedeniyle Konya ve çevresine göre daha ılımandır. Güneyde Toros Dağları Akdeniz'in nemli ve sıcak iklim özelliklerinin bölgeye sokulmasını engellerken, kuzeyde uzanan Sultan Dağları da ilçeyi İç Anadolu'nun sert ikliminin etkisinden korumaktadır.

Sıcaklık: Sıcaklık şartlarını etkileyen faktörler arasında enlem, bakı, nem, yükselti vb. faktörler yer alır. Hüyük'te yıllık ortalama sıcaklıklar 7-11 °C arasında değişir (Harita 4). Bununla birlikte ilçenin kuzey kesimlerinde yükseltiyle birlikte yıllık ortalama sıcaklık değerleri 7-8 °C'ye kadar düşer. En sıcak ay 22.9 °C ile Temmuz ve Ağustos'tur. En soğuk ay -0.5 °C ile Ocaktır (Tablo 1). Yıllık ortalama sıcaklık değerleri bakımından Hüyük (1250 m), Konya (1016 m) ve Beyşehir (1130 m) arasında önemli farklılıklar söz konusu değildir. Küçük farklılıklarda ise yükselti değeri, bakı ve Beyşehir Gölü'nün ılımanlaştırıcı etkisinin rolü bulunur.

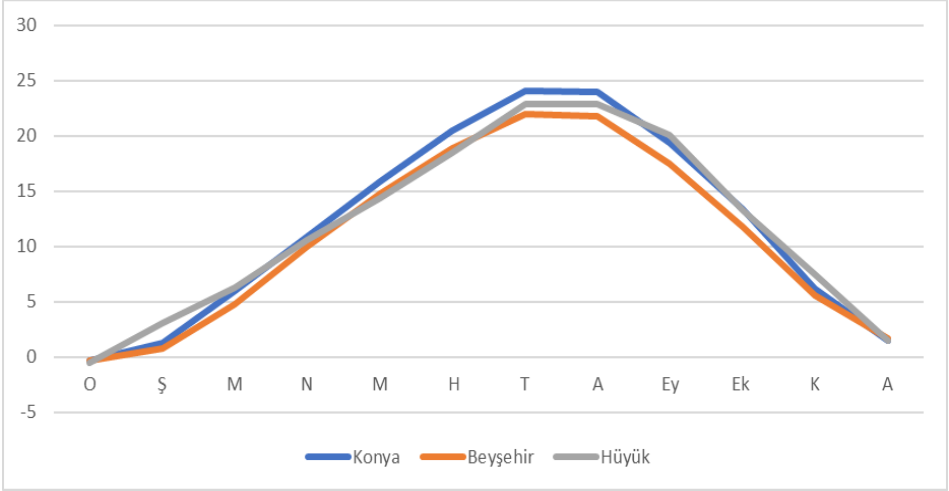
Tablo 1: Hüyük, Konya ve Beyşehir'de Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (°C)

İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Y
Hüyük	-0.5	3.1	6.3	10.6	14.4	18.5	22.9	22.9	20.1	13.3	7.5	1.5	11.7
Konya	-0.3	1.3	6	10.9	15.9	20.5	24.1	24	19.4	13.4	6.2	1.5	11.9
Beyşehir	-0.3	0.8	4.8	10	14.8	18.9	22	21.8	17.5	11.8	5.6	1.7	10.8

Kaynak: MGM.

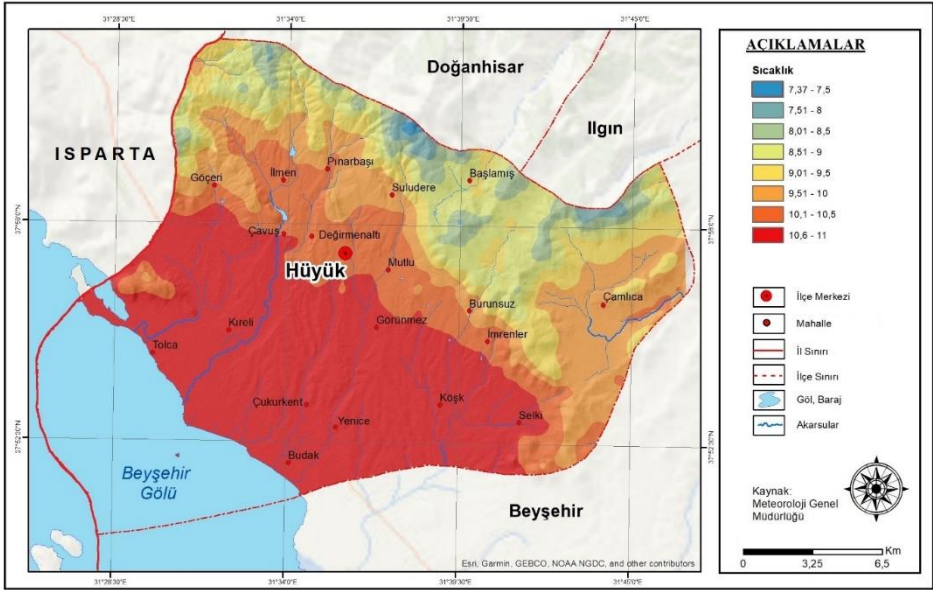
Hüyük'te ortalama sıcaklık değerlerinin aylara dağılışı incelendiğinde, yıl içinde düzenli bir yükselmenin ve alçalmanın olduğu ayırt edilir (Grafik 1). Ocak ayı -0.5 °C sıcaklık ortalaması ile yılın en soğuk ayını oluşturur. Şubat ayından sonra sıcaklık değerleri artmaya başlar ve Temmuz ayında en yüksek değere (22.9 °C) ulaşır. Özellikle Mart ayından itibaren sıcaklık artışları önem kazanır. Ağustos ayı da 22.9 °C ortalama sıcaklığa sahiptir. Bu aydan sonra da ortalama sıcaklık değerlerinde azalma başlar. Eylül 20.1 °C ile yılın en sıcak üçüncü ayını teşkil eder. Ekimden itibaren sıcaklık değerleri hızla azalmaya başlar ve Ocak ayında minimum değerine iner. Bu açıklamalara göre, Hüyük'te sıcaklık değerleri yıl içinde Ocak-Temmuz arasında nispeten düzenli artış, Ağustos-Ocak arasında da aynı şekilde azalış gösterir.

Hüyük ve Konya arasında sıcaklık değerleri arasında bir karşılaştırma yapıldığında, Hüyük'ün kış mevsiminde biraz daha ılıman, yaz mevsiminde ise biraz daha serin olduğu görülür. Amplitud değerleri Konya'da 23.8 °C iken Hüyük'te 22.4 °C'dir. Bu değer, Hüyük'te karasallık şiddetinin Konya'ya göre bir miktar daha düşük olduğunu yansıtır. Çünkü Hüyük'te zaman zaman Akdeniz üzerinden gelen hava kütleleri etkili olmakta ve ayrıca Beyşehir Gölü'nün nemlendirici etkisi karasallığın şiddetini bir miktar düşürmektedir.

Grafik 1: Hüyük, Konya ve Beyşehir'de Sıcaklığın Aylara Dağılışı (°C)

Harita 4'te ilçede yıllık ortalama sıcaklığın dağılışı verilmiştir. Burada görüldüğü gibi sıcaklığın dağılışında rölyefin ve özellikle yükseltinin önemli bir rolü vardır. Genel olarak sıcaklık değerleri Beyşehir Gölü'ne doğru artmakta, buna karşılık Sultan Dağları'na doğru da azalmaktadır. Sultan Dağları'nın rölyefi ve yükselti farklılıkları büyük ölçüde sıcaklığın dağılışını etkilemiş ve ilçenin bu kesiminde kısa mesafelerde önemli sıcaklık farklılıkları ortaya çıkmıştır (Harita 4).

Harita 4: Hüyük İlçesinde Yıllık Ortalama Sıcaklığın Dağılışı

Yağış: Sıcaklıkta olduğu gibi ilçenin yağış özellikleri de Akdeniz ve İç Anadolu bölgeleri arasında geçiş özelliği gösterir. Hüyük'ün yıllık ortalama yağış miktarı 490.71 mm'dir (Tablo 2). Bu değer Akdeniz kıyı bölgesinden daha düşük, Konya (325.3 mm) ve İç Anadolu'da yer alan birçok istasyondan daha yüksektir. Bu bağlamda özellikle Hüyük ve Konya'nın yıllık ortalama yağış değerleri mukayese edilirse, 165.41 mm kadar önemli bir fark ayırt edilir. Başka bir deyişle Hüyük Konya'dan yaklaşık %50 daha fazla yağış almaktadır. Buna karşılık aynı havzanın iki istasyonu olan Hüyük (490.71 mm) ve Beyşehir (495.7 mm) ise birbirine yakın değerlerde yağış aldıkları dikkati çeker.

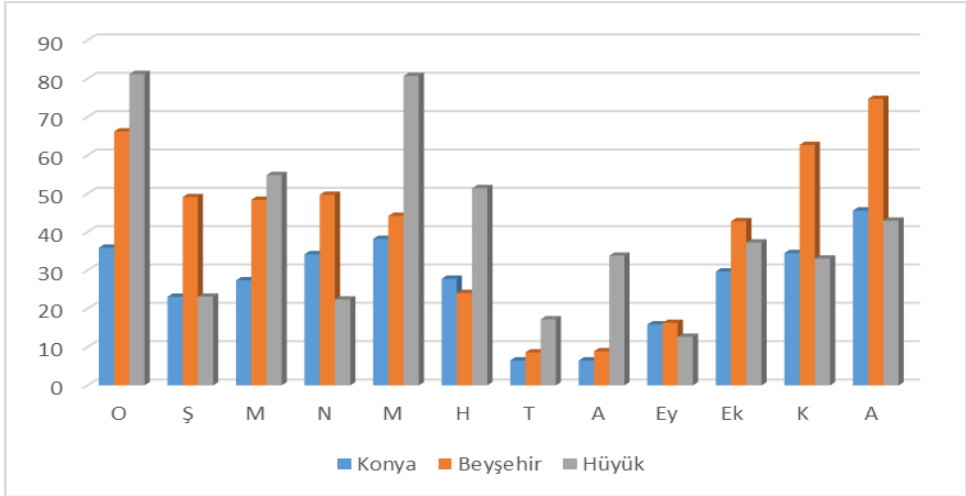
Yıllık ortalama yağış miktarının aylara dağılımına bakıldığında (Grafik 2), önemli farklılıkların varlığı tespit edilir. Gerçekten Hüyük'te en çok yağış alan aylar Ocak (81.18 mm) ve Mayıs'a (80.68 mm) karşılık gelir. Bu duruma, Akdeniz ikliminin kış yağışları ile karasal iklimin ilkbahar yağışları özelliğinin belirgin etkisi olmaktadır. Aynı şekilde yaz kuraklığında da benzer bir etki görülür. Hüyük'te yaz kuraklığı Akdeniz ve karasal iklim kadar kuvvetli değildir. Hüyük özellikle güneybatıdan Akdeniz üzerinden gelen cephe sistemleriyle yağış almaktadır. Yağışın aylara dağılımında Hüyük ve mukayese istasyonları olan Konya ve Beyşehir arasında bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Grafik 2). Bunda rasat süresi uzunluğunun yanı sıra yükselti, bakı ve cephe sistemlerinin etkileri vardır.

Tablo 2: Hüyük, Konya ve Beyşehir’de Aylık Ortalama Yağış Değerleri (mm)

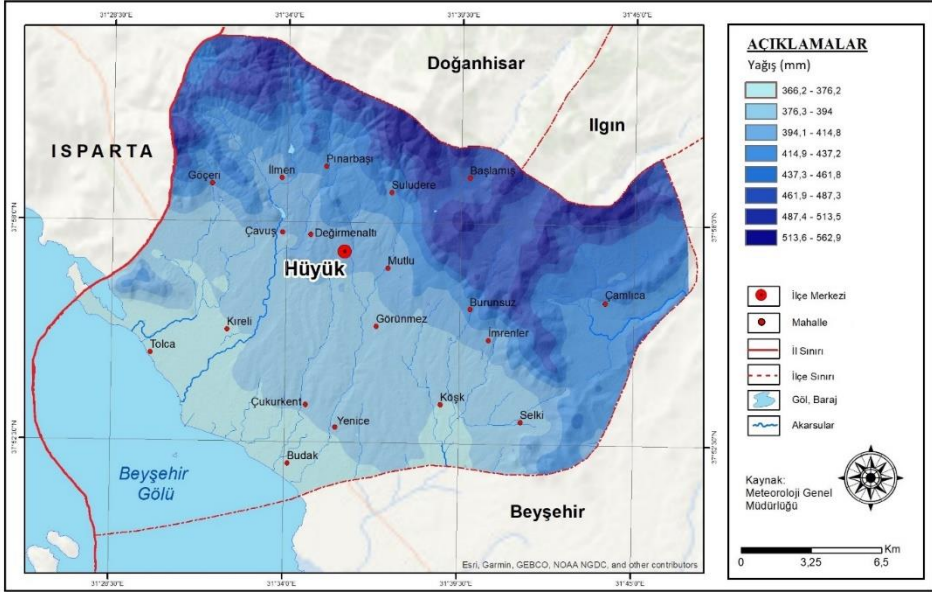
İstasyon	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Toplam
Hüyük	81.18	23.15	54.85	22.4	80.68	51.43	17.23	33.83	12.68	37.25	33.08	42.95	490.71
Konya	35.9	23.1	27.4	34.2	38.2	27.8	6.5	6.5	15.9	29.7	34.5	45.6	325.3
Beyşehir	66.2	49.1	48.4	49.7	44.2	24.1	8.6	8.9	16.3	42.8	62.7	74.7	495.7

Kaynak: MGM.

Diğer önemli bir husus da yağışın mevsimlere dağılışıdır. Yağışın mevsimlere dağılışında kış (%38), ilkbahar (%30), sonbahar (%21) ve yaz (%11) şeklinde bir sıralama meydana gelir. Kış en yağışlı mevsim iken yaz en kurak mevsimi teşkil etmektedir. Yağışın yıl içinde mevsimlere dağılışı bakımından Akdeniz yağış rejimine benzerlik görülür. Fakat ilkbahar yağışlarının yüksekliği ve yaz kuraklığının azalışında da karasal etkilerin izleri takip edilir. Bu durum, Hüyük ilçesi ikliminin yağış rejimi açısından da Akdeniz ve İç Anadolu arasında bir geçiş özelliği gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 2: Hüyük, Konya ve Beyşehir’de Yağışın Aylara Dağılışı (mm)

İlçede yağışın dağılışında önemli farklılıklar söz konusudur. Harita 5 incelendiğinde, Beyşehir Gölü kıyıları yıllık ortalama 400 mm civarında yağış alırken kuzeye doğru gidildikçe yükseltinin artmasına bağlı olarak Sultan Dağları üzerinde 500, hatta 550 mm’nin üzerine çıkmaktadır. Bu nedenle Sultan Dağları hem Beyşehir Gölü hem Hüyük ilçesi için önemli bir su kaynağını oluşturur. Zaten Beyşehir Gölü’ne nispeten yakın bir konumda bulunan Kireli’nin bugünkü isminin anlamı yağış azlığı ve bitki örtüsünü yansıtır niteliktedir.

Harita 5: Hüyük İlçesinde Yıllık Ortalama Yağışın Dağılışı

Hüyük ve çevresinde cephe yağışlarının yanı sıra özellikle ilkbahar sonlarında kırkikindi olarak bilinen konveksiyonel yağışlar meydana gelir. Kış yağışlarının bir bölümü kar şeklinde düşer. Yıllık kar yağışlı günler sayısı 11-12 ve kar örtülü günler sayısı ise 23-25 civarındadır. Kar yağışları çoğunlukla kış ve ilkbahar (Mart) aylarında görülür. Erinc formülüne göre Hüyük'ün yağış etkinliği 29.3 indis değeri ile yarı nemli bir karakter arz eder. Buna karşılık Konya 17.45 indis değeriyle de yarı kurak durumdadır.

C. Hidrografya

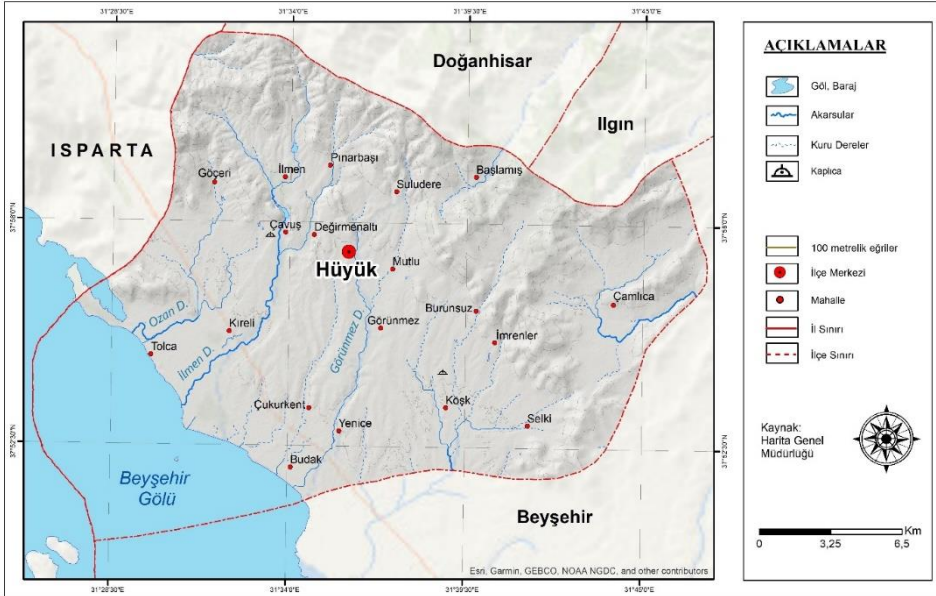
Hüyük ilçesinin hemen tamamına yakını hidrografya bakımından Beyşehir Gölü bir diğer ifadeyle Büyük Konya kapalı havzasına dâhildir. İlçenin Başlamış ve çevresinde küçük bir sahanın sularını drene eden Kayalı (Çayır) ve İmrenler dereleri gibi bazı akarsular yine İç Anadolu'da Iğın (Çavuşçu) Gölü kapalı havzasına boşalır. Beyşehir Gölü depresyonu tektonik ve karstik olaylar sonucunda meydana gelmiştir. Burada ki esas genç tektonik hatlar kuzey kuzeybatı-güney güneydoğu istikametinde gelişmiştir (Ardos, 1979: 143). Dolayısıyla Hüyük ilçesinin hidrografik yapısı büyük ölçüde Neojen'den sonra genç tektonik hareketlerin denetiminde gelişmiş ve mevcut görünümünü almıştır.

Akarsular: İlçenin kuzeyinde Sultan Dağları'ndan kaynaklarını alan Ozan, Çukurkent, İlmen, Görünmez (Yenice) vd. dereler Beyşehir Gölü'ne boşalır (Harita 6). İlçe sınırları dikkate alındığında genel olarak dandritik, paralel ve subparalel akarsu ağları görülür. Fakat Sultan Dağları ve plato alanları üzerinde paleocoğrafya şartla-

ında gelişmiş eski mecra izleri de takip edilir. Akarsular kısa boylu (yaklaşık 15-20 km), genellikle yağışla ve kar erimesiyle beslenirler ve yaz mevsiminde kururlar.

Göller: Hüyük ilçesinin şüphesiz en önemli su rezervi Beyşehir Gölü'dür. Bu doğal gölün dışında tarım ve hayvancılık amacıyla inşa edilen küçük göletler yer alır.

Beyşehir Gölü: Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olan Beyşehir Gölü, 650 km² yüzölçümü ile Van ve Tuz göllerinden sonra üçüncü sırada gelir. Su seviyesine göre değişmekle birlikte 27 ada ve 10 kayalık bulunan gölün 520 km²'si (%80) Konya ve 130 km²'si (%20) Isparta ilinin sınırları içinde kalır (Yazıcı ve Arıbaş, 2002: 34). Hüyük ilçesinin sınırları içinde yer alan Kül Adası'nın yüzölçümü yaklaşık 40.000 m² (göl seviyesine göre alanı değişmekte) ve deniz seviyesinden yüksekliği 1139 m'dir. Göl çukurluğu tektonik ve karstik kökenli olup 45 km uzunluğunda ve yer yer 13-25 km genişliğindedir. Ortalama derinliği 7-8 m olan göl çukurluğunun tabanı genellikle yer yer 5 m'yi bulan kil ve balçıkla kaplıdır. Göl gideğine 1905 yılında bir regülatör inşa edilmiştir. Bu yıldan günümüze kadar yapılan rasatlarda Beyşehir Gölü su seviyesinin 1120.85 m (1934 yılı) ile 1125.50 m (1976 yılı) arasında değiştiği gözlenmiştir (Selçuk Biricik, 1982: 121, Korucu Üçüncü ve Muşmal, 2014: 42). 11.01.1993 tarih ve 93/4020 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile göl ve çevresi Beyşehir Gölü Milli Parkı adıyla koruma altına alınmıştır.

Harita 6: Hüyük İlçesi Hidrografiya Haritası

Gölün başlıca beslenme kaynakları çevredeki dağlardan eriyen kar, yağmur ve yeraltı sularıdır. Beyşehir Gölü'nden Çarşamba Kanalı vasıtasıyla Büyük Konya Kapalı Havzası'na doğru yüzey akışı olduğu gibi tektonik ve karstik yollardan da güneye doğru

yeraltı akışı kuvvetle muhtemeldir. Nitekim bazı araştırmalarda göl sularının göl kıyısında bulunan ovaların altından geçen kuzey-güney doğrultulu bir fay boyunca Manavgat Çayı'na döküldüğü belirtilir (Korucu Üçüncü ve Muşmal, 2014: 26).

Deniz seviyesinden oldukça yüksek olan Beyşehir Gölü (1121 m) sert geçen kışlarda donar. Fakat gölün sığ olan kenarları 500 m'ye ve hatta bazen 1000 m'ye kadar bir şerit halinde her kış donduğu görülür (Saraçoğlu, 1990: 372). Beyşehir Gölü'nün donması ve yaşama etkileri konusunda çeşitli hikâyeler anlatılır (Korucu Üçüncü ve Muşmal, 2014: 52-54). Beyşehir Gölü tarihi süreçte bol yağışlı yıllarda gerek yakın çevresinde ve gerekse gideğeni olan Suğla Gölü ve Çarşamba Suyu'nun ulaştığı Konya Ovası'nda önemli taşkınlar oluşturduğu da kayıtlarda yer alır (Muşmal, 2008).

Beyşehir Gölü'nün etrafında bulunan yerleşim birimlerine önemli katkıları olmaktadır. Gerçekten birçok yerleşim biriminin içme ve kullanma suyu ile tarım alanlarının su ihtiyacının karşılanmasında önemli bir kaynak durumundadır. Konya'nın Beyşehir ve Hüyük ilçeleri ile Isparta'nın Şarkikaraağaç ve Yenişarbademli ilçelerinin sınırları içinde kalan Beyşehir Gölü'nde balıkçılık faaliyetleri önemli bir yer tutar. Balıkçılık ve gölün turizme katkısı ekonomik faaliyetler başlığı altında kısaca ele alınmıştır.

Ayrıca gölde yetişen saz, kamış ve kofa (kova) gibi bitkiler dokumacılıkta kullanılır. Ev hasırları başta olmak üzere çok çeşitli eşya dokumacılığı yapılır. Hüyük ilçesinde özellikle Mutlu ve Tolca mahalle sakinlerinin geçim kaynakları arasında bitki dokumacılığı yer alır.

Göletler: İlçede nispeten büyük derelerin üzerinde tarım alanlarının sulanması ve hayvancılığa su temini amacıyla göletler inşa edilmiştir. Bunların başlıcalarını; Çavuş Göleti (2006), Pınarbaşı Göleti (2013), Burunsuz Göleti (2014), Suludere Göleti (2014), Mutlu Göleti (2014), Göçeri Göleti (2015), Çamlıca Göleti (2017) ile yine yakın dönemde yapılan İmrenler Köyiçi, İmrenler Toki Önü Sarıbayır, İlmen Göleti, Sonsuz Şükran Göleti, Ulupınar Göleti, Göçeri Kooperatifi, Göçeri Köşkler Bağlı Göleti ve Başlamış Göleti teşkil etmektedir (DSİ 4. Bölge Müdürlüğü, <https://bolge04.dsi.gov.tr>)

Su Kaynakları: İlçe yeraltı suları bakımından nispeten zengindir. Nitekim ilçede çok sayıda soğuk su kaynağının yanı sıra iki konumda sıcak su kaynağı vardır. Debişi fazla olmayan soğuk su kaynakları fay hatları, formasyon dokanakları ve karst sahalarından yüzeye çıkmaktadır. Bu kaynaklar içme ve kullanma suyu ile tarım alanlarının sulanması amacıyla değerlendirilir. Başlıca kaynaklar Başpınar (7 lt/sn), Burunsuz (3 lt/sn), Uşakpınarı (8 lt/sn), Süpürgelik (18 lt/sn), Mutlu (7 lt/sn), İlmen (3 lt/sn), Aşağıpınar, Ulupınar ve Pınarbaşı'dır. Görünmez'de ise bir kaynaktan maden suyu çıkmaktadır. Yeraltı suları Beyşehir Gölü'nün beslenmesine de katkılar sağlar.

Köşk Kaplıcası: Köşk'ün yaklaşık 2.5 km kuzeyine, Hüyük-Konya yolunun güneyine, Ilıca Tepe'nin (1186 m) batısına, Donrul Deresi'nin yatağına konumlanan sıcak su kaynakları üzerinde kaplıca inşa edilmiştir. Oldukça eski bir dönemden beri mevcut olan tesislere Köşk Kaplıcası veya Köşk Hamamı denilir. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Hüyük Belediyesi'ne ait olan kaplıcada havuzlar, restoran ve apart konaklama tesisleri yer alır.

Doğal sıcak su kaynağının debisi 7 lt/sn, sıcaklığı 34 °C, pH 7.4, kimyasal bileşimi sülfatlı, bikarbonatlı ve kalsiyumludur (Ülker, 1988: 290). Kaplıcada ilki 1997 ve diğeri 1998 yılında açılan sondaj kuyularından da sıcak su temin edilir. Banyo ve içmeye elverişli olan bu suyun sıcaklığı da 35-41 °C ve debisi 68 lt/sn'dir. Kaplıca suları cilt, adale, solunum ve romatizma hastalıkları başta olmak üzere birçok hastalığın şifasında etkili olmaktadır. Köşk kaplıcaları daha çok içinde bulunduğu yöreye hizmet vermektedir (Foto 2).

Foto 2: Köşk Kaplıcası sağlık turizmde önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Çavuş Hamamı: Çavuş'un yaklaşık 800 m güneyinde, Küçük Tepe'nin kuzeyinde, akarsu vadisinin kenarında Hamamçayırı (Hamamyakası) denilen mevkide bulunur. Doğal kaynaktan suyun sıcaklığı yaklaşık 25-26 °C olup debisi 4 lt/sn'dir. Sondaj kuyusunda ise su sıcaklığı 27-28 °C, debi 12 lt/sn'dir. Kaynak sahasında mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan bakımsız halde tarihi kubbeli bir hamam vardır. Bu sebeple 1:25.000 ölçekli haritada buraya "Hamam" işareti konulmuştur. Tuvalet ve günlük kullanımla ilgili bazı donatılar olsa da konaklama tesisleri henüz inşa edilmemiştir. Hamam sahasında meşe, iğde, dut, söğüt, kavak gibi farklı türlerden oluşan yoğun bir bitki örtüsü gelişmiştir.

Yukarıda kısaca değinilen su kaynakları, ilçedeki yerleşmelerin dağılışını, gelişmesini ve tarım faaliyetlerini büyük ölçüde belirlemiştir. Hatta ilçe sınırına yakın bir

verde Eflatun Pınarı'nın varlığı, bu etkinin Hitit döneminden beri mevcut olduğunu yansıtır niteliktedir.

Ç. Toprak Özellikleri

İlçede en geniş alan kaplayan toprak tipleri zonal topraklar grubuna girmektedir. Bunlar kırmızı kahverengi, kireçsiz kahverengi ve kırmızimsı kestane topraklardır. Yine alüvyal ve kolüvyal toprakların yer aldığı azonal topraklar da nispeten geniş alanlar kaplarlar (Harita 7).

Zonal (Yerli) Topraklar: Bu grup topraklar, iklim ve bitki örtüsü şartlarına bağlı olarak kayaların buldukları yerlerde çözülmesiyle oluşmuş ve profilleri iyi gelişmiş topraklardır. Zonal topraklarda A, B ve C horizonları ayırt edilir. Toprakların dağılışında iklim bölgeleriyle bir paralellik görülür.

Kırmızı Kahverengi Topraklar: Bu toprakların bulunduğu yerlerde yıllık ortalama yağış miktarı 300-400 mm, yıllık ortalama sıcaklık 8-12 °C arasındadır. Topraklar yörede kireçtaşı, marn, marnokalker, konglomera, kumtaşı, şist ile kireçli ve çakıllı gevşek depozitlerden oluşmuştur (Dizdar, 2003: 224). Hüyük'te az eğimli hafif dalgalı yüzeyler üzerinde geniş bir yayılış alanına sahiptir. Üzerinde bozkır ve çalılardan oluşan bitki örtüsü görülür. İlçede tarım faaliyetleri açısından yararlanılan topraklardır. Çoğunlukla kuru tarım faaliyetlerinin yapıldığı bu topraklar yer yer taşlı olup, erozyona karşı dayanıksız bir özellik gösterir. İlçede yer yer mera alanı olarak da değerlendirilir.

Kırmızı Kestane Renkli Topraklar: İlçenin kuzey kesimlerinde Sultan Dağları ve yakın çevresinde eğimli arazilerde görülür. Bu toprakların üzeri çoğunlukla ormanlar ve çayırlarla kaplıdır. Toprak derinliğinin yetersiz ve eğimin yüksek oluşu nedeniyle ilçede tarım amacıyla fazla yararlanılamayan topraklar arasında yer alır.

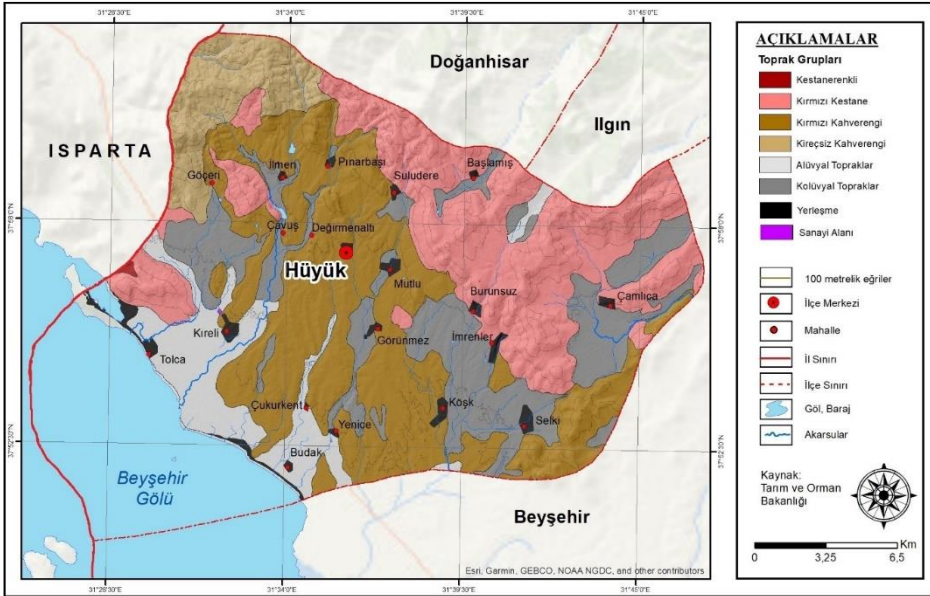
Kireçsiz Kahverengi Topraklar: Bu topraklar ilçenin kuzey ve kuzeybatısında Sultan Dağları gibi yüksek ve engebeli alanlarda bulunur. Yükselti ve eğim değerleri fazla alanlarda oluşan bu topraklar üzerinde orman örtüsü yaygın olarak gelişmiştir. Kireç içermeyen bu topraklar, eğim değerleri yüksek ve derinlik yetersiz olduğu için tarım faaliyetlerine elverişli değildir.

Azonal (Taşınmış) Topraklar: Profilleri gelişmeyen ve ana kayadan bağımsız olarak taşınma faaliyetleri sonucunda oluşan bu topraklar ilçede verimli tarım alanlarını meydana getirir. Genel olarak Beyşehir Gölü kıyılarında alüvyal ve dağ eteklerinde kolüvyal topraklar şeklinde yaygın olarak görülür.

Alüvyal Topraklar: İlçenin verimli tarım arazilerini oluşturan bu topraklara Beyşehir Gölü kıyısında yer yer dar ve yer yerde iç kısımlara sokulan geniş girintiler halinde rastlanır. Keza akarsu kenarlarında da dar şeritler halinde görülür. Sultan Dağları'ndan kaynağını alan akarsuların taşıdığı materyallerin, gölün kıyı kesimlerinde eğimin azaldığı yerde birikmesi sonucu oluşmuşlardır. Organik madde bakımından zengin, derin ve genç oluşumlu olan bu topraklar üzerinde ilçede geniş ölçüde tarım

faaliyetleri yürütülür. Taban suyu seviyesinin çok yüksek olduğu kıyı kesimlerinde yer yer bataklık arazilere de rastlanır.

Kolüvyal Topraklar: Yüksek eğime sahip arazilerden kopan parçaların eğimin azaldığı yerde fazla taşınmadan birikmesi sonucu oluşan topraklardır. İlçede dağ ve tepe eteklerinde, vadi yamaçları ve tabanında eğimin azaldığı arazilerde görülür. Verimleri nispeten yüksek olan bu topraklar, Hüyük ilçesinde Çamlıca, Selki, Köşk, İmrenler, Burunsuz, İlmen çevrelerinde ve Göçeri'nin güney kesimlerinde yaygındır. İlçede bu topraklar üzerinde tarım faaliyetleri ve özellikle meyve tarımı yapılır.

Harita 7: Hüyük İlçesinde Başlıca Toprak Gruplarının Dağılışı

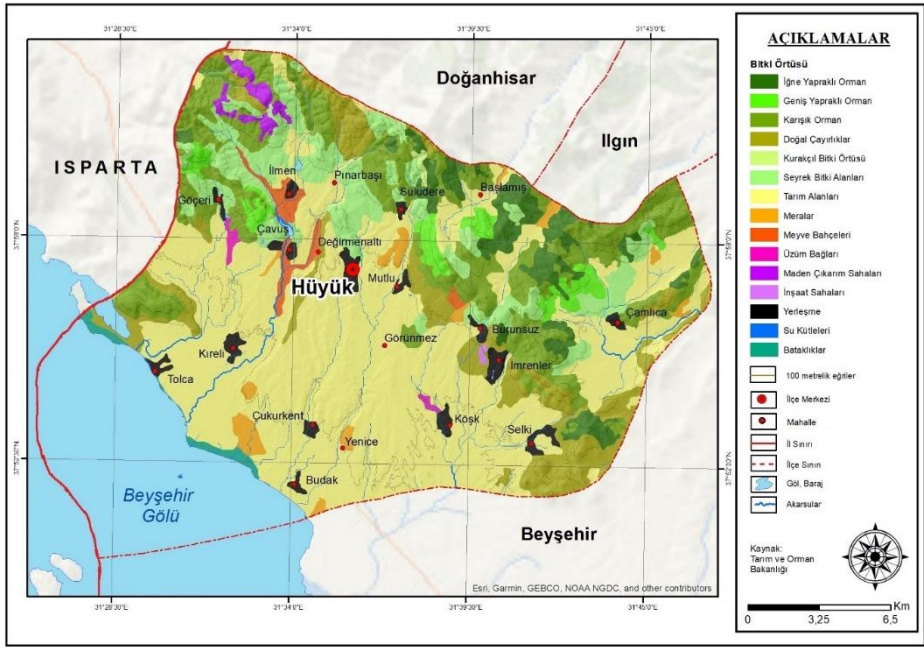
D. Bitki Örtüsü

İlçede Beyşehir Gölü kıyılarından Sultan Dağları'na kadar olan hafif eğimli ve dalgalı yüzeyler genel olarak bozkır (step) sahasını oluşturur. Bu alanlar tarım faaliyetlerinde de değerlendirilir. Kıyı kesiminde dar bir şerit halinde bataklık alanlar bulunur. Taban suyu seviyesinin yüksek, drenaj şartlarının bozuk olması sebebiyle bu alanlarda sucul bitkiler yetişir. Sultan Dağları'nda geniş yapraklı ormanlar önemli yer tutar. Bu ormanlar çoğunlukla meşe türlerinden oluşur. Dağın daha yüksek kesimlerinde ise iğne yapraklı ormanlar yayılış gösterir (Harita 8).

Sultan Dağları ve Doğanhisar arasında kalan alanlarda yapılan bir çalışmada, bitki türlerinin %13.0'ü İran-Turan, %12.5'i Akdeniz, %5.7'si Avrupa-Sibiryaya ve %14.0'ünün endemik türlerden meydana geldiği belirlenmiştir (Ocakverdi, 1984: 161). Kızılören - Derbent - Hüyük (Konya) arasında yapılan bir diğer çalışmada ise 69 familyaya ait 259 cins ve 447 takson tanımlanmıştır. Bitkilerin floristik bölgelere

dağılımı da şöyledir: İran-Turan 72 (%15.09), Akdeniz 50 (%10.48), Avrupa-Sibirya 15 (%3.14) ve endemiklerin sayısı 69 (%14.46)'dur. Araştırma alanındaki en çok taksona sahip familyalar: Leguminosae 57 (%11.95), Labiatae 57 (%11.95), Compositae 48 (%10.06), Cruciferae 32 (%6.70) ve Gramineae 29 (%6.07)'dur (Bağcı ve Durukan, 2006: 137).

Hüyük ilçesinin plato ve ova gibi yükseltisi daha az olan sahaları, antropojen ve ağaçlı step formasyonu içinde gösterilmiştir. Ormanın alt sınırını Sultan Dağları'nda (Akşehir) 1100 m ve Beyşehir'de 1200 m'yi bulduğu belirtilmiştir (Atalay, 1983: 157, Şekil 28). Bölgede yerleşme tarihinin çok eski olması, orman alanlarının tahribini artırmış, özellikle yerleşmeye ve tarıma elverişli olan plato alanlarında orman örtüsünün yerini antropojen bozkırlar almıştır. Bu bağlamda antropojen bozkırlar Sultan Dağları'nın eteklerine kadar ilerlemiştir.

Harita 8: Hüyük İlçesinde Bitki Örtüsünün Dağılışı

İlçe arazisi, Akdeniz bölgesinin bazı türleri ile İç Anadolu bozkır türlerinin yan yana ve karışık olarak görüldüğü bir yerdir. Formasyonun en yaygın elemanlarını pırnal meşesi (*Quercus Ilex*) ve süpürge çalıları (*Calluna Vulgarica*) teşkil etmektedir. Sultan Dağları'nın bulunduğu kesimde yaklaşık 1300 m rakımdan daha yüksek sahalarda, dağların yamaçlarında çalı ve ağaç toplulukları bulunur. Bunlar; palamut meşesi (*quercus aegylops*), mazı meşesi (*quercus infectoris*) ve karaçalı (*Paliurus aculeatus*) türlerinden oluşur. Alçak alanlarda bulunan bozkırlar ilkbahar yağışları-

la yeşerip çiçek açan küçük boylu otlarla kaplıdır. Bunların bir kısmı sıcakların başlamasıyla kuruyup yok olurlar, bir kısmı ise özellikle dikenli olanlar bütün sene kuraklıkla mücadele ederler. Step karakterindeki ot topluluklarının en yaygın olanları; püsküllü ot (*Bromus Sp.*), yavşan otu (*Artemisia fragana*), geven (*Astragalus gummifer*), ayrık otu ve sığırkuyruğu (*Verbascum*) türlerinden oluşur (Yener, 1966: 18).

Beyşehir Gölü'nün kıyısında, Tolca ve Budak mahalleleri yakınlarında, bataklık alanlarda yetişen başlıca türler; kamış (*Phragmites Communis*), saz, kofa (*Juncus acutus*) ve hasır otu (*Typha angustata*) türlerinden oluşmaktadır.

Hüyük ilçesinde orman varlığı önemli bir orana sahiptir. Nitekim ilçenin %27'sini orman alanları meydana getirir. Hüyük Orman İşletme Şefliği'nin sorumluluk sahasında 10.226 ha normal ve 6.111 bozuk olmak üzere toplam 16.337 ha orman bulunur. Orman alanlarında başlıca ağaç türlerini meşe, ardıç ve karaçam oluşturur. Ormanlar özellikle Sultan Dağları'nın yüksek kesimlerinde yoğunluk kazanır. Ormanların bir kısmı yakın dönemde ağaçlandırma çalışmalarıyla tesis edilmiş ve yenilenmiştir. Bu bağlamda İmrenler ve Selki'nin doğusunda ve Çamlıca civarında bulunan yüksek alanlar örnek verilebilir.

III. HÜYÜK VE ÇEVRESİNİN BEŞERİ COĞRAFYASI

Bölümün ikinci kısmında yerleşmenin kuruluşu, gelişimi, nüfus özellikleri ve ekonomik faaliyetler (tarım, hayvancılık, ulaşım, madencilik, sanayi, ticaret, turizm) alt başlıklara ayrılmış ve nispeten detaylı olarak ele alınmıştır. Konuların işlenişinde sayfa sınırlaması nedeniyle tablo, grafik ve fotoğraf az verilmiş fakat içerik analizlerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

A. Yerleşme

Beyşehir ve çevresinin yerleşme tarihi mevcut bilgilere göre M.Ö. 7 binli yıllara kadar gider. Bölgede Türk hâkimiyetinden önce Hitit, Asur, Frig, Lidya, Pers, Büyük İskender ve Roma hâkimiyet kurmuştur. Bugün bu medeniyetlerin arkeolojik izlerini Hüyük ve çevresinde görmek mümkündür. İlçe sınırlarına yakın konumda bulunan Sadıkhacı Mahallesi'nde Eflatun Pınarı adı verilen Hititler'den kalma önemli anıt eserler görülür. Keza Hüyük çevresinde henüz kazılmamış çok sayıda hüyükler vardır. Şüphesiz yeni kazı ve araştırmalarla yörede yerleşme tarihinin çok daha eskilere uzanması da söz konusudur.

Bölgede Türk hâkimiyetinin kurulması 1071 Malazgirt Zaferi sonrasında gerçekleşir. 1071 Malazgirt Zaferinden sonra Beyşehir ve çevresi Türk hâkimiyetine girmeye başlamış ve 1116 yılından itibaren de Beyşehir, Seydişehir, Şarkikaraağaç, Yalvaç, Senirkent, Uluborlu, Eğirdir, Sütçüler fetih edilmiştir (Şimşek, 2007: 10). 1243 yılında İlhanlılar Çobanoğlu Demirtaş komutasında Anadolu'da büyük tahribatlar yapmış, bu dönemde Hz. Mevlâna öğrencilerinden bölgede elverişli yerlerde gizlenmelerini istemiştir. Hz. Mevlana'nın öğrencilerinden olan Şeyh İdris ve kardeşi Şeyh Bahri Moğol zulmünden kaçarak Hüyük'e yerleşmiştir. Hüyük'ün kuruluşu bu iki

şeyhin buraya yerleşmesiyle olmuştur. Gerçekten bugün Hüyük'ün en eski yerleşim sahasında türbeleri bulunur (www.huyuk.gov.tr).

Selçuklu ve daha sonrasında beylikler dönemini takiben bölgede Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Hüyük çevresi Eşrefoğulları, Hamitoğulları, Germiyanogulları ve Karamanoğulları beyliklerinin hâkimiyetinde kalmış, bölgenin kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmesi 1466 yılında gerçekleşmiştir (Şimşek, 2007: 140). Osmanlı döneminde Beyşehir kaza merkezi, bugün Hüyük ilçesinin bir mahallesi olan Kireli Beyşehir'e bağlı bir nahiye olarak idare edilmiştir. Hüyük Osmanlı döneminde köy statüsünde bir kır yerleşmesi olarak varlığını sürdürmüştür. Nitekim Kireli nahiyesinin bir köyü olan Hüyük 19. yüzyılın sonunda (1898/1899) 189 haneli ve 424 nüfuslu orta büyüklükte bir köy yerleşmesi durumundadır.

Hüyük'ün nüfus, yerleşme ve idari bakımdan gelişimi esasen Cumhuriyet döneminde olmuştur. Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan 5 Haziran 1942 tarihli bir belge (Yer Bilgisi: 154-17-18) Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı Kireli nahiye merkezinin Hüyük köyüne nakline temas etmektedir. 19 Kasım 1952 tarihli bir başka belge (Yer Bilgisi: 234- 31-13), Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı Kireli bucağı adının Hüyük olarak değiştirilmesini ihtiva etmektedir. Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan 25 Şubat 1955 tarihli bir diğer belgede ise (Yer Bilgisi: 249-7-9-) Konya'nın Beyşehir ilçesine bağlı Hüyük ve Suludere köylerinin birleştirilerek belediye teşkiline değinilir. Hüyük 3392 sayılı *103 İlçe Kurulması Hakkında Kanun*'un 4.7.1987 tarih ve 19507 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmasıyla da bir idari merkez ve 20 köyden oluşan ilçe haline gelmiştir. Böylece Hüyük Cumhuriyet döneminde bir köy yerleşmesi iken ilk önce 1942'de nahiye ve daha sonrada 1987'de ilçe ve merkezi yapılarak idari bakımdan önemli bir gelişme sağlamıştır. Nihayet 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı Büyükşehir kanunuyla birlikte mevcut idari yapısını almıştır.

Günümüzde Hüyük ilçesi, Konya Büyükşehir Belediyesi'nin yönetim sahasında idari açıdan bir ilçe belediyesi ve toplam 21 mahalleden oluşur. İlçe merkezi olan Hüyük, Akdağ, Bahçelievler, Cumhuriyet ve Ulupınar mahalleleri olmak üzere 4 idari alana ayrılmıştır. İlçe sınırları içinde 19 kır mahallesi (coğrafi açıdan köy) vardır. Bunlar; harf sırasına göre, Başlamış, Budak, Burunsuz, Çamlıca, Çavuş, Çukurkent, Değirmenaltı, Göçeri, Görünmez, İlmen, İmrenler, Kireli, Köşk, Mutlu, Pınarbaşı, Selki, Suludere, Tolca ve Yenice'dir.

Hüyük, Sultan Dağları'nın bir parçası olan Akdağ'dan plato sahasına geçişte, Kumluk Dere vadisinin batı tarafında 1240-1325 m yükselti kademeleri arasında kurulup gelişmiştir. 1990'lı yıllarda Hüyük, Yukarı, Aşağı ve Orta olmak üzere üç mahalleden meydana gelmekteydi. Yerleşmenin ilk kuruluş yeri Aşağı ve Orta mahalle arasına tekabül etmektedir. Burası günümüzde büyük ölçüde Ulupınar Mahallesi'nin sınırları içinde kalmaktadır. Zaten Hüyük'ün en eski camisi olan Merkez Aşağı Mahalle Camii (1287) ve Şeyh İdris Türbesi burada inşa edilmiştir (Foto 3). Hüyük'ün eski yerleşim sahaları Yıldırım Beyazıt Caddesi, Medrese, Şeyh İdris, Şeyh Bahri,

Tekke sokak etrafında olup daha plansız ve düzensiz eski yapılaşma izlerini halen yansıtır niteliktedir. Bugün yaklaşık 1.5-2 km² lik alana yayılan yerleşme sahası zamanla kuzey, batı ve güneye doğru planlı şekilde gelişmiştir. Hüyük Devlet Hastanesi ve Akdağ çevresi yerleşmenin yeni yayılma gösterdiği alanları teşkil etmektedir.

İlçede kır yerleşmelerinin dağılışı incelendiğinde, Sultan Dağları'ndan platolara geçiş sahasında; Çavuş, İmen, Pınarbaşı, Değirmenaltı, Mutlu, Burunsuz, İmrenler, Selki, plato sahalarında; Görünmez, Çukurkent, Yenice, Köşk, ova sahasında; Tolca ve Budak, ova ile plato arasına rastlayan geçiş sahasında ise Kırelî yer alır. Genellikle yerleşmeler akarsu vadilerinde ve su kaynaklarının yanında kurulmuştur. Kır yerleşmeleri topoğrafyanın elverişli olması nedeniyle önemli bir kısmı toplu dokulu şekilde gelişmiştir. Bununla birlikte Görünmez, Mutlu, Selki, Budak, Tolca gibi bazı yerleşmelerin gelişiminde ise yol, tarım alanları vd. faktörlerin etkisiyle gevşek veya parçalı bir form ortaya çıkmıştır. Genellikle 1-2 katlı olan eski kır konutlarının inşasında dağlık alanlarda taş, ahşap, plato ve ova sahasında kerpiç malzeme daha fazla kullanılmıştır. Fakat günümüzde konutlarda doğal şartların etkisi büyük ölçüde azalmıştır.

Foto 3: Hüyük'te en eski dini yapı: Merkez Aşağı Mahalle Camii (1287).

TOKİ'nin ilçede bazı konut uygulamaları da görülür. Bunlardan özellikle 278 konutun inşa edildiği İmrenler "Tarımköy" toplu konutları 2010'larda başlayarak tedricen tamamlanmıştır. Konut sahiplerinin %95'i İmrenler ve %5'i Burunsuz'lardandır. Bu konut uygulamasıyla İmrenler Mahallesi'nde yerleşim planı ve yapılaşmada şehir görünümü ortaya çıkmıştır. Bu tür uygulamalarla kır yerleşmele-

rinde farklı bir yapılaşma sürecine girilmiştir. Diğer yandan TOKİ'nin Hüyük ilçe merkezindeki konut uygulamalarının da yerleşmenin genel dokusunu ve görünümünü etkileyeceğini söylemek mümkündür (Foto 4).

İlçedeki bazı kır yerleşmelerinin isimleri 1950/1960'lı yıllarda değiştirilmiştir. Balganda'ya İmrenler, Kaba'ya Pınarbaşı, Kçükköy'e Mutlu, Zıvarık'a Değirmenaltı ve Kırıklı'ya Çamlıca adı verilmiştir. Bazı yerleşmelerin isimlerinde ise küçük değişiklikler yapılmıştır. Çavuşcu Çavuş, Çukurkend Çukurkent, Köşkköy Köşk gibi. Tolca ve Selki gibi bazı adlar da varlığını devam ettirmiştir. Bazı yerleşmeler ise tamamen terk edilmiştir. Örneğin Kireli'nin kuzeyinde Kınık adlı yerleşme günümüze ulaşmamıştır. Harita Genel Müdürlüğü'nce 1945 yılında basımı yapılan 1:200.000 ölçekli haritanın Beyşehir paftasında belirtilen yere "Kınık Hr." işareti konulmuştur. Öte yandan Kiepert (1912) bu yerleşmeyi Tolca'nın doğu tarafında göl kıyısına işaretlemiştir.

Foto 4: TOKİ konutları Hüyük'te yerleşmenin genel dokusunu ve görünümünü etkilemiştir.

B. Nüfus

Bu başlık altında Hüyük ilçesinde nüfusun gelişimi, nüfusun cinsiyet ve yaş yapısı, eğitim durumu, göç, kır ve şehir nüfusu konuları ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılmıştır.

Nüfusun Gelişimi: Hüyük Cumhuriyetin ilk döneminde Beyşehir ilçesinin Kireli nahiyesine bağlı bir köy durumundadır. 1940 sayımında Hüyük'te 466 erkek ve 599 kadın olmak üzere toplam 1065 nüfus ikamet etmektedir. Nüfus değerlerinde kadın lehine oldukça önemli bir fazlalık söz konusudur. Bunda Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda erkek nüfusun kaybı, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle erkek nüfusun askere alınması ile erkek nüfusun çalışmak üzere diğer şehirlere göç etmesinin başlıca nedenler olduğu söylenebilir. Hüyük'te 1950 sayımında toplam 1256 nüfus, 1960 sayımında ise 1167 erkek ve 1272 kadın olmak üzere toplam 2439

nüfus tespit edilmiştir. Bu on yıllık dönemde bucak merkezi olan Hüyük'ün nüfusunda önemli bir artışın olduğu dikkati çekmektedir.

Tablo 3'teki veriler, Hüyük'ün 1970 - 2021 yılları arasındaki nüfus gelişimini daha ayrıntılı yansıtır niteliktedir. 1970'te bucak merkezi olan Hüyük'te 3015 ve köylerde (bugün mahalle statüsünde) 21.220 olmak üzere toplam 24.235 nüfus yaşamaktadır. Köyler arasında İmrenler 3000'den, Çavuş, Kireli ve Selki 2000'den, Burunsuz, Çamlıca, Göçeri, Köşk ve Mutlu 1000'den fazla nüfus değerlerine sahiptir. Dolayısıyla köylerin yaklaşık yarısı 1000'den fazla nüfuslanan nispeten büyük kır yerleşmeleri durumundadır. 1970 sayımında nüfusun cinsiyet yapısında; Hüyük'te 1441 erkek, 1574 kadın, bucak toplamında 11.601 erkek ve 12.634 kadın nüfus bulunmakta ve kadın nüfus lehine olan fazlalık devam etmektedir.

Tablo 3: Hüyük İlçesinde Nüfus Gelişimi (1970-2021)

Mahalle Adı	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2018	2021
Akdağ	-	-	-	-	749	662	856	950
Bahçelievler	-	-	-	-	1.291	1.221	1232	1.203
Cumhuriyet	-	-	-	-	424	381	363	346
Uluşınar	-	-	-	-	966	842	764	694
Hüyük İlçe Mrk.	3.015	3.249	4.387	8.472	3.430	3.106	3.215	3.193
Başlamış	497	591	405	308	185	186	238	212
Budak	646	730	698	1.400	469	465	485	433
Burunsuz	1.019	899	1.635	2.941	761	514	645	563
Çamlıca	1.191	1.116	890	2.410	1.207	1.149	1.105	1.061
Çavuş	2.015	1.640	3.005	3.976	1.010	633	637	568
Çukurkent	349	415	444	307	294	259	257	256
Değirmenaltı	307	423	286	279	252	265	270	245
Göçeri	1.082	1.849	1.771	2.026	635	503	467	469
Görünmez	823	664	448	318	322	327	440	355
İlmen	891	1.229	2.122	2.818	1.205	795	768	728
İmrenler	3.241	2.940	4.426	5.942	1.623	1.176	1.200	1.190
Kireli	2.513	2.259	3.867	6.533	2.170	1.873	1.750	1.691
Köşk	1.297	2.001	2.036	4.074	759	667	640	601
Mutlu	1.402	1.334	2.175	2.755	991	630	622	624
Pınarbaşı	743	810	545	650	312	323	329	282
Selki	2.154	3.118	3.126	5.037	2.093	1.599	1.494	1.350
Suludere			998	864	754	826	854	936
Tolca	663	558	606	865	469	479	513	509
Yenice	164	225	158	135	134	124	144	139
Kır Mahalleleri	21.220	23.007	29.816	43.638	15.645	12.793	12.858	12.212
İlçe Toplamı	24.235	26.256	34.203	52.110	19.075	15.899	16.073	15.405

Kaynak: TÜİK.

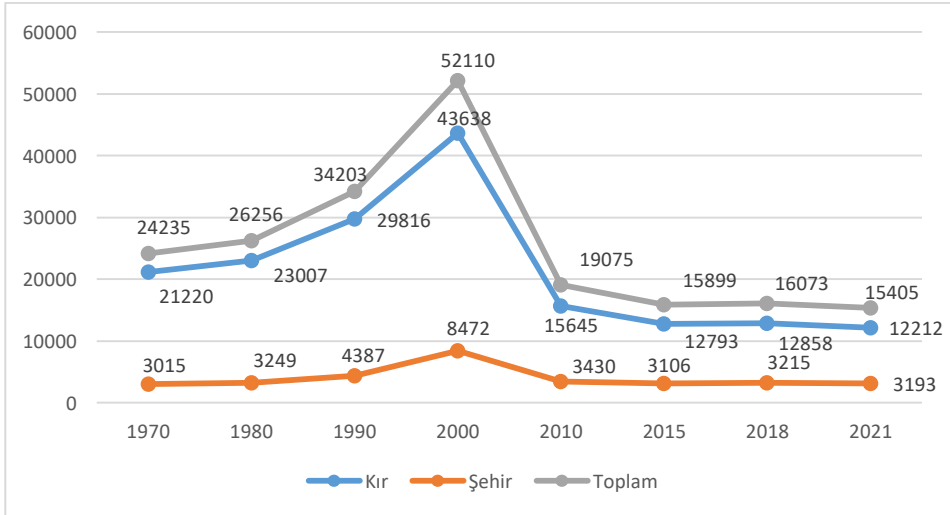
Hüyük'te nüfusun 1980, 1990 ve 2000 yılları arasında genel olarak artış eğiliminde olduğu görülür. Bu yıllarda sırasıyla Hüyük nüfusu 3.249, 4.387 ve 8.472'ye, ilçe nüfusunun da 26.256, 34.203 ve 52.110'a ulaştığı dikkati çekmektedir. İlçede 2000 yılı nüfus sayımı sonuçları bugüne kadar ulaşılan en yüksek değere karşılık gelmektedir. Gerçekten bu sayımın verileri, öncesi (1990) ve sonrası (2010) ile mukayese

edildiğinde, anormal bir izlenim de vermektedir (Grafik 3). Bu durum ülkemizin birçok yerinde yaşandığı üzere “taşınmalı nüfus” konusunu hatıra getirmektedir. Zira belediye teşkilatı bulunan bazı yerleşim birimleri nüfuslarını daha fazla göstermek amacıyla şehirlere göç etmiş hemşerilerini sayım gününde taşıyarak burada sayılmalarını sağlamışlardır.

Türkiye’de 2006/2007 yıllarında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi’ne geçilmiştir. Böylece nüfus ikamet adresi üzerinden tespit edilmeye başlanmıştır. 2010 yılı verileri esas alındığında, Hüyük ilçe merkezinde 3410, kır mahallelerinde 15.645 ve ilçe toplamında da 19.075 nüfusun ikamet ettiği belirlenmiştir. Bu değerler, Hüyük ilçe merkezinde 1990 yılı öncesine, ilçe toplamında ise 1970 yılı öncesine götürmektedir. Şüphesiz bu son dönemde farklı nedenlerle ilçeden şehirlere doğru önemli bir göç olayının da yaşandığı söylenebilir.

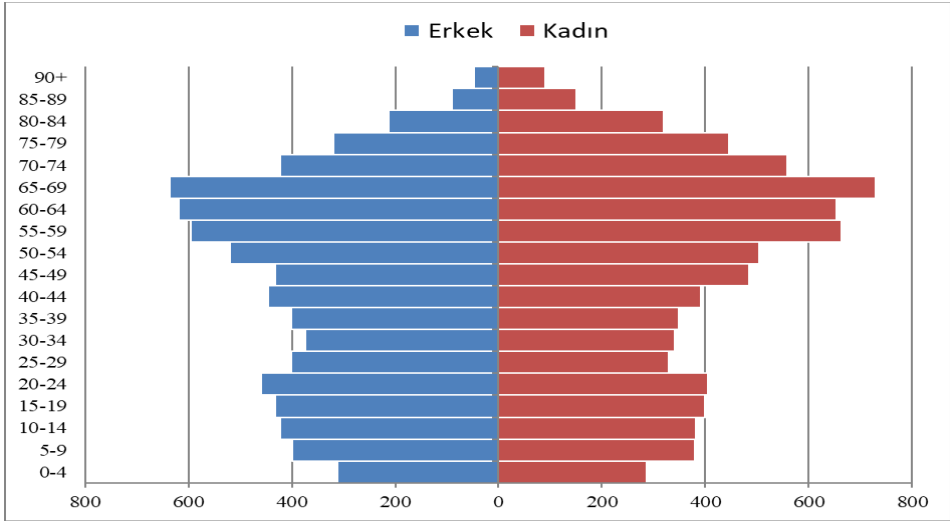
2010’dan sonra Hüyük ve kır yerleşmelerinin nüfusunun belirli bir stabilite düzeyine ulaştığı ve yönü aşağı olmakla birlikte yatay bir seyir izlediği görülür (Grafik 3). Son dönemde Hüyük nüfusu 2010’da 3430 iken 2021’de 3193 olarak tespit edilmiştir. Kır yerleşmelerinde de 2010’da 15.645’ten 2021’de 12.212’ye gerilemiştir. Kır yerleşmelerinden hızı azalmakla birlikte halen göçün devam ettiği sonucu çıkarılmaktadır.

İlçe nüfusunun cinsiyet yapısında 2000 yılı sayımında önemli bir değişiklik olmuş, erkek nüfus kadın sayısını geçmiştir. Nitekim 2000’de ilçe nüfusunun 26.917’si erkek ve 25.193’ü kadınlardan meydana gelmiştir. Buna karşılık 2010’da erkek 9.300 ve kadın nüfus 9.775, 2021’de ise 7.542 erkek ve 7.863 kadın nüfus belirlenmiştir. Böylelikle Hüyük ilçesi nüfusunda 2000 yılı dışında oranları değişmekle birlikte kadın nüfus lehinde devamlı bir fazlalık olmuştur.

Grafik 3: Hüyük İlçesinin Nüfus Gelişimi (TÜİK)

Nüfusun Yaş Yapısı: Nüfusun bir diğer önemli özelliği de yaş yapısıdır. İlçenin nüfus piramidi incelendiğinde, genel olarak nüfusun yaşlandığı görülür (Grafik 4). İlçe nüfusunda en fazla olan yaş grubu 1.365 kişi ile 65-69 yaş grubuna tekabül eder. 2000'de %32 olan 0-14 yaş grubu nüfusu 2021'de %14'e gerilemiş; 65 yaş üzeri nüfus oranı ise 2000'da %5,5 iken 2021'de %26'ya yükselmiştir. İlçede doğum oranlarının azalmasının yanı sıra göçlerle birlikte genç nüfusta azalma olmuştur. Piramidin tabandan daraldığı ve 0-4 yaş arası nüfusun azaldığı görülür. Bu durum doğum oranlarının azaldığına işaret etmektedir. Öte yandan nüfus piramidi erkek ve kadın sayısının dağılışı açısından incelendiğinde de genç nüfusta erkek-kadın nüfus oranlarının önemli bir fark oluşturmadığı, yaşlı nüfusta özellikle 65 yaş üstü grupta kadın nüfus oranının arttığı görülür. 2021 yılı itibariyle ilçe nüfusunun %51'ini kadın ve %49'unu erkekler oluşturur.

Grafik 4: Hüyük ilçesinin Nüfus Piramidi (TÜİK, 2021)

Nüfusun Eğitim Durumu: İlçede ilk (6), orta (7) ve lise (5) düzeyinde toplam 18 eğitim ve öğretim kurumu hizmet vermektedir. Okullarda 196 derslik, 202 öğretmen ve 1868 öğrenci mevcuttur (<https://huyuk.meb.gov.tr/>). İlçede ilköğretim düzeyinde okullaşma oranı %98 olup Konya (%98,93) ve Türkiye (%98,80) ortalamasına yakın orandadır. İlçe nüfusunun eğitim düzeyine dağılışı incelendiğinde; okuma yazma bilmeyen %4.1, okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen %12.6, ilköğretim %10.7, ortaokul veya dengi meslek ortaokul %10.2, lise ve dengi meslek okulu %12.1, yüksekokul veya fakülte %5.9, yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dahil) %0.3 ve bilinmeyen %0.7'dir (Hüyük İlçe Raporu, 2019: 13). Nüfusun okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen ile ilköğretim mezunu nüfus sayısı toplam nüfusun %56'ına tekabül etmektedir. İlköğretim, ortaokul ve lise toplamı %33 ile ikinci büyük grubu oluşturmaktadır. Okuma yazma bilmeyen nüfus

sun nispeten fazla olmasına karşın yüksekokul veya fakülte mezunu sayısının da az olması dikkati çekmektedir. Nitekim Konya ili nüfusunda okuma yazma bilmeyenlerin oranı %2.3, yüksekokul veya fakülte mezunlarının oranı da %13'ten fazladır. Bu veriler itibariyle Hüyük ilçesinde eğitim ve öğretim konusuna daha fazla önem verilmesi gerekmektedir.

Göç: Hüyük ilçesine kayıtlı nüfusun ikamet ettiği illerin incelenmesi, göçler hakkında önemli bilgiler vermektedir. 2021 yılı itibariyle Hüyük ilçesinde ikamet eden nüfustan daha fazlasının ilçe dışında yaşadığı tespit edilir. Halen Hüyük nüfusuna kayıtlı olan 10.279 kişinin Konya merkez ve ilin diğer ilçelerinde ikamet ettiği belirlenir. Konya ili dışında Hüyük ilçesine kayıtlı olan nüfusun 8.417'si İstanbul'da, 5.966'sı Ankara'da, 5.826'sı İzmir'de ve 2.624'ü Antalya'da yaşamını sürdürmektedir. TÜİK verilerine göre Konya ili dışında Hüyük nüfusuna kayıtlı olan ve başka illerde yaşayanların toplam sayısı 28.967'yi bulmaktadır. Bu veriler ilçenin Konya dışında İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere çoğunlukla büyük şehirlere göç verdiğini ortaya koymaktadır. Göçlerin başlıca nedenleri arasında ise; ekonomik yarı iş bulma, daha iyi yaşam şartları sağlama, eğitim, evlilik vb. faktörler yer almaktadır.

Kır ve Şehir Nüfusu: TÜİK, nüfusu ne olursa olsun ilçe merkezi olan bütün yerleşmeleri şehir olarak kabul etmektedir. Bu açıdan bakılırsa 1987'de ilçe olan Hüyük'te 1 şehir ve 19 kır mahallesi (köy) yer almaktadır. Hüyük ilçe nüfusunun kır ve şehir yerleşmelerine dağılım oranları; 1990'da %87'si kır ve %13'ü şehir, 2000'de %84'ü kır ve %16'sı şehir nüfusu olarak ayırt edilmektedir. İlçede nüfusun 2010'da yaklaşık %82 kır ve %18 şehir, 2021'de de %79 kır ve %21'i de ilçe merkezini oluşturan 4 mahallede ikamet ettiği görülür. 2012'de çıkarılan 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu ile birlikte büyükşehir belediyesi kurulan bütün illerde köyler mahallelere dönüştürülmüştür. Bu yıldan itibaren de Hüyük ilçesinin bütün köyleri mahalle statüsü kazanmıştır. İlçe merkezi Hüyük'ün 2021 yılı nüfusu 3.193 olup dört mahalleye dağılmıştır. Bu mahalleler nüfus büyüklüğüne göre Bahçelievler (1.203), Akdağ (950), Ulupınar (694) ve Cumhuriyet (346) şeklinde sıralanır. 2010'a oranla Akdağ (749) dışında diğer mahallelerin nüfuslarında azalma meydana gelmiştir. 2010'da Bahçelievler 1.291, Cumhuriyet 424 ve Ulupınar 966 nüfusa sahip bulunuyordu.

İlçenin 2021 yılı nüfusunun 12.212'si 19 kır mahallesinde yaşamını sürdürmektedir. İlçenin en kalabalık kır mahallesi Osmanlı ve Cumhuriyet'in ilk döneminde nahiye merkezi olan Kireli'dir ve 1.691 nüfusa sahiptir. 2. sırada 1.350 kişinin yaşadığı Selki gelmektedir. En az nüfusa sahip olan kır mahalleleri de sırasıyla Yenice (139), Başlamış (212) ve Değirmenaltı (245) mahalleleri olup, bu kır yerleşmelerinin nüfusları 250'den azdır. İlçede nüfus yoğunluğunun dağılımı genel olarak değerlendirildiğinde, başta ekonomik şartlar, ulaşım ve rölyef olmak üzere çok çeşitli faktörlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

C. Ekonomik Faaliyetler

Herhangi bir sahada yerleşmenin kurulması, gelişmesi ve varlığını sürdürmesi ekonomik faaliyetler sayesinde mümkün olmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin çeşitliliği ve büyüklüğü mekânın coğrafi özellikleriyle belirlenmektedir. Bu bağlamda ilçenin arazi kullanımı ekonomik faaliyetler konusunda önemli bilgiler vermektedir. Hüyük ilçesinde arazinin %38.26'sı tarım, %5.46'sı çayır-mera, %27.44 orman ve %28.84'ü yerleşim sahası, yol, maden sahası, su yüzeyi ve kullanıma elverişli olmayan alanlardan meydana gelmektedir (Tablo 4). Bu verilere göre ilçede tarım ve orman amaçlı arazi kullanımı öne çıkmaktadır. Ayrıca Konya ili ve Türkiye ortalaması ile mukayese edildiğinde; tarım, çayır-mera, orman ve diğer alanlarda nispeten farklı özelliklere sahip olduğu ayırt edilmektedir.

Tablo 4. Hüyük İlçesi ve Konya İlinde Arazi Kullanımı

Arazi Niteliği	Hüyük		Konya		Türkiye
	Ha	%	Ha	%	%
Tarım Arazisi	21.021,50	38,26	2.247.856,60	55,08	38.2
Çayır-Mera	3.000,00	5,46	761.460,70	18,66	19.7
Orman	15.074,00	27,44	540.189,00	13,24	27.6
Diğer	15.846,52	28,84	531.845,65	13,03	14.5
Toplam	54.942,02	100	4.081.351,95	100	100

Kaynak: Konya Tarım İl Müdürlüğü (2010), TÜİK (2009), DSİ'ne atfen Hüyük İlçe Raporu, 2019: 5.

2018 yılı itibarıyla ilçede toplam 38 farklı alt sektörde 210 kayıtlı işyeri bulunmaktadır. Sektörlerin büyük çoğunluğu küçük olup 1-2 işyeriyle temsil olunmaktadır. İlçede özellikle kara taşımacılığı (42), perakende ticaret (28), bina inşaatı (25), yiyecek ve içecek hizmetleri (16) öne çıkan sektörlerdir. İlçede bütün sektörler (38) ve işyerlerinde (210) toplam 1.117 işçi istihdam edilmektedir. En çok istihdam sağlayan sektörler arasında; metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (143), yiyecek ve içecek hizmeti (142), binalar ile ilgili hizmetler ve çevre düzenlemesi (141), eğitim (110), gıda ürünleri imalatı (97), bina inşaatı (79), perakende ticaret (75) yer almaktadır (Hüyük İlçe Raporu, 2019: 9-11). Keza ilçede kaymakamlık, belediye gibi idari ve kamu hizmetleri alanında da çok sayıda görevli çalışmaktadır. Ayrıca istatistik bir veri bulunmamakla birlikte ilçenin ekonomik yapısı dikkate alındığında tarım ve hayvancılık sektörünün istihdam sağlamada önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

1. Tarım

Tarım, ilçede en önemli ekonomik faaliyettir. Tarım yakın geçmişte büyük oranda tahıl üretimine dayanıyordu. Arazilerin büyük kısmı kuraklık ve sulama yetersizliği gibi sebeplerle nadasa bırakılıyor, büyük oranda ekstansif şartlarda tarım yapıyordu. Günümüzde ilçede sulama imkânlarının artması, yeni teşvikler ve tarım desteklemeleri ile birlikte yeni ürünlerin ilçede üretilmeye başlanması ve bu ürünlerden olumlu sonuçlar alınmasıyla tarımın yapısında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. İlçede son yıllarda organik tarım faaliyetleri de gelişme göstermiştir. Özellikle mey-

vecilik ve çilek üretiminde öne çıkan organik tarım faaliyetleri 2019'da 979 da alanda 97 çiftçi ile gerçekleştirilmiştir.

TÜİK'in 2021 yılı verilerine göre Hüyük ilçesinde tarım faaliyetleri yaklaşık 194.067 da alana yayılmaktadır. Bunun oran olarak yaklaşık %85.7'si tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı, %8.2'si nadas, %5.7'si meyve ve baharat ve %04'ü de sebze alanı olarak ayrılmıştır. İlçede 2004'te tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı 106.410 da iken 2021'de 166.368 da alana yükselmiştir (Tablo 5, Grafik 5). Bu dönemde bazı yıllık dalgalanmalar olmakla birlikte yaklaşık %58 oranında bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 5: Hüyük İlçesinde Tarım Alanlarının Ana Gruplara Dağılışı (da)

Yıllar	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı	Nadas Alanı	Meyveler ve Baharat Bitkileri Alanı	Sebze Alanı
2004	106.410	203.880	9.650	1.530
2005	108.760	208.200	9.650	1.540
2006	100.668	217.370	4.590	1.533
2007	99.568	94.645	4.440	1.565
2008	97.304	93.632	4.610	1.787
2009	97.790	82.171	5.562	2.282
2010	108.750	17.260	5.155	2.100
2011	107.813	23.475	5.205	1.745
2012	102.880	20.860	5.519	1.864
2013	131.521	16.058	6.352	1.900
2014	140.899	14.861	6.544	1.735
2015	142.112	16.765	7.574	1.360
2016	165.655	10.395	10.211	1.480
2017	153.132	10.000	10.687	1.490
2018	155.639	10.000	11.829	1.450
2019	167.306	15.816	12.445	1.212
2020	170.807	15.286	12.495	1.179
2021	166.368	15.917	11.098	684

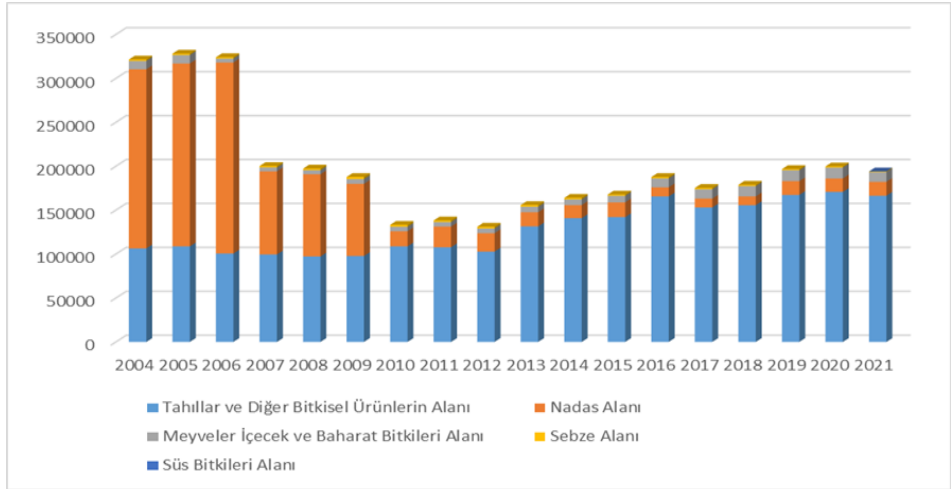
Kaynak: TÜİK.

Diğer bitkisel ürünlerin kapsamına yem bitkileri, nohut, mercimek, patates, kuru fasulye gibi tarla ürünleri dâhil edilmektedir. Buna karşılık aynı dönemde nadasa ayrılan alanlar 203.880 da alandan 15.917 da alana düşerek önemli bir azalma söz konusu olmuştur. Nadasa ayrılan alanlarda azalma oran bakımından %92'nin üzerine çıkmıştır. İncelenen dönemde meyveler, içecek ve baharat bitkileri 9.650 da alandan 12.495 da alana yükselmiştir. Bunun artış oranı da %30'a yaklaşmıştır. Sebze ekim alanı ise 1530 da iken 1179 da alana gerilemiştir. Sebze tarımı ticari olmaktan çok yerel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yapıldığı ifade edilebilir. Meyve ve sebze alanları ilçede sulu tarımı yansıtmaması bakımından farklı bir özelliği de sahiptir. Ayrıca 2021'de küçük bir (4 da) alanda süs bitkilerinin (lavanta) ekimi de yapılmıştır.

Tahıl Üretimi: İlçede geçmişten beri en fazla üretimi yapılan tarım ürünleri tahıllardır. En fazla buğday ve arpa üretimi yapılır. Kurak iklim şartlarına uygun olan bu

bitkiler daha çok sulamanın mümkün olmadığı alanlarda yetiştirilir. Hüyük ilçesinde arpa, buğday ve tritikale destekleme kapsamında olan tahıllardır. İlçede üretim miktarlarına bakıldığında, buğday ve arpa üretiminin 2004'ten beri artış eğilimi içinde olduğu görülür. 2004 yılında 10.260 ton buğday, 7.485 ton arpa ve 259 ton yulaf üretilmiştir. 2021 yılında ise 18.107 ton buğday, 22.366 ton arpa ve 147 ton yulaf elde edilmiştir (Tablo 6). Üretim miktarında yıllar itibariyle bir dalgalanma bulunmakla birlikte genel olarak artış göstermiştir. Bu yıllarda verimde de belirli bir artış meydana gelmiştir. 2010 yılından itibaren ilçede tritikalenin (triticale; buğday ve çavdar melezidir) ekimi yapılmaya başlanmış fakat yaygınlaşma eğilimi söz konusu olmamıştır.

İlçede tarım tekniğindeki iyileşmeler, yeni nesil tohum kullanımı vb. etkenlerle verim değerleri buğday ve arpada 300 kg civarına yükselmiştir. Buğday, arpa ve tritikale ürünlerinde verim 2021 yılında Konya ortalamasından yüksektir.

Grafik 5: Hüyük İlçesinde Tarım Alanlarının Ana Gruplara Dağılışı (da). TÜİK.

Bu duruma Hüyük ilçesinin bir miktar daha fazla yağış alması etkili olmaktadır. 2021 yılında arpa üretimi buğday üretimini geçmiş ve 22.366 tona yükselmiştir. Yem bitkisi olarak kullanılan tritikale üretiminde ise diğer yem bitkilerinin yaygınlaşması ile bir azalma görülür. Yulaf üretimi ise önemini kaybetmiştir. İlçede yaygın olarak yetiştirilen bu ürünlerin Konya il genelindeki payları ise oldukça düşüktür. 2021 yılında Konya'da üretilen buğdayın %1.1'i ve arpanın %2.6'sı ilçede üretilmiştir. Fakat bu durum ilçenin yüzölçümü ile de ilgilidir. Nitekim Hüyük ilçesi Konya ilinin %1.43'üne tekabül etmekte ve arpa üretiminde il ortalamasının üzerinde bir paya sahip olmaktadır.

Baklagiller: İlçede en önemli baklagiller kırmızı mercimektir. Diğer ürünlerden kuru fasulye, nohut ve baklanın üretimi düşük kalmakta, çoğunlukla yerel ihtiyaçlar için

üretim yapılmaktadır. Mercimek üretimi 2004 yılında 972 ton iken 2021 yılında 1466 tona ulaşmıştır (Tablo 7). Buna göre Konya’da üretilen kırmızı mercimeğin yaklaşık %35’i Hüyük’ten temin edilmektedir. Nohut da destekleme kapsamındaki ürünlerden olup üretiminde 2004 (315 ton) ile 2021 (975 ton) yılları arasında önemli artışlar söz konusudur. Kurak iklim şartlarında yetiştirilebilen bu ürünler ilçe çiftçisi için önemli alternatifler sunmaktadır.

Tablo 6: Hüyük İlçesinin Tahıl Üretimi (ton) ve Verimin (kg/da) Yıllara Dağılışı

Yıllar	Buğday		Arpa		Yulaf		Tritikale	
	Üretim	Verim	Üretim	Verim	Üretim	Verim	Üretim	Verim
2004	10.260	167	7.485	244	259	129	-	-
2005	9683	157	7.308	243	243	122	-	-
2006	10.745	233	10.369	375	260	130	-	-
2007	7968	144	5.355	170	150	100	-	-
2008	16.882	307	10.951	381	225	150	-	-
2009	20.479	334	7.697	383	450	300	-	-
2010	18.891	266	6.248	316	435	290	40	400
2011	28.291	391	7.250	453	340	340	68	453
2012	16.265	252	6.641	332	250	250	120	343
2013	21.388	279	9.054	323	287	273	67	349
2014	19.098	237	8.774	240	209	240	92	306
2015	27.347	343	13.701	377	279	328	57	341
2016	29.212	300	15.942	363	161	248	40	370
2017	26.685	290	13.723	364	134	230	80	400
2018	26.576	297	14.600	324	138	249	63	384
2019	22.461	253	16.621	314	91	241	61	391
2020	23.047	239	12.722	271	84	240	55	379
2021	18.107	308	22.366	300	22	147	33	149

Kaynak: TÜİK.

Yağlı Tohumlar: Bu gruba giren ürünlerden ilçede ayçiçeği ve aspir yetiştirilir. Ayçiçeği üretimi son yıllarda giderek azalmış ve TÜİK verilerine göre 2021’de üretim yapılmamıştır. Ayçiçeği her ne kadar bölgede desteklenen bir ürün olsa da Hüyük’te Beyşehir Gölü’ne yakın kesimlerde ayçiçekleri üzerinde kuşların tahrip edici etkisi sebebiyle verim değerleri düşük kalmıştır. Konya il genelinde dekara verim 381 kg olup bölge şartlarında oldukça iyi ürün veren bu bitki, Hüyük’te istenilen sonucun alınamaması sebebiyle son yıllarda tercih edilmemiştir. Üretim değerleri 2004’te 38 ton, 2012’te 19 ton iken 2020’de 2 tona kadar gerilemiştir. Ancak yine de çiftçilere tohum dağıtımı yapılmış ve ayçiçeği destek kapsamından çıkarılmamıştır. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde ayçiçeği yağına artan talep nedeniyle üretim alanlarının arttırılması ile birlikte verimin de arttırılması hedeflenmektedir.

Tablo 7: Hüyük ilçesinde Baklagiller Üretimi (ton) ve Veriminin (kg/da) Yıllara Dağılışı

Yıllar	Fasulye (Kuru)		Nohut (Kuru)		Mercimek (Kırmızı)		Acı Bakla	
	Üretim	Verim	Üretim	Verim	Üretim	Verim	Üretim	Verim
2004	45	150	315	210	972	177	12	120
2005	45	150	315	210	963	175	10	100
2006	45	150	150	150	450	180	8	80
2007	36	120	213	85	325	130	7	70
2008	45	150	672	240	600	240	8	80
2009	61	174	750	250	700	250	8	80
2010	80	200	900	200	736	252	10	100
2011	90	300	1.050	210	850	283	11	100
2012	102	291	870	145	895	179	13	91
2013	147	299	1.546	185	1.577	189	15	103
2014	153	306	1.328	172	1.498	208	14	93
2015	110	306	1.471	210	1.436	221	14	104
2016	85	283	1.542	195	1.601	229	13	100
2017	98	297	1.712	190	1.151	192	11	100
2018	88	275	1.297	162	846	188	12	100
2019	87	264	1.399	170	1.076	174	9	106
2020	91	260	1.532	155	1.179	180	9	102
2021	52	274	975	108	1.466	120	13	102

Kaynak: TÜİK.

Aspir ise kurak iklim şartlarında iyi yetişebilen bir yağ bitkisi olup, Hüyük'te verim değerleri Konya ili ortalamasının üzerindedir. Aspir'in verimi 2021'de Konya il genelinde 123 kg/da iken Hüyük'te 186 kg/da olmuştur. Ancak üretimi 2010'dan (178 ton) itibaren azalarak 2021'de 13 tona kadar inmiştir. Son yıllarda yağ açığının kapatılması amacıyla kurak arazilerde aspirin yetiştirilmesine önem verilmektedir. Bu kapsamda Hüyük'te çiftçilere aspir tohumu desteği verilmeye devam edilmektedir.

Tıbbi ve Aromatik Bitkiler: İlçede bu sınıfa giren bitkilerden haşhaş ve lavanta yetiştiriciliği vardır. Her iki ürün bölgenin şartlarına uyumlu olup, kurak kesimlerde üretimi yapılır. İlçede 2005'te 180 ton haşhaş kapsülü üretilirken bu miktar 2012'de 2 tona düşmüş ve 2021'de 436 tona yükselmiştir. Hüyük, Konya ilinde haşhaş üretiminin yapıldığı önemli ilçelerden olup, 2021'de Konya'da üretilen haşhaşın %8.8'ini sağlamıştır. Verim değerleri yıllık yağışlarla değişmekle birlikte Konya ortalamasına yakındır. Nitekim 2021'de Konya'da 71 kg/da, Hüyük'te 67 kg/da ürün alınmıştır. Kotaya tabi olan haşhaş tarımında üretim alanları ve elde edilen ürünler denetlenmektedir. Bu nedenle üretimde kotaların da etkisi bulunur. Son yıllarda üretim alanlarının bir miktar artırılması ile üretim miktarı da artış göstermiştir.

Lavanta ise yeni bir alternatif ürün olup, kuraklıktan fazla etkilenmemesi ve ekonomik değerinin yüksek olması sebebiyle son yıllarda ilçede denenmeye başlanmıştır. 2016 ve 2017 yıllarında Konya'da üretilen lavantanın (2 ton) tamamı Hüyük ilçesinden sağlanmıştır. KOP Bölge İdaresi, Konya Büyükşehir Belediyesi ve ilçe tarım müdürlüğünün girişimleriyle üretimine başlanan lavantanın ekim alanları ve

üretim miktarlarında artışlar olmuştur. Özellikle Çamlıca Mahallesi lavanta üretiminde öne çıkmıştır. Yine Burunsuz ve Göçeri’de de ekim yapılmıştır. Lavanta tarımı ilçenin dağlık ve kurak arazileri için önemli bir alternatif teşkil etmektedir. Kuraklıktan buğday kadar etkilenmeyen bu ürün, buğdaya göre daha fazla gelir getirmekte, bu nedenle sulanamayan arazilerde alternatif olarak görülmektedir. 2021’de Konya ilinde üretilen lavantanın %3.9’u Hüyük ilçesinden (5 ton) elde edilmiştir. İlçede üretimin artmasına karşılık Konya’da yaygınlaşması ile birlikte il üretimindeki payı düşmüştür.

Yem Bitkileri: Yem bitkileri üretimi tüm Türkiye’de hayvancılığın geliştirilmesi, et ve süt ihtiyacının yerli kaynaklardan karşılanması amacıyla destekleme kapsamındadır. Hayvanların kaba yem ihtiyacının karşılanmasında yem bitkilerinin önemi çok büyüktür. Kurak arazilerin değerlendirilebilmesi, nadasa bırakılan arazilerin azaltılması gibi faydaları olan bu ürünler Hüyük ilçesinde destekleme kapsamındadır. İlçede yem bitkileri arasında en fazla silajlık mısır üretimi yapılmaktadır. 2004’te 2.250 ton olan mısır silajı üretimi 2021’de 4.397 tona yükselmiştir (Tablo 8). Silajlık mısırdaki dekara verim değeri oldukça yüksek olduğundan bu ürün yem bitkileri arasında öne çıkmakta, üretimi Hüyük ilçesinde hayvan sayısındaki artışa paralel artış göstermektedir. 2021 yılı itibarıyla ilçede tanelik mısır üretimi olmasa da bu konuda tarım müdürlüğünün girişimleri vardır ve Çavuş’ta bir üretim alanı kurulmuştur.

Silajlık mısıra ek olarak ilçede yonca, fiğ ve korunga da yetiştirilmektedir. 2004’te 150 ton yonca, 13 ton korunga ve 883 ton fiğ üretimi yapılmıyordu. 2021’de 2.289 ton yonca, 82 ton korunga ve 179 ton fiğ üretimi gerçekleştirilmiştir. İncelenen dönemde üretim değerlerinde önemli dalgalanmalar görülmekle birlikte yonca üretiminde önemli bir artışın olduğu tespit edilmektedir. Korunga ve fiğ üretimi ise hem daha az hem de yıllık üretim dalgalanmaları daha fazla olmaktadır.

Endüstri Bitkileri: Bu gruba giren ve ilçede yetiştirilen en önemli ürünlerin başında şeker pancarı gelir. Konya il genelinde oldukça önemli miktarda üretimi yapılan şeker pancarı bölge şartlarında sulamaya bağlı olarak yetiştirilir. Hüyük ilçesinde 2004-2021 yılları arasında şeker pancarı üretimi, bazı yıllarda önemli sapmalar olmakla birlikte 2010-2021 arası dönemde genellikle 15.000-20.000 ton arasında değiştiği görülür. Çünkü şeker fabrikalarının çiftçilerle üretim sözleşmesi yapması, üretimdeki dalgalanmaları büyük ölçüde engeller niteliktedir.

Tablo 8: Hüyük İlçesinde Yem Bitkilerinin Üretimi (ton) ve Verimi (kg/da)

Yıllar	Mısır Silajı		Yonca		Korunga (Yeşilot)		Fiğ	
	Üretim	Verim	Üretim	Verim	Üretim	Verim	Üretim	Verim
2004	2.250	5.488	150	1.154	13	260	883	920
2005	231	4.620	180	1.200	15	300	297	1.024
2006	1.250	5.000	150	1.000	-	-	250	1.250
2007	230	4.600	600	4.000	6	400	30	200
2008	230	4.600	800	4.000	8	400	45	300
2009	230	4.600	-	-	8	267	-	-
2010	225	4.500	800	4.000	125	2.500	200	1.000
2011	1.350	4.500	1.000	4.000	125	2.500	500	1.000
2012	1.125	4.500	1.599	3.345	110	1.833	700	836
2013	1.140	3.800	2.450	3.500	200	2.000	540	900
2014	1.900	3.800	1.800	2.695	175	1.750	520	867
2015	1.400	4.000	1.950	3.000	162	1.800	615	1.025
2016	2.138	4.751	2.400	3.000	123	1.757	636	1.060
2017	2.500	5.000	2.400	3.000	150	2.000	780	1.238
2018	2.550	5.000	2.430	3.000	130	2.000	880	1.313
2019	2.700	4.909	2.232	3.100	140	2.000	940	1.343
2020	2.646	4.811	2.270	3.110	143	2.014	1.544	1.440
2021	4.397	4.800	2.289	4.200	82	2.000	179	1.398

Kaynak: TÜİK.

İlçede birim alandan çok miktarda ürün alınması ve ekonomik değerinin yüksek olması bu ürünü cazip hale getirmektedir. Bununla birlikte Hüyük'te sulama imkânlarına bağlı olarak sınırlı alanlarda yetiştiriciliği yapılabilmektedir. 2021'de Konya'da üretilen şeker pancarının ancak %0.35 kadarı Hüyük ilçesinde üretilmiştir. Verim değeri de 2021'de Konya il genelinde dekara 7.462 kg iken Hüyük'te 6.523 kg olmuştur.

Sebze: Sebze tarımı ilçe halkının ihtiyacına yönelik olarak gerçekleştirilir. Nitekim üretim miktarlarının Konya ili içindeki payının %1'i geçmediği görülmüştür. Dolayısıyla üretim çoğunlukla geçim tipi olup, sulama imkânlarının olduğu sınırlı alanlarda yapılır. İlçe sebze tarımında dikkat çeken önemli bir özellik de sebze çeşitliliğinin az olmasının yanı sıra genel olarak üretim değerlerinde yer yer düşüşler gözlemlenmesidir.

Baklagil sebzeleri arasında bulunan taze fasulyenin ilçede ekim alanlarının çok değişken olduğu görülmüştür. 2004-2005 yıllarında 450 da olan ekim alanı 2021'de 190 da kadar gerilemiştir. Taze fasulye ekim alanlarının çok değişken olması, üretimi etkilemiş ve üretim değerleri 2007'de 60 ton, 2013'te 150 ton ve 2021'de 95 ton olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde verimde de önemli değişimler yaşanmıştır.

İlçede yaprağı yenen sebzeler arasında lahanaya, marula, ıspanak, maydanoz ve pırasa üretimi yapılır. Fakat bunların üretimleri ticari olmayıp, ilçe halkının ihtiyacına yöneliktir. Örneğin 2021'de ilçede yalnızca 21 ton marul üretimi gerçekleşmiştir. Aynı şekilde meyvesi yenen karpuz, kavun, biber, hıyar, patlıcan, domates, kabak gibi sebzelerde üretim bakımından benzer bir durum arz etmektedir. TÜİK verilerine göre, 2021'de Hüyük ilçesinde 48 ton karpuz, 42 ton kavun, 39 ton biber, 20 ton

hiyar ve 556 ton domates üretimi yapılmıştır. Yıllar itibariyle önemli dalgalanmalar göstermekle birlikte mevcut üretimlerin ilçe tüketimini tam olarak karşıladığını söylemek de mümkün değildir.

Yumru ve kök sebzeler içinde en önemlisi patates olup 2004-2021 yılları arasında üretim değerleri büyük dalgalanmalı şekilde 270 ton ile 2800 arasında değiştiği görülür (Tablo 9). Aynı zamanda sanayi bitkisi de olan patates Tarım Bakanlığı tarafından Hüyük ilçesinde destekleme kapsamındaki ürünler arasındadır. İlçede Pankobirliğin Seydişehir’de bulunan cips fabrikası için sözleşmeli patates ekimi yapılmaktadır (Hüyük İlçe Raporu, 2019: 25). TÜİK verilerine yansıdığına göre soğan ve sarımsak üretimi ise ticari miktarda olmayıp çoğunlukla ilçe halkının ihtiyacının karşılanmasına yöneliktir.

Meyveler: Hüyük ilçesinde meyve tarımı son yıllarda önemli gelişmeler göstermiştir. İlçede yeni ekonomik faaliyet alanları oluşturmak, ilçeden dışarıya olan göçü azaltmak, ekonomik değeri yüksek tarım ürünlerinin kazandırılması gibi amaçlarla kaymakamlık ve ilçe tarım müdürlüğünün girişimleri ile Hüyük’te yeni meyve türlerinin ticari olarak yetiştirilmesine başlanmıştır. Bu çabalar 2000’li yılların başına kadar uzanmaktadır. Özellikle son yıllarda memnun edici sonuçlar alınmıştır. Sert çekirdekli gruba giren meyvelerden en önemlileri erik ve kiraz olup bu meyvelerin tarımı ilçe ihtiyacına yöneliktir. Üretimleri Konya il geneli içindeki payı %1’i geçmemektedir. 2021’de 258 ton kiraz, 84 ton vişne, 6 ton şeftali ve 104 ton erik üretimi yapılmıştır. 2018’de 74 ton iğde üretimi görülmekle birlikte bundan sonraki yıllarda üretim değeri kayıtlara geçmemiştir.

Tablo 9: Hüyük İlçesinde Yumru ve Kök Sebze Üretimi (ton)

Yıllar	Kuru Soğan	Patates	Yıllar	Kuru Soğan	Kuru Sarımsak	Patates
2004	75	300	2013	230	-	1.398
2005	75	300	2014	220	-	750
2006	240	270	2015	243	60	1.611
2007	160	1.500	2016	280	27	2.083
2008	160	2.800	2017	298	35	2.495
2009	200	1.750	2018	300	20	2.210
2010	200	1.050	2019	313	22	1.800
2011	188	2.200	2020	277	24	1.738
2012	176	1.800	2021	237	60	734

Kaynak: TÜİK.

Yumuşak çekirdekli gruba giren meyvelerin üretimleri Konya il genelinde önemli bir yer teşkil etmemektedir. Bu grupta en fazla elma üretimi yapılmaktadır. Hüyük ilçesinde 2021 yılı itibariyle 839 ton elma ve 123 ton armut üretimi gerçekleştirilmiştir. Elma üretiminin 2004’te 2.183 ton olduğu göz önüne alınırsa üretimde önemli bir gerilemenin olduğu anlaşılır. Keza en son 2018’de 23 ton ayva ve 49 ton muşmula üretimi istatistiklere yansımıştır. Bu yıldan sonra ayva ve muşmula meyvesinin ticari üretimi kayıtlara geçmemiştir.

Üzüm ve üzümü meyvelerden ilçede özellikle çilek üretimi öne çıkmaktadır. 2000'li yılların başında ekonomik değeri yüksek yeni bir ürün kazandırmak, yeni iş imkânları oluşturmak ve tarım arazilerinin değerlendirilmesi amacıyla kaymakamlık ve tarım müdürlüğünün girişimleri ile ilçede çilek üretimi başlamıştır. KOP Bölge İdaresi'nin destekleri ile sulama altyapıları geliştirilmiş ve çiftçiler çilek yetiştiriciliği konusunda bilgilendirilmiştir. Son yıllarda organik yetiştiricilik yapılmakta olup "Hüyük Çileği" olarak 2021'de Türk Patent ve Marka Kurumu'ndan Coğrafi İşaret tescil belgesi alınmıştır. Hüyük çileği yalnızca Türkiye içinde değil yurtdışı pazarlarına da gönderilen bir ürün haline gelmiş ve ilçede geniş bir alanda yetiştiriciliği yapılmaya başlanmıştır (Foto 5). İlçede 2004'te 710 ton olan çilek üretimi 2021'de 24.420 tona kadar yükselmiştir (Tablo 10). 2021'de Konya'da üretilen çileğin %48'i Hüyük'te üretilmiştir. İhracat faaliyetinin kesintisiz sürdürülebilmesi için bir adet soğuk hava deposu kurulmuştur. İhracat yapılan ülkeler arasında Romanya, Maldivler, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar vd. yer almaktadır.

Tablo 10: Hüyük İlçesinde Üzüm ve Üzümü Meyvelerin Üretimi (ton)

Yıllar	Çekirdekli Sofralık Üzüm	Çilek	Yıllar	Çekirdekli Sofralık Üzüm	Çilek
2004	5.600	710	2013	696	9.814
2005	5.600	1.065	2014	560	12.570
2006	660	1.420	2015	414	16.000
2007	587	2.175	2016	402	17.172
2008	660	2.250	2017	360	22.750
2009	700	6.600	2018	441	26.325
2010	750	6.000	2019	383	26.650
2011	770	6.000	2020	387	27.123
2012	720	6.400	2021	311	24.420

Kaynak: TÜİK.

Böğürtlen ve ahududu da Hüyük için alternatif bir üründür. KOP Bölge Kalkınma İdaresi destekleri ile Merkez, İlmen, Çamlıca, Mutlu ve Çavuş'ta özellikle parçalı arazilerin yoğun olduğu alanlarda ahududu ve böğürtlen yetiştiriciliği projeleri uygulanmıştır. Bunun sonucu 2021'de 17 ton ahududu ve 12 ton böğürtlen üretimi yapılmıştır. 2021'de Konya il genelinde üretilen ahududunun tamamı, 14 ton böğürtlenin de 12 tonu Hüyük ilçesinden temin edilmiştir.

Foto 5: Hüyük çileği ilçenin önemli tarım ürünlerinin başında gelmektedir.

Hüyük'te çekirdekli sofralık üzüm üretimi son yıllarda düşüş halindedir. Emek yoğun bir faaliyet olan üzüm yetiştiriciliğinin önemini kaybetmesi istatistik değerlere de yansımıştır. 2004'te ilçede 5.600 ton çekirdekli sofralık üzüm üretilirken 2006'da 660 tona, 2014'te 560 tona ve 2021'de de 311 tona inmiştir (Tablo 10). Diğer meyvelerin artmasına bağlı olarak üzüm üretiminin özellikle 2006'dan sonra önemini kaybetmeye başladığı dikkati çekmektedir.

Tablo 11: Hüyük İlçesinde Sert Kabuklu Meyve (Badem ve Ceviz) Üretimi (ton)

Yıllar	Badem	Ceviz	Yıllar	Badem	Ceviz
2004	225	712	2013	200	294
2005	202	570	2014	172	134
2006	278	550	2015	54	50
2007	278	550	2016	83	194
2008	278	595	2017	64	193
2009	374	741	2018	60	179
2010	251	669	2019	73	136
2011	155	493	2020	81	193
2012	259	374	2021	104	234

Kaynak: TÜİK.

Sert kabuklu meyvelerden ilçede badem ve ceviz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Konya il genelinde 2021'de üretilen bademin %4.3'ü ve cevizin %5.2'si ilçeden elde edilmiştir. Bu meyvelerin üretimi 2004'ten 2021'e doğru bir azalma eğilimi göstermiştir (Tablo 11). Nitekim 2004'te 225 ton badem, 712 ton ceviz üretilirken 2015'te 54 ton badem, 50 ton ceviz, 2021'de ise 104 ton badem ve 234 ton ceviz üretimi gerçekleşmiştir.

Gerçekten ciddi bir azalmanın yaşandığı bu iki meyve üretiminin 2016'dan sonra az da olsa bir artış eğilimine girdiği görülür. Bu meyveler ülkemizde ithal edilen ürünler arasında yer almaktadır. Bu sebeple Hüyük ve diğer bölgelerde badem, ceviz vb. meyvelerin teşvik edilerek üretimlerinin artırılması gerekmektedir.

2. Hayvancılık

Hayvancılık faaliyetleri tarım gibi geçmişten beri ilçe halkının önemli bir geçim kaynağıdır. Günümüzde devlet desteklerinin etkisi ile hayvan varlığı sayılarında artışlar görülür. Bununla birlikte hayvancılığın Konya ilindeki payı gerek hayvan sayısı gerek hayvansal ürünlerin üretim miktarları açısından önemli bir yer teşkil etmemektedir. İlçede 2019 yılı itibarıyla yaklaşık 3.000 (2974) ha mera alanı vardır ve 867 adet büyükbaş işletme faal durumdadır.

Büyükbaş Hayvancılık: İlçede büyükbaş hayvan sayısı 2004'te 4.455 iken 2021'de 9.270'e yükselmiştir (Tablo 12). Büyükbaş içinde yerli ve melez ırklar yerini verimleri daha yüksek kültür ırklarına bırakmıştır. 2004'te yerli hayvan oranı %14 iken 2021'de %1'e gerilemiştir. Kültür ırkları ise 2004'te %43 iken 2021'de %87'ye yükselmiştir. Manda sulak alanlarda yetiştirilebildiğinden ilçede elverişli alanlar çok kısıtlıdır. 2021 yılı itibarıyla Konya ilindeki büyükbaş hayvanların %0.96'sı Hüyük'te ilçesinde yer almaktadır.

Tablo 12: Hüyük İlçesinde Büyükbaş Hayvan Varlığının Gelişimi

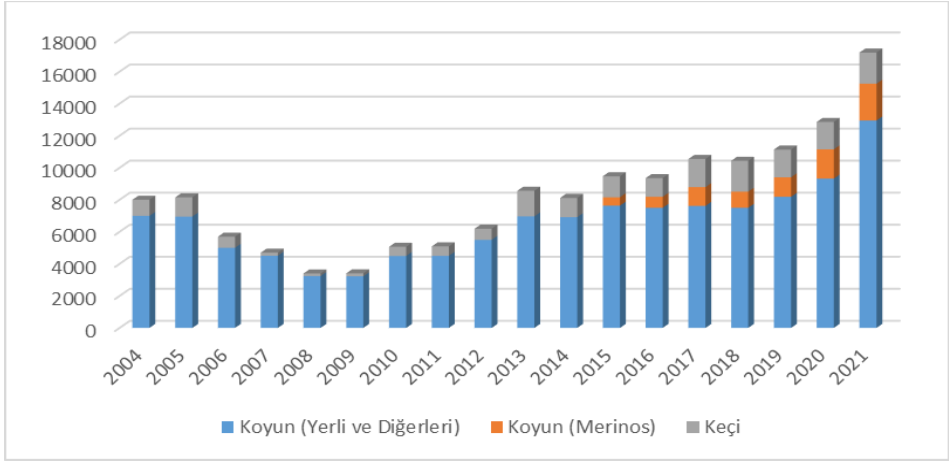
Yıllar	Yerli	Melez	Kültür	Manda	Toplam
2004	635	1.898	1.919	3	4.455
2005	651	2.000	2.023	3	4.677
2006	490	1.850	2.885	17	5.242
2007	632	605	5.249	3	6.489
2008	393	461	4.268	3	5.125
2009	398	568	5.010	3	5.979
2010	411	604	5.293	3	6.311
2011	180	376	6.240	2	6.798
2012	156	213	6.080	2	6.451
2013	126	240	6.414	2	6.782
2014	191	655	5.693	2	6.541
2015	168	757	5.923	2	6.850
2016	50	629	6.638	2	7.319
2017	97	883	6.968	6	7.954
2018	93	1.029	7.719	21	8.862
2019	69	1.080	7.942	22	9.113
2020	76	1.055	8.141	23	9.295
2021	50	1.107	8.087	26	9.270

Kaynak: TÜİK.

İlçede 2004-2021 arasını kapsayan 18 yıllık dönemde büyükbaş hayvan varlığında bir misli artış olmuştur. Keza aynı dönemde hayvan soylarının ıslahı ile ilçede kültür ırkları hâkimiyet kazanmıştır. Böylece hayvancılık faaliyetlerinde önemli bir verimlilik artışı da temin edilmiştir.

Küçükbaş Hayvancılık: İlçede küçükbaş hayvancılık oldukça eski ve önemli bir ekonomik faaliyettir. Genellikle meralarda beslenen küçükbaş hayvanlar daha çok yünü ve eti için yetiştirilir. Hayvancılığa verilen destekler olumlu sonuçlar vermiştir. Küçükbaş hayvan sayısı 2004'e göre yaklaşık iki kat artmıştır. Bu bağlamda yerli koyun sayısı 7.000'den 12.950'ye, keçi sayısı 1.000'den 1940'a çıkmıştır. Yine 2015'ten itibaren verimi yüksek merinos koyunları beslenmeye başlanmıştır. Meri-

nos koyunlarının sayısı 2015'te 525 iken 2021'de 2.300'e ulaşmış ve dolayısı ile önemli bir artış olmuştur (Grafik 6).

Grafik 6: Hüyük İlçesinde Küçükbaş Hayvan Varlığının Gelişimi

İlçede genellikle dağlık alanlarda yoğunlaşan keçi yetiştiriciliği geçim tipi olarak yapılır. Hüyük'te 2021'de 1.425 ton keçi kılı üretilmiş ve böylece Konya'da üretilen keçi kılının %0.7'si ilçeden sağlanmıştır. Aynı şekilde 2021'de 27.879 ton yapağı üretilmiş olup bu değer Konya ili üretiminin %0.5'ini teşkil etmiştir. Dokumada kullanılan yapağı ve keçi kılı üretiminde hayvan sayısına bağlı olarak artışlar meydana gelmiştir.

Hayvancılıkla ilgili önemli ürünlerin başında süt gelir. İlçede süt üretiminde büyükbaş hayvanların ağırlıkta olduğu görülür. Süt üretimi daha verimli ırklarla birlikte 2004'e göre yaklaşık üç kat artmıştır. Nitekim 2004'te toplam süt üretimi 5.186 ton iken 2019'da 14.436 tona yükselmiştir. 2021'de koyun, keçi ve manda sütünün toplam üretimi 308 tonu ancak bulmuştur. Dolayısıyla süt üretiminin yaklaşık %98'i büyükbaş hayvanlardan temin edilmiştir.

Kümes Hayvancılığı: İlçede tavuk yetiştiriciliği yerel halkın ihtiyacına yönelik olarak yapılır. Kayıtlara geçen yumurta tavuğu sayısı 2004'te 7.500, 2013'te 13.184 ve 2021'de 8.280 arasında değişmiştir. İlçede daha önceden yetiştirilen et tavuğu, TÜİK verilerine göre 2009'dan itibaren yetiştirilmemektedir. İlçede mevcut olan tavuk sayısının Konya ilindeki payı (%0,1) oldukça azdır ve tavukçuluk henüz ticari bir faaliyet haline dönüşmemiştir. İlçede tavuk dışında az da olsa hindi, kaz ve ördek de beslenmektedir. 2021 yılı itibariyle 1011 adet hindi, 225 adet kaz ve 143 adet ördek kayıtlara geçmiştir.

Arıcılık: İlçede arıcılık tarım müdürlüğünce desteklenen ekonomik faaliyetler arasındadır. İmkanların sınırlı olduğu kırsal bölgelerde düşük sermaye ve kısıtlı arazi imkânları ile yüksek oranda kar edilebilen arıcılık faaliyetleri, kırsal kalkınmanın

gerçekleştirilebilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenle ilçe tarım müdürlüğü tarafından arıcılığın geliştirilmesi için çalışmalar yürütülmüş ve çiftçilere eğitimler verilmiştir. İlçede kovan sayısı 2004'te 1.050, 2012'de 850, 2017'de 799 ve 2021'de 1.280 olup az miktarda da olsa artış göstermiştir. Ancak üretim değerleri iklim şartlarına bağlı olduğundan yıldan yıla farklılıklar arz etmiştir. Nitekim bal üretimi 2004'te 10.5, 2012'de 5.95, 2017'de 6.35 ve 2021'de 6.3 ton gerçekleşmiştir. Üretim bazı yıllar kovan sayısında çok büyük değişiklikler olmamasına rağmen 17.85 tona (2008'de) kadar çıkmıştır.

Balıkçılık: İlçede balıkçılık faaliyetleri yerel tüketime ve ihracata konu olan önemli bir ekonomik faaliyet durumundadır. Bununla birlikte son yıllarda Beyşehir Gölü'nde balık sayısı ve üretimi azalmış, üretim balık çiftliklerine yönelmiştir. Gölde sazan ve tatlısu levreği gibi tatlı su balıklarının yanında çiftliklerde somon, deniz levreği, çipura gibi deniz balıkları da yetiştirilmiştir. İlçede 2017'de 12 gölette ve Beyşehir Gölü'nde balıklandırma çalışmaları yapılmıştır. 2018'de Hüyük ilçesinde 63 balıkçı teknesi destekleme yardımı almıştır. Balıkçı tekneleri Tolca, Budak ve Kireli'de bulunur. Hüyük ilçesinde 2 adet balık işleme tesisi vardır. Birinin kapasitesi 900, diğerinin 774 ton/yıldır. Bu tesislerde deniz ve göl balıkları fileto ve vide (iç organları çıkarılmış hali) şeklinde işlenerek ve dondurularak yurtdışı ve yurtiçine pazarlanır. İhracat Fransa, Hollanda, Rusya, Libya ve Almanya gibi ülkelere yapılır.

3. Ticaret

Hüyük'te perşembe günleri hafta pazarı kurulmakta, ilçe halkı meyve, sebze ve diğer bazı ihtiyaçlarını buradan karşılamaktadır. İlçe ticaretinde bakkal, zincir marketlerin yanı sıra Ziraat ve Halkbank da bankacılık hizmetleri ile önemli katkılar vermektedir. Hüyük'ten çevre ilçe ve illerle yapılan tarım ve hayvancılık ürünleri ticaretinin yanı sıra ihracat da yapılır. İhracata konu olan ürünler genellikle tarıma ve madencilğe dayanır. Özellikle son yıllarda çilek ve balıkçılık ürünleri ihracatı gelişme arz etmektedir. Romanya, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya, Fransa, Hollanda, Libya, Almanya gibi ülkelere ihracat yapılır. Ayrıca barit yatakları açısından zengin olan Hüyük'te maden ticareti de önemli bir yere sahiptir.

4. Madencilik ve Sanayi

Hüyük ilçesi petrol arama faaliyetleri ve boya sanayiinde yaygın olarak kullanılan barit madeni açısından zengindir. Barit yatakları İlmen ve Göçeri mahallelerinin Eğrioluk, Kale Tepe, Asmalı mevkiilerinde yer alır. Büyük bir rezerve sahip olan barit yatakları iki özel sektör firması tarafından işletilir. Maden yataklarında açık ve kapalı işletme yöntemleri uygulanır.

Kayaç yapısı tuğla ve kiremit üretimine elverişli olduğu için ilçede 4 adet tuğla ve kiremit fabrikası mevcuttur. İlçede tarıma dayalı sanayi faaliyetleri de görülür. Bu bağlamda 2 adet un fabrikası mevcut olup 1 adedi çalışır durumdadır. Ayrıca 2 adet balık işleme tesisi bulunur.

Geçmiş yıllarda seramikçilik Hüyük halkının önemli geçim kaynağı iken plastik sanayinin yaygınlaşması ile atölye sayısı azalmıştır. Halen ilçe merkezinde 3 adet seramik atölyesi mevcut olup İstanbul ili çiçek seracılığı için saksı ve inşaat sektörü için baca künkleri imal edilmektedir (Hüyük İlçe Raporu, 2019: 9). Hüyük'te Atatürk Bulvarı'nın doğu tarafında küçük bir sanayi sitesi hizmet vermektedir. Hüyük Belediyesi'nin girişimleri ile Kireli'nde de küçük sanayi sitesinin inşa çalışmaları devam etmektedir.

5. Turizm

Hüyük ilçesi doğal ve beşeri kaynaklar bakımından önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Sultan Dağları'nda yayla turizmi (Kancı Yaylası), dağcılık, kırsal turizm, Beyşehir Gölü kıyılarında amatör balıkçılık, yüzme, su sporu, kuş gözlemciliği (omito turizm) gibi çeşitli turizm dallarının geliştirilmesine uygun alanlar vardır. Hüyük ilçesinde termal turizm geliştirilebilir niteliktedir. Bu bağlamda Köşk ve Çavuş kaplıcalarından turizm amaçlı daha fazla yararlanılabilir. Ancak bu iki kaynak sahasında tesis yetersizliği ve tanıtım sorunlarının olduğu görülür.

Hüyük'ün kurucuları olan Şeyh İdris ve Şeyh Bahri'nin türbeleri inanç turizmi açısından değerlendirilebilir. Kültür turizmi bağlamında arkeolojik sit alanları olarak Balkanda Höyüğü, Çukurkent Höyük, Höyük Höyüğü, Tolca Höyük önemli bir potansiyel oluşturur. Fakat bu höyüklerde arkeolojik kazıların yapılması gerekmektedir. İmrenler'de bulunan II. derece doğal sit alanı Başpınar Mağara Sığınakları, Acem Nasuh Camii, Başlanmış Camii, Cuma Camii, Çamlıca Camii, Çukurkent Camii, İlmen Camii, Selki Merkez Camii, Şeyh Şehabettin Camii, Tavacıoğlu (Merkez) Camii, Köşk Camii, Merkez Camii vb. tarihi eserler de önem taşımaktadır. Ayrıca Çavuş'ta Aktepe ve Kuru tepelerin eteğinde 2010'da inşa edilen yerel kır mimariyi yansıtan "Sonsuz Şükran Köyü"nü kırsal turizm açısından önemli bir potansiyeli bulunur.

İlçede bütün bu potansiyellere karşılık tesis ve tanıtım yetersizliği, sermaye, nitelikli işgücü ve organizasyon eksikliği gibi faktörlerin etkisiyle henüz değerlendirilme konusunda önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Son yıllarda Hüyük'te bulunan yayla alanlarının, kıyı alanları ve ilçenin çeşitli bölgelerinin turizm bölgesi ilan edilmesi için Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından girişimler yapılmıştır.

6. Ulaşım

İlçede ulaşım karayolu ile sağlanır. İlçeden geçen en işlek yol D-330 devlet karayoludur. Hüyük bu yola yaklaşık 10 km mesafede bulunur. Isparta ve Konya'ya, diğer bir deyişle ülkenin doğu ve batı taraflarına ulaşım bu yolla sağlanır. Hüyük, Konya'ya 98 km, Beyşehir'e 35 km, Isparta'ya 151 km ve Yalvaç'a 63 km uzaklıktadır. Hüyük Sultan Dağları'nı aşan 33 km'lik il yolu ile Doğanhisar'a bağlanır. İlçe merkezinden haftanın her günü Konya ve Beyşehir ilçesine toplu taşıma ile ulaşım mümkündür. Havayolu ulaşımı için de Konya Havalimanı kullanılır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Akdeniz bölgesinin Göller yöresinde yer alan Hüyük, idari bakımdan Konya iline bağlı bir ilçe ve kadim bir yerleşmedir. Konya ilinin %1.43'ünü ve Türkiye'nin ise %0.07'sini kaplayan ilçenin en yüksek noktalarını Sultan Dağları'nın üzerinde bulunan Kafa Dağı (2113 m), Oluk Dağı (1828 m), Yıldız Dağı (1663 m) ve Akdağ (1430 m) oluşturur. Kafa Dağı ve Oluk Dağı Sultan Dağları silsilesi üzerinde bulunur. Akdağ ise ilçe merkezinin hemen kuzeyinde yer alır. İlçe merkezi Hüyük yaklaşık 1240-1330 m yükselti basamağında gelişmiş olup ismini zamanla toprak yığını ve tepe haline gelen eski yerleşmeden alır ve ülkemizde höyük, öyük, üyük gibi farklı yazılış şekillerine rastlanır.

Sultan Dağları'nda kayaçların direnç farkından dolayı farklı aşınım şekilleri görülür. Hüyük ile Çavuş arasında, Değirmenaltı Gölet'i ve Devrentağzı Tepe çevresinde bad-lands rölyefi dikkati çeker. Plato alanları ilçe topraklarının önemli bir kısmını teşkil eder. Yükseltisi yaklaşık 1150-1500 m arasında olan plato alanından dağlık sahaya geçilen yerlerde ve akarsu vadilerinin etrafında yerleşim birimlerinin arttığı görülür. Nitekim Hüyük de böyle bir yerde kuruludur. İlçenin güneydoğundaki Selki yakınında, Erenler Dağı volkaniklerinin benzeri olan küçük volkanik tepeler morfolojik görünümüleriyle dikkati çeker. Beyşehir Gölü ile Kireli arasında bir kıyı ovası yer alır. İlçede en geniş ova sahaları Kireli, Tolca, Budak, Çukurkent ve Yenice çevresinde görülür. Beyşehir Gölü kıyısında gelişen bu ova sahalarında yoğun tarım faaliyetleri yapılır. Fakat tarım alanlarında parseller küçük ve sulama imkânları sınırlıdır. Bu da ürün desenini ve verimliliği olumsuz yönde etkiler. Yaklaşık 120 km kıyı uzunluğuna sahip Beyşehir Gölü'nün yaklaşık 13-14 km'lik kısmı Hüyük ilçesinin sınırları içinde kalır. Bu kısımda göl kıyıları morfolojik bakımdan genellikle alçak kıyılar özelliği taşır.

Hüyük'te yaz mevsimi sıcak ve kurak, kışları soğuk ve zaman zaman kar yağışlı geçer. Yıllık ortalama sıcaklığın ilçede dağılışında rölyefin ve özellikle yükseltinin önemli bir rolü vardır. Genellikle sıcaklık değerleri Beyşehir Gölü'ne doğru artmakta, buna karşılık Sultan Dağları'na doğru da azalmaktadır. Sultan Dağları rölyefinin farklılıkları büyük ölçüde sıcaklığın dağılışını etkilemiş ve ilçenin bu kesiminde kısa mesafelerde önemli sıcaklık farklılıkları ortaya çıkmıştır. Hüyük'ün yıllık ortalama yağış miktarı (490.71 mm) Akdeniz kıyısından daha düşük, Konya (325.3 mm) ve İç Anadolu'da yer alan birçok istasyondan daha yüksektir. Bu bağlamda özellikle Hüyük, Konya'nın yıllık ortalama yağış değerinden 165.41 mm, diğer deyişle yaklaşık %50 daha fazla yağış alır. İlçede yağışın dağılışında önemli farklılıklar söz konusudur. Beyşehir Gölü kıyıları yıllık ortalama 400 mm civarında yağış alırken kuzeye doğru gidildikçe yükseltinin etkisiyle Sultan Dağları'nda 500 hatta 550 mm'nin üzerine çıkmaktadır. Bu nedenle Sultan Dağları hem Beyşehir Gölü hem Hüyük ilçesi için önemli bir su kaynağını oluşturur. Erinc formülüne göre Hüyük'ün yağış etkinliği 29.3 indis değeriyle yarı nemli buna karşılık Konya 17.45 indis değeri ile yarı kurak bir karakter arz eder. İklim ve su kaynakları, ilçedeki yerleşim birimleri-

nin dağılışını, gelişmesini ve tarım faaliyetlerinin yoğunluğunu büyük ölçüde belirlemiştir.

İlçede Beyşehir Gölü kıyılarından Sultan Dağları'na kadar olan hafif eğimli ve dalgalı yüzeyler genel olarak bozkır (step) sahasını oluşturur. Bu alanlar tarım faaliyetlerinde değerlendirilir. Sultan Dağları'nda geniş yapraklı ormanlar önemli yer tutar. Bu ormanlar çoğunlukla meşe türlerinden oluşur. Dağın daha yüksek kesimlerinde ise iğne yapraklı ormanlar yayılış gösterir. Hüyük ilçesinde orman varlığı önemli bir orana sahiptir. Nitekim ilçenin %27'sini ormanlar meydana getirir. İlçede orman varlığından ekonomik olarak daha fazla yararlanılmalıdır.

Hüyük, Sultan Dağları'nın bir parçası olan Akdağ'dan plato sahasına geçişte, Kumluk Dere vadisinin batı tarafında 1240-1325 m yükselti basamağında kurulup gelişmiştir. Yerleşmenin ilk kuruluş yeri eski adıyla Aşağı ve Orta mahalle arasına tekbül etmektedir. Burası günümüzde büyük ölçüde Ulupınar Mahallesi'nin sınırları içinde kalmaktadır. Zaten Hüyük'ün en eski camisi olan Merkez Aşağı Mahalle Camii (1287) ve Şeyh İdris ve Şeyh Bahri türbeleri burada inşa edilmiştir. Hüyük'ün eski yerleşim sahaları Yıldırım Beyazıt Caddesi, Medrese, Şeyh İdris, Şeyh Bahri, Tekke sokak etrafında olup daha plansız ve düzensiz eski yapılaşma izlerini halen yansıtır niteliktedir. Bugün yaklaşık 1.5-2 km² lik alana yayılan yerleşme sahası zamanla kuzey, batı ve güneye doğru planlı şekilde gelişmiştir. Özellikle Hüyük Devlet Hastanesi ve Akdağ çevresi yerleşmenin yeni yayılma alanlarını teşkil etmektedir. Burada yapılmakta olan TOKİ konutları, yerleşmeyi şehir görünümüne taşımaktadır.

Cumhuriyet döneminde ilçenin nüfusunda ve yapısında önemli değişimler meydana gelmiştir. 2021 yılı itibariyle ilçede 7.542 erkek ve 7.863 kadın nüfus belirlenmiştir. Bu nüfusun 3.193'ü ilçe merkezi Hüyük'te ve 12.212'si kır mahallelerinde ikamet etmektedir. 2021 yılı verilerine göre Hüyük ilçesinde ikamet eden nüfustan daha fazlasının ilçe dışında yaşadığı belirlenir. Halen Hüyük nüfusuna kayıtlı olan 10.279 kişi Konya merkez ve diğer ilçelerinde ikamet etmektedir. Konya ili dışında Hüyük ilçesine kayıtlı olan nüfusun 8.417'si İstanbul'da, 5.966'sı Ankara'da, 5.826'sı İzmir'de ve 2.624'ü Antalya'da yaşamını sürdürmektedir. TÜİK verilerine göre Konya ili dışında Hüyük nüfusuna kayıtlı olan ve başka illerde yaşayanların toplam sayısı 28.967'yi bulmaktadır. Bu veriler ilçenin Konya dışında İstanbul, Ankara ve İzmir başta olmak üzere çoğunlukla büyük şehirlere göç verdiğini ortaya koymaktadır. Göçlerin başlıca nedenleri arasında ise; ekonomik yani iş bulma, daha iyi yaşam şartları sağlama, eğitim, evlilik vb. faktörler yer almaktadır. Hüyük ilçesinden özellikle nitelikli işgücünün göç etmesi önlenmeli ve gidenlerin bir kısmının aidiyetlik duygusuyla geri dönüşü sağlanmaya çalışılmalı veya kendi ilçesine farklı şekillerde katkısı temin edilmelidir.

Arazi kullanımı Hüyük ilçesinin ekonomik yapısını büyük ölçüde belirlemektedir. İlçe topraklarının 38.26'sı tarım, %5,46'sı çayır-mera, %27,44 orman ve %28,84'ü

diğer (yerleşme, yol, sanayi, maden, su yüzeyi vd.) kullanıma ayrılmıştır. Bu verilerle özellikle Konya ilinden tarım arazisi (%55,08) ve orman (%13,03) varlığı bakımından farklılıklar arz etmektedir. İlçede tarım ve hayvancılık geleneksel ekonomik faaliyetlerdir. Son yıllarda çilek üretimi gibi tarım ürünlerinin yaygınlık kazanması ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkilemiştir. Bunların yalnızca sofralık tüketime değil aynı zamanda sanayi için hammadde haline getirilmesi ve çok farklı ürünlerin üretilmesi gereklidir.

Hüyük ilçesi barit madeni açısından zengindir. Madenlerin ilçe ekonomisine daha fazla katkı sağlamasının üzerinde durulmalıdır. İlçe doğal ve beşeri kaynaklar bakımından da önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Sultan Dağları'nda yayla turizmi (Kancı Yaylası), dağcılık, kırsal turizm, Beyşehir Gölü kıyılarında amatör balıkçılık, yüzme, su sporu, kuş gözlemciliği (ornito turizm) gibi çeşitli turizm dallarının geliştirilmesine uygun alanlar vardır. Hüyük ilçesinde termal turizm kaynakları geliştirilebilir. Bu bağlamda Köşk ve Çavuş kaplıcalarından turizm amaçlı daha fazla yararlanılabilir. Ayrıca Çavuş'ta Aktepe ve Kuru tepelerin eteğinde 2010'da inşa edilen yerel kır mimari özelliklerini yansıtan "Sonsuz Şükran Köyü"nü kırsal turizm açısından önemli bir potansiyeli bulunur. Bütün bu potansiyellere karşılık tesis ve tanıtım yetersizliği, sermaye, nitelikli işgücü ve organizasyon eksikliği gibi faktörlerin etkisiyle henüz değerlendirilme konusunda önemli bir ilerleme sağlanamamıştır. Farklı projelerle turizmden daha fazla yararlanılmanın yolları aranmalıdır.

KAYNAKÇA

- ARDOS, M. (1979). "Türkiye Jeomorfolojisinde Neotektonik", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü*, Yayın No.113, İstanbul.
- ATALAY, İ. (1975). "Tektonik Hareketlerin Sultandağlarının Jeomorfolojisine Olan Etkileri", *Jeoloji Kurumu Bülteni* 18 (1), s. 21-26.
- ATALAY, İ. (1982). "Türkiye Jeomorfolojisine Giriş", *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları*, No: 9, İzmir.
- ATALAY, İ. (1983). "Türkiye Vegetasyon Coğrafyasına Giriş", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, No.19, İzmir.
- BAĞCI, Y., Durukan, S. (2006). "Kızılören-Derbent-Hüyük (Konya) Arasında Kalan Bölgenin Florasına Katkıları", *Ot Sistemik Botanik Dergisi*, 13/2, s. 137-160.
- BİRİCİK, A. Selçuk (1982). "Beşşehir Gölü Havzasının Strüktürel ve Jeomorfolojik Etüdü", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü*, Yayın No: 119, İstanbul.
- BOZYİĞİT, R. (2011). "Beşşehir Gölü", *Konya Ansiklopedisi II*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayını (<https://konyapedia.konya.bel.tr/makale/804/beysehir-golu>). Erişim: 23.05.2022.
- BÜBER, H. (2019). *Beşşehir Gölü Havzası'nın Doğal Ortam Koşulları ve Sorunları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- DİZDAR, M. Y. (2003). "Türkiye'nin Toprak Kaynakları", *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Teknik Yayınlar Dizisi*, No: 2, Ankara.
- EREN, Y. (2000). "Konya Bölgesinin Depremselliği", İçinde: Haymana-Tuzgöl-Ulukışla Basenleri Uygulamalı Çalışma (WORKSHOP, Aksaray - 09 11 Ekim 2000), *Türkiye Petrol Jeologları Derneği*, Özel Sayı 5, s. 85-98.
- EROL, O. (1999). "Beşşehir Dolayının Jeomorfolojisi", *TÜSTAŞ Raporu* (Basılmamış), Ankara ([Http://doguates.com/beysehir-dolayinin-jeomorfolojisi-prof-dr-oguz-erol](http://doguates.com/beysehir-dolayinin-jeomorfolojisi-prof-dr-oguz-erol)).Erişim: 16. 06. 2022.
- KIEPERT, R. (1912). *Karte Von Kleinasien*, CIII. Konia, Berlin.
- KORUCU ÜÇÜNCÜ, B., Muşmal, H. (2014). *Tarih Süreçte Beşşehir Gölü ve Adalarında Hayat*, Beşşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya.
- KÜÇÜKÖDÜK, M. (1987.) *Beşşehir Gölünün Flora ve Vegetasyonunun İncelenmesi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- MUŞMAL, H. (2008). "XX. Yüzyıl Başlarında Beşşehir Gölü ve 1910-1911 Yılları Büyük Taşkın Hadiseleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, s.219-262.
- OCAKVERDİ, H. (1984). "Sultan Dağları-Doğanhisar Bölgesinin (Konya) Florası", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 3, s.161-182.
- SANIR, F. (1948). *Sultan Dağları'ndan Sakarya'ya*, Ulus Basımevi, Ankara.
- SARAÇOĞLU, H. (1990). *Bitki Örtüsü Akarsular ve Göller*, Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Kitapları Dizisi No.177, İstanbul.
- ÜLKER, İ. (1988). *Türkiye'de Sağlık Turizmi ve Kaplıca Planlaması*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları No.1006, Ankara.
- ÜNAL, Ç. (2006). "Beşşehir Gölü ve Çevresinin Ekosistemi", *I. Uluslararası Beşşehir ve Yöresi Sempozyumu* (11-13 Mayıs 2006) Bildiriler Kitabı, Konya, s.150-162.

- ÜNALDI, Ü. (1990). "Eğirdir Gölü Doğusunun Fiziki Coğrafyası", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İstanbul.
- YALÇINLAR, İ. (1958). "Orta Anadolu'da Bulunan Kambrien ve Silür Arazilerine Dair", *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Monografileri*, Sayı 1, İstanbul.
- YAZICI, H., Arıbaş, K. (2002). "Beyşehir Gölü Adalarında Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 10, s.33-54.
- YAZICIOĞLU, D. (2007). *Hüyük - İmrenler - Burunsuz - Köşk (Beyşehir - Konya) Çevresinin Hidrojeoloji İncelemesi*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- YENER, O. (1966). *Hüyük ve Civarının Fiziki Coğrafya Etüdü*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayınlanmamış Mezuniyet Çalışması.
- <https://konyapedia.konya.bel.tr/makale/2602/huyuk> Erişim: 23.05.2022.
- <https://depem.afad.gov.tr/depemdeta?eventID=396134> Erişim: 23.05.2022.
- <http://www.huyuk.gov.tr/huyuk-eflatun-pinari> Erişim: 23.05.2022.
- Hüyük Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü (2012) "Hüyük İlçesinde Su Kaynaklarının Niteliğinin Tespiti ve Su Kaynaklarına Uygun Bitki Deseninini Araştırılması", <https://www.mevka.org.tr/dokumanflipbook>. Erişim: 02.07.2022.
- Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü 4. Bölge Müdürlüğü, Konya, <https://bolge.04.dsi.gov.tr/Sayfa/Deta/914> Erişim: 16.05.2022.

HÜYÜK İLÇESİNİN ESKİÇAĞDAKI JEOPOLİTİĞİ

Hasan BAHAR*

ÖZ

Konya İli'nin Hüyük İlçesi Akdeniz Bölgesi'nin bir alt bölgesi olan Göller Yöresinde bulunur. Bölgede Neolitik (Yenitaş) çağlarından itibaren yerleşmeler görülür. Bölgeye Hititler Luvi tanrısı Tarhu'dan hareketle "Tarhuntaşşa" adını vermişlerdi. Hellenistik ve Roma dönemlerinde Göller Yöresinde kökenleri Luvilere dayandırılan Pisidialılar oturmaktaydı. Bu halkın oturduğu bölgeye Pisidia adı verilmişti ve Hüyük ilçesi bu bölgenin doğu kesimindeki Orondeis alt bölgesinde yer alıyordu. Epigrafik kaynaklar bölgedeki Luvi etkilerinin Bizans dönemine kadar sürdüğünü göstermektedir.

19. yüzyılda siyasal coğrafyanın bir dalı olarak ortaya çıkan jeopolitik bilimi üzerine 20. yüzyılda birçok teoriler üretildi. Jeopolitik konusunda, günümüzde, bir yerin fiziki özelliklerinin yanı sıra siyasal ve kültürel özelliklerine de ağırlık veren görüşler ağırlık kazanmaktadır. Bu bakış açıları doğrultusunda Hüyük ilçesinin bulunduğu coğrafyanın eskiçağdaki jeopolitiği ele alınacaktır.

Hüyük İlçesi tarihöncesinden itibaren insanlık tarihinin önemli bir yerleşim coğrafyasını oluşturmuştur. Bu, kuzey yarı kürede bulunan Anadolu'nun güneyinde İç Anadolu'nun karasal iklimi ile Akdeniz'in ılıman iklim bölgesinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Toros Dağlarının orman alanları ile Beyşehir Gölü çevresi düzlüklerinin zengin bitki coğrafyası ziraat ve hayvancılık yetiştiriciliği konusunda bölgenin öncü adımlar atmasını sağlamıştır.

Bölgenin en önemli özelliklerinden biri de kuzeydeki ovalardaki tarımsal kentleri ile güneydeki kıyı kesimindeki liman kentleri arasındaki yüksek dağlara sahip stratejik bir konumdadır. (konumda olmasıdır.) Bu konumu bölgesel güçlere özgürlük ruhu kazandırırken, büyük güçleri rahatsız etmiştir. Burada bölgenin sosyoekonomik yönünün yanında, Eski Çağ tarihindeki büyük güçlerin egemenlik çatışmalarına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Hüyük, Pisidia, Orondeis, Jeopolitik, Çukurkent

GEOPOLITICS OF HÜYÜK DISTRICT IN ANCIENT TIMES

ABSTRACT

Hüyük District as a part of Konya is located in the Lakes Region, a sub-region of the Mediterranean Region. Settlements have been observed in the region since the Neolithic ages. The Hittites had named the region "Tarhuntascha" as a refer to Luwian god Tarhu. During the Hellenistic and Roman periods, Pisidians, whose origins comes from the Luwians, inhabited the Lakes Region. The region which inhabited by these people was called Pisidia and the district of Hüyük was loca-

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
hbahar@selcuk.edu.tr

ted in the Orondeis sub-region in the eastern part of this region. Epigraphic sources show that the Luwian influence in the region remained until the Byzantine period.

In the 20th century, many theories were produced on the science of geopolitics, which emerged as a branch of political geography in the 19th century. Today, geopolitics is dominated by views that emphasize the political and cultural features of a place in addition to its physical characteristics. Considering these perspectives, the geopolitics of the geography of Hüyük district in ancient times will be discussed. Hüyük district has constituted an significant settlement geography of human history since prehistoric times.

Hüyük district has constituted an important settlement geography of human history since prehistoric times. This is due to the fact that Anatolia, which is located in the northern hemisphere, is located in the temperate climate zone of the Mediterranean and the continental climate of Central Anatolia in the south. The forests of the Taurus Mountains and the plant diversity of the plains around Lake Beyşehir have lead the region to take pioneering steps in agriculture and livestock breeding.

One of the most important features of the region is its strategic location with high mountains between the agricultural cities in the northern plains and the coastal port cities in the south position. While this position had given regional powers a spirit of freedom, it has disturbed the great powers. In addition to the socio-economic aspects of the region, the sovereignty conflicts of the great powers in 'Ancient History' will be discussed here.

Keywords

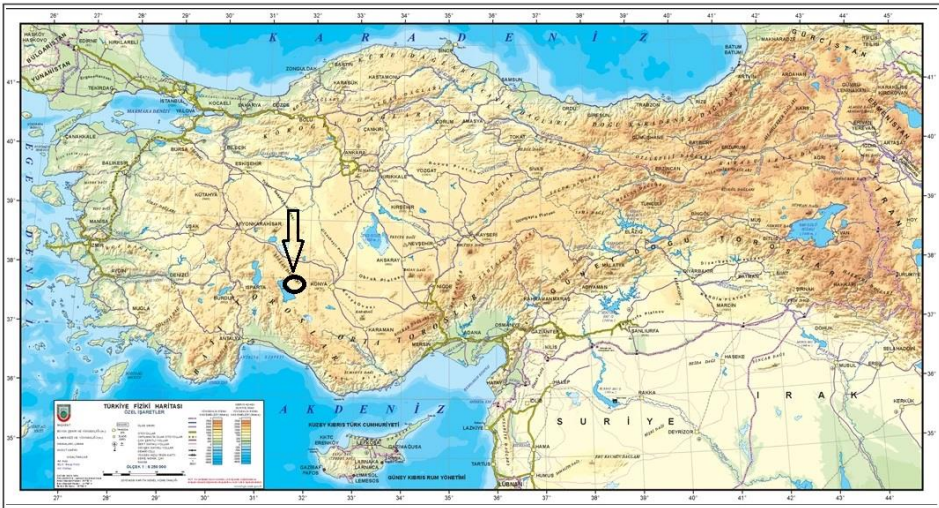
Hüyük, Beyşehir, Pisidia, Geopolithic, Çukurkent

GİRİŞ

Kısaca “coğrafyanın siyasete yön vermesi” biçiminde kabul edilen jeopolitik bilimi hakkında Siyasi coğrafyanın bir uzantısı olan Jeopolitik bilimi üzerine 20. yüzyılda birçok teori ve görüşler üretildi. Günümüzde bir coğrafyanın fiziksel özelliklerinin yanında kültürel ve ekonomik özelliklerinin ele alındığı bir anlayışla ele alındığı görülür (Güney 1993, Günel 1994, Dugin 2003). Bu görüşler ışığında Hüyük İlçesinin jeopolitiği üzerinde durulacaktır. Konya ilinin 31 ilçesinden bir olan Hüyük, il merkezinin 95 km. güneybatısında olup, Akdeniz bölgesinin alt bölgesi olan Göller Yöresinde yer alır. Kuzeyindeki Doğanhisar ilçesine 33 km. doğusundaki Beyşehir ilçesine 35 km, batısındaki Isparta ilinin Şarkikaraağaç İlçesine 32 km. uzaklıktadır. İlçe merkezinin deniz seviyesine yüksekliği 1150 m’dir (Resim 1).

Burası Göller Yöresi olarak bilinen Akdeniz coğrafyasının bir alt bölgesinin doğu kesiminde etrafı dağlarla çevrili Eğirdir, Beyşehir ve Suğla göllerinin olduğu çöküntü alanıdır. 20 km genişliğinde 100 km boyunda olan bu çöküntü alanının merkezinde Beyşehir Gölü yer alır. Türkiye’nin en büyük tatlı su gölü olan Beyşehir Gölü 549,4 km²’lik yüzölçümüne sahiptir. Hoyran-Eğirdir ya da Yalvaç-Beyşehir-Suğla Oluğu olarak adlandırılan bu havzasının batısında Anamas, Dedegöl Dağı ve Kartoz Dağı, doğusunda Sultan Dağları, Erenkilit, Alacadağı, havzanın kuzeyinde Anamas ve Sultan Dağları bulunan Şarkikaraağaç Ovası, doğusunda Seyran ve Seydişehir dağları yer alır (İzbrak 1996, Atalay 2000, Özkan 2007)

2000). Afyonkarahisar, Isparta ve Konya topraklarını kuzey güney yönünde 200 km’lik bir hatla ayıran Sultandağları ilçenin doğusundan kuzeyini bir yay gibi kuşatır. Beyşehir Gölünün güneyindeki Anamaslar ve Sultan Dağları Toros kıvrımlarının üçüncü zamanda oluşmuştur (İzbrak 1996,107).

1 Hüyük İlçesi Konumu

2 Hüyük İlçesi ve Orondeis

Bölge tarihi bakımından Beyşehir Gölü merkezi rol oynamıştır. Beyşehir'in doğu eteklerinde olan Hüyük İlçesi yerleşimleri bir göl medeniyetidir. Bu nedenle bu yerleşimleri Beyşehir Gölü perspektifinden incelemede yarar vardır. Beyşehir Gölünden, antik kaynaklar Carallis (Karalis) olarak söz eder (Strabon XII,568). Adı geçen Carallis'in Beyşehir Gölü olduğu hususunda modern araştırmacıların genel bir kabulü görülür. Ancak bu göl kıyısında bir kent olduğu düşünülen Carallia'nın yeri konusu tartışma konusu olmuştur. Burasının gölün kuzeyinde yer alan Kireli yerleşmesi olduğu konusunda aralarında Cramer (1938) ve Ramsay (1890,1960)'ın da olduğu bazı araştırmacıların görüşleri olmuştur. Hamilton (1842) Bizans kaynaklarında adı geçen Pusgusa veya Pasgusa olduğu görüşündedir. Cramer, Bizans kaynaklarında Scleros olarak adı geçen gölün Beyşehir Gölü olduğu, ancak daha sonra Türkler buraya geldiğinde Pusgusa adını verdiklerini öne sürmüştür (1938).

Bizans tarihçi Nikitas, Türklerin bölgeye ele geçirdiği dönemde (1142) adalardaki Bizans karşıtı Türk yanlısı Hristiyan halktan söz eder (Nicetas. Ann.) Bizans döneminde içinde bulunan adalarda Hristiyan bir halkın oturduğu bu adaların bir kısmında Neolitik Çağdan günümüze kadar farklı dönemlerde oturduğuna dair kültürel kalıntılar bulunmaktadır. Beyşehir Gölü antik çağda doğuda Lykaonia, Isauria ile güneyde Kilikia, kuzeyde Phrygia, batıda Pisidia bölgelerini ayıran bir bölgedir (Pliny Nat. 5.23; Cramer 1938, Ramsay 1960).

Beyşehir Gölü'nü kuzey ve güneyinden kuşatan dağlar kar ve yağmur sularıyla Beyşehir Gölü'ne hayat verir. Afyonkarahisar, Isparta ve Konya topraklarını kuzey güney yönünde 200 km'lik bir hatla ayıran Sultandağları ilçenin doğusundan kuzeyini bir yay gibi kuşatır. Antik dönemde Phrygia Paroreus olarak adlandırılan bu dağlar aynı zamanda antik dönemde kuzeydeki Phrygia ile güneydeki Pisidia ve doğudaki Lykonion bölgelerini birbirinden ayırır. Anamas ve Sultan dağları üçüncü zamanda oluşmuş Toros kıvrımlarıdır (İzbirak 1996,107). Bu dağ kıvrımlarının ortasındaki tektonik çanakta yer alan Beyşehir gölü çevresinde Neolitik çağdan itibaren ilk zira-

atçılar ve hayvan yetiştirici yerleşimciler görülür. Yılan Alan, Erbaba ve Çukurkent gibi ilk Neolitik yerleşmeler bu gölün etrafında yoğunlaşmıştır. Bunu daha sonra Tolca, Gölkaşı, Kuşluca ve Timurun Damı gibi Kalkolitik ve Tunç Çağı yerleşmeleri izler. Hüyük ilçesinin doğu kesimindeki bu düzlük alanlar, ilk ziraat toplumlarına tarımsal olanaklar sunmanın yanında doğu-batı ulaşım ağının üzerindeydi.

Hüyük İlçesi sınırları içerisinde 2010 yılında ilçenin doğu kesimindeki Sarıkaya'da bulunan Mağazanın Başı adı verilen maden galerileri incelenmiştir. Burada antik dönemde büyük olasılıkla Roma döneminde yapılmış maden çalışmaları saptanmıştır (N: 37°59. 319', E: 31°38. 619', H: 1722 m.) ve batı yamacında yüzey araştırması yapılmıştır. Burada Antik döneme ait olabilecek bir maden yatağı görülmüştür. Antik dönemden kalan posalar vardır. Günümüzde de MTA'nın sondaj yaparak incelemelerde bulunduğu öğrenilmiştir. Bize rehberlik eden Hüyük Belediyesi personeline teşekkür ederiz.

3 Hüyük İlçesi, Sarıkaya Mağazanın Başı, Antik maden Galerileri (2010)

4 Sarıkaya, Mağazanın Başı Roma Galerileri (2010).

Hüyük İlçesi Tepe Mahallesi (N: 37° 57. 285, E: 31°35. 970, H: 1259 m.): önceki yıllarda yüzey araştırması yapılan Tepe Mahallesi yeniden görülmüştür. Günümüzde

üzerinde yerleşim olduğu için, fazla malzeme izine rastlanılamamıştır. Fakat daha önceki tarafımızdan yapılan incelemelerden burada İlk Tunç çağdan Bizans dönemine kadar yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Höyük ilçesindeki İsmail Arkan tarafından işletilen ve halen faal olan çömlekçi atölyesi ziyaret edilmiştir. Antik keramik parçaları ile günümüz keramikleri karşılaştırılmış; keramik yapımı, fırınlanma aşaması ve boyama teknikleri konusunda bilgi alınmıştır. Yeşil rengin bakır oksit ile sarının kurşun ile kahverenginin ise ateşin derecesine göre bor madeni ile oluşturduğu öğrenilmiştir (Bahar-Küçükbezci 2012).

5 Höyük Topografik Haritası

Bölge Akdeniz iklimi bölgesinde olmakla birlikte yüksek dağların yer olmasından dolayı daha sıcak ve kurak geçen Akdeniz bölgesine göre daha çok yağış alır ve daha serin bir iklim özelliği gösterir. Bölge sıcaklık olarak İç Anadolu bölgesine benzerken yağış olarak daha nemli Akdeniz'in yüksek dağ kesiminin iklimini yansıtır. Bölgede yapılan iklim ölçümlerine göre, Beyşehir-Şarkikaraağaç (C2 B1's2b3') çevresinde yarı, nemli, orta sıcaklıkta, yazın çok su açığı olan deniz iklimine yakın olduğu görülmüştür.

İlçede kuru ziraatın yapıldığı tarım arazileri vardır. Bölge toprakları genel anlamda Akdeniz Bölgesi toprak özelliklerinden biri olan kırmızı toprak (terra rosa) özelliğindedir. Beyşehir Gölü'nün bu doğu kesiminde Alt Paleozoik'e ait metamorfik ve yarı metamorfik şistlerden "kireçsiz esmer orman topraklar" ile Neojen yaşındaki kireçtaşı ve marnlardan "esmer bozkır toprakları" oluşmuştur. Bu toprakların çevresindeki dağlık kesim; karaçam, Toros ardıcı, Toros sediri, Toros köknarı ve saçlı meşe ormanlarına sahiptir (Özkan 2007). Günümüzdeki bu orman yapısı Suberde ve Erbaşa kazılarında tespit edilen 9 bin yıl önceki orman yapısına benzerlik gösterir (Esin 1981).

Beyşehir Gölü ve İlçe merkezinin güneyinde engebeli ve yayvan sırtlarla çevrili kar suları açısından oldukça zengin olan Höyük'te, bir kısmı yaz dönemi kuruyan çay ve

derelerden oluşan Yenice, Eflatun Pınarı, Ozan, Pınarbaşı ve İlmen dereleri sularını Beyşehir Gölü'ne akıtır.

Bölgedeki, 2000 metreyi geçen dağ silsilesi kışları yoğun kar yağışlarına sahne olur; düden ve mağaralarda biriken sular yaz boyu bölgedeki akarsu ve gölleri besler. Dağlar çam, ardıç, sedir ve meşe ormanları bakımından zengindir. *Platolar, Polyeler, dolinler* ve *uvalalarda* hayvanlar beslenebileceği çayır ve meralar mevcuttur. Bu yüzden yazları güneydeki Akdeniz'in kıyı kesiminden ve kuzeydeki tarım köylerinden bu bölgeye hayvan sürüleri ile büyük göçler yaşanır. Beyşehir Gölü çevresindeki yerleşimleri bir yaz mevsimi boyunca bu göçlere ev sahipliği eder. Yörük olarak bilinen çobanlığa dayalı sürü peşindeki göçer nüfus gıda ve giyim gereksinimlerini Beyşehir çevresi yarı çoban yarı çiftçi olan yaylak kışlak kültürüne bağlı yerleşimcilerle yapılan takas alış verişten karşılar. Güneyin Yörükleri güneğin nar, limon, portakal, keçiboynuzu gibi narenciye ürünlerini taşıırken, bunları yöredeki buğday, patates, fasulye ve kak denilen meyve kuruları ile takas yoluna gider.

I. BÖLGENİN JEOPOLİTİĞİ

Günümüzde Göller Bölgesi olarak bilinen bölge Helenistik ve Roma dönemi kaynaklarında Pisidia olarak bilinmekteydi. Bu bölge daha önce Anadolu'nun ilk yazılı kaynaklarında İlk Tunç Çağı'ndan beri varlığı bilinen Puruşhanda Krallığı'nın güney batı kesimlerinde olmalıydı. Bölgede ise bu dönemden itibaren Hitit belgelerinde Luviler olarak söz edilen bir kavim oturmaktaydı. Hint Ari kökenli olduğu kabul edilen bu halkın Anadolu'ya MÖ. III. bin yılın son çeyreğinde geldiği kabul edilmektedir. Onlara ait yer adları Ortaçağ'ın başlarına kadar MS. VI. Yüzyıla kadar uzandıği konusunda görüşler vardır. Antik kaynaklarda ilçesinde Hüyük ilçesinin de yer aldığı Göller Yöresi Pisidia olarak bilinmekteydi. Bu bölgede oturan halka genel olarak Pisidialılar adı verilmekteydi. Antik yazarlardan Pliny Pisidyalıları Solymi kökenli bir halk olarak söz ederken onların yurtları ve kentleri hakkında şu bilgileri verir:

“Eskiden Solymi olarak adlandırılan Pisidia, dağların yüksek kısımlarını işgal eder. Ülkelerinde Antiochia (Yalvaç) olarak da adlandırılan Caesarea kolonisi ve Oroanda ve Sagalassos kasabaları vardır” (V.24). Pisidia bölgesinin sınırları Roma'nın bölgede eyalet taksimatları sırasında sıkça sınırları değişmiş olmakla birlikte coğrafi sınırları yukarıda belirttiğimiz gibi büyük oranda Göller Bölgesi ile örtüşmekteydi.

Batıda Antalya Körfezinin kuzeyindeki dağlık kesimden doğuda Konya Ovasına kadar uzanan dağlık coğrafya idi. Antik dönemde bölgenin güneyinde Antalya Körfezi çevresinden doğuda Manavgat (Melas) Çayına kadar uzanan kesimde Pamphilia bölgesi uzanmaktaydı. Pisidia'nın kuzeyinde Sultan Dağları (Phrygia Pareous) ve bölgenin doğusunda Lykaonia (Konya Ovası) ve güneyinde Isauria bölgeleri yer alıyordu. Bölgenin batısında ise Antalya'nın batı kesimindeki Teke Yarımadası çevresinde yer alan Lykia toprakları uzanıyordu. Günümüz araştırmacıları tarafından Anadolu'nun güney batı kesiminde olan bu halkların kökeni Luvilere dayandırıl-

maktadır. Bu konuda en büyük argümanları bölgedeki -ss-, -nt-, -nd- takılı yer adları ve şahıs adlarıdır (Houwink ten Cate 1965).

Hüyük ilçesinin yer aldığı Beyşehir Gölü'nün doğu kesimi Antik kaynaklarda sözü edilen Pisidia'nın bir alt bölgesi olan Orondeis olarak kabul edilmekteydi. Antik kaynaklar, Lycaonia'nın güneyinde olan Orondeis, Homonodeis ve Isaurialıları barbar kabileler olarak söz etmektedirler. Roma devleti için bu kabileler sürekli sorun çıkarıyorlardı. Antik kaynaklarda Trogitis (Suğla) Gölü'nün Güney Batısında gösterilen (Liv.38.37.39; Plin.Nat.5.24) Oroanda halkının Oroandenses veya Oroandici (Ἰορονδικοί veya Ἰορονδεις) olarak söz etmişlerdir. Ayrıca Orondicus Tractus'un Oroanda ile birlikte Misthia ve Pappa kentlerine sahip olduğu üzerinde durmuşlardır (Liv. 38.18, 29; Plb.5.Ptol.5.4.12) Hamilton bu yerleşmeyi Eğirdir Gölünün yakınlarındaki bir antik kent kalıntısından buraya yerleştirmiş (Hamilton 1842, 476) fakat daha sonra bu bölgenin doğusunda olabileceği ortaya atılmıştır (Smith 1854).

Piliny Galatia kentleri ve komşuları ile ilgili bir listede Pisidia'ya ait bölgeler içinde Cyllanticum (Killania) ve Oroandicum (Orondeis)'u ardı sıra vermiştir (Plin. Nat. 5.42). Killania Ovasının Helenistik ve Roma dönemi halkı Pisidialılar ile Phrygialılarla karışık görülmektedir (Talloen 2014). Bu bakımdan Phrygia Pareores'un eteklerindeki Phrygialılar ile Karalis (Beyşehir), Limnai (Eğirdir-Hoyran birlikte) çevresindekilerle karışmış görünüyor. Bu durumu kuzeyde Phrygia, batıda Pisidia ve doğuda Lykaonia ve Isauria halkları ile karışmalarını muhtemeldir. Epigrafik araştırmalar sonucunda Misthea'nın Beyşehir, Pappa'nın ise Beyşehir Yunuslar olduğunu ortaya koymuştur (Hall 1959, 1968, 1971). Oroanda'nın ise lokalizasyonu yapılamamıştır.

Hamilton ilk kez (1838) Eğirdir yakınlarında bir tepedeki antik kalıntılardan hareketle Oroanda'yı burada aramıştır. Modern araştırmacılar Orondeis'i Beyşehir Gölü'nün doğusuna yerleştirirken doğu sınırını Çarşamba Suyu, Bağırsık Dere ve çevresindeki dağlık alan, Derbent Aladağ ve Elengirit Dağı ve Manastır Dağı olmalıdır (Hall 1959, 1968, 1971; Foss-Mitchell 1994).

Ramsay Ikonion'un Territerium'unun Kızılören Ovası'na kadar uzandığı söylerken buraya uzanan Bağırsık Deredeki Kale'nin elinde kanıtları olmadığını belirtmesine karşın Sinethandos Piskoposluk merkezi olduğu görüşündedir (Ramsay 1906:244). Burasının dini bir merkez olduğu konusunda daha önce Cronin de durmuş ve eyaletler arasındaki sınırın bu çevredeki dağların oluşturduğunu belirtmiştir (1902). Jüthner ve arkadaşları burasının Misthea olduğu üzerinde durmuştur. 1997 yılında bölgede yaptığımız araştırmalarda kalede Demir Çağı'ndan itibaren Bizans dönemine kadar yerleşme olduğu tespit edilmiştir. Kalenin doğusundaki kayalık alandaki kült alanının Demir Çağı'na ait olduğu belirtilmiştir. Daha sonra Thomas Drew Bear'la yaptığımız araştırmalarda Bizans dönemine ait dinsel bir merkez olduğuna dair bir veri ele geçmemiştir. Kale stratejik öneme sahip askeri bir karargah niteli-

ğindedir Burası son yıllardaki Myrokepholan Savaşı'nın yapıldığı yer olarak tartışılan vadidir (Bahar 2017)

Antik dönemde Phrygia Parareos olarak adlandırılan KB-GD istikametinde 100 km uzunluğuna Sultan Dağları Pisidia Bölgesini kuzeyde Phrygia ve doğuda Lykaonia bölgelerinden ayırmaktaydı. . Bu alan Orondeis'in kuzeyini kuşatan bir duvar gibidir. Üzerinde bulunan sınırlı olan geçitler bölgenin kuzeybatıda Şarkikaraağaç, kuzeyde Doğanhisar'a ve doğudaki Konya'ya çıkışı sağlar. Güneydoğudaki Beyşehir'e ise göl kıyısındaki ova daha kolay bir ulaşım sağlar. Fakat zaman içindeki göl sularının salınımları bu yol güzergahında ileri kaymalara neden olmuştur. Prehistorik dönemde göl kıyısına yakın olan yerleşmelerin tarihi dönemlerde doğudaki yamaçlara doğru kaydığı görülür. Roma-Bizans yerleşmeleri Sultan Dağlarının yamaçlarında görülür. Selki, Mutlu, Çavuş, Çukurkent, Köşk ve Hüyük ilçesinde bu döneme ait kalıntılar mevcuttur. 2010 yılında Doç. Dr. Mustafa Arslan ve Dr. Hatice Gül Küçükbezi ile birlikte Selki Findos (Findire) Kalesinde inceleme yapılmıştır. Daha önce tepede inceleme yapan ekip üyemiz Mustafa Arslan'ın rehberliğinde çıkan tepede Demir Çağı, Hellenistik ve Roma dönemine ait izler tespit edilmiştir. Eskişehir Midas şehrindeki Kybele tahtına benzerliğinden dolayı burada bulunan taht anıtın (?) Demir Çağı'na ait olabileceği düşüncesindeyiz.

6 Findos Kalesi

Bölgenin doğu kısmındaki sınır tartışmaları batısında da görülmektedir. Pisidia Antiochea'nın territorium'una dayanan bu kesimde Neapolis (Şarkikaraağaç) ve Kıyakdere arasındaki dağlık kesim bölgenin batı kesimidir. Bu kesimle ilgili bazı tartışmalar şu şekildedir:

Killiania (Cillanium-Cyllanticum)'yı Şarkikaraağaç Ovasıydı. Burası Antiocheia'nın territorium'un güney sınırlarıydı (Levick 1967). Bazı araştırmacılar Killiania'nın sınırlarını daha doğuda görür. Bazen bu sınır bölgesine Orondeis Traktus da yerleştirilmiştir. Emen ve Sevindik kuzey batısında günümüzde Cilana olarak adlandırılan mevkiinin Killiania Traktus olabileceği üzerinde Kaya durmuştur (2007).

7 Findos Kalesi, Kutsal Alanı

8 Selki, Findos Kalesi sunakları.

Aslan (2011) Hüyük'ün Mutlu Mahallesi'nde Cilana adında bir başka mevkiiden söz ederek bu kesime Killania Traktus'u yerleştirme eğilimindedir (2011). Kurt ve Atçı ise Levick'in görüşünde olduğu gibi Höyük İlçesi ile Şarkikaraağaç arasına yerleştirmektedirler (2021).

Oroandicum ile Cyllanticum birbirine komşu bölgelerdir. Killiania Ovası (Şarkikaraağaç) komşu bölgeler olup Killiania Orondeis (Oroandicum)'le komşu olan Killiania Tarctus bu iki bölge arasındaki dağlık alan olup ve Kireli'ne kadar uzanmaktadır. Kireli antik kaynaklarda sözü edilen Karallia yerleşmesi olmalıdır. Eğer böyleyse Beyşehir Gölüne adını vermesi bakımından antik dönemdeki konumu oldukça önemlidir.

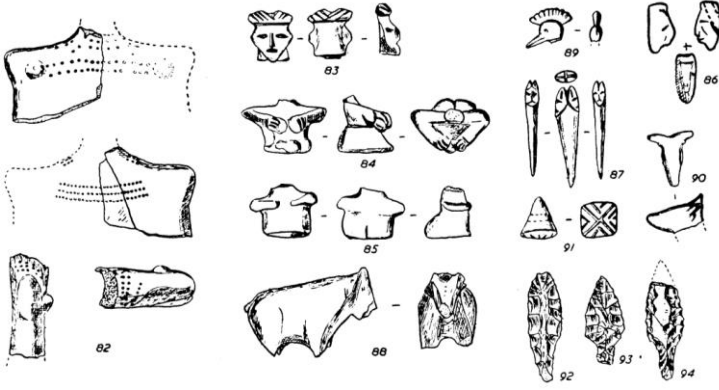
A. Tarihöncesi Jeopolitiği:

Antalya'nın Akdeniz'e bakan kıyı kesimlerindeki mağaralarda Buzul Çağında; Eski Taş Çağı (Paleolitik) avcı toplayıcı insanların, Orta Anadolu'daki Hasan Dağı obsidyen yataklarını işleten insanlarla ilişkide oldukları burada bulunan ok uçlarından anlaşılmaktadır. Onlarla iletişim kurdukları yol ise Beyşehir kıyılarındaki bu günkü yollar olmalıydı. Zira bu bölgede daha sonra Neolitik Çağ'da yerleşilen birçok höyükte Hasan Dağı'ndan getirilen obsidyenlerden yapılmış ok uçları bulunmaktadır.

Bu ticarete obsidyen yolunun Beyşehir Gölü kuzeyinden olduğu düşünülmektedir (Mellaart 1975).

Çukurkent: Arkeolojik alan, bu mahallenin 500 m. doğusunda bir yamaçta yer almaktadır. 300 x 300 m. çapında bulunan alan üzerinde tarımsal faaliyetler yapılmaktadır.

Çukurkent'i ilk ziyaret eden araştırmacı 1910 yılında Ormerod olmuştur. Onu 1945'te K.Bittel, 1952'de J.Mellaart ve 1970'li yıllarda M. Özsait 1998'te bu satırların yazarı olmuştur (Mellaart 1954, Özkan-Erdalkıran 2014). Bu incelemeler yüzey buluntularına bağlı taş aletler, taş ve kil heykelcikler ve çanak çömlek bulguları üzerine incelemelerdir. Bu malzemelerden araştırmacılar yerleşmeyi genellikle Geç Neolitik Çağ'a tarihlenmişlerdir. Kültürel olarak Ege, Göller Bölgesi, Çukurova ve Konya Ovası kültürleri ile ilişkileri üzerinde durulmuştur. Şahsımın 1998, 2005 ve 2010'da çeşitli zamanlarda ziyaretlerinde tarımsal faaliyetler nedeniyle farklı dönemlerle ilgili taş baltalar, çanak çömlek parçaları tespit edilmiştir. Bu materyaller Neolitik Çağ'dan MÖ. II. Bin yıla kadar dönemleri yansıtmaktadır (Bahar 2001; 2011).

9 Çukurkent Heykelcikleri (Mellaart 1954)

Çukurkent obsidyen aletleri ve taş heykelcikleri ile batıda Göller Bölgesi, Ege Bölgesi ve doğuda Çukurova buluntuları arasında benzerlikler göstermektedir (Res. 3., Mellaart 1954). Diğer taraftan Göller Bölgesi taş alet endüstrisi tipolojik olarak güneydeki Karain buluntuları benzerlik göstermektedir (Kartal 2015). Geçen yüzyılın başlarından itibaren arkeologların dikkatini çeken Çukurkent taş heykelcikleri Çatalhöyük ve Hacılar kültür ilişkilerinin yanında bölgedeki inanç kültürünün geçişine ışık tutar (Ormerod 1912-1913; Mellaart 1952; Bahar 2001; Bahar-Küçükbezi 20011; Özkan - Erdalkıran 2014).

10 Çukurkent YüzeY Buluntuları (Bahar 2005)

11 Çukurkent Çanak Cömleği (Bahar 2005)

Zirveleri ve kuzey kesimleri sık çam ve meşe ormanlarıyla kaplı olan bu alanda yaban domuzu, tilki ve kurt gibi yaban hayvanlarını barındırmasının yanında antik dönemden itibaren keçi sürülerinin yer aldığı çobanlık faaliyetlerinin olduğu bir yerdi. 1990'lı yıllardan itibaren bölgedeki arazi gezilerimizde tespitlerimizde bölgedeki çobanlık faaliyetleri içinde dağlık kesimde keçi yaygınken, dağ eteklerinin göle bakan yamaçlarında koyun sürü otlatması yaygın olduğu görülmüştür. Bölgedeki hayvan evcilleştirilmesinin kökeni Neolitik Çağdaki Seydişehir Suberde'de keçi, koyun ve domuz yetiştiriciliği olduğu konusunda tartışmalar olmakla birlikte Beyşehir Erbaba'da koyun, keçi ve sığır yetiştiriciliğine kadar uzanır (Esin 1981). Bu durum bölgenin ekonomik faaliyetleri içinde hayvancılığın önemli bir yer tutmasını gösterir. Ancak özellikle keçilerin sürülerin yasaklanmasının bölge ekonomisine zararı olduğu gibi orman yangınlarının başlıca nedenlerinden biri olduğunu düşünmekteyiz. 2005 yılı Beyşehir Adalarında yaptığımız bir yüzey araştırma döneminde adalara görevliler tarafından orman yangınına önlemek için keçiler bırakıldığını tespit ettik. Keçiler kurak mevsimde bir yangın bombasına dönüşebilecek otları ve çalı çırpıları temizlemişlerdi.

Beyşehir Gölü çevresinde Yılan Höyük, Alan Höyük, Erbaba ve Çukurkent, doğuda Suğla kıyısındaki Suberde ve Kanal Höyükler Neolitik Çağın önemli yerleşmeleri idi.

Göl kenarında yoğunluk gösteren bu yerleşmeler bölgenin hatta dünya balıkçılığının erken evreleri ile ilgili bilgiler verecektir. Yakın zamana kadar gördüklerimiz, Beyşehir Gölünden çıkarılan balıklar günlük tüketimin yanında kurutulmuş kışın bölgede tüketildiği gibi dışa satımı da yapıyordu. Adalarda gördüğümüz çok sayıda antik limanın adada yapılan tarımsal faaliyetler, hububat depolamalarının yanında, balıkçılıkla ilgili de olduğunu düşünüyoruz.

Hüyük ilçesinin Beyşehir ilçe sınırlarında yer alan Kuşluca Höyük'te yaptığımız araştırmalarda Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'nda yoğun bir yerleşme vardı. Göl sularının yaladığı bu höyük günümüzde balıkçı limanı olarak kullanılmaktadır. 2000'li yıllarda balıkçılarla konuştuğumuzda bu yerleşmeye ait mezarların göl içinde olduğunu söylemişlerdi. Bu şekilde bazı yerleşmeler göl ile iç içedir. Günümüzde balık lokantalarının yer aldığı Tolca'nın geçmişte de önemli bir balıkçılık merkezi olduğunu burada bulunan höyükten düşünmekteyiz. Çavuş Aşağı H., güneyinde Görünmez H. ve Beyşehir'in Sadıkhacı'daki Bayat H. ve Eflatunpınar H., Kuşluca'daki Kuşluca, Höyükler sayılabilir (Bahar-Koçak 2004).

12 Hüyük Antik Yerleşmeleri

B. Antik Jeopolitiği:

Hititler zamanında bölgeye bir Luvi tanrısı olan Tarhu'dan dolayı Tarhuntaşsa adı verilmekteydi. Hititlerin Tarhuntaşsa bölgesinin batı sınırları Eğirdir Gölü ve Aksu Irmağı, doğusu Mersin'in Limonlu Çayı (antik Lamos, Hitiçe Lamiya), güneyi Akdeniz ve kuzeyi Konya Ovası'na kadar uzanmaktaydı. Bu höyükleri daha sonra MÖ. II. ve I. Bin yılda höyükler ve kaleler izledi. Beyşehir'deki Sadıkhacı, Bayat Höyük, Eflatunpınar H. Eflatunpınar Su Anıtı ve doğusundaki Fasıllar Anıtı bölgedeki Hitit varlığının başlıca bilinen anıt ve yerleşmeleridir. Araştırmalarımız Çukurkent ve Çavuş Aşağı H.'de döneme ait yerleşmeler olduğunu göstermiştir. Bölgede bulunan bu yerleşmelerin Hititlerin batıdaki komşuları Arzawa ülkelerine yapılan seferler ve güneydeki Akdeniz ticaret yollarına işaret etmektedir (Bahar-Koçak 2004; Bahar vd.2018).

Phryg Çağında önemli bir yerleşim olan Çavuşkale Phryglerin Akdeniz'e uzanan yolları üzerinde önemli bir yerleşme olmalıydı. Çavuş'un 500 m kadar güneyinde bulunan Aşağı Höyük'te Hitit ve Phryg dönemlerinde yerleşmeler olmuştu. Buradan müsadere ile ele geçirilen Phryg dönemi madeni kaplar Konya Arkeoloji müzesinde bulunmaktadır (Özkan 1990, Bahar 1999). Sanat olarak Phryg çağını yansıtan bu

kaplar bölge madenciliği konusunda da önemli bilgiler vermektedir. Phryglerin doğuda Göksu Vadisi ile zaman zaman Akdeniz'e ulaştığı tarihsel kaynaklarda söz edilmektedir. Bölgede Asurlular Muşki kralı Mita olarak söz ettikleri Midas'la uzun yıllar mücadele etmişlerdir. Phryglerin Konya ovasının güneyinde Alaattin Tepesi, Bozkır-Hadim yolunda Cicek Höyük ve Seydişehir'de yer alan Seydişehir II Höyük ve Konya Alaattin Tepe yerleşmelerindeki kültürel varlıkları, bu yazılı kaynakların doğrultusunda bölgedeki siyasal varlıkları hakkında da bilgiler verir.

Hüyük ilçesindeki Çavuş Kale ve Höyüğünün de buradaki buluntulardan bu dönem için Phryg Devletinin güneye açılan bir kapısı olduğu anlaşılmaktadır. Kafkasya üzerinden gelen Kimmer ve İskit gibi bozkır kavimleri Sakarya kıyısındaki Phryg merkezi Gordion'u yakıp yıktıktan bir süre sonra bölgenin batısında Lidya egemenliği görülür (Bahar 1999).

Yeni Babil belgelerinde Ludu (Lidya) olarak adlandırılan Lidyalıların bölgedeki varlıkları ile somut belgelerle karşılaşmamaktadır. Bu durum onların uygarlığına son veren Persler için de geçerlidir. Bu yüzden bu dönemlerde bölgede tam bir egemenlik kuramadıkları söylenebilir. İzleyen dönemlerde Büyük İskender'in bölgenin güneyi ve kuzeyinde faaliyetleri olmakla birlikte bölgeye girmeden kuzey yolunu kullanarak Gordion üzerinden Orta Anadolu'nun doğu kesiminden Çukurova'ya geçmiştir. İskender sonrası kurulan devletlerin bölgede bir hakimiyet kurma çabasını generallerinden Perdikas'ın Isaura seferinden anlaşılmaktadır. İskender'in imparatorluğu generalleri arasında parçalara ayrıldıktan sonra bölge bir süre Selevkosların elinde kalır. Selevkos bölge hakimiyeti için Hüyük ilçesinin kuzeyinde Sultan Dağlarının batı eteğinde Yalvaç'ta ve kuzeyinde Akşehir'de Phlimelion ve Ladik'te Laodekia kentlerini kurduğu görülür. Yalvaç'ta kendi adı ile kurduğu Antiocheia kolonisinin teriteryum'unun Şarkiakarağaç'Hüyük sınırlarındaki dağlık kesim olduğu düşünülmektedir. Selevkos kralı Antiocheios'un bu kentleri başlangıçta başkenti Seleucia Antiocheia (Antakya)'dan batıdaki Ege kıyılarına uzanan yolları kontrol için kurulmuştu.

Antik yazar Polibius (21.44) MÖ. 188 yılında Romalı konsüllerle birlikte Bergama kralı Eumenes'in deniz yoluyla Efes'e geldiği ve buradan iki günlük bir yolculuktan sonra Apamea'ya geldiğinden söz etmektedir. Buradan Romalı Cneus Manlius kardeşi Lucius'u dört bin adamıyla Pisidia'yadaki Oroanda'ya gönderdiği burada Eumenes ve komisyon üyeleri ile bir görüşme yapmışlar, burada Antiochos'la yapılacak olan Apamea antlaşma metni oluşturulmuştur.

Bergama ile yapılan Apamea Barışı (MÖ 188) yılında bölgenin Bergama ile Selevkosların sınır kesiminde olduğu görülür. Bu durumda bölgenin Bergamalılarda kaldığı anlaşılıyor.

MÖ. 133 yılında Bergama toprakları bir vasiyetle Roma'nın eline geçmesi üzerinde bölge üzerinde Roma'nın siyasi yayılma siyaseti başlar. Roma, Bergama topraklarının yerine Asia (Provincia Asia) Eyaletini tesis ettikten sonra bölge Asya'nın doğu

sınırları içindedir. Bu dönemde bölgedeki Antiocheia kentinin Roma'ya yakın bir siyaset izlediği görülür. Fakat doğusundaki halkların pek huzurlu olmadıkları daha sonra bölgeye yapılacak askeri seferlerden anlaşılmaktadır.

MÖ. 79 yılında konsül olan P. Servilius Vatia MÖ. 78 yılında Kilikia'daki isyanları bastırdıktan sonra Lykia'daki Phaselis, Olympos ve Korykos gibi kentleri ele geçirmiş (Eutrop.6.3) ve buradan Isaurialılar üzerine yürümüş, bu seferini Orondeis'e kadar ilerletmiştir. (Strabon XII.568,569; Eutro. VI.9, Liv.Epitom.XCIII.; Dio.Cass.XLV.16. Flor.III.6, Cic. leg. agr. 2.50., Cramer 1938)

Bu topraklar Octavianus (Augustus) tarafından Actium Savaşında (MÖ 31) yanında yer alan Galatya kralı Amyntas'a bırakılır.

Amyntas Suğla (Trogitis) Gölü çevresinde ayaklanmalar halinde bulunan Isaurialı bir halk olan Homanadlar tarafından öldürülünce (MÖ 27) Roma kendine bağladığı bu topraklarda Provincia Galatia (Galatya Eyaletini) tesis eder (MÖ. 25). İçinde Pappa ve Misthea'nın da olduğu Beyşehir Gölü'nün güneydoğusuna kadar bu eyalette bırakılmıştı (Ramsay 1960, 277).

Galatia eyaleti kurmasıyla birlikte Homanad sorunu üzerine gidilerek bir taraftan onlar üzerine askeri seferler yapılırken diğer taraftan koloni kentleri ve aralarında bağlantıyı sağlayacak yol projelerine başlanır.

Homanadları dize getirmek görevi Suriye valisi Quirinus'e verilir görevlendirir. Strabon bu Quirinus'un bir ceza seferi ile onları aç bırakarak mahvetmesinden "hayatlarının baharında olan kendi insanlarından yoksun bıraktı" diyerek dört bin kişilik sürgünden söz eder (XII.6.569).

Bölgede kesin bir Roma egemenliği kurabilmek için Pisidia Antiocheia'yı kolonileştirerek, buraya ikmal sağlayacak batıda Colonia Iulia Augusta Cremna, Colonia Iulia Augusta Parlais ve buradan Homanadlar üzerine sefer yapacak stratejik koloni kentleri kurma yoluna gider. Konya Ovasının güneyinde antik Lykaonia ile Isauria bölgeleri arasında yer alan Lystra (Colonia Iulia Felix Gemina Lystra (Hatunsaray-Zoldera) bu kolonilerden biridir. Koloniler arasında askeri ulaşımın sağlanması için Via Sebaste adı verilen bir yol inşa edilir. (Yolla ilgili ayrıntılı bir çalışma elinizdeki bu kitapta Mustafa Arslan ile birlikte "Hüyük Roma Yolu-Via Sebaste" başlığı altında tarafımızdan ayrıntılı bir şekilde durulmuştur.

Augustus'tan sonra bölgenin siyasal ve kültürel entegrasyonu sürdürülmüştür. Nerdeyse her imparator bir eyalet yapılandırmasına gitmiştir. Bölge kimi zaman kuzeyde Galatia'nın kimi zaman doğuda Kilikia'nın ya da güneydeki Pamphlia'nın parçası olmuştur. Ancak uzunca bir süre Pax Romana olarak bilinen Augustus dönemi oluşturulan imparatorluk sınırları içindeki barış süreci sürmüştür.

MS. III. yüzyılda Goth saldırıları, depremler ve salgın hastalıklar nedeniyle İmparatorluk büyük bir sarsıntı içine girdi. Augustus'un kurduğu düzen üç yüz yıl sonra çözülmüştü. Bunun üzerine imparator Diocletianus (MS. 284-305) yeni düzenle-

melere gitmek zorunda kaldı. İmparatorluk 12 diocese (bölge)'e bölündü, eyaletler bu düzenlemeye göre yeniden oluşturuldu. Pisidia tarihinde ilk kez bağımsız bir eyalet haline getirilerek Antiocheia metropolis haline getirildi. Bölge sınırları Toros Dağlarından Konya Ovasının merkezindeki Karadağ'a kadar uzanıyordu. Pisidia eyaleti içinde kalan Hüyük ve çevresinin (Orondeis) idari pozisyonu uzun süre imparator Gratianus (MS. 367-383)'un MS. 371-372 tarihinde tesis ettiği Lykaonia Eyaleti'ne kadar sürecektir. Bu dönemden sonra Pisidia eyaletinin doğu kısımları Orondeis ile birlikte Lykaonia'ya bırakılmıştır. (Ramsay 1960, 277-287; Özsaıt 1985, 102).

Bölgenin bu durumu Bizans döneminde de sürecektir. Bölgedeki Oroanda, Pappa ve Misthea gibi kentler uzunca bir süre konsül listelerinde Lykaonia içinde yer alacaktır (Ramsay 1960).

SONUÇ

Bölgenin jeopolitiğinde fiziki coğrafya ve insan ilişkileri üzerinde durulmuştur. İnsanların coğrafi özellikleri değerlendirme biçimleri ve coğrafyanın insan üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Anadolu'nun güneybatısında bulunan Hüyük ilçesi topraklarında yaşayan insanları tarım, hayvancılık ve madencilik konusunda çabaları ele alınmıştır. Bölgenin ticari, askeri ve dini yollar üzerindeki rolü ele alınmıştır. Kuzeyde Konya Ovası ile güneyde Akdeniz insanları arasındaki sosyo-ekonomik potansiyeli üzerinde durulmuştur. Bölgede Neolitik çağda Çukurkent, Kalkolitik ve Tunç Çağlarda Görünmez, Tolca H. Timurun Damı H. Hüyük Tepe Mahallesi, MÖ. II. Binde Çavuş Aşağı H. Ve Demir Çağda Çavuş Kale gibi önemli yerleşmelere sahiptir. Hitit döneminden Roma imparatorluğuna belli başlı yol ağına sahiptir. Bu bakımdan bölge farklı dönemlerde ve konularda detaylı bir şekilde araştırılmalıdır. Bölgedeki Çukurkent H. Ve diğer antik yerleşmeler gelecek nesillerin bilgisi için korunmalı. Sistematik araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN (2011). M. Arslan, *Yalvaç-Beyşehir-Suçla Oluşu'nun MÖ. 500-MS. 500 Yılları Arası Tarihi*, SÜ.Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Konya 2011.
- ATALAY (2000). İ. Atalay, *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*, İzmir.
- AST: Araştırma Sonuçları Toplantısı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara
- BAHAR (1999). H. Bahar, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Sel.Ün. Vakfı. Yayınları, Konya
- BAHAR (2001). H. Bahar, "1998-1999 Yılı Konya-Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları", *AST* 18.2. 187-207.
- BAHAR (2005). H. Bahar, "Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırması", *AST* 23.1. 95-115.
- BAHAR (2011). H. Bahar, "Beyşehir Çevresinin Erken Tarihi", *Beyşehir Doğa Eğitimi, Bilim ve Doğa ile Başbaşa 12 Gün*, Edt. A. Meydan, Maya Akademi, Ankara:159-190.
- BAHAR - KOÇAK (2004). H. Bahar – Ö. Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2: Neolitik Çağdan Roma Çağı Sonuna Kadar*, Kömen, Konya.
- BAHAR (2017). H. Bahar, "Tarih Öncesinden Bizans Dönemine Kadar Konya Ulaşımı ve Balkayalar-Bağirsikdere Kalesi, Roads in Konya from Prehistoric Age to Byzantine Period and Balkayalar- Bağirsikdere Fortress", *USAD*, 2017:7, 125-140.
- BAHAR-KÜÇÜKBEZCİ (2012). H.Bahar-H.G.Küçükbezcı, "2010 Yılı Konya ve Karaman İlleri İle İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", *AST*.29.1. 97-117.
- BAHAR vd. (2018). H.Bahar, M.Turgut, B.Küçük, Hititlerde Yerleşim Yeri-Kutsal Dağ İlişkisi Üzerine Bir Mesafe Önerisi, *SEFAD*, 2018 (39): 403-424
- BORDAZ (1969). J.Bordaz, The Suberde Excavations, South-Western Turkey, An In-term Report, TAD XVII/2, 43-71.
- BORDAZ (1973). J. Bordaz, "Current Research in the Neolithic of South Central Turkey: Suberde, Erbaba and Their Chronological Implications", *American Journal of Archaeology* 77, 1973:287.
- PLINY. Nat.; The Natural History. Pliny the Elder. John Bostock, M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq., B.A. London. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street. 1855.
- CRONIN (1902). H. S. Cronin, "First Report of Journey in Pisidia, Lykaonia, and Pamphylia", *Journal of Hellenistic Studies*, 22, 1902:99-100.
- CROOK vd. (1992). Crook, J.A, Lintoot, Rawson, E., *The Last Age of the Roman Republic, 146-43 B.C.*, Vol. IX. Cambridge Histories Online, Cambridge University Press, (II.Bas.,2008).
- CRAMER (1938). J.A. *A Geographical and Historical Description of Asia Minor*, Oxford: The University Press, 1832
- DUGIN (2003). A. Dugin, *Rus Jeopolitiği, Avrasyacı Yaklaşım*, Çev.V.İmanov, Küre Yayınları.
- ESİN (1981). U.Esin, *İlk Üretimciğe Geçi Evresinde Anadolu ve Güneydoğu Avrupa, G.Ö.10 500- 7 000 Yılları Arası, II, Kültürler Sorunu*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- FOSS-MITCHELL, (1994). C.Foss, S.Mitchell, *Map, Lycia-Pisidia*, Princeton University Press.
- GÜNEL (1994). K. Günel, *Coğrafyanın Siyasal Gücü*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- GÜNEY (1993). S. Güney, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul.
- HALL (1959). A. S. Hall, "The Site of Misthia", *Anat. Stud*, Vol. 9, 119-124.

- HALL (1968). A. S. Hall, "Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia", *Anat. Stud.*, Vol.18. Ankara, 57-92.
- HALL (1971). Hall, A. S, The Gorgomeis, *Anat. Stud.* Vol.21.125-166.
- HAMILTON (1842). W. J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With Some Account of Their Antiquities and Geology*, 1. London.
- HOUWINK TEN CATE (196). P.H. J. Houwink ten Cate, The Luwian Population Groups of Lycia and Cilicia Aspera During the Hellenistic Period, E.J. Brill, Leiden.
- İLHAN (1989). S. İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, Atatürk, Kültür, Dil ve tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara
- İZBIRAK (1996). R. İzbirak, *Türkiye I*, MEB., İstanbul.
- KARTAL (2015). G. Kartal, Karain B Gözü Kalkolitik Çağ Yontmataş Buluntu Topluluğunun Tekno-Tipolojik Analizi, *Anadolu*, 41: 25-49.
- KAYA (2007). M. A. Kaya, "Cillanicus Tractus: A Re-Interpretation of Its Location". *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 124: 45-50
- KURT-ATÇI (2021). M. Kurt, E., Atıcı, Yazılı ve Arkeolojik Kaynaklar Işığında Orondeis Bölgesi'nin Tarihi Coğrafyası, *TAD.*, 40.70:53-86.
- LEVICK (1967). B. Levick, Barbara. *Roman Colonies in Southern Asia Minor*. Oxford: Clarendon Press.
- MELLAART (1954). J. Mellaart, "Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey", *Anat.St* 4, 175 vd.
- MELLAART (1961). J. Mellaart, "Early Cultures of the South Anatolian Plateau", *Anat. St* 11, 1961, 159 vd
- MELLAART (1963). J. Mellaart, Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain, *Anatolian Studies* , 1963, Vol. 13 (1963):199-236.
- MELLAART (1975), J. Mellaart, *The Neolithic of the Near East*, Thames and Hudson, London.
- NICETAS. Ann., Nicetas Chonaite, *Historia de Iohanne Comneno*, § 10 (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, ed. B. G. Niebuhr, vol. 41, Bonn, 1835: 50.
- ORMEROD (1912-13). H. A. Ormerod, "Prehistoric Sites in South Western Anatolia III", *BSA* 19, 48 vd.
- ÖZKAN (1990). S. Özkan, "Beyşehir Civarında Bulunmuş Olan Eserler", *Belleten*, 54, 210: 583 – 590.
- ÖZKAN vd. (2007), K. Özkan, A. Mert, S. Gülsoy, "Beyşehir Gölü Havzası Topraklarının Bazı Özellikleri ile Toprak Rengi ve Strüktürü Arasındaki İlişkiler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 9-22.
- ÖZKAN - ERDALKIRAN, S. Özkan, M. Erdalkıran, "Yeni Buluntuların Işığında Çukurkent Neolitik Yerleşimi", *ADALYA XVII*, 25-41.
- ÖZSAİT (1985), M. Özsaıt, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, İstanbul.
- PLINY (1947), *Naturalis Historia*, ed. H. R. Rackham (Loeb), London.
- STRABON, *Geographika, Anadolu* (XII, XIII, XIV), Çev.A.Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- RAMSAY (1906), W. M. Ramsay, *Studies in the History and Art of the Roman Empire*, Aberdeen.
- RAMSAY (1960). W. M. Ramsay, Çev. Mihri Pektaş. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- SMITH (1854). W.Smith, *Dictionary of Greek and Roman Geography*, London.

TALLOEN (2014). P.Talloe, Cult in Pisidia, Religious Practice in Southwestern Asi Minor, Alaxander the Greater to Rise of the Christianity, *Studies in Eastern Meditarranean Archaeology*, Sagalallos, *Archaeological Research Project*, Edt. M. Waelkens, Kuluven.

HÜYÜK'TE BİR ROMA YOLU-VIA SEBASTE

Hasan BAHAR* - Mustafa ARSLAN**

ÖZ

Başlangıç noktası Pisidia Antiokheiası olan Via Sebaste Augustus Kolonilerini birbirine ve Akdeniz kıyısına bağlayan çok önemli bir yol ağıdır. Bu yol ağı ile hem koloniler bir birine bağlanmış hem de Roma'nın bölgedeki hakimiyeti perçinlenmiştir. Bu yolun, Antiokheia'dan çıktıktan sonra, bir kolu batıya yönelerek Perge'ye inmekteyken doğu kolu da Beyşehir Gölü'nün kuzeyinden Lystra'ya, doğusundan İsaura'ya ve güneyinden de Side'ye gidiyordu. Bu yolun kalıntıları dağlık bölgelerde, özellikle Toroslar'da, günümüze kadar oldukça sağlam bir biçimde ulaşmıştır. Ancak düz arazilerde ve modern yol ile çakıştığı noktalarda artık görülememektedir. Bu yolun Beyşehir çevresindeki en güzel görüntüsü 1907 Mayıs'ında Gertrude Bell tarafından çekilen fotoğrafta¹ görülebilir. 1913 yıl boyunca her türlü zorlu koşullara dayanan yol son 115 yılda neredeyse ortadan kaybolmuştur. Yeni yol yapım ve genişletme çalışmaları, tarımsal aktivitelerde makineleşme bu yolun kalan son kısımlarını da yok etmiştir. Via Sebaste'nin Beyşehir Gölü kuzeyinden geçen kısımları artık görülemez de yol ile ilgili bilgileri yöre halkından derlemek, kayıtlı mil taşlarını kontrol edip son durumlarını görmek bir çeşit durum güncellemesi olacağından bu tarz çalışmalar gelecekteki araştırmacılar için yol gösterici olabilir. Bu çalışmada, yöre halkının belleklerinde durduğu kadarıyla, yolun geçtiği güzergâh tam olarak belirlenmeye çalışılmıştır. Mil taşlarının son durumu kontrol edilmiş ve şimdi nerelerde oldukları belirtilmiştir. Bu bölüm literatür çalışması, alan araştırması, yerel halkla görüşme ve uydu görüntülerini inceleme yöntemleri kullanılarak yazılmıştır. Kıyıkdede Sapağı ile Yunuslar arasında yol ile ilgili bir iz neredeyse kalmamış olmakla birlikte Selki'deki yazılı mil taşları günümüze ulaşabilmiştir. Bayağsar'da iki mil taşı ve Seydişehir civarındaki dağlık alanlardan geçen eski yollar da günümüze ulaşabilenler arasındadır.

Anahtar Kelimeler

Roma Yolu, Via Sebaste, Hüyük, Eskiçağ Tarihi

A ROMAN ROAD IN HUYUK, VIA SEBASTE

ABSTRACT

Starting point (Caput Viae) of Via Sebaste is Pisidian Antioch and it connects Augustan colonies with each other and enable them reach Mediterranean coast easily. By the help of this road the colonies were connected with each other and Roman rule was established firmly in the region. After leaving Antioch, the western branch of the road goes to Perge and its eastern branch reaches to Lystra, Isaura and Side. Remains of this road can be seen in mountainous areas and especially

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
hasbahar@yahoo.com, hbahar@selcuk.edu.tr

** Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü Öğretim Üyesi. muarslan@selcuk.edu.tr

¹ Resim 1; http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photos_in_album.php?album_id=7.

on Taurus Mountains in a rather well preserved form. But, in the level areas or in the routes on which they share the same line with the modern ones, the road cannot be seen anymore. The best condition of the road can only be seen in one of the photographs taken by Gertrude Bell in May 1907. The road which had survived in the last 1913 years against all difficult conditions disappeared almost completely in the last 115 years. New road building activities and use of modern machines in the agricultural areas have destroyed the remaining parts. Although the parts of Via Sebaste passing through the north of Lake Beyşehir cannot be seen any longer, interviewing the route of the road with locals, checking the registered milestones will help future researchers. In this study, the exact route of the road has been tried to be determined by the help of local people. Current conditions and positions of mile stones have been checked. The chapter was written by literature search, survey research, interviewing old timers and examining satellite images. The line between Kiyakdede and Yunuslar junctions has almost disappeared but the inscribed milestones of Selki are still in the town. Milestones of Bayağşar and parts of the road on highlands of Seydişehir can be seen in their places.

Keywords

Roman Road, Via Sebaste, Hüyük, Ancient History

GİRİŞ

Romalılar genellikle askeri amaçlarına ulaşmak için yol yapım projelerine başlamışlar ve sonrasında bu yollar geçtikleri yerlere her türlü faydayı sağlamışlardır. Askeri amaçlarla yapıldığı için yapımlarında lejyonlarda görevli askerler, mühendisler ve diğer görevliler görev almışlardır. Roma yolları, geçtikleri aşırı engebeli yerler, nehir kenarları ve bataklıklar dışında, düz bir hattı² takip etmeleri ile de ünlüdürler (Lewis, 2004: 217-245, Callender, 1975: 336-337).

Bu bölümün konusu olan taş döşeme şeklindeki Roma yollarının ilk yapımı M.Ö 312 yılında başlanan Via Appia ile olmuştur (Lewis, 2004: 217, Casson, 1974: 163-175). M. S II. yüzyıla gelindiğinde ana yol olarak tabir edilebilecek Roma yolları 100 000 km'ye, standartları daha düşük olan bölgesel ya da yerel yollar da 200 000 km uzunluğu erişmişti (Kolb, 2019: 3-21). Bu yolların olması gereken genişlikleri 4,1 m'dir. Araziye ve geçtiği bölgeye göre 1,1 m'ye kadar daralabilirken 7 m'ye kadar da genişledikleri görülmektedir (Wilson, 2019: 177).

Via Appia ve bu bölümde çalışılan Via Sebaste yollarından da anlaşılacağı üzere Romalılar yollarını adlandırırken yaptırının adıyla birlikte yol demek olan "via" kelimesini kullanmışlardır. *Via* kelime anlamı olarak yol demek olsa da ana yollar veya bir başka deyişle şehirlerarası yollar için kullanılan bir terimdi. Bu yolların genişliği iki arabanın yan yana geçebileceği kadar ayarlanmaktaydı ve bu aralık İtalya'daki yollarda 4,6 m ile 5,5 m arasında değişmekteydi. Romalılar şehir içindeki yolları adlandırmada *vici* terimini kullanmışlardır. Şehir içindeki yollar tüm trafik hesap edilerek inşa edilmişlerse de çoğu kentin "*vici*"si sadece bir araba genişliğinde oluyordu ve etrafında kümelenen esnaf yoğunluğuna göre adlandırılıyorlardı³. Diğer yollar da fiziki özellikleri ile ilişkili olarak adlandırılmıştır; "*angiportus*" adı dar yollar ve sokak araları için, "*clivus*" dik biçimde yukarı tırmanan yol için, "*agger*" bozuk zemin üzerinden geçebilmek için yapılan dolgu veya yükselti üzerinden geçen yol için, "*actus*" tek şeritli ve kaplamasız kırsal bölge yolu için ve "*limes*" de daha çok iki mülk arasındaki sınırı da gösteren toprak yollar için kullanılmıştır (Nardo, 2015: 14-27).

Romalıların yaptıkları yollar dört başlıkta sınıflandırılmaktaydı. Bunlar: "*Via Publica*" herkesin kullandığı, kamu tarafından yapılan yollardı ve yaptırının adıyla anılırdı. Askeri amaçlarla yapıлып sonrasında kullananların devlet görevlileri, hacılar veya

² Romalılar bunları inşa ederlerken hizalamaları Groma adı verilen çok basit bir düzenele yapıyorlardı. Groma normalde, kullanacak kişinin boyu kadar veya ondan kısa olan, üzerinde artı işareti oluşturacak ince ve düz çubuklardan oluşan bir alettir. Bu çubukların her bir ucundan aşağıya iple bir çekül sarkıtılır. Hizalanacak olan noktanın başlangıcına bu alet koyulur ve bir çubuktan sarkan iki ip bir düzlem oluşturduğu için bunun dengine gelen noktalara çubuklar dikilerek işlem proje boyunca tekrarlanarak yolun düz bir hizada gitmesi sağlanır. Bu yöntem genelde arkasının görülmesine imkân vermeyen yüzey şekilleri aşılrken kullanılır.

³ Böyle adlandırmalara ülkemizde de karşılaşılmaktadır. Örneğin; bakırcı esnafının bulunduğu caddeye "bakırcılar çarşısı", demirci esnafının bulunduğu caddeye veya sokağa "demirciler çarşısı, sokağı" denilmektedir. Roma dünyasında buna örnek olarak Vicus Sandalarius – Sandalcılar Yolu verilebilir.

tüccarlar gibi grupları oluşturan bireyler olduğu yollara “*Via Militaris*” denilmekteydi. “*Via Vicinalis*” de birkaç köyden oluşan yerleşim yerlerini birbirine bağlayan “*yerel*” yollardı. Özel mülkiyet olarak kabul edilen ve sahibinin izni olmadan geçilemeyen yollara da “*Via Privata*” denilmekteydi (Nardo, 2015: 18-19; Laurence, 1999: 62).

Roma yollarının yapımında titizlikle uygulanan bir teknik ve sıralama bulunmaktadır. Romalı mühendisler yol yapımına başlamadan önce yolun en altına ya ince bir kum ya da kireçli bir harç tabakası uygulardı. Bu yatağın üzerine de dört aşamalı bir yapım tekniği ile farklı malzemeleri birleştirip yolu tamamlarlardı. İlk tabakaya “*statumen*” denir ve 25-60 cm arasında değişen bir kalınlığı olurdu. Bu tabakada en az 5 cm boyutunda taşlar döşenirdi. Bundan sonra 23 cm kalınlığında “*rudus*” denilen bir katman uygulanırdı. *Rudus* katmanı 5 cm’den küçük taşlarla yapılan bir katmandı. *Rudustan* sonra 30 cm kalınlığında ve sadece çok önem verilen yollarda kullanılan “*nucleus*” tabakası uygulanırdı. Bu tabakada mıcır ve iri taneli kumla yapılan harç kullanılırdı. Son tabaka olan “*summum dorsum*”da en az 15 cm büyüklüğünde taş bloklarla kaplama uygulanırdı. Bu katmanların toplam kalınlığı yolun özelliğine göre 1 ila 2 m arasında değişmekteydi (Gregersen, 2012: 133).

Bu bölümün konusu olan Via Sebaste’nin ve buna bağlanan yan yolların tarihi bölgedeki insanlık tarihi kadar eskidir. Hatta bu güzergahlar insanlardan çok daha önce burada yürümüş olan canlıların da en kestirme yolculuk hatlarıdır⁴. Höyükler ve konumları tarih öncesi yol güzergahlarını en iyi yansıtan yerleşimlerdir. Höyüklerden sonra harabeler, kaleler ve anıtlar aralarındaki yol bağlantıları hakkında bize çok faydalı bilgiler sağladılar⁵. Ama en önemli kanıt olan yolun kendisini veya mil taşını görmek ve buna göre güzergahları çalışmak en güvenilir yöntemdir. Yolun kendisinin olmadığı durumlarda yerel halktan bilgi almak, yer adlarına başvurmak, yüzey araştırması yapmak ve uydu verilerini incelemek faydalı sonuçlar verebilmektedir.

Son zamanlarda artan doğa yürüyüşü faaliyetleri ile hem Seydişehir’deki hem de Derebucak ve Beyşehir’deki eski güzergahlar tekrar yürünür olmaya başlamıştır. Ancak gerek sosyal medyada gerekse de kitle iletişim araçlarında bu yolların, özellikle taş döşemesi olanların, tamamı Via Sebaste olarak tanıtılmaktadır. Aslında mil taşlarından bilebildiğimiz kadarıyla bu yol Antiokheia kolonisinden Lystra (Hatunsaray) kolonisine gitmekteydi. Fakat bölge çok işlek ve merkezi bir konuma sahip olduğundan bu güzergaha eklemeler de yapılarak çok daha geniş bir alana hizmet verir olmuştur.

⁴ Buna en güzel örnek keçiyollarıdır. Adı keçi yolu bile olsa tüm hayvanlar en kestirme yolu bulma konusunda çok hünerlidirler. Hacıakif Adası’nın evcil keçileri ve sığırları yıllar içinde çok kestirme rotaları günümüz trekking tutkunlarına armağan etmişlerdir. Engelibeli arazide en elverişli güzergahı saptamayı yapan hayvanın ise eşekler olduğuna, kendisini hiç yormayacak rotaları belirlediğine inanılır.

⁵ Beyşehir Gölü çevresindeki ulaşım ağının en baştan günümüze kadar olan tarihi gelişimini ve bunu etkileyen olayları daha detaylı görmek için bkz; Bahar, 2021.

Caput Viae (başlangıç noktası) olarak (Yalvaç) Pisidia Antiokheiası olan yolun batı kolu Apollonia (Uluborlu), Comama (Şeref Höyük-Burdur), Olbasa (Belenli-Burdur) üzerinden Perge'ye ulaşmaktaydı. Doğu kolu ise yaklaşık olarak günümüz ana yolunu takip ederek Neapolis (Şarkikaraağaç) üzerinden Karalis (Beyşehir Gölü) bölgesine girerek Kıyakdede civarında ikiye ayrılıyor ve kuzey kolu Selki üzerinden Pappatiberiopolis'e (Yunuslar) varıyordu. Kıyakdede'den ayrılan diğer kol ise Kireli üzerinden Mistea'ya (Beyşehir) ulaşıyor ve buradan tekrar ikiye ayrılarak çeşitli kollarla Trogitis (Suğla) Gölü civarından İsauro Vetusa (Zengibar Kalesi) gidiyordu. Diğer bir kol da Amblada (Asar Dağ) üzerinden Side'ye ulaşmaktaydı. Beyşehir'den batıya ilerleyen muhtemel bir kol da Gembos Ovası'nı geçerek Side'ye ulaşmaktaydı. Karalis Gölü'nden sonra Amblada ve Trogitis Gölü'ne doğru ilerleyen yolun varlığı mil taşları ile kanıtlanmışken batıya eğer bir kol gidiyorsa bunun güzergahı Derebucak'a kadar olan kısımda henüz bir mil taşı veya bir yol kalıntısı ile doğrulanamamıştır. Karalis Gölü adalarındaki yerleşimlerin bu yol sistemine bağlantıları da önemli olmakla birlikte bu bağlantıları sağlayan yollar da şimdiye kadar araştırılmamıştır. Mistea ile Pappatiberiopolis arasındaki güzergahın nereden geçtiği ise tam olarak bilinmemektedir. Bu çalışmada Via Sebaste'nin doğu kolunun günümüzdeki durumu, Selki Pappatiberiopolis arasındaki tam güzergahı, Mistea'nın Amblada ve Trogitis Gölü bağlantıları, Karalis Gölü'nün güney kıyılarını izleyen kısmına ait yeni bulgular, Karalis Gölü adalarının bu yol vasıtası ile Selge, Aspendus ve Side bağlantıları ortaya konmuştur.

Her ne kadar bu bölümdeki yolları Roma Dönemi yolları olarak nitelendirsek de Via Sebaste'ye bağlanan dış yolların daha önceden yapılmış olabileceğini gösteren çok önemli bazı olaylara bölge tanıklık etmiştir. Helenistik Dönem'de Antigonos ile Alketas arasındaki mücadele Antigonos'un lehine Limnai (Eğirdir) Gölü kuzeyinde son bulmuştur. Antigonos Alketas'ın üzerine Kappadokia'dan yürüyüşe geçmiş ve filleriyle birlikte yedi günde savaş meydanında olmuştur. Bu kadar kısa zamanda kat edilen mesafe ulaşım olanaklarının gayet iyi olduğunu da göstermektedir (Diodorus Siculus, XVIII. 4, Ramsay, 1923: 286). Seleukoslar zamanında sonradan Via Sebaste'nin başlangıç noktası olacak Antiokheia kurulmuştur (Cohen, 1995: 278; Robinson, 1924: 435). III. Antiokhos ile Akhaios arasındaki mücadelede Akhaios'un Lykaonia'dan Pisidia'ya yağma seferleri yaptığını, Selge ile Pednelissos arasındaki anlaşmazlığa Selge aleyhinde müdahil olduğunu görmekteyiz (Polybius, V. 72-77). Magnesia Savaşı'ndan sonra Romalı Manlius Vulso'nun çıktığı Galat Seferi'nde Pisidia'ya uğraması, Beyşehir'e çok yakın olduğu düşünülen Oroanda halkından fidye alması (Livius, XXXVIII. 18; Polybius, XXI. 36) bu çevrelerin askeri birliklerin rahat intikal edebilecek yollara sahip olduğunu göstermektedir. Magnesia Savaşı'ndan sonra Seleukoslar doğuya çekilmiş, bölge Bergama Krallığı'na verilmiş ve Galatlarla Bergama Krallığı'nın mücadeleleri olmuştur. Bergamalılar tarafından

Amblada'ya⁶ MÖ 160lı yıllarda yazılan mektuplar bölgenin öneminin daha da arttığının göstergesidir. Bu mektuplardan ve gelişen olaylardan çıkardığımızı göre Amb-lada Seleukoslar ile sınır pozisyonundadır ve yine Bergama Krallığı tarafından kurulan Attaleia (Antalya) ve Side'yi iç bölgelere bağlayan, ticaret için önemli bir kenti (Arslan, 2019: 172-173). Bergama Krallığı'nın MÖ 133 yılında Roma'ya miras yoluyla devredilmesi ve ardından krallık topraklarında Provincia Asia adıyla bir eyalet kurulmasıyla Roma doğrudan bölgedeki olaylara müdahil olmuştur. Akdeniz ticaretini tehdit ettiği söylenen korsanları her iki Isaura kentinde mağlup eden Publius Servilius (Strabon, XII.6) muhtemelen yolları da emniyete almıştı. Galatia Krallığı'nın başına Amyntas geçirilince Lykaonia ile beraber Pamphylia da Galatia Krallığı'na katılmış (Cassius Dio, XLIX, 32) ve kuzey-güney hattı tekrar çok önemli hale gelmiştir. Ancak Amyntas'ın bölgede hakimiyet kurma çabaları sürerken M.Ö 25'de öldürülmesi (Strabon, XII. VI. 3) Via Sebaste'nin inşasına giden yolun taşlarını da döşemiştir.

I. VÍA SEBASTE'NİN GENEL GÜZERGÂHI

Antiokheia'dan başlayan Roma yolu Via Sebaste bölgenin güvenliğini ve koloniler arasındaki iletişimi sağlamak amacı ile M.Ö 6 yılında Augustus döneminde Cornutus Aquila tarafından yaptırılmıştır (Cronin 1902: 109). Homanadlar Savaşı'ndan önce (Ramsay 1917: 238) veya sonra yapılsın (Levick 1967: 40) bu yol Pisidia'nın güvenliği ve Anadolu'nun iç bölgelerinin Pamphylia kıyılarına ulaşmasında (Harrill 2002: 263) çok önemli bir rol oynamıştır. Şimdiye kadar bulunan mil taşlarına göre bu yolun batı kolu Gençali üzerinden Apollonia'ya (Ramsay 1920: 105), Comama'ya (Mitchell 1994: 136), uğrayarak Perge'ye varmaktaydı (French 2012: 11).

Günümüzde Isparta istikametinden gelip Konya'ya gitmek isteyenler Şarkikaraağaç ve Fele Boğazi'nden geçip Kıyakdede sapağında yaklaşık olarak 2.7 km sonra kuzeye saparak, Beyşehir'e uğramadan, Yunuslar'a çıkabilmektedir. Bu yol sırasıyla Göçeri, Çavuş, Değirmenaltı ve Hüyük'ün güneyinden, Görünmez ve Köşk'ün kuzeyinden, İmrenler'in güneyinden, Selki'nin kuzeyinden geçerek Yenidoğan üzerinden Çukurağıl ile Yunuslar arasında Beyşehir-Konya yoluna katılmaktadır.

Isparta'dan gelip Konya'ya giden ana yol da Kıyakdede'yi batısında bırakarak Kireli'nin içinden geçip, Budak'ı güneyde, Çukurkent ve Yenice'yi kuzeyde bırakıp ve Kuşluca'nın doğusundan giderek Akburun, Gölkaşı ve Çiftlik'in doğusundan Beyşehir'e ulaşmaktadır. Yol Beyşehir'e varınca kuzeye yönelerek Yunuslar üzerinden Konya'ya yönelmektedir. Aynı yol Beyşehir'den sonra güneye ilerleyerek Gökçimen ve Bayağaç üzerinden Seydişehir'e de varır.

Beyşehir'den batıya ilerleyen bir diğer yol da Derebucak ve Gembos Ovası'na gitmektedir. Bu yol farklı alternatiflere sahip olmakla beraber en fazla Yeşiladağ, Adaköy ve Akçabelen yerleşimleri yakınından geçen kolu ile kullanılmaktadır. Yeşil-

⁶ Amblada günümüzde Asar Dağ olarak bilinen tepeye lokalize edilmiş antik bir kenttir. Seydişehir'in Kızılca, Yenice ve Kavak mahalleleri arasında yer almaktadır.

dağ'dan sonra kuzeye ilerleyen bir diğer yol da Kurucuova, Gölkonak, Gölyaka ve Yenişarbademli gibi yerleşimlere ulaşmaktadır. Bu yerleşimlerin Konya'ya ulaşabilecekleri tek güzergâh bu yoldur. Yapılan araştırmalar ve keşifler Via Sebaste'nin yukarıda anlatılan güzergahlardan veya bunlara yakın noktalardan geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak yeni yol yapım çalışmaları ve tarımsal faaliyetler günümüze kadar ulaşabilmiş Via Sebaste'ye ait olan veya olabilecek izleri de tehdit etmektedir.

II. VİA SEBASTE'NİN KIYAKDEDE-YUNUSLAR ARASI GÜZERGÂHI

Via Sebaste'nin doğu koluna ait beşinci mil taşı Sterrett tarafından eski Manarga yeni Dedecam'da bir camide bulunmuştur. Üzerinde yazdığı mesafe düşünüldüğünde orijinal yerinden yaklaşık olarak 11 km uzakta bulunmuştur (Sterrett 1885: 11-12, no: 8-9; Sterrett 1888a: 178-180, no: 178-181). Dedeçam'dan güneye ilerleyen yolun Fele Boğazı'ndan geçtiğini ve 1907 yılında parçalar halinde hala durduğunu Gertrude Bell günlüklerinde belirtmiştir (Bell 1907: Diaries 6/5/1907). Sterrett'in Kıyakdede'de 1885 yılında gördüğü iki adet mil taşına (Sterrett 1888b: 196) ek olarak üçüncüsü Cronin tarafından 1901 yılında görülmüştür (Cronin 1902: 108). Kıyakdede'de bulunan 3 mil taşından sonra burada 4. ve 5. mil taşları da French tarafından kaydedilmiştir (French 2012: 160-163). Cronin'in gördüğü taş üst kısmından kırık olduğu için herhangi bir bilgi sağlamamıştır. Bu taşların varlığı Via Sebaste'nin Kıyakdede'ye çok da uzak olmayan bir yerden geçtiğini göstermektedir. Bu yol muhtemelen Kıyakdede'ye ayrılan yol sapağından 1.5 km önce günümüzdeki güzergahından ayrılmakta ve bu yoldan gittikçe uzaklaşarak kuzeybatı kuzeydoğu istikametinde ilerlemekteydi. Via Sebaste'nin bu koluna ait olabilecek ilk bulgu Görünmez'de Ramsay ve Cronin tarafından 1901 yılında görülen ve Augustus Dönemi'ne ait olabileceği düşünülen bir Roma köprüsüdür (Cronin 1902: 108; Ramsay 1920: 102). Yolun bu güzergahtan geçtiğini kanıtlayan mil taşlarından bir tanesi Sarre tarafından Selki'de caminin önünde 1895 yılında (Sarre 1998: 150) görülmüştür. Belki de birisi Sarre'nin gördüğü mil taşı olan Via Sebaste'nin 44. ve 45. mil taşları Cronin tarafından 1901 yılında yine Selki'de görülmüştür. (Cronin 1902: 105, no: 11-12). Bu bölümün son mil taşı Pappatiberiopolis'de Cronin tarafından köyün mezarlığında bulunmuştur (Cronin 1902: 102, no. 7).

Via Sebaste'nin bu güzergâhını takip eden modern yol günümüzde İpek Yolu olarak da adlandırılmaktadır. Yerel insanlar bu yola Ulu Yol veya Kervan Yolu da demektirler. Modern yola bu adların verilmesi ve aşağıda bahsedeceğimiz tahribatlar Via Sebaste'nin tam rotasının unutulmaya yüz tuttuğunu göstermektedir. 2011 yılında Yenidoğan'ın içinden geçen bu yol günümüzde bu yerleşime girmeden onun kuzeyinden geçmektedir. Modern yolun şimdiki ve Yenidoğan'ın içinden geçen eski hali Via Sebaste'nin de Görünmez'de olduğu gibi buradan da geçtiği izlenimini vermektedir (French 2016: 71). Ancak Cronin'in anlatımına göre Selki ile Pappatiberiopolis arasındaki kısmının izleri sürülebilmeyle beraber Yenidoğan'a bir atıfta bulunul-

mamaktadır (Cronin 1902: 109). Via Sebaste'nin güzergâhı Yenidoğan'a varmadan 5 km önce Hanyeri denilen mevkide güneydoğuya yönelen modern yoldan ayrılıp kuzeydoğu istikametinde bir rampa çıktıktan sonra doğu istikametinde ilerlemektedir. Maalesef Via Sebaste'nin buradan geçen kısmına ait kalıntılar French'in tespit ettiği gibi tarla genişletmeleri (French 1976: 54) ve üzerine yapılan çiftlik sebebi ile yok olmuştur. Bu yolun günümüze sadece bir kısım taşları tarla sınırında görülebilmektedir (Resim 2,3,4). Günümüzde görülebilen yol kalıntıları ile modern yol arasında kuş uçuşu 3 km mesafe bulunmaktadır. Mil taşları ve yol kalıntlarına ek olarak güzergâh boyunca karşılaşılan ve taşımacılık faaliyetlerinin deve ile yapılmaya başlandığı Selçuklu Dönemi'nden 20. yüzyılın başlarına kadar süren döneme ait olabilecek toponomik veriler de Selki'den sonra yolun Hanyeri'ne kadar aynı güzergâhı takip ettiğini göstermektedir. Hanyeri'nden önce gelen rampanın başı halk arasında Deve Küllüğü olarak bilinmektedir ve bu mevki köylülere ait bir tarım arazisi olmayıp kervanlarda çalışan develerin bir çeşit dinlenme yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Her ne kadar Hüyük sınırları içinde bu yolun kalıntıları günümüze ulaşmasa da taş döşemesini kısa bir süreliğine görme şansına erişenler olmuştur. Görünmez'in Isparta-Konya istikametinden ilk girişinde yöre insanının Kazımın Gavak dediği bir yer vardır. Burada şimdi bir kavak ağacı olmasa da eskiden kuyusu ve büyük kavak ağacı ile güzel bir mola yeriymiş. Tam bu nokta ile Hüyük içinden giden Görünmez yolunun ana yola çıktığı yer arasında şimdiki asfaltın yapımı için bir çalışma başlatılmış. Bu çalışmada eski yolun üst kısımları iş makineleriyle sıyırılınca alttaki taş döşeme - muhtemelen Via Sebaste- iki sapak arasında görünür olmuş. Daha sonrasında dolgu malzemesi ile yükseltilen yeni yol buradaki eski yolu tamamen örtmüş (Benhur Büyükdogan'dan aktaran İsmail Tekin, kişisel iletişim, 2 Kasım 2022).

Cronin'in Selki'de gördüğü ve 44. ve 45. mil taşı olarak yayımladığı taşlardan ilki Selki Merkez Camisi'nin bahçe duvarında sabitlenmiş olarak durmaktadır. Üzerindeki yazılar Cronin'in görebildiğinden daha kötü durumda olsa da bazı kısımları hala yayındaki bilgiler yardımıyla da okunabilmektedir (Resim 5). Selki'de tespit edilen diğer mil taşı da muhtemelen yerleşimin en eski binası olan ve restore edilmesi gereken mescidin (Resim 6) önünde durmaktadır (Resim 7). Bu ikinci taş oldukça fazla yıpranmıştır. Yere yatık vaziyette durmaktadır ve üzerinde yer alan bir kısım yazılar kenardan altına doğru gitmektedir. Üzerine alışılmışın dışında çivi çakıldığı görülmüştür.

Cronin ve Ramsay'nin Görünmez'de ziyaret ettikleri Roma köprüsü günümüze kadar ulaşamamıştır. 1968-70 arasında yıkılarak günümüzdeki köprü yapılmıştır (Resim 8). Eski köprünün 1900lü yılların başında nasıl görüldüğü kaynaklarda geçmese de yıkılmadan önceki halinde kesme taşlardan iki ayağı olduğu bilinmektedir. Çayın her iki yakasındaki bu ayaklar üzerinde ardıç kirişler bulunmaktaymış. Bu ardıç kirişler aynı zamanda köy halkının oturup sosyalleştiği, sohbet ettikleri bir

mekânmiş. Yeni köprüünün yapımı esnasında yerinden sökülen büyük taş bloklar da köy halkı tarafından alınarak evlerinin önlerinde oturma yeri olarak kullanılmıştır. Buradaki köprüünün ve yolun son zamanlara kadar yoğun bir biçimde çalıştığına şahitlik eden bir kuyu hala kullanılmaktadır. Köprüünün doğu girişine yaklaşırken sağda, sonradan tulumabaya çevrilmiş olan kuyuya Han Kuyusu denmektedir. Buradaki hanın varlığı unutulsa da kuyusu hem adıyla hem de suyuyla hala görevini yapmaktadır (Nebi Cankıymaz, kişisel iletişim, 28 Ekim 2022). Bu taşları günümüzde de mahallenin farklı noktalarında görmek mümkündür (Resim 9).

III. KIYAKDEDE-BEYŞEHİR GÜZERGÂHI

Kıyakdede yol ayrımından doğuya giden Via Sebaste Yunuslar'a (Pappatiberiopolis) ulaşırken güneye devam eden kolu Beyşehir'e (Mistea) varmaktadır. Bu hattın kanıtlarından birisi Kireli'de bulunan miltaşdır. Cronin tarafından bulunan büyük miltaşın üzerindeki yazılar okunamamıştır (Cronin 1902: 110). Bir başka miltaşı – ki onun üzerinde yazı yoktur- Bell tarafından 1907 yılında Çukurkent'te görülmüştür (Bell 1907: Diaries 6/5/1907). Cronin yolun izleri hakkında Kireli'den sonra Mistea'ya yaklaşırken kervan yolu ile Roma yolunun birbirine paralel olarak gittiğinden bahsetmektedir. Hamilton'ın 1837 tarihinde Beyşehir'den Eflatunpınar'a gitmek istediğinde muhtemelen Sülüklü Höyük civarında günümüz Konya-Beyşehir-Isparta yolunu solunda bırakarak Eflatunpınar yoluna sapmıştır (Hamilton 1842: 350). Bell ise 6 Mayıs 1907 tarihli günlüğünde Kireli'den sonra bir mil taşı gördüğü Çukurkent'i geçtiklerini, Yenice üzerinden şimdi terk edilmiş bir köy olan Munnafa'ya ulaştıklarını yazmıştır. Bell çok yağmurlu bir havada çamurlu bir rota takip ettiği için taş döşeli Roma yolunu kullanmış olabilir. Bu durumda Via Sebaste günümüz yoluna yaklaşık olarak paralel bir biçimde onun kuzey doğusundan geçmiş olmalıdır. Yine Bell'in anlatımına göre Munnafa ile Eflatunpınar arasında doğrudan bir yol olmalıdır. Bu yoldan 1895 yılında geçen Sarre de Kireli'den doğrudan giden yolun Eflatunpınar'dan geçtiğini aktarmıştır (Sarre 1988: 151). Eflatunpınar'dan çıkan Via Sebaste'nin izleri Bahar ve ekibi tarafından Erbaba Höyük'ün 1.3 km güneydoğusunda Sülüklü Höyük yakınlarında (Resim 10) tespit edilmiştir (Bahar 2006: 97). Sülüklü Höyük ile Eflatunpınar arasında şu anda tarla yolu olarak kullanılan ancak çevredeki diğer yollardan daha geniş bir yol bulunmaktadır. Zamanla bu yolun döşeme taşları ulaşımı kolaylaştırması için yerlerinden çıkarılmış olacak ki yolun geçtiği yer araziye göre daha derinde kalmıştır. Bu yoldan geriye kalan kısımları günümüzde mera olarak kullanılan çok dar bir alanda zar zor görülebilmektedir. Hattın üzerine denk geldiğini düşündüğümüz yeni sürülmüş bir tarlada bu yola ait olabilecek taş dolgu malzemeleri rahatlıkla görülebilmektedir. Kuzeyden inen bu yola ek olarak Erbaba Höyük'ün 300 m güneyinde izleri görülebilen bir başka yol kalıntısı (Resim 11) daha yaklaşık olarak 580 m takip edilebilerek

kuzeyden Eflatunpınar'dan gelen Roma yolu ile Sülüklü Höyük'ün batısında birleşerek 100 m sonra küçük bir köprüyü geçmektedir.

Bu ikinci yol, arazide biriken suyu tahliye etmek için kazıldığı yerlerden incelendiğinde üst üste iki tabakadan (Resim 12) oluştuğu anlaşılabilmektedir. Bu yol muhtemelen suların yükselmesi ile bir kat daha taş döşenerek su seviyesinin üzerinde bırakılmıştır. Erbaba Höyük ile Sülüklü Höyük arasındaki küçük yolun ölçülebilen yerlerdeki genişliği 2.7 m ile 3.4 m arasında değişirken, Eflatunpınar'dan gelen yol ile birleşmesinden sonraki kısmı 4.2 m gelmektedir. Eflatunpınar'dan gelen yolun genişliği ölçülebilecek kadar bütün bir kısmı yüzeyde görülememiştir. Bu yolun devamına ait olabilecek döşeme parçaları bu noktadan sonra sadece Beyşehir'e yaklaşıklık olarak 3.5 km kala Yassıveren Höyük yol sapağında görülmektedir (Resim 13).

IV. BEYŞEHİR-SEYDİŞEHİR GÜZERGÂHI

Ramsay'nin günümüzde Taş Köprü olarak adlandırılan onun zamanındaki modern köprüünün yanında su seviyesi düşükken gördüğü Roma yapımı köprü (Ramsay 1902/3: 253; Ramsay 1924: 200) ve Cronin'in bunun bir kemerinde gördüğü Roma işçiliği (Cronin 1902: 110) Via Sebaste'nin kolunun bu noktadan geçtiğini göstermektedir. Aşağıda bahsedilecek mil taşları ve kalıntılardan yolun bu noktadan Çarşamba Kanalını veya gölü geçerek güneye ve batıya yöneldiği anlaşılmaktadır.

Karalis (Beyşehir) Gölünü Trogitis (Suğla) Gölü ve çevresine bağlayan hattın geçebileceği üç muhtemel hat ya da bu hatların bir kombinasyonu olan bir rota ya da birden fazla yol bulunmaktadır. Bunlar; Ramsay'nin deyiimiyle "Caralian Aulon" (Ramsay 1923: 282) içinden, günümüz Beyşehir-Seydişehir yolu güzergâhı veya her iki güzergâhın batısından geçen ve Eski Afşar Yolu olarak da bilinen rotadır. Beyşehir (Karalis) ve Suğla (Trogitis) gölleri arasındaki Roma yolunun varlığı Gökçimen, Aşağiesence, Bayafşar ve Akçalar'da bulunan mil taşları ile kanıtlanmıştır. Kuzeyden güneye doğru ilerlersek ilk mil taşları Gökçimen'de bulunmuştur. Bunlar köy mezarlığında bulunarak Sterrett tarafından kayıt altına alınmıştır (Sterrett 1888b: 187). Bu mil taşlarından ikisinde yazıt tespit edilmiştir. Sterrett bir başka yazısız mil taşı Aşağiesence mezarlığında kaydetmiştir (Sterrett 1888b: 186-187). Bu kola ait bir diğer grup mil taşı da Bayafşar'da tespit edilmiştir. Bunlar; Sterrett tarafından bulunan yazısız bir mil taşı (Sterrett 1888b: 186), Hall tarafından Bayafşar ve Kızılca arasında görülen bir mil taşı, Bayafşar'ın kuzeybatısından getirilen (Hall 1959: 123) ve yine Hall tarafından 1968 yılında yayımlanan (Hall 1968: 84) bir diğer mil taşı ve son olarak günümüzde de hala caminin içindeki ahşap sütun altlığı (Resim 14) olarak kullanılan (French 2014: 24) mil taşıdır.

Hall tarafından yayımlanan mil taşı muhtemelen 1965 yılında Bayafşar'a gelerek Bayafşar'daki caminin tarihi hakkında araştırmalar yapan Konyalı tarafından da görülmüştür (Konyalı 1991: 306). Hall ve Konyalı tarafından görülen yazıtlı mil taşı (Resim 15) sonradan bir şekilde toprak altında kalmış ve Arslan tarafından 21 Ara-

lık 2014 tarihinde caminin restorasyonu sırasında toprak altından çıkarıldıktan hemen sonra görülmüştür (Arslan 2015: 233-34). Bu yerleşimlerden sonra bir diğer mil taşı Akçalar'da tespit edilmiştir (Sterrett 1888b: 182). Bu hatta ait bir başka mil taşı Suğla Gölü'nün doğusunda, Akkise'deki camide bulunmuştur ve üzerinde yazan mesafeye göre bu taşın caput viaesi Isaura Palaia'dır (Buckler vd. 1924: 76-77, no 110).

Karalis ile Trogitis gölleri arasında bulunan mil taşları bu vadiden Roma yolunun veya yollarının geçtiğini göstermektedir. Bu yolun Trogitis Gölü'nün güneydoğusundan Isauria topraklarına geçtiği açıktır. Seydişehir'in batı ve güneybatısındaki taş döşeme yollar bu hattın Gidengelmaz Dağları üzerinden Manavgat'a, dolayısıyla Side'ye ulaştığını göstermektedir. Hamilton 1837 yılında Seydişehir'e geldiğinde Side'ye giden bir yol olduğunu duyunca bunu görmek istemiş fakat bunun 38 saat süreceğini ve kıyı kesimindeki halkın yaylalara çıktığı için hiç kimseyi bulamayacağı bilgisi üzerine bu fikrinden vaz geçmiştir. Hamilton'ı bu keşfe iten neden bu hattın Tabula Peutingeriana'da gösterilen Iconium Side yolu olabileceği düşüncesidir (Hamilton 1842: 346). Sterrett yukarıda bulunan mil taşlarından yola çıkarak yol güzergahının tek olduğunu, Çarşamba kanalının geçtiği vadiden değil Gökçimen ile Beyşehir arasındaki alçak tepelerden daha kestirmeden giderek Bayafşar'ı sağına alıp Akçalar'a yakın bir yerden kanalı geçtiğini düşünmüştür (Sterrett 1888b: 187). Hall ise bu görüşe katılmayarak hattın önce Amblada'ya uğrayarak kanalı geçip Akçalar üzerinden Akkise'ye ve oradan da Isaura Palaia'ya gittiğini öne sürmüştür (Hall 1959: 123).

Yukarıda yer verilen görüşlere göre güneye giden bir tane Roma yolu bulunmaktadır. Ancak bölgedeki yerleşimlerin dizilişi, günümüz Beyşehir-Seydişehir bağlantısı ve eski Beyşehir-Bayafşar bağlantısı dikkate alındığında burada birden fazla faal hat olmalıdır. Örneğin; bunlardan sonuncusu günümüz Beyşehir Devlet Hastanesi'nin batısından geçerek Genek Tepesi'nin batısındaki vadiye girmektedir. Bu yol Genek Tepesi ile Beyşehir arasındaki arazileri iki bölmektedir. Buraya 1.5 km uzaklıktaki Ağılönü köyü yerlileri ve burada tarlası olan Beyşehirli arazilerini tarif etmek için bu yola atıfta bulunarak "Aşşar Yolu'nun üzerindeki veya altındaki tarlalar" tabirini kullanmaktadırlar (Bahattin Kırcan, kişisel iletişim, 6 Ekim 2022). Bu yol Beyşehir'den Seydişehir'e giden modern yoldan daha kısa bir güzergaha sahiptir. Bayafşar ile Kızılca arasında görülen mil taşı ile Bayafşar'ın kuzeybatısından getirilen mil taşları bu düşünceyi desteklemektedir. Gökçimen'de bulunan mil taşı da büyük bir ihtimalle bu güzergahtan getirilmiş olmalıdır.

Karalis ile Trogitis gölleri arasında yer alan hatta Amblada çok önemli bir yer tutmuş olmalıdır. Çünkü bu kent Strabon zamanında tıbbi perhizlerde kullanılan şarabı ile ünlüydü ve bunu ihraç etmekteydi (Strabon 12.7.2). Kentin böyle meşhur bir ürüne sahip olması onun hem Akdeniz sahillerine hem de diğer pazarlar olan iç bölgelere rahat bir ulaşımının olmasını gerektirmektedir. Amblada'nın iç bölgelere

ulaşımı Misteia üzerinden Pappatiberiopolis'e ulaşarak Via Sebaste'ye dahil olarak sağlanmış olmalıdır. Buradan da Iconium üzerinden hem Lycaonia'ya hem de Phrygia'ya mallarını rahatça sevk edebilir.

Amblada'ya yakın konumda, günümüzde de sağlamlığını kısmen korumuş ve Side'ye ulaşan antik bir yol Seydişehir'de görülebilmektedir. Bu, Seydişehir kent merkezinin yaklaşık olarak 5 km güneyinde, günümüz Seydişehir-Manavgat yolunun 1 km batısında Belendibi adlı yerden başlayarak Madenli köyüne ulaşan yoldur. Bu yolun Trogitis Gölü yayılım alanından sonra dağlık kesime geçtiği anlaşılmaktadır. Günümüzde dağa çıkan ilk kısımları elektrik direklerinin dikimi sırasında açılan yol tarafından kısmen bozulsa da bazı yerlerde döşenmiş taşların bir kısmı görülebilmektedir. Bazı kısımlarda bu tahribattan kurtulan yol parçaları hala sağlam bir biçimde görülebilmektedir (Resim 16). Görülen kısımlarda yolun genişliği herhangi bir standartta değildir. Sağlam kalan yerlerde ve özellikle sabit kayalar arasından geçtiği bölümlerde yaptığımız ölçümlere göre genişlik 1.10 m ile 1.60 m arasında değişmektedir. Kenar taşları sağlam olan bazı dönemeçlerde bu genişlik 2.30 m'ye ulaşabilmektedir. Bu ölçüler dikkate alındığında incelenen yol "roadway" (French 1974: 144) özellikleri göstermektedir. Bu ölçülere sahip bir yol ancak Trogitis Gölü etrafındaki küçük yerleşimlerin veya buraya daha yakın yerleşimlerin Toroslardaki diğer yerleşimlere ve Akdeniz sahillerine gitmek için kullanılmış olmalıdır. Iconium ve Side bağlantısı yanında Amblada-Side bağlantısı için bile dar olan ve yayalar için tasarlanmış yol görünümündedir (Resim 17).

Bizim düşüncemize göre, Belendibi'nden başlayan patikalar haricinde, Amblada için en önemli bağlantı güzergâhı onun Akdeniz sahillerine inmesine kolaylık sağlayacak olan güney aksı olmuştur. Bu bağlantıyı sağlayabilecek yolların çeşitli alternatifleri vardır. Bunlardan birisi Seydişehir ve Manavgat arasındaki güzergâhtır. Diğerleri de önce batıya uzanan sonra da güneye inen günümüzde de izleri aralıklarla takip edilebilen Gembos Ovası güzergâhlarıdır. Gembos Ovası'ndan ayrılan yollara ulaşım için Durak veya Tepearası yerleşimleri üzerinden önce Gencek'e sonra da Derebucak'a bağlanmış olmalıdır. Bu yollar motorlu taşıtlar yaygınlaşınca kadar kullanılmıştır. Bölge Türk egemenliğine geçtikten sonra yollarda da bazı uyarlamalar yapılmaya yoluna gidilmiş, yük hayvanlarına uygun hale getirilmişlerdir (Bahar 2016: 28).

SONUÇ

Hüyük kurulduğu yer itibari ile hem zengin topraklara hem de çevresinden geçen yolların merkezinde kurulmuştur. Hüyük'ün çevresiyle, Akdeniz'le, Batı ve İç Anadolu ile bağları bu yollar sayesinde hep kuvvetli olmuştur. Bu bağlantı sadece çevredeki yolların gelişmişliği ile değil coğrafi şartların uygun olması ile de kurulabilmiştir. Bu sayede buralar hep ulaşılabilir olduğundan güvenli de olmuşlardır. Eskiden bölgeyi diğerleri yanında oldukça avantajlı duruma getiren yollar ne yazık ki son 100 yılda hızla kaybolmuşlardır. Bu kayboluşu hızlandıran unsurlardan en önemlisi

2000 yıldır güzergâhların neredeyse hiç değişmemesidir. Bir başka unsur da tarımsal faaliyetlerin daha güçlü makinelerle yapılması olarak kabul edilebilir. Aslında Via Sebaste'nin günümüz modern yolunun altında kalmış olması onu bir bakıma koruyor da. Çünkü en azından nerede olduğunu bilebiliyoruz. Bu yola ait mil taşlarının bir kısmının dış etkilere açık bir biçimde duruyor olması hiç de arzu edilen bir durum değildir. Temennimiz en kısa sürede bunların koruma altına alınmalarıdır. Sonuç olarak; Via Sebaste'nin yapıldığı zamanlarda bu çevrede tıbbi perhizlerde kullanılan şaraplarıyla ünlü Amblada kentinin yerini günümüzde yine Via Sebaste üzerinde ve bu kez çilekleriyle ünlü Hüyük almıştır.

KAYNAKÇA

Kaynak Kişiler

Bahattin Kircan: Beyşehir. 1968 doğumlu. Görüşme tarihi: 6 Ekim 2022.

İsmail Tekin: Hüyük. 1968 doğumlu. Görüşme tarihi: 2 Kasım 2022.

Nebi Cankıymaz: Görünmez. 1945 doğumlu. Görüşme tarihi: 28 Ekim 2022.

İnternet Kaynakları

Cassius Dio https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/49*.html, Erişim tarihi: 16 Ekim 2022.

Polybius, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?>, Erişim tarihi: 16 Ekim 2022.

Livius, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?>, Erişim tarihi: 5 Eylül 2022.

Bell, G. M. L. 1907: Gertrude Bell Archive, Diaries 6/5/1907 [Online] Available at: http://gertrudebell.ncl.ac.uk/diary_details.php?diary_id=551/ (Accessed: 01 December 2019)

Bell, G. M. L. 1907: Gertrude Bell Archive, Photographs, Album G 1907 [Online] Available at: http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photos_in_album.php?album_id=7 (Accessed: 01 December 2019)

Eserler

ARSLAN, M. (2015). İbrahim Hakkı Konyalı'nın Akşehir ve Beyşehir Çevresinde Tespit Ettiği Eskiçağ Malzemeleri ve Bunların Günümüzdeki Durumları (Editör: Hasan Bahar), Şehirlerin Sevdalı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı. Konya: Selçuk Üniversitesi Türiyat Araştırmaları Enstitüsü: 217-253.

ARSLAN, M. (2019). Anadolu'da Helenistik Dönem'de Resmi Yazışmalar. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

BAHAR, H. (2006). Konya Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzey Araştırması. 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı I. Cilt: 95-106.

BAHAR, H. (2016). Tarih Öncesinden Hellenistik (M.Ö.330) Döneme Yenice Köyü ve Seydişehir Kültürleri. (Editör: Sedat Şimşek). Amblada'nın (Yeniceköy) Deşifresi. Konya: S.Ü Matbaası, 5-33.

BAHAR, H. (2021). Beyşehir'de Tarih Boyunca Ulaşım ve Yol Ağları. (Editör: Hüseyin Muşmal). Tarih, Kültür, Sanat, Turizm, Sanayi ve Ticaret Şehri Beyşehir. Konya: Palet Yayınları.

BUCKLER, W. H.; Calder W. M.; Cox C. W. M. (1924). Asia Minor, 1924. I.--Monuments from Iconium, Lycaonia and Isauria. The Journal of Roman Studies 14: 24-84

CASSON, L. (1974). Travel in the Ancient World. Toronto: Hakkert.

COHEN, Getzel, M. (1995). The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor. California: The University of California Press

CRONİN, H. S. (1902). First Report of a Journey in Pisidia, Lycaonia, and Pamphylia. The Journal of Hellenic Studies, 22: 94-125

DİODORUS, Sicilus (1814). The Historical Library of Diodorus the Sicilian, Vol. II. (Translated by: G. Boots Esq.). London: W. McDowall

FRENCH, D. H. (1974). A Study of Roman Roads in Anatolia: Principles and Methods. Anatolian Studies, 24: 143-149

FRENCH, D. H. (1976) Roma Devri Mil Taşları ve Yolları Üzerinde 1974 yılında yapılan Araştırmalar. Türk Arkeoloji Dergisi, 23.1: 51-54.

FRENCH, David, H. (2012). Roman Roads and Milestones of Asia Minor. Vol. 3 Milestones, Fasc. 3.2 Galatia. Electronic Monograph 2. British Institute at Ankara.

- FRENCH, D. H. (2012). Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Volume 3: Milestones, Fasc. 3.9: An Album of Maps, London, British Institute at Ankara, Electronic Monograph
- FRENCH, D. H. (2014). Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Volume 3: Milestones, Fasc. 3.7: Cilicia, Isauria et Lycaonia (and Southwest Galatia), London, British Institute at Ankara, Electronic Monograph
- FRENCH, D. H. (2016). Roman Roads & Milestones of Asia Minor, Volume 3: Milestones, Fasc. 3.2: Galatia, London, British Institute at Ankara, Electronic Monograph
- GREGERSEN, E., (Ed.) (2012). The Complete History of Wheeled Transportation, from Cars and Trucks to Buses and Bikes. New York: Britannica Educational Publishing.
- HALL, A. S. (1959). The Site of Misthia. *Anatolian Studies*, 9: 119-124
- HALL, A. S. (1968). Notes and Inscriptions from Eastern Pisidia. *Anatolian Studies*, 18: 57-92
- HAMILTON, W. J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus, and Armenia; with some account of their antiquities and geology. Vol.II*, London: John Murray
- HARRİLL, J. A. (2002). Coming of Age and Putting on Christ: The Toga Virilis Ceremony, Its Paraenesis, and Paul's Interpretation of Baptism in Galatians. *Novum Testamentum* 44.3: 252-277
- KOLB, A., (2019). *Via ducta – Roman Road Building: An Introduction to Its Significance, the Sources and the State of Research* (Editör: Anne Kolb). Roman Roads. Berlin: De Gruyter
- KONYALI, İ. H. (1991). *Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri
- LAURENCE, Ray, (1999). *The Roads of Roman Italy; Mobility and Cultural Change*. New York: Routledge
- LEVİCK, B. (1967). *Roman Colonies in Southern Asia Minor*. Oxford: Clarendon Press
- LEWIS, M. J. T. (2004). *Surveying Instruments of Greece and Rome*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MİTCHELL, S. (1994). Three Cities in Pisidia. *Anatolian Studies*, 44: 129-148
- NARDO, Don (2015). *Roman Roads and Aqueducts*, San Diego: Reference Point Press.
- RAMSAY, W. M. (1902/1903). Pisidia and the Lycaonian Frontier. *The Annual of the British School at Athens*. 9: 243-244; 245-273
- RAMSAY, W. M. (1917). *Studies in the Roman Province Galatia: I. The Homanadeis and the Homanadensian War*. *The Journal of Roman Studies*. 7: 229-283.
- RAMSAY, W. M. (1920). *Military Operations on the North Front of Mount Taurus*. *The Journal of Hellenic Studies*. 40. 1: 89-112
- RAMSAY, W. M. (1923). *Geography and History in a Phrygo-Pisidian Glen*. *The Geographical Journal*. 61.4: 279-296
- RAMSAY, W. M. (1924). *Studies in the Roman Province Galatia. VI. Some Inscriptions of Colonia Caesarea Antiochea*. *The Journal of Roman Studies*. 14: 172-205.
- ROBINSON, D., M. (1924). *A Preliminary Report on the Excavations at Pisidian Antioch and at Sizma*. *AJA*, 28 (4), 435-444.
- SARRE, F. (1998). *Küçükasya Seyahati*. (Çeviren: Dara Çolakoğlu). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş
- STERRETT, J. R. S. (1885). *Preliminary of an Archaeological Journey Made in Asia Minor during the Summer of 1884*. Boston: Cupples, Upham and Co.

- STERRETT, J. R. S. (1888a) *An Epigraphical Journey in Asia Minor*. Boston: Damrell and Upham
- STERRETT, J. R. S. (1888b). *The Wolfe Expedition to Asia Minor*. Boston: Damrell and Upham
- STRABON, (2012). *Geographika. Antik Anadolu Coğrafyası Kitap: XII-XIII-XIV*. (Çeviren: A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- WILSON, Mark, (2019). *Roman Road System around Mediterranean*, (Editör: Barry Beitzel), *Lexham Geographic Commentary on Acts Through Revelation*. The USA: Lexham Press, 175-194.

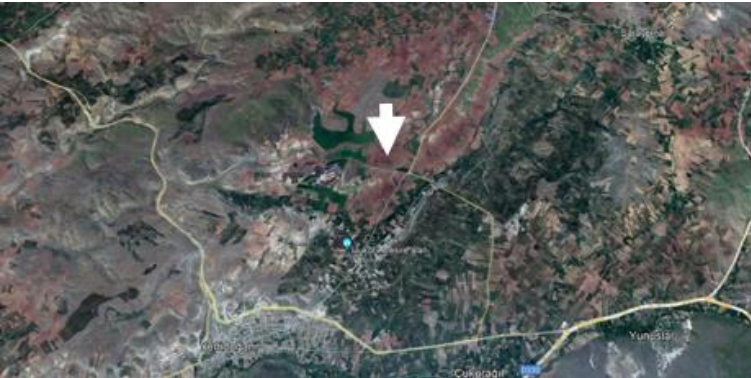
RESİMLER

Resim 1: Via Sebaste Mayıs 1907, Beşehir-Konya istikameti, Sağlık sapağı kuzeyi, anayol ile burada birleşir, bir müddet yolun kuzeyinden devam ederek Kızılören Han civarında tekrar anayol ile keşişir (Bell 1907).

Resim 2: Eski yolun kalıntıları (Google Earth, Mayıs 2016 Tarihli Görüntü)

Resim 3: Eski yolun daha genel görünümü. Sol üst köşeden kareye dâhil olan yol Hüyük tarafından gelen ve Beşehir-Konya yoluna çıkan hat (Google Earth, Mayıs 2016 Tarihli Görüntü).

Resim 4: Eski yola ait olabilecek taşların bulunduğu an ve çevresi, 2017.

Resim 5: Mil taşı, Selki

Resim 6: Mescit, sağ kenarda yerde mil taşı, Selki

Resim 7: Mil taşı, Selki

Resim 8: Görünmez Köprüsü

Resim 9: Eski köprünün taşları, Görünmez

Resim 10: Sülüklü Höyük'ün önünden geçen yol.

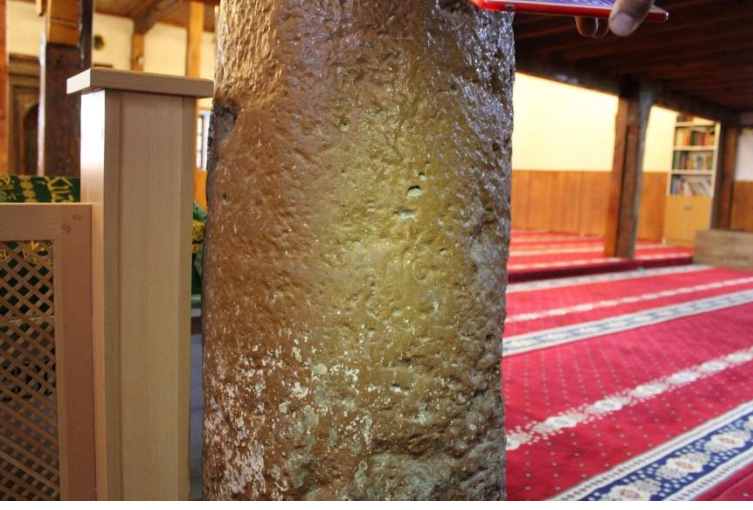
Resim 11: Sülüklü Höyük'e Erbaba Höyük istikametinden gelen eski yol. Beton direklerin geçtiği görülen en uzak nokta Erbaba Höyüğü'dür.

Resim 12: Resim 6 ile yaklaşık aynı noktadan alınmıştır. Burada yol Sülüklü Höyük'e ilerlemektedir.

Resim 13: Konya-Beyşehir-Isparta yolundan sapılan Yassiveran yolu.

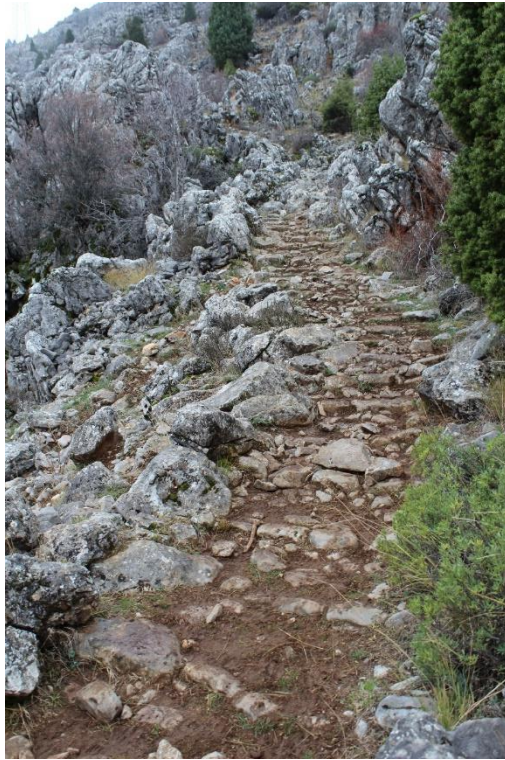
Resim 14: Cami içindeki miltası

Resim 15: Cami bahçesindeki miltası

Resim 16: Seydişehir, Belendibi

Resim 17: Seydişehir Belendibi'nden Gidengelmez Dağları'na tırmanan yol.

ANTİK AKDENİZ'DE SU KÜLTÜ VE EFLATUNPINAR HİTİT SU ANITI

Murat TURGUT*

ÖZ

Anadolu başta olmak üzere Akdeniz dünyasında MÖ 13. Yüzyılın ortalarından itibaren büyük bir kuraklık yaşanmıştır. Birçok yönetici bu kuraklığın üstesinden gelebilmek için önlemler almışlar ve çevre bölgelerden tarım ürünleri ithal etmişlerdir. Hitit kraları hem dışardan tahıl ithal etmeye çalışmışlar hem de tanrılarından yağmur yağdırmasını istemişlerdir. Tanrılardan yağmur yağdırma isteklerini sadece dualarla gerçekleştirmemişler. Dinsel inançlarına uygun bir şekilde çeşitli su kültü mekanları oluşturmuşlardır ve buralarda çeşitli ritüellerini gerçekleştirmişlerdir. Bu su kültü mekanlarının bazıları sade bir görünüme sahip olurken bazıları havuz vb. yapıda inşa edilmiştir.

Eflatunpınar Hitit anıtı Hititlerin havuz yapısı şeklinde inşa ettikleri bir su kültü kutsal mekanıdır. Hititler burada su kaynağını kutsamışlardır. Havuzda yapılan araştırmalarda ritüel kaplardan ele geçirilmesinden dolayı burası Hititlerin önemli bir dini merkezi olmuştur. Anıt hem dini hem de siyasi bir kompozisyona sahiptir. Bundan dolayı anıtın dönemi için oldukça önemli ünik bir eser olduğu söylenebilir. Bu çalışmada Akdeniz dünyasındaki su inançlarıyla birlikte Hititlerin su inançları ve bazı su kültüyle ilgili kutsal mekanları incelenerek Eflatunpınar anıtının eskiçağ Akdeniz dünyasındaki önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Eflatunpınar, Hüyük-Beyşehir, Hitit, Su Kültü

THE WATER CULT IN ANCIENT MEDITERRANEAN AND EFLATUNPINAR SACRED POOL

ABSTRACT

A great drought has been experienced in the Mediterranean world, especially in Anatolia, since the middle of the 13th century BC. Many rulers took measures to overcome this drought and imported agricultural products from the surrounding areas. Hittite kings both tried to import grain from abroad and asked their gods to make it rain. They did not fulfill their request for rain from the gods only through prayers. They created various water cult places in accordance with their religious beliefs and performed various rituals there. While some of these water cult places have a plain appearance, some of them are built in a pool, etc.

The Eflatunpınar Hittite monument is a water cult sacred space built by the Hittites as a pool structure. The Hittites blessed the spring here. This place became an important religious center of the Hittites due to the capture of ritual vessels during the researches in the pool. The monument has both a religious and political composition. Therefore, it can be said that the monument is a very important and unique work for its period. In this study, the importance of the Eflatunpınar monument in the ancient Mediterranean world was tried to be emphasized by examining the

* Dr. Öğr. Üyesi. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
mturgut@selcuk.edu.tr, muratturgut09@gmail.com

water beliefs of the Hittites and some of the sacred spaces related to the water cult together with the water beliefs in the Mediterranean world.

Keywords

Eflatunpınar, Hüyük-Beyşehir, Hitit, Su Kültü

GİRİŞ

İnsanlık ve dünya var oluşundan beri hayatta kalabilmek için suya ihtiyaç duymuştur. Yeryüzünde yaşam suya bağlı olmuştur. Doğadaki hareket edebilen varlıklar, suyu çeşitli sebeplerle kullanabilecekleri yerlerde yaşamlarını sürdürmeyi ya da mevsimsel göç hareketlerinde su ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yer ve yol tercih etmişlerdir. İnsanlarda benzer şekilde yaşam alanlarını belirlerken su kaynaklarına yakın yerleri tercih etmeye çalışmışlardır. Su ihtiyaçlarını kolay ve hızlı karşılayabilecekleri noktalara yerleşerek yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Su yaşamsal öneminin yanı sıra dinsel önemde sahip olmuştur. Kutsal kitaplarda insanların sudan yaratıldıkları vurgulanmış ya da din öğreticisi olan peygamberler çeşitli mucize olarak nitelendirilebileceğimiz olaylarla insanların suya ulaşmasını sağlamışlardır (Gad, 2008, 85). İnsanlar hayatlarının devam etmesindeki en büyük paylardan birine sahip olan suyu aynı zamanda kutsallaştırmışlardır. Bu doğrultuda su kaynaklarını kutsal mekanlar olarak görmüşlerdir. Su sıkıntısı yaşanan bölgelerde ve dönemlerde çeşitli dinsel ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Suyun bulunduğu alanları kutsamak için bazı kültürlerde kabartma, yazıt veya havuz gibi o mekanlarda çeşitli eserler üretmişlerdir.

Eflatunpınar Hitit kutsal su havuzu ve anıtı günümüzde Konya ilinin Hüyük ilçesiyle Beyşehir ilçesinin sınırı konumunda bulunmaktadır. Anıt, günümüz itibariyle Beyşehir ilçesinin toprakları arasında yer almaktadır. Eskiçağlarda sınırların günümüzdeki gibi olmadığını, Hüyük ilçesinin de Beyşehir Gölü'nün meydana getirdiği göl medeniyetinin en önemli parçalarından birisi olduğunu, bundan dolayı siyasi sınır olarak Hüyük ilçesinin içerisinde yer almamasına rağmen bölge kültüründe incelendiğini belirtmemiz gerekmektedir.

I. ANTİK AKDENİZ DÜNYASINDA SU KÜLTÜ

A. Sular Niçin Kutsal Kabul Edildi ve Nerelerde Kullanıldı

Antik Akdeniz bölgesinde dünyadaki diğer bölgelerde olduğu gibi su kutsal bir obje olarak görülmüştür. Bu düşüncenin oluşmasındaki en büyük etkenin bölgede görülen sıcak ve kurak mevsimlerin olduğu söylenebilir.

Bölgede sıcaklıktan dolayı su ihtiyacı olduğu bilinse de antik dönemde suyun kutsal olarak kabul edilmesi neredeyse tüm dünya kültürlerinde ortak bir inanç olarak yer almaktadır (Eliade 2009, 206.; Håland, 2009, 83 – 84). İnsanları bu düşünceye sahip olmasına yönlendiren en önemli olgulardan birisi her şeyin öncülünün su olduğu düşüncesidir (Eliade, 2009, 196).

İnsanlar su kaynaklarını doğa üstü güçlerle ilişkilendirmişlerdir. Bazı su kaynakları birçok toplum tarafından bölgede sözü geçen tanrıya ya da bölgenin yerel tanrısına adanmıştır. Eski Yunan medeniyetinde ise su kaynaklarının özellikle perilerle ilgili oldukları düşünülmüştür (Kobusch, 2020, 69 – 70.; Kopestonsky 2016, 715). Tanrısal varlıklara adanmışlığın yanı sıra insanlar yer altı sularının yeryüzüne çıktıkları kaynak noktalarında cinler vb. diğer varlıkların bulduklarını düşünmüşlerdir

(Eliade, 2009, 215). Bundan dolayı bu mekanların doğaüstü varlıkların yeryüzü dünyasına geçiş yaptıkları nokta olarak görüldüğü, insanların da bu noktaları kutsaldıkları söylenebilir. Su kaynakları ve bazı sular kutsal kitaplarda geçmelerinden dolayı kutsallık kazanmışlardır. Su kaynakları kutsal kitaplarda din öğreticisinin mucizesi (Yuhanna 4.14), içildiğinde çeşitli hastalıklara şifa veren özelliklere sahip olması (Talbot, 1957, 4 – 6), tarımda kullanıldığı zaman daha fazla hasat vererek bereket arttırıcı gücünün olduğuna inanılması (Moyes vd. 2009, 177) gibi özellikler sayesinde insanların düşünce dünyalarında kutsallaşmışlardır. Mısır ve Mezopotamya başta olmak üzere sıcak iklime sahip bölgelerde soğuk su kaynakları büyük öneme sahip olmuşlardır (Delia, 1992, 181). Kendilerine yaşam başılayan bu su kaynaklarına kutsallık atfetmişlerdir.

Toplumların bazılarının inançlarında *hayat suyu* olarak isimlendirilen su bulunmaktadır. Bu su insanlar tarafından doğadaki suların ilk örneği olarak düşünülmüştür. Güç ve sonsuzluğu kendisinde barındırdığı için herkesin kolaylıkla ulaşabileceği bir yerde olmamıştır (Eliade, 2009, 200).

Su antik dönemden günümüze kadar doğaya hayat veren potansiyel güç olarak görülmüştür. Bu potansiyel gücün yansıması dini alanın yanında politik alanda da olmuştur. Özellikle antik dönemde yöneticilerin bu alanları çeşitli eserlerle donatmaları ve buralarda ritüeller gerçekleştirmeleri su inancının hem dini hem politik yansımaları olarak değerlendirilebilir.

İnsanlık tarihinde böylesine önemli anlamlara sahip olan su çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Bunların en başında hayatın devamının sağlanması için insanlar tarafından içilmişlerdir. Su ihtiyacının karşılanmasından sonra suyun en çok kullanıldığı alan temizlik olmuştur. Antik dönem insanları kişisel temizliklerini gerçekleştirmek için banyo yapabilecekleri küvet, yıkanma odaları yapmışlar veya kamusal alanlarda hamamlar inşa etmişlerdir.

Temizlik kavramı eski çağ insanları için sadece kişisel temizlik anlamında olmamıştır. Onlar için bu kavramın dinsel bir anlamı da olmuştur. Temizliğin dinsel anlamını arınma olarak düşünmüşlerdir. Dinsel yönden arınmalarını gerçekleştirebilmek için başta su olmak üzere bazı maddeleri kullanmışlardır. İnsanlar tanrılar dünyasıyla iletişime geçmeden önce ya da onların yaşadığını düşündükleri alan olan tapınak gibi kutsal mekanlara girmeden önce hem fiziksel hem de dini yönden arınmalarını gerçekleştirmişlerdir (Quack, 2013, 127 – 128.; Ehrenheim vd. 2019, 4 – 5.; Kobusch, 2020, 78). Suyun bu yönde kullanımı pagan inançlarında ve ilahi dinlerde sıklıkla görülebilmektedir. Eliade, su ile yapılan bu dinsel arınmayı, yaratılışın yaşandığı, zaman dışı anın geçici olarak da olsa güncelleştirilmesi, dünyanın veya dünyaya yeni gelen insanın doğumu veya yaratılışının simgesel tekrarı olarak yorumlamıştır (Eliade, 1992, 183).

İnsanların yaşamlarını sağlayan su kaynakları ve temiz suyun bulunduğu alanlar insanlar tarafından tanrılara adanmışlardır. Buradan elde edilen sular ritüellerde

tanrılara sunu olarak kullanılmıştır (Kobusch, 2020, 69 – 70). İnsanların böyle bir harekete yönelmesi büyük bir ihtimalle temiz suyun tanrılar tarafından kendilerine gönderildiğini bundan dolayı onlara olan bağlılığını göstermek ve şükranlarını sunmak amacıyla gerçekleştirdikleri söylenebilir.

Kehanet gerçekleştirilirken yapılan işlemler sırasında su veya su kaynağından çıkan buharların kullandığı bilinmektedir. Delphoi kehanet merkezinde kahin, temiz su ile kendisini arındırdıktan sonra kayadaki doğal bir yarıktan çıkan yer altı suyunun sarhoş edici buharıyla kendinden geçerek kehanetini gerçekleştirmiştir (Stewart – Piccardi, 2017, 715). Eski Mısır ve Mezopotamya topluluklarında yeni yapılan tanrı heykeli için gerçekleştirilen *ağız açma ritüeli* olarak adlandırılan ritüellerde su arındırıcı özelliğiyle kullanılmıştır (Quack, 2013, 117). Ağız açma ritüelinin yeni yapılan tanrı heykelinin içerisine tanrının ruhunu çekebilmek amacıyla gerçekleştirildiğini düşündüğümüz zaman Eliade'nin su yorumuyla uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Bu ritüelle kutsal zamana geçilerek tanrının yeni vücudu olan heykele geçmesinin istendiği böylece tanrının dünyaya gelişinin simgesel tekrarının yaşandığı düşünülebilir.

B. Su Kültü Mekanlarının Genel Görünümü ve İşlevleri

Kutsal olarak kabul edilen su ve onun yeryüzüne çıktığı alanlar antik dönemdeki pek çok toplum tarafından kutsal kabul edilmiştir. Bu kutsal kaynaklar veya sular bazen dağlık bazen de ovalık alanlarda yer almışlardır. Dağlık alanlardaki su kaynakları veya su birikintilerinin ziyaretçi sayıları, yerleşim yerlerine yakın mesafelerde bulunanlara göre daha az olmuşlardır (Engels vd. 2019, xvii). Su kaynaklarının veya suların bulunduğu kutsal alanlar her zaman mimari öğelerle donatılmamıştır. Bu mekanların bazılarında dinsel, siyasal veya ekonomik açıdan önemli olduğunu gösteren çeşitli yazıtlar hazırlanmıştır (Waele, 1989, 29.; Aliquot - Piraud-Fournet, 2008, 87, 88.). Kutsal mekanların yazıtlarla belirlenmesinin yanı sıra antik dönem insanları bu kutsal su veya su kaynaklarının bulunduğu yerlerde çeşitli mimari eserler de oluşturmuşlardır. Onların kutsal mekanlarda çeşitli yapılar inşa etmeleri Berk tarafından, görünmeyen soyut gücün anlamlandırma çabası şeklinde yorumlanmaktadır (Berk, 2021, 265). İnsanların su kültürüyle ilişkili kutsal alanları ne zamandan itibaren bu şekilde mimari eserlerle donatma çabasına girdikleri kesin bir şekilde bilinmese de Tunç Çağlarından itibaren özellikle yazının da kullanılmasından dolayı ne tür amaçlarla mekanlar oluşturduklarını bilebilmekteyiz.

Tunç Çağlarından sonraki dönemlerde de insanlar su inançlarıyla ilgili mekanlar oluşturmuşlar veya zaten var olan yerleri restore etmişlerdir. Bunun örneklerini Demir Çağı, Klasik ve Roma dönemlerinde görebilmekteyiz (Hartnett, 2008, 83.; Paga, 2015, 360). Özellikle Hadrian ve Antoninus'u takip eden yakın dönemlerde kutsal bayramların yeniden canlandırılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda başta su kültürüyle ilişkili mekanlar olmak üzere birçok yapıda restorasyon faaliyetlerine giri-

şilmiştir. Kutsal su kaynakları anıtlarıyla halkın ilgisini çeken kutsal alanlar haline getirilmiştir (Longfellow, 2012, 133 – 134).

Dinsel amaçlarla oluşturulan kutsal mekanlarda sadece tanrılara sunular gerçekleştirilmemiştir. Bu kutsal mekanlar yakınlarındaki yerleşim yerlerine yakından bağlı olmuşlardır (Kobusch, 2020, 70). Bundan dolayı bu türden kutsal mekanların din görevlileriyle halkın birleştiği etkileşim içerisine girdiği mekanlar olduğu söylenebilir.

Su kültürüyle ilgili havuz vb. kutsal mekanlar din ve halkın etkileşim içerisine girdiği mekanlar olmasının yanı sıra yönetici veya kralların siyasi ve askeri başarılarını yansıttığı yapılar da olmuştur (Robinson, 2013, 432.; Ehrenheim vd. 2019, 8). Yöneticiler bu mekanlar için hazırlanmış oldukları yazıtlarında başarılarını anlatmışlardır. Ritüele katılma amacıyla kutsal mekana gelen halk insanı da bu sayede yöneticilerinin başarılarını öğrenmiştir. Zaten su anıtlarının yapılmış olduğu yerler bu durumu destekler niteliktedir. Özellikle konumuzun dönemi olan Tunç Çağı'ndaki Anadolu'daki su anıtlarının ve kutsal mekanların genellikle önemli yol güzergahları üzerinde olduğu görülmektedir. Böylece sadece ritüel zamanında ritüele katılan insanların, yöneticilerin siyasi ve askeri başarılarını öğrenmelerinin yanında bağlantı yolunu kullanan tüccar gibi bölge halkından olmayan yabancıların da öğrenmesini sağlamıştır.

Su pınarları ya da bu kaynakların yakınlarına yapılmış olan havuzlardaki sular gündelik işlerdeki su ihtiyacının karşılanmasının yanı sıra dini ritüellerde kullanılmışlardır. Antik Akdeniz coğrafyasında bu durumun çok sayıda örneği görülebilmektedir (Paga, 2015, 359 – 360).

Kutsal olarak kabul edilen bu su kaynakları ya da havuzların bulunduğu mekanlarda çeşitli ritüellerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Kaynak yakınlarında veya havuzların içerisinde bulunan keramik malzemeler bu ritüellere işaret edebilir.

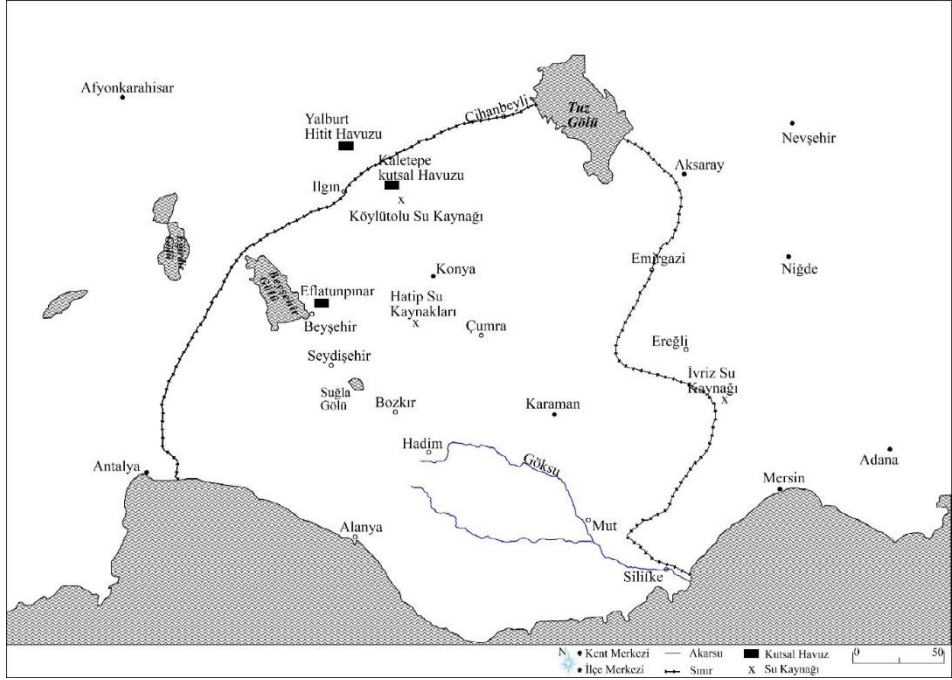
Yapılan çalışmalarda kutsal su kaynakları ya da havuzların bulunduğu alanlarda dini ritüellerde kullanılmış olabilecek olan keramik parçaları ele geçirilmiştir. Özellikle Korinth kentinin yakınlarında bulunan dağlık alandaki su kaynağından elde edilen keramik malzemelerin yağ taşımada kullanılan kaplar olduğu belirtilmiştir (McPhee, 1981, 264 – 266.; Steiner, 1992, 388 – 402). Kutsal pınar ve su havuzlarının bulunduğu alandaki keramik malzemelerin hepsinin ritüellerde kullanılan malzemeler olduğu düşünülmemelidir. Bu malzemeler su taşımak amacıyla da kullanılan malzemeler olabilir. İnsanlık tarihindeki dinsel inançlara bakıldığı zaman yağ çok sayıdaki toplum tarafından dini ritüellerde kullanılan bir obje olmuştur. Su kaynağının yakınlarında içerisinde yağ taşındığı tespit edilen malzemelerin bulunması, bu keramik kalıntılarının ritüellerde kullanılmış kaplara ait olduğunu gösterebilir.

Su kültürüyle veya suların kutsallığıyla ilgili mekanlar sadece su kaynaklarının bulunduğu yerler ve yakınlarındaki havuzlar olmamıştır. Bazı toplumlarda mağaraların da bu kültürün içerisinde olduğu düşünülmüş ve özellikle mağaralarda yağmur yağdırma

ritüelleri gerçekleştirilmiştir (Moyes vd. 2009, 177 – 178). İnsanların mağaralarda yağmur yağdırma ritüelini gerçekleştirmesinin altında yatan sebebin mağaraların tavanlarından damlayan suların gökyüzünden düşen yağmur damlarına benzetilmesi olduğu bilinmektedir.

II. HİTİT DÖNEMİNE KADAR EFLATUNPINAR VE ÇEVRESİNİN KISA TARİHİ

Eflatunpınar Hitit su anıtı Konya ilinin Beyşehir ilçesi sınırlarında yer almaktadır. Anıtın bulunduğu alan Beyşehir ilçesi ile Hüyük ilçesinin sınırını oluşturmaktadır. Bölgede yerleşim izleri erken dönemlere kadar görülmektedir. Hüyük ilçesine bağlı Çukurkent höyükte Akeramik Neolitik dönem malzemeleri bulunmaktadır (Bahar, 2006, 253). Höyük Akeramik Neolitik dönemden sonra Neolitik dönemle ilgili buluntular vermiştir. Çukurkent höyükte çok sayıda idol ve figürinin ortaya çıkarılmasından dolayı burasının Neolitik dönemde önemli bir dini merkez olabileceği düşünülmüştür (Özsait – Özsait, 2006, 401).

Hrt. 1: Tarhuntašša'nın sınırları ve içerisindeki su kültürle ilişkili mekanları

Çukurkent höyük Neolitik dönemin sonlarında da yerleşim görmüştür. Burada yapılan çalışmalarda geç Neolitik dönem malzemelerine rastlanmıştır (Gündüz, 2021, 55). Bölge Kalkolitik dönemde yerleşim görmeye devam etmiştir. Eflatunpınar höyük bu dönemin önemli yerleşimleri arasında yerini almıştır (Bahar, 2006, 255.; Özsait – Özsait, 2006, 401.; Bahar, 2021, 17). Kalkolitik dönemden sonra Tunç Çağlarında da bölge önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Eflatunpınar höyükte

İlk Tunç Çağına ait buluntular görülmüştür. Bu dönemde bu höyük büyük bir ihtimalle önemli ulaşım yolları üzerinde yer almıştır. MÖ II. binyılın başlarında ise bölgede Luvi halklarının yaşadığı ve belki de Puruşanda Krallığının bir parçası olduğu düşünülebilir (Bahar, 2006, 256). Daha sonra ise bölge toprakları Hititlerin hakimiyetine geçmiştir. Eflatunpınar anıtı Hititlerin *Aşağı Ülke* olarak adlandırdıkları bölgede yer almıştır. Daha sonra bu bölge Luvilerin Fırtına Tanrısından dolayı Tarhuntaşa olarak adlandırılmıştır. Eflatunpınar'ın da içerisinde bulunduğu Konya Ovasını kapsayan bu alan batıdaki Arzawalılara karşı tampon bölgeyi oluşturmuştur.

III. HİTİT İNANCINDA SU VE DİNİ HAYATTAKİ KULLANIMI

Hititler MÖ 1600 yıllarından itibaren Anadolu'da yaşayan Anadolu'nun ilk imparatorluğu olarak nitelendirilebilecek olan bir medeniyettir. Hattuşa (Çorum / Boğazkale) merkezli olarak yönetilmişler ve Anadolu'nun önemli bir kısmında hakimiyetlerini kurmuşlardır. Hitit kralı II. Muwatalli Kadeş Savaşı'ndan bir süre önce Hitit başkentini tüm tanrı kültlerini de yanında götürerek günümüzde merkezinin neresi olduğu tartışmalı olan Tarhuntaşa'ya taşımıştır. Kendisi öldükten sonra yerine oğlu III. Murşili Hitit kralı olmuştur. Amcası III. Hattuşili'yle yaşadığı taht mücadelesini kaybetmiş ve sürgüne gönderilmiştir. III. Hattuşili Hitit kralı olduğu zaman II. Muwatalli'nin oğlu Kurunta'yı Tarhuntaşa bölgesine göndererek onu bölgenin yerel kralı yapmıştır. III. Hattuşili'nin ölümünden sonra onun oğlu IV. Tuthalia Hitit krallığının başına geçmiştir. O da babasının politikasını devam ettirerek Kurunta'nın yerel krallığını devam ettirmiştir. Bu dönemde Anadolu'da kuraklığın yaşandığı tahmin edilmektedir. Hitit *Büyük Kral*'ı ile Kurunta'nın arası her zaman iyi olmamıştır. Hangi döneme denk geldiği kesin bir şekilde bilinmese de Kurunta'nın, Hitit krallarına ait olan *Büyük Kral* unvanını kullandığı bilinmektedir.

Eskiçağdaki birçok toplumda olduğu gibi su Hititler için de büyük öneme sahip olmuştur. Hittiler suyu yağmurdan ve su kaynaklarından elde etmişlerdir. Suyun kıymetini bilerek onu depolamaya çalışmışlardır. Depoladıkları suları içme, endüstriyel kullanım, yıkama, yangın söndürme ve dini hayatta kullanma gibi çeşitli amaçlarla kullanmışlardır.

Hititler suyu genellikle su kaynaklarından elde etmişlerdir. Kendileri için yaşamsal olarak büyük öneme sahip olan bu pınarlara kutsallık atfetmişlerdir (Darga, 1985, 126). Onları tanrı statüsüne koyarak anlaşmalarında yemin tanrıları arasında göstermişlerdir. Suyu yağmurlardan da elde etmişlerdir. Hitit insanı yağmurun, Fırtına Tanrısı Teşup, Zaliyanu Dağı tanrısı gibi tanrısal varlıklar tarafından gönderildiğine inanmışlardır (Beckman, 2013, 153 – 154). Bundan dolayı Hititlerin dağları su kültüyle ilişkili olarak gördükleri söylenebilir.

Hititler su kaynaklarını tanrısal varlık olarak görmelerinin yanı sıra onları yer altı yani ölümler dünyasıyla bağlantı noktası olarak görmüşlerdir (Erbil – Mouton 2012, 71). Hititlerin yer altı dünyasına açılan obruk tarzı deliklere ^DKASKAL.KUR olarak

adlandırdıklarının belirtilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda suyu insanların ruhuy-la da ilişkilendirmiş olabileceklerine dair düşünceler de bulunmaktadır (Erbil – Mouton, 2012, 74).

Su Hititler tarafından günlük ihtiyaçların karşılanması yanında dini amaçlarla da kullanılmıştır. Onun bu alandaki en yaygın kullanımı suyun arındırma gücü olmuştur. Tanrıları için gerçekleştirecekleri ritüellerde hem tanrıların huzuruna çıkmak hem de ritüel malzemelerine dokunabilmek için tüm vücutlarının, kıyafetlerinin ve hatta evlerinin temiz olması gerekmiştir (Murat, 2012, 126). Bu doğrultuda bazen tapınağın bile yıkandığı görülmektedir⁷. Bu temizliği su ile gerçekleştirmişlerdir. Ritüel sırasında kirli olduğu düşünülen kişi veya maddeler üzerine su dökülerek ya da serpilerek arındırma işlemi uygulamışlardır (Collins, 1990, 219 – 220). Bazı ritüel sonlarında ise eller gene su ile yıkanarak arındırılmıştır (Torri, 2004, 134). Babilili ritüelinde su kötülüğü uzaklara taşıyan güç olarak kullanılmıştır⁸. Bundan dolayı suyun kötülüğü uzaklara götürme şeklinde arındırma işlemlerinde kullanıldığı söylenebilir.

Ritüellerde arındırma, temizleme ve kötülükleri uzaklaştırma gibi amaçlarla kullanılan su aynı zamanda sunu malzemesi olarak da kullanılmıştır. Hitit kraliyet çiftinin korunması için Arinna'nın Güneş Tanrıçasına yapılan duada sunağın önüne testi içerisinde getirilen saf sudan üç kez libasyon yapılacağından bahsedilmiştir (Singer, 2002, 26).

A. Hititlerde Su Kültü Kutsal Mekanlarının Genel Görüntüsü

Hititlerin temiz saf suya büyük önem verdikleri bilinmektedir. Su kültürüyle ilgili olarak bazı su kaynaklarını kutsal kabul etmişlerdir. Bunu yaparken kendileri bazı ölçütleri belirlemiş olabilirler. Ökse, Hititlerin kutsal su kaynaklarını belirlerken etrafında dağlar olan su kaynaklarının tercih edildiğini, dağların tanrıların yaşadığı alan olduğunu, kayaların da tanrıları sembolize etmiş olabileceğini belirtmiştir (Ökse, 2011, 220). Bu düşünceyi temel alarak Hitit insanının su kaynaklarının dağlardan çıktığını, bundan dolayı dağlarla sular arasında ilişki gördükleri söylenebilir.

Kendileri için büyük önem arz eden su kaynaklarına Hititler büyük saygı göstermişler ve hatta onları tanrısal varlık olarak görmüşlerdir. Bu şekilde gördükleri su kaynaklarından rastgele su almamışlardır. Kutsal pınarlardan su alırken su kaynağı için çeşitli sunularda bulunmuşlardır (Beckman, 2013, 156 – 157). Su kaynağına çeşitli sunularda bulunulması onların aynı zamanda Hitit panteonunda tanrı olarak

⁷ CTH 718.1 §1: “İkinci gün [şafak vakti olduğu zaman] ritüel sahibi kendisini [yıklar]. Ritüel sahibi için davet edilen [rahipler] kendilerini yıkarlar. Rahipler [...]. Sonra onlar tapınağı yıkarlar (?)...” Beckman, 2014, 35.

⁸ CTH 718.1 §32: “[sonrasında] rahip gümüşle kaplanmış botu [alır]. Tahta (figür) tanrı heykeli botun üzerinde durur. [Tahta (figür) tanrı heykelinin] başı ve gözleri gümüş kaplıdır. Botun üzerine kaya kristali, [kekik?] bağı ve kutu/sandık konulur”. §33: “Sonra rahip botu kaldırır ve (onu) nehre götürür. Onu suya bırakır ve bu arada Hititçe şöyle söyler: “nasıl ki bu düğüm gevşek [değil]se şeytanın da böyle gevşetmesine izin ver[me]! Nehrin kutuyu/sandığı [yuttuğu] gibi, şeytanı da benzer şekilde yutsun! Nehir onları denize taşısın!”. Beckman, 2014, 38.

düşünüldüğünü göstermektedir. Bu düşünceyi su kaynağı yakınlarında bulunan bazı *huwaši*- taşlarından öğrenebilmekteyiz (Cammarosano, 2015, 229). Bazı Hitit metinlerine göre kutsal su kaynağı yakınlarında tanrıyı temsil eden stel olarak tanımlanabilecek olan *huwaši*- taşları yerleştirilmiştir.

Su kültürüyle ilgili mekanlar *huwaši*- taşlarıyla belirlenebileceği gibi farklı şekillerde de değerlendirilmişlerdir. Hititlerin yapmış oldukları su yapılarına bakıldığı zaman bunları üç kategoride toplamak mümkün olmaktadır. Birincisi su geçitleri adı altında değerlendirilen Hattuša Aşağı kentte bulunan mağara ve Güneykale'deki havuzlardır. Buralar yer altı dünyasıyla ilişki kurulabilen alan olmuşlardır. İkinci kategoride Eflatunpınar, Yalburt gibi havuzlar ve yapay bir göl olan Kuşaklı'daki Şupitaşsu havuzu yer almaktadır. Üçüncü kategoride ise Hattuša'nın diğer tüm göletleri hariç tutularak Güneykale'de bulunan büyük havuzdur (Erbil – Mouton 2012, 73). Güneykale'de bulunan büyük havuz daha çok su deposu olarak kullanılmıştır. Su yapılarının bu şekilde sınıflandırılmasına rağmen kullanım açısı bakımından aralarında geçişlerin olduğu yani su deposu olarak kullanılan bir havuzun dini amaçlarla kullanılmış olabileceği unutulmamalıdır. Aynı zamanda herhangi bir yapı ya da *huwaši*-taşı bulunmamasına rağmen bazı su kaynaklarının Hititler tarafından kutsal kabul edildiğinin de belirtilmesi gerekmektedir.

Hititler tarafından çeşitli amaçlarla su kaynaklarının yakınlarındaki havuzlar ya da diğer havuzlar dini hayatta kullanılmışlardır. Hattuša'daki Büyük Kale'de bulunan havuzda dini ritüellerde kullanıldığı bilinen kap kırıkları görülmüştür. Özellikle Büyükkale J yapısının yanında yer alan ve sadece yağmur sularıyla doldurulmuş olan havuzda gerçekleştirilen çalışmalarda çok sayıdaki sunu kap parçasının yanı sıra üç tane kol biçimli libasyon kaplarından ele geçirilmiştir (Erbil – Mouton, 2012, 63 – 64.; Beckman, 2013, 157). Güneykale'nin bulunduğu alandaki ve doğu havuzları olarak isimlendirilen havuzlar da su kaynağıyla ve inancıyla ilişkili havuzlar olmuşlardır (Harmanşah, 2011, 636). Bu havuzda da çok sayıda dini ritüellerde kullanılan kap parçaları tespit edilmiştir (Erbil – Mouton 2012, 63 – 64.; Beckman, 2013, 158.; Coşkun – Kılıç, 2019, 316 – 317).

Hattuša'daki havuzlar haricinde Hitit dini hayatında önemli bir yere sahip olan *Şupitaşsu* havuzu olarak adlandırılan havuz bulunmaktadır. Hitit yazılı belgelerinde bu kutsal göletin yakınlarında bir *huwaši*- taşı bulunmuş ve burada ritüeller gerçekleştirilmiştir (Gernot, 2015, 93). Bunların haricinde Hititlerin çok sayıda su kültürüyle ilişkili su kaynağı ve yakınlarında yapılmış havuz tarzı mekanları bulunmaktadır.

B. Eflatunpınar Hitit Su Anıtı

Eflatunpınar anıtının bilimsel anlamda ilk keşfi Hamilton tarafından yapılmıştır. Texier, bu anıtın Hititlerle ilişkili olduğunu anlamıştır. Anıtın isminin nereden geldiği kesin bir şekilde bilinmemektedir. Anıtı oluşturan granit taş blokların güneş ışığı vurduğu zaman eflatuna benzeyen bir renkte gözükmesinden dolayı bu ismin verilmiş olabileceği düşünülmektedir (Kinal, 1956, 57).

Hitit döneminde Eflatunpınar anıtının bulunduğu bölgenin ismi kesin bir şekilde bilinmemektedir. Bronz Tablet'te Tarhuntašša'nın sınırlarından bahsederken Arimatta'nın pınar havuzu ifadesi geçmektedir. Arimatta'nın Eflatunpınar olabileceğine dair önerilerin bulunduğu belirtilmiştir (Erbil, 2019, 198). Bu lokalizasyon önerisi kesin doğru olarak kabul edilmemesi gerekmektedir. Arimatta'yla ilgili olarak Karacadağ (Garstang, 1944, 30), Develi, Arısama (Del Monte – Tischler, 1978, 32), Köylütolu (Bahar vd. 1996, 52) önerileri de bulunmaktadır. Özellikle Köylütolu'nda olduğu tahmin edilen Hitit barajı ve bu alanda bulunan yazıt, Köylütolu'nun da Arimatta'nın lokalizasyonu için uygun bir yer olarak göze çarpmasını sağlamaktadır. Eflatunpınar anıtının, su kaynağını ve suyu kutsayan bir su havuzu olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bazı araştırmacılar bu havuzu bir *huwaši*- taşı olarak görmek istemişlerse de suyun korunmaya ve kutsanmaya çalışıldığı bir su havuzu olarak değerlendirilmelidir (Cammarosano, 2015, 228).

Foto. 1: Eflatunpınar anıtının genel görünümü.

Hitit döneminde anıtın bulunduğu alan önemli bir yol güzergahı olmuştur. Konya Hatıp'tan uzanan güney-batı yol hattının Kızılören üzerinden Eflatunpınar'a uzandığı; Fasıllar'dan Eflatunpınar'a oradan da Köylütolu ve Yalbürt'a uzanan yol hatlarının bulunduğu, özellikle de Fasıllar ile Eflatunpınar arasındaki yerleşimlerin de birbirleriyle yakından iletişim halinde oldukları belirtilmiştir (Bahar, 2006, 258.;

Erbil, 2019, 195–196). Anıtın bulunduğu alan ve yakın çevresinin rakımı 1121 ile 1184 metre arasında değişiklik göstermektedir. Anıtın konumu, görünürlük analizi gibi yapılan çalışmalarda anıtın vadinin başlangıç bölgesinden itibaren başlayan ve daha sonra dağılan nehir yatağı hattının önemli bir bölümünü kontrol edebilen bir noktaya inşa edildiği tespit edilmiştir (Selvi vd. 2020, 249).

Eflatunpınar kutsal su havuzunun hangi tarihte kim tarafından yapıldığı kesin bir şekilde bilinmemektedir. Anıtta Yalburt Hitit havuzunda olduğu gibi bir yazıt bulunmaması anıtın kim tarafından ne zaman yaptırıldığına belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Anıt genel itibarıyla Hitit kralı II. Muwatalli'den sonraki bir döneme tarihlendirilmektedir. Hitit kralı IV. Tuthalia başta Hattuša olmak üzere hakim olduğu toprakların birçok yerinde kutsal mekanlar inşa ettirmiştir. Yazıtından da anlaşıldığı üzere Konya'da bulunan Yalburt Hitit havuzu onun döneminde inşa edilmiştir. Bundan dolayı bazı araştırmacılar Eflatunpınar havuzunun da Hitit kralı IV. Tuthalia tarafından yaptırıldığını düşünmektedirler. Bazı araştırmacılar da anıtın Tarhuntašša'ya kral olarak atanan Kurunta tarafından yapılmış olduğunu belirtmişlerdir (Bahar vd. 1996, 53). Bilindiği üzere Kurunta önce Hitit Büyük Kralı III. Hattušili, daha sonra da onun oğlu IV. Tuthalia ile anlaşma imzalayarak Tarhuntašša'nın yerel kralı olmuştur. Özkan yapılan bu anlaşmadan dolayı anıtın IV. Tuthalia tarafından yaptırılmasına engel bir durumun olmadığını ifade etmiştir (Özkan, 1998, 75). Bu düşünce bir bakıma doğru olarak kabul edilebilir ancak Kurunta'nın Hitit krallarının kullandığı *Büyük Kral* unvanını kullanması, anıtın Kurunta tarafından yaptırılma ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak anıtın Kurunta'nın *Büyük Kral* unvanını kullanmadan önce IV. Tuthalia ile aralarının iyiyken de Hitit kralı IV. Tuthalia tarafından yaptırılma ihtimali gözden uzak tutulmaması gerekir.

Eflatunpınar anıtı çevresinin Hitit krallığının yıkılışına kadar Hititlerin ve Kurunta'nın hakimiyetinde olduğu yazılı belgelerden öğrenilmiştir. Bölgede yapılan arkeolojik çalışmalarda anıtın yaklaşık olarak 500 metre uzaklıktaki karşısındaki höyük ile 2 km kuzeyinde bulunan Bayat Höyük'te MÖ II. binyıla ait olan keramik malzemeler tespit edilmiştir (Bahar, 2005, 98). Büyük bir ihtimalle Bayat Höyük bölgenin gerçek yerleşimiyken anıtın yakınlarındaki diğer höyük anıtla ilgili din görevlilerinin bulunduğu bir yerleşim yeri olarak değerlendirilebilir (Bahar, 2004, 23).

C. Eflatunpınar Anıtı Kompozisyonu

Eflatunpınar su havuzu Anadolu'nun Hitit dönemine ait en önemli eserlerinden birisi olmuştur. Bu su havuzu 2014 yılından itibaren Unesco'nun Dünya kültür mirası geçici listesinde yer almaktadır.

Su havuzu ve çevresinde herhangi bir yazıt bulunmadığı için havuzun ne amaçla yapıldığı kesin bir şekilde bilinmemektedir. Anıtın bölge için önemli olan suyun kutsanması amacıyla yapıldığı Hititlerin dini inançlarındaki suya değer vermeleri ve yapmış oldukları diğer havuz, baraj türü eserlerden anlaşılabilir. Bundan dolayı su kaynağının çıktığı alanı ve suyun bir kısmını bir havuza toplayarak dini

inançlarındaki su kültürüyle ilgili ritüellerini gerçekleştirecekleri kutsal mekanı oluşturdukları söylenebilir.

Eflatunpınar havuzunun çevresinde yapılan araştırmalarda havuzun niçin yapıldığı sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, bölgenin su ile bütünleşmesi, tarımsal üretimin yapıldığı bu alanda bölgesel hakimiyetin sağlanması, suyun Hititler tarafından hayati önemi nedeniyle kutsallaştırılması, stratejik olarak yol güzergahlarında Hitit krallığının büyüklüğünün sergilenmesi amacıyla yapılmış olabileceği belirtilmiştir (Selvi vd. 2020, 254).

Foto. 2: Eflatunpınar havuzu ve su kaynakları.

Erbil ve Mouton Yalbürt'ta bulunan Hitit su havuzunu da dahil ederek Eflatunpınar havuzunun Hitit kralının siyasi gücünün gösterilmesiyle ilgili olduğunu düşünmektedirler (Erbil – Mouton, 2012, 74). Yalbürt havuzu için belirtilen düşüncenin doğru olabileceğini ancak Eflatunpınar havuzunun yakınlarında herhangi bir yazıt bulunmamasından dolayı bu havuzun siyasi amaçlardan çok

dini amaçlarla yapılmış olabileceği düşüncesine sahibiz.

Eflatunpınar anıtının dini ve siyasi öneminin yanı sıra Hitit kozmosunu yansıttığı belirtilmiştir (Beckman, 2013, 157 – 158). Beckman'ın bu düşünceye ulaşmasında büyük ihtimalle anıt üzerinde tasvir edilen güneş diskler, demonlar, tanrı – tanrıça çifti ve dağ tanrıları tasvirleri olmuştur.

Su havuzunda bulunan anıta bakıldığı zaman çeşitli büyüklüklerde on altı parçadan oluşturulduğu görülmektedir. Bu parçaların her birine ayrı figürler işlenmiştir. Anıtın odak noktasında oldukça yıpranmış bir vaziyette olan bir erkek ve kadın figürü yer almaktadır. Kadın figürünün maden heykelciklerinde görülen başlığından dolayı Güneş Tanrıçası olduğu düşünülmektedir (Darga, 1992, 186). Bilindiği üzere Hititlerden kalma maden eserlerde Güneş Tanrıçası polosla tasvir edilmiştir. Güneş Tanrıçasının yan tarafındaki figür ise büyük bir ihtimalle onun partneri Fırtına Tanrısıdır. Bu tanrı figürü de oldukça zarar görmüştür. Bundan dolayı Eflatunpınar anıtıyla ilgili yapılan çalışmalarda farklı şekillerde çizimini görülebilmek mümkündür. Özellikle Mellaart çalışmalarında bu figürün çizimini Fasıllar anıtındaki Fırtına Tanrısı figüründeki gibi yapmıştır. Bilindiği üzere Fasıllar anıtı yaklaşık olarak 7.5 metre büyüklüğünde bir Hitit anıtıdır. Yapılış tarihi olarak Eflatunpınar anıtıyla çağdaş sayılabilir. Burada bulunan tanrı figürü (Şarruma?) sol adımını ileri atar şekilde, sol kolu normal, sağ kolunu yukarı kaldırmış vaziyette tasvir edilmiştir.

Anıtın merkezinde bulunan Fırtına Tanrısı – Güneş Tanrıçası çiftinin aralarında ve yanlarında üst üste durur şekilde iki, sahnenin en sağında ve solunda gene üst üste durur şekilde iki demon olarak adlandırılan karışık varlıklar tasvir edilmiştir. Bu demonların bazıları aslan başlı bazılarıysa boğa başlıdır (Darga, 1992, 186). Tüm demonlar ellerini yukarı kaldırır şekilde gösterilmişlerdir. Anıtta toplam on tane demon işlenmiş olup bu demonların üç tanesi tanrı – tanrıça çiftinin (aralarındaki ve yanlarındakiler) tanrısal çiftin üzerinde duran güneş kursunu, sahnenin en kenarındaki demonlar ise anıtın en üstünde duran güneş kursunu elleriyle havaya kaldırmaktadırlar.

Hititler anıtsal eserlerinde demonlara sıklıkla yer vermişlerdir. Çorum Boğazkale'deki Hitit başkenti Hattuša'nın yakınlarında bulunan Yazılıkaya Açık Hava tapınağının A odasında ve B odalarında demon tasvirlerini görebilmekteyiz. A odasında Eflatunpınar anıtında olduğu gibi ellerini yukarıya doğru kaldırmış hilal taşıyan demon tasvirleri bulunmaktadır. B odasının girişinde de ellerini yukarıya doğru kaldırmış demon yer almaktadır (Seeher, 2011, 51 – 53, 94). Buradaki demonların

ellerini havaya kaldırmaları, hilal taşmaları Eflatunpınar anıtındaki benzerleriyle uyuşmaktadır.

Eflatunpınar anıtının en alt kısmında beş adet dağ tanrısı bulunmaktadır. Bu dağ tanrıları dönemin klasik balık pullu görünümüyle

tasvir edilmişlerdir. Bu dağ tanrıları Fırtına Tanrısı – Güneş Tanrıçası çiftinin alt tarafında demonlara benzer şekilde sıralanmışlardır. Bir tanesi tanrısal çiftin alt kısma denk gelecek şekilde aralarında, ikişer tane de sağ ve sol taraflarda yer almaktadır. Ortadaki ve onun yanındaki birer dağ tanrısının balık pullu olan kısımlarında delikler yapılmıştır. Suyun bir kısmı bu deliklerden geçerek basınçla birlikte fışkırarak akmaktadır. Bu üç tasvirin dağlardan çıkan pınarları ya da ırmak tanrılarını temsil ettiği gibi düşünceler de bulunmaktadır.

Hitit ikonografisine baktığımız zaman tanrısal çiftin birçok sahne- de dağ tanrılarının üzerlerine basarken

ya da sahne içerisinde onlardan daha yüksekte gösterildiği görülmektedir. Hitit sanatına bu şekilde yansımalarının sebebinin dağların, tanrıların yaşadıkları yer olarak görülmesi bundan dolayı da onların üzerinde tasvir edildikleri düşünülebilir. Ayrıca dağ tanrılarının yağmur yağdırma güçleri de bu şekilde gösterilmelerini sağlamış olabileceği de unutulmamalıdır (Beckman, 2013, 154).

Eflatunpınar anıtının merkezindeki tanrısal çiftin ve aralarındaki ile yanlarındaki demonların

üzerinde iki adet güneş diski yer almaktadır. Bu güneş diskleri her birisi

bir tanrısal gücün üzerine gelecek şekilde boyutlandırılmıştır. Tanrısal çiftin üzerindeki Eski Yunan mitolojisindeki Atlas'a benzetilebilecek şekilde demonlar tarafından taşınmaktadır (Selvi vd. 2020, 245). Tanrısal çiftin üzerinde duran güneş disklerinin sağ ve sol tarafında birer demon bulunmaktadır. Anıtın en üzerinde tüm anıtı yatay olarak kaplayacak şekilde bir güneş diski yerleştirilmiştir. Tanrısal çiftin yanlarında bulunan demonlar ellerini kaldıran biçimde tasvir edildikleri için bu güneş diskini taşıyor görüntüsü oluşturmaktadır. Hititlerin bu anıtta kullanmış oldukları güneş kursu formunun yine Hititlere ait olan Şarkışla Tören Baltasındakine benzediğine değinilerek bu formun birçok kal ikonografilerine uymadığı, bundan dolayı karışık formların arasında bulunması gerektiğine değinilmiştir (Ensart, 2005, 35).

Güneş kursları eskiçağın en önemli sembollerinden birisi olmuştur. Bu kurslar en başta güneş kültüyle ilişkilendirilmişlerdir. Güneş kültüyle ilişkilendirilmesinin yanında aynı zamanda "Dünyanın hakimi" anlamına gelmesinden dolayı eskiçağ kraları tarafından kendilerini yüceltme çalışmalarında kullanılmıştır. Bu anlamından dolayı anıtın siyasi özelliğinin bulunduğu söylenebilir. Anıtta kral simgesinin bulunmaması ise bu sembolün Hitit panteonunun en önemli tanrıları olan Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçasının hakimiyetini ve gücünü göstermesi açısından yapılmış olduğu da düşünülebilir.

Anıt haricinde havuzun etrafında çeşitli eserler görülebilmektedir. Anıtın her iki yanına poloslu Güneş tanrıçası tasviri yerleştirilmiştir. Havuzun etrafını belirleyen duvarlar-

rın üzerinde aslan heykeltçikleri bulunmaktadır. Anıtın hemen tam karşısındaki belki de ritüeller için kullanılmış olan özel havuza doğru girintili alanda tahtta oturur pozisyonda poloslu Güneş Tanrıçası tasviri yerleştirilmiştir. Ayrıca anıtın yakınlığında üçlü boğa protomu bulunmaktadır. Boğanın Hitit inancında Fırtına Tanrısının en önemli sembollerinden birisi olduğu açık bir şekilde bilinmektedir.

Eflatunpınar anıtının tamamlanmış bir anıt olup olmadığı kesin bir şekilde bilinmemektedir. Bazı araştırmacılar anıtın tamamlanmış bir anıt olmadığını belirtmişlerdir. Mellaart, Fasıllar'da bulunan anıtın ve Eflatunpınar anıtında bulunan Güneş Tanrıçasına benzeyen bir anıtın Eflatunpınar'ın üzerine koyulmak için yapılmış

olabileceğini düşünmektedir (Mellaart, 1962, 115). Erbil yapmış olduğu çalışmalarda Fasıllar anıtının Eflatunpınar anıtının üzerine yerleştirilme imkanının zor olduğunu, anıtın zaten asıl kendi konumu için yapılmış olduğuna dair verilerin bulunduğunu belirtmiştir (Erbil, 2019, 195 – 196). Bu öneriden başka anıtta eksik olan parçanın tek güneş kursu ya da güneş kursu çiftinin olması gerektiğine dair de düşünceler bulunmaktadır (Coşkun – Kılıç, 2019, 318). Eksik olan parçanın ne olabileceğiyle ilgili düşünceler sadece havuzla ilgili olmamıştır. Eflatunpınar havuzunda yapılan çalışmalarda havuzun içe bakan kısımlarında birkaç hayvan ya da insan formulu tasvirlerin yerleştirilmiş olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır (Bachmann – Özenir, 2004, 636 – 637). Anıtın ve kutsal havuzun tam olarak bitirilmemiş olabileceği herhangi bir yazıt bulunmamasından da anlaşılabilir. Anıtın tam olarak tamamlandığı zaman diğer Hitit su kültü mekanlarında olduğu gibi dini veya siyasi içerikli bir yazıtın anıtın yakınlarına yerleştirileceği de düşünülebilir.

Bölge için önemli olan su kaynağında yapılan Eflatunpınar kutsal su havuzu ve anıtının bulunduğu alanda Hititler su kültürüyle ilişkili dini ritüellerini gerçekleştirmişlerdir. Havuzda yapılan çalışmalarda adak kapları, sayıları yaklaşık olarak on ikiye ulaşan başsız boğa heykelleri tespit edilmiştir (Kutlu, 2002, 493.; Erbil, 2009, 195). Bulunan bu adak tabakçıkları ve başsız boğa heykelleri bu alanda ritüellerin gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Eflatunpınar kutsal alanıyla ilişkisinin bulunduğu dair kesinliği bulunmasa da Eski Hitit dönemine tarihlendirilen ve İmparatorluk döneminde kopya edildiği anlaşılan tablette biri Fırtına Tanrısına diğeri Güneş Tanrıçasına adanan iki su kaynağından bahsedilmiştir: “*güneş tanrıçasının bir kaynağı fıskırmaktaydı ve şimdi (nasıl yapılmış?) aşağısı (ve) yukarısı taştan yapılmış... kaplı... onu leopar koruyor. Suyu { }bir havuz (dan) akıyor. Çakıl taşları büyük kral labarnayı korusun. Ve o güneş tanrıçasının demiri olsun.*” (Haas, 2002, 442).

SONUÇ

Konya ilinin Beyşehir ve Hüyük ilçeleri arasına yer alan Eflatunpınar anıtı ve havuzu Hitit krallığının yıkılmasından kısa bir süre önce inşa edilmiştir. Anıt genel olarak MÖ 13. yüzyılın ortalarından sonraki bir zaman dilimine tarihlendirilmektedir. Anıtın kim tarafından yaptırıldığı kesin bir şekilde bilinmemektedir. Bölgenin yönetiminin Hitit kralına bağlı olarak özerkliğinin Kurunta’ya verilmesinden dolayı ve ne zaman kullandığı bilinmese de bir dönem *Büyük Kral* unvanını kullanmasından dolayı onun tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Bazı araştırmacılar da Hitit kralı IV. Tuthalia’nın Yalbur’taki vb. havuzları örnek göstererek onun tarafından yaptırılmış olabileceğini düşünmektedirler. Hitit kralı IV. Tuthalia’nın döneminde Anadolu’da kuraklığın yaşandığı bilinmektedir. Bu dönemde bu kuraklığın yaşanması ve yine Konya sınırları içerisindeki Yalbur Hitit havuzunun onun tarafından yaptırılması, Eflatunpınar’ın onun tarafından yaptırıldığını kesin bir şekilde göstermek için

yetersiz kalmaktadır. Yönetimi özel bir şekilde Kurunta'ya bırakılan Tarhun-tašša'nın sınırlarını incelediğimiz zaman Yalburt'ta bulunan havuzun ve o bölgenin Kurunta'nın hakimiyet alanının dışında olduğu görülmektedir. Yani IV. Tuthalia Yalburt havuzunu Kurunta'nın hakimiyetinde bırakılan alanda değil kendi hakimiyetindeki toprakta yaptırmıştır. Bundan dolayı Kurunta'nın Eflatunpınar anıtını yaptıran kişi olarak bir adım daha önde olduğu düşünülebilir.

Eflatunpınar anıtı Hititlerin su kültü mekanı olmasının yanı sıra kraliyet ideolojisinin ve dininin tanıtılmasında önemli bir mekan olmuştur. Anıt su kültüyle ilişkili olmasına rağmen hem Güneş Tanrıçasının birden fazla tasvirini barındırmıştır. Benzer şekilde hem Fırtına Tanrısının hem de onun sembolü olan boğanın yer alması anıtın sadece su kültüyle ilişkili olmadığını göstermesi açısından önemli olmuştur. Güneş kurslarının yerleştirilmesi ise anıtın siyasal yönünün bulunduğunu göstermiştir.

Akdeniz dünyasında MÖ 13. yüzyılın ortalarından itibaren kurak bir dönemin yaşandığı bilinmektedir. Birçok kral bu dönemde su kültüyle ilişkili dinsel mekanlar oluşturmuşlar ve tanrılarından yardım istemişlerdir. Bölgedeki su havuzlarıyla ilgili yapılan konseptlere bakıldığı zaman Eflatunpınar kutsal su havuzunun sahip olduğu kompozisyonla ünik bir eser olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ALIQUOT, Julien. - PIRAUD-FOURNET, Pauline. (2008). "Le Sanctuaire D'ain El-Fijé Et Le Culte Du Barada", *Syria*, 85: 87 – 98.
- BACHMANN, Martin. – ÖZENİR, Sırrı. (2004). "Das Quellheiligtum Eflatunpınar", *Archaeologische Anzeiger*. 1: 85–102.
- BAHAR, Hasan. – Karauğuz, Güngör. – Koçak, Özdemir. (1996). *Eskiçağ Konya Araştırmaları I*, FS Yayınları, İstanbul.
- BAHAR, Hasan, (2004). *Eskiçağ Konya Araştırmaları 2 Neolitik Çağdan Roma Döneminin Sonuna Kadar*. Kömen Yayınevi, Konya.
- BAHAR, Hasan. (2005). "Tarhuntaşsa Araştırmaları 1994 – 2002", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*. Ankara: 83 – 118.
- BAHAR, Hasan. (2006). "Beşşehir – Suğla Havzası Erken Tarihi", *I. Uluslararası Beşşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Konya: 252 – 268.
- BAHAR, Hasan. (2021). "Beşşehir'de Tarih Boyunca Ulaşım ve Yol Ağları", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Ticaret Şehri Beşşehir*. Palet Yayınları, Konya: 13 – 44.
- BECKMAN, Gary. (2013). "Intrinsic and Constructed Sacred Space in Hittite Anatolia", *Heaven On Earth Temples, Ritual, And Cosmic Symbolism in The Ancient World*. McNoughton & Gunn, Saline, Michigan: 153 – 174.
- BECKMAN, Gary. (2014). *The babilili- Ritual from Hattusa (CTH 718)*, Eisenbrauns Winona Lake Indiana.
- BERK, Fatih Mehmet. (2021). Din, Medeniyet ve Şehir: Beşşehir Örneği", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Ticaret Şehri Beşşehir*. Konya, Palet Yayınları: 265 – 284.
- CAMMAROSANO, Michele. (2015). "The Location of Cult Stelae in The Light of The Hittite Cult-Inventories", *The Vishap Stone Stelae*. Gituttyun, Yerevan: 224 – 232.
- COLLINS, Billie Jean. (1990). "The Puppy in Hittite Ritual", *Journal of Cuneiform Studies*. 42 (2): 211 – 226.
- COŞKUN, İsmail. – Kılıç, Nesim. (2019). "Hitit Kutsal Su Tapınaklarından Eflatunpınar ile İlgili Değerlendirmeler", *3. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı*. 313 – 325.
- DARGA, Muhibbe. (1985). *Hitit Mimarlığı / I Yapı Sanatı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- DARGA, Muhibbe. (1992). *Hitit Sanatı*. Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- DEL MONTE, Guiseppe F. – Tischler, Johann. (1978). *Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes VI*. Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden.
- DELIA, Diana. (1992). "The Refreshing Water of Osiris", *Journal of the American Research Center in Egypt*. 29: 181 – 190.
- EHRENHEIM, Hedvig von. – Klingborg, Patrik. – Frejman, Axel. (2019). "Water at Ancient Greek Sanctuaries: Medium of Divine Presence or Commodity for Mortal Visitors?", *Journal of Archaeology and Ancient History*. 26: 3 – 31.
- ELIADE, Mircea. (1992). *İmgeler ve Simgeler*. Türkçesi Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara, Gece Yayınları.
- ELIADE, Mircea. (2009). *Dinler Tarihine Giriş*. Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- ENGELS, Benjamin. – Huy, Sabine. – Steitler, Charles. (2019). "Einleitung: Natur und Kult in Anatolien: Tendenzen, Diskrepanzen und Perspektiven", *Natur Und Kult in Anatolien*. BYZAS 24. İstanbul, Ege Yayınları.

- ENSERT, Hatice Kübra. (2005). "MÖ II. Binde 'Kanatlı Güneş Kursu' ile Taçlandırılmış Anadolu Hitit Figürleri", *Anatolia*. 28: 25 – 47.
- ERBİL, Yiğit. – Mouton, Alice. (2012). "Water in Ancient Anatolian Religions: An Archaeological and Philological Inquiry on the Hittite Evidence", *Journal of Near Eastern Studies*. 71 (1): 53 – 74.
- ERBİL, Yiğit. (2019). "The Importance of Beyşehir in the Hittite Period", *Crossroads Konya Plain From Prehistory To The Byzantine Period*. Ege Yayınları, İstanbul: 193 – 206.
- GAD, Abdallah. (2008). "Water Culture in Egypt", *Options Méditerranéennes*. A 83: 85 – 96.
- GARSTANG, John. (1944). "The Hulaya River Land and Dadassas, a Curicial Problem in Hittite Geography", *Journal of Near Eastern Studies*. 3 (1): 14 – 37.
- GERNOT, Wilhelm, (2015). "The Sacred Landscape of Sarissa", *Sacred Landscapes of Hittites and Luwians Proceedings of the International Conference in Honour of Franca Pecchioli Daddi*. Firenze University Press, Firenze: 93 – 99.
- GÜNDÜZ, Ramazan. (2021). "Prehistorik Dönemde Beyşehir ve Çevresi", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Ticaret Şehri Beyşehir*. Palet Yayınları, Konya: 45 – 68.
- HAAS, Volkert. (2002). "Hitit Dini", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk*: 438-442.
- HÅLAND, Evy Johhanne. (2009). "Water Sources and the Sacred in Modern and Ancient Greece and Beyond", *Water History*, 1 (2): 83 – 108.
- HARMAŞAH, Ömür, (2011). "Monuments and Memory: Architecture and Visual Culture in Ancient Anatolian History", *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: (10,000-323 BCE)*. Oxford: 623 – 651.
- HARTNETT, Jeremy. (2008). "Fountains at Herculaneum: Sacred History, Topography, and civic Identity", *Rivista di Studi Pompeiani*. 19: 77 – 89.
- KINAL, Füzuran. (1956). "Konya Gezisi Raporu", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 14 (3-4): 55 – 66.
- KOBUSCH, Philipp. (2020). "Fountains and Basins in Greek Sanctuaries On the Relationship Between Ritual Performance and Architecture", *The Power of Urban Water: Studies in Premodern Urbanism*. De Gruyter, Berlin – Boston: 69 – 84.
- KOPESTONSKY, Theodora. (2016). "The Greek Cult of The Nymphs at Corinth", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*. 85 (4): 711 – 777.
- KUTLU, Emre. (2002). "Kaya Kabartmaları, Steller, Ortostatlar, Görsel Sanat: Devletin ve Dinin Anıtsal İfadesi", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu bin Tanrılı Halk*: 487-492.
- LONGFELLOW, Brenda. (2012). "Roman Fountains in Greek Sanctuaries", *American Journal of Archaeology*. 116 (1): 133 – 155.
- MCPHEE, Ian. (1981). "Red-Figured Pottery from Corinth Sacred Spring and Elsewhere", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*. 50 (3): 264 – 284.
- MELLAART, James. (1962). "The Late Bronze Age Monuments of Eflatun Pınar and Fasillar Near Beyşehir", *Anatolian Studies*. 12: 111-117.
- MOYES, Holley. – Awe, Jaime J. – Brook, George A. – Webster, James W. (2009). "The Ancient Maya Drought Cult: Late Classic Cave Use in Belize", *Latin American Antiquity*. 20 (1): 175 – 206.
- MURAT, Leyla. (2012). "Hititlerde Su Kültü", *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 31 (51): 125 – 158.
- ÖKSE, Ayşe Tuğba. (2011). "Open – Air Sanctuaries of the Hittites" *Insights into Hittite History and Archaeology*. Eds: Hermann Genz and Dirk Paul Mielke. Peeters, Leuven: 219 – 240.

- ÖZKAN, Süleyman. (1998). "Hitit İmparatorluğunun Yıkılışında Küçük Krallıkların Rolü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 13 (6): 71 – 81.
- ÖZSAİT, Mehmet. – Özsaıt, Nesrin. (2006). "Arkeolojik Veriler Işığında Beyşehir ve Çevresi", *I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Konya: 400 – 411.
- PAGA, Jessica. (2015). "The Southeast Fountain House in the Athenian Agora: A Reappraisal of its Date and Historical Context", *The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*.84 (2): 355 – 387.
- QUACK, Joachim Friedrich. (2013). "Conceptions Of Purity in Egyptian Religion", *Purity and the Forming of Religious Traditions in the Ancient Mediterranean World and Ancient Judaism*. Brill, Leiden – Boston.
- ROBINSON, Betsey A. (2013). "Playing in the Sun: Hydraulic Architecture and Water Displays in Imperial Corinth", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*. 82 (2): 341 – 384.
- SEEHER, Jurgen. (2011). *Taşa Yontulu Tanrılar Hitit Kaya Tapınağı Yazılıkaya*. Çev. Selma Bulgurlu Gün. Ege Yayınları, İstanbul.
- SELVİ, Hüseyin Zahit. – Bozdağ, Aslı. – Bozdağ, İrfan. – Karauğuz, Güngör. (2020). "Spatial Analysis of the Eflatunpınar and Fasillar Hittite Monuments Using Gis", *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*. 20 (3): 243 – 256.
- SINGER, Itamar. (2002). *Hittite Prayers*. Social of Biblical Literature. Atlanta.
- STEINER, Ann. (1992). "Pottery and Cult in Corinth: Oil and Water at the Sacred Spring", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*. 61 (3): 385 – 408.
- STEWART Iain S. – Luigi Piccardi. (2017). "Seismic Faults and Sacred Sanctuaries in Aegean Antiquity", *Proceedings of the Geologists' Association*. 128: 711 – 721.
- TALBOT, Charles. (1957). "The Fountain of Life: Greek Version", *Bulletin of the History of Medicine*. 31 (1): 1 – 16.
- TORRI, Giulia. (2004). "A Hittite Magical Ritual to be Performed in an Emergency", *Journal of Ancient Near Eastern Religion*. 4: 129 – 141.
- WAELE, Eric De. "Musicians and Musical Instruments on the Rock Reliefs in the Elamite Sanctuary of Kul-e Farah (Izeh)", *Iran*. 27: 29 – 38.
- Görsel Kaynak Foto. 1: <https://www.hittitemonuments.com/eflatunpınar/>
- Görsel Kaynak Yazılıkaya demon: <https://www.hittitemonuments.com/yazilikaya/>

GÖL KIYISI YERLEŞMELERİ IŞIĞINDA TARİH ÖNCESİ DÖNEMDE HÜYÜK

Ramazan GÜNDÜZ*

ÖZ

Konya İli'nin güneyinde yer alan Hüyük ilçesi, Konya İl merkezine yaklaşık 100 km uzaklıkta kurulmuştur. Hüyük'ün batısı Toros Sıradağları ile çevrilidir. İlçenin doğusunda Erenler, kuzeyinde Sultan Dağları yer alır. Dağların bu şekilde sıralanmasından dolayı bölge kapalı havza özelliğindedir. Bu havzanın ortasında karstik kayaların erimesi nedeniyle tektonik bir tortu taşıyan Beyşehir Gölü bulunur. Gölün batısı sarp ve yüksek olduğundan yerleşim için uygun değildir. Beyşehir Gölü'nün güney ve doğu kıyıları alçak arazilerdir. Burada hafif eğimli kıyıların gerisindeki ovalar yerleşim için daha uygundur. İlçenin coğrafi özellikleri dikkate alındığında özellikle Prehistorik Dönem'deki alanın bu kesimlere yerleştiği tahmin edilebilir. Bölgede sistematik arkeolojik kazıların yapıldığı tek tarih öncesi yerleşim yeri örneği olan Er Baba Höyük, Prehistorik dönem insanların olası su çekilmelerinden sonra bu düzlük alanlarda yerleşimlerini kurduklarını bize göstermektedir. Hüyük ilçesi, bölgedeki Prehistorik çalışmaların bir elin parmaklarını geçemeyecek kadar az olduğu, Prehistorik dönemleri arkeolojik açıdan kapsamlı bir şekilde araştırılmamış alanlardan biridir. Burada yapılan ilk çalışma, Hüyük'e uzak olmayan Çukurkent Höyük'te yapılan çalışmadır. Çukurkent Höyük Konya'nın Hüyük ilçesine bağlı Çukurkent köyünde bulunmaktadır. Çukurkent Prehistorik yerleşimini 1910 yılında ilk keşfeden H. A. Ormerod olmuştur. İlk prehistorik buluntuların bulunduğu ilk yerleşim yeri olması nedeniyle yerleşim hem bölge hem de Anadolu Prehistorya için büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler

Prehistorya, Seramik, Hüyük, Konya

HUYUK IN THE PREHISTORIC ERA IN THE LIGHT OF LAKESIDE SETTLEMENTS

ABSTRACT

Hüyük district, located in the south of Konya province, was established approximately 100 km away from Konya city center. The west of Hüyük is surrounded by the Taurus Mountains. There is Erenler in the east of the district and Sultan Mountains in the north. Because of the order of the mountains in this way, the region has the characteristics of a closed basin. In the middle of this basin is Beyşehir Lake, which carries a tectonic sediment due to the melting of karst rocks. Since the west of the lake is steep and high, it is not suitable for settlement. The southern and eastern shores of Beyşehir Lake are lowlands. Here, the plains behind the gently sloping coasts are more suitable for settlement. Considering the geographical features of the district, it can be estimated that the area, especially in the Prehistoric Period, was settled in these parts. Er Baba Höyük, which is the only example of a prehistoric settlement where systematic archaeological excavations were

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi.
ramazangunduz@selcuk.edu.tr

made in the region, shows us that prehistoric people established their settlements in these flat areas after possible water withdrawals. The town of Hüyük is one of the areas where the Prehistoric studies in the region are too few to exceed the fingers of one hand, and the Prehistoric periods have not been extensively researched from an archaeological point of view. The forerunner of these is the work done in Çukurkent Höyük, which is not far from Hüyük. The mound is located in Çukurkent village of Hüyük district of Konya. The first to discover the Çukurkent Prehistoric settlement in 1910 was H. A. Ormerod. Since it is the first settlement where the first prehistoric finds were found, the settlement is of great importance both for the region and for Anatolian Prehistory.

Keywords

Prehistory, Ceramic, Hüyük, Konya

GİRİŞ

Günümüz uygarlıklarının oluşumunun temelinde MÖ 10.000'lerde Neolitik olarak adlandırılan dönemdeki gelişme ve değişmelerin olduğu bilim insanları tarafından kabul gören bir düşüncedir. Bu gelişme ve ilerlemelerin olduğu Prehistorik Dönem yerleşim yerlerinin kurulduğu alanlar incelendiğinde ise ilk göze çarpan bunların büyük bir çoğunluğunun su kaynaklarına yakın yerlere kurulduğudur. Su kaynakları yaşamsal devamlılığın bir gereği olmakla birlikte bu dönemde kurulan yeni yerleşim yerlerindeki barınaklar için hammadde kaynağı (çamur ve sazlar) görevi de üstlenmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde Konya Ovasında kurulan Prehistorik Dönem yerleşim yerlerinin de neredeyse tamamının su kaynaklarına yakın alanlara kurulduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan erken döneme tarihlenen yerleşme ise Boncuklu Höyüktür. Avcı ve toplayıcı gelenekte yaşamlarını sürdüren, bununla birlikte tarım ve hayvancılık denemeleri yapan Boncuklu Höyük sakinleri sulak alanlardan avladıkları hayvanları tüketirken buradan elde ettikleri sazlar ve balçık-çamur ile evlerini inşa etmişlerdir⁹. Boncuklu sakinlerinden yaklaşık 2 bin yıl sonra yaşadıkları düşünülen Çatal Höyük insanların da su kaynağını hem besin elde etme hem de kerpiç ve sazlar yardımıyla evlerini inşa etmede kullandıkları bilinmektedir¹⁰. Konya Ovasının güneybatısında Göller Bölgesi sınırları içerisinde kalan Beyşehir-Suğla göllerinin bulunduğu havzada yapılan arkeolojik çalışmalar da bu düşüncüyü destekler sonuçlar ortaya koymuştur. Bu çalışmanın kapsamını oluşturan Hüyük ilçesinde de göl kıyası yerleşmeleri bulunmaktadır. Bunlardan en erken keşfedilen yerleşme ise Hüyük'ün Çukurkent mahallesinde Beyşehir Gölüne yakın bir mesafede bulunan Çukurkent yerleşim¹¹ yeridir. H. A. Ormerod tarafından keşfedilmesinin ardından 1910 yılında Çukurkent Prehistorik Dönem buluntuları bilim dünyası ile paylaşılmıştır¹². Bu çalışma hem Anadolu hem de bölge arkeolojisi için önemli bilgiler sunmakla birlikte dikkatlerin Beyşehir Gölü kıyasına yönelmesini de sağlamıştır. Özellikle James Mellaart'ın bölgede yaptığı araştırmalarda Hüyük ve çevresinde çok sayıda yerleşim tespit edilmiştir. Tarafımızca Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ile Suğla gölü çevresinde yürütülen yüzey araştırmalarında da göl kıyasına yeni höyükler tespit edilmiştir¹³. Bu dönemde zaman zaman Beyşehir Gölü çevresine Arkeoloji Bölümü öğrencileri ile birlikte teknik geziler düzenlenmiş ve buradaki yerleşmeleri görme yerinde inceleme fırsatı bulunmuştur¹⁴.

⁹ Baysal, 2013: 79-104.

¹⁰ Hodder, 2006.

¹¹ Ormerod, 1912-13: 48-53.

¹² Bu buluntularının yayınlandığı tarihte Anadolu'da Neolitik Dönemde bir yerleşim yerinin olabileceğine inanılmıyor ve Neolitikleşme süreci dışında tutuluyordu. Bu noktada Çukurkent buluntuları hem bölgede hem Anadolu Neolitik Dönem yaşam varlığını gösterdiği için önemlidir.

¹³ Gündüz, 2020: 362-385

¹⁴ Bölgede yaptığımız çalışmalar sırasında bizleri Hüyük'e davet edip makamında misafir eden dönemin kaymakamı sayın Cüneyt DEMİRKOL'a ve yaptığımız incelemelerde bizlere mihmandarlık eden Çukurkent Muhtarı Ramazan KUYUCU'ya teşekkür ederim. Ayrıca bölgede yaptığımız çalışmaları destekleyen Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü ve BAP birimine de teşekkürü borç bilirim. Bu çalışma da Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Kordinatörlüğü (BAP) tarafından desteklenen **20401138 nolu**

Bu çalışmanın amacı da bölgede yaptığımız araştırma ve geziler ışığında Beyşehir Gölü kıyısında bulunan Hüyük ilçesinin erken dönemlerinin anlaşılmasına katkı sağlamak ve ilerde burada yapılacak arkeolojik çalışmalara bir altlık oluşturmaktır.

I. ÇUKURKENT HÖYÜĞÜ

Hüyük ilçe merkezine 2.5 km uzaklıkta yer alan Çukurkent, tam olarak 378.937 enlem ve 315.797, boylamında yer almakta olup Kireli Köyü ile Yenice Köyü arasında bulunmaktadır. Beyşehir Gölü'nün kuzeydoğu kesiminde kalan köy, konumu itibarıyla birçok bilim insanı tarafından ziyaret edilmiştir. Çukurkent Höyük ismini taşıdığı köy merkezine yaklaşık 1 km uzaklıkta olan Bozyer Mevkiin' de bulunmaktadır (Şek.1). Tarım arazileri ve köy arasında ulaşımı sağlayan toprak yolun doğusunda kalan höyüğün tamamında tarım yapılmaktadır (Şek. 2). Bu tarım faaliyetlerine bağlı olarak höyüğün yüzeyinde pişmiş toprak kap parçalarına ve yontma taş eserlere rastlanılmaktadır (Şek. 3-4).

Şekil 1; Çukurkent Höyük havadan görünüm.

Şekil 2; Çukurkent Höyük genel görünümü.

Yukarda da kısaca değinildiği gibi Çukurkent, 1910 yılında H. A. Ormerod tarafından keşfedilmiştir. Burada bulunan insan figürinleri, obsidyenler ve çeşitli arkeolojik eserler Ormerod tarafından yayınlanmıştır¹⁵. H. A. Ormerod, o dönemin bilgileriyle, Anadolu'daki figürlerin kil veya mermerden yapılmış ve yassı olmalarından dolayı bu tür abartılı şişman figürlerin Kiklad Adaları'ndan ticaret yoluyla gelmiş olabileceğini ileri sürmüştür¹⁶. Bölge, 1952 yılında K. Bittel ve A. M. Mansel tarafından tekrardan ziyaret edilmiştir. Bittel burada yapılan çalışmalar sırasında bulunan bir eserin, Anadolu dışından ithal olduğunu belirtmiş ve Kalkolitik Çağ'a tarihlenmiştir¹⁷. M. Özsait ve ekibi, 1987 yılında Çukurkent'i ziyaret etmiş ve Özsait, bu yerleşme için farklı bir yaklaşım getirerek, çok sayıda figürinin ele geçmesinden dolayı kutsal bir yer olabileceğini önermiştir¹⁸ Çukurkent yerleşmesinde dönem dönem incelemeler yapılmasına rağmen, seramikler hakkındaki bilgiler kısıtlıdır. J. Mellaart, burada bulunan çanak çömlek parçalarının yöredeki, Yılan Höyük, Alan Höyük, Kanal Höyük ve Beyşehir Höyük malzemesi ile benzerliğini belirterek genel özelliklerini ortaya koymuştur¹⁹. Mellaart bu çalışmasında, Çukurkent seramiğini, el yapımı, ince kum ve mika katkılı, devetüyü renkte, içe dönük ağız kenarlı çömlekler ve kâseler olarak tanımlamıştır. Bu seramikler gösterdikleri form özellikleri açısından Mersin ve Tarsus' da ki çağdaş yerleşimler benzeştirilmiştir. Mellaart Hacılar Höyükte yürüttüğü kazılar sonucunda, Hacılar IX-VI. tabakaya ait pişmiş toprak kap parçalarını Çukurkent ile kıyaslamış ve Çukurkent yerleşim yerinin geç Neolitik Döneme tarihlenebileceğini bildirmiştir²⁰. Todd ise Çukurkent seramiğini, Çatalhöyük'ün III. ve IV. tabakalarıyla ilişkilendirmektedir. Daha sonra Hasan Bahar tarafından yapılan araştırmalarda da yüzeyden prehistorik dönem seramik parçaları toplanmıştır²¹. Çukurkentten bir kısım buluntu da Süleyman Özkan ve Mücella Demirkıran tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır²². Tarafımızca yapılan gezilerde Çukurkentte görülen pişmiş toprak kap parçalarının tamamı el yapımı olup, yoğun taşçık, mika ve kireç katkılı olduğu görülmüştür. Yüzey özellikleri açısından değerlendirildiğinde bunların devetüyü ve kahverengi tonlarda parlak astara sahip, oldukları anlaşılmaktadır. Bunların dışında az sayıda koyu-gri astara sahip çanak çömlek parçasına da rastlanılmıştır. Söz konusu bu örnekler Geç Neolitik veya/Kalkolitik Döneme tarihlenilmektedir. Seramik parçaları dışında Çukurkent yerleşmesinde yüzeyde obsidyen ve çakmak taşı alet ve yonga parçalarına da rastlanılmaktadır.

¹⁵ Ormerod 1912-13:52, Fig. 2, b-d.

¹⁶ Ormerod 1912-13: 48, 50-51, Fig. 1-2

¹⁷ Bittel, 1953: 135-137.

¹⁸ Özsait, 2007: 400-401.

¹⁹ Mellaart, 1954: 181, 186.

²⁰ Mellaart, 1961: 160, 171, Fig. 5.

²¹ Bahar, 2005: 95-106.

²² Özkan ve Erdalkıran, 2014: 25-43.

Şekil 3; Çukurkent Höyük yüzeyde görülen seramik parçaları.

Bu yontma taş aletler arasında baskı tekniğiyle her iki yüzden düzeltilerek yapılmış olan ok uçları ve çok ince düzeltili dilgiler ilk göze çarpanlardır. Bunlar dışında kalanlarda yongalama artık parçalarıdır (Şek. 4). Yatağından alındıktan sonra yerleşim yerine doğal halinde getirilen obsidyen kütleleri, obsidyen dilgicik çekirdeklere dönüştürülmektedir. Bu obsidyen dilgicik çekirdekler de av aletleri veya orak gibi farklı aletlerde kullanılmak üzere, baskı yöntemi ile daha küçük parçalara çevrilmiştir. Orta Anadolu/Kapadokya kaynaklı olduğu düşünülen obsidyen buluntuların içerisinde bir adet baskı tekniği ile yongalanmış obsidyen dilgicik çekirdeği bulunmaktadır. Obsidyen dilgicik çekirdeği ve çok miktardaki yongalama artığı yongalama işleminin büyük oranda yerleşim yerinde yapıldığını göstermektedir. Dilgi bölümlerinin baskı tekniği ile yapılmış olanları bulunsa da, doğrudan vurma tekniği ile yapılmış olanlar da vardır. Bulunan 3 adet çakmak taşı ise yongalama artığıdır. Kenarlarında kertik ve cilalama şeklinde kullanım aşınımları olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 4; Çukurkent Höyükte görülen çakmaktaşı, obsidyen alet ve yonga parçalar.

II. BUDAK HÖYÜK

Budak Höyük, Hüyük ilçesine bağlı Budak Mahallesinde bulunmaktadır. Yerleşme Isparta-Konya yolunun doğusunda yer almaktadır. Halil Ağa dinlenme tesislerine 2.5 km uzaklıkta bulunur. Burası tam olarak 378.544 enlem ve 316.068 boylamdadır. Oldukça büyük bir alanı kapsayan höyüğün kuzey, kuzeybatısı tarafında metruk bir bina bulunmaktadır²³ (Şek. 5-6). Bu binanın inşası sırasında höyükte ciddi bir tahribat yapılmış olabileceği değerlendirilmektedir. Bunun dışında kalan alanın tamamı tarım arazisi olarak kullanılmaya devam edildiğinden bu alanlardaki tahribatta devam etmektedir.

Şekil 5; Budak Höyük havadan genel görünüm.

Şekil 6; Budak Höyük genel görünümü.

²³ Söz konusu binanın eski balık işleme fabrikası olduğu öğrenilmiştir.

Höyük yüzeyinde görülen seramik parçaların sahip oldukları form ve kil özelliklerinden Geç Kalkolitik ve Tunç ve Demir Çağı'na tarihlenebilecekleri değerlendirilmektedir (Şek.7). Malzemenin genelinde kireç taşı, mika ve bitki kalıntısı görülmektedir. Kalkolitik Döneme tarihlendirebileceğimiz örnekler, bölgenin form ve astar özelliklerini yansıtmaktadır. Tunç Dönemi'ne ait malzemeler ise Tunç kırmızısı olarak da adlandırılan parlak, kaygan astara sahip örneklerden oluşur. Demir Çağı'na tarihlendirilebilecek örnekler ise Beyşehir-Suğla Gölü havzasındaki yerleşmelerin birçoğundan da bildiğimiz kaba nitelikte, kalın ağız kenarlı, koyu-gri renkli seramik parçalardan oluşmaktadır.

Şekil 7; Budak Höyük yüzeyde görülen pişmiş toprak parçalar.

III.GÖRÜNMEZ HÖYÜK

Görünmez Höyük, Hüyük ilçe merkezine 4.5 km uzaklıkta Beyşehir Gölü'nün doğu kıyısında Görünmez Mahallesi yer almaktadır. Görünmez Höyük, köy merkezinin 500 m güney kesiminde 379.192 enlem ve 316.135 boylam da yer almaktadır. Höyükte tarım faaliyetleri devam ettiği görülmekle birlikte höyüğün bir kısmının da üzüm bağı olarak kullanıldığı görülmüştür (Şek.8-9). Tamamını taradığımız höyük üzerinde pişmiş toprak çanak çömlek parçasına rastlanılmıştır. Fakat höyük üzerinde çakmaktaşı alet ve yonga parçaları görülmektedir. Bunun yanı sıra bir adet yeşim taşına rastlanılmıştır (Şek. 10).

Şekil 8; Görünmez Höyük genel görünümü.

Şekil 9; Görünmez Höyük genel görünümü.

Şekil 10; Görünmez Höyük yüzeyde görülen çakmaktaşı parçalar.

IV.YILAN HÖYÜK

Hüyük ilçe sınırlarında kalan Yılan Höyük, Beyşehir Gölü'nün doğu kısmında, Gölkaşı Mahallesi'nde yer almaktadır. Doğal bir tepe üzerine kurulmuş yerleşme, 1963 yılında J. Mellaart tarafından tespit edilmiştir. Günümüzde göle uzanan bir kara parçası görünümünde olan Gölkaşı'nın Gölün su seviyesinin fazla olduğu dönemlerde Beyşehir Gölü içerisinde küçük bir ada olduğu bildirilmektedir²⁴ (Şek. 11-12).

Şekil 13; Yılan Höyük havadan genel görünüm

Mellaart burada ele geçen seramikleri Beyşehir Gölü çevresindeki yerleşmelerle birlikte değerlendirmiştir. Mellaart bunların dışında yontma taş aletler ve figürin parçaları da tespit etmiştir²⁵. Mellaart'ın buradaki buluntuları tarafımın başkanlığında 2022 yılı itibarı ile bilimsel kazı çalışmaları başlatılan Gökhöyük Bağları Höyük (Kanal Höyük) ile benzetmiş olması Beyşehir-Suğla Gölü havzasında kültürel bir benzerlik ve/veya birliktelik olabileceğini düşündürmesi açısından önemlidir. Yılan höyüğe yapılan gezilerde höyüğün büyük bir kısmının tarım arazisi olarak kullanıldığı, höyüğün tam merkez alanın ise meyve bahçesi yapıldığı görülmüştür. Üzerinden toprak yolgeçen höyük yoğun tahribat altındadır. Höyüğün göle bakan yamaçlarında ise olasılıkla Beyşehir Gölünün sularının yükseldiği dönemlerde dalgalanmalar sonucu doğal tahribat oluşmuş, buradaki toprak akıntısı sonrası oluşan kesitlerde kültür katmanlarının açığa çıktığı gözlemlenmiştir (Şek. 13).

²⁴ Mellaart, 1954: 180-181.

²⁵ Mellaart, 1954: 180-181.

Şekil 12; Yılan Höyük havadan genel görünüm.

Şekil 13; Yılan Höyüğün göle bakan yamaçlarında oluşan kesit.

Yılan Höyük yüzeyinde görülen malzemelerin çoğunun el yapımı, iyi pişmiş, yoğun mika ve kum katkılı olduğu anlaşılmaktadır. Yörenin karakteristik özelliğini taşıyan bu seramik parçaları kahverengi, siyah veya gri renkli, kırmızı ve devetüyü açkılı mallardan oluşmaktadır. Höyük üzerinde çoğunluğunu atık olarak değerlendirebileceğimiz yontma taş alet kalıntıları görülmüştür. Burada tespit edilen seramik parçalarından bir kısmını yayınlayan J. Mellaart²⁶, bunların Neolitik Döneme tarihlenebileceğini ortaya koymaktadır. J. Mellaart, yoğunlukla koyu yüzü olan Yılan Höyük seramiklerinin aynı yörede yer alan Çukurkent seramikleri ile benzer olduklarını bildirmektedir. Dolayısıyla Neolitik Dönemde Hüyük ilçe sınırlarında ve Beyşehir Gölü kıyısında yaşayan topluluklar benzer teknolojik geleneklere sahiptir denebilir. Mellaart'ın Yılan Höyük te tespit ettiği seramikler üzerinde akla gelen başka bir

²⁶ Mellaart, 1954: 181-183.

olasılıkta bura ile Çukurkentte yaşayan Tarih Öncesi Dönem toplulukları arasında olası ticari ve kültürel bir ilişkinin olabileceğidir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hüyük ilçesi Beyşehir Gölüne yakın bir mesafede kurulmuştur. İlçenin sahip olduğu verimli topraklar yanında Beyşehir Gölüne olan yakınlığı bölgenin yerleşim alanı olarak seçilmesinde etkili olmuş olmalıdır. Yukarıda bahsi geçen yerleşim alanlarında yapılan incelemelerden de anlaşıldığı kadarıyla, Hüyük ilçesi, Neolitik Dönemden günümüze kadar sürekli iskan görmüştür. Binlerce yıl farklı toplumlara ev sahipliği yapmış bu yerleşim yerlerinde tespit edilen arkeolojik eserler bizlere yazının olmadığı dönemlerde yaşayan bu toplumlar hakkında çeşitli bilgiler sunmaktadır. Çukurkent ve Yılan Höyükte görülen söz konusu arkeolojik kalıntılara dayanarak İlçenin ilk sakinlerinin yaklaşık olarak MÖ 7000-6000 yılları arasında Hüyük ve çevresine yerleştiği tahmin edilmektedir. Eserler üzerinde gözle yapılan ön incelemede çalışmaya konu yerleşmelerde görülen obsidyen parçalarının Kapadokya kökenli oldukları anlaşılmıştır. Buda Kapadokya'dan Hüyük'e belki daha da batıya devam eden bir ticari ağın varlığını işaret etmektedir. Bunun yanında Suğla Gölü kıyısı yerleşmelerinde tarafımın başkanlığında yapılan arkeolojik araştırma ve kazılarda da tespit edilen Prehistorik Dönem seramiklerin benzerlerinin Hüyük ve çevresindeki yerleşmelerde de görülmüş olması Hüyük ilçesinin Neolitik Dönemde Beyşehir-Suğla havzasını kapsayan köklü bir kültürün bir parçası olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Arkeolojik veriler ışığında oldukça zengin bir Kültürel geçmişe sahip olduğu anlaşılan Hüyük ilçesinde en yakın zamanda bilimsel arkeolojik araştırma ve kazılar yapılmalı burada bulunan kültür mirasımız bilim dünyasına ve turizme kazandırılmalıdır. Hüyük İlçesi ve çevresindeki Prehistorik Dönem yerleşim alanları ile ilgili en önemli sorun ise insan eliyle gerçekleştirilen tahribattır. Yerleşim yerleri maalesef çok ağır bir tahribat altındadır. Kaçak kazıcıların yaptığı tahribat yanı sıra neredeyse tamamı tarım arazisi olarak kullanılmasından kaynaklı tahribat da devam etmektedir. Bu yerleşmeler üzerinde detaylı çalışmaların yapılarak, gerekli önlemlerin alınıp bunların tahribattan korunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- BAHAR, H. (2005). Konya Karaman illeri ve ilçeleri 2004 yılı yüzey araştırması.26. Kazı sonuçları toplantısı. 95-106. Ankara.
- BAYSAL, A. (2013). Konya Ovası Neolitik Dönem Kültürel Gelişimi İçinde Boncuklu Höyük ve Önemi.
- BİTTEL K. (1953). "Einige Idolen aus Kleinasien", *Prähistorische Zeitschrift* 34-35, 1949-1950, 1953, 135 vd.
- GÜNDÜZ, R. (2020). Seydişehir Çevresinde Tespit Edilen Yeni Yerleşimler (2020 Yılı Yüzey Araştırmaları Kapsamında). *Amisos*, 5(9), 362-385.
- HODDER, I. (2006). Çatalhöyük : Leoparın Öyküsü , Çev.Dilek Şendil , YapıKredi Yayınları , No:2343, İstanbul
- MELLAART, J. (1954). Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey. *Anatolian Studies*, 4, 175-240.
- MELLAART, J. (1961). Early Cultures of the South Anatolian Plateau. *Anatolian Studies*, 11, 159-184.
- MELLAART, J. (1963). Early Cultures of the South Anatolian Plateau, II: The Late Chalcolithic and Early Bronze Ages in the Konya Plain'. *Anatolian Studies*, 13, 199-236.
- ORMEROD, H. A. (1912-13). Prehistoric Sites in South Western Anatolia III. *BSA*, 19, 48-53.
- ÖZKAN, S., Erdalkıran, M. (2014). Yeni Buluntuların Işığında Çukurkent Neolitik Yerleşimi. *Adalya*, XVII, 25-43.
- ÖZSAİT, M. – N. Özsait (2007), "Arkeolojik Verilerin Işığında Beyşehir ve Çevresi", I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu, Konya. 400 vd
- TODD, I. (1980). *The Prehistory of Central Anatolia I: The Neolithic Period*, Göteborg: Paul Aströms Förlag.

İLGİ ÇEKİCİ BİR MAHKEME TUTANAĞI: 1722 YILINDA ÇAVUŞ KÖYLÜLERİNİN KISTIVAN KÖYÜNDEN AHMET İLE MAHKEMESİ

Mehmet Akif ERDOĞRU*

ÖZ

Eylül 1722 (Zilkade 1134) tarihli İstanbul'da Osmanlı Arşivi'nde Osmanlıca bir belge zamanımıza ulaşmış bulunuyor. Bu arşiv belgesinin özgün metnini aşağıda veriyorum.

Bu belgeye göre, Çavuş Köyü'nden (Konya Hüyük'ün) Beyşehir pazarına merkeple meyve satmaya giden Yusuf oğlu İbrahim, Abdünnebi ve Mehmet isimli erkekler (ismini bilemediğimiz altı Çavuşlu erkek daha var), Beyşehir'e bağlı Kıstıvan köyü (şimdi: Gölkaşı) civarına geldiklerinde, Kıstıvanlı Hacı Ahmet'in topladığı mahsulü merkeplerine yedirmişlerdir. Hacı Ahmet, başlangıçta Çavuşlulardan davacı olmamıştır. Ancak o sırada Kireli'de bulunan Beyşehir beyi Ömer Paşa'nın oğlu Mehmed Bey bu olayı duymuş ve Çavuşluları sorguya çekmiştir. Kıstıvanlı Hacı Ahmet, Mehmet Bey'e, Çavuşlular ile herhangi bir davası olmadığını söylemiştir. Ancak Çavuş köyü subaşı olan Ahmet, Konya Valisi'ne hitaben bu olayı anlatan bir dilekçe yazmış ve Konya'ya bir adam göndermiştir. Bunun üzerine Konya Valisi, Kıstıvan'a bir müfettiş göndermiş, bu müfettiş de Kıstıvanlı Hacı Ahmet'i yakalamış, üzerinde silah yakaladığını söyleyerek, eğer yüz kırk kuruş ödemezse, kendisini kalebent cezasına çarptıracağını söylemiştir. Öyle anlaşılıyor ki, bu müfettiş, Kıstıvanlı Hacı Ahmet'ten yüz kırk kuruş almıştır. O da kendisine zulüm edildiğini ifade ederek, Beyşehir kadılığına, hak arama gitmiştir. Bu dava, 18. yüzyılda köylüler arasındaki ilişkileri gösteren kayda değer bir olaydır.

Anahtar Kelimeler

Köy-Köylüler, Mahkeme, Konya, Tacir

A TYPICAL COURT RECORD: ÇAVUŞ PEASANTS' COURT WITH AHMED WHO WAS FROM THE VILLAGE OF KISTIVAN IN 1722

ABSTRACT

There is an Ottoman archival document, dated September 1722 (Zilkade 1134), preserved at the Archives of Ottoman in Istanbul. According to this document, the man named Yusuf, the son İbrahim, Abdünnebi and Mehmet (six other men whose names we do not know), who from the village of Çavuş, a Muslim village of Beyşehir, one of the districts of Konya, in 1722, went to ba-

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
aerdogru@gmail.com

zaar to sell their fruit with donkey. They came to the vicinity of the village of Kıstıvan, a Muslim village, near Beyşehir. They fed the crops collected by Hacı Ahmet from Kıstıvan to their donkeys.

Hacı Ahmet was not initially a plaintiff from the traders who were from the village of Çavuş. However, Mehmed Bey, the son of Ömer Pasha, the ruler of district of Beyşehir, who was at the area of Kireli, an administrative name of a region close to the village of Kıstıvan, at that time, heard about this incident and questioned the traders of Çavuş village. Ahmet who was from the village of Kıstıvan, a Muslim villager, told Mehmet Bey that he had no quarrels with the traders of Çavuş village. However, Ahmet, who was responsible for security of the the Çavuş village, wrote a petition to the governor of Konya describing this event and sent a man to the governor. Thereupon, the governor of Konya sent an inspector to the village of Kıstıvan, and the inspector questioned Hacı Ahmed from Kıstıvan, saying that he had a gun on him, and that if he did not pay one hundred and forty kuruş, an Ottoman coin, he would punish him with a prison sentence in any castle (kalebent). It seems that the inspector took one hundred and forty kuruş from Hacı Ahmet from Kıstıvan. He also stated that he was persecuted and went to the Islamic court of Beyşehir to seek justice. This event is remarkable in that it shows the relations between the peasants in the

18th century.

Keywords

Village-Villagers, Court, Konya, Trader

Yukarıda özetle verildiği şekliyle Beyşehir kadısı Mustafa, bu olayla ilgili olarak soruşturma açmıştır. Yaptığı incelemeye göre, Kıstıvanlı Ahmet'in güvenilir Müslümanların şahitliğiyle doğru söylediğine ve hakkının alıverilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Bu hakkın alınması için de bu dilekçeyi İstanbul'a göndermiştir.

Çavuş köylüleri açısından bu belgeden elde ettiğimiz bilgileri sıralayalım:

Birincisi, on sekizinci yüzyıl başlarında Çavuş, köy statüsünde bir yerdir. Kasaba değildir. Kuruluşundan beri İslam köyü hüviyetini yitirmemiştir. Kıstıvan da aynı şekilde köy statüsündedir. Bizanslı komutan Stefan'ın isminden gelen bu köy (Stefan'ın köyü anlamında, bozuk telaffuz ile Kıstıvan/ Kıstıfan/ İstefan Köyü), kuruluşunda bir Hristiyan köyüydü. Türkler bu bölgeye gelince, köyde İslamlaşma başladı. On sekizinci yüzyıl başlarında köy tamamen İslamlaşmıştı. Mahsulü merkeplere yedirme olayı Kıstıvan'ın kırsalında olmuştur. On sekizinci yüzyılın ilk yarısında Çavuş köylülerinin geçim kaynaklarından birinin meyvecilik olduğu anlaşılıyor. Yetiştirdikleri meyveleri merkeplerle yakın pazarlarda (Beyşehir, Karağaç ve Yalvaç kentlerinde) sattıkları görülüyor. Nitekim Çavuşlu erkekler grup halinde merkeplerle meyve satmak için Beyşehir pazarına giderken Kıstıvan Köyü yakınlarında böyle bir hadise olmuştur.

İkincisi, Çavuş ile Beyşehir arasındaki kara yolunun Kıstıvan Köyü yakınlarından geçtiği anlaşılıyor. Çavuş'tan Beyşehir'e uzanan bu karayolu kuşkusuz geniş bir yol değildi. Sanırım, sadece yük hayvanları veya kağnıların geçebileceği bir genişlikteydi. Köylüler, Çavuş'tan Beyşehir'e merkeplerle 25-30 kilometrelik yolu herhalde 10-12 saatte alıyorlardı.

Üçüncüsü, Kıstıvan Köyü yakınlarının Çavuşlu pazarcılar için bir mola yeri olduğu anlaşılıyor. Çavuş köyünden çıkan pazarcılar, merkeple, köyden çıktıktan sonra, Kıstıvan yakınlarına kadar gidiyorlar, orada mola veriyorlar, merkepleri dinlendiriyorlar ve yemliyorlardı. Yükleri tekrar yükleyerek, Beyşehir'e yol alıyorlardı.

Dördüncüsü, Çavuş Köyü Subaşı (bir çeşit zabıta veya polis memuru) Ahmet'in hem Konya'da hem de çevrede etkili biri olduğu anlaşılıyor. Kıstıvanlı Hacı Ahmet, Çavuşlu pazarcılardan davacı olmamasına rağmen, Çavuşlu pazarcılar ona her ne anlattıysa, olayı Konya'ya Vali'ye taşımıştır. Belki de Beyşehir beyinin oğlu Mehmet Beyin Çavuşlu pazarcıları Kireli civarında sorguya çekmesi, onun canını sıkmış olmalıdır. Çünkü bu bey, bu olayla doğrudan görevli değildi. Onun olaya dışarıdan müdahil olması Çavuş köyü subaşının canını sıkmış görünmektedir. Başka bir nokta da, Çavuş Köyü ile Beyşehir arasındaki yol güvenliğinin bir daha sağlanamayacağından endişe duyarak böyle bir işe girişmiş olmasıdır. Kısacası Kıstıvan köylülerinin, Çavuşlu pazarcıların yolunu keserek Beyşehir'e gitmelerine engel olacağını düşünmüş olmalıdır. Bunun için de Konya'daki nüfuzunu kullanarak Kıstıvan köylülerine bir gözdağı vermek istemiştir. Kıstıvanlı Hacı Ahmet'in başta davacı olmaması, onun Çavuşlulardan korktuğunun bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Onun canını sıkın şey, daha sonra Konya'dan gelen müfettişin kendisinden para alması ve

tehdit etmesidir. Eğer bunlar olmasaydı, herhalde Çavuşlu pazarcılardan davacı olmayacak, Beyşehir beyinin oğlunun pazarcılarını azarlaması onun için yeterli olacaktır.

Belgeyi bir başka açıdan değerlendirdiğimizde, Beyşehir'in o yıllarda hem sancak merkezi olduğunu hem de kaza merkezi olduğunu öğrenmemizdir. Ayrıca Beyşehir (Beyşehir) şehir (*medine*) statüsüne sahiptir. Sancağın bir bey tarafından Beyşehir'den idare edildiği anlaşılıyor.

Beyşehir merkezde hafta pazarında meyve satılması, şehirde yeterince meyve üretilmediğinin kanıtıdır veya orada üretilen meyvelerin şehirlilere yetmediğidir. İkincisi, Kireli'nin 'kaza' olarak belirtilmesidir. Bu yıllarda Kireli bölgesindeki davalara bakan, Beyşehir'deki kadıdan başka bir kadının olduğu anlaşılmaktadır. Bu kadının nerede oturduğu belli değildir. O yıllarda Osmanlı idari terminolojisinde Kireli (bu arada belirtelim ki nahiyenin ismi Kır Bey'den gelmez) adı meskûn bir mahallin adı değil, bölgenin adı olarak kullanılmaktadır. Bugünkü Kireli kasabası, çeşitli sebeplerden dolayı çevre köylerden gelenler tarafından kurulacaktır. Kireli bölgesine bakan kadı büyük olasılıkla bu bölgenin en büyük köyü olan ve zamanımızda mevcut olmayan Yarangözü Köyü'nde oturuyordu. Bu köy, Beyşehir gölüne yakın bir yerde, Tolca (asıl adı Tozluca) köyü civarında bulunuyordu. Bu durum Beyşehir kadısının hiyerarşik olarak Kireli kadısından daha üst seviyede olduğunu gösterir. Bir başka nokta da Beyşehir beyinin oğlunun Kireli havalisinde dolaşmasıdır. Belgede bu bey oğlunun buralarda ne yaptığı açıklanmamaktadır.

SONUÇ

Netice olarak, İstanbul'dan Kıstıvanlı Hacı Ahmet'e parasının iade edilmesi yönünde karar çıkmasına rağmen, Hacı Ahmet'in parasını geri alıp almadığını bilmiyoruz. Ancak, bu olay, o yıllarda, Beyşehir'in kırsal kesimlerinde 'kamu görevlilerin köylülere karşı zorbalığını' da ortaya koyar. Köylüler, Konya'dan gelen güvenlik görevlilerinin kanunsuz uygulamalarına direnmeleri çok zordur. Bu olaya kadının kendi oğlu da karıştığı ve olay kendi yargı alanı içinde olduğu için, Beyşehir kadısı el atmış, hem oğlunun saygınlığını hem de kendisinin adil olduğunu İstanbul'a göstermek istemiştir.

Belge: Beyşehir kadısı Mustafa'nın İstanbul'a gönderdiği dilekçe (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul, AE. SAMD, III, No. 37/3571)

Der-i devlet-mekine arz-ı dai-i kemine budur ki medine-i Begşehir kazasına tabi Kıstıvan nam karyede sakin işbu bais-i arz-ı ubudiyet el-Hacc Ahmed kulları meclis-i şer'-i şerif-i enverde takrir-i kelam ve arz-ı ani'l-meram edüp 'civarımızda vaki Kireli kazasına tabi Çavuş nam karye ahaliyelerinden Yusuf oğlu İbrahim ve Abdünnabi ve Mehmed ve isimleri malumum değil altı nefer kimesneler ile bundan akdem

karyeleri olan marrü'l-beyan Çavuş nam karyeden merkeplerine meyve tahmil ve bey' için medine-i mezbure bazarına gelürler iken zikrolunan Kıstıvan nam karye hudunda hasıl ve cem' eylediğim mahsulatım içine nüzul ve merkeplerine ekl ü itlaf etdirüp ben dava sadedinde değil iken Begşehri sancağına mutasarrıf olan İzzetlü Ömer Paşa hazretlerinin oğlu Mehmed Bey zikrolunan Kireli kazasında bulunup mezburunu sizler mahsulü ekl ü telef etdirmişsüz deyü muvacehe etmekle ben dahi varup mezburan ile bir veçhile dava ve nizam yokdur deyü hilaf etmiş iken marrü'z-zikr Çavuş nam karye subaşı olan Ahmed, Konya valisine arzuhal ve adem gönderüb mübaşir getirtüb beni ahz ve üzerime hilaf-ı vaka mevad isbat edüp seni kalebend ve ceza tertip ettirürüm deyü tehdid ü tahvif etmekle cebren yüz kırk kuruş alup bana zulm ve gadr etmişdir vaki hal der-i devlet-medara arz ve ilam olunmak matlubumdur' dedikde hakikat-i hal mezbur el-Hacc Ahmedin takrir-i meşruhu üzere olduğunu sıkat-ı müsliminden cemm-i gafir kimesneler ala tariki's-şehade haber vermeleriyle vaki hal bi'l-iltimas der-i devlet-medara arz ve ilam olundu baki emr ü ferman men lehü'l-adlindir fi evahir-i Zilkadeti's-şerife li-sene erbaa ve selasin ve mie ve elf

El-abdi'd-dai li'l-Devleti'l-aliyye Mustafa el-kadı bi-medine-i Begşehri
Hakkı tahsili için emr.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul, AE. SAMD, III, No. 37/3571.

TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E KIRELİ VE HÜYÜK

Muttalip ŞİMŞEK*

ÖZ

19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı taşra teşkilatının önemli bir birimi olan nahiyelerin idarî yapıları, yapılan düzenlemelerle detaylı bir şekilde belirlenmişti. Özellikle 1867 İdare-i Nevâhi Nizamnâmesi ile nahiyelerin kuruluş şartları, yönetimi, idarecilerin tasarrufları ile köylerin nahiyelerle bağı gibi hususlar ortaya konmuştu. Bu düzenlemeler neticesinde, Konya Vilayeti'nin Beyşehir Kazası'na bağlı bir nahiye olan Kireli ile onun bir karyesi olarak yer alan Hüyük, devletin yıkılışına kadar bu statülerini devam ettirmişti. Bu çalışmada, Nahiye idaresinin yapısı ve bu hususla ilgili yapılan düzenlemeler izah edildikten sonra Kireli Nahiyesinde idari durum ve nahiye müdürleri hakkında yapılan şikâyetlerle ilgili bilgi verilecektir. Ayrıca, nahiyede görev yapan diğer memurlar ile Hüyük'ün de içinde bulunduğu Kireli'ye bağlı köyler ve bu köylerle ilgili bazı hususiyetler de burada ortaya konacaktır. Son olarak Kireli'de belediye idaresinin tesisi süreci ile Cumhuriyet yıllarında hem nahiye merkezinin, hem de belediye idaresinin Hüyük'e nakledilmesi gibi hususlar arşiv kaynakları ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti, Konya, Beyşehir, Kireli-Hüyük

KIRELİ AND HÜYÜK FROM THE TANZİMAT PERIOD TO REPUBLIC PERIOD

ABSTRACT

Since the middle of the 19th century the administrative structures of the subdistricts (nahiye), which were important units of provincial administrations, were defined in a detailed manner by the regulations. Especially with the regulation of subdistricts administration of 1867 issues like the establishment conditions of subdistricts, administrations, authority of administrators and the connection of villages to the subdistricts were determined. As a result of these regulations Kireli, which was a subdistrict within Beyşehir district that was again within Konya Province, and Hüyük, which was located as a village of its, maintained this status until the collapse of the state.

In this study, after explaining the structure of the region administration and the arrangements made in this regard, information will be given about the administrative situation in Kireli District and the complaints made about the district managers. In addition, other officials working in the region and the villages of Kireli, including Hüyük, and some features of these villages will be revealed here. Finally, the establishment of the municipal administration in Kireli and its transfer to Hüyük during the Republican years will be evaluated in the light of archival sources.

Keywords

Ottoman Empire, Konya, Beyşehir, Kireli-Hüyük

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı (Öğretmen).
mutsimsek@gmail.com

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin idarî teşkilatı, İslamiyet'ten önceki Türk devletleri ile İslamiyet'in kabulünden sonra kurulan Türk devletlerinin birikimleri sonucu oluşan sentezin bir yansımasıydı. Bu şekilde kendisinden evvelki Türk-İslam devletlerinin 14. yüzyıla kadar oluşan birikimlerini kullanan Osmanlı, bu idarî anlayışa zamanın ve bölgenin şartlarını da dikkate alarak bazı farklı uygulamaları ekledi (İnalçık, 2008: 71-75; Cin ve Akyılmaz, 2000: 169). Osmanlı Devleti'nin klasik çağındaki idarî yapı, belki biraz farklılıkla, Selçuklulardan tevarüs edilmişti. Buna göre, klasik Osmanlı taşra yönetiminin ana birimini sancaklar oluşturuyordu. Zamanla sancakların üstünde eyaletler ortaya çıktı. XIX. yüzyıla gelinceye kadar kabaca, eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da köylere ayrılıyordu. H.1268/M.1852 düzenlemesi bu taksimatı aynen muhafaza etti. Düzenlemeyle, doğrudan eyalete bağlı sancakların idareleri kaymakamlara, kazaların idareleri de müdürlere bırakılıyordu. Tanzimat reformlarıyla “*eyalet*”lerin adı değişerek “*vilayet*” oldu. Sancaklar da liva adını alarak vilayetin alt birimi olarak yapılandırıldı. Livalara da kazalar bağlıydı. Bu idarî yapı XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını devam ettirdi (Baykara, 1988: 22; Yaman, 1940: 125; Ortaylı, 2011; 61).

Tanzimat Dönemi'nde taşra teşkilatının düzenlenişine ilgili ilk ciddi çalışma 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnâmesi'yle mümkün olmuştu. Bu düzenleme ilk defa Tuna Vilayetinde uygulanmış ve başarılı sonuçlar alınmıştı. 1867 yılında ilan edilen Vilâyet-i Umûmiye Nizamnâmesi ise, 1864 düzenlemesinin bütün eyaletleri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmasını ifade ediyordu. Son düzenleme ile vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere taksim olunuyor ve “*umûmi idarenin*” yani vilayetin en yüksek merciinde ise vali bulunuyordu (Yaman, 1940; 198). Vilayetlerin alt birimi olan liva ve kazalar da sırasıyla mutasarrıf ve kaymakam tarafından idare edilecekti (Otaylı, 2011; 62-63). Nihayet bu konuda yapılan son düzenleme, 1913 yılına kadar yürürlükte kalacak olan ve ilk defa nahiyelerin statüsünün de belirlendiği 1287 (1871) İdare-i Umûmiye-i Vilâyât Nizamnâmesi olmuştur. Nizamnâmeye göre; vilayetler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar nahiyelere ve nahiyeler de köylere taksim olunuyordu. Devletin Rumeli, Anadolu ve Afrika topraklarında bulunan toplam 27 vilayet ve 123 sancak, bu yeni düzenlemeye göre örgütlenmişti²⁷. Bu taksimat XX. yüzyılın başlarına kadar varlığını devam ettirmiş, 1913 yılında yapılan düzenleme ile merkezi idarenin daha iyi kontrol sağlaması amacıyla bazı livalar “*elviye-i gayri mülhaka*” adı altında doğrudan merkeze bağlanmıştı²⁸.

Vilayetlerin alt birimi olan sancak/liva idaresi, mutasarrıfın başkanlığında liva idare meclisi tarafından yönetiliyordu. Sancakların idarî, malî, bayındırlık, eğitim, tarım ve ticarete ait işlerini ve idarî uyumsuzluk sorunlarını görüşüp karara bağlayan organlar

²⁷ *Düstur*, Tertip I, C. I, s. 625-651.

²⁸ *Düstur*, Tertip II, C.V, s. 866.

liva idare meclisleriydi²⁹. Mutasarrıfla birlikte muhasebe müdürü, tahrirat müdürü, müftü ve gayrimüslim cemaatlerin ruhanî reisleri livaya meclisinin tabii üyeleriydi³⁰.

Livaların alt birimi olan kaza idaresi, kaymakamın başkanlığında kaza idare meclisi tarafından idare olunuyordu. Kaza İdare Meclisi, kaymakamın başkanlığında; mal müdürü, tahrirat kâtibi, kaza hâkimi (nâib), müftü ve cemaatin rûhani reisleri gibi tabii üyelerin yanında ikisi Müslim ikisi de gayrimüslim olmak üzere dört seçilmiş üyeden oluşuyordu. Kaza meclisleri; idarî davalar, kazaların gelir ve giderlerinin incelenmesi, devlete ait menkul ve gayrimenkul malların idare ve muhafazası, köy yollarının yapım ve onarımı ile köylerin sihhî işlerine dair meseleleri görüşür ve karara bağlardı³¹.

Nahiye idaresi ise kazalardan sonra geliyordu. Bu son düzenlemelerle (1867 ve 1871) nahiyelerin idarî yapısı yeniden oluşturulmuş ve sistemli bir şekilde çalışması temin edilmişti. Bu çalışmada, evvela Osmanlı'da bir idarî birim olarak nahiyelerin teşekkülü, nahiye teşkilatında görev yapanlar ile nahiye müdürlerinin görev ve sorumlulukları hakkında bilgi verilecektir. Akabinde, Kireli'nin Tanzimat Dönemi'nin başlarında nasıl bir idarî yapıya sahip olduğu, hangi tarihten itibaren nahiye statüsünü kazandığı, bu dönemde hangi görevlilerin Kireli Nahiyesi'nde görev yaptığı ve nahiyede görev yapan müdürlerle ilgili suistimal ve yolsuzluklar gibi hususlar değerlendirilecektir. Ayrıca, nahiye idaresinin alt birimi olması nedeniyle köylerin de idarî yapıları hakkında bilgi verilecek ve bu dönemde Kireli Nahiyesi'ne bağlı köyler kısaca belirtilecektir. Son olarak, 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Kireli Nahiyesi'nde oluşturulan belediye dairesi ile ilgili süreç ve Cumhuriyet yıllarında görülen lüzum üzerine nahiye merkezinin Hüyük'e nakli ile 1955 yılında Hüyük'te bir belediye teşkili gibi hususlar, arşiv belgeleri ışığında ortaya konmaya çalışılacaktır.

I. NAHİYE İDARESİNİN KURULMASI

Nahiye tabiri Osmanlı idarî sistemi içerisinde bazen bir yönetim ünitesini ve bölgeyi, bazen de coğrafi bakımdan belli bir alanı veya semti ifade etmek için kullanılıyordu. Özellikle 16. yüzyılda nahiye tabiri oldukça geniş bir coğrafi alanı ifade ediyordu. 17. ve 18. yüzyıllarda tımar sisteminin önemini kaybetmesiyle birlikte ise nahiye, kazaların alt birimi olarak ön plana çıkmaya başladı ki, biraz sonra bilgi vereceğimiz

²⁹ *Düstur*, Tertip I, C. I, s. 644 (90. madde).

³⁰ Livanın idarî karar organlarından başka, görev bölüşümü dolayısıyla kurulan özel ihtisas komisyonlarında ve mahkemelerde de halkı temsil eden üyeler bulunuyordu. Asıl yerel hizmet organları olan bu komisyonlarda seçilmiş üyeler çoğunluğu meydana getiriyordu. Bu komisyonlar; nafia, ticaret ve ziraat, tahsilât, orman, tapu gibi bölümlerdi. Bu komisyonlardan başka Ziraat Bankası, belediye dairesi, polis idaresi gibi farklı konularda görevli gayrimüslim Osmanlı vatandaşına rastlamak mümkündü. Yine yargı örgütünün düzenlenmesiyle ilgili olarak, mahkeme heyetlerinde Müslim ve gayr-i Müslim üyelerin de bulunması esası kabul edilmişti. Ortaylı'ya göre devlet bu düzenlemeyle, yargı işlerini dinî mahkemelerden alarak standart hukuk uygulamasını tesis etmeyi amaçlamıştı (Ortaylı, 2011: 81 ve 84).

³¹ *Düstur*, Tertip I, C. I, s. 644 (92. madde).

üzere, Tanzimat'tan sonra yapılan düzenlemelerle nahiyenin bu özelliği daha da belirgin hale geldi (Şahin, 2006: 307).³²

Tanzimat Dönemi'nde her alanda meydana gelen değişimden yerel yönetim de nasibini aldı ve bunun neticesi olarak yerel yönetim uygulaması XIX. yüzyılın ortalarında başladı (Ortaylı, 2011; 23). Tanzimat'la birlikte eyaletlerin adları vilayete çevrilmiş, sınırlar daraltılmış ve vilayet teşkilatı ortaya çıkartılmıştı. Sancaklar liva adını alarak vilayetin alt birimi halinde örgütlendirilmiş, kazalar da livalara bağlanmıştı. 1864 Vilayet Nizamnâmesi; vilayeti sancaklara, sancakları kazalara, kazaları da karyelere (köylere) ayırıyordu. Nizamnâmede nahije ile ilgili sadece şu ifadelere yer verilmişti: “*Bazı köylerden oluşan küçük daireler, kaza olamadıkları takdirde bir kazaya bağlı olarak idare olunur ve bunlar nahije itibar kılınır*”. Dolayısıyla nizamnamede “*nahiye*” statüsü açıkça belirtilmemiş, yalnızca idari bir birim olarak zikredilmişti (Karpat, 2003:46; Ortaylı, 2011: 61).

11 Rebiulevvel 1293 (6 Nisan 1867) tarihli İdare-i Nevâhi Nizamnâmesi ise, nahiyeler hakkında oldukça farklı bir düzenleme ortaya koymuştur. Buna göre kaza dâhilinde bulunan köy ve çiftlikler, birbirlerine olan uzaklık ve münasebetlerine göre bir veya birkaç daireye bölünerek nahije birimi oluşturulacaktı. Bu düzenleme ile yeni nahiyeler oluşturulmaya başlandı (Yaman, 1940; 215). Nahije yönetiminin, statüsünü belirleyerek daha etraflı bir biçimde düzenleyen ve taşra yönetiminin bir kademesi haline getiren 1871 tarihli Vilâyet-i Umûmiye Nizamnâmesi'dir. Bu nizamnâmeye göre; bir merkezin nahije olabilmesi için nahije dairesine girecek köy ve çiftliklerde en az 500 erkek nüfus olması gerekiyordu³³. Her nahiyenin bir müdürü ve müşavere heyeti olarak bir nahije meclisi bulunacaktı. Nahije müdürünü vali tayin edecek ve Dâhiliye Nezâreti onaylayacaktı. Müdürler adlî ve hukukî işlere karışmadıkları gibi, köy muhtar ve ihtiyar meclislerinin görevlerine de müdahale edemeyeceklerdi. Çünkü nahije köyün üst idari kademesi değildi. Köyün üst idari kademesi kazaydı. Nahiyenin üst idari kademesi liva idi.

Nahije meclisi ise, nahiyenin idari yönden müzâkere ve karar organı olup, 1871 Nizamnâmesi ile varlık kazanmıştı. Nahije meclisleri yılda dört kez toplanacak ve toplantı süresi her seferinde bir haftayı geçmeyecekti. Mecliste alınan kararlar ancak, kaza kaymakamının nahije müdürüne vereceği emir ve talimatla kesinlik kazanıp uygulamaya konulabilirdi. Nahije meclislerinin görevleri; ahalinin çalışmasını sağlayarak bazı binaları, köprü ve köyler arası yolları yaptırmaktı. Ayrıca, otlak ve orman gibi mallara (metruk olanlara) bakmak ve gözetmek; tarım ve ticaretin gelişmesi için köy ihtiyar meclislerinin getireceği teklifleri gözden geçirip, tartışarak

³² Osmanlı kaynaklarında Tanzimat Dönemi'nde yapılan düzenlemelerden evvel kaza-nahije ayrımında bazı karışıklıklar mevcuttu. Bazı sancaklarda kaza yerine doğrudan nahije tabirinin zikredilmesi, tahrir defterlerinin tumar sisteminin mantığına göre kaydedilmesinden kaynaklanıyordu. Ortaylıya göre, bu idarî birimlerin kadı yönetimindeki kaza merkezi olarak kabul edilmesinden çok nahiyelerin de bu isimle belirtilmesinden veya nahije idaresinin idarî birim olarak bu dönemlerdeki belirsizliğinden kaynaklanıyordu (Ortaylı, 2011: 98).

³³ Düstur, Tertip I, C. I, s. 637 (52. madde).

karara bağlamaktı³⁴. Organlarının içinde merkezi hükümet alanları bulunmadığı için, nahiye örgütü nispeten özerk görünüşlü bir yönetim kademesine benziyordu (Ortaylı, 2011: 100-101).

Bu düzenlemelere rağmen nahiye idaresinden istenilen neticenin alınamaması üzerine 11 Rebiulevvel 1293 (6 Nisan 1876) tarihli “*Nevahi Nizamnamesi*” yayımlandı (Yaman, 1940: 214-216). Öncekilere göre bazı yeni uygulamalar getiren bu düzenleme ile, nahiyeyi oluşturacak köylerin merkez kabul edilecek yerleşim birimine üç saatten uzak olmaması, nahiye müdürlerinin halk tarafından seçilmesi ve seçilen müdürün kaymakam vasıtasıyla liva mutasarrıfına bildirilmesi gerekiyordu. Bunun yanında en az dört, en fazla sekiz kişiden oluşan bir nahiye meclisinin oluşturulacağı ve bu üyelerden birinin nahiye müdürünün yardımcısı olacağı, nahiye müdürüne ayrıca bir de kâtip tayin edileceği hükme bağlanıyordu (Kartal, 2013: 17).

II. KİRELİ NAHİYESİ'NİN KONUMU VE NAHİYE MÜDÜRLÜĞÜ

Kireli, Torosların başlangıcı sayılan Anamas ile Sultan dağları arasındaki Şarkıkaraağaç Ovası'nın kuzeyinde bulunan Karagedik sırtlarından itibaren Suğla Gölü'nün ötesine kadar uzunlamasına inen çukurlukta yer alır. Bölge, Beyşehir arkasındaki Lalelik ve Genek dağları ile iki bölmeye ayrılıyordu. Sultan Dağları'ndan çukurluğa doğru inen dereler, alüvyonlarıyla bölgeyi doldurarak Şarkıkaraağaç ve Beyşehir ovaları ile Kireli Ovası'nı meydana getirmektedir (Saraçoğlu, 1990: 370). Gerek iklimi, gerek konumu, gerekse tarihî arka planı nedeniyle Kireli, Beyşehir bölgesiyle bir bütünlük ve birliktelik arz ediyordu (Ramsay, 1960: 387-388). Bu yüzden Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra bölge, büyük oranda aynı idarî hinterland içerisinde muhafaza edilmiş ve Kireli asırlarca Beyşehir'e bağlı bir idarî birim olarak kalmıştır. Bilindiği gibi Beyşehir, 1466 yılında kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Seydişehir ve Bozkır bölgelerini de içine alacak şekilde sancak merkezi olmuştu. Bu dönemde Kireli, Beyşehir'e bağlı dokuz nahiyeden biriydi. Bunlar: Göçü, Kireli, Cezire, Yenişehir, Kaşaklı, Yağan, Yaylasun, Gurgurum ve Bozkır idi. (Erdoğan, 1992: 84).

Tanzimat'ın ilk yıllarına kadar bu idarî yapısını muhafaza eden Kireli, 1841 yılında oluşturulan muhassıllık uygulaması çerçevesinde Beyşehir Muhassıllığı'na bağlı bir kaza olarak idare edilmeye başlanmıştı (Muşmal, 2005: 62). 1867 tarihli düzenlemeye kadar Kireli'nin “*kaza*” olarak idare edildiği, bu dönemde tertip edilen maliye defterlerinden anlaşılmaktadır.³⁵ Zira biraz sonra daha detaylı bilgi vereceğimiz

³⁴ Düstur, Tertip I, C. I, s. 645-647 (94-106. maddeler).

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Mâliye Vâridât Muhasebe Defterleri (ML.VRD.d), 5177. Bir başka örnek için bkz. BOA, Mâliye Vâridât Cizye Defterleri (ML.VRD.CMH.d), 1184, 21 Şevval 1866/30 Ağustos 1850. Osmanlı kaynaklarında kaza-nahiye ayırımındaki karışıklık 16. yüzyılda bazı sancaklarda kaza yerine doğrudan nahiye biriminin zikredilmesi ve tımar sisteminin mantığına göre kaydedilmesinden kaynaklanıyordu (Şahin, 2006: 307). Aslında bu durum Kireli için de geçerlidir. 16. yüzyılda Kireli (Kır-İli), kaza olarak merkeze bağlı, ancak tımar bölünmesi bakımından nahiye olarak Karaman Eyaleti içinde Beyşehir Sancağı'na bağlı idi. Kireli'nin 16. yüzyılda kaynaklarda kaza olarak, 17. yüzyıldan itibaren ise kayıtlarda Beyşehir'e

üzere, bu döneme dair arşiv kayıtlarında Kireli için “*kaza*” tabiri kullanılmaktaydı. Kireli’de “*nahiye*” idaresinin tesisi ancak, 1867 tarihli düzenlemeden sonra mümkün olmuştu. Konya Vilayeti’ne ait 1285 (1868) yılı salnâmesine göre Kireli, yeni düzenlemelere bağlı olarak, ilk defa Beyşehir Kazası’na bağlı bir nahiye olarak gösteriliyor ve nahiye idaresinde görevli zabıta memuru hakkında bilgi veriliyordu. 1322 (1906) yılına kadar tertip edilen toplam 28 vilayet salnâmesinde de Kireli’nin bu statüsünü devam ettirdiği görülmektedir.³⁶

Nahiye idaresinin başında müdür adı verilen yöneticiler bulunduğunu daha evvel ifade etmiştik. Nahiye müdürleri vali tarafından tayin ediliyor ve bu tayin Dâhiliye Nezâreti tarafından onaylanıyordu. 1867 Nizamnamesi’ne göre, müdür olacaklar için; o yöre halkından ve Osmanlı uyruğundan olması, 25 yaşını doldurmuş, okuyar taifesinden ve sicilinin temiz olması gibi vasıflar aranmaktaydı. Bu nizamnâme, müdürlerin görevlerini teferruatlı bir şekilde ortaya koyuyordu. Bu görevler kısaca; kanun ve nizamları ilan etmek, doğum-ölüm olaylarında muhtarların araştırmalarını kontrol etmek, muhtar ve ihtiyar meclisi seçimlerini takip edip bunlarla ilgili sorunları kazaya bildirmek, nahiye meclisine başkanlık ederek alınan kararları kaymakama bildirmek, nahiyede asayiş sağlaması ve cinayet olaylarına ait bilgileri toplayıp kazaya iletmek, kaymakamın asayiş ile ilgili emirlerini nahiyede uygulamak, tahsildar ve mültezimlerin hal ve hareketlerini kontrol edip toplanan vergilere nezâret etmektir. Müdür, vilayet yönetiminin üst kademelerine karşı nahiyenin mülkî amiri olarak sorumluydu (Yaman, 1940: 202-203; Ortaylı, 2011: 100). 1876 tarihli Nevahi Nizamnamesi’nde ise, nahiye müdürünün ileri derecede okuyar olması, imam, papaz, öğretmen veya memurlardan herhangi birisinin bu göreve tayin edilmemesi ve müdürlük seçimlerinin iki yılda bir yapılması gibi uygulamalara yer veriliyordu (Kartal, 2013: 17).

Biraz evvel de belirttiğimiz gibi, 1867 tarihli düzenlemeden evvel Beyşehir Sancağı’na bağlı bir “*kaza*” olarak idare olunan Kireli Kazası Müdürlüğü’ne tayin olunanlara dair arşiv kayıtları bize, hem bu dönemdeki müdürlerin isimleri hem de idareleri esnasında yaşanan olayların içeriği hakkında bilgi vermektedir. Kaza müdürlerine dair isimlere ancak 1845 yılından itibaren ulaşabiliyoruz. Buna göre; H.1261-1266 (1845-1850) yılları arasında Kireli Kazası Müdürü Veli Ağa’dır.³⁷ 1850 yılına kadar bu vazifede kalan Veli Ağa, halktan uygunsuz olarak vergi topladığından dolayı az-

bağlı nahiye olarak zikredilmesi, yukarıda belirtilen karışıklığın bir neticesiydi (Akıncı, 2010: 1-10). Dolayısıyla nahiye idaresinin idari birim olarak bazı dönemlerdeki belirsizliği, belgelerde bu şekilde geçmesine neden olmuştur (Ortaylı, 2011: 98-99).

³⁶ Bu hususla ilgili birkaç örnek için bk., *Konya Vilayet Salnâmesi* (KVS), 1285 (1868): 41; 1290 (1873): 43; 1300 (1883): 100; 1310 (1892): 130; 1322 (1906): 100.

³⁷ Tanzimat’ın İlanı’ndan sonra Meclis-i Vâlâ kararı doğrultusunda kaza müdürü görevlendirmesinin, kaza ileri gelenlerinin toplanarak aralarından birini müdür seçmeleri suretiyle yapılacağı hükme bağlanmıştı. Bu müdürlerin iyi huylu, halkın ve devletin menfaatini daima gözetecek becerikli kimselerden seçilmeleri salık veriliyor, müdürlerin bir yolsuzluk olayına karışmaları ihtimaline karşı da “*kefalet yönetimi*” usulü ile güvenilir bir kefil göstermeleri isteniyordu. Böylece müdürler yolsuzluk yaptıklarında zarar kefillerden tahsil edilecekti (Muşmal, 2005: 70).

ledilerek yerine Ahmet Bey tayin edilmişti³⁸. Ahmet Bey görevine devam ederken 11 Haziran 1851 tarihinde vefat edince³⁹ yerine, yaklaşık bir yıl bu görevi yapacak olan Halil Ağa tayin edildi. Halil Ağa'nın 1852 yılında vefatıyla da yerine Ömer Ağa görevlendirildi⁴⁰. Ancak Ömer Ağa bir süre sonra görevinden azledildi. Onun yerine bir müddet vekâleten Mehmet Ağa bakmışsa da 1854 yılında Sadreyn Müsteşarı Tahir Efendi'nin damadı Biga eski Müdürü Yahya Efendi tayin edildi⁴¹. Yahya Efendi bir yıl müddetle icra ettiği Kireli Kazası Müdürlüğü'nden istifa edince yerine 1855 yılında Beyşehir Kazası Müdürü Akif Ağa getirilmişti⁴². Akif Ağa'nın ne kadar süre ile müdürlük görevini sürdürdüğünü bilemiyoruz. Zira kayıtlarda, 1857 yılında müdür Esad Ağa'nın yerine Selim Ağa'nın tayini söz konusu olduğuna göre uzun bir süre bu görevde kalmadığı anlaşılıyor⁴³. Bunun yanında Akif Ağa'nın bu süreçte kaza müdürlüğü vazifesine ikinci defa getirildiği görülüyor ki, bu ikinci görevi de yerine Rüstem Ağa'nın 1863 yılında tayini ile sone ermiştir⁴⁴.

H.1285/M.1868 yılında itibaren ise, Kireli artık nahiye statüsünde idare edilmeye başlanmış ve vilayet salnamelerinde Beyşehir Kazası başlığı altında ayrı bir bölüm açılarak Kireli Nahiyesi'nde görev yapan müdür ve nâiblere dair bilgi verilmeye başlanmıştır. Mevcut Konya Vilayet Salmelerine göre, 1868 yılından 1906 yılına kadar Kireli'de görev yapan müdürlerin isimleri ve görev yaptığı yıllara dair bilgiler şu şekildeydi:

Tablo 1: 1868 Yılından İtibaren Kireli Nahiyesinde Görev Yapan Müdürler⁴⁵

Görev Yılı	Nahiye / Zabıta Müdürü	Naib Vekili
1868	Mustafa Ağa	
1869	Osman Şevki Efendi	
1870	Osman Şevki Efendi	

³⁸ BOA, İrade Meclis-i Valâ (İ.MVL), 175/5208, 28 Şevval 1266/6 Eylül 1850. Veli Ağa başlangıçta Kireli Kazası müdürlüğünü maaş almadan yapmayı kabul etmiş, ancak ahalden "masârif" adı altında fazladan vergi topladığı anlaşıncaya görevden azledilmişti (Muşmal, 2005: 71).

³⁹ BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilâyet Yazışmaları (A.MKT.UM), 38/87, 11 Şaban 1267/11 Haziran 1851.

⁴⁰ BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Valâ Yazışmaları (A.MKT.MVL),53/57, 23 Şevval 1268/10 Ağustos 1852.

⁴¹ BOA, SadâretMektubî Kalemi Nezâret ve Devâir Yazışmaları (A.MKT.NZD), 108/37, 14 Rebiulâhîr 1270/14 Mart 1854.

⁴² BOA, İ.MVL, 340/14652, 29 Zilkâde 1271/8 Ağustos 1855.

⁴³ BOA, A.MKT.MVL,85/59, 2 Şevval 1273/26 Mayıs 1857.

⁴⁴ BOA, A.MKT.MVL,130/30, 30 Muharrem 1278/23 Mart 1863. Rüstem Ağa bu vazifeye bin kuruş maaşla tayin edilmişti. Müdür maaşları bu dönem umumiyetle bin maaş civarındaydı. Müdür tayinleriyle ilgili belgelerde ne kadar maaş ödeneceği de belirtiliyordu.

⁴⁵ KVS, 1285 (1868): 41; 1286 (1869): 41; 1287 (1870): 45; 1288 (1871): 45; 1289 (1872): 43; 1290 (1873): 43; 1291 (1874): 44; 1292 (1875): 44; 1293 (1876): 45; 1294 (1877): 61; 1295 (1878): 63; 1296 (1879): 96; 1298 (1881): 80; 1299 (1882): 60; 1300 (1883): 100; 1301 (1884): 89; 1302 (1885): 66; 1303 (1886): 180; 1304 (1887): 85; 1305 (1888): 86; 1306 (1889): 89; 1307 (1890): 80; 1309 (1892): 81; 1310 (1893): 130; 1312 (1894): 129; 1314 (1896): 125; 1317 (1899): 146; 1322 (1906): 100. Son olarak, Kireli Nahiyesi'nde, milli mücadele yıllarında Kızılviranlı Tahir Bey'in müdürlük yaptığını, milli mücadele gazilerinden Hüyük'lü Mustafa İrfan İmdat'ın anılarından öğreniyoruz (Karaca, 2000: 31).

1871	Arif Efendi	
1872	Arif Efendi	
1873	Mehmet Ağa	
1874	Salih Ağa	Ahmet Efendi
1875	Süleyman Efendi	Osman Efendi
1876	Osman Efendi	Ahmet Efendi
1877	Osman Efendi	Ahmet Efendi
1878	Mehmet Şerif Efendi	Ahmet Efendi
1879	Ömer Bey	
1881	İzzet Efendi	Yusuf Efendi
1882	Abdurrahman Efendi	Yusuf Efendi
1883	Abdurrahman Efendi	Yusuf Efendi
1884	Abdurrahman Efendi	Yusuf Efendi
1885	Abdurrahman Efendi	Hacıbaba Efendi
1886	Mehmet Efendi	Mehmet Efendi
1887	Hakkı Efendi	Ali Rıza Efendi
1888	Hakkı Efendi	Ali Rıza Efendi
1889	Hamdi Efendi	Ali Rıza Efendi
1890	Hamdi Efendi	Ali Rıza Efendi
1892	Hüsnü Efendi	Mehmet Efendi
1893	Bekir Kazım Efendi	Arif Efendi
1894	Ali Faik Efendi	Ahmet Efendi
1896	Ali Faik Efendi	Necip Efendi
1899	Mehmet Süreyya Efendi	Şükrü Efendi
1906	Mehmet Şükrü Efendi	Mehmet Said Efendi

Görüldüğü gibi, nahiye müdürlerinin görev süreleri birkaç yılı geçmiyordu. Tabloda naib vekili olarak görev yapanları da belirttik. Çünkü nahiyelerde müdürlerle birlikte bir de “*Nâib Vekili*” görevlendiriliyordu. Bunlar, kazalardaki kadıların bir temsilcisi sıfatıyla nahiyelerdeki şer’î muamelelere nezaret etmekle mükellefi (Uzunçarşılı, 1965: 117).

1867 Vilayet Nizamnâmesi gereğince vilayetler dâhilinde bulunan kaymakamlıkların mutasarrıf, müdürlerin kaymakam ve nahiyelerdeki zabıta memurlarının müdür unvanı alması kararlaştırılmıştı (Karpat, 2003: 46; Yaman, 1940: 177). Kayıtlarda, Kireli Nahiyesi idarecileriyle ilgili müdür tabirinin ancak 1877 yılından itibaren kullanıldığı görülüyor. Belirtilen yıl nahiye idarecisi olarak görev yapan Osman Efendi’ye eskiden olduğu gibi “*zabıta müdürü*” denilirken Ömer Bey’den itibaren gelenlere “*nahiye müdürü*” ünvanı verilmeye başlanmıştır⁴⁶.

III. MÜDÜRLER HAKKINDA ŞİKÂyetLER

Müdürler seçilirken güvenilir olmasına dikkat edilirdi. Ancak, yine de bu müdürler içerisinde olumsuz tavır sergileyenler olurdu. Bu şikâyetler, Sadarete kadar iletildiğinde Meclis-i Vâlâ ile vilayetler ve kaymakamlıklar arasında yazışmalar yapılır; gerek görüldüğünde de nahiye müdürü görevinden alınır. Kireli’de görev yapan müdürler ile ilgili bazı olumsuzluklar yaşanmış ve buna bağlı olarak şikâyetler olmuştur.

⁴⁶ BOA, İ.MVL, 175/5208, 28 Şevval 1266/6 Eylül 1850; A.MKT.MVL,85/59, 2 Şevval 1273/26 Mayıs 1857; 1296 (1879) KVS, s. 96-97.

1845-1849 yılları arasında müdürlük yapmış olan Veli Ağa, uygunsuz olarak fazla vergi topladığı için Kireli halkı tarafından şikâyet edilmişti. Müdürün kanun ve nizama uygun olmayan uygulamaları bölge ahalisinin mağduriyetine sebep olmuş ve bu durum ahaliyi üst makamlara bir dilekçe yazmak zorunda bırakmıştı. Kireli'den toplam 36 kişinin imzalayıp Meclis-i Vâlâ'ya gönderdiği arzuhalde; müdürün 1845 senesinden 1849 senesine kadar kazanın mal vergisi üzerine bir yük (76 bin guruş) zam yaptığı, bu meblağı zor kullanarak tahsil eylediği; yine aşar vergisinin üzerine 30 bin guruş zam yaparak tahsil etmiş olduğundan fukara halkın dağlara kaçarak perişan oldukları belirtilmekte idi. Bu şikâyet üzerine Meclis-i Vâlâ, Konya Valisi Selim Paşa'ya gönderdiği tezkirede, “*vergiye akçe zammıyla fazladan vergi toplandığından*” bahisle müdürün azlini ve Konya Meclisi'nde muhakemesini, müdürlüğe de uygun birisinin atanmasını istemişti⁴⁷.

Yapılan tahkikat neticesinde, halkın Veli Ağa ile ilgili şikâyetlerinin gerçek olduğu anlaşılmış ve Meclis-i Vâlâ tarafından Konya Vilayetine gönderilen yazıda, Veli Ağa'nın müdürlüğü esnasında halktan fazladan topladığı 51.780 kuruşun, evvelâ varsa Kireli'nin hazine dairesine olan borcunun kapatılması, yoksa kalan paranın ahaliye dağıtılması ve ayrıca bölgede bu tür olaylara bir daha mahal verilmemesi istenmekteydi. Neticede Veli Ağa görevinden alınmış ve yerine Ahmet Bey tayin edilmişti⁴⁸.

Ayrıca Veli Ağa'nın haktan zorla vergi toplaması nahiyyede bazı olumsuz olayların yaşanmasına da zemin hazırlamıştı. Veli Ağa'nın zimmetine para geçirmesi ve halka verdiği sıkıntı insanlar üzerinde öylesine bir hoşnutsuzluk oluşturmuştu ki, müdürün görevden azledilmesi dahi bu hoşnutsuzluğu ortadan kaldıramadı. Kireli'den Deli Süleyman, Şevval oğlu Mustafa, Kel İbrahim, Selki Köyü'nden Çakıllı oğlu Ali, Çavuş Köyü'nden Abdurrahman, Suludere Köyü'nden Hacı İbiş oğlu Ahmet ve Göçeri Köyü'nden Oruç oğlu Emir Ahmet adlı şahıslar etraflarına topladıkları 150 kişiden oluşan kuvvetle, “*cümlesi silahlanarak*” eski müdür Veli Ağa'yı öldürmüşlerdi. Veli Ağa'nın bu şekilde öldürülmesi, Konya Vilayeti'nin bölgede gerekli tedbirleri alması ve bu olayda sorumluluğu bulunanları yakalayıp cezalandırması için merkezî idare tarafından uyarılmasına neden olmuştu⁴⁹.

Benzer bir olay yine bölge ahali tarafından Dersaadete gönderilen bir arzuhal ile dile getirilmiş ve Kireli Nahiyesi Müdürü'nün zulüm ve haksızlığından şikâyet edilmişti. Şikâyet dilekçesi Dâhiliye Nezareti'ne kadar ulaşmış ve dilekçede müdürün halka olan muamelesinden duyulan memnuniyetsizlik dile getirilmişti. Dâhiliye Nezâreti de Konya Valiliği'ne gönderdiği 20 Ağustos 1895 tarihli yazıda, Kireli Nahiyesi Müdürü'nün “*muâmelât-ı zulmiye ve gadriyesinden dolayı*” ahalinin huzursuz

⁴⁷ BOA, İ.MVL, 175/5208, 28 Şevval 1266/6 Eylül 1850.

⁴⁸ BOA, A.MKT.MVL,36/8, 7 Safer 1267/12 Aralık 1850.

⁴⁹ BOA, A.MKT.UM, 46/31, 17 Rebiulâhir 1267/19 Şubat 1851.

olduğunun anlaşıldığı belirtiliyor ve ulaşan bu bilgi doğrultusunda olayın etraflıca araştırılarak neticenin bildirilmesi isteniyordu⁵⁰.

Bir başka olay ise, Kireli Kazası Müdürü müteveffa Halil Ağa ile zevcesinin Saraçhane başında bulunan ve kendilerine ait olan mülkün tasarrufuyla ilgili bir anlaşmazlık meselesidir. Bahsi geçen mülkü daha önce kendi rızalarıyla Sarraf Zenbeoğlu Yorgi'ye satmış oldukları (bey' ve temlik) halde, daha sonra Ağa'nın vefatıyla eşi satış akdi gereği sattığı mülkü terk ve teslim etmek istememişti. Bu husus Meclis-i Vâlâ'ya kadar intikal etmiş ve Konya Valiliği'nden anlaşmazlığın acilen halli istenmişti⁵¹. Daha sonra Sarraf Zenbeoğlu Yorgi, Halil Ağa'nın kendisine sattığı Saraçhane'deki mülküne baskın yapmış ve Halil Ağa'nın eşine ait bazı eşyalarına zarar vermişti. Bunun üzerine Zabtiye Mûşirliği vilayetten, olayın araştırılması ve Yorgi'nin tutuklanarak gönderilmesini istemişti⁵².

Bu hususla ilgili zikredebileceğimiz bir diğer olay da, Kireli Kazası Meclis Azası Hüseyin Ağa'nın, Ebulvefa Köyü'nden Elmas Hatun'u kaçırması meselesidir. Hüseyin Ağa kadını evinde üç gün süre ile alıkoymuş, ayrıca kadının babasını da dövmüştü. Meclis-i Vâlâ'ya kadar ulaşan olayın etraflıca araştırılması için Konya Valiliği'ne bir tezkire gönderilmişti. Vilayetçe yapılacak tahkikatın neticeleninceye kadar Hüseyin Ağa'dan azalık mazbatası da alınmıştı⁵³.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, kazaların/nahiyelerin idaresi için vazifelendirilen müdürler belirli vasıfları haiz olarak seçilip tayin edilmelerine rağmen, kanun ve nizama aykırı hareket edenleri oluyordu. Halkın menfaati yerine kendi çıkarlarına öncelik veren, halka zulmeden veya ahlaka mugayir hareketlerde bulunanlar, yapılan tahkikat neticesinde suçlu oldukları anlaşılınca görevlerinden uzaklaştırılıyordu.

IV. YOLSUZLUK YAPAN NAHİYE MÜDÜRLERİ

Kireli Kazası/Nahiyesi'nde görev yapan müdürler içerisinde halkın şikâyetlerine sebebiyet verecek harekette bulunanlar olduğu gibi müdürlük yaptığı süre zarfında, toplanılan vergileri zimmetine geçiren müdürler de bulunuyordu. 1852 yılında yapılan düzenleme ile *"müdürlerin herhangi birisi, zimmetine devlet mallarını geçirecek olursa, ihtilas edilen mallar, onu intihap (atayan) eden vali, mutasarrıf ve kaymakama tazmin ettirilecek (ödettirilecek) ve irtikâp yapan (bu işi işleyen) müdür de nefyolunacaktı (sürgün edilecekti)"*. Dolayısıyla biraz sonra örneklerde de görüleceği üzere Sadâret'e intikal eden bu tür olaylar önce Konya Valiliği'ne bildiriliyor, yapılan tahkikat neticesine göre müdürlerin göreve devam edip edemeyeceğine karar veriliyordu. Yukarıda bilgi verdiğimiz gibi, 1845-1849 yılları arasında müdürlük yapan Veli Ağa, ahaliden fazla vergi toplamış, bu fazla meblağı da zimmetine geçirmişti. Yapılan tahkikat neticesinde

⁵⁰ BOA, Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi (DH.MKT), 121/1, 7 Safer 1311/20 Ağustos 1895.

⁵¹ BOA, A.MKT.NZD, 132/32, 23 Cemâziyelâhir 1271/13 Mart 1855.

⁵² BOA, A.MKT.NZD, 141/79, 16 Şaban 1271/4 Mayıs 1855.

⁵³ BOA, A.MKT.UM, 385/24, 19 Cemâziyelâhir 1276/13 Ocak 1860.

zimmetine 51.780 kuruş geçirdiği anlaşılmış ve bu meblağın tahsili için vilayete gerekli talimat verilmişti⁵⁴.

Kireli’de müdür olarak vazife görürken 28 Temmuz 1852 tarihinde vefat eden Halil Ağa’dan kalan 6.809 kuruş hazine alacağı da, varsa veresesinden yoksa “*mûcib-i nizam*” kefilinden tahsili, Konya Valiliği’ne gönderilen bir tezkireyle Meclis-i Vâlâ tarafından istenmişti⁵⁵. 10 Ağustos 1852 tarihinde Meclis-i Vâlâ tarafından Konya Valiliği’ne gönderilen ikinci bir tezkire ile müteveffâ Halil Ağa’da kalan 6.809 kuruşun veresi veya kefilinden tahsili istenmekle birlikte yerine yeni müdür olarak tayin edilen Ömer Ağa’nın kanunsuz harekette bulunmaması ve zimmetine devlet malından akçe geçirmemesi için dikkatli olunması tembihlenmişti⁵⁶.

Yine Kireli Kazası Müdürü iken istifa eden Esad Ağa’nın kontrol edilen muhasebesi neticesinde 11.494 kuruşu zimmetine geçirdiği anlaşılmıştı. Bu 11.494 kuruşluk zimmetin yarısı tahsil olunmuş, ancak diğer yarısı için Vilâyet Meclisi tarafından gerekli işlemlerin yapılması ve neticesinin Meclis-i Vâlâ’ya bildirilmesi için Konya Valiliği’ne tezkire gönderilmişti⁵⁷.

Bir diğer zimmet meselesinde ise, Kireli Kazası Müdürü Ahmet Bey’in 1848 yılına ait nahiyeye vergisi aşarından 11.387 kuruşu aldığı ve bu meblağı tekrar yerine koymadığı anlaşılmıştı. Ahmet Bey müdürlükten ayrıldıktan sonra Dersaadet’e gitmiş, ancak yapılan tahkikat neticesinde ne müdürün izine ne de herhangi bir kefil kaydına rastlanmamıştı. Neticede bu husus yıllardır çözülememiş ve aradan elli yıl gibi uzun bir süre geçmesinden dolayı tahkikatın sağlıklı yapılmadığı da ifade edilmişti⁵⁸.

Dolayısıyla bu örneklerde de görüldüğü gibi, devlet hazinesine ait malı zimmetine geçiren müdürler hakkında gerekli işlem yapılıyor, yapılan araştırma neticesinde zimmet iddiası sabit olunca ilk olarak bu meblağın tahsiline çalışılıyordu. Tahsilat yapılırken ilk olarak hazinenin zararı tazmin ediliyor, kalanı da mağdur olan halka dağıtılıyordu.

V. NAHİYE İDARESİNDEKİ DİĞER GÖREVLİLER

Nahiyelerin idari bir birim olarak ilk defa 1867 ve 1871 Nizamnameleri vesilesiyle sistemleştirildiğini yukarıda belirtmiştik. Her nahiyenin bir idare merkezi olacak ve işler buradan yürütülecekti. Nahiyeye müdürünün yanında nâib vekilinin de görev yaptığını ifade etmiştik. Bu nâibler, nahiyedeki şer’i muameleleri kazadaki kadı adına yürütmekteydi.

Nahiyelerde müdür ve nâibin dışında görev yapanlar şunlardı: Vergi kâtibi, tahrirat kâtibi, nüfus memuru, reji memuru ve sandık emindir. Vergi kâtibi, nahiyeye müdürü nezaretinde toplanılan vergilerin kaydını tutmakla birlikte, yıl içerisinde vergi ta-

⁵⁴ BOA, İ.MVL, 175/5208, 28 Şevval 1266/6 Eylül 1850; BOA, A.MKT.MVL, 36/8, 7 Safer 1267/12 Aralık 1850.

⁵⁵ BOA, İ.MVL, 237/8413, 10 Şevval 1268/28 Temmuz 1852.

⁵⁶ BOA, A.MKT.MVL, 53/57, 23 Şevval 1268/10 Ağustos 1852.

⁵⁷ BOA, A.MKT.MVL, 130/30, 30 Muharrem 1278/7 Ağustos 1861.

⁵⁸ BOA, İ.MVL, 22/115, 5 Muharrem 1315/6 Haziran 1897.

hakkukları ile de ilgileniyordu. Tahrirat kâtiplerinin görevi ise, kaza ve nahiyelerde yazı işleriyle ilgili vazifeleri yerine getirmektir. Yine nahie müdürünün kendine verdiği belirli görevi yapmakla da yükümlüydü (Pakalın, 1954: 258).

Bilindiği gibi, 1871 tarihli düzenlemeyle liva ve kazalarda nüfus daireleri oluşturulmuştu. Kaza idaresinde yer alan bu birime bağlı bir “*nüfus mukayyidi*” de nahiyede görev yapacaktı. Bu görevliler, nahie ve buraya bağlı köylerdeki doğum ve ölüm olaylarını kaza nüfus dairesine bildirmekle yükümlüydüler (Çimen, 2012: 204).

Reji memuriyetine gelince; “*Reji*” kelime anlamı itibarıyla, tütün ve içki gibi mahsulatın üretimi ve bu ürünlerin hem üretimi hem de kontrolünü yapan şirket ve idareyi ifade etmekteydi. Bölgedeki reji memurları, Kireli ve civarında yetiştirilen keten, kenevir vs. gibi ürünlerin üretim ve denetimini takip ediyordu. 1309 (1892) yılına ait Konya Vilayet Salnamesi’nde Kireli Nahiyesi’nin Reji memuru olarak İlya Efendi görülmektedir (KVS, 1309 (1892): 84). 1312 (1894) tarihinde ise reji memuru olarak Seyit Efendi görevlendirilmişti (KVS, 1312 (1894): 129).

Sandık emini ise, devlete ait para ve menkul kıymetleri alıp veren ve elinde tutan görevlilerdi. Bu memurlar aynı zamanda bunların muhafazasıyla da yükümlüydüler (Pakalın, 1954: 122). Görevleriyle ilgili kısaca bilgi verdiğimiz bu hizmet alanlarında çalışan şahısların isimleri şu şekildeydi:

Tablo 2: Kireli Nahiyesi’nde Görev Yapan Memurlar (1868-1906 yılları arası)⁵⁹

Yıllar	Nahiyedeki Görevliler				
	Vergi Kâtibi	Tahrirat Kâtibi	Nüfus Memuru (Mukayyedi)	Reji Memuru	Sandık Emini
1868-1879	Osman Efendi				
1876-1878			Ahmet Efendi		
1881	Mehmet Efendi				
1882-1884	Ömer Efendi				
1885	Hüseyin Efendi				
1886	Hüseyin Efendi				Yorgi Efendi
1887-1890	Hasan Efendi				
1892	Osman Efendi	Osman Efendi		İlya Efendi	
1893	Osman Efendi	Hasan Efendi			
1894	Osman Efendi	Hasan Efendi		Seyyid Efendi	
1896	Osman Efendi	Ahmet Efendi			
1899		Halil İbrahim Efendi			
1906		Hamdi Efendi			

⁵⁹ Bu bilgiler için bkz: KVS, 1285 (1868): 41; 1286 (1869): 41; 1287 (1870): 45; 1288 (1871): 45; 1289 (1872): 43; 1290 (1873): 43; 1291 (1874): 44; 1292 (1875): 44; 1293 (1876): 45; 1294 (1877): 61; 1295 (1878): 63; 1296 (1879): 96; 1298 (1881): 80; 1299 (1882): 60; 1300 (1883): 100; 1301 (1884): 89; 1302 (1885): 66; 1303 (1886): 180; 1304 (1887): 85; 1305 (1888): 86; 1306 (1889): 89; 1307 (1890): 80; 1309 (1892): 81; 1310 (1893): 130; 1312 (1894): 129; 1314 (1896): 125; 1317 (1899): 146; 1322 (1906): 100.

Yukarıdaki tabloda vergi kâtibi ve tahrirat kâtibi gibi alanlara büyük oranda görevlendirmeler yapıldığı halde, nüfus, reji ve sandık eminliği gibi memuriyetlerin büyük oranda boş kaldığı görülüyor. Ancak sandık eminliği gibi nahiye için önemli bir görev alanının uzun bir süre boş kalması uygun olmayacağından, bu hususla ilgili salnamelerde eksik bilgiler bulunabileceğini⁶⁰ hatırdta tutmakta fayda vardır. Nahiye sandık eminliği vazifesi, 1886 yılında Yorgi isminde bir Rum'a verilmişti ki, buradan Rumların bölge ekonomisinde etkili oldukları söylenebilir.

VI. NAHİYENİN ALT BİRİMİ OLAN KÖY İDARESİ VE KİRELİ NAHİYESİNE BAĞLI KÖYLER

Köy ve mahalle idareleri nahiyelerin alt birimi olması itibariyle ayrı bir öneme sahipti. Şehirlerde mahalle ve kırsal alanda da köy toplulukları; Osmanlı yönetiminin klasik devrinden itibaren en alt birimleriydi. XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar üst yöneticilere karşı mahallenin sorumlu yöneticisi imam, haham veya papazdı (Karpap, 2003: 64). İmam, kadiya bağlı iken diğerleri ise patrikhane veya hahambaşının temsilcisi idi. Bu alanda yapılan reformlarla birlikte mahalle ve köylerde muhtarlıklar kurulmaya başlayınca, imama veya papaza göre muhtar daha yetkili bir yönetici olmuştu. Kadıların idari etkileri azalıp ellerinden beledî ve güvenlik hizmetleri alınınca mahalle ve köy imamlarının da etkileri o oranda azalmıştı. Zira bu boşluğu muhtarlar dolduracaktır⁶¹.

Muhtarlıklar, 1833'ten itibaren mahalle ve köylerde kurulmaya başlandı. Bu arada, eski döneme ait kethüda/kahya ve ayan tabirleri de kullanılıyordu. Fakat zamanla bu kullanımlar kaybolarak sadece muhtar tabiri kaldı. 1864 Vilayet Nizamnâmesi'nden sonra şehirlerde mahalle muhtarlıkları zaptiye amirlerince, köy muhtarlıkları da kaymakamlarca denetlenmeye başlanmıştı. 1864 ve 1871 Nizamnameleri köylerde, her sınıf halk için seçimle gelen iki muhtarın bulunmasını öngörmekteydi. Bu iki muhtarın seçilebilmesi için bir köyde hane sayısı yirmiye geçmesi gerekiyordu. Seçimden sonra muhtarlar kazaya bildirilerek, kaymakamın emriyle tayin olunacaktı⁶². Muhtar, halkın temsilcisi olarak en küçük idarî birimde, halk ile devletin ilişkilerini sağlamak gibi bir fonksiyona sahipti. Muhtarlıklar yaygınlaşınca; vergilerin toplanması, mahallenin güvenlik işleri ve beledî hizmetleri muhtarlara bırakıldı.

⁶⁰ Salmameler bazı alanlarda önemli bilgi sağlasa da, hazırlanışı esnasında bu işle görevli memurların gereken hassasiyeti göstermemesi ve verilen bilgiler arasındaki uyumsuzluk, hem bu alanda bilgi eksikliği olabileceğini hem de salnamelerin araştırmacılar tarafından daha ihtiyatlı kullanılmasını gerektirğini ortaya koymaktadır (McCarthy, 1998: 178).

⁶¹ Muhtarlık teşkilatı ilk olarak İstanbul'da başlamıştır. Çünkü Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra İstanbul'da meydana gelebilecek şehrin güvenliğini sağlama, vergilerin toplanması ve mahallelerin düzeninin sağlanması her mahalleye evvel ve sâni olarak tayin edilen bu muhtarlara bırakılmıştır (Ortaylı, 2011: 107-109).

⁶² Düstur, Tertip I, C.I, s. 638-639 (59 ve 60. maddeler). Köyde meydana gelen herhangi bir olayda ilk olarak muhtarın görüşü alınırdı. Aynı şekilde veraset, miras taksimi ve nafaka gibi durumlarda ilk görüşüne başvurulananlar muhtarlar olurdu. Muhtarlar, köylerinde meydana gelen olayları en yakın mülki ve askerî birimlere bildirmekle de yükümlüydüler. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyen muhtarlar, muhakemeleri neticesinde suçlu bulunurlarsa cezalandırılıyordu (Baykara, 1998: 39).

Muhtarlar, nahiyeye müdürü tarafından kendilerine verilen kanun ve nizamları, hükümet emirlerini köylerine duyurmakla mükellefi. Muhtar zincirleme olarak bütün mahallenin veya köyün kefiliydi ve imam da muhtara kefil olmaktadır. Ayrıca halkın vergi ile ilgili sorunlarında ve diğer davalarında yardımcı olmak muhtarın göreviydi (Yaman, 1940: 207; Ortaylı, 2011: 112; Çadircı, 1988: 354).

Eğer bir cemaat bir köy veya mahallede yirmi haneden az ise ikinci muhtarını seçemeyecek, sadece bir muhtarı olacaktır. 1871 Nizamnâmesi, yeni bir organ olarak, köylerde “ihtiyar meclislerini” de kurduyordu. Karma köylerde her cemaatin kendi ihtiyar meclisi olacaktır. Meclis üyeleri 3-12 kişi arasında değişiyordu. İmamlar ve papazlar kurulun tabii üyesi idi. İhtiyar meclisleri, kendi cemaatlerinin hissesine düşen vergiyi salıp, üleştirmek ve toplanmasını gözetmekle yükümlüydüler. Meclisler cemaat üyeleri arasındaki davaları barış yoluyla çözebilirlerdi. Ancak bu mümkün olmazsa mesele mahkemede çözüme kavuşturulurdu. İhtiyar heyeti azaları da bu hususta mahkemeye bilgi sağlayarak yardımcı olurlardı (Çadircı, 1991: 354; Ortaylı, 2011: 112).

H.1256/M.1840 senesine ait 9819 numaralı Beyşehir Temettuât Defteri’nde Kireli’ye bağlı köy sayısı 22 idi⁶³. 1868 yılında ise köy sayısı 23 olmuştur (KVS, 1285 (1868): 91). 1874 yılında sayı yine 22’ye düşmüş (KVS 1291 (1874): 172), 1899 yılında tekrar 23’e çıkmıştır (KVS 1317 (1889): 146). 1906 yılında ise 24 olan köy sayısı (KVS 1322 (1906): 100), 1908 yılında 26’ya yükselmişti⁶⁴. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Kireli Nahiyesi’ne bağlı köy sayısının 26 olduğu görülmektedir⁶⁵. Bu köylerden büyük bir kısmı aynı isimlerle varlıklarını uzun yıllar devam ettirmişlerdir/ettirmektedirler. Bunlar: İlmen, Burunsuz, Budak, Çukurkent, Çavuş, Selki, Tolca, Fele, Kıyakede⁶⁶, Köşk, Göçeri, Görünmez, Hüyük, Yenice ve Suludere’dur.

Bazı köylerin isimleri zamanla değişmiştir. Bunlar; Balganda (İmrenler), Kaba (Pınarbaşı), Kiçi (Mutlu), Zıvanık (Değirmenaltı) ve Hordu (Kuşluca)’dur. Hordu, şu anda Beyşehir ilçesine bağlıdır. Diğerleri ise halen Hüyük ilçesine bağlı yerleşim birimleridir.

Kireli’ye bağlı köyler arasında zikredilen Kınık⁶⁷, Kırbadem, Yarankömü ve Ebulvefa gibi yerleşim birimleri günümüzde mevcut değildir. Bunlardan Kınık, Kireli ile Bu-

⁶³ BOA, Maliye Vâridât Muhasebesi Temettuât Defteri (ML.VRD.TMT.d), 9818. Muşmal’ın 1840 ve 1845 yıllarına ait tahrir kayıtlarına göre verdiği Kireli Kazası’na bağlı köy sayısı da aynı şekilde 22’dir (Muşmal, 2005: 346).

⁶⁴ Salname-i Devlet-i Âli Osmaniye 1324 (1908): 782.

⁶⁵ 1922 yılında Kireli Nahiyesi’ne bağlı köyler şunlardır: İlmen, Ebulvefa, Burunsuz, Budak, Balganda, Çukurkent, Çavuş, Hordu, Selki, Tuzluca, Fele, Kaba, Kıyakede, Kınık, Kiçi, Köşk, Göçeri, Görünmez, Hüyük, Yenice ve Kısıfan (Nazmi, 1338: 96). Burada zikredilen köylerin bir kısmı zamanla kasaba statüsüne alınmış, Kireli de bunlara dâhil, 1955 yılında Hüyük’ün ilçe olmasıyla da buraya bağlanmışlardır. 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı kanun gereğince bütün köylerin tüzel kişilikleri kaldırıldığı için, Hüyük ilçesine bağlı birer mahalle durumuna getirilmişlerdir. Kanun için bkz: <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html> (Erişim Tarihi: 10.07.2022).

⁶⁶ Fele ve Kıyakede, şu anda Şarkikaraağaç ilçesine bağlıdır.

⁶⁷ "Kınık" adının Oğuz boylarına ait olduğu ile ilgili bkz. Sümer, 1999: 231-234.

dak arasında bir yerde bulunmaktaydı. Yassıvıran mezarından doğan İlmen çayı, İlmen köyünün arazilerini suladıktan sonra Çavuş köyü arazilerine girer, oradan Kınık köyü arazilerine ulaşırdı. Buradan da Lağrı Gölü ve Yaranközü arazilerine varır ve burada göle karışırdı. İşte bu çay yüzey sularıyla beslendiğinden, yaz mevsiminin başlarında zayıflamaktaydı. Bu haliyle İlmen ve Çavuş köylerinin su ihtiyacını ancak karşıladığından Kınık köylülerine su zamanında ulaşamıyordu. Bundan dolayı Kınık ve Yaranközü⁶⁸ köylüleri, köylerini terk etmek zorunda kalmışlardı. Ebulvefa köylüleri de 1936 yılında Köşk Köyü'ne göç etmiştir. Köyün yeri şu anda harabedir (Erdoğan, 1998: 113).

1922 senesinde Kireli Nahiyesi'ne bağlı olarak gördüğümüz Mada Adası önce yerleşim yeri iken sonraları at, eşek ve davar beslenen yer olmuştur. Bu ada Beyşehir Gölü'nde bulunan irili ufaklı 33 adanın en büyüğüdür⁶⁹.

VII. BELEDİYE İDARESİNİN KIRELİ'DE TESİSİ VE CUMHURİYET YILLARINDA NAHİYE MERKEZİ İLE BİRLİKTE HÜYÜK'E NAKLİ

Osmanlı Devleti'nde, bugünkü anlamda şehirlerdeki beledi hizmetleri, o şehrin kadısı yerine getirmekteydi. Yalnız Osmanlı kadısı ve resmi görevlileri, şehre beledi hizmet getirmekten çok, hizmetleri yaptırmak ve bunun için halkı örgütlemek gibi bir fonksiyona sahiplerdi (Ortaylı, 2011: 125). Dolayısıyla kadı bu görevi yerine getirirken halkın kendi işini kendine gördürmek gibi bir faaliyet yürütüyordu. Nahiyelerde ise bu tür işler müdürlerin kontrolünde yaptırılıyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında, başta bugünkü anlamda beledi hizmetler olmak üzere imar faaliyetlerinin önem kazanması, belediye teşkilatının yaygınlaştırılması lüzumunu ortaya çıkarmıştı (Ünal, 2011: 241-427).

Genel olarak belediye, bir beldede yerleşik bulunan halkın ortak menfaat ve karşılıklı ihtiyaçları için beldelerine ve dolayısıyla kendilerine ait işleri, hükümetin kanunla tayin ve göstermiş olduğu yetki çerçevesinde, halkın kendi seçtiği temsilciler vasıtasıyla yönetmesi ve yerine getirmesi faaliyetidir. Bu bağlamda belediyelerin hizmet alanları şu şekilde sıralanabilir: aydınlatma ve temizlik işleri; yeme, içme ve yakılacak şeylerin temini; köprü, lağım, kaldırım ve umumi hela inşaatı; yabancı, yolcu ve seyyahlar için barınacak yerlerin yapılması, ölümler için gömülecek yerler ayrılması, halkın zarardan ve tehlikeden korunması, halka para ile yardım edecek müesseseler vücuda getirilmesi gibi bu ve buna benzer çalışmalardır (Ergin, 1987: 106).

⁶⁸ Yaranközü (Yaranközü), Kireli'nin bir buçuk km kadar güneyinde bir köy idi. Şimdi harabesi kalmıştır. Burada ardiç ağacından yapılmış kuyular, İslam öncesi dönemlerden kalan yapı enkazları vardır (Konyalı, 1991: 79).

⁶⁹ Adanın tarihi bir ehemmiyeti vardı: Eşrefoğulları sülalesinden Mehmet Bey, "Mis" adlı kadınla evlendiği zaman bu adaya güzel bir köşk yaptırmıştı. Adaya 1865'te 30-40 civarında Kazaklı bir grup yerleşmiş, ancak havası yaşama elverişli olmadığından daha sonra göç etmişlerdi. Bundan dolayı adaya "Kazak Adası" da denir (Konyalı, 1991: 392; Alperen, 2003: 11).

Modern anlamda belediye teşkilatı kurulması teşebbüsü ilk olarak İstanbul'da tesis edilmek istenmiş ve 1855 yılında “*İstanbul Şehremâneti*” adıyla hayata geçirilmişti. Ayrıca, 1858 ve 1871 nizamnâmeleri ile belediye dairelerinin işleyişleri konusunda yeni düzenlemeler yapılmıştı (Çadırcı, 1991: 276). Ancak, Osmanlı'da 1870 senesine gelinceye kadar İstanbul'dan başka Türkiye'nin şehir ve kasabalarında batı tarzında belediye kurulduğuna dair kayıt bulunmamaktadır. 1876'da Vilâyet Belediyeleri için bir kanun çıkarılmıştı⁷⁰. Bu kanuna göre her şehir ve kasabanın nüfusuna ve büyüklüğüne göre dört sene için seçilecek, 6-12 kadar azadan oluşan bir belediye meclisi bulunacak ve her iki senede meclis azasının yarısı değişecekti (Ergin, 1987: 133).

Bu kanuna göre; valiliklerin lüzum görmesi ve nahiyelerin büyüklük ve imarının gelişmeye müsait olması durumunda, nahiyelerde belediye teşkil edilmesi, karara bağlanmıştı. Kireli Nahiyesi de bu kanun maddesi uyarınca Dâhiliye Nezâreti'ne yaptığı başvuruda; “*Kireli Nahiyesinin büyüklüğü ve temizliğe olan ihtiyacı nedeniyle merkez nahiyede bir belediye dairesi teşkili*”ni talep etmişti. Nahiyenin “*cesâmetine (büyüklüğüne) ve tathîrâtına (temizliğine)*” olan ihtiyacını yerinde gören Konya Vilayet Meclisi de belediye teşkilini yerinde bulmuş ve bu hususla ilgili mazbatayı Sadâret'e iletmışti.

Dâhiliye Nezâreti, bu başvuruyu 22 Ocak 1910 tarih ve 3/641 numaralı tezkireyle Şûrâ-yı Devlet'e havale etti ve bu talep en son Mülkiye Dairesine ulaştı⁷¹. Ayrıca bu tezkirede Dâhiliye Nezâreti, Kireli'de teşkil edilecek belediye için toplanacak vergilerin kendi dairelerine “*hasr ve tahsîsi lüzumu*”nu belirtmişti. Nahiyede belediye dairesi kurulması için yapılan başvuruda Dâhiliye Nezâreti Muhâberat-ı Umûmiye Dâiresi, Sadâret'e arz ettiği yazıda; Meclis-i İdâre-i Vilâyetin 11 Ocak 1910 tarihli ve 523 numaralı mazbatasına cevap olarak Beyşehir Kazası'na bağlı Kireli Nahiyesi'nin belediye dairesi teşkiline müsait ise Vilayet-i Belediye Kanunu'nun 30 Ekim 1886 tarihli ekinde belirtildiği üzere dairenin kurulmasının yerinde olacağını ifade etmekteydi⁷². 1890'lardan itibaren nahiyelerde başlayan belediye dairesi teşkili, Osman-

⁷⁰ BOA, Dâhiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri (DH.İD), 31/3, Lef. 4, Burada Kireli Nahiyesinin, nahiyede belediye teşkili için başvurusuna Dâhiliye Nezâreti'nin verdiği cevapta, daha önce çıkarılan Vilâyet-i Belediye Kanununa atf yapılmakta ve gerekli şartları taşıyan beldelelerde belediye teşkil edilebileceği belirtilmekteydi. Bu cevabi yazı şu şekildeydi: “*Vilâyet-i Belediye Kanunu'nun 13 Safer 1304 (11 Kasım 1886) tarihli zeylinde (ekinde) nevâhi merkezleriyle kâbil-i inar olan cesâmetli (cesim, büyük) karyelerde vilâyetler cânibinden görülecek lüzum vuku' bulacak inhâ üzerine belediye daireleri teşkiline müsaade olunacağı muharrer olduğu gibi bu misillü husûsâtın Şûrâ-yı Devlet'çe karara rabtı (bağlanması) hakkında müttehiz (ortaya konulan) usûlün tatbîk ve idaresinde mahal görülmediği 7 Muharrem 1327 tarihinde takdim kılınan mazbatada arz ve beyan kılınmış ve mevzu-u bahs olan nahiy ve karyelerde belediye dairesi teşkiline dair mahallerinde dermayan kılınan lüzûma karşı Dâhiliye Nezâretin'ce ne bir günâ mütalaa ne de Şûrâ-yı Devlet'çe tetkikât icrâsını müstelzim başka bir sebep beyan olunmasına nazaran nezâretin cümle-i selâhiyetinden olduğu üzere iş'âdan vâkıanın tervicinde bir mani ve mahzur yok ise belediye teşkilatının icrası için Konya Vilâyeti'yle Bolu Mutasarrıflığına mezûniyet it'ası tabi olunacağı tezekkür kılınmış olmakla Dâhiliye Nezâreti'ne o yolda tebliğât icrası tezekkür edildi ol bâbda emr ü ferman hazreti min lehül-emrindir. 21 Muharrem 1328/20 Kânunusani 1325”.*

⁷¹ BOA, DH.İD, 31/3, Lef.4/1, 25 Kanunusani 1325/18 Ocak 1910. Belge için bkz: EK-1.

⁷² BOA, DH.İD, 31/3, Lef.4/2, 2 Safer 1328/13 Şubat 1910.

lı'nın yıkılışına kadar devam etmiş ve Kireli Nahiyesi de bu süreçte belediye dairesine kavuşmuştur.

Nahiye merkezi olan Kireli, bu konumunu neredeyse 20. yüzyılın ortalarına kadar devam ettirmiş, aynı şekilde Hüyük de Kireli'nin bir köyü olarak kalmıştı. Ancak Kireli'nin çevre köyler için merkezi bir konumda olmaması ve buraya ulaşımın nispeten zor olması nedeniyle nahiye merkezinin havası, suyu daha iyi ve her bakımda gelişmeye elverişli olan Hüyük'e nakli lüzumu ortaya çıkmış, Konya Vilayeti de bu değişiklikle ilgili Dâhiliye Vekâleti'ne başvurmuştu. "Mucib Sebepler Layihası" başlığı altında bu gerekçe şu cümlelerle ifade edilmişti:

"Konya Vilâyetinin Beyşehir Kazasına bağlı Kireli Nahiyesi merkezi halen Kireli Köyündedir. Bu köy, nahiyeye bağlı köylere nazaran merkezi bir durumda olmadığı ve mezrağı durumu itibariyle de nüfusunun artmadığı ileri sürülerek adı geçen nahiye merkezinin havası, suyu iyi ve her bakımdan inkişafa elverişli olan Çandar Karaağaç şosesinin üzerinde 241 evli 1150 nüfuslu Hüyük Köyüne nakli Daimî Encümen ve İdare Heyeti kararlarına dayanılarak Konya Vilayetinden istenilmektedir.

*Vekâletimizce yapılan incelemeler sonucunda işbu teklif yerinde görülmüş ve muamelesi de 4025 sayılı kanun ve 3324 sayılı genel yazımız esaslarına uygun bulunmuş olduğundan bağlı kararnameşi buna göre tanzim kılındı."*⁷³

Netice itibariyle, 5 Haziran 1942 tarihinde teklifin onaylanmasıyla birlikte nahiye merkezi Kireli'den Hüyük'e nakledilmiş oldu.

Nahiye merkezi 1942 yılında Kireli'den Hüyük'e nakledilmiş ancak, resmi yazışmalar ile vilayetin idari yapısı içerisinde nahiye merkezi "Kireli Bucağı" tabiriyle ifade ediliyordu. 1952 yılında yapılan müracaat üzerine Kireli Bucağı yerine nahiye merkezi olarak "Hüyük" tabirinin kullanılmasına karar verilmişti. Konya Valiliği tarafından İçişleri Bakanlığı'na takdim edilen gerekçe şu şekildeydi:

"Beyşehir ilçesine bağlı Kireli Bucağı merkezi evvelce Kireli Köyünde iken 1942 yılında Hüyük Köyüne kaldırılmış olup merkezine izafeten bucak adının (Hüyük) olarak değiştirilmesi yetkili kurul mütalâalarına dayanılarak Konya Valiliğinden teklif edilmiştir.

*Bakanlığımızca yapılan incelemede; 5 Haziran 1942 gün ve 17357 sayılı kararla Kireli Bucağı merkezi Kireli Köyünden Hüyük Köyüne kaldırılmış ve halen de Hüyük Köyünde bulunmakta olduğuna göre bulunduğu köye izafeten bucak adının Hüyük olarak değiştirilmesinin uygun olacağı sonucuna varılmış ve işlemi de İl İdaresi Kanunu hükümlerine uygun bulunmuş olduğundan ilişik kararı ona göre düzenlenmiştir."*⁷⁴

Nahiye merkezinin Hüyük'e naklinden sonra burada belediye dairesinin de kurulması gerekiyordu. Belediye Kanunu'na göre, bir idari birimde belediye dairesi kuru-

⁷³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.11.1.0, Kutu: 154- Gömlek: 17- Sıra:18, 05.06.1942.

⁷⁴ BCA, 30.11.1.0, 2354-31-13, 19.11.1952.

labilmesi için o yerleşim yerinde en az iki bin nüfusun bulunması gerekiyordu (Ok-tay, 2020; 179).

Nüfusu iki binden az olan ve belediye dairesi kurulmasının gerekli olduğu sabit olan yerleşim birimleri ise çevre köyler mahalle kabul edilerek belirtilen nüfus sayısının sağlanması gerekiyordu. Bu dönemde Hüyük'te bir belediye dairesi teşkili gerekli görüldüğünden yeterli nüfus oranına ulaşmak için Suludere Köyü ile birleştirilmiş ve İçişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunulmuştu. Bakanlığa gönderilen yazıda, Hüyük'te nüfusun 1546, Suludere Köyü'nde ise 499 olduğu ve iki köyün toplam nüfusunun belediye teşkilatı tesisi için yeterli olduğu ifade edilmişti. Konya Vilayet İdare Heyeti'nin 18 Ocak 1955 tarih ve 75 sayılı kararında, bu iki köyün bir araya getirilerek Hüyük nahiye merkezinde bir belediye teşkili halinde bu köylerin imar ve gelişimi ile ekonomik olarak kalkınmalarına büyük fayda sağlayacağı ifade edilmişti. Devlet Şurası Umumî Heyeti de belirtilen hususları değerlendirerek 25 Ocak 1955 tarihinde Hüyük'te bir belediye dairesinin kurulmasını uygun görmüştür⁷⁵.

SONUÇ

Osmanlı Devleti, kurmuş olduğu idarî teşkilat ile sahip olduğu geniş toprak parçaları üzerinde asırlarca etkin bir hâkimiyet tesis etmiş ve bu sayede güçlü bir medeniyet oluşturabilmişti. Devlet yönetiminin en önemli ayaklarından birisini oluşturan taşra teşkilatı, genel olarak klasik çağda şekillenmiş, ancak 19. yüzyılın getirmiş olduğu şartlar itibariyle bazı değişikliklere maruz kalmıştı. Bu çalışmada nahiye yönetiminin, eskiden beri uygulanan bir idarî birim olmakla birlikte bu alanda detaylı düzenlemelerin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hayata geçirilebildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Nahiye idaresinin her yönüyle yapısal durumunun belirlenmesinde 1867 İdâre-i Nevâhi Nizamnâmesi, nahiyelerin taşra sistemi içerisindeki yerini bütün ayrıntılarıyla ortaya koymuş, 1871 İdare-i Umûmiye Vilâyet Nizamnâmesi ise, nahiye yönetimi ile ilgili önemli değişiklikler getirmişti.

Bölgenin Osmanlı hâkimiyetine girmesinden sonra Beyşehir Sancağı'na bağlı bir nahiye olarak idare edilmeye başlanan Kireli'nin, farklı zamanlardaki uygulamalara bağlı olarak, kimi zaman nahiye, kimi zamanda kaza statüsüyle idare edildiği; 1840'lı yıllardan itibaren Kireli'nin Beyşehir Sancağı'na bağlı kaza olarak 1867 tarihli düzenlemeye kadar bu şekilde idare edildiği tespit edilmiş ve bu düzenlemeden itibaren ise Beyşehir Kazası'na bağlı bir nahiye olarak Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar bu statüsünü muhafaza ettiği vurgulanmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde kaza/nahiye müdürlerinin görev ve sorumlulukları hakkında bilgi verildikten sonra, arşiv kayıtlarına göre, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Kireli'de görev yapan müdürlerin isimleri ve görev süreleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Nahiye müdürleriyle ilgili halkın şikâyetleri veya görevleri esnasında meydana gelen

⁷⁵ BCA, 30.11.1.0, 249-7-9, 25.02. 1955. Devlet Şurasının karar metni için bkz: EK-2.

olumsuzluklar üzerine başta vilayet tarafından gerekli önlemlerin alındığı, ayrıca nahiyedeki huzurun sağlanması adına merkezî idare tarafından vilayete bazı uyarıların yapıldığı ifade edilmiştir. Aynı şekilde Kireli ve çevresinde devlet adına toplanması gereken vergilerle ilgili yolsuzluk yapan veya zimmetine para geçiren müdürlerin de görevden uzaklaştırıldığı vurgulanmıştır.

Kireli Nahiyesi'nde müdür ve nâibin dışında vergi kâtibi, tahrirat kâtibi, nüfus memuru, reji memuru ve sandık emini gibi birimlerde görevli olanların isimleri, salnamelerdeki kayıtlar ışığında tespit edilmeye çalışılmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1886 yılında yapılan bir düzenlemeyle vilayetlerde belediye kurulabileceği hükme bağlanmıştı. Bu hususa bağlı olarak, hem 20. yüzyılın başlarında nahije sınırlarının genişlemesi, hem de ahaliye daha iyi hizmet edebilme düşüncesiyle nahiyede bir belediye dairesi tesis edilmek istenmiş ve netice itibarıyla, 1910 yılında yapılan başvuru Dâhiliye Nezâreti tarafından değerlendirilerek Kireli'de bir belediye idaresinin teşkili uygun görülmüştü. Cumhuriyet yıllarında ise bazı nedenlerden dolayı nahije merkezinin Kireli'den Hüyük'e geçtiği, 1955 yılında ise Hüyük'te bir belediye dairesinin kurulmasına karar verilmişti.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

-Dâhiliye Nezâreti İdarî Kısım Belgeleri (DH.İD): 31/3,Lef.4.

-Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi (DH.MKT):121/1.

-İrâde Meclis-i Vâlâ (İ.MVL): 22/15,175/5208,237/8413,340/14652.

-Mâliye Vâridât Cizye Defterleri (ML.VRD.CMH.d):1184.

-Mâliye Vâridât Muhasebe Defterleri (ML.VRD.d): 5177.

-Maliye Vâridât Muhasebesi Temettuât Defteri (ML.VRD.TMT.d): 9818.

-Sadâret Mektubî Kalemi Meclis-i Vâlâ Yazışmaları (A.MKT.MVL): 36/8, 53/57, 85/59, 130/30.

-Sadâret Mektubî Kalemi Nezâret ve Devâir Yazışmaları (A.MKT.NZD):108/37,132/32, 141/79.

-Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilâyet Yazışmaları (A.MKT.UM): 38/87,46/31, 141/79.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı (30.11.1.0): 154-17-18; 234-31-13; 249-7-9

Resmî Yayınlar ve Salnameler

-Düstur

-Konya Vilayet Salnamesi (KVS): 1285 (1868), 1286 (1869), 1287 (1870), 1288 (1871), 1289 (1872), 1290 (1873), 1291 (1874), 1292 (1875), 1293 (1876), 1294 (1877), 1295 (1878), 1296 (1879), 1298 (1881), 1299 (1882), 1300 (1883), 1301 (1884), 1302 (1885), 1303 (1886), 1304 (1887), 1305 (1888), 1306 (1889), 1307 (1890), 1309 (1892), 1310 (1892), 1312 (1894), 1314 (1896), 1317 (1899), 1322 (1906).

-Salname-i Devlet-i Âli Osmaniye: 1324 (1908).

Araştırma ve İnceleme Eserler

AKINCI, Halis (2010). Osmanlı Döneminde Kireli Kazası Hüyük İlçesi ve Köyleri Vakıf Eserleri, Çizgi Kitabevi. Konya.

ALPEREN, Bilal Bülent (2003). *Beyşehir ve Tarihi*, Büyük Sistem Dershanesi Matbaası. Konya.

BAYKARA, Tuncer (1998). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara.

ÇADIRCI, Musa (1991). *Tanzimat Devrinde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu. Ankara.

----- (1988). "Tanzimat Döneminde Osmanlı Ülke Yönetimi (1839-1876)", *IX. Türk Tarih Kongresi*, TTK, Ankara. s. 350-364.

ÇİMEN, Adnan (2012). "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı'da Nüfus Hareketleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14/3. s. 183-216

ERDOĞRU, Mehmet Akif (1998). *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, Kültür Sanat Yayıncılık. İzmir.

----- (1992). "Beyşehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.6. 1992. s. 84-85.

ERGÜN, Osman Nuri (1987). *Türk Belediyecilik ve Şehircilik Tarihi Üstüne Seçmeler*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları. İstanbul.

Nazmi, Dr. (1338). *Türkiye'nin Sıhî-i İctimâî Coğrafyası*, Konya Vilayeti, Öğüt Matbaası. Ankara.

İNALCIK, Halil (2008), *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağı (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

CİN, Halil-S.Gül Akyılmaz (2000). *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. Adana.

- KARACA, Hasan-Mehmet Koç (2000). *Beşşehir Gazilerinin Milli Mücadele Hatıraları*, Damla Ofset. Konya.
- KARPAT, Kemal H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.
- KARTAL, Nazım (2013). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Mülki İdare", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, ilkbahar C. 4, S. 1, s.1-24.
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1991). *Abideleri ve Kitabeleriyle Beşşehir Tarihi*, (Yay. haz. Ahmet Savran), Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları. Erzurum.
- MCCARTHY, Justin (1998). *Müslümanlar ve Azınlıklar*, (çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitabevi. İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2011). *Tanzimat'tan Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu. Ankara.
- PAKALIN, M. Zeki (1954). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. III, Maârif Basımevi. İstanbul.
- RAMSAY, W.M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (çev. Mihri Tektaş), Milli Eğitim Basımevi. Ankara.
- SARAÇOĞLU, Hüseyin (1990). *Bitki Örtüsü Akarsular ve Göller*. İstanbul.
- SÜMER, Faruk (1999). *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. İstanbul.
- ŞAHİN, İlhan (2006). "Nahiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, s.306-308.
- OKTAY, Tarkan (2020). "1920-2020 Döneminde Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), s. 171-223.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1965). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu. Ankara.
- ÜNAL, Feyzullah (2011). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.30, s.241-247.
- YAMAN, Mümtaz Talat (1940). *Osmanlı İmparatorluğu Mülki İdaresinde Avrupalılaştırma Hakkında*. İstanbul.
- <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html> (Erişim tarihi: 10.07.2022).

T.C.
Devlet Şurası
İkinci Daire
Esas No: 255
Karar No: 45

Konya Vilâyetinin Beyşehir Kazasına bağlı Hüyük nahiye merkezinde Suludere köyünün de birleştirilerek belediye teşkil edilmesi hakkındaki evrak Dahiliye Vekaletinden 22/1/955 tarih ve 621-303-184/1452 sayılı yazı ile gönderilip dairemize havale edilmiş olmakla okundu.

Dosyada mevcut evraka ve nüfus memurluğundan verilen kayda mülstenit malûkate göre Hüyük nahiye merkezinin 1546, Suludere köyünün 499 nüfusu olduğu, belediye teşkili hakkında Hüyük nahiyesi seçmenlerinden 627, Suludere köyü seçmenlerinden 209 kişinin belediye kanununun 11 inci maddesinde yazılı şartlara uygun olarak yaptıkları müracaat üzerine adı geçen kanunun 7 inci maddesi gereğince seçilen üç kişilik tahkik hey'eti tarafından yapılan rey toplama sonunda Hüyük nahiye merkezinde mevcut 873 seçmenden 616 kişinin, Suludere köyünde mevcut 273 seçmenden 205 kişinin reye iştirak ederek belediye teşkili lehinde rey verdikleri anlaşılmış olmakla işin geroği düşünöldü:

Nafia Müdürlüğünce tastik edilmiş olan krokiye nazaran Suludere köyünün Hüyük nahiye merkezi ile arası 3000 metre olduğu, aralarında gidış golişe mani tabii arızalar da bulunmadığı ve mahalli golirin de müsait bulunduğu anlaşılmış ve Konya Vilâyet İdare Hey'etinin 18/1/955 tarih ve 75 sayılı kararında da bu köylerin bir araya gelerek Hüyük nahiye merkezinde belediye teşkili bu köylerin imar ve inkişafı ve iktisaden kalkınması bakımından faydalı olacağı noticosine varılmış olmakla bu husustaki talobin kabulüne 25/1/955 tarihinde ittifakla karar verildi.

Reis V. Aza Aza Aza Aza
T.Görçekor A .Hocaoğlu H.Balcı C.O.Berkman K.Kayam

Handwritten signature and stamp

28/1/S/E

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ ÇERÇEVESİNDE HÜYÜK YÖRESİNE BAKIŞ***Necmi UYANIK*****ÖZ**

Milli Mücadele dönemi Anadolu halkı için büyük önem taşımıştır. O dönemde Konya Beyşehir Kazasına bağlı olan Hüyük yöresi Beyşehir Gölü etrafı ile birlikte önemli gelişmelerin yaşandığı bir bölge olmuştur. Gerek Beyşehir’de kurulan Kuvâ-yı Milliye teşkilatına, gerek müdafaai hukuk cemiyetlerine olan katkıları ile Türk İstiklal Savaşı’nda önemli bir yere sahip olmuştur. Hüyük yöresi şu ana kadar tespit edilen verilere göre Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren 1923 yılına kadar 53 şehit vermiştir. Bu çalışmada yukarıdaki bilgiler çerçevesinde Beyşehir-Hüyük yöresinin Milli Mücadele dönemindeki rolü değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Hüyük, Kuvâ-yı Milliye, Mehmet Nazım, Süleyman Sırrı

A LOOK AT THE HUYUK REGION IN THE FRAMEWORK OF THE NATIONAL STRUGGLE**ABSTRACT**

The period of National Struggle was of great importance for the Anatolian people. At that time, the Huyuk region, which was connected to the Konya Beyşehir District, became a region where important developments were experienced together with the Beyşehir lake surroundings. It had an important place in the Turkish War of Independence with its contributions to both the Kuvâ-yı Milliye organization established in Beyşehir and the defense law societies. According to the data determined so far, the Hüyük region had 53 martyrs since the First World War until 1923. In this study, the role of Beyşehir-Huyuk region in the period of National Struggle was tried to be evaluated within the framework of the information above.

Keywords

Huyuk, Kuvâ-yı Milliye, Mehmet Nazım, Süleyman Sırrı

* Bu makale, daha önce yayınlanan Necmi Uyanık, “Vatana Can Verenler: Mehmet Nazım ve Süleyman Sırrı Ekseninde Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi”, *1. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu (11-13 Mayıs 2006) Bildiriler Kitabı*, Konya 2006, ss. 519-550 ve Necmi Uyanık, “Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi Ve Şehitler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih, Sanat, Kültür, Turizm, Sanayi ve Ticaret Şehri Beyşehir*, Konya 2021, s. 285-337. başlıklı çalışmalarımızdan faydalanılarak ve yeni bölümler eklenerek bazı değişiklikler yapılarak oluşturulmuştur.

** Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
necmiuyanik@hotmail.com

GİRİŞ

Avrupa’da aynı yüzyıl içerisinde Sanayi İnkılâbı ve sonrası Fransız İhtilal süreçlerinin gerçekleşmesiyle birlikte sömürgecilik faaliyetleri iyice artarken; devletlerarasındaki rekabetler de 19. yüzyılın ortalarına doğru bloklar arasında olanca gücüyle kendini hissettirmeye başlamıştır. Her ne kadar milliyetçilik ve liberal merkezli hareketler bastırılmaya çalışılsa da, dünyanın birçok yerinde karışıklıklar olmuş ve çok uluslu mutlak monarşiler çökerken, tek tek millî devletler ortaya çıkmaya başlamıştır. İşte bu süreç içerisinde dağılma dönemine giren Osmanlı Devleti için de sömürgeci Batılı devletler tarafından ölüm fermanı imzalanacaktır. Onlar için “*Hasta Adam*” denen Osmanlı Devleti’nin ameliyat masasındaki adı “*Şark Meselesi*”dir. Buna göre, Türkler Avrupa’dan atıldıktan sonra vakit geçirilmeden bu topraklar ele geçirilmelidir (Karal, 1983: V/203-204; Uyanık, 2021:285).

Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nin insan kaybı yaklaşık olarak 600 bini bulurken (Tansel, 1991: I/2), savaş bitiminde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonucunda da İngiltere, Fransa ve İtalya gibi işgal devletleri Osmanlı’yı istila etmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti art arda yaşadığı savaşlar neticesinde toprak kayıplarıyla birlikte yorgun ve bitkin bir hâledir. İstanbul’un işgaline katılan (Lloyd George’un “*son derece nezâketsiz*” dediği) Fransız generali Franchet d’Espérey’in; “*harbin bu kadar uzamasına sebep olduğunuzu unutuyorsunuz, bunun cezasını elbette çekeceksiniz*” (Tansel, 1991: I/60-61) sözlerinin muhatabı Çanakkale Cephesi’nde destan yazan Türkler olmuştur. Anadolu’yu ve etrafını adeta parselleyerek bölüşen İşgal Devletleri kendi aralarında yaptıkları gizli anlaşmalar gereğince Yunanistan’ı “*piyon*” olarak devreye sokacaklar ve 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilecektir (Uyanık, 2021:285).

Birinci Dünya Savaşı sonucunda başlayan işgallere karşı, haklı olarak Anadolu Türkünün başlattığı bölgesel direniş hareketleri tarihte “*Kuvâ-yı Milliye*”, “*Müdafaa-i Hukuk*”, “*Redd-i İlhak*” gibi kavramlarla ifade edilecektir. Özelde “*Millî Mücadele*” ya da “*Türk İstiklâl Harbi*” adı verilen bu süreç içerisinde Türk milleti var ya da yok olma mücadelesi vermiştir. Bu savaşta, Türk milletinin önderleri ise başta Mustafa Kemal Paşa’nın şahsında kahramanlaşan Türk’ün vatanında esir düşmeyeceğine inanan vatan ve hürriyet sevdalıları olan askerî yetkililer, aydınlar, bazı siyasiler ve genel bir ifade ile bağımsızlık savaşçılarıdır. Albay Bekir Sami Bey’in ifadeleriyle Türk İstiklâl Savaşı, *Vatanlarında, vatansız kalanların, vatan yapma mücadelesi içinde geçirdikleri, hazin dolu olmakla beraber ulvi olan günler* olacaktır (Cebesoy, 2000: 156; Uyanık, 2021:286).

İngilizlerin güdümüne girmiş olan Osmanlı Saltanatı ve Damat Ferit’le özdeşleşmiş olan Hürriyet ve İtilâf hükümetine karşı, Türk milletine dayanan “*Kuvâ-yı Milliye*” hareketi, Türk İnkılâbı’nın bir bölümü olan Anadolu ihtilâl sürecinin baş aktörü olmuştur. Kuvâ-yı Milliye’nin oluşumu, Anadolu’nun işgali karşısında mandacı fikirlere karşı Mustafa Kemal Paşa’nın “*Türkiye’yi bir ihtilâl ile kurtarmak*” (Selek,

1987: 1/279) düşüncesinin somutlaşmış bir ifadesidir. Kuvâ-yı Milliye hareketini fikir ve tavırlarıyla ilk olarak başlatanlar, İngilizlerin Musul ve Fransızların İskenderun'u işgaline karşı itiraz eden Yıldırım Orduları Grup Komutanı Mustafa Kemal Paşa, 6. Ordu Komutanı Ali İhsan Sabis gibi düşünen isimlerdir. 4 Kasım 1918 tarihinde İskenderun bölgesini ve Halep bölgesini işgale başlayan Fransız ve İngilizlere karşı gelen Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği bir yazısında (5 Kasım 1918) İskenderun'a çıkacak işgal güçlerine karşı ateş açılması emrini verdiğini bildirmesi üzerine, başında bulunduğu komutanlık, İngilizlerin isteği doğrultusunda İzzet Paşa tarafından 7 Kasım 1918'de ortadan kaldırılacaktır (Tansel, 1991: 1/39-40; Uyanık, 2021:286).

İşgal güçlerini yurttan atmak için örgütlenen bölgesel çaplı millî kuvvetlerin şahlanması, İngiliz Deniz Albayı Heatchcote Smith'in raporuna göre, İzmir'in işgal tarihi ile başlamıştır. Çünkü bu tarih itibarıyla "*Müdafaa-i Milliye Teşkilâtı Türkiye demektir*". 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, 23 Mayıs 1919 tarihinde Harbiye Nezaretine gönderdiği bir yazısında, durumun düzeltilmesi için "*Kuvâ-yı Milliye teşkilatı vücuda getirmenin en iyi tedbir olabileceğini*" bildirmiş ve bunun üzerine, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevad (Çobanlı) Paşa bu yazının altına "*son fıkra gayet önemlidir; acele edilmesi lâzımdır*" şeklinde bir kayıt düşmüştür. Bu şekilde 61. Tümen Komutanı Kazım (Özalp) Bey ve Şefik Bey'in gayretleri sonucu ve işgal bölgesi olan Ege Bölgesi insanının katılımıyla da Kuvâ-yı Milliye teşkilatları *koordineli olarak* şekillenmeye başlamıştır (Tansel, 1991: 1/270-271). Bu teşkilatlar, Erzurum Kongresinde ilân edilen beyannamenin 3. maddesinde de "*Kuvâ-yı Milliyeyi amel ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır*" şeklinde ifade edilecektir (Mustafa Kemal, 1989: 1/88; Uyanık, 2021: 286-287).

1919 Mayıs'ında başlayan millî şahlanış, Anadolu'nun dört bir yanında kendini gösterecektir. Bazı örgütler öncelikli olarak sıcak temasın sağlandığı bölgelerde şekillenirken, bazıları da sıcak bölgenin gerisinde daha çok iç bölgelerde vücut bulmuştur. Mondros Mütarekesinden sonra (Kuvâ-yı Milliye hareketlerinin başladığı sıralarda) 1919 yılı başlarında Türk askerî birimlerinin dağılımına bakıldığı zaman 50 bin mevcutla, üç orduya ayrılmıştır. İstanbul'da 1. Ordu (Dört Kolordusu vardır), Konya'da 2. Ordu (12. ve 20. Kolordu Komutanlıkları şeklinde), Erzurum'da 3. Ordu (3 Kolordu Sivas'ta, 15. Kolordu Erzurum'da) bulunmaktadır (Bilgi için bk. Ilgar, 1969: 6). İtalyan güçlerinin işgaline uğramakla beraber millî örgütlenmenin gerçekleştiği iç bölgelerden birisi de Konya ve onun önemli ilçelerinden birisi olan Beyşehir yöresi olmuştur. Beyşehir'de ortaya çıkan Kuvâ-yı Milliye'nin örgütlenmesinde ise âramsız (muhafız) 3. Süvari Bölüğü Komutanlarından (Şehit) Albay Mehmet Nazım ve Beyşehir yöresinin ileri gelen bazı şahıslarıyla birlikte daha önceden Beyşehir'e yerleşmiş olan Çeçen muhacirlerinden Süleyman Sırrı Bey önemli rol oynamışlardır. Beyşehir stratejik açıdan bulunduğu yer itibarıyla Anadolu'da önemli bir konuma sahiptir (Beyşehir'in coğrafyasıyla birlikte tarihi önemiyle ilgili yapılan bir çalışma için bk. Konyalı, 1991: 409, Ekler). Bu özelliğiyle birlikte burada kurulan

Kuvâ-yı Milliye örgütü de Anadolu'da kurulan ilk teşkilatlardandır ve İzmir'in işgale tepki olarak çekilen telgraflar açısından da ilk grup yerler arasında bulunmaktadır (Uyanık, 2021:287).

Şu an ilçe olan Hüyük ve yöresi, idari taksimat içerisinde Milli Mücadele döneminde doğal olarak Beyşehir'e bağlı Kuvâ-yı Milliye teşkilatı içerisinde hareket etmiştir. Bu çerçevede, Millî Mücadele döneminde vatanın kurtarılması yolunda Mustafa Kemal Paşa'nın yanında ve izinde gitme konusunda üzerine düşen görevi yerine getiren Beyşehir yöresi Kuvâ-yı Milliye hareketi ve bu hareketin öncülerinden olan Albay M. Nazım ve Süleyman Sırrı⁷⁶ gibi Kuvâ-yı Milliyecilerin faaliyetleri doğrudan Hüyük yöresini etkilemiştir. Bu şahısların faaliyetleriyle birlikte, yörede meydana gelen önemli siyasî olaylar, bölge halkının Türk İstiklâl Harbine sağladığı katkı, İtalyan işgallerinin bölgeye yansımaları da ana hatlarıyla değerlendirilmiş olacaktır. Bu şekilde bölgesel tarih çalışmaları açısından Beyşehir ve Hüyük yöresiyle ilgili bir eksiklik de yeni eklenen bilgilerle birlikte giderilmiş olacaktır. Tarih ilminin bir "projektör" olduğu görüşüyle birlikte "*millî tarih ve tarihin çıraklığı*" (Avrupa Konseyi Parlamento Asamblesi, 2003: 49) anlayışından faydalanılarak ve milli tarih süreciyle bölgenin toplumsal, siyasî vs. değişimine ve bu değişimi oluşturan güçlere, şahsiyetlerin, tarihi olayların, anlamlı olguların sosyal tutumlarla ilişkisine (tarih ilmi açısından görsel malzeme gibi gerekli yenilikler kullanılarak) dikkat çekilecektir. Emperyalist güçler tarafından etnik ve dinî temele dayalı kışkırtmalarla Türkiye'nin Türk-Kürt, Alevi-Sünni, Laz-Çerkez gibi bir takım kamplara bölünmek istendiği bir ortamda öncelikle bölge insanının bilinçlendirilerek, özelden genele doğru millî birlik ve beraberlik kavramlarının önemine, vatanın bölünemez kutsal bir değer olduğu düşüncesinin ve gerçeğinin hatırlatılması konusuna, daha 102 yıl evvel bu milletin ayakta kalabilmesi için hangi güç şartları altında ve nasıl bir var olma mücadelesi vererek bu günlere gelebildiği noktasında gerekli tarih bilinci verilmeye çalışılacaktır.

Yukarıdaki bilgilerle birlikte Beyşehirli Gazilerin Milli Mücadele Hatıraları eserinden hareketle, kaynak içerisinde yer alan şu an Hüyük yöresine sınırları içerisinde yer alan gaziler de değerlendirilmiştir.

I.BEYŞEHİR KUVÂ-YI MİLLİYESİ VE HÜYÜK YÖRESİ AÇISINDAN ÖNEMİ

A.Şehit Albay Mehmet Nazım

Beyşehir ve Hüyük yöresi Kuvâ-yı Milliye örgütünün şekillenmesinde önemli rolü olan M. Nazım, 1886 tarihinde Kayseri'de dünyaya gelmiş (Mehmet Nazım'ın resimleri için bk. Görsel 1-7) 15.07.1921 tarihinde yapılan Eskişehir-Kütahya Savaşlarında Yumruçal (Çekürler) mevkiinde şehitlik mertebesine ulaşmıştır. Baba adı Cemal olan Nazım Bey Harp Akademisine girmeden önce 14 Ocak 1904'te girdiği

⁷⁶ Süleyman Sırrı hakkında verilen bilgilerle ilgili belgelerin önemli bir kısmı Süleyman Sırrı'nın torunlarından biri olan Selahaddin Koydemir'in özel arşivinden temin edilmiştir. Bu nedenle hem röportaj hem de belge olarak yaptığı katkılardan dolayı öncelikle Selahaddin Koydemir ve ayrıca Süleyman Sırrı Koydemir'e teşekkür ederim.

Harp okulunu 20 Eylül 1907’de bitirmiştir. Bu okuldan teğmen rütbesiyle mezun olurken, 1 Eylül 1908’de üsteğmen olmuştur. 13 Ağustos 1910 tarihinde Harp Akademisinden yüzbaşı rütbesiyle mezun olduktan (sicil numarası 323-3) sonra 31 Aralık 1911’de kurmaylığı onaylanmış ve 14 Eylül 1916’da binbaşılığa, 10 (13) Ocak 1921’de I. İnönü Savaşındaki başarılarından dolayı diğer komutanlarla birlikte TBMM’nin 13 Ocak 1921 tarihli kararıyla yarbaylığa terfi ettirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, İ. 1, C. 7, 1944, s. 285-286), 16 Temmuz 1921’de de (şehit olduktan bir gün sonra) Dâhiliye Vekili Refet Paşa’nın teklifi ve TBMM’nin kararıyla Albaylığa terfi ettirilmiştir M. Nazım’ın Toplam askerlik süresi 19 yıl, 10 ay ve 17 gündür (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, İ. 2, C. 11, 1958, s. 304-305; Uyanık, 2021: 288).

M. Nazım, Osmanlı-İtalyan, 1912-13 Balkan, 1914-18 Birinci Dünya ve 1919-22 tarihleri arasında İstiklâl Harbine katılarak, önemli görevlerde bulunmuştur (Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1989: 256-257; MSB, Lodumlu Arşiv Müdürlüğü, M. Nazım’a ait 323-3 Şahsi Dosya, Belge için bk. Ek 1).

Beyşehir, Hüyük yöresi faaliyetlerinden bahsedilecek olan Şehit Albay Mehmet Nazım’la ilgili olarak yaveri tarafından hatırat türü sayılabilecek bir eser de kaleme alınmıştır (İdikut, 1952: 171-174)⁷⁷. Buna göre M. Nazım, İnönü Savaşlarında çok önemli rol oynamıştır. Yunan taarruzunun yoğunlaştığı Bozüyük-Akpınar mevki 1. Tabur bölgesinde Nusret Bey ve askerlerine seslenen M Nazım, “*Son müdafaaıy bura da yapacağız, tabancamda 8 kurşun var. Yedisi düşmana (Yunana) 1’ini de kendime sıkacağım Katiyen teslim olmayacağız*” (İdikut, 1952: 66) diyerek, orduya büyük bir moral gücü vermiş ve büyük bir fedakârlık örneği göstermiştir. Hayatında bir defa izin kullanmaya vakti olan ve Kütahya-Eskişehir Savaşlarında Şehit olan M Nazım’ın kabri Ankara’da Devlet Mezarlığında bulunmaktadır⁷⁸. Rahmi Apak’a göre Nazım’ın kaybedilmesi, memleket için büyük bir kayıp olmuştur. Eğer sağ olsa idi, memleket onun kafasından, kahramanlığından, faziletinden ve soyluluğundan büyük hizmetler bekleyecekti (Apak, 1990: 206-207; Uyanık, 2021:289).

B.Beyşehir-Hüyük Yöresinde Bir Kuvâ-yı Milliye Kumandanı: Süleyman Sırrı (Koydemir)
Süleyman Sırrı Bey ve ailesi 1901 yıllarında Kuzey Kafkasya’dan Osmanlı Devleti sınırları içerisine girerek öncelikli olarak İstanbul, Adapazarı bölgesine sonra da Beyşehir’e yerleştirilerek padişah II. Abdülhamit’in isminden dolayı “*Hamidiye*” mahallesi adı verilen bölgede ikamet ettirilmişlerdir⁷⁹. 1886 yılında dünyaya gelen

⁷⁷ Bu eser yazarın Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan “*İstiklâl Harbi Hatıraları*” sütunundaki yazılarının derlenmesiyle oluşturulmuştur.

⁷⁸ Bakanlar Kurulunun kararına göre, M. Nazım’ın şehit olduğu tarih itibarıyla sahip olduğu mal varlığı, sadece bir çift at ve 1 adet fayton araba ve şahsi eşyalarıdır. Bunlarda hükümet namına 25.08.1921 ‘de 1570 liraya satın alınmıştır (BCA, 030.18.1.1, 3-31-14, 39-19). Ayrıca, Atatürk Orman Çiftliği mevkiinde bulunan mezar resmi için bk. Görsel 7.

⁷⁹ Grozni’den çıkarak İstanbul’a gelen 120 hanelik Çeçen göçmen grubundan 60 hanesi Uzunyayla ve 60 hanesi de Konya’nın bazı köylerine dağıtıldıktan sonra bir kısmı 1902’de Beyşehir’e yerleştirilmişlerdir. Burayı tercih etmelerinde Seydişehir ulemasından Abdullah Hoca’nın rolü büyük olmakla Bey-

Süleyman Sırrı 14.05.1923 (Süleyman Sırrı'ya ait Nüfus Kaydı) tarihinde yakalandığı kanser hastalığından nedeniyle vefat etmiştir (Babalık, 25 Mayıs 1339, s. 2). Süleyman Sırrı Bey (Süleyman Sırrı'ya ait resimler için bk. Görsel 3, 8-10), Konya Mekteb-i İdadisinden mezun olduktan sonra (Süleyman Sırrı'ya ait kartvizit için bk. Ek 11), yükseköğrenimini Konya Hukuk Mektebinde devam ettirmiştir (*Selahattin Koydemir Özel Arşivi*, Belge No: 8; Ek 2). Yaklaşık altı dil bilen Süleyman Sırrı⁸⁰, erkek kardeşlerin en büyüğü olarak kereste ticareti, un fabrikası ve nakliye işleriyle beraber Millî Anonim Şirketi kurucusu ve genel müdürü olarak serbest meslek işleriyle iştigal etmiş, maddî yönden ve bilgi açısından bölgenin ileri gelen önemli şahsiyetlerinden biri olmuştur⁸¹. İttihat ve Terakki Fırkasının üyesi olan Süleyman Sırrı'nın (BOA Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS), 53-3/2, lef 3, 03/Z /1337, 30 Ağustos 1919; DH. KMS. 53-2/36), özellikle yapmış olduğu yardım makbuzlarından da anlaşılacağı üzere II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Partisi ile arasının iyi olduğu anlaşılmaktadır. S. Sırrı'nın Özellikle Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Konya Vilayeti şubesi gibi millî (23 Kanunuevvel 1330 ve 28 Mart 1328 tarihli); Hilâl-i Ahmer Cemiyeti gibi yardım amaçlı (2 Kanunuevvel 1328 tarihli) kurumlara ve ayrıca hükümetin inşaat işlerine (15 Ağustos 1334 tarihli) maddi destekte bulunduğu görülmektedir (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 12, 16, 11, Ek 4,5,6). Ayrıca 19 Ağustos 1918 tarihinde yapılmakta olan Beyşehir Hükümet Konağına 200 lira yardım eden Süleyman Sırrı Bey'e M. Talat Paşa'nın emriyle "Beşinci Dereceden Mecidi Nişanı verilmiştir." (BOA, DH.KMS., 18 Z 1336/25.09. 1918, s. 1/1; 2, 3/1; Uyanık, 2021:289-290).

Beyşehir yöresinde ticarî faaliyetlerini sürdüren Süleyman Sırrı Bey, bir ara Almanya bağlantılı olarak (ortaklık şeklinde) faaliyetlerde de bulunmuştur. Aile çevresine sahip çıkan Süleyman Sırrı, faaliyetlerini kardeşi Abdülmecit Bey'le birlikte yürütmüştür. Abdülmecit Bey'in eşinin adı Sariye olup Bekir Sami Paşa'nın (Kunduk) yeğenidir. Süleyman Sırrı, Saim, Fehmi olmak üzere üçü erkek ve Sevim adında biri

şehir Gölü ve Çarşamba Suyu'yla birlikte yörenin temiz havası önemli rol oynamıştır. Beyşehir'e yerleştirilen Çeçen ailelerine devlet tarafından 450 dönümden fazla arazi verilmiştir (Geniş bilgi için bk. Muşmal, 2005: 118).

⁸⁰ Selahattin Koydemir'le 31.12.2005 tarihinde Beydere Sokak, Tütüncü Apartmanı, 2. Giriş, A Blok, Selçuklu-KONYA ve ayrıca Süleyman Sırrı'nın yeğeni Süleyman Sırrı Koydemir'le 11.02.2006 tarihinde Aşağı Ayrancı Mahallesi, Güvenlik Caddesi, Ali Dede Sokak, No. 23/10, ANKARA adresinde yapılan röportaj ve kayıtlar. Süleyman Sırrı'nın bildiği yabancı diller sırasıyla Çeçence, Rusça, Almanca, İngilizce, Fransızca ve İtalyancadır. Süleyman Sırrı'nın babasının adı Hacı İbrahim (Hacı Koydemir), annesinin adı Mati'dir. Süleyman Sırrı'nın 6 kız kardeşi (kız kardeşler İnguşetya bölgesinde kalırken bazı çocuklarının Almanya'ya yerleştiği bilinmektedir) ve Abdülmecit adında bir erkek kardeşi vardır. Abdülmecit Bey ise Konya İdadisi Lisesinden mezundur. Süleyman Sırrı Bey'in eşlerinden birinin adı Rabia, diğerinin adı Emine olup; İbrahim, Ahmet, Nazım, Nadire (Annesi Emine) ve Mediha adlarını taşıyan ikisi kız, üçü erkek toplam beş çocuğu vardır. Süleyman Sırrı'nın ilk çocuğunun adı Nazım'dır. Bu ismi vermesinin sebebi ise büyük ihtimalle Şehit Albay Mehmet Nazım'dan kaynaklanmaktadır. Selahattin Koydemir ise, Ahmet Koydemir'in dört çocuğundan biridir (S. Koydemir, kişisel iletişim, 31 Aralık 2005; S. S. Koydemir, kişisel iletişim, 11 Şubat 2006).

⁸¹ 1915 tarihli Konya Ticaret ve Sanayi Odasına ait kaydolduğunu gösteren belge üzerinde "Birinci sınıf kereste tüccarı" olarak belirtilmektedir (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No: 14; Ek 3).

kız dört çocuğu vardır. Büyük oğlu olan (şu anda askeriyeden emekli Albay) Süleyman Sırrı adını da abisi Süleyman Sırrı'nın ölümünden hemen sonra onun adını oğluna vermiştir (*Süleyman Sırrı Koydemir ile yapılan röportaj*). Millî Mücadele döneminde ise Beyşehir (yöresi) Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığıyla birlikte, bir süre Beyşehir Belediye reisliği görevlerinde de bulunarak doğal olarak Hüyük yöresi ile de ilgilenmiştir (*Süleyman Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 19; Uyanık, 2021:290).

II.BEYŞEHİR-HÜYÜK YÖRESİNDE KUVÂ-YI MİLLİYENİN OLUŞUMU, FAALİYETLERİ VE MİLLÎ MÜCADELEYE KATKILARI

Başında Enver Paşa'nın kardeşi olan Nuri Paşa'nın bulunduğu Kafkas İslâm Ordusu bünyesinde Azerbaycan'da görevli olan Kurmay Binbaşı M. Nazım, Mütarekenin imzalanması ve İstanbul'un işgaliyle birlikte Harbiye Nezaretinin emriyle arkadaşlarıyla beraber İstanbul'a gelmiştir. İngilizler tarafından aranan Nazım Bey İstanbul limanındaki İtilâf devletlerinin gemilerini görünce duygulanmış ve gözyaşları içinde şu cümleleri söylemiştir: “*Senelerce birçok mahrumiyetlere, ıstıraplara bunun için mi katlandık? Sevgili arkadaşlarımızı, kahraman askerlerimizi bunun için mi feda ettik?*”. Nazım izzet-i nefsinin yaralayan bu manzaraya daha fazla dayanamamış ve millî direniş için Anadolu'ya geçmiştir (İdikut, 1952: 21; Uyanık 2006/520-525).

M. Nazım, 27 Ocak 1919'da Alay Komutanı yapılmak üzere Konya'da bulunan 12. Kolordu emrine verilmiş ve daha sonra 27 Mart 1919 tarihinde 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa⁸² tarafından Beyşehir'de kurulan 7. Süvari Alay Komutanı Vekilliğine atanmıştır (MSB. Şahsi Dosya. Beyşehir 7. Süvari Alay Komutanlığının Mührü İçin Bk. BOA DH. KMS., 23.ZA.1337/20.08.1919, s. 3.Ek 7). Adana'dan hareket ettirilen 7. süvari Alayı 1 Ocak 1919'da Konya'ya gelmiş (ATASE ARŞ. İŞH., 170/99-99-1) ve 9 Ocak 1919 tarihinden bir ya da iki gün sonra üç bölüklü olarak Beyşehir'de konuşlandırılmıştır (ATASE ARŞ. İŞH., 56/22-22-1). 10 Nisan 1919 tarihi itibarıyla süvarinin mevcudu 118'dir (ATASE ARŞ. İŞH., 50/57-57-1). Başka bir kaynakta Çumra'da 250 mevcutlu Süvari Alayı, Konya'da 150 mevcutlu Süvari Bölüğü, Kadınhanı'nda 300 mevcutlu Süvari Alayı, Akşehir'de 100 mevcutlu Süvari Alayı, Beyşehir'de 300 mevcutlu Süvari Alayı bulunduğu bilgisi verilmiştir. Burada verilen bilgiler 1920 yılı verileridir. (Türk İstiklâl Harbi II'nci Cilt Batı Cephesi 3'üncü Kısım-Birinci-İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 53).

M. Nazım Beyşehir'e gelir gelmez işgallere karşı vatanın savunulması amacıyla çalışmalara başlamıştır. Hüyükli Gazi Mustafa İrfan İmdat'ın anılarına göre, Adana'dan bu bölgeye gelen M. Nazım'ın yanında Halepli Yüzbaşı (Arap) Salih Bey vardır (Karaca ve Koç, 2000: 28-29). M. Nazım'ın Beyşehir'e geldiği günlerde siyasi olarak ilçede İttihatçı ve İtilafçı ayrımı vardır. Beyşehir'in bazı ağaları İtilafçıdır. M. Nazım'ın Kuvâ-yı Milliyeci hareketleri nedeniyle bazı hilâfet taraftarları ona sahip

⁸² Fahrettin Altay Paşa'nın 11 Mayıs 1921'de 12. Kolordu Afyonkarahisar erkânı ile çektiği fotoğraf için bk., Görsel 3-A.

çıkılmazken Süleyman Sırrı, kardeşi Abdülmecit⁸³ ve vatansever Beyşehirli arkadaşları M Nazım'a destek vermişlerdir. Özellikle 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesi genel olarak Hüyük bölgesi Beyşehir yöresi halkını harekete geçirmiş; Hürriyet ve İtilaf taraftarları azalırken, Beyşehir Kuvâ-yı Milliyecilerinin sayısı artmış ve örgütün yapılandırılması çalışmalarına hız verilmiştir. Üstelik Beyşehir yöresindeki bu çalışmalar esnasında Sultan Vahidettin tarafından köy imamlarına varıncaya kadar ulaştırılan fetvalarda “*Kuvâ-yı Milliyecileri öldüren kahraman, ölen şehit, kalan gazi, malları helâl*” cümleleri halka duyurulmaya çalışılmıştır (Karaca ve Koç, 2000: 27-34). Ancak, ferasetli davranan Beyşehir yöresinin halkı İzmir'in işgaliyle tavrını net olarak Anadolu hareketinden yana koymuştur.

İzmir'in işgalinden sonra 23 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, 15. Kolorduya verdiği gizli emirde haksız işgallere karşı tepki gösterilerek, her tarafta netice alınıncaya kadar millî dayanışma içinde hareket edilmesi, millî istiklâlin ancak ve ancak milletin bu heyecan ve tezahüratının hükümet merkezine ve İtilaf Devletlerine duyurulmasıyla gerçekleşeceğini belirtmiştir (*Harp Tarihi Belgeleri Dergisi*, Yıl. 23, Sayı 71, Genelkurmay Basımevi, Ankara Eylül 1974, 1537 No'lu Belge). Aynı günlerde İzmir Reddi İlhak Cemiyeti, “*Ey bedbaht Türk! Wilson prensipleri unvanı insaniyetkâranesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetk ediliyor...Şimdi sana soruyoruz?..Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın? Artık kendini göster!*” cümleleriyle Türk milletini Millî Mücadeleye çağırmıştır (İlgar, 1968: 12).

Millî Mücadele yanlısı olan Anadolu şairleri, gazetelerde;

“*Duymadın mı hâlâ vatan kan ağlar*

Evlâdı yastadır karalar bağlar

Yunan denilen o eski düşman

Sanki kudurmuş bu melun yılan”⁸⁴ dizeleriyle bu çağrıya destek veriyorlardı. Yapılan bu çağrılara uygun olarak memleketin çeşitli yerlerinden gelen tepki telgrafları paralelinde Karaman, Ilgın, Akşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Bozkır gibi merkezlerden çekilen telgraflarının yanı sıra Beyşehir yöresinin halkı (Beyşehir ve yöresini stratejik açıdan gösterir harita için bk. Harita 1), Damat Ferit Paşa hükümetine çektikleri telgraflarla Anadolu'da işgallere tepki veren ilk bölgeler arasında yerini alıyordu (Şahingöz, 1986: 144-147). İzmir'in işgalinden iki gün sonra 17 Mayıs'tan itibaren Beyşehir'den çekilmeye başlayan tepki telgrafları 18, 19, 20 ve 24 Mayıs 1919 tarihlerinde devam edecektir. Konya ve bazı ilçelerinden telgraflarla birlikte İzmir'in işgali, Bayramiç ve Seydişehir'de 16 Mayıs 1919'da bir miting yapılarak nefretle protesto edilmiştir (Gökbilgin, 1959: 86-88; Aydınel, 2002: 46). 17 Mayıs 1919

⁸³ Beyşehir'den Hüyük bölgesi Kireli ve Şarkikaraağaç üzerinde Afyon'a giden Abdülmecit'in milli kuvvetlerle çekilmiş resmi için bk., Görsel 12.

⁸⁴ Karadeniz Gazetesinde yayınlanan Niyazi Tayyip'in “İzmir'e İthaf” başlıklı şiirinden alınmıştır, “Anadolu Şairleri İzmir'e Sesleniyor”, *Türk İstiklâl Harbi Gazetesi*, (Haz. Ö. Sami Coşar, Yeni İstanbul Yay.,) No. 2, 16 Mayıs 1919, s. 3.

tarihinde Sadarete çekilen telgrafta; İzmir'in bu şekilde işgal edilmesini hiçbir Osmanlı ferdi kabul edemez. Bu elim hadise karşısında “*bütün vücudumuzda cevelân eden kanlarımızın son katresini bu uğurda dökmeye âmâdeyiz*”. Bu haksız tecavüzü protesto etmekle beraber “*icâb ettiği takdirde eli silah tutabilen kadınlara, masum çocuklara kadar feda-yı cana*” hazır olduğumuzu ciddiyetle belirtiriz. Bu cümlelerden sonra Beyşehir halkı, belediye yönetimi ve eşrafın beraber çektiği telgrafın sonunda özellikle, Yunanla mücadele için hükümetin emrinde olduklarının altını çezecektir (BOA, *Bâb-ı âli Evrak Odası Sadaret Evrakı* (A. VRK.), 830/39; BOA A. VRK. 834/12).

18 Mayıs 1919'da Dâhiliye Nezaretine çekilen, Beyşehir halkı adına çoğu eşraf ve ulemadan oluşan 54 (Elli Dört) imzalı telgrafta ise şunlar yazılıyordu (Atamer, 1968: 13-14; BOA, A.VRK., 831/53).⁸⁵

“*Arzu ve İsteğimize aykırı olarak, mezbahaya sürülen koyun sürüsü gibi zorla itildiğimiz Harbi Umumide, masum kanları akıtılarak, ocakları söndürülen şehitlerimizi düşündükçe, içimizde duyduğumuz yakıcı acıları söndürmeye uğraştığımız ve büyük İtilâf devletlerinin ilân eyledikleri adalete intizarda bulunduğumuz bir hengâmda, Mütteliklerinin müsaadelerine dayanarak, Yunan hükümeti tarafından İzmir'in işgaline kalkışılmasını, kalbinde zerre kadar adalet hissi taşıyan hiçbir uygar kişi buna tahammül edemeyeceği gibi, hiçbir Türk ve İslâm'da düşünülemez. Senelerden beri her türlü felâketlerle karışık ve çeşitli zorluklara tahammül göstermeyi itiyad eylediğimizden, bu uğurda ve esasen idama mahkum olup, dar ağacına götürülen hiçbir fert ölümden korkmayacağı tabii bulunduğundan, eli silah tutabilen bütün ilçemiz halkı, şehitlerimize katılmadıkça vatanımızın bir karış toprağını bile vermemek için ahd ü peyman eylediğimizden, son nefesimize kadar çalışmaya hazır olmakla birlikte bu felâketimize sebebiyet verenleri bütün varlığımızla protesto eyleriz.*”

20 Mayıs 1919 tarihinde Beyşehir'den hem padişaha hem de sadarete tekrar protesto telgrafi çekilecektir. Padişaha hitaben çekilen ve Beyşehirli Manastır Karyesi İmamı Mustafa, Birinci Muhtar Hasan, İkinci Muhtar Ali, Muhtar Mustafa, İsmail, Hasan, İbrahim, Yukarı Mahalle İmamı Yusuf, eşraftan Muhtar Hacı Ali, Mehmet, Mustafa, imam Mehmet, Küçük Karyesi İmamı Hafız Ali, Muhtar Osman, Çiftlik Muhtarı Ferhat Beylerin imzaları bulunan telgrafta Beyşehirli, Wilson Prensiplerine uygun bir barış yapıldığını, ancak İzmir'in Yunan emellerine feda edildiğini, bu hâlde ise, “*bütün Türk milletini diri olarak mezara gömmekle beraber ölümden korkmaz vatan uğruna feda-yı can eder bir millet olduklarını icâb ederse tekrar ispat*” edeceklerini ve bu uğurda her türlü fedâkarlığı yapacakları yönünde söz vermişlerdir (BOA A.VRK., 832/70). Beyşehir'in ileri gelenleri, İzmir'in işgal tarihi üzerinden bir hafta geçmesine rağmen hiçbir ciddi faaliyette bulunmayan Sadrazam Damat Ferit'e çektikleri telgrafta **sabırsızlıklarını** dile getireceklerdir. Özellikle bu telgrafın altında Beyşehir İtilaf Fırkası Reisi Hüseyin Osman'ın imzasının bulunması da ilginçtir. Çünkü partisinin

⁸⁵ Protesto metninin altında imzası bulunan bazı isimler, Davgana Nahiyesinden Müderris Numan Zade Halil; Ulemadan Hacı Halil Zade Osman, Musa Hoca Zade Mehmet, Fazlı Zade İsmail, Mehmet; Eşraftan Mustafa Zade Hacı Mehmet, Alemdar Zade İbrahim, Veli Zade Hasan, Kıbrıslı İsmail, Fazlı Zade Ahmet, Kantarcı Zade İbrahim. Belgenin tam metni için bk. Ek 8.

bekle gör politikasını, “*sabırsızlıkla*” kelimesinin altına imza atarak bir anlamda üstü kapalı olarak eleştirmektedir. Telgrafta ise verilen mesaj şudur:

33 bin Müslüman Beyşehir halkının, İzmir’de “*katledilen dindaşlarımız ve hetk edilen Müslüman ırz ve namusu*” için Yunan canavarlarının İzmir’i terk etmesini, aksi takdirde insanlık tarihine kaydedilmek üzere her türlü fedakârlığı göze alarak Yunanlıların “*hayatlarına hatime çekilmek üzere müsaade talebini...milletin müzaheret-i kaviyyesine istinaden...son kanımızı akıtmak üzere işaret-i devletlerine sabırsızlıkla hazır ve amadeyiz*”. Bu telgrafın altında ise Belediye Reisi Mehmet Tevfik, Beyşehir Kazası Otozüçbin Nüfus Murahhası Müftü Hüseyin Hüsnü, İtilâf fırkası Reisi Hüseyin Osman, Eşraftan Edhem Paşa’nın isimleri vardır (BOA A. VRK., 833/53).

24 Mayıs 1919 tarihinde Konya’dan (Sultaniye) Sadrazam’a çekilen iki ayrı telgraftan bir tanesi ise daha dikkat çekicidir, çünkü hükümete karşı açıktan bir infial vardır. Vahidettin’in sonradan devletin geleceği açısından “ümit bağlamakla hata ettiğim” dediği Damat Ferit’in (Yalçın ve Koca, 2005: 320) sessizliği üzerine çekilen bu telgrafın altında “*Müdafaa-i Milliye Reisi Süleyman Sırrı*” şeklinde bir ibare vardır. Bu metinde, İstanbul Hükümetine yüksek sesle şunlar söylenmektedir: *Millî haysiyetimizin daha fazla rencide edilmesine, masum kardeşlerimizin vahşice katledilmesine seyirci kalamayız. Haklarımızın müdafaa, muhafazası ve hayatımızın devamı için istirhamda bulunuyoruz. Dökülen günahsız İslam kanları adına, namus ve hayatımızı “Kuvve-i milliyemizin ölünceye kadar müdafaa etmek ıztırarında” kalacağımızı son defa olarak arz ederiz. Beş senedir çektiğimiz acı ve musibetler, haksızlık, feryat artık kâfidir. İnsanlık ve adalet namuna vahşice kanlarımızın akıtılmasına meydan vermeyiniz.* Bu telgrafta Müdafaa-i Milliye Reisi Süleyman Sırrı’nın ismiyle birlikte eşraftan Cevdet, Hüseyin Remzi, Hafız İsmail Hakkı’nın imzaları vardır (BOA A. VRK. 834/20).

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere, 24 Mayıs 1919 tarihinden önce Beyşehir ve Konya yöresinde Müdafaa-i Milliye cemiyeti kurulmuş olmalıdır. Bu tarih ise, Beyşehir Kuvâ-yı Milliye hareketinin Konya ve çevresinde kurulan ilk örgüt olma özelliğini göstermektedir. Bu tarihlerden itibaren Milli Mücadele sürecinde Süleyman Sırrı’nın Hüyük, Köşk, Kireli çevresinde çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Ayrıca, 17 Mart 1919 tarihli bir belgeye göre, Konya’da bulunan Yıldırım Kıtaati Müfettişi (Sonra 2. Ordu Müfettişliği olmuştur) Cemal Paşa’yla M. Nazım ve Süleyman Sırrı arasında çok iyi bir ilişki vardır. Çünkü, bu tarihlerde Cemal Paşa, ziyaret için Beyşehir’e gelmiş, kışlada Beyşehir’in ileri gelenleri, askerler ve memurlarla bir toplantı yapılmıştır. Cemal Paşa geceyi misafir olarak Süleyman Sırrı’nın evinde geçirmiştir (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 1). Yapılan toplantıda neler konuşulduğu bilinmemekle birlikte İzmir’in işgal süreci dikkate alındığında, iç bölgede olmasına rağmen Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin erken tarihlerde kurulmasının görünürde iki nedeni vardır: İtalyanların Anadolu’yu işgal süreci de dikkate alınarak bakılacak olursa;

Mustafa Kemal Paşa ile aynı düşüncede olan ve birlikte hareket eden M. Nazım gibi tecrübeli bir komutanın Beyşehir 7. Süvari Alayının başına verilmesi ve Konya'dan Mersinli Cemal Paşa'dan destek alması.

İttihat ve Terakkiye üye olması nedeniyle teşkilatçı (Zürcher, 1987) ve Türkiye sevdalısı olan Süleyman Sırrı ve arkadaşlarının Beyşehir halkının millî ve dinî hissiyatına uygun olarak vatana sahip çıkma duygusu.

M. Nazım'la Süleyman Sırrı, düşünce olarak vatanın savunulması noktasında Beyşehir yöresi Kuvâ-yı Milliyesinin etkin isimleridir. Beyşehir'deki Kuvâ-yı Milliye teşkilatının kuruluşuyla ilgili Kasım 1919'daki çıkan bir gazete yazısında ise, şunlar yazılmıştır:

Bütün kuvvetlerinin yok olduğu düşünülen Türk, hayat ve şerefine karşı kasteden düşmanların ayakları altında ezilmek tehlikesine maruz kaldığını görünce ayağa kalkmış ve mukadderatıyla oynamak isteyenlerin karşısına dikilmiştir. Harekât-ı Milliye, işte millî varlığın kendisini müdafaa için şu kalkınma ve canlanma hareketinden başka bir şey değildir. Vali Cemal Bey'in⁸⁶ memleketi felakete sürüklediğini hissedenler “Yoldaş” namıyla bir cemiyet teşkiline başlamışlarsa da daha sonra milletin hayatını ve hukukunu müdafaa için Millî Teşkilata katılmışlardır. Bu hareketin başlıca amilleri ise, Kumandan Nazım Bey ve eşraftan Süleyman Bey'dir⁸⁷.

M. Nazım ve Süleyman Sırrı Bey, öncelikle Beyşehir gölünün Güney kesimlerinde Kaşaklı istikametinde ve kuzey kesiminde ise Hüyük-Kireli üzerinden Şarkikaraağaç'a kadar giderek yöre insanını bilinçlendirerek silah dağıtmak gibi çeşitli örgüt faaliyetlerinde bulunmuşlardır. **Hüyük'lü** Gazi Mustafa İmdat'ın hatıralarına göre, M. Nazım ve Süleyman Sırrı, Beyşehir yöresi muhtarlarını çağırarak toplantılar yapıyor ve özellikle Yeşildağ ve Köşk kasabası muhtarlarına silah vererek bunların gizli şekilde saklanmasını sağlıyorlardı. Gizli olarak bir taraftan Konya'dan silah temin edilmeye çalışılırken, bir taraftan da yörenin muhtarlarından asker temini konusunda da yardım isteniyordu (Atalay, 2000: 27-37). Kuşluca (Hordu) Köyünden bir orman işçisi ise M. Nazım Bey'in sivil kıyafetlerle bu bölgelerde Kuvâ-yı Milliye için

⁸⁶ Vali Cemal Bey (Artin Cemal), 1862 Antalya (İbradı) doğumlu olup Mülkiye Mektebinden mezun olmuştur. Çeşitli idarî görevlerde bulunurken Konya'ya vali olarak gelmesi 28 Kasım 1918 tarihidir. 4 Mart 1919 tarihinde kurulan I. Damat Ferit Kabinesinde Dâhiliye Nazırlığına getirildiğinden 7 Mart 1919 tarihinde Konya'dan ayrılmıştır. Nisan 1919 başlarında görevinden ayrılarak 14 Mayıs 1919 tarihinde ikinci kez Konya Valiliğine atanmıştır. Artin Cemal, koyu bir Hürriyet ve İtilaf Fırkası taraftarı ve İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesidir. İttihatçı düşmanlığı nedeniyle Ermenilerle dahi dostluk kurmuş ve Savaş sırasında 800 bin Ermeni'nin katledildiği yalanını söylemekten çekinmemiştir. 25/26 Eylül 1919 akşamı Konya'dan İstanbul'a kaçmıştır. Konya'daki faaliyetleri ve diğer bilgiler için bk., Kâmil ERDEHA, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 269-271; Ahmet AVANAS, *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998, s. 70-87.

⁸⁷ (Yazarı Yok), “*Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi Ne Vakit ve Nasıl Teşekkül Etti*”. Bu gazete yazısı Süleyman Sırrı'nın torunu olan Selahaddin Koydemir'den alınmıştır. Gazetenin adı ve tarihi görülmektedir. Ancak, gazetede diğer haberlere bakıldığı zaman, tarihin Kasım 1919 olduğu tespit edilebilmektedir. Yazılardan anlaşıldığına göre muhtemelen gazete Ankara'da (7-24 Kasım 1919 tarihleri arasında) çıkmıştır. Bununla birlikte Millî Mücadele yanlısı *Âti-İleri*, *Anadolu'da Yeni Gün* gibi vs. yapılan gazete taramalarında bu habere tesadüf edemedik. Gazete yazısı için bk., Ek 9.

çalıştığına şahitlik etmiştir. M. Nazım'ın Isparta yolu üzerindeki güzergâhtan (Çukurkent-Budak ve Kireli üzerinden) Şarkikaraağaç'a kadar sivil kıyafetlerle çalışma yapmıştır (*Selahaddin Koydemir'le yapılan röportaj*). Ayrıca "Artın" Cemal olarak bilinen Konya Valisi Cemal, Hürriyet ve İtilaf yanlısı olarak bu hareketlerden rahatsız olmuş ve M. Nazım'la Süleyman Sırrı'yı İstanbul'a şikâyet etmiştir. Çünkü, şikâyet olayından önce Vali Cemal, Binbaşı Nazım'ın Toros dağlarındaki göçebe aşiretlerle görüşerek bu bölgede direniş cephesini oluşturacağı duyumunu almıştır. M. Nazım da bu tarihlerde düşüncelerini 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey ve Kurmay Başkanı Rüştü Bey'e iletmış ve bir anlamda destek almıştır. Vali Cemal, Konya'da düzenlenen bir toplantıda (muhtemelen mart ayının son günlerinde ya da nisan ayı başları) M. Nazım'a, "İngilizler tarafından tutuklanacağımızı anlarsak Toros dağlarında göçebe aşiretlere sığınabilir miyiz", sorusunu sormuş, M. Nazım da bir an boş bulunarak "Onlar buna çoktan hazır" cevabını vermiştir (Erdeha, 1975: 268; Altay, 1970; 180-186)⁸⁸.

Konya'yı işgal eden İtalyan ve İngiliz kuvvetlerinin Konya Antalya arasında keşif amaçlı faaliyetlerde bulunması Beyşehir Yöresi Kuvâ-yı Milliye hareketinin faaliyetlerini daha aktif hâle getirmiştir. Buna göre Fransızların İtalyanlar lehindeki isteksiz tavrına rağmen Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan lehinde karar alınması sonucu İtalyanlar, 28 Mart 1919 tarihinde Antalya'yı işgale başlamışlardır. Daha sonra İtalyanlar, İngilizlerin "İttihatçıların Hristiyan karşıtı propagandaları nedeniyle durumun endişe verici olduğunu" ileri sürmeleri üzerine İstanbul üzerinden Konya'ya makineli tüfeklerle donatılmış 500 kişilik bir askeri birlik göndermişlerdir. Askerlerinin yumuşak tavrı nedeniyle İtalyanlar, Antalya ve Konya çevresinde fazla tepki çekmemiş, ancak 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa (Mersinli Cemal) Afyonkarahisar'daki 12. Kolordu'ya bağlı 23 Fırka Kumandanlığına gönderdiği yazıda İtalyanların Burdur ve Isparta civarına yayılmasını engellemek için milis teşkilatının gerekli olduğu ve bunun için gerekirse Karaman ve Beyşehir'den bir bölük süvari gönderebileceğini belirtmiştir. Bu tarihlerde 12 Kolordu'ya bağlı iki birlik vardır. 23. Fırka Afyonda, 41. Fırka Konya'dadır. (Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Aralık 1953, Vesika No. 127). 57. Alay Komutanı Şefik Paşa da Antalya'da halkı protestoya davet ederken, Harbiye Nezareti, Konya Yıldırım Kıtaatı Müfettişliğine İtalyanların protesto edilmeleri yönünde tavsiyelerde bulunmuştur (Çelebi, 2002: 70-89). İtalyanlar İngilizlerin 17 Mayıs 1919 tarihinde Konya'yı boşaltmalarından sonra şehirdeki bütün kontrol ve denetimleri ele almıştır. Bu tarihlerde Konya'daki İtalyan güçlerinin sayısının 1300

⁸⁸ Kuvâ-yı Milliye teşkilatının kuruluşu hakkında bilgi veren S. Tansel, M. Nazım'la ilgili olarak Toroslar'da direnmenin geliştiğine dair delil olmadığını söyler. Ayrıca, Albay Şefik Bey'in Harbiye Nezareatine gönderdiği 23 Mayıs 1919 tarihli yazıya istinaden bu tarihi Kuvâ-yı Milliye için bir başlangıç tarihi kabul eder. Ancak, Süleyman Sırrı'ya ait belgelerden anlaşıldığına göre bu bölgelerde önemli oranda silah toplandığı ve 24 Mayıs tarihli telgrafta Süleyman Sırrı'nın Müdafaa-i Hukuk Reisi olarak isminin bulunması Beyşehir'deki Kuvâ-yı Milliye örgütünün İç Anadolu'da ilk kurulan birkaç örgütten biri olma ihtimalini arttırmaktadır (Tansel, 1991: 1/270).

ile 1500 arasında olduğu tahmin edilmektedir. İtalyanlar 14 Mart 1920 tarihinde Konya'yı terk etmişlerdir (Avanas, 1998: 28-33).

İtalyanlar, 22 Mayıs 1919'da Akşehir ve ardından 1 Haziran 1919 tarihinde 1 binbaşı, 2 yüzbaşı ve 18 neferle (Konya üzerinden yol uzayacağı için Ilgın-Hüyük bölgesi üzerinden) Beyşehir'e gelmişlerdir (Avanas, 1998: 28-33). Bu tarihten önce 10 Mayıs 1919 tarihinde 1 binbaşı, 1 yüzbaşı ve 7 İtalyan neferi, iki yük otomobiliyle Beyşehir'e uğramış ve Türk jandarmasıyla birlikte çalışacaklarını beyan ederek jandarmadan 1 kılavuz almışlar ve (Hüyük-Kireli üzerinden) Burdur yoluyla Antalya istikametine gitmişlerdir (ATASE ARŞ. İSH, 17/59-59-1). Konya Yıldırım Kıtaati Müfettişliği, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye (Reis Cevat Paşa'dır) dairesine gönderdiği bu bilgiye karşılık, İtalyanların Türk Jandarmasıyla çalışacağına dair resmi bir bilgi bulunup bulunmadığını istemiş, ancak Erkan-ı Harbiye 13 Mayıs'ta vermiş olduğu cevapta, ellerinde resmî bir malumat olmadığını bildirmiştir (ATASE ARŞ. İSH, 89/28-28-1). Teke Mutasarrıfı Cemal Bey, Yıldırım Kıtaati Müfettişliğine 20 Mayıs 1919'da çektiği telgrafta, 30 İtalyan askeri ve 4 subayın Akseki yolundan otomobile Beyşehir'e hareket ettikleri haberini iletmiştir (ATASE ARŞ. İSH, 257/19-19-1). 2 Haziran 1919'da 2 subayla, 18 İtalyan neferi Beyşehir'e gelmiştir (ATASE ARŞ. İSH, 321/86-86-1). Bu bilgi Beyşehir Süvari Alay Kumandanlığınca 3 Haziran'da 12. Kolordu Komutanlığına iletilecektir (ATASE ARŞ. İSH, 321/82-82-1) Vali Haydar Bey de bu konuyla ilgili bir malumat alırsa bunu 12 Kolordu Kumandanlığına bildireceğini belirtmiştir (ATASE ARŞ. İSH, 321/82-82-2).

İtalyan kuvvetlerinin Beyşehir'e geldiği tarihlerde 7. Süvari Alay Komutanlığının askerlerinden biri olan **Hüyük'lü** Gazi Mehmet Baş hatıralarında, bir İtalyan cipinin Beyşehir Askerlik Şubesi'nin önüne geldiğini ve M. Nazım'ın İtalyanlarla bir süre konuştuğundan sonra, şubedeki bir üst komutanına durumu anlatması gerektiğini söyleyerek, şubeye girip çıktığını, çıkışında İtalyanlara, "Paşa diyor ki, etrafları askerlerle çevrildi, gittiler gittiler, değilse ateş açılacak" dedikten sonra İtalyan cipin gerisini geriye dönüp gittiğini belirtmektedir (Atalay, 2000: 51-52). M. Nazım'ın ustaca uyguladığı bu taktikle İtalyanların Beyşehir'den uzaklaşmaları sağlanmıştır. Herhalde Teke Mutasarrıfı Cemal Bey'in sözünü ettiği Beyşehir'e gelen otomobil de bu olsa gerektir.

Bu tarihlerde (1919 yaz ayları) İtalyanların Konya'da 1200, Antalya'da 600 civarı kuvveti olduğu, bunların bir kısmının Beyşehir'e de uğramış olmasına rağmen, İzmir civarındaki "tecavüz olaylarının" bölgede gerçekleşmediği yönünde tespitler yapılmıştır (ATASE ARŞ. İSH, 321/87-87-1). Bu gelişmelerle birlikte Burdur'daki İtalyan Müfreze kumandanından 12. Kolordu Kumandanı Sait Paşa'ya gelen bilgiye göre, Akdeniz bölgesinde Fransızların teşvikiyle Yunanlılar İtalyan bölgelerinde taarruza kalkışacaklardır (ATASE ARŞ. İSH, 52/28-28-1).

İtalyanların genel politikalarına uygun olarak Beyşehir-Hüyük ve Burdur yolu bölgesinde sert uygulamalarda bulunmamasına rağmen, 17 Nisan 1920'de İngiliz Ala-

şehir Mümessili Yüzbaşı Campel'in Konya'dan Antalya'ya doğru Müslüman kıyafetiyle tüccar Mehmet Ali Bey namıyla firar ettiği ve Beyşehir'in güneyinde müfrezelerce yakalandığı bilgisi de vardır (ATAŞE ARŞ. İSH., 274/41-41-3). Campel'in Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa tarafından Eskişehir'e istenmesine bakılacak olursa, İngiliz subayının bölgede casusluk faaliyetlerinde bulunma ihtimali yüksektir (ATAŞE ARŞ. İSH., 274/41-41-1). İngiliz istihbarat raporlarına göre, Yunan Askeri Kurulu Konya civarındaki birçok ajanla ilişki içerisindedir. Beyşehir yöresiyle ilgili bilgi veren kişilerden birisi ise Mehmet Nuri isminde bir şahıstır (Sonyel, 1998: 245-246).

Binbaşı M. Nazım'ın 12. Kolordu Komutanlığına verdiği bilgiye göre, İzmir'in işgalinden sonra bölgede, (Dâhiliye Vekili Ali Kemal'in 26 Haziran 1919'da "*ordudan verilecek emirleri yerine getirmeyiniz*" emrine rağmen) (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Nisan 1968: 14), Kuvâ-yı Milliye faaliyetleri devam etmektedir. Haziran 1919'da Beyşehir ve Seydişehir civarında adı vakalar haricinde önemli bir olay yoktur (ATAŞE ARŞ. İSH, 321/118-118-1). Yine de Vali Cemal'in etkisinde olan 12. KO. Komutanı (Selahaddin Bey olma ihtimali yüksek) 17 Temmuz 1919 tarihi itibarıyla İzmir'in işgalinden sonra Beyşehir yöresindeki Kuvâ-yı Milliye hareketinin gelişmesini engellemek için, yörede herhangi bir teşkilatlanmanın olup olmadığını sormuş, Kaymakam Abdullah Bey de Beyşehir'de böyle bir gelişmenin olmadığını ve gerekli tedbirlerin alındığını bildirmiştir (ATAŞE ARŞ. İSH, 20/65-65-; BOA DH. KMS., 3.Z.1337/ 30.08.1919, No. 53/3, s. 2). Bu cevap ise, Kaymakamın Kuvâ-yı Milliye hareketini desteklediğinin açık bir göstergesidir. Kaymakamın verdiği bilgiler ise güçlü şekilde teyit etmektedir ki Hüyük yöresi açık şekilde Kuvâ-yı Milliye hareketinin yanında yer almıştır. Çünkü, Erzurum Kongresinin yapıldığı bu tarihlerde (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) ve daha sonra Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin çalışmaları engellenememiştir. Bunun üzerine Vali Cemal'in istekleri doğrultusunda Mehmet Selahaddin Bey görevinden alınmış ve İstanbul Hükümetinin emriyle asayiş bozan haller için, açıkçası Kuvâ-yı Milliye örgütlenmelerinin önünü kesmek için soruşturma kurulları oluşturulmuştur. Bu soruşturma kurulunun başkanı olan Süleyman Şefik Paşa ise, 5 Ağustos 1919'da Konya'ya gelirken, 14 Ağustos'ta Damat Ferit tarafından Harbiye Nazırı yapılmıştır (Erdeha, 1975: 272-273). Harbiye Nazırının ilk icraatlarından birisi ise Kolordulara verdiği emirde Nezaret hariç, komutanlıklar arası yazışmaları yasaklamak (Aydın, 2002: 265) ve Konya ile ilgili olarak Beyşehir Kuvâ-yı Milliye kurucularından ve faal üyelerinden M. Nazım'ın ölü ya da diri yakalanması emri olmuştur. Sivas Kongresine delege gönderilmesini engelleyen Vali Cemal, Süleyman Şefik vasıtasıyla 8 Ağustos ve 19 Eylül 1919 tarihlerinde iki ayrı emir yazdırmıştır:

8 Ağustos 1919 tarihli yazıda, Kuvâ-yı Milliye'nin tecavüzü harekâtına nihayet verilmesi hakkında 12. KO'ya General Milne'nin tebligatının iletilmesine rağmen, 12. Kolordu'nun buna önem vermediği ve tersine teşkilatın kuvvetlenmesini teşvik ettiği "*Beyşehir'nde Süvari Alay Kumandanı Nazım Bey'in, Çeçenlerden teşkilat icra ve ahali-*

ye” silah dağıttığı bildirilmektedir. Konu hakkında tahkikat yapılarak bütün bu faaliyetlerin menedilmesi 12. Kolordu Komutanlığından istenmektedir (*Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Eylül 1954, Vesika No. 211).

Bu tarihlerde ve daha sonra Vali Cemal’in girişimleri nedeniyle Beyşehir’den az sayıdaki Hürriyet ve İtilafçı bazı şahıslar vasıtasıyla Dâhiliye Nezaretine, Süleyman Sırrı hakkında şikâyet telgrafları gönderilmiştir. Belgelerden anlaşıldığına göre, M. Nazım ve Süleyman Sırrı’nın Kuvâ-yı Milliye faaliyetlerinin önüne geçilebilmesi için bir an önce tutuklatılmak istemektedirler. İsnat edilen suçlar ise, “*ahaliye silah dağıtmak ve Bolşeviklik*” yapmaktır. Süleyman Sırrı ise, bu şikâyetlere verdiği cevapta, kendisine İtilafçılarca iftira atıldığını ve bu iftiraların sorumlusunun Vali Cemal Bey olduğunu yazacaktır. Dahiliye Nazırlığı’nın talebi doğrultusunda Süleyman Sırrı ile ilgili yapılan soruşturmalarda Beyşehir Kaymakamlığı, Sorgu Hakimliği ve Savcılık gibi makamlar tarafından herhangi bir suçunun olmadığı yazılı olarak tespit edilmiştir (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 66 A-B, 150). Ayrıca, Harbiye Nezaretinin emri gereğince yapılan tahkikat neticesinde İkinci Ordu Müfettiş Vekili Miralay Selahattin, Harbiye Nezaretine 18 Ağustos 1919 tarihinde verdiği cevabı yazıda; Beyşehir’de bulunan Alay Kumandanıyla, kereste tüccarı olan Süleyman Sırrı’nın halka silah dağıtmadığı, özellikle Süleyman Sırrı’nın işi gereği köyleri gezdiğini, şikâyetlerin ise gerçeği yansıtmadığını belirtecektir (*BOA DH. KMS.*, 3.Z.1337/30.08.1919, 53/3, s. 3. Bk. Ek 18). Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, 12. KO Komutanlığı Beyşehir’de Kuvâ-yı Milliye örgütünü kapalı olarak desteklemektedir.

Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin çökertilmesiyle ilgili şikâyetlerden ve Fahrettin Bey’den beklentisiyle ilgili gereken sonucu alamayan Vali Cemal, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik’e sert bir emir yazdırmayı başarmıştır. 12. KO Komutanı Sait Paşa’ya 19 Eylül 1919’da gönderilen bu emirde, köy ve kasabalara taarruzla halkı eşkıyalığa ve kötülöklere sevk eden Alay Kumandan Vekili Nazım’ın, din ve devlet ve padişaha bağlı askerî birimlerce ölü ya da diri olarak yakalanması istenmektedir (*Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Aralık 1963, Vesika No. 1074).

Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin yaptığı çalışmalar İstanbul Hükümetince durdurulamazken, tersine M. Nazım ve Halepli Arap Yüzbaşı Salih öncülüğünde (Gölün kuzey ve güney bölgelerinden) Beyşehir, Yeşildağ, Hüyük, Kireli, Şarkikaraağaç gibi yörelerden oluşturulan millî kuvvetler 1919 Aralık ayında Isparta üzerinden Afyon ve Kütahya bölgesine ulaşmıştır⁸⁹. İlgili kaynaklarda bu tarihlerde düzenli ordu kurulmadığı için Hüyük yöresinin hangi köylerinden bu Kuvâ-yı Milliye güçlerine katılım olduğu bilinmemektedir. Sadece, MSB Lodumlu’da bulunan Beyşehir Askerlik şubesi kayıtlarında ise Türk İstiklal Harbine katılan isimler köy bazında tespit

⁸⁹ Beyşehir yöresinden Üsteğmen rütbesiyle Afyon bölgesine giden şahıslardan birisi de Süleyman Sırrı’nın kardeşi Çeçen Abdülmecit (Koydemir)’dir. Fahrettin (ALTAY) Paşa ile çektiydikleri toplu resim için bk. Görsel 11.

edilebilmektedir. Bu bağlamda Hüyük Çukurkent Köyü'nden yoklaması yapılan bazı isimlerin fotoğrafları ekte verilmiştir (Bk. Görsel 13). Yörenin kahraman evlâtları Yunan ordusuyla Batı Cephesi'nde mücadele verirken, birçoğu şehit olmuş, bazıları da gazi olarak memleketlerine dönme imkânı bulabilmişlerdir (Atalay, 2000: 34-36, 52-53). Beyşehir'deki 7. Süvari Alayının bir bölümü M. Nazım'ın Beyşehir'den ayrılmasından yaklaşık iki ay sonra 19 Şubat 1920 tarihinde takip müfrezesi adıyla Burdur'a hareket etmiştir (ATASE ARŞ. İSH., 335/89-89-1).

Atase Arşivinde bulunan vesikalara bakıldığı zaman Şarkikaraağaç'tan Sivas Kongresine çekilen bir telgraf ve yazışmalara bakıldığı zaman, Beyşehir-Hüyük-Kireli ve Şarkikaraağaç bölgesinin dahası ana yol güzergâhı bağlamında Kuvâ-yı Milliye açısından önemi daha çok ortaya çıkmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, Refet Paşa'yı Konya'ya gönderme kararı aldığı günlerde (22 Eylül 1919); Beyşehir, Bozkır, Seydişehir, Akşehir, Karaağaç, Yalvaç, Eğirdir, Isparta ve Burdur civarındaki milli kuvvetlerin temsilcileri adına Şarki Karaağaç'tan "Sivas Kongre Heyet-i Temsilîyesine" çekilen telgrafta, İstanbul'la haberleşmeyi kestiklerini, Konya Valisi Cemal'in aciz bir hâlde kaldığını, 12. Kolordu Komutanından henüz bir cevap alamadıklarını belirterek "Karaağaçta Konya Vilayeti Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Merkezi Umumisi" namıyla Sivas'ta alınan kararlar istenmiştir (Bu yazıda Konya Vilayeti Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Merkezi Umumisi azalarından bir kısmının Konya'da, birinin Beyşehir'de, birinin de Şarkikaraağaç'ta bulunduğu bildirilmektedir. Bu yazıya cevaben, Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsilîyesi Namına (28 Eylül 1919) Sivas'tan gönderdiği telgrafta, Heyet-i Temsilîye'den sabık 3. Kolordu Komutanı Miralay Refet Bey'i Konya'ya vardığından, onunla irtibata geçilmesini istemiştir⁹⁰).

Yukarıdaki gelişmeler iyi okunursa, "Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye" çalışmaları açısından Beyşehir ile Şarkikaraağaç arası bölgenin (Sadıkhacı, Akburun, Çukurkent, Budak, Kireli gibi yol güzergâhının) Milli Mücadele açısından kilit rol oynadığı görülecektir. Ayrıca burada şunu da belirlemekte fayda vardır, bu yörelerde genelde boylar bağlamında akraba yerleşmeleri söz konusudur. Küçük bir örnek vermek gerekirse Akdeniz (Mersin-Antalya) yöresinden gelen Tekelioğulları; Sadıkhacı, Hüyük-Çukurkent-Selki ile Şarkikaraağaç arasındaki bölgelere yerleştiği bilinmektedir.

M. Nazım ve Süleyman Sırrı'nın başını çektiği *Beyşehir -yöresi Göl etrafı- Kuvâ-yı Milliyesi*, Yunanlılarla savaşmak için bir taraftan cepheye göndermek için asker toplarken, diğer taraftan Refet Paşa'nın etkisiyle birlikte⁹¹ de Konya Valisi Cemal'in Konya'yı terk etmesinde ve buna bağlı olarak Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasında doğrudan etkili olmuştur. M. Nazım'ın yaveri İhsan Bey'e göre, "Konya Valisi

⁹⁰ Yazışmalar için bk., ATASE ARŞ., ATAZB, 2/48-48-1, 48-48-2, 48-48-3.

⁹¹ İngiliz İstihbarat servislerinin raporlarında Albay Refet'in Konya Beyşehir dolaylarında adam topladığı ve silah dağıtma işlerini koordine ettiğinin altı çiziliyordu. Özellikle bu gelişmelerden rahatsız olan işgal gücü komutanı, Harbiye Nazırını uyarıyordu. Bilgi için bk., S. R. SONYEL, *Kurtuluş Savaşı*, s. 45-46.

Cemal'i Nazım bertaraf etmiş, Konyalılara müstevli düşmanla boğuşmak imkân ve şerefini o sağlamıştır" (İdikut, 1952: 118). Bu gelişmeler ise şöyle cereyan etmiştir. Vali Cemal'in ihtiraslarına fazla alet olmak istemeyen Ali Sait Paşa 12. KO komutanlığını bırakarak İstanbul'a giderken, istediği sonucu alamayan Vali Cemal, 21 Eylül'de İstanbul'a gönderdiği bir telgrafta, İstanbul Hükümetine karşı isyan halinde bulunan Beyşehir'deki Süvari Alayının lağvedilmesini isteyecektir (*Türk İstiklâl Harbi Gazetesi*, 24 Eylül 1919: 1). Gerçekten de 20 Eylül 1919'da Dâhiliye Nezaretinden Harbiye Nezaretine çekilen telgrafta, Beyşehir Süvari Kaymakamı Nazım Bey'in Karaağaç Kaymakamı Tevfik Bey'in yerine Hamdi namında birisini tayin ettiği yazılıyordu (BOA DH. KMS., 25.Z.1337/21.09.1919, No. 53/3, s. 1/1. Bk. Ek 19). Vali Cemal'in Kuvâ-yı Milliye aleyhindeki girişimleri sırasında Mustafa Kemal Paşa, Eskişehir'in İngilizlerden alındığı yönünde uydurma bir haber yaydıktan sonra (*Türk İstiklâl Harbi Gazetesi*, No. 119, 27 Eylül 1919, s. 3), Heyet-i Temsiliye adına Refet Paşa'yı Konya'daki karışıklığı çözmek amacıyla buraya göndermiştir⁹². Bu gelişme üzerine Vali Cemal Konya hapishanelerinde ne kadar katil ve tutuklu varsa bunları salmıştır (Mustafa Kemal, 1989: I/228). Vali Cemal'i dikkatle takip eden ve fırsat kollayan Binbaşı M. Nazım Kızılviran Nahiyesi Müdürü Rumelili Adil Beyle birlikte 50-60 kişilik bir süvari gücüyle Konya'ya gelerek Vali üzerinde gerekli baskıyı oluşturmuştur. Mustafa Kemal Paşa ile bağlantılı olarak Kuvâ-yı Milliye adına M. Nazım'ın Akyokuş mevkiinde Vali Cemal'e karşı aldığı kararlar çok serttir. Buna göre;

1. Kuvâ-yı Milliye Konya'yı işgale karar vermiştir.
2. Eski Mebus Vehbi Hazretleri Vali Vekili olarak işlere bakacaktır.
3. İtalyan Kumandanının tarafsız kalmasını tekrar ümit ediyoruz.
4. Kuvâ-yı Milliyenin, asayişin ihlâli hakkında hiçbir fikri yoktur.
5. Asker, jandarma, polis kardeşlerimizin, dağ başlarından akıp gelen ve varlık kaygısından başka bir şeyi düşünmeyen din ve kan kardeşlerimize karşı mertlikten başka hiçbir düşüncesi yoktur.
6. Hristiyan vatandaşlarımızın hiçbir hakkına tecavüz edilmeyecektir. Zaten dinin hükmü, insaniyetkâr ve vefakâr olmaktadır.
7. Vazifesi olmayan hiç kimse evinden dışarı çıkmayacaktır.
8. Herkesin malı, canı, ırzı her bir neferimizin malı, canı, ırzı kadar mukaddestir⁹³.

Bu baskılar karşısında 25 Eylül'ü 26 Eylül 1919'a bağlayan gece Konya İstasyonundan Vali Cemal kaçmış, *İstiklâl Harbi Gazetesi*'nin cümleleriyle "*Anadolu'da Damat*

⁹² Yazışmalar için bk., ATASE ARŞ., ATAZB, 2/48-48-1, 48-48-2, 48-48-3.

⁹³ S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 38-A, B. Belgede sekiz madde bulunmaktadır. M. Nazım'ın imzası olmamakla beraber, 35 numaralı belge bu belgeyi tamamlamakta ve Mümtaz Kuru'nun hatırlarında verdiği bilgiye göre, M. Vehbi'nin işgali durdurmak üzere M. Nazım'la Akyokuş'ta anlaşma yapması bu kararları açıklayan şahsın M. Nazım olma ihtimalini arttırmaktadır. Bk., Ek 12.

Ferit'in Son Mukavemet Noktası da" çökmüştür⁹⁴. Mehmet Vehbi Efendi vekil olarak Konya Valisi yapılmıştır (Ertepinar, 1999: 116-117). Göreve başlayan Vali Vekili Mehmet Vehbi Efendi Konya'nın ileri gelenleriyle bir toplantı yapmış, Müftü Ömer Vehbi ve Mümtaz Bahri Koru'yla birlikte Konya'nın millî iradeye bağlı olduğunu M. Nazım'a bildirerek, Konya'nın kan dökülmeden Kuvâ-yı Milliye'nin eline geçmesini sağlamışlardır. Bu anlaşmayla birlikte Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya'da serbestçe faaliyetlerine başlarken, M. Nazım da Refet Bey'le görüştüktan sonra Beyşehir'e geri dönmüştür (Önder, 1954: 18). Bu tarihlerde Konya Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine bağlı olarak ayrıca Beyşehir Müdafaa-i Hukuk şubesi de yeniden şekillendirilmiştir. M. Vehbi Efendi'nin Valiliği, Ali Rıza Paşa Hükümetinin 12 Ekim 1919 tarihinde İngiliz Muhipler Cemiyeti Azası olan ancak, Kuvâ-yı Milliye ile iş birliği yapan Suphi Bey'i atamasıyla ve bu şahsın 28 Ekim'de göreve başlamasıyla sona ermiştir (Avanas, 1998: 88-89)⁹⁵.

Akyokuş mevkiinde M. Nazım'la yapılan görüşmelerden sonra Konya Heyeti Temsiliyesiyle Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi arasında 27-28 Eylül 1919 tarihinde yapılan ve iki nüsha halinde düzenlenen anlaşmaya göre, aşağıdaki kararlar alınmıştır (*S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 35, Bk. Ek 14):

Kuvâ-yı Milliye ait kuvvetin bir kısmı düzenli bir şekilde intizamsızlığa sebep vermeden Konya'ya girecektir.

Fırka ayrımcılığı takip edilmeyecektir. Eski suçlarından dolayı kimse sorumlu tutulmayacaktır

Beyşehir civarındaki Kuvâ-yı Milliye bundan sonra Konya'da bulunan 3. Ordu Kumandanı Miralay Refet Bey'e bağlı olarak hareket edecektir.

Refet Paşa ile koordineli olarak yapılan bu antlaşmadan ve Sivas Kongresi kararlarının 14, 16 Eylül 1919 tarihlerinde Beyşehir'de, M. Nazım ve Süleyman Sırrı'ya ulaşmasından anlaşılacağı üzere Beyşehir, Hüyük, Şarkikaraağaç Kuvâ-yı Milliyesi/Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Mustafa Kemal Paşa'nın başında bulunduğu Heyeti Temsiliye ile koordineli hareket etmektedir (*S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 78). Süleyman Sırrı'ya ait S. Koydemir'in arşivinde bulunan, Sivas'tan⁹⁶ Konya'ya gönde-

⁹⁴ (Yazarı Yok), "Anadolu'da Damat Ferit'in Son Mukavemet Noktası da Çöktü", Türk İstiklâl Harbi Gazetesi, No. 119, 27 Eylül 1919, s. 3. Bk. Ek 13.

⁹⁵ Mehmet Koç'un sonradan oluşturduğu notlara göre Memiş Efendi'nin başkanlığını yaptığı bu cemiyetin diğer üyeleri şu isimlerden oluşmaktadır: *Çeçen Süleyman Sırrı, Miralay Şehit Nazım Bey*, Belediye Reisi Mevlüt Bey, Bakkalzade Ahmet Efendi, Faik Bey (Babaoğlu), Dava Vekili İkbâl (Soylu) Bey, Osman Bey (Tultay), İsmail Bey (Taşköy), Sadıkhacı Köyünden Mehmet Efendi (Cadâl), Sadıkhacı Köyü'nden İmam-Hatip İbrahim Efendi, Karaali Köyü'nden Ali Efe, Emen Hatibi Hasan Efendi, Bayındır Köyü'nden Araboğlu Mehmet Efendi, Gökçimen Köyü'nden Hatip Ali Efendi ve Hoyran Köyü'nden Hatip Ahmet Efendi'dir. Bk., Ahmet ATALAY, "Konya ve İlçelerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Kuruluşları ve Karakteristik Özellikleri", *İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi-Konya Kitabı V*, (Ed. Yusuf Küçükdağ), Özel Sayı, Konya 2002, s. 234. (219-250).

⁹⁶ Beyşehir yöresinde bazı şahıslar tarafından Süleyman Sırrı'nın Sivas Kongresine katılmış olabileceğine dair iddialar vardır. Bu iddialara karşın, Sivas Kongresine katılan isimlerle ilgili yapılan kaynak taramalarında Süleyman Sırrı'nın ismine rastlanılmamıştır. Taranan eserler, Mahmut GOLOĞLU,

rilmiş olan 14 ve 16 Eylül 1919 tarihli belgelere göre üç araba silah ve cephanenin gönderildiği bilgisiyle birlikte, aşağıdaki kararlar iletilmiştir⁹⁷:

Meşru bir hükümet işbaşına gelinceye kadar merkezi hükümetle (İstanbul) haberleşmenin kesilmesine karar verilmiştir.

Mülkî, askerî, memur ve kumandanlar bu hususu temin edecek ve neticeyi Sivas Kongresine bildirecektir.

Milletin emel ve arzusuna aykırı eden hükümet düşürülecek ve yerine millet tarafından yapılacak bir seçimle yeni kabine teşkil edilecektir.

Her kaza ve vilayette milletin emellerine muhalif hainlerin kontrolünde olan telgrafhaneler, ele geçirilecektir.

Şu an için Konya'da bulunan İtalyanlarla bir müsademeyi engellemek için orada sessiz kalınacaktır. Çünkü, mel'un valinin (Artin Cemal) tahrikle İtalyanlardan yardım isteme durumu söz konusudur.

Hâkim bulunduğunuz 4 kazada (Beyşehir, Akşehir, Ilgın ve Şarkikaraağaç olmalı) kongre kararlarını kabul edenleri ibka, etmeyenleri iskat ederek, kazaların Konya Valisi Cemal ile olan bağlantılarını keseceksiniz.

Ereğli ve Afyonkarahisar'la ile irtibata geçiniz. 4 Kaza olarak Valiyi düşürmek için elden geleni yapınız, Kumandan Sait Paşa'ya Valiliği teklif edip, onu yüceltmeye çalışınız (Ancak Sait Paşa Konya'dan ayrılacaktır).

Bura (Sivas) ve Erkân-ı Harp Reisi Tahsin ve fırka kumandanı Hayri Beyle muhaberatı temin ediniz.

Vali (Cemal) geçen Seydişehir'e gitmiş, Bozkır ve Seydişehir bölgesinden iki bin kişilik silahlı ahaliyi Sivas'a celbederek askeri bir inkılâp yapmak istiyormuş. Onun için, Bozkır ve Seydişehir'de vatanperverane noktalar ile ora ahalisini tarafınıza çekiniz.

Yukarıdaki kararların Beyşehir'e ulaşmasından iki gün sonra 18 Eylül 1919'da M. Nazım, Sivas'tan kendisine ulaşan kararlar doğrultusunda Beyşehir Postanesini basacak ve haberleşmeyi kesecektir⁹⁸. Bu gelişmelerden sonra Konya'ya hareket M. Nazım, Refet Paşa ile yukarıda anlatıldığı üzere Vali Cemal'in İstanbul'a kaçmasını sağlayacaktır. Ayrıca, 12 KO Komutanlığına ait 5 Ekim 1919 tarihli belgeye göre

Millî Mücadele Tarihi, İkinci Kitap, Sivas Kongresi, Başnur Matbaası, Ankara 1969; L. Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Çev. Nihal Yeğinoğlu-Ayhan Tezel), Sander Kitapevi, İstanbul 1966; Uluğ İĞDEMİR, *Sivas Kongresi Tutanakları*, TTK., Ankara 1969; *Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu*, Sivas, 2-4 Eylül 2002, Vehbi Cem AŞKUN, *Sivas Kongresi*, Kamil Matbaası, Sivas 1945.

⁹⁷ S. Koydemir *Özel Arşivi*, Belge No. 76,78. Bk., Ek 15, 20.

⁹⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın emirleri doğrultusunda Vali Cemal'le haberleşmeler kesilmeye başlayınca Vali Artin Cemal Konya demiryolu istasyonundan, durumu "çok acil" başlığıyla Fransızca çektiği telgrafla Dahiliye Nezaretine bildirecektir. *BOA DH. KMS.* 15.09.1919, 53-3/30, s. 2; Özellikle Beyşehir Postanesinin Kumandan Nazım tarafından basıldığı el yazısıyla hızlı bir şekilde Latin harfleriyle yazarak Dâhiliye Nezaretine tellediği görülmektedir. Belge için bk. *BOA DH. KMS.* 17.09.1919, No. 53-3/30, s. 5; 18.10.1919, No. 53-3/30, s. 7, 8-1. Bk., Ek 16-17.

Vali Cemal'in Konya'yı terk etmesinden sonra Beyşehir'deki 7. Süvari Alayının lağvedilme girişiminden de vazgeçilecektir (ATASE ARŞ. İSH.,29/101-101-1; 29/103-103-1).

M. Nazım'ın Konya'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasında oynadığı önemli rolün yanı sıra Konya'nın bazı ilçelerindeki Kuvâ-yı Milliye örgütlenmelerine de etki ettiği açıkça görülmektedir. Ilgın Kuvâ-yı Milliye örgütünü kuran Yüzbaşı Emin Resa (Arslan), milli müfrezeyi kurmadan önce Beyşehir 7. Süvari Alay Komutanı Nazım Bey'le muhaberatta bulunmuş ve sonra Ilgın örgütünü kurmuştur⁹⁹.

Bütün engelleme çalışmalarına rağmen Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi Sivas Kongresi kararlarını alarak, Postaneyi ele geçirmiş ve Millî Mücadele için silah dağıtımı başta olmak üzere bölgede önemli miktarlarda yiyecek, giyecek, asker ihtiyacı gibi faaliyetleri koordine etmiştir. Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin başarılarından dolayı M. Nazım, *İleri* gazetesinde tanıtılacaktır¹⁰⁰.

Süleyman Sırnya ait belgelerde Beyşehir yöresinde dağıtılan silah ve lojistik malzemelerle ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Alay Kumandanı Miralay Şükrü, Yüzbaşı Ahmet Hamdi Bey ve Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Süleyman Sırny arasında yapılan koordineye göre silah ve malzeme bilgilerine bakıldığı zaman toplam cephane (125 civarı tüfenk olmak üzere) 5510'dur¹⁰¹. İzmir'in işgali sırasında dağıtık vaz-

⁹⁹ Emin Aslan KARAKAŞ, *İçel Kurtuluş Savaşı Tarihi Hatıraları*, Yeni Mersin Matbaası, Mersin 1943, s. 5-6. Emin Resa'nın başkanlığında kurulan Ilgın Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin diğer üyeleri Esiroğlu Ali, tüccardan Ahmet, Hakimzâde Cevdet Bey ve efendilerden kurulu Kuvâ-yı Milliye Heyeti; Kemal ÇELİK, *Mut Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2001, s. 100-101.

¹⁰⁰ Anadolu Kuvâ-yı Milliyesin şu isimleri *İleri* gazetesinde yayınlanıyordu. Erzurum Kolordu Kumandanı Karabekir Kâzım Paşa, Miralay Refet Bey, Demirci Efe, Beyşehir Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Nazım Bey, Sivas'tan Bekir Sami Bey, bk., "Kuvâ-yı Milliye Ricalinden Bazı Simalar", *İleri*, No. 628,9 Teşrinievvel 1335/1919, s. 3.

¹⁰¹ S. Koydemir *Özel Arşivi*, Belge No. 33,58. (11.12.1919) Cephane durumunun detayı şu şekildedir: Alay Kumandanı Miralay Şükrü'nün emriyle Kuvâ-yı Milliye fertlerine dağıtılmak üzere köylere verilen 50 Tüfek ve 20 sandık cephanenin süratle Alaya teslimi.

-27.11. 1919'da Alaya teslim edilen silah sayıları.

-12 si Kireli takım Zabiti, 2'si merkez takıma ait silahlar Bekir Sıtkı Efendi tarafından teslim edilmiştir.

-17 adedi Takım Zabiti Ahmet Efendi'de.

-13'ü Kireli Takım Zabiti İhsan Efendi'de,

-10'u merkeze ait Bozkır harekâtına iştirak eden jandarma efradı üzerinde.

-10 adet merkeze ait Davgana mıntukasında firari efrad üzerinde.

-1 adet Kireli Nahiyesinde Mehmet Efendi'de

-10 adet burada mevcut olup, 8'i Tolca'da Takım Zabiti Ahmet Efendi'de, 2'si merkezde toplam 75 tüfek teslim edilmiştir. Cephane olarak 3150 tanesi Bozkır'dan piyadeler tarafından alınmıştır. 510'u Bozkır'daki süvarilerin elindedir. 200'ü Süleyman Bey'e teslim edilmiş olmak üzere 5450, toplam 5510 cephane vardır. (27.11.1919); 16.12. 1919 tarihli "*Beyşehir Umumi Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Süleyman Sırny*" imzalı belgeye göre, Davgana, Kireli bölüklerine 75 silah verilmiş, bunlardan 25'inin depo memuruna teslim edildiği, 10 silahın ise, Bozkır isyanına müdahaleye giden jandarmalara verildiği, 41 silahın merkeze teslim edileceği bilgisi vardır. Bilgi için bk., S. Koydemir *Özel Arşivi*, Belge No. 56. Ayrıca Beyşehir 7. Alay Komutanlığına 1919 yılının değişik tarihlerinde Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinden istenen cephane dökümü şu şekildedir: Rus ve Alman tüfegi (Kireli Bölük Komutanı İhtiyat Zabiti İhsan Bey'de, Davgana Bölük Komutanı Hamdi Bey'de, Aşağı Homa Köyü Nafiz Fevzi Efen-

yette olan ordunun elinde bulunan tüfek sayısı 515 000 ve top mermisi ise 67 744'tür (İlgar, 1968a: 29).

Millî Mücadele döneminde Kuvâ-yı Milliye örgütünün Beyşehir şube meclisi, idarelerin makbuzuyla, lüzumunda cebren istikraz edilmek suretiyle ve ayrıca milletin hamiyetperverlerini nazik bir surette yardıma çağıracaktır (*S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 79). Belgelere yansıdığı kadarıyla köylere kadar dağıtılan beyannâmelerle Beyşehir'in köy ve kasabalarından toplanan yardım kalemleri, miktarları ve diğer faaliyetler şu şekildedir¹⁰²:

- (22 Kasım 1919) Sevindik Köyü-4 çift çarık, 6 gömlek, 4 don, 12 lira (*S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 99).
- (25.05.1921) Batı Cephesine Arpa Nakli (*ATASE ARŞ. İSH. 1466/43-43-1*).
- (14/19 Ağustos 1921) Sakarya Savaşı öncesi Tekalif-i Milliye emirleri çerçevesinde Beyşehir Kazası ahalisinden 48 adet yatak-yorgan, 188 hayvan, 4 adet çift atlı araba (*ATASE ARŞ. İSH.1110/75-75-1*).
- (30.10.1921) Isparta, Burdur havalisi itibarıyla Kayseri'ye doğru 5. Depo alayının geçiş noktasıdır (*ATASE ARŞ. İSH. 1553/112-1112-1*).
- (13.05.1922) Batı Cephesine Beyşehir'den ekmeklik buğday sevki (*ATASE ARŞ. İSH.162/162-162-1*).
- (06.07.1922) Beyşehir, Tolca, Hüyük, Karaağaç ambarlarından ve Afşar köyünden hububat nakli (*ATASE ARŞ. İSH. 1654/2-2-1*).

Görüldüğü üzere Millî Mücadele için Beyşehir ve göl yöresi halkı her türlü yardımı canıyla, malıyla yapmıştır. Bu işlerin koordinesinde ise Süleyman Sırrı ve M. Nazım'ın büyük rolleri olmuştur. 1920 yılının yaz aylarından sonra Kuvâ-yı Milliye hareketinin ilk merkezlerinden biri olan Beyşehir'de hareketli günler yaşanacaktır. Bunun sebebi ise, İstanbul Hükümeti ve Şeyhülislâmın fetvalarıyla başlatılan Bozkır ve Konya Delibaş Mehmet İsyanının Beyşehir'e yansımalarıdır.

Yukarıda verilen bilgilere göre o dönemde idari taksimatta Beyşehir yöresi içinde bulunan bugün Hüyük İlçesine bağlı olan (bundan önce belgelerde zikredilen) isimleri verilmiş olan nahiye, kaza ve köylerden, ciddi anlamda hububat ve ordu için savaşa katılacak erat ile birlikte erzak, silah ve mühimmatın da toplandığı görülmektedir. Buna göre Akşehir-İlgın-Hüyük-Beyşehir-Şarkıkaraağaç, Beyşehir-Konya arası üçgenin özellikle ulaşım yolları üzerinde olan yerleşim birimlerinin ciddi anlamda katkı yaptığını belirtmemiz gerekir.

di'de, Akburun Köyü Öksüz Ömeroğullarında olmak üzere) 60, cephane 10 100 (On bin yüz), tüfek kayışı 25. *S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 68.

¹⁰² Beyşehir Umum Kuvâ-yı Milliye Komutanı Süleyman Sırrı'dan habersiz bazı köylerden 22 Kasım 1919- Yeğran (Yenidoğan) (120 kâğıt para, 40 çift çarık), 26 Kasım 1919-Gökçekuyu (24 lira), 26 Kasım 1919-Karaali (70 lira), 25 Kasım 1919 -Çandır (25 lira) Kuvâ-yı Milliye adına şahsi olarak Davgana Karakol Komutanı Musa Fethi Bey tarafından yardım toplanmış, ancak bu yardımlar Süleyman Sırrı'nın emriyle geriye verdirilmiştir. Bilgi için bk., *S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 87, 92, 93, 96.

III. BOZKIR-KONYA (DELİBAŞ) İSYANLARININ BEYŞEHİR-HÜYÜK YÖRESİNE YANSIMASI VE REFET PAŞA'NIN ROLÜ

Vali Cemal, İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesi İngiliz Papaz Fru (Frew) ve İstanbul Hükümetinin girişimleri sonucu, Bozkır yöresinde 27 Eylül-4 Ekim 1919 ve 20 Ekim-4 Kasım 1919 tarihlerinde Kuvâ-yı Milliye hareketinin aleyhinde isyanlar olacaktır¹⁰³. Beyşehir 7. Süvari Alay Komutanlığının belli sayıdaki askeri ise bu isyanları bastırmak üzere bölgeye gidecektir. Süleyman Sırrı'nın verdiği silah sayısına bakılacak olursa Bozkır bölgesine giden asker sayısı 10 olmalıdır. Bu isyanlar sırasında Albay Refet Bey'in Beyşehir bölgesine gittiği ve kendisinden haber alınamadığına dair Mustafa Kemal Paşa'nın Beyşehir Alay Kumandanı Nazım Bey'e gönderdiği bir yazı vardır (Türk İstiklâl Harbi II'nci Cilt, 1999: 86-87; S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 56; ATASE ARŞ. ATAZB, 1/78/78-1). İkinci Bozkır Ayaklanması'nda Valiliğe telgraf çeken asiler, isteklerinin yerine gelmesi için ilk önce toplanan halkın köylerine dağıtılması ve herkesin işi gücü ile uğraşması yönünde bir cevap almış ve bu cevaba kızarak: “bu telgraf validen değil, Beyşehir'den yazılıyor. Padişahın emri, gidip bunları vurmaktır” diye bağırarak ikinci kez Bozkır'a girmişlerdir (Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt, 1974: 56). Bu aşamada isyancıların sarf ettikleri cümlelerden anlaşılacağı üzere Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin Konya Valiliği üzerindeki etkisi açık olarak görülmektedir.

Anadolu'daki millî gücü yok etmek, halkın dini duygularından faydalanmak isteyen İstanbul hükümeti, Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah Efendi'ye bir fetva hazırlatarak (11 Nisan 1920) Müslümanları Sultan Mehmet Vahidettin Han'ın etrafında Kuvâ-yı Milliyecilerle çarpışmaya çağırıyor ve Allah'ın öldürünüz emri gereğince onları öldürmelerine cevaz veriyordu (Önder, 1953: 28-40). Her ne kadar Ankara Müftüsü Rıfat Efendi 150 Anadolu müftüsünün imzasıyla bu fetvaya karşı fetva yayınlasa da İstanbul fetvasının gizliden gizliye Konya yöresine ulaştırılması, Kuvâ-yı Milliyecilerin İttihatçılıkla suçlanmasıyla birlikte Çumra yöresinden Delibaş Mehmet'in başını çektiği 500 kadar asker kaçağının başlattığı isyan (2 Ekim -22 Kasım 1920) Koçhisar, Karaman, Ilgın, Akşehir, Akseki, Manavgat ve Alanya ile Beyşehir civarına yansıyor (Türk İstiklâl Harbi VI: 188). Bu isyanlar başlamadan önce 4 Ağustos 1920'de Mustafa Kemal Paşa, Konya'yı ziyaret etmiş Kuvâ-yı Milliye aleyhinde yapılan propagandalara karşı “Konyalılar! Millî emellerinize ihanet eden bu bedhahlar (kötü niyetliler) yine millet iradesiyle cezalarını bulacak (tır)...Millet, Kuvâ-yı Milliye ile hem fikirdir. Daima uyanık olunuz...Düşmanlarımızı vatanımızın bağrında bırakmayacağız” mesajını vermiştir (Önder, 1989: 7-8). Bu tarihlerde Konya, Beyşehir, Akşehir, Ilgın ve Hüyük vb. yörelerde bir anlamda düzenli ordu için 1314-15'li (1898-99) doğumlular da askere alınmaktadır (ATASE ARŞ. İSH.834/113-113-1, 834/68-68-1).

M. Nazım bu tarihlerde Beyşehir'de yoktur, Batı Cephesinde bulunmaktadır, yerine de Miralay Şükrü Bey vekâlet etmektedir (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 56).

¹⁰³ İsyân tarihlerinde dış ve iç cephele gösteren harita için bk., Harita 2.

Beyşehirli Hacı Ali Efendi'nin hatıralarına göre; Kuvâ-yı Islahiye taraftarı olan Huğlulu Kara Mustafa, Kurdular'lı Hüseyin, Bozkırlı Topal Salih ve Kısıklı'dan üç şahıs İstanbul fetvası doğrultusunda Beyşehir'de çalışmalarda bulunmaktadır. Liderliğini Glaz Mehmet Çavuş'un yaptığı 200 civarında Asker kaçağı konumundaki cahil grup, Manastır merkezli olarak genişleme göstermiş ve Beyşehir'i kontrolleri altına alarak Delioğlan Mehmet'i Kaymakam vekili olarak göreve getirmişlerdir. İsyancıların bir kısmı Iğın'a giderken, bir kısmı da Seydişehir istikametine yönelerek burayı kontrolleri altına almış ve Kurdular'lı Hüseyin Efeyi de Seydişehir kaymakamlığına atamışlardır. Kuvâ-yı Milliye hareketine karşı padişah adına hareket eden diğer isimler şu şekilde idi: Manastırlı Yeşil Hoca (Hacı Ali), Nafiz Efendi, Süllesli Şükrü Efendi, Hacı Hayrettin Efendi, Hacı Akif Bey, Manastırlı Glaz Mehmet Çavuş, Hamza'nın Deli Oğlan, Hüsse'nin Hüseyin, İdamcı Ali (Alperen, 2001: 60-61).

İsyanın Beyşehir yöresindeki gelişimi ise *Öğüt* gazetesinde kısaca şöyle ele alınmıştır: Konya hapishanelerinden kurtulan Davganalı Hamdi, Sadık, Saçlı İbrahim ve arkadaşları Selkili Ali Çavuş, Manastır, Örkenes, Kurdular, Suğla civarındaki eşkiya ve askerî firarilerden oluşan çetelerle görüşerek 4 Ekim Pazar günü 600'e yakın köylü ile Beyşehir'e girmişlerdir. Asiler hükümet dairesini, askerlik şubesini, telgrafhaneyi, kışlayı işgal ederek mahpusları tahliye ile devlete ait ambar ve depoları yağmalamışlardır. "*Kendilerine haşa din ordusu süsü veren bu dinsiz ve imansızlar*" içlerinden Manastır (Üzümlü) Karyeli Deli Mehmet'i merkez kumandanlığı ve zaptiye görevine getirerek, kazayı idare etmek için asilerden mürekkep bir heyet kurmuşlardır (Öğüt, 15 Teşrinisani 1920: 1).

Konya İsyanı'nın (Delibaş Mehmet) genişlemesi üzerine olaya acilen müdahale kararı alan Büyük Millet Meclisi, isyanı bastırmak üzere İçişleri Bakanı olan Albay Refet (Bele)'yi görevlendirmiştir. İsyanı bastırma hareketine, Ankara'dan Refet Bele ile gelen süvari kuvvetleriyle beraber, 12. Kolordudan, Batı Cephesi Ertuğrul Grubundan ve Pozantı'daki 41. Tümenden bazı kuvvetler katılmıştır. 6 Ekim 1920'de Konya'ya giren Albay Refet'le birlikte, Binbaşı Derviş Müfrezesi ve Eğirdir bölgesinden gelen Demirci Mehmet Efe diğer bölgelerde isyanı bastırmakla görevli isimlerdir. Albay Refet, Çumra (8 Ekim 1920), Karaman (9-10 Ekim 1920), Bozkır (16 Ekim 1920), Seydişehir (18 Ekim 1920) (ATASE ARŞ. İSH, 683/172-172-1) bölgesini 22 şehit vererek asilerden temizlemiştir (*Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt*, S. 194-195).

Albay Refet (Bele), Seydişehir'den 18 Ekim 1920'de Genelkurmay'a gönderdiği gizli raporda, 19 Ekim 1920 günü Beyşehir'i pek cüretkârane bir hareketle kesin bir sonuçla almak istediğini, ancak elindeki kuvvetin yeterli olamayabileceğini bu nedenle;

- A. "A. Konya garnizonundan Albay Avni, kuvvetli bir müfrezeye ile Beyşehir istikametine,
- B. Iğın bölgesindeki Yarbay Osman Müfrezesi, Çiğil üzerine,
- C. *Demirci Mehmet Efe kuvvetleri, Şarkikaraağaç ve Beyşehir istikametine sevk edilmelidir*"

Talebinde bulunacaktır¹⁰⁴. Bu yardım talepleriyle birlikte Albay Refet Bey, 19 Ekim'de Beyşehir'e girerek burada yakaladığı 30 asiye idam ettirmiştir¹⁰⁵. 12. Kolordu Komutanlığına gönderdiği raporun ilk maddesinde "1-19/10/36'da bir baskın ile Beyşehir'i girdim. Bu civarın en mühim ussat rüesasası kasabada müzakere halinde iken basturdum Ayrıca kasaba muhafızı bulunan otuz kadar asi yakalandı. Seydişehir baskınında saklananlar idam edildi. Bunlar hakkında aynen yapılacaktır" (Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Mart 1976: 37-38). Albay Refet Bey, Yarbay Osman'la birlikte Ilgın civarındaki asileri (22-23 Ekim 1920'de) temizlemişlerdir. Demirci Efe Müfrezesi, 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) ile 16 Ekim 1920'de Karaağaç'a (Köstüklü, 1999), 19 Ekim'de de Beyşehir'e¹⁰⁶ gelerek Albay Refet Bey'le birleşmiştir. Albay Mehmet Şefik Bey Miralay Refet Bey ile Beyşehir'de buluştuklarına dair (20/21 Ekim 1920) tarihli Garp Cephesi Kumandanlığına şifreli bir yazı göndermiştir (ATASE ARŞ. İSH. 683/181-181-1; Öğüt, 21 Teşrinievvel 1920: 1). Yol boyunca asileri temizleyen bu kuvvetler, Beyşehir'den sonra 24 Ekim'de İbradı, 25 Ekim'de Akseki'ye ve 4 Kasım'da Antalya'ya, 22 Kasım 1920'de Isparta'ya gelerek asileri temizlemişlerdir. Konya İsyanları sırasında resmî kayıtlara göre 250 asi idam edilmiştir¹⁰⁷.

¹⁰⁴ Refet Bey'in bu yardım talebinden önce 7.10.1920'deki yardım talebine, 11.10.1920 tarihinde Genel Kurmay tarafından 12. Kolordu komutanlığına iletilen cevabî yazıda Beyşehir civarına gidecek olan Refet Bey'e yardım emri verilmiştir. Bk., ATASE ARŞ. İSH. 683/119-119-1, 683/134-134-1; ayrıca Refet Bey'in 18.10. tarihli yazısıyla ilgili Genel Kurmay'ın Garp Cephesi Kumandanlığına ilettiği 19.10.1920 tarihli emir yazısı için bk., ATASE ARŞ. İSH. 683/176-176-1.

¹⁰⁵ Refet Bey'in 19.10.1920 tarihli Beyşehir'i zapt ettiğine dair Garp Cephesine duyurulan telgraf haberi için bk., ATASE ARŞ. İSH, 683/174-174-1; 26 Ekim 1920 tarihli Öğüt gazetesinin haberine göre, Mahalli Divan-ı Harb-i Örfiyesine Beyşehir'de 14 mahkûmun idam edildiği haberi vardır. Yazı için bk., "Memleket Haberleri-Beyşehir'inde İdam", Öğüt, No. 491, 26 Teşrinievvel/Ekim 1920, s. 1, Akşehir'de ise, 18.10.1920 tarihinde 11 kişi İdam, 19 kişi de kurşuna dizilmiştir. Bk., "Memleket Haberleri-İlgın", Öğüt; No. 487, 21 Teşrinievvel 1920, s. 1.

¹⁰⁶ Garp cephesi Kumandanı İsmet Paşa tarafından 8.10.1920 tarihinde Eskişehir'den Refet Bey'e iletilen yazıya göre Demirci Mehmet Efe'nin 8 Ekim tarihi itibarıyla Dinar'dan Beyşehir'e hareket ettiği bildirilmektedir. Belge için bk., ATASE ARŞ. İSH, 683/128-128-1,2; Ayrıca 19.10.1920 tarihinde Beyşehir'in alındığına dair İsmet Paşa'nın 20.10.1920 tarihli raporu için bk., ATASE ARŞ. İSH. 583/158-158-1.

¹⁰⁷ *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt*, s. 199-200. Albay Refet Bey ve Demirci Mehmet Efe'nin baskınları sırasında Beyşehir yöresinde idam edilen şahıslar ve köyleri şu şekildedir: Seydişehir'de Kurdulardan Hüseyin Efe, Adıgüzel, Ecirin Ali, Kel Ali'nin Hasan, Musaların Talip, Emin'in Mustafa, Mustafa Çavuş. Beyşehir merkezde 11 asi asılırken, bunlardan bazılarının isimleri şu şekildedir: Delioğlan, Hüsenin Hüseyin Efe, Keleklerin Veli, Yörük İbrahim'in Mehmet, Hacı Hayrettin Efendi, altı tanesi de Rum'dur. Refet Bey'in talimatı doğrultusunda 200 adamıyla Manastır'a gelen Demirci Mehmet, burada 8 kişiyi idam etmiştir. Bu isimler ise, Hamza'nın Ahmet, Hamza'nın Yusuf, Hamza'nın Hacı Mustafa, Rıza, Tatuş Abdullah, Tatuşların Ali, Molla Mehmet ve Bakkal Muammer'dir. Yeşil Hoca, Glaz Mehmet ve Stillek Mehmet Manastırdan kaçmayı başarmışlar, ancak daha sonra yakalanarak İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanmışlardır. Manastır'dan sonra Demirci Mehmet, Tepearası'nda Mustafa Çavuşu döverek öldürmüş ve evini yakmıştır. Üstünler'den sonra Kaşaklı'ya girerek Muhtar Kerim Efendi'yi asmış, Hacı Ali Efendi'nin evini yakmıştır. Bu konu hakkında bk., B. ALPEREN, *Beyşehir ve Tarihi*, s. 64-65; Ayrıca Hıyaneti Vataniye maddesinden, (Beyşehir ve Seydişehir yöresinde hilâfet ordusunu desteklemek ve halkı isyanı teşvikten dolayı) mahkûm Manastır Karyesinden Şeyh Hacı ve 37 refiki hakkındaki 6 Nisan 1922 tarihli mazbata için bk., *TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 1, C. 19, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 3-12.

25 Ekim 1920'de *Öğüt* gazetesinde mülâkatı yayınlanan Refet Bey, Konya ve yöresindeki isyanların 2 temel sebebinin şöyle izah etmektedir:

1- Millet arasına nifak sokan, bunu maddiyat ile destekleyen İngiliz siyaseti ve buna alet olan İstanbul'daki İngiliz bendeleri.

2-Geri kalan maarifimiz nedeniyle her söylenene inanan cahil halk (*Öğüt*, 25 Teşri-nievvel 1920: 1).

Görüldüğü gibi Beyşehir yöresine sıçrayan isyanların nedeni Refet Paşa tarafından özetlenmiştir. Bununla birlikte M. Nazım'ın bir kısım kuvvetle Garp cephesine gitmesi (*S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 42) Beyşehir'de bir boşluk yaratmış ve asiler de bu fırsattan faydalanmışlardır. Ancak, Ankara'nın müdahalesi sonucu isyan bastırılarak, bölgede asayiş sağlanmış ve düzenli ordu için bölgeden her türlü yardım, lojistik anlamda cepheye aktarılmıştır.

Delibaş Mehmet İsyanı'nın daha çok Çumra, Bozkır, Seydişehir üzerinden Beyşehir Manastır (Üzümlü) tarafında Beyşehir'in Güney bölgelerinde etkili olduğu, (kuzey bölgelerinden Ilgın-Çiğil istisna tutulacak olursa) isyana pak katılımın olmadığı görülmektedir. Ancak Refet Beyle Demirci Mehmet Efe'nin Isparta yolu üzerinden bölge halkından destek alarak Beyşehir Manastır'daki isyanı bastırmaya gittikleri görülmektedir. Bu destek bilincinin oluşmasında ise yörede kurulan Kuvâ-yı Milliye/Müdafaa-i Hukuk teşkilatlarının rolünün etkin olduğunu ifade etmek gerekir. Anadolu'nun İşgali sebebiyle merkezi otoritenin zayıflamasıyla bazen Kuvâ-yı Milliye'nin yetersizliği bazen Kuvâ-yı Milliye'nin adını kullanarak yörede bazı ufak çaplı bireysel çete tarzı olayların yaşandığı da görülmüştür.

Süleyman Sırrı, M Nazım'ın Beyşehir'den ayrılmasından sonra 17.12.1919 tarihinde Beyşehir Kaymakamlığına "*Sabık Beyşehri Kuvâ-yı Milliye Meclisi İdare Reisi ve Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanı*" imzalı bir dilekçe yazarak, bazı sebeplerden dolayı siyasi hayattan tamamen çekilmeye karar verdiğini, Beyşehir Kuvâ-yı Milliye Meclisi İdare Reisliği ile Beyşehir Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığından ayrıldığını, bu tarihe kadar bağlı olduğu başlıca, fırka, cemiyet ve gruplardan tamamen çekildiğini belirtmiştir. Ayrıca, hakkında herhangi bir şikâyet varsa bildirilmesini de istemiştir. Süleyman Sırrı'nın dilekçesinin arkasına savcı, sorgu hâkimi, Beyşehir Jandarma Kumandanı, tahrirat kâatibi tarafından verilen cevaplarda hakkında şikâyet ya da suçunun olmadığı belirtilmiştir. Süleyman Sırrı'nın bu dilekçeyi yazmasında büyük ihtimalin, İstanbul'da açılacak olan Meclis-i Mebusan'dan olan beklentisi olmalıdır diye düşünülmektedir. Ancak, Meclis'in işgal edilmesiyle Millî Mücadele yanlısı faaliyetlerini devam ettirecektir (*S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 150, Bk. Ek 10).

Süleyman Sırrı böyle bir dilekçe yazmasına rağmen, 9 Nisan 1920'de yapılan seçimde, Beyşehir Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Şubesinde, Beyşehir'den Konya ve oradan Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeye yetkili temsilci seçilmiştir (*S. Koydemir Özel Arşivi*, Belge No. 29). Meclis açıldığı günlerde 27 Nisan 1920 tarihine kadar Ankara'da kalan ve bizzat Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Süleyman

Sırrı (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 199), daha sonra Beyşehir'e dönmüş ve 19.05.1921 tarihi itibarıyla Beyşehir Belediye Reisliği görevini yürütmüştür (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 19). Çocuklarına siyasetten uzak durmayı öğütleyen Süleyman Sırrı, 1923 yılında bir süre Almanya'da kalırken dönüşünde, uğruna mücadeleye verdikleri Türkiye Cumhuriyeti'nin ilânını göremeden yakalandığı kanser hastalığı nedeniyle 14 Mayıs 1923'te Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur (S. Koydemir ile yapılan röportaj).

Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin değerli komutanlarından M. Nazım, 26 Haziran 1920 tarihinde Süleyman Sırrı'nın kendisini görevinden dolayı tebrik eden yazısına verdiği cevapta, *"necip hisli, yüksek Müslümanların arkadaşlığıyla iftihar ederim"* cümleleriyle Süleyman Sırrı'yı şerefletirmiştir (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 22). M. Nazım ise, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle İnönü Savaşlarında 4. Tümen Komutanı olarak başarılı bir şekilde görev alırken, rahatsızlığından dolayı Haziran 1921'de Konya gelmiş ve bu arada Beyşehir'de 21.06.1921 tarihinden öncelikle Süleyman Sırrı'yı ziyaret etmiştir (ATASE ARŞ. İSH. 1189/168-168-1). Daha sonra 22 Haziran 1921'de İsmet Paşa'nın emriyle Konya'dan Kütahya'ya 4 Temmuz'da gelen (S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 69) M. Nazım (ATASE ARŞ. İSH. 1189/168-168-2) Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında 16 Temmuz 1921'de şehit olmuştur. Beyşehirli bir gazinin hatıralarına göre, Şehit olduğunda İsmet Paşa'nın, *"Sen ölmesen de ben ölseydim Nazım, Nazım, diye hüngür hüngür ağladığı"* Mehmet Nazım'dır (Atalay, 2000: 37). Beyşehir Askerlik Şube Reisi Binbaşı Nuri Bey'in öncülüğünde Nazım Bey tepesinde yapılan ve Kireli bölgesi Türk'ünün kağnılarla önde Mustafa Kemal Paşa'nın resim ve bayraklarıyla katıldığı 8 Ağustos 1923 tarihindeki törende Beyşehir-liler, *"aziz şehidin hatırası ihya"* etmişlerdir. Gece ateş etrafında yapılan kutlamaları betimleyen muhabir Mehmet Zihni'nin ifadeleriyle *"Gece karanlığında büyük ateşlerin yakıldığı tepe, şehrin başında kızıl bir taç olmuştur. Rüzgârlarla dalgalanan mebzul alevlerin kızıl ışığında ayır rüzgâr ve ahengin dalgalandığı al bayrak, büyük ve aziz şehidin büyük ruhundan kopmuş bir silaha benziyordu"* (Zihni, 20 Ağustos 1923: 1). Mehmet Zihni'nin çizdiği manevi tablonun yanı sıra, M. Nazım'ın Kuvâ-yı Milliye ruhunun temelini attığı Beyşehir yöresi askerlerinden ve gazilerinden biri olan Sadıkacılı Gazi Ali Onbaşı da İzmir'de Yunan denize döküldükten sonra, Bölük komutanı Yüzbaşı Şerafettin'in emriyle İzmir Hükümet Konağında asılı Yunan bayrağını indirerek ilk olarak Türk bayrağını dikmesi de herhâlde aziz şehidin hatırasına en büyük hediye olsa gerektir (Atalay, 2000: 86-87).

IV. HÜYÜK YÖRESİ ŞEHİTLERİ ÜZERİNE

Millî Mücadele dönemi Beyşehir-Hüyük yöresi Kuvâ-yı Milliyesi ve diğer gelişmeleri değerlendirdikten sonra Beyşehir bütünlüğü içerisinde genelden özele Hüyük yöresinin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Nüfuslarına Kayıtlı Oldukları İlçelere Göre Şehit Sayıları

Beşşehir	329
Derbent	43
Derebucak	7
Hüyük	53
Toplam	432

Bu çalışmada Millî Savunma Bakanlığının internet sayfasından ve Arşivi'nden alınmış belgeler vasıtasıyla Beşşehir ve Beşşehir'den ayrılan ilçeler bağlamında şehitler hakkındaki bilgiler toplanmış ve tasnif edilmiştir. Osmanlı Devleti zamanındaki idari taksimat günümüzün idari taksimatına göre farklı olduğundan, Osmanlı Devleti döneminde Beşşehir ilçesinin sınırları günümüzünkine oranla daha geniştir. Şu anda Konya'nın diğer ilçeleri arasında yer alan Derbent, Derebucak ve Hüyük ilçeleri daha önce Beşşehir ilçesi sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Bundan sonraki bölümlerde aşağıdaki tablo harici sadece günümüzün Hüyük ilçe sınırları içerisinde yer alan 54 şehidin bilgileri değerlendirmeye alınmıştır.

Şehit Oldukları Harplere Göre Şehit Sayıları

Birinci Dünya Savaşı	289
İç İsyenlar	4
İstiklal Savaşı	53
Kore Savaşı	2
Osmanlı-Rus Savaşı	1
Toplam	349

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere Beşşehir yöresinin Hüyük dâhil şehitlerin ezici çoğunluğu Birinci Dünya Savaşı şehitlerinden oluşmaktadır. En çok şehidin verildiği ikinci savaş ise İstiklal Savaşı'dır. İlginç bir şekilde kayıtlara yansıyan bilgilere göre Balkan Savaşları'nda Beşşehir'den şehit kaydına rastlanılmamıştır. Gerçekte mevcut kayıtlarda görülmesi de Beşşehir yöresinden Balkan Savaşları'nda şehit olma ihtimali yüksektir. Bunların dışında İç İsyenlar'da (burada kastedilen Millî Mücadele'ye Karşı çıkarılan isyanlardır), Osmanlı-Rus Savaşı'nda (burada kastedilen savaş 93 Harbi'dir) ve Kore Savaşı'nda da Beşşehir şehitler vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve Türk İstiklal Harbi açısından bakıldığı zaman şu andaki bilgilere göre Hüyük yöresinin şehit sayısı 53'tür. 12'ü İstiklal Harbi, 42'i Birinci Dünya Savaşı'nda şehit düşmüştür. Türk İstiklal Harbinde tesbit edilebilen şehitlerin yerleşim birimlerine dağılımı şu şekildedir¹⁰⁸:

Hüyük Merkez	1
Çavuş	3

¹⁰⁸ Millî Savunma Bakanlığı Arşivi, Defterler okundukça sayılar değişmektedir. Beşşehir, Hüyük, Derebucak gibi ilçeleri içine alan Konya yöresi şehitleri için bk., *Şehitlerimiz Osmanlı-Rus, Osmanlı Yunan, Trablusgarb, Balkan, Birinci Dünya, İstiklâl, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik*, T.C. Millî Savunma Bakanlığı, Ankara 1998, s. 51-129; Şehit Bilgi Kapısı • MSB | T.C. Millî Savunma Bakanlığı, (30.08.2022).

Görünmez	1
Çukurkent	1
Zıvarık/Değirmenaltı	3
İmrenler	1
Budak	1
Toplam	12

Hüyük yöresine ait Türk İstiklal Harbi şehitlerinin bilgileri şu şekildedir¹⁰⁹:

Adı-Baba Adı-Lakabı	Doğum Tarihi-Yeri	Birliği	Rütbesi	Şehadet Yeri ve Tarihi
1.Ali-Hüseyin (Balcıoğulları)	1893-Hüyük Merkez	2. Tabur 7. Bölük	Er	Can Kuyu Muharebesi (Büyük Taarruz) 29.8.1922
2.Rasim-Mustafa -	1897-Hüyük Merkez	61. Fırka 190. Alay 1. Tabur	Er	Kazuçuran Harbi (Büyük Taarruz) 26.08.1922
3.Ali-Mustafa (Görünmezoğulları)	1893-Görünmez	61. Fırka 190. Alay 1. Tabur	Er	Meydan Muharebesi (Büyük Taarruz) 26.08.1922
4.Alişan-Hasan Hüseyin	1894-Budak	34. Alay 2. Tabur 5. Bölük	Er	Tezekliya Harbi (Büyük Taarruz) 27.08.1922
5.Hüseyin-Ahmet (Bozoğlanoğulları)	1898-Çukurkent	5. Alay 3. Tabur 10. Bölük	Er	Karaağaç Harbi 4.9.1922
6.İbrahim-Osman	1894-Zıvarık	Belli değil	Er	Kanlı sırt (İkinci İnönü) 27.3.1921
7.Mustafa-Osman (Bekirli)	1900-Zıvarık	Belli değil	Er	Evlıya Kadıllarda (Sakarya Savaşı) 29.8.1921
8.Yahya-Yakup -	1896-Değirmenaltı (Zıvarık)	56. Alay 2. Tabur 6. Bölük	Er	Tınaztepe Muharebesinde (Büyük Taarruz) 26.08.1922
9.Mehmet-Hüseyin (Ahmet İmamoğulları)	1898-Çavuş	1. Fırka 3. Alay 2. Tabur 6. Bölük	Er	Duatepe Harbi (Sakarya Savaşı) 10.09.1921
10.Mustafa-Abdurrahman -	1901-Çavuş	6. Alay 1. Tabur 3. Bölük	Er	Konya Askeri Hastanesi 17.11.1923
11.Abidin-Osman (Hati- poğulları)	1890-Çavuş	11. Alay 70. Tabur 2. Bölük	Er	Büyük Çal Harbi 30.8.1921
12.Süleyman-Mustafa (Çatioğulları)	1892-İmrenler	8. Fırka 2. Bölük	Er	Meydan Harbi (Sakarya Savaşı) 2.9.1921

Tabloda görüleceği üzere Türk İstiklal Harbi'nde şu ana kadar tespit edilebilen Hüyük yöresi 12 şehidinden Çavuş, Zıvarık 3'er, Hüyük merkez 2, Çukurkent, Budak, Görünmez ve İmrenler 1'er şehit şeklindedir.

Türk İstiklal Harbi öncesi Birinci Dünya Savaşı'nda Hüyük yöresinde verilen şehit sayısı ise 41'dir.

Birinci Dünya Savaşı şehitlerinin bölgeye dağılımı şu şekildedir¹¹⁰:

¹⁰⁹ Şehit Bilgi Kapısı • MSB | T.C. Millî Savunma Bakanlığı, (30.08.2022).

Doğum Yeri	Sayısı
Değirmenaltı/Zıvark	12
Hüyük Merkez	7
İmrenler/Balkanda	6
Selki	3
Kireli	3
Çavuş	2
Mutlu/Küçükköy	2
Budak	1
Burunsuz	1
Suludere	1
Görünmez	1
Kuşluca	1
Göçeri	1
Toplam	41

Tabloya bakıldığı zaman Birinci Dünya Savaşı'nda sırasıyla şehit veren yerleşim birimleri Değirmenaltı, Hüyük, İmrenler, Selki, Kireli, Çavuş ve Mutlu Köy ve diğer birimler şeklinde sıralanmaktadır.

Yukarıdaki her iki tablodan da görüleceği üzere art arda yaşanan savaşlar sürecinde yöre halkı, cephelerde vatan savunmasında yer alarak şehit ve gazi olmuştur. Savaş dönemleri yaşanan yokluk kıtlık ister istemez yöreyi etkilemiştir. Özellikle Konya yöresi Vilayetler bağlamında savaş süreçlerinde en çok şehit veren ilk iki bölge içerisinde yer almaktadır. Bu süreçler sosyo-iktisadi açıdan analiz edildiği zaman şehit ve gazilerin yanı sıra uzun süren savaş ve askerlik süreleri nedeniyle askere gider eratın çalışıp üretecek genç nüfusun en azından 4 yıl köyünden uzak kalmış olması birçok ailevi sorunları beraberinde getirirken, başta tarım olmak üzere ülke ve yöre ekonomisinde de birçok sıkıntının yaşanmasına neden olmuştur.

V.HÜYÜK YÖRESİ GAZİLERİNİN HATIRALARINDA MİLLİ MÜCADELE

Bu başlık altında Hüyük-Çukurkent Köyü'nden Mustafa Çukurkent, Hüyük-Merkezden Mustafa İrfan İmdat'ın Millî Mücadele hatıralarına ana hatlarıyla yer verilmiştir.

A.Gazi Mustafa Çukurkent'in Hatıraları

Mustafa Çukurkent, 1899 Çukurkent Köyü doğumlu olup, 1920-23 yıllarında Eskişehir, Bursa-Yenişehir, Kütahya, Kadınhanı, Afyon, Uşak Manisa ve İzmir yöresinde savaşın içinde ve yerine göre Cephe gerisinde görev yapmıştır. Özellikle Büyük Taarruz'un içinde yer alarak işgal kuvvetlerinin İzmir'den denize dökülme sürecinde yer almış ve 1923'ün 5 Ağustos'un da terhis olmuştur. Askerlik sonrası Şeyh Sait İsyanı sürecinde tekrar 3 ayı aşkın askerlik yaparken, dönüşte Eskişehir Çiftelerde 8 ay öğretmenlik kursu aldıktan sonra Çukurkent Köyü'nde 14 yıl eğitimlik yapmış ve 1984 yılında rahmetli olmuştur (Atalay, 2000:11-25).

Mustafa, köyde babasıyla çiftçilik yaparken İzmir'in işgali süreciyle birlikte 50 yaş altının askere çağrılması ile 1920 yılı Kasım ayında orduya alınmış ve Eskişehir üzerinde Bursa Yenişehir'e ulaşmıştır. Gazi Mustafa, ilk kez Mustafa Kemal ve İsmet Paşaları Eskişehir'de görmüştür. O'nun anlatımıyla Mustafa Kemal Paşa, askerlerine "Karşımızda sadece Yunan askeri yok. Dört devletle döğüşeceğiz. Gözünü açın. Allah yardımcınız olsun" demiştir. Gazi Mustafa Bursa'da 14. Ertuğrul Süvari Alayı'na alınırken, işgal güçleri Bursa'nın Kazancı Bayırı'nda bulunmaktadır (Atalay, 2000:11-12).

Gazi Mustafa'nın hatıralarına göre, Akşehirli Hasan Bey adında bir yüzbaşı, yaklaşık 600 kişi içerisinde okuma-yazma bilen iki kişiyi bulabilmiştir. Birisi Gazi Mustafa diğeri ise yine Beyşehir-Hüyük Kırelî'nden Hacı Hafız'dır. Hacı Hafız'a sıhhiye görevi verilirken, Mustafa'ya bölük emini görevi verilmiştir. Gazi Mustafa'nın Hacı Hafızla birlikte Yenişehir'de üç ay görev yapmıştır.

Gazi Mustafa, Eskişehir'de Fahrettin (Altay) Paşa'nın komutanlığını yaptığı 5. Kolordu emrine verilirken, fırka, alay ve bölük düzenine uygun olarak düzenli ordunun kurulma aşamalarında yer almıştır. Eskişehir'in Muttalıp Köyü'nde "bir er, bir katır ve bir de makineli tüfekten oluşan Makineli Tüfek Bölüğü'nün" komutanı olurken, üç gün içinde yeni gelenlerle birlikte bölüğün mevcudu 72'ye ulaşmıştır. Mühimmat ise, 4 adet 15'lik top, 7 adet mavzer, 1 adet makineli tüfektir. 1921 yılının başlarında Çerkez Ethem Olayı başlamadan Çerkez Ethem o sırada Kütahya taraflarında Yunanlılarla savaşırken, İsmet Paşa ile yaşadığı anısı şu şekildedir (Atalay, 2000:12-14):

"Muttalıp Köyü'nden bir başka köye gidiyoruz. Tipi savuruyor, kar fırtınası suratıma vuruyor. İsmet Paşa kafesi ile arkamızdan yetişmiş. Haberim yok. Bir kamçı değdi kulağıma. Dönüp baktım maiyetiyle birlikte İsmet Paşa.

-Nerelisin sen? Dedi

O zamanalar öyle bir tuhaf hal vardı ki, Delibaş İsyanı'ndan sonra Konyalıyız diymişlerdik.

-Beyşehirliyim Paşam dedim. Yanındakilere:

-Bakin yayla adamı bu. Herkes kulağını sarmış bu sarmamış dedi. Geçip gittiler."

Yaşanan anıda görüldüğü gibi cepheleleri gezmiş coğrafyaları gören bir asker tecrübesi bu sözleri söyletiyordu.

Çerkez Ethem Olayı'nın başlaması ile Gazi Mustafa, Eskişehir'den iki tümen bir tugayla Kütahya'ya gönderilmiştir. Komutanları Suphi Paşa'dır.

Gazi Mustafa'nın içinde yer aldığı birlik, Çerkez Ethem güçleriyle Kütahya topraklarında karşılaşmış ve Çerkez Ethem'im Gediz'e kadar sürmüşlerdir. Gediz Işık Paşa Köyü civarında atlara saman ararken Çerkez Ethem'e esir düşen Gazi Mustafa'yı, Ethem sorgulamış ve Türk birlikleri ve mühimmatı hakkında Ethem'e abartılı bilgi vermiştir. Örnek olarak 4 top varken, 30-40 civarı top var demiştir. Çerkez Ethem'in

öldürmeyip serbest bıraktığı ancak, “iki üç güne kadar buraları tepeleyeceğim. Eğer seni içlerinde bulursam, boynundan testere ile keserim” dediğini aktarır. Simav ve Demirci yöresinde yaklaşık 700 adamı olan Çerkez Ethem güçlerini ele geçiren Mustafa Kemal Paşa'nın güçleri arasında yer alan Gazi Mustafa, Çerkez Erthem'in kardeşi Reşit Beyle birlikte Akhisar'daki Yunan güçlerine iltihak ettiğini belirtir (Atalay, 2000:15-17).

Gediz'de iken Çerkez Ethem'le ilgili gördüğü ilginç bir olayı anlatır (Atalay, 2000:17-18):

‘Biz Gediz’de dinlenirken üstümüzden bir Yunan uçağı geçti. Uçaktan yere bir çuval kâğıt atıldı. Bu kâğıtlarda şöyle yazılıydı (Atalay, 2000:18-19):

“Vaktiyle dağılın. Siz de benim gibi mağlup olacaksınız. Kemal Paşa'ya itaat etmeyin”. Altındaki imzada; “Yunan Ordusu Seyyare Komutanı Çerkez Ethem” ‘ yazıyordu. Ve bundan sonra Çerkez Ethem'den bir daha ses gelmeyecekti.

Gazi Mustafa'nın 1922 Ağustos başlarında anlattığı diğer ilginç olay ise Büyük Taarruz hazırlıkları yaşanırken, Kadınhanı'ndan yola çıkacakları sırada yaşadıklarıdır:

‘Kadınhanı’nda atın üzerine bir kişiyi bindirmişler. “Bu Kadınhanı Müftüsü” dediler. Bizim tümene gür bir sesle ve coşkuyla şöyle hitap etti:

-Allah zaferleri siz nasip eylesin. Birinci telgrafınızı filan gün Uşak'tan alacağım. İkinci Telgrafınızı filan gün Alaşehir'den alacağım. Üçüncü telgrafınızı filan gün Manisa'dan ve 9 Eylül günü İzmir'den alacağım diyordu. Aradaki tarihleri hatırlamıyorum. O zaman dedik ki:

-Ne sayıklıyor bu adam... Biz üç senede ancak Afyon'a kadar gelebildik de, bu bizi 15 günde İzmir'e indiriyor dedik.

Belki de Allah söyletiyordu. Aynen yukarıda anlattığım gibi açık açık söyledi.

-Allah yardımcımız olsun. Allah zaferler nasip eylesin...Dedi ve Kadınhanı'ndan ayrıldık.

Bu gelişmeden sonra Türk ordusunun birlikleri Akşehir istikametinden Sandıklı bölgesine gelecektir.

Büyük Taarruz başlamak üzere iken Tümen Komutanı Ahmet Zeki Bey, telsizin başında Afyon'da düşmanın bozguna uğradığı haberini almış ve Gazi Mustafa ile birliği Afyon'da üçüncü istasyon olan Küçük Köy (Yıldırım Kemal) istasyonuna hareket etmiştir. Tren istasyonu ile aralarındaki mesafe 200 metre civarında iken atılan bir kurşunla Yıldırım Kemal şehit olmuştur. Tümen Komutanı Ahmet Zeki, Kemal'in üzerine kapanarak ağlamıştır. Üsteğmen olan yüzbaşılığa terfi bekleyen Gazi Mustafa'nın tabiriyle “civan gibi bir delikanlı” olan Yıldırım Kemal, orada tepeye defnedilmiştir. Bu olaydan sonra içlerinde Gazi Mustafa'nın da bulunduğu tümen güçleri 7-8 Yunan askerini temizleyerek, demiryolunu Yunan güçlerinin kullanamayaacağı şekilde tahrip etmişlerdir.

Gazi Mustafa, anılarında Kurtuluş Savaşı'nın "kurmaylarına hayranım. Hepsini dahi insanlardı" der. Kupkuru bir derenin içine niçin konulduklarını, düşman buraya gelince, buraya geleceklerini hesap etmelerindeki maharetti. Ve Büyük Taarruz esnasında geride yaşadıklarını şöyle anlatır (Atalay, 2000:20-21):

"Bekliyoruz derenin içinde. Gelen yok, giden yok. Toplarımızı makineli tüfeklerimizi kurduk.

Az sonra, aman Allah'ım. Bir toz bulutu yükseldi. Afyon'da bozulan düşman bir sel gibi üzerimize akıp geliyordu. Üç dört yüz metre yaklaşınca ateş açtık. Biçerdöverin ekin biçtiği gibi biçiliyorlar; yine de ateşimize doğru geliyorlar. Katiiyen geri dönmüyorlar. Geriden adam akıllı korkmuşlar...

Kaçıp gelenlerin içinde düşman subaylarının eşleri de vardı. Kimisi katırlara binmiş, kimisi yalın ayak, başı açık. Subaylarla beraber üzerimize geliyorlar. Sürekli kırılıyorlar...O dere binlerce Yunanlıya mezar oldu. Üzerimize iyice yüklenince, kıyıya çekildik. Batı'ya doğru sürekli aktılar.

Çoğu birbirini eziyordu.

Biz Başkomutanlık Savaşı'nda geri hatta duruyor, bozulan düşmana ikinci bir savunma hattı kurduurmuyorduk. Hatta General Trikopolis esir alındıktan sonra, İsmet Paşa ona şu soruyu sormuş:

-Niçin bir savunma hattı kurmadınız da böyle perişan oldunuz? Deyince

-Fırsat bulamadık paşam demiş.

İsmet Paşa, Trikopolis'e:

Gerçi ikinci bir savunma hattı kursaydınız dahi, ona da planlarımız hazırda demiş.

Başkomutanlık Meydan Savaşı'nda bozulan düşmanı alıcı kuş gibi izliyoruz. Kaçanların Uşak'ta önlerini kestik, piyadeye teslim ettik. Kaçanları tekrar Alaşehir'de yakaladık ve tamamen imha ettik.

Her taraf insan seli, cesetler, hayvan ölüleri...Düşman can havliyle önüne gelen her yeri yakıp yıkıyor...

Manisa'ya vardığımızda gördük ki Manisa baştan aşağı yanıyor. Tüm Manisalıları ayağımıza döküldüler.

-Buraları yakanlar şu dağa çıktılar..."

Manisa'yı yakan Yunan askerleri yakalanmış ve Manisa halkı, "Bunları siz öldürmeyeceksiniz; biz öldüreceğiz " diyorlardı.

Ahmet Zeki Bey'in komutasındaki Gazi Mustafa'nın da içinde yer aldığı birlik Bornova istikametinde saat 11 sıralarında İzmir'e girmiştir. "...İzmir'e girdik, Halkapınar'a içi tıklım tıklım dolu Yunan treni geldi. Nereden geldiklerini bilmiyorum. Bizi göstererek:

-Kim bunlar? Diye soruyorlar.

Bizim bir mekkareci vardı.

-Ölünüzün körü. Kemal'in askerleriyiz.Tanıyor musunuz? Deyince Yunan askerleri silaha davranmak istediler. Bizimkiler silahları doğrultunca durakladılar. Ben 2. Bölükteyim. 3. Bölüğümüz onları teslim aldı ve Basmane'nin altında bir kiliseye götürdüler. Meğer o trendeki Yunan askerlerinin mataraları bile altınla doluymuş. Onları kiliseye götüren 3. Bölükten herkes zengin olmuş”.

Çınarlı bir fabrikadan atılan bombalar nedeniyle 5-6 şehit verdiklerini anlatan Gazi Mustafa, İzmir'e her gidişinde Çınaraltı'nda anıtları olan şehit arkadaşlarını ziyaret ettiğini belirtir. Gazi Mustafa'nın anlatımlarına göre (Atalay, 2000:22-23):

“Düşmanın bozguna uğradığından İzmir'in hiç haberi yokmuş. Biz girince,

-Necisiniz siz? diye soruyorlar.

Kemal'in askeriyiz deyince yerli Rumlar sağ sola kaçıyorlar.

Meğer İzmir'e ilk giren biz değilmişiz. Bizden 1 saat önce 4. Alay Komutanı Şerafettin Bey müfreziyle İzmir'e girmiş. Kadife Kale'ye bayrak çekildi. Sürekli olarak devriye geziyoruz.”

Kadifekale'de iken Aydın taraflarından gelen Yunan Kolordu'sunun Kadife Kale'yi top ateşine tuttuklarını ve bu arada bölükte sayılarının 12 kişiye düştüklerini belirten Gazi Mustafa, Yunan Kolordusunu teslim aldıklarını belirtir. Asker ve sivil halkın, Anadolu'da zulümleri gerçekleştiren Yunan Kolordusuna daldığını belirten Gazi Mustafa, 15 binlik Yunan Kolordusunun 4000'e düştüğünü belirtir. Alsancakta teslim olmayan Frenk Mahallesi bedelini ağır ödemiştir.

Gazi Mustafa İzmir'de 6 gün kaldıklarını belirtirken, İzmir'e planlanan saat olan 12'den önce gelmeleri nedeniyle -kayıplar yaşayacaklarından- Mustafa Kemal Paşa tarafından cezalandırıldıklarını söyler. Cezaları ise, İzmir'den Çanakkale'ye kadar uzanan kıyı şeridi düşmanlardan temizlemek olmuştur. İngilizlerin kendilerini Çanakkale'ye sokmadıklarını ifade eden Gazi Mustafa, sadece seçilen Jandarma kıtasının bölgeye sokulduğunu, kendisi bu bölüğe girmek istese de Tümen Komutanı Ahmet Zeki Bey'in buna izin vermediğini söyler. Nihayet İngilizlerin, Mustafa Kemal'in dediği gibi, geldikleri gibi gittiklerini belirtir.

Ödemiş dağlarını Rum eşkıyalarından temizleme görevinde de yer alan Gazi Mustafa 5 Ağustos 1923'te terhis olarak memleketi Beyşehir-Hüyük Çukurkent Köyü'ne gelmiştir.

B. Gazi Mustafa İrfan İmdat'ın Hatıraları

Mustafa İrfan, 1899 Hüyük doğumlu olup, 7 kardeşten birisidir. Birinci Dünya Savaşı'nda 18 yaşında askere çağrılmasına rağmen bünyesi zayıf olduğu için askere alınmamıştır. Mustafa İrfan'ın ifadeleriyle “O yıllar, yokluk yıllarıydı. Geçinmiyorduk. Ben bu arada nafakamı temin etmek amacıyla Aydın'a çalışmaya gittim. Kuşadası'nın Belevi Köyü'nde (Selçuk) bir çiftlik ağasının seyisi olarak” (Atalay, 2000:27) çalışıyordu.

1919 Mayıs'ında İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilince Rum köyü olan Kuşadası Çirkinceliler Mustafa İrfan'ın çalıştığı bölgeye baskınlar düzenlemiş ve Mustafa İrfan, Kuşadası'ndan Tire'ye geçmiştir. Yanında Seydişehir, Beyşehir ve Şarkikaraağaçlı orakçılar vardır. Tire'den Ödemiş'e geçerken, Rum mahallerinde çalgılar çalınıp eğlendiklerini görmüştür. Ödemiş'te her taraf hayvan ve asker doludur. Yine Mustafa İrfan anlatımıyla 'Bu arada vali, İzmir'de bulunan askerlerimizi savaştırmamış; terhis etmiş, askerler de kaçırabildikleri silah ve mühimmatı katıra yüklemişler, katile katile ödemişe giriyorlardı. Askerler İzmir Valisine küfrediyorlardı: "Vali bizi savaştan alıkoymasa, biz bu Yunan'ı İzmir'e çıkartmazdık" diyorlardı (Atalay, 2000:27-28).

Mustafa İrfan, trenlerin işgal güçlerinin kontrol altında tutulduğunu belirtirken, Nazilli İstasyonu'nda trende bulunan Hüyük'ü Hese'nin Topal'ın kendisini pence-re-den içeri aldığı belirtiyor ve yoldaki zorluklara dikkat çekiyordu. Özellikle Denizli Sarayköy İstasyonu'na geldiklerinde sivil topçu bir Albay'ın önderliğinde gönüllü sivillerin toplandığından bahsediyor. Bu albay, trendeki ellerinde silah bulunan askerlerden silahlarını istemiş, ancak ortalık karışık olduğu için silahlarını teslim etmemişlerdi. Ancak, tren Dinar'a geldiği zaman jandarmalara silahlarını teslim edecekler ve buradan yayan olarak Hüyük'e gelecekti (Atalay, 2000:28-29).

Mustafa İrfan, tahmini olarak Mayıs ayının sonu gibi Hüyük'e gelmiş olmalı ki, Beyşehir'e gelmiş olan ve yörede Kuva-yı Milliye adına çalışma yapan 7. Süvari Alay Komutanı M. Nazım'ın faaliyetlerinden bahsediyor. Özellikle M. Nazım'a Beyşehir'de bulunan Çeçen İttihatçıların Mecit ve Süleyman Beylerin büyük destek verdiğini ve M. Nazım'ın çalışmalarından sonra yöredeki Kuva-yı Milliyecilerin sayısının arttığını belirtiyor. Mustafa İrfan, askere gitmek için üzüm sattığı Iğın civarı köylerde (bu günlerde İtalyanların Iğın Bolasan Köprüsünde nöbet tuttuklarını da söyler) , M. Nazım'a katılma konusunda tereddüt yaşandığı, kendisine M. Nazım'ı sormalarına karşılık, "Bizim oradaki halkı askere çağırıldı. Herkes Nazım Bey'e katılıyor, dedim. ...Sözü tutulan biri: -Minareye beyaz bez asalım, Kadınhanı'na da haber gönderelim, dedi. Meğer Nazım Bey, Iğın ve Kadınhanı'nda kendisine katılmalarını istemiş. Iğın ve Kadınhanı'da İtilafçı olduklarından Nazım Bey'e katılmak istememişler. Şimdi Nazım Bey'in çağırısına uyarak katılıyorlardı" . Bu gelişmelerden sonra Naipli'ye gelirken yolda Keçiköylü Mavuş Osman'ın da orada olduğunu ve Naipli'de Hacı Osman Ağa'nın kendisine Iğın'ın durumunu sorunca, M. Nazım'a katılacaklarını söylemiştir. Bunun üzerinde Hacı Osman Ağa, "-Yarabbi şükür. Demek Iğın yeni uyanıyor" (Atalay, 2000:30-31) diyerek ağlamış ve oradan ayrılmıştır.

Mustafa İrfan, Beyşehir Askerlik Şubesine teslim olduğunda Bölük komutanları Seydişehirli Mümtaz Çavuştur. Bölükte bir tane Rus yapımı mermisi olmayan tüfekle nöbet tutulmaktadır. Özellikle Konya'dan Beyşehir'e (Iğın, Akşehir dahil) gizli yollardan katırlarla Alaaddin Tepesi'ndeki silah depolarından silah taşıdıklarını belirtir. Mustafa İrfan, Alaaddin Tepesi'nin batı kısmındaki silah deposu önünde özel-

likle Konya Belediyesi marifetiyle ölü hayvanların atıldığı ve bunların pis koku yayması nedeniyle İtalyan askerlerinin bu tarafa pek yaklaşmadıklarından bahseder. Mustafa İrfan'ın verdiği bilgiye göre buradaki bölük komutanı Yüzbaşı Kırşehir'li Nazif Beydir. Bu tarihlerde M. Nazım, Burdur tarafında çalışmalar yaparken, Konya merkezde M. Nazım'ın Beyşehir'den gelip Konya'yı basacağı söylentisi vardır (Atalay, 2000:32-33). Nitekim bu söylenti doğru çıkacaktır. Hatta bu arada Delibaş Konya'yı ele geçirecek ve silah dağıtımını duracaktır. Delibaş İsyanı nedeniyle askerlerin köylerine gitmesi istenmiştir.

İsyan üzerine Mustafa İrfan Hüyük'e geri dönmüştür. Hüyük'te 1920 yılı Ekim ayı başları ortamı şöyle anlatır:

“Köye geldiğim zaman gördüğüm manzara hazindi. Padişah Vahdettin'den köy imamlarına fetvalar gelmiş. Hocalar sokaklarda bağırışıyorlar:

-Kuvâ-yı Milliyecileri öldüren kahraman, ölen şehit kalan gazi, malları helal...diyorlar. Kuvâ-yı Milliyeciler sopa ile kovalanıyor, dövülüyor ve caydırılıyorlardı. Halk tamamen sindirilmişti. Hatta bizim nahiyenin (Kırelî) müdürü Kızılviran'lı Tahir Bey'de Kuvâ-yı Milliyeciydi. Müdürü çok sıkıştırmışlar. Kaçarak Çavuş'ta bir tanıdığının evine saklanmış.

Babam o sıralarda zaptiyelikten emekli. ...Sultan Hamit'in zaptiyesi olduğundan, İtilafçı sanılarak Kırelî bucağına müdür olarak görevlendirildi. Babam, Çavuş'ta saklanan nahiye müdürü Tahir Bey'i bularak ona:

-Durumun ne olacağı belli değil. Dışımızdan İtilafçı görünelim, içimizden de Kuvâ-yı Milliyeci olalım demiş.

O günlerde her taraf karışık. Beyşehir'i Kara Mustafa'nın, Seydişehir'i Karaviranlı Ebubekir'in, Şarkikarağacı da Harmancı'nın çeteleri bastılar. Bunlar aralarında büyük bir güç oluşturarak Kuvâ-yı Milliyecilerin kalesi durumunda olan Akşehir'e yürüdüler.” (Atalay, 2000: 33-34) Akşehir'deki Kuvâ-yı Milliyeciler bu çeteleri dağıtacaktır.

Yukarıdaki olaylar yaşanırken Mustafa İrfan, babasının emriyle Hüyük'teki evinden dışarı çıkmamaktadır. Refet Paşa ve Demirci Mehmet'in gelmesiyle yöreye yansıyan isyanlar bastırılmıştır. Mustafa İrfan, Demirci Mehmet'in Beyşehir'e gelince Vahdettin'in fetvalarını yayan Akseki asıllı Süllezi Hacı Şükrüyü idamını bizzat gördüğünü anlatır (Atalay, 2000:34-35). Yörede bu olaylar bittikten sonra celp çıkmış ve Mustafa İrfan, Konya'dan Eskişehir'e gitmiştir. Burada 4. Tümen Komutanı olan Beyşehir yöresinin meşhur komutanı M. Nazım'ın süvari bölüğüne katılmıştır. Bundan sonraki süreçte Kütahya bölgesine giden Mustafa İrfan, Erikli, Aslıhanlar, Gediz bölgelerinde şiddetli çarpışmaların içinde olmuştur. Afyon, Uşak cephelerinde savaşlara katılarak Akşehir'e gelmiş ve oradan da Büyük Taarruzla birlikte Manisa ve İzmir'e girerek Yunan ordusunun denize dökülmesinde görev almıştır. M. Nazım'la birlikte bazı komutanlarının şehadetini görmüş, Emirdağı'nda Mustafa Kemal Paşa'dan emirler alan askerler içinde yer almış ve İzmir'de çatışmaları yaşamıştır. Ç-

nakkale'ye kadar Mustafa İrfan, 13 Kasım 1923'te Akhisar'dan terhis olmuştur (Atalay, 2000:36-49).

Mustafa İrfan'ın, savaş süreci hatıralarına çok girilmemiştir. Daha çok Milli Mücadele sürecinde Hüyük-Beyşehir yöresini ilgilendiren bilgilere yer verilmiştir. Buna göre Hüyük yöresi yaşamış olduğu sıkıntılara rağmen Milli Mücadele sürecinde ciddi anlamda katkı sağlamıştır. Onun şu sözleri ise yörenin ve ülkenin durumunu çok güzel özetliyordu (Atalay, 2000: 49):

“Eylül 1335 (1919)da askere alındığımda işgal edilmiş bir vatan vardı. Teskere aldığımda ise ülkem, yanmış yıkılmıştı, ama özgürdü...”.

Mustafa İmdat İrfan gibi Hüyük'ü Gazi Mehmet Baş'ın anıları da önemlidir. Sağ bacağından kurşun yemiş, Eskişehir Seyitgazi'de Yunan askerlerinin yaktıkları halkın yanışını yüreği parçalanarak izlemiş, Haymana tarafında savaşın ateşi içinde acılarla ölmüş şehit arkadaşlarının üzerinden nehirden karşıya geçmiş, ege bölgesindeki asker arkadaşlarının ailelerinin Yunan askerlerince hunharca öldürüldüklerini görmüş, yüreği acılarla dolu Gazi Mehmet Baş'ın da hatıralarını okumak gerekir. O, Aydın'ın Ayşe'nin namusunu, yöre kadınlarının çoluk çocuk çektiği acıların hesabını Afyon'da İzmir'de Yunan'da fazlasıyla almış bir askerdi.

SONUÇ

Görüldüğü gibi Beyşehir Yöresi Kuvâ-yı Milliyesi Konya ve ilçeleri içerisinde ilk kurulan örgütlerden birisidir. Bu özelliğiyle birlikte İngiliz yanlısı Damat Feritçi Konya Valisi Cemal'in Konya'yı terk etmesinde ve buna bağlı olarak Konya ve Ilgın Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulmasında doğrudan etkili olmuştur. Beyşehir merkezde kurulan Kuvâ-yı Milliye'nin Anadolu'da kurulan diğer örgütlerin birçoğundan önce kurulmasında değerli komutan Şehit Albay M. Nazım ve millî teşkilatçı özelliği olan Süleyman Sırrı'nın büyük rolü olmuştur. İtalyan işgalleri ise, bu örgütün ortaya çıkmasında ve gelişmesinde doğrudan etkilidir. Her ne kadar kuvâ-yı milliye teşkilatı idari konumu nedeniyle Beyşehir merkezde kurulmuş olsa da, teşkilatın faaliyetleri ve yerel halktan destek sağlama çalışmaları Beyşehir Gölü'nün kuze, güney ve yakın bölgelerinde olmuştur. Bu bağlamda Beyşehir Isparta yolu stratejik önemi nedeniyle Hüyük-Kireli-Şarkikaraağaç bölgelerinde yoğunluklu çalışmalar olmuştur.

Sivas Kongresi'nde alınan kararları ve ayrıca Beyşehir yöresine özel iletilen emirleri harfiyen uygulayan Beyşehir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Millî Mücadele açısından önemli yükümlülükler üstlenmiştir. Adeta tahıl ambarı olan bölgedeki faaliyetlerde; başta asker, cephane olmak üzere, buğday, arpa ve Tekalif-i Milliye emirleri gereğince yatak, yorgan ve büyükbaş hayvan yardımı gibi hizmetler de dikkat çekmektedir. Gerek Tekalif-i Milliye emirleri gerekse Kuvâ-yı Milliye çalışmaları sürecinde bugün Hüyük ilçesine bağlı olan köylerin/yerleşim birimlerinin bir çoğundan gerek erzak gerek insan gücü açısından önemli katkılar sağlanmıştır.

Her ne kadar otorite boşluğundan dolayı Delibaş Mehmet İsyanı bölgeye Beyşehir ve Ilgın yöresine yansımışsa da TBMM'nin zamanında müdahalesi ile isyan kısa sürede bastırılmış ve vatanperver Beyşehir-Hüyük yöresi Millî Mücadele hareketine gönülden destek vermişlerdir. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesinde ve burada görüldüğü üzere Millî Mücadelede canını vatan için feda etmekten çekinmeyen Hüyük yöresi insanı, içinde bulunulan şartlarda da Türkiye'nin üniter yapısını bozmaya dönük her türlü iç -dış güçlere ve bu güçlerin kullandığı terör örgütlerine ya da bu zihniyetteki insanlara karşı tavrını açık olarak ortaya koymuştur. Hatta Türkiye'nin bağımsızlığına sahip çıkması konusunda siyasî iktidarları yeri geldiğinde uyardıktan çekinmemiştir.

Osmanlı'nın son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş süreci içerisinde Hüyük yöresi şehitlerine bakıldığı zaman, şehitlerin önemli bir kısmının I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesinde (Seddülbahir, Anafartalar, Arıburnu, Conbayırı, Sığındere ve Kumkale) , ve daha sonra Türk İstiklal Harbi'nde şehit oldukları görülmektedir. Şehitlerin çoğunun adı Mustafa, Mehmet, Hüseyin ve Ali şeklindedir. Bu bağlamda Birinci Dünya ve Türk İstiklal Harbinde bugünkü Hüyük İlçesi sınırlarından hareket ederek şehitlerle ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa, şu ana kadar yapılan tespitlere göre 1915-1923 arası toplamda şehit sayısı 53'tür, gazi sayısı ise tahminen bu rakamların çok üstündedir. Türk İstiklal Harbinde Hüyük yöresi, en çok Büyük Taarruz ve Sakarya Savaşı'nda şehit vermiştir.

Hüyük yöresi gazilerinden Mustafa Çukurkent ve Mustafa İrfan İmdat'ın hatıraları ise yörede yaşanan sıkıntıları ve yörenin evlatlarının Türk İstiklal Harbi'nde hangi zorluklar içinde savaştıklarını anlatmaktadır.

Türkiye'nin millî benliğini ve kültürünü canlı tutabilmesinin yolları, Mehmet Nazım ve Süleyman Sırrı örneğinde görüldüğü gibi vatan yolunda malını ve canını feda eden aziz vatan evlâtlarının, yapılacak programlarla anılması; okullara, mahalle ve caddelere isimlerinin verilmesinden ve tefekkürle yaşatılmasından geçmektedir. Özellikle yörede yaşananlar, zorluklar ve bağımsızlık savaşı gençlere anlatılmalı, yapılacak tiyatrolarla halk bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

a. Selahattin Koydemir Özel Arşivi

Selahattin Koydemir Özel Arşivi, Belge No: 8, 22 Teşrin-i Evvel 1325/04 Kasım 1909.

Selahattin Koydemir Özel Arşivi, Belge No: 14.

b. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

İrade-i Dâhiliye (İ.DH), H. 5 Safer 1321/M. 3.Mayıs 1903

Dâhiliye İdare-i Umumiyye (DH. İ. UM),

DH. İ. UM., 29 Ş 1337/29.5.1919, 19-8/1-42

Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH. KMS)

DH. KMS., 53-3/2; 53-2/36.

DH. KMS., 18 Z 1336/25.09. 1918, s. 1/1; 2, 3/1.

DH. KMS., 23.ZA.1337/20.08.1919, s. 3.Ek 7.

DH. KMS., BOA DH. KMS., 3.Z.1337/30.08.1919, 53/3, s. 3

DH. KMS., 25.Z.1337/21.09.1919, No. 53/3, s. 1/1

DH. KMS., 15.09.1919, 53-3/30, s. 2

DH. KMS., 17.09.1919, No. 53-3/30, s. 5; 18.10.1919, No. 53-3/30, s. 7, 8-1

Bâb-ı âli Evrak Odası Sadaret Kalem-i Evrakı (A. VRK.), A. VRK. 830/39; 834/12; 831/53; 832/70; 833/53; 834/20.

c. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Dosya No. 1083, Bakanlık Kurulu Kararı: 39/19, 030.18.1.1.

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1.1),

d. (ATAŞE-ATAZB)

Açılımı (ISH), 170/99-99-1; 56/22-22-1; 50/57-57-1;17/59-59-1; 89/28-28-1; 257/19-19-1; 321/86-86-1; 321/82-82-1; 321/118-118-1; 321/82-82-2; 321/87-87-1; 52/28-28-1; 274/41-41-3; 274/41-41-1; 20/65-65; 335/89-89-1; 9/101-101-1; 29/103-103-1; 466/43-43-1; 1110/75-75-1; 1553/112-1112-1; 162/162-162-1; 1654/2-2-1; 834/113-113-1; 834/68-68-1; 683/172-172-1;683/176-176-1; 683/174-174-1; 683/128-128-1,2; 583/158-158-1; 683/181-181-1, 2/48-48-1; 48-48-2; 48-48-3; 1/78/78-1.

e. Millî Savunma Bakanlığı Lodumlu Arşiv Müdürlüğü (MSB)

22 No'lu İstiklâl Harbi Subay Zayıat Defteri.

Lodumlu Arşiv Müdürlüğü, M. Nazım'a ait 323-3 Şahsi Dosya.

Şehit Bilgi Kapısı • MSB | T.C. Millî Savunma Bakanlığı, (30.08.2022).

2. Süreli Yayınlar

a. Dergiler

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (1968-1976),

Harp Tarihi Belgeleri Dergisi (1974)

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (1953-1963)

Öğüt (21 Teşrin-i Evvel 1920-15 Teşrin-i Sani 1320)

İleri

b. Gazeteler

Anadolu'da Yeni Gün (20 Ağustos 1923)

Babalık (25 Mayıs 1339)

Türk İstiklâl Harbi Gazetesi (16 Mayıs 1919-27 Eylül 1919)

c. Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi, 1. Devre, 1, İ. 1, C. 7, 1944.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1958), 1. Devre, İ. 2, C. 11, 1958.

2. Tetkik Eserler

ALPEREN, B. (2001). *Beyşehir ve Tarihi*, Konya: Büyük Sistem Derşhanesi Matbaası.

ALTAY, F. (1970). *On Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*, İnsel Yayınları.

APAK, R. (1990). *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

AŞKUN, V. C. (1945). *Sivas Kongresi*, Sivas: Kâmil Matbaası.

ATALAY, A. (2002). *Konya ve İlçelerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin Kuruluşları ve Karakteristik Özellikleri. Konya Kitabı V, Konya Ticaret Odası Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı*, (Ed. Yusuf Küçükdağ,), Konya: Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, 219-250.

ATALAY, A. (Ed.). (2000), *Beyşehirli Gazilerin Millî Mücadele Hatıraları*, (Der. H. Karaca ve M. Koç), Konya.

ATAMER, H. (1968). *Millî Direnme. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 12, 13-16.

AVANAS, A. (1998). *Millî Mücadele'de Konya*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Avrupa Konseyi Parlamento Asamblesi, (2003). *Târihler ve Yorumları*. (Çev. B. Yediyıldız), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

AYDINEL, S. (2002). *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı* (3. Baskı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi Ne Vakit ve Nasıl Teşekkül Etti (1919)

CEBESÖY, A. F. (2000). *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları.

ÇELEBİ, M. (2002). *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

ÇELİK, K. (2001). *Mut Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

ERDEHA, K. (1975). *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

ERTEPINAR, C. (1999). *Bir Politikacının Anıları, Refik Koraltan*, Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık.

Gazi Mustafa Kemal (1989). *Nutuk-Söylev* (Cilt I), (3. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

GOLOĞLU, M. (1966). *Millî Mücadele Tarihi, İkinci Kitap, Sivas Kongresi*, Ankara: Başnur Matbaası.

GÖKBİLGİN, M. T. (1959). *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine* (Birinci Kitap), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ILGAR, İ. (1968a). "Garp Cephesinin Kuruluşu ve İlk Emirler". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 7, 27-39.

ILGAR, İ. (1968b). "Halk, Ordu Ve İstanbul Hükümetleri". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 8, 12-17.

ILGAR, İ. (1969). "Birinci İnönü Savaşı 10 Ocak 1921". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 16, 6-17.

İDİKUT, İ. (1952). *Miralay Şehit Nazım Bey (İdeal Komutanlarımızdan 4 Üncü Fırka Kumandanı)*, İstanbul: Şirketi Mürettibiye Basımevi.

İĞDEMİR, U. (1969). *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İşyanın Tarihçesi. (1920, 15 Teşrin-i Sani). *Öğüt*, 508.

KARAL, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi* (Cilt V), (4. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KINROSS, L. (1966). *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, (Çev. N. Yeğinobalı ve A. Tezel), İstanbul: Sander Kitabevi.

- KONYALI, İ. H. (1991). *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Beyşehir Târîhi*, (Haz. A. Savran), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- KÖSTÜKLÜ, N. (1999). *Millî Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kuvâ-yı Milliye Ricalinden Bazı Simalar. (1935, 9 Teşrin-i Evvel), *İleri*, 628.
- Memleket Haberleri-Beyşehir’nde İdam. (1920, 26 Teşrin-i Evvel). *Öğüt*, 491.
- Memleket Haberleri-İlgin. (1920, 21 Teşrin-i Evvel). *Öğüt*; 487.
- MUŞMAL, H. (2005). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- ÖNDER, M. (1953). *Millî Mücadele’de Konya*, Konya: Yeni Kitap Basımevi.
- ÖNDER, M. (1954). *Mümtaz Kuru Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, Konya: Ülkü Basımevi.
- ÖNDER, M. (1989). *Atatürk Konya’da*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- ÖZKAYA, Y., Konukçu, E., Önsoy, R., Akbulut, D. A., Balcıoğlu, M., Tanfer, V. (2002), *Millî Mücadele Tarihi*, (Haz. B. Türkdogan), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Refet Bey ile Mülâkat. (1920, 25 Teşrin-i Evvel). *Öğüt*, 490.
- SELEK, S. (1987). *Anadolu İhtilâli* (Cilt 1), (8. Baskı), İstanbul: Kastaş A.Ş. Yayınları.
- Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu, 2-4 Eylül 2002*. (2002). Sivas: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı.
- SONYEL, S. R. (1995). *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye’deki Eylemleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ŞAHİNGÖZ, M. (1986). *İzmir, Maraş ve İstanbul’un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Şehitlerimiz: Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İstiklâl, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik*. (1998). Ankara: T.C. Millî Savunma Bakanlığı Yayınları.
- TANSEL, S. (1991). *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar* (Cilt I), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, İkinci Cilt İkinci Kısım*. (1999). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi, İkinci Cilt Üçüncü Kısım, Birinci-İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921)*. (1993). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbi, İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Dördüncü Cilt. (1974). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbi’ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*. (1989). (2. Baskı), Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- UYANIK, N. (2006). “Vatana Can Verenler: Mehmet Nazım ve Süleyman Sırrı Ekseninde Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi”, *I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu (11-13 Mayıs 2006) Bildiriler Kitabı*, Konya, ss. 519-550.
- UYANIK, N. (2021). “Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi Ve Şehitler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih, Sanat, Kültür, Turizm, Sanayi ve Ticaret Şehri Beyşehir*, Konya, Konya: Beyşehir Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 285-337.
- YALÇIN, E. S., Koca, S. (2005). *Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya Geçışı*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- ZÜRCHER, E. J. (1987). *Millî Mücadele’de İttihatçılık*, (Çev. N. Salihoğlu), Bağlam Yayınları.

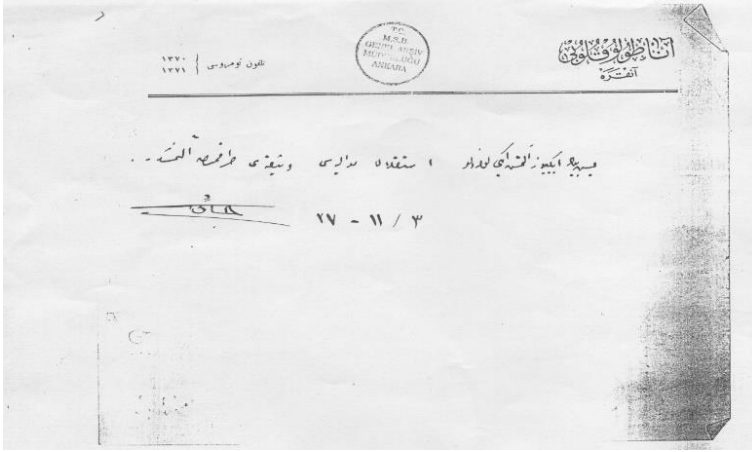
3. Kaynak Kişiler

Selahattin Koydemir, Görüşme Tarihi: 31 Aralık 2005.

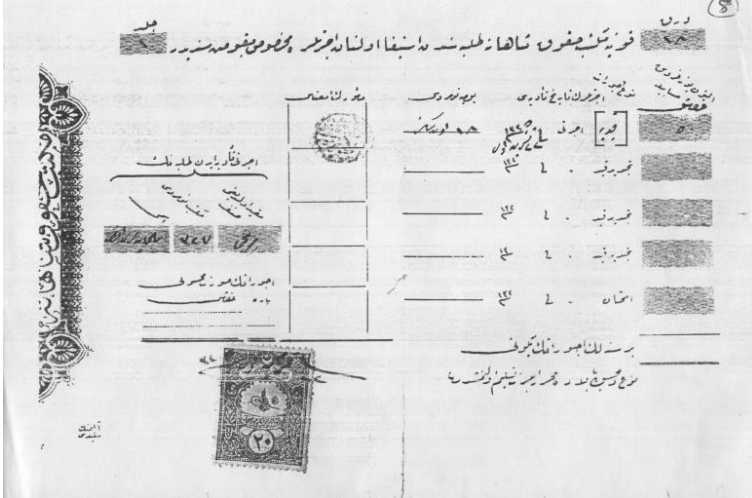
Süleyman Sırrı Koydemir, Görüşme Tarihi: 11 Şubat 2006.

EKLER

Ek 1: M Nazım'ın kardeşi Recai (Yücel) tarafından 3.11.1927 tarihinde alınan kardeşi M Nazım'a ait İstiklâl Madalyası Belgesi.

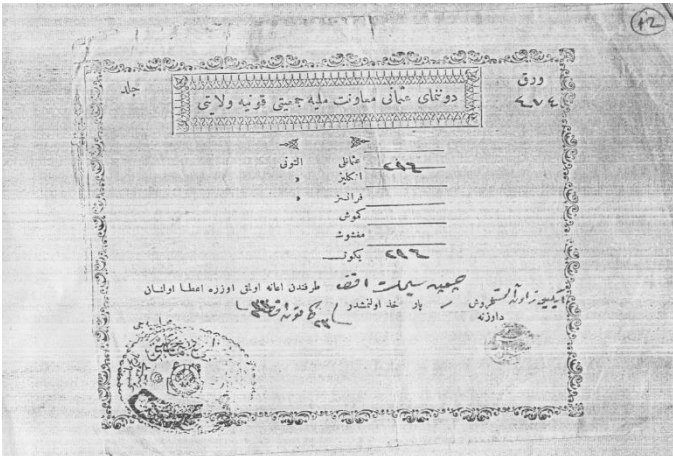
Ek 2: Süleyman Sırrı'nın öğrenciliğinden dolayı Konya Hukuk Mektebine ödediği ücrete dair 22 Teşrinievvel 1325/04.11.1909 tarihli makbuz.

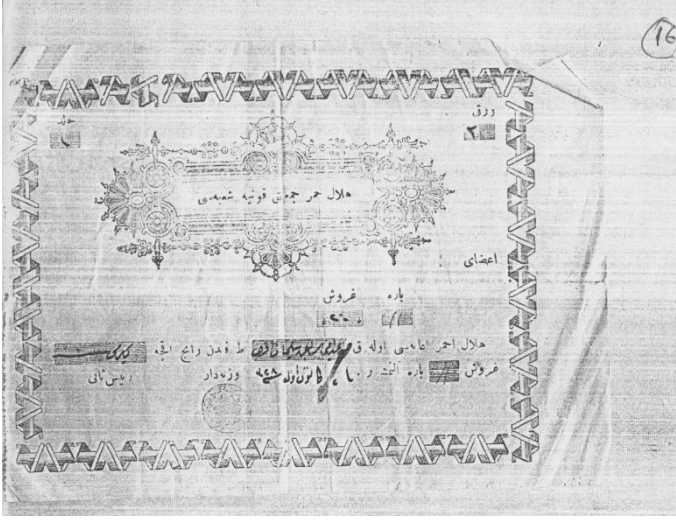
Ek 3: Süleyman Sırrı'nın Konya Ticaret ve Sanayi Odasına ait kayıt evrakı.

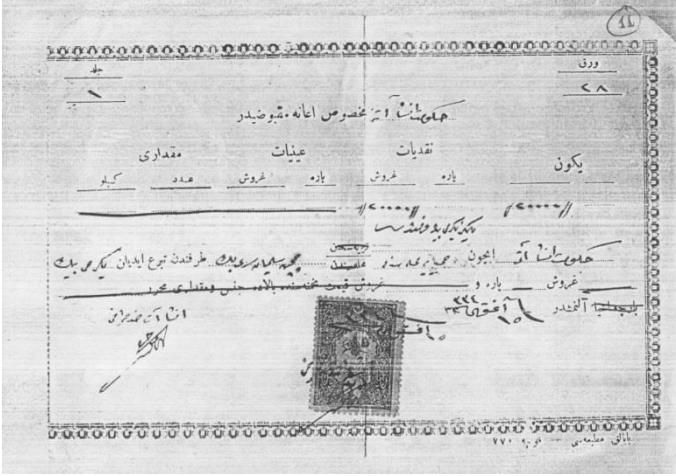
Ek 4: Süleyman Sırrı'nın Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Konya Vilayetine yaptığı 23 Kanunuevel 1330/05.01.1915 tarihli yardım makbuzu.

Ek 5: Süleyman Sırrı'nın Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Konya Şubesine yaptığı
2 Kanunuevel 1328/15.12.1912 tarihli yardım makbuzu.

Ek 6: Süleyman Sırrı'nın 15 Ağustos 1918 tarihinde Beyşehir hükümet inşaatına yaptığı
20 bin kuruşluk yardım makbuzu.

Ek 7: 20 Ağustos 1919 Tarihli Beyşehir 7. Süvari Alay Kumandanlığına ait mühür.

Ek 8: 18 Mayıs 1919 Tarihinde Beyşehir'den Dâhiliye Nezaretine çekilen telgrafın tam metni.

Beyşehir

18 Mayıs 1335

Dahiliye Nezaretine

Arzu ve İsteğimize aykırı olarak, mezbahaya sürülen koyun sürüsü gibi zorla itildiğimiz Harbi Umumide, masum kanları aktılarak, ocakları söndürülen şehitlerimizi düşündükçe, içimizde duyduğumuz yakıcı acıları söndürmeye uğraştığımız ve büyük İtilâf devletlerinin ilân eyledikleri adalete intizarda bulunduğumuz bir hengâmda, Müttefiklerinin müsaadelerine dayanarak, Yunan hükümeti tarafından İzmir'in işgaline kalkışılmasını, kalbinde zerre kadar adalet hissi taşıyan hiçbir medeni kişi buna tahammül edemeyeceği gibi, hiçbir Türk ve İslâm da düşünülemez. Senelerden beri her türlü felâketlerle karışık ve çeşitli zorluklara tahammül göstermeyi itiyad eylediğimizden, bu uğurda ve esasen idama mahkum olup, dar ağacına götürülen hiçbir fert ölümden korkmayacağı tabii bulunduğundan, eli silah tutabilen bütün ilçemiz halkı, şehitlerimize katılmadıkça vatanımızın bir karış toprağını bile vermemek için ahd ü peyman eylediğimizden, son nefesimize kadar çalışmaya hazır olmakla birlikte bu felâketimize sebebiyet verenleri bütün varlığımızla protesto eyleriz.

Davgana Nahiyesinde Ulemadan

Müderris Numanzade Hacı Halilzade Osman Musa Hoca zade Mehmet

Halil

Ulemadan Ulemadan

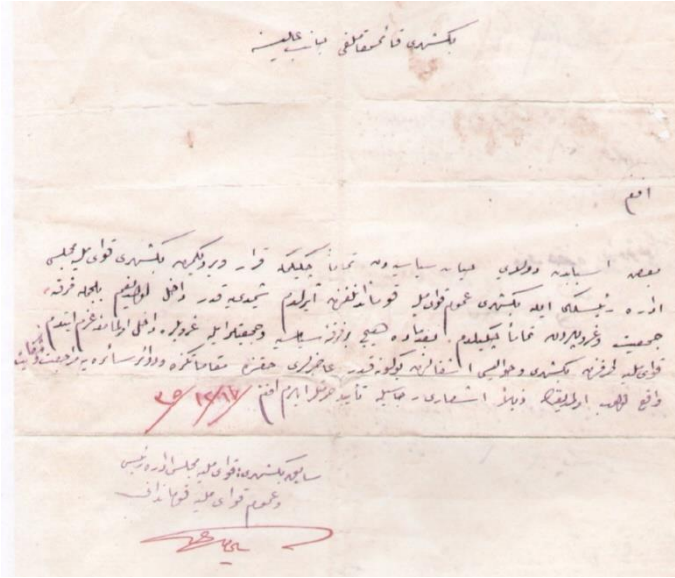
Fazlı zade İsmail Mehmet

Eşraftan:

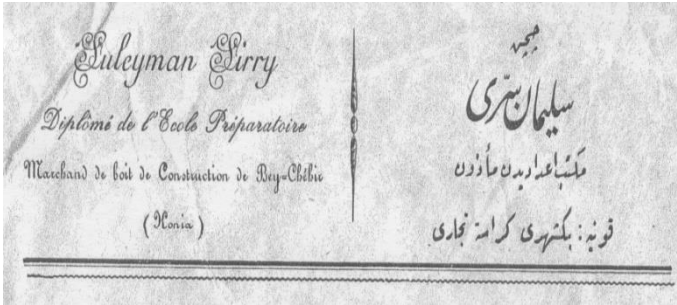
Mustafazade Hacı Mehmet, Alemdarzade İbrahim, Veli zade Hasan, Kıbrıslı İsmail, Fazlızade Ahmet, Kantarcızade İbrahim, Doğanbey Mahallesi İmamı Süleyman, 1nci Muhtar İbrahim, 2nci Muhtar Ahmet, 1nci Muhtar Mustafa, Aşağı Mahalle İmamı Ahmet, 2nci Muhtar Ali, 1nci Muhtar Mehmet, Hon (Homa) Köyü İmamı Ali, 1nci Muhtar İbrahim, Camii Kebir İmamı Mehmet, 2nci Muhtar Küçüköğlü Mehmet, 1nci Muhtar Ali, Sudakbaşı İmamı Osman, 2nci Muhtar Mehmet, 1nci Muhtar Mehmet, 2nci Muhtar Mustafa Oğlu Mustafa, Keşiş Oğlu Ahmet, Ömer, Ateş Osman, Ethem, Ali Oğlu Mehmet, Mehmet, Halil, Ali, Mustafa, Halil, Kara Mehmet, Mehmet, Yusuf, Mehmet, Şakir, Üskerles Köyü İmamı Mustafa, 1nci Muhtar Süleyman, Aşağı Mahalle İmamı Musa, 2nci Muhtar Hatip Abdullah, 1nci Muhtar Abdullah, Eşraftan Halil, 2nci Muhtar Hüseyin, 1nci Muhtar Hacı Mustafa, Karadiken İmamı Mehmet, 2nci Muhtar Yakup, Koruca İmamı Bekir, 1nci Muhtar Halil.

Ek 9: Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi ile ilgili bir gazete yazısı.

Ek 10: Süleyman Sırrı'nın Beyşehir Kaymakamlığına yazdığı 17 Aralık 1919 tarihli dilekçe.

Ek 11: Süleyman Sırrı Bey'e ait kartvizit. (Kartın Üzerinde, "Çeçen Süleyman Sırrı, Mekteb-i İdadiden Mezun Konya: Beyşehri Kereste Tüccarı" Yazmaktadır.

Ek 12: (Beyşehir) Kuvâ-yı Milliesinin (25 Eylül 1919'dan Önce) Vali (Artin) Cemal'e karşı Konya'ya işgal edeceğini gösteren sekiz maddelik belge.

۱- قومی کلیتین ترقی و پیشرفت
 ۲- قومی اتحاد و ائتلاف
 ۳- قومی اتحاد و ائتلاف
 ۴- قومی اتحاد و ائتلاف
 ۵- قومی اتحاد و ائتلاف
 ۶- قومی اتحاد و ائتلاف
 ۷- قومی اتحاد و ائتلاف
 ۸- قومی اتحاد و ائتلاف

ردیف	موضوع	تاریخ	محل
۱	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا
۲	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا
۳	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا
۴	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا
۵	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا
۶	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا
۷	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا
۸	قومی اتحاد و ائتلاف	۲۵/۹/۱۹۱۹	کونیا

Kaynak: S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 38.

Ek 13: Konya'nın Kuvâ-yı Milliyeye katıldığına dair 27 Eylül 1919 tarihli İstiklâl Harbi Gazetesinde çıkan haber.

Anadolu'da Damat Ferit'in son mukavemet noktası da çöktü

Konya da Kuvayı Millîyeye katıldı

MİLLİCİLERE ZULÜM YAPAN VALİ İBRADİLİ CEMAL BEY, İTALYANLARIN YARDIMI İLE MARŞANDIZ FURGONU İLE İSTANBUL'A KAÇTI

KONYA, —

Anadolu'da Damat Ferit kabinesinin son mukavemet noktası dün çöktü ve son zamanlarda halka zulüm yapmaya, millîcilerin katliatı püskürtmeye kalkmış olan vali İbradili Cemal bey dün sabaha karşı İstanbul'a kaçmıştır.

Dünkü cuma sabahı haber sıratla yayılmış ve ülema, eGRAF, tüccar esnafı müttü efendinin başkanlığında acele bir toplantı yapılmış, vilayet makamının boş kalmasının yaratabileceği tehlikeler görüşülerek derhal bir vali vekilli seçilmesi talep edilmiştir. 12 nci kolekte kumandan vekilli miralay Sükrü beyin teşebbüsü ile süratle tanzim edilen toplantıda müderris Yalvaçlı, Ömer efendi, vali vekilliğimize Hadimli Mehmet Vehbi hocanın getirilmesini teklif etmiş ve bu teklif ittifaqla kabul edilmiştir.

Vali vekillik bu akşam şehirden halkta bir toplantı yapılarak, son durumu ve Kuvayı Millîye ile işbirliği meselesini müzakere edeceği öğrenilmiştir.

VALİ NASIL KAÇTI?

Hapisbâneten katilîleri çıkararak sübahlandırmış ve kendisine muhafız filan etmiş olmasına rağmen Cemal beyin son günlerde ciddi şekilde korkmaya başladığı vakımları tarafından bildirilmiştir.

Bir iki gün evvel valinin, hemschrisi İstinaf mahkemesi müd-delummunisi Edip beyi makamına çağırarak ve aralarında şöyle bir

konuşma cereyan ettiği öğrenilmiştir:

— Vaziyet fena ne yapayım?
— Vallahi siz bilirsiniz? Kuvayı Millîyenin yakınlarına geldiği söyleniyor.

— Terki memurîyet mi edeyim, tedbiri kanaat mı?
— Yine siz bilirsiniz, isterseniz sizi kaçırabilirim.

Bundan sonra Cemal beyin, Konyadan gizlice kaçmak için İtalyanlara başvurduğu öğrenilmiştir. İtalyanlar, valiyi 25 Eylül'de 26 Eylül'e bağlayan gecenin sabahına doğru, İstanbul'a harekete hazır bir marşandiz ve bir vagonuna gizlice bindirmişler ve arkadaşları ile birlikte İstanbul'a yollamışlardır.

Valinin firar ettiği ancak dün sabah eriken duyulmuştur. İhtilâlinin verildiği bilgiye göre, valinin kaçmasında şu bir kaç olay mühim rol oynamıştır:

— Beyşehir bölgesindeki Kuvayı Millîyenin kuvvetlendiği ve şehre doğru yürüdüğü hakkındaki haberler.

— Eskişehir'in İngilizlerden alınmışına dair Ali Fuad paşa tarafından Konyaya yayılan yalan haber.

— Sivas'ta Heyet-i Temsiliyenin Refet beyi Konya bölgesini idareye tayin ettiği ve bu generalin de hareket ettiğine dair haber.

Vali vekilliğine getirilen Hadimli Mehmet Vehbi hoca, millîcilerle etele yürüyentlerdendir.

DAMAT'IN SONU

YAKLAŞTI:

SİVAS, — Konya valisinin firar ettiğiine

Konya'da vali vekilli seçilen müd-delummunisi Hadimli Mehmet Vehbi Efendi.

dair haber duyulduktan sonra Alazhar Müfidi böyle konuşmuş Mustafa Kemal paşa:

— Cemal beyin teklif edilme-yerek İstanbul'a gitmiş olmasını ehemmiyeti telakki etmiyorum. Damat Paşa hükümetinin sonuna yaklaşılmış kabul ediyorum. Bir çok alametler de bunu gösteriyor. Daha fazla dayanamazlır demektir.

Mustafa Kemal Paşa'nın dün bu habere sevindiği fakat Konya yolunda bulunan Refet Beyden aldığı bir telgrafta da söylediği öğrenilmiştir. Tam selahiyetle gönderilmiş olmasına rağmen Refet Beyin yoldan bir telgraf yollayarak, Konyada muvafak olabileceği için kendisine ikinci ordu müfettişliği selahiyet ve unvanının vermesini istediği malum oldu. Mustafa Kemal Paşa ile Heyet-i Temsiliyenin böyle bir askerî ta'yin yapma selahiyetini haliz olup olmadığını arkadaşlarını ile müzakere edecektir.

Ek 14: Konya Heyet-i Temsilîyesi ile Beyşehir Kuva-yı Milliyesi arasında 28 Eylül 1919 tarihinde kararlaştırılan esaslar.

بشهر
۲۸ / ۹ / ۱۹۱۹

قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
برہہ ریرہ : قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
۱- قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
۲- قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
۳- قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
۴- قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
۵- قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر

ایہ تملیہ
بشهر و مطاریہ قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر
قوتہ اقصیہ تملیہ ایہ بشهر

بشهر
بشهر
بشهر
بشهر
بشهر

Kaynak: S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 35.

Ek 15: Sivas'ta Millî Kongre'de alınan ve 16 Eylül 1919'da yazılarak Beyşehir Alay Kumandanı M Nazım'a gönderilen bazı kararlar.

نایم باشقا

برایه ده فرقه که ایله ماده بیخ ایلدی

۱- مکتوبت ملکت سرکه یاراشفره اولایه معارفات و ایلیک ایلدی

کسکه و دفعه ایله حکمت خاشاره سده درامه ناسه

ملته مشوع برده حکمت اسی ماره فطیمه فسه مکتوبت نایم ایلدی

نفران و لوسه نجات و رسالت ناما فطه زار و رسالت

مکه مکتوبت و ده حکم و فضا نایم برده نایم ایلدی

محمد فرقه کعبه ایله برده حکم

۲- استو یغان بالیغ فضا نایم و رساله استو یغان و رسالت

محمد فرقه و حکم

۳- ایله و فضا نایم کعبه ایله ادرجه ادرجه ایله و رساله ایله

سایه و فضا نایم کعبه ایله ایله ایله ایله ایله ایله

۴- ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله

۵- کعبه ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله

محمد فرقه ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله

Ek 16-17: M Nazım'ın Beyşehir Posthanesini işgali üzerine Vali Cemal'in 17-18 Eylül 1919 tarihinde Dahiliye Nazırı Damat Ferit Paşa'ya çektiği telgraflar.

تلر افقاده 1182

dahiliye nazaretine

تاریخ	ساعت	تلفظ	مکتوبت	مکتوبت
47.9.19				

de cania 388

zildir bek chehrinde bou lauman

souvari Koumandani nazim bek bek

chehr telegraphi han ayyelme chadir

Konia valisi

ojemal

تلفظ مکتوبت

تلفظ مکتوبت

تلفاتی
Sahibiye nazım

تاریخ	18/7	محل	کونیا	موضوع	سوریه
رقم	1244	محل	کونیا	موضوع	سوریه

Konیا 388 17

یازدیر. بک چتھیرینده بو اولان
سوریه کورسیندن نازیم
بے بک چتھیری تلغرافی
کامرسینی زابت ایدرک
کونیا اخباراتی کاتبی ایل
کونیا والیسی

Ek 18: M Nazım ve Süleyman Sırrı Bey'le ilgili Harbiye Nezaretinden gelen soruşturma yazısıyla ilgili 2. Ordu Müfettiş Vekili Miralay Selâhaddin'in Raporu.

١٨١٨٨

بیت دوله سوله آدی ایله
عقیده وک آهیا زان سینه زان

میرالای سلہ الدین

١٨١٨٨

بیت دوله سوله آدی ایله
عقیده وک آهیا زان سینه زان

میرالای سلہ الدین

بیت دوله سوله آدی ایله
عقیده وک آهیا زان سینه زان

میرالای سلہ الدین

Ek 20: Sivas'tan Konya-Beyşehir Süvari 7. Alay Kumandanlığına gönderilen kongre kararları.

A

1

ساری عین الودیه عقاید افندی

فوتیه
۲۵/۹/۱۹

سازده عقاید افندی فوتیه عقاید افندی
مذمت ارسدنه کماله خیرتوفید عودنه ایلدی صورت ایلدی بولدی ماکت خانه
اشغال دولت طرفه تحفه دولت ملک بر قایم نشیمن ایلدی بولدی
۲۵/۹/۱۹ فوتیه عودلاریم دایرته صا در خط نظر افندی ایلدی دولت افندی
بیت طرفه حکماری کدیریم بولدی
لحققا دهرودنه مذمت افندی کالیف حاکم دحضه ایلدی باشقه طرد
دنیای افندی ایشار ایلدی در
بر اوده بایر ایلدی عقاید افندی
بر اوده ایشا ایلدی معودنه صید ایلدی بولدی ایشا ایلدی ریاضت
دولت تقصیر ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
بوصفت ایلدی جی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
کلب ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
ایضه ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
ایضه ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
سزده ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
قبول ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
ایلم ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
ایلم ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی
ایلم ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی ایلدی

Görseller

Görsel 1: Şehit Albay Mehmet Nazım Bey'in 25 Eylül 1919 Tarihli İstiklâl Harbi Gazetesi'nde yayınlanan resmi.

Sefik Paşa

memleketi

iç savasa

götürüyor

Konya'da Kolordu Kumandanına verilen bir emirde, Beyşehir'deki Millîci Alay Kumandanı Nazım Beyin diri veya ölü ele geçirilmesi emredildi.

KONYA.—
Onkinci Kolordu Komutanlığına tayin edilmiş olan Ali Salt Paşa, halkı bir birleri ile çarpışmaya doğru sürükleyen Harbiye Bakanlığına başvurmuş, kolordu karargahının buradan Akşehir'e nakledilmesini veya kendisinin bu vazifesinden affedilmesini istemiştir.

Kolordu kumandanının, millîci hareketin genişlemesi ve bilhassa son günlerde Harbiye Bakanlıktan aldığı sert bir emir üzerine istifasını hazırladığı ve önümüzdeki günlerde İstanbul'a dönmek için hazırlık yaptığı bildirilmektedir.

Kolordu Kumandanına 19 Eylül tarihi ile İstanbul'dan sevkedilmiş olan şifre telgrafta özet olarak şunlar kaydedilmiştir.

«Beyşehir'de bulunan Süvari Alay Komutanı Vekili Nazım, oradaki süvari birliğiyle civar köy ve kasabalara taarruz ve halkı ayaklanma hareketlerine teşvik

İstanbul Hükümetinin diri ve ölü ele geçirilmesini istediği Millîci Alay Kumandanı Nazım Bey

ve bu alçaklığa muvafakat etmeyenleri tenkit, hatta işkence ve tehdit etmekte olduğu Antalya mutassarrıflığına bildirilmektedir.

«Konya'da meydan kuvvetlerden Padışahımız ve devlet sadık subay ve erleri olarak, hemen eskiya Nazım üzerine hareketle adı geçen ölü veya diri olarak yakalanması ve emre itaat etmeyenler herkim olursa olsun, haklarında kanun dışında tatbik ve ıcrası istenmektedir.

«Vali ile de görüşerek, jandarma ve sair kuvvetle mevcudunuzun takviye etmesini ve yukarıdaki emir ve hükümlerle hareket etmenizi din, devlet ve padişaha hizmet ve fedakârlık gösterme sırasına geldiğini ihtar ederim. Konya'da emrinizde bul-

nan muhtelif kütalar komutanlarından Padışah Efendimizin rızası dışında hareketlere cesaret ve emrinize itaat etmeyenler varsa bunların da derhal tedbiri ve lüzum gelirse, en şiddetli muamele icrasına yetkili olduğunuzu da kesin olarak bildiririm.»

TOPHANELİ NAZİM

Harbiye Bakanı Sefik Paşanın diri veya ölü ele geçirilmesini istediği ve «eskiya» diye vasıflandırıldığı Tophaneli Nazım Bey, bölgede millî hareketleri var kuvvetiyle desteklemektedir.

Kolordu karargahında ki subaylar arasında da çokları Nazım Bey tarafından öldürüldüğünden Ali Salt Paşa İstanbul'a dönmeye karar vermiştir.

Görsel 2: M Nazım Bey'in Anadolu'da Yeni Gün Gazetesinde 20 Ağustos 1923'ta yayınlanan resmi.

Görsel 3: Süleyman Sırrı ve M Nazım Beyler Birlikte. (Sağda üniformalı olan M Nazım Bey ve solda sivil kıyafetli olan Süleyman Sırrı Bey).

Görsel 4: M Nazım Bey'in yine askerî üniforması ile bir resmi

Kaynak: Rahmi APAK, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, s. 207.

Görsel 5: M Nazım Bey Yâdigar-ı Misâk-ı Millî'de değerli Komutanlar arasında yerini almıştır. (Alt sol köşede başı açık olan)

Görsel 6: Beyşehir'de Mehmet Nazım Tepesi.

Görsel 7: Şehit Mehmet Nazım Bey'in Ankara Devlet Mezarlığındaki mezar anıtı.

Görsel 8: Süleyman Sırrı Bey ve diğer Beyşehir Kuvâ-yı Milliyecileri

Sandalye üzerinde oturan Süleyman Sırrı Bey

Soldan Sağa Diğer İsimler: Gardiyan Emin (Beştoy) Bey, Mahmut Çavuş (Conkır), Sait Çavuş, Eğirlerli Ali Çavuş, Bek Sultan (İbrahim Canbolat'ın Amcası).

Görsel 9: Süleyman Sırrı Bey'in Beyşehir'deki evinden iki farklı görüntü. Millî Mücadele Dönemi Kuvâ-yı Milliye Karargâhı.

Görsel 10: Süleyman Sırrı Bey'in Beyşehir'de bulunan mezarından iki Fotoğraf.

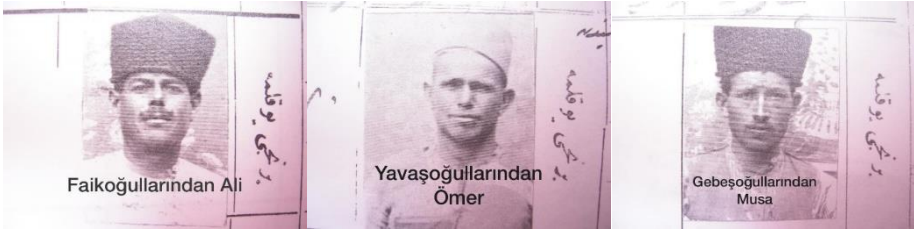
Görsel 11: Fahrettin (Altay) Paşa 11 Mayıs 1921 Tarihinde 12. Kolordu Afyonkarahisar Erkânı ile. (Önde Oturanlardan Ortadaki). Yine bu fotoğrafta 13 numarayla verilen sağ baştaki şahıs emir subayı Mülazım-ı Evvel (Üsteğmen) Abdülmecit Koydemir'dir.

Görsel 12: Beyşehir'den Hüyük bölgesi Kireli ve Şarkikaraağaç üzerinde Afyon bölgesine gelmiş olan 12. Kolorduya bağlı Süvari Bölüğü. Üsteğmen Abdülmecit Bey (önde at üstünde).

Görsel 13: Beyşehir Askerlik Şubesi kayıtlarında (1923-1930 tarihleri arası geçen) Hüyük Çukurkent Köyü'nden yoklama yaptıran bazı isimlere ait görseller

Haritalar

Harita 1: Beyşehir-Hüyük civarının harita üzerindeki görünümü

Harita 2: İsyân tarihlerinde dış ve iç cephe

HÜYÜK VE YÖRESİ AĞIZLARI*

Çetin PEKACAR** - Ömer BÜLBÜL***

ÖZ

Ağızlar; yöresel dil özelliklerini, kelimeleri, somut ve somut olmayan kültürel öğeleri barındıran dil ortamlarıdır. Özellikle ülkenin standart dilinde veya tarihî yazı dillerinde bulunmayan dil özelliklerinin ağızlarda tespit edilmesi, onların önemini ortaya koyan bir durumdur. Yazı diline göre ağızların varlığı, onların konuşurlarının varlığına bağlıdır. Konuşurları günden güne yok olan ağızların gerek sesli gerekse görüntülü kayıtlarla derlenmesi, kültürel zenginliklerin korunup saklanması na da sağlayacaktır. İşte bu çalışma ile daha önce üzerine etraflıca bir araştırma yapılmamış olan Hüyük ilçesi ve yöresi ağızlarının ses ve şekil bilgisi özelliklerini tespit etmek, başlıca söz varlığını ortaya koymak; böylece bu yörenin ağız özelliklerinin kayıt altına alınmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Anadolu Ağızları, Hüyük Ağzı, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi

DIALECTS OF HÜYÜK DISTRICT IN KONYA PROVINCE

ABSTRACT

Dialects are language environments that contain local language features, vocabulary, tangible and intangible cultural elements. It is important that some language features that are not found in the standard language of a country can be found in dialects. According to the written language, the existence of dialects depends on the existence of their speakers. Compiling the dialects whose speakers are disappearing day by day with both audio and video recordings will also ensure that cultural riches are saved and preserved. With this study, to determine the phonetic and morphological features of the dialects of Hüyük district and its region, on which no detailed research has been done before, to reveal the main vocabulary; Thus, it is aimed to record the dialect characteristics of the region.

Keywords

Anatolian Dialects, The Dialect of Hüyük, Phonetics, Morphology

* Bu çalışma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 01//2021-10 no.lu proje kapsamında desteklenen "Konya İli Göller Yöresi Ağızları" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. cpekacar@yahoo.com

*** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı. omerbulbul13@gmail.com

I. GİRİŞ

Bu bölümde Hüyük ilçesi hakkında tanıtıcı kısa bilgiler verilecek, ağız terimi üzerinde durulacak; çalışmanın konusu, amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanacaktır.

A. Kısaca Hüyük İlçesi

Konya ili sınırları içinde yer alan Hüyük, 1943'te bucak, 1957'de kasaba ve nihayetinde 1987 yılında Beyşehir'den ayrılarak ilçe olmuştur. İlçe merkezi Konya'nın batısında yer almaktadır. İlçenin kuzeyinde Doğanhisar ve Şarkikaraağaç, güneyinde Beyşehir ilçeleri bulunmaktadır. Hüyük'ün kuzey ve doğusu dağlar ile çevrilidir. Batısında Beyşehir Gölü ve güneyinde de engebeli ve yayvan sırtlarla çevrili kuru ziraatın yapıldığı tarım arazileri vardır. İlçenin büyük bir kısmındaki toprak yapısı da aynıdır. İlçe konum itibari ile Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde ve Göller Bölgesi'nde yer aldığından, iklim olarak Akdeniz ile İç Anadolu iklimi arasında bir özellik göstermektedir. Göller Bölgesinin tipik özelliği olarak yazlar sıcak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer. İlçe sınırları içinde kuzey ve doğudaki dağlık arazinin yağmur sularını Beyşehir Gölü'ne ulaştıran küçük dereler vardır. İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği 1150 metredir (URL1).

Hüyük ilçesinin merkezde 5 ve kırsalda 18 olmak üzere toplam 23 mahallesi vardır.¹¹¹ İlçenin tüm mahalleleri ile birlikte nüfusu 31 Aralık 2021 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 15.405 kişidir (URL2).

Hüyük'ün mahalleleri ve nüfusları			
Mahalle	Nüfus	Mahalle	Nüfus
Akdağ (Merkez)	950	İlmen	728
Bahçeli Evler (Merkez)	1.203	İmrenler	1.190
Başlamış	212	Kireli	1.691
Budak	433	Köşk	601
Burunsuz	563	Mutlu	624
Cumhuriyet (Merkez)	346	Pınarbaşı	282
Çamlıca (Merkez)	1.061	Selki	1.350
Çavuş	568	Suludere	936
Çukurkent	256	Tolca	509
Değirmenaltı	245	Uluşınar (Merkez)	694
Göçeri	469	Yenice	139
Görünmez	355		

B. Ağız Nedir?

Ağız, genel olarak belli bir yerleşim yerinde yaşayan insanlara özgü konuşma şeklidir denebilir. Halk farklı yerleşim yerlerinde yaşayan insanların konuşmalarının kendilerinininkinden farklı olduğunu görür. Belli nesnelere farklı isimler vermeleri,

¹¹¹ 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair 06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Kanun ile Büyükşehir Belediyelerindeki köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Bu yerlerdeki köyler ve kasabalar (beldeler) mahalle olarak bağlı oldukları ilçenin belediyesine katılmıştır. Kanun 30 Mart 2014 tarihinde mahalli idareler genel seçimi ile yürürlüğe girmiştir. Biz de çalışmamızda köy ve kasaba yerine mahalle kavramını kullanacağız.

bazı sesleri daha değişik söylemeleri gibi farklılıklar, o yörenin ağzını oluşturur diyebiliriz. Ağız teriminin daha açıklayıcı ve yalın bir tanımını Türkçe Sözlük (2011: 44)'te görebiliriz: "Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.". Korkmaz'ın tanımı da ağız teriminden ne anlaşılması gerektiğini özetleyecek niteliktedir: "Bir dilin veya lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri" (2007: 11).

Türk dili ile ilgili bilimsel yayınlara bakıldığında ağız terimi için araştırmacılar tarafından daha birçok tanım yapıldığı görülür. Ağızla ilgili bütün tanımları burada vermenin bu çalışmanın sınırlarını zorlayacağını göz önünde bulundurarak son tanımlardan birine imza atan Demir'den yardım isteyebiliriz. Demir, kaynaklarda verilen tanımları gözden geçirerek ağızı "Aynı kökenden geldiği üst sistem durumdaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmî ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir." (2002: 114) şeklinde daha kapsamlı bir tanımla vermiştir.

C. Çalışmanın Konusu, Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Bu yazıda Hüyük ilçesinin ve ona bağlı mahallelerin ağız ile ilgili özellikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma, Hüyük ağzının başlıca ses ve şekil bilgisi özelliklerini ve söz varlığını kapsamaktadır. Bu çalışmanın hazırlanmasında önemli ölçüde "Konya İli Göller Yöresi Ağzıları" adını taşıyan ve tarafımızca hazırlanmakta olan doktora tezi için toplanan verilerden faydalanılmıştır. Çünkü söz konusu doktora tezi kapsamında Hüyük ağzından da dil malzemesi derlenmiştir.

Çalışmamızda eş zamanlı ve betimsel dil bilgisi yöntemi benimsenmiştir. Dolayısıyla elde edilen dil malzemelerinin tarihî dönemlerle veya yörenin diğer ağzlarıyla karşılaştırılması yoluna gidilmemiştir. Bu tür incelemelerin yukarıda anılan yakında tamamlanacak olan doktora tezine bırakılması uygun görülmüştür.

Çalışma esnasında zamandan tasarruf etmek için Hüyük ilçesinin 23 mahallesi arasında ağız özellikleri aynı veya birbirine çok yakın mahalleler tespit edilmiş ve toplam 8 yerleşim yerinden derleme yapılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır. Bu 8 yerleşim yerinin belirlenmesinde, farklı dil özelliklerine sahip olmaları ölçüt olarak alınmıştır.

Söz konusu 8 yerleşim yerinden toplam 14 kaynak kişiden derleme yapılmıştır. Derlemeler, kaynak kişilere derlemenin amacı açıklanarak, doğrudan gözlem yöntemiyle ve ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Derlemelerde mümkün olduğunca kendi yöresinden ayrılmamış, okuma yazma bilmeyen veya tahsil hayatı daha

düşük olan, yörenin ağız özelliklerini koruyan kaynak kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Kaydedilen metinler, fonetik ayrıntıları gösterebilmek amacıyla “çeviriyazı işaretleri” denilen özel işaretler kullanılarak yazıya geçirilmiştir. Ağız araştırmalarında derlenen metinlerde fonetik ayrıntıların gösterilmesi önemli görülmektedir. Bu çalışmada Ercilasun’un hazırladığı çeviriyazı işaretleri (bk. Tablo 1. Örneklerde ve sözlükteki kelimelerde kullanılan TDK transkripsiyon işaretleri) kullanılmıştır.¹¹² Yapılan derleme metinlerinden örnek bir metin de çalışmanın sonunda verilmiştir.

Aşağıda koyu olarak verilen yerler, derleme yapılan yerleşim yerleri, diğerleri ise derleme yapılan yerlerle aynı veya yakın ağız özelliğine sahip yerlerdir:

1. **Akdağ (Merkez)**, Bahçeli Evler (Merkez), Cumhuriyet (Merkez), Çamlıca (Merkez), Ulupınar (Merkez).
2. **Budak**, Yenice, Çukurkent, Kırelî
3. **Çavuş**, Göçeri.
4. **Değirmenaltı**.
5. **İlmen**, Pınarbaşı.
6. **Mutlu**, Burunsuz, Görünmez, Tolca.
7. **Selki**, Köşk, İmrenler.
8. **Suludere**, Başlamış.

Köyden kente göç, teknolojik gelişmeler ve makineleşmenin yaygınlaşmasıyla eski aletlerin kullanımdan düşmesi, değişen hayat tarzı ile unutulmuş gelenekler, küreselleşme ve özellikle son yıllarda artan virüse dayalı hastalıklar sonucu yaşlıların ölümü, yöresel kelimelerin unutulmasına sebep olmaktadır. Yöreye özgü kelimelerin unutulması demek, aynı zamanda o kelimelerin karşıladığı nesnelere, eşyaların ve diğer kültürel öğelerin de unutulması demektir. Daha önceden yapılan ağız çalışmalarının önemini de burada görüyoruz. Sahip olduğumuz kültürel değerlerimizin tamamen kaybolma tehlikesine karşı hemen harekete geçerek bu tür çalışmaların artırılması gerekmektedir. Elinizdeki bu çalışmanın da, zengin dil ve kültür malzemelerini taşıyan Türkiye Türkçesi ağızlarından biri olan Hüyük ağzının elden geldiğince en iyi şekilde tespit edilmesi amacına hizmet etmesi umulmaktadır.

Kaynaklara bakıldığında Hüyük ilçe merkezi ve mahallelerinin ağız üzerinde etraflı ve ilçenin tamamını kapsayacak çalışmalar yapılmadığı görülmektedir. Tarafımızca tespit edilen çalışmalardan biri, Mehmet Taşdiken’in 1977’de İstanbul Üniversitesinde hazırladığı “**Beyşehir Çavuş Köyü Ağızı ve Grameri**” adlı lisans bitirme

¹¹² Türk dili ilgili yayınlarda birbirinden farklı çok sayıda çeviriyazı işaretleri kullanılmakta ise de bu çalışmada ülkemizde en çok kabul gören, Türk Dil Kurumunca 1997 yılında düzenlenen bilimsel bir toplantıda Ercilasun tarafından sunulup tartışılarak kabul edilen işaretler kullanılmıştır (Ercilasun, 1999: 43-48).

tezidir. Henüz elde edemediğimiz bu çalışma, adından da anlaşılacağı üzere, günümüzde Hüyük'e bağlı olan bir kırsal mahallenin ağız ile sınırlı kalmıştır.

Diğer bir çalışma, günümüzde Hüyük ilçesine bağlı kırsal bir mahalleye dönüştürülmüş olan İmrenler kasabasının ağız üzerine yapılmıştır. Bu çalışma Mevlüt Gültekin'in Almanya Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesinde 1994 yılında tamamladığı “**Der Türkeitürkische Dialekt von İmrenler bei Konya**” adlı doktora tezidir. Tezde İmrenler ağız fonetik ve morfolojik özellikleri bakımından incelenmiş, sonuna metinler ve sözlük de eklenmiştir.

Elinizdeki çalışmanın yazarlarından Ömer Bülbül'ün hâlen hazırlamakta olduğu “**Konya ili Göller Yöresi Ağızları**” adlı doktora tezinin içinde Hüyük ağızlarının yer alacağını da not edebiliriz.

II. HÜYÜK VE YÖRESİ AĞIZLARININ BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Burada, çalışmanın yayımlanacağı kitabın amacı ve kapsamı göz önünde bulundurularak Hüyük ve yöresi ağızlarında dikkat çeken başlıca ses ve şekil bilgisi özellikleri örneklerle verilecektir.

A. Ses Bilgisi Özellikleri

1) Kalınlık incelik uyumu yaygındır: covaP “cevap”, havla “helva”, álma “elma”, kışez “kiraz”, tēze “taze”, entēri “entari, etek”, İrfan “İrfan”, meelle “mahalle”, ataŞ “ateş”, mezerlik “mezarlık”, tene “tane”.

2) Düzlük yuvarlaklık uyumu da yaygındır: yāmir “yağmur”, hamır “hamur”, armit “armut”, galbir “kalbur”, malır “marul”, çamır “çamur”, pontul “pantolon”, mazlum “mazlum”, tovuk “tavuk”, büber “biber”, afyan “afyon”.

3) Dudak ünsüzleri yanında ünlü yuvarlaklaşması görülür: buba, bâba “baba”, bâbaanne “babaanne”, mūsâfir “misafir”, buçak “bıçak”.

4) Kapalı /e/ sesi yaygın biçimde kullanılır: dēyince “diyince”, yēmāk “yemek”, gētmiş “gitmiş”, gēydim “gyidim”, el “el”, ēyi “iyi”, hēç “hiç”, ēnince “inince”.

5) Türkçe söz başında bulunmayan ünsüzlerden önce ünlü türemesi meydana gelir: ilāna “lahana”, ireçber “rençper, çiftçi”.

6) Bazı kelimelerde daralma görülür: gayīniya “kaynanaya”, lambīyla “lambayla”, bubam “babam”, saħin “sahan, tabak”, onu “ona”, hastılık “hastalık”, salcı “salça”, anısı “anası”, zuman “zaman”, mayı “maya”, fazlıydı “fazlaydı”, zuFra “sofra”, mēliye “mahalleye”, buyduy “buğday”, arabīyla “arabayla”, öyüdürdük “öğütürdük”, oklağı “oklava”.

7) Öndamaksıllaşma görülür: hürme “hurma”, şire “şıra”.

8) /r/ ünsüzünün düşmesi tipik bir özelliktir. Düşen /r/ sesi öncesindeki ünlüler de uzunluk kazanır. Bazen /r/ sesinin sonrasındaki dar ünlünün de düştüğü veya /r/ sesinin /y/ sesine dönüştüğü görülür: seçēledi “seçerlerdi”, yēlerde “yerlerde”, gā, gāyi “gari”, gödükleri “gördükleri”, vādı “vardı”, çocuklā “çocuklar”, onnā “onlar”,

küseler “küserler”, durūdun “dururdu”, soña “sonra”, şekelē “şekerler”, gelilē “gelirler”.

9) Standart Türkiye Türkçesi kelime başındaki ötümsüz ünsüzlerin Hüyük ağzında ötümlü karşılıklarının kullanıldığı görülür: buñar “pınar”, beñmez “pekmez”, ğapıt “kaput”, ğırıklık “kırklık”, ğınalı barñak “havuç”, ğuÇcúġ “küçük”, Pişiriz “pişiririz”, daġalā “takarlar”, ğurşun “kurşun”, ğayık “kayık”, ceyiz “çeyiz”, bāk “pek”, bançar “pancar”, duTTuġ “tuttuk”, deñze “teyze”.

10) Damaksı /n/ ünsüzü yaygın olarak görülür: memleketin “memleketin”, yörüklerin “yörüklerin”, baña “bana”, içirin “içirsin”, diñmiş “denmiş”, soña “sonra”, buña “buna”, adın “adın”, yeñi “yeni”, ğoñşu “komşu”, ğülēşen “glersen”, köyün “köyün”.

11) Kelime başında /h/ sesinin türediği görülür: ħaba “aba”, ħellēm “ellem, herhâlde”, ħersiz “arsız, aç gözlü”, ħincī “şimdi, şu anda”.

12) Bir örnekte kelime başında ş > h değişmesi tespit edilmiştir: ħincī “şimdi, şu anda”.

13) Kelime başında ve ortasında /h/ sesinin düştüğü görülür. Kelime ortasında düşen sesin öncesindeki ünlü bazı örneklerde uzunluk kazanır: tāta “tahta”, meelle “mahalle”, ğāve “kahve”, tarnā “tarhana”, üyüġ “Hüyük”, melem “merhem”.

14) Kelime başında ve ortasında /y/ sesinin düştüğü görülür. Kelime ortasında düşen sesin öncesindeki ünlü, bazı örneklerde uzunluk kazanır: ılan “yılan”, ulaf “yulaf”, kōlū “köylü”, Bēşehir “Beyşehir”.

15) Ön veya arka damak sızıcı /g/ ünsüzünün /y/ veya /v/ ünsüzüne dönüştüğü görülür: buyday, buyduy “buğday”, sovr “soğur”, öyüdürdük “öğütürdük”.

16) Bir örnekte kelime içinde d > y değişmesi görülür: bayām “badem”,

17) Genel olarak Batı Türkçesinin tipik özelliği olan kelime başı arka damak /k/ ünsüzünün ötümlüleşmesi Hüyük ağzında da tipiktir: ğız “kız”, ğoltuġ “koltuk”, ğaryola “karyola”, ğapı “kapı”, ğolay “kolay”, ğadın “kadın”, ğoru “koru”.

18) İlerleyici ünsüz benzeşmesi görülür: onnar “onlar”, añnatilā “anlatırlar”, gelāba “gelinaba, dayı veya amcanın karısı, yenge”, sandālle “sandalye”.

19) /rl/ ünsüz çiftinde tipik olarak gerileyici ünsüz benzeşmesi görülür: yapallar “yaparlar”, ekeller “ekerler”, Saçallar “saçarlar”, keseller “keserler”.

20) Bazı kelimelerde göçüşme olayı tespit edilmiştir: teñne “tenha”, havla “helva”, malır “marul”, tañrana “tarhana”, muşluma “muşmula”, çölmeġ “çömlek”,

21) Yabancı kökenli bazı kelime köklerinde ünsüz türemesi olur: dova “dua”,

22) Birkaç örnekte n > l değişmesi görülür: dölüm “dönüm, tarla ölçü birimi”, laylon “naylon”,

23) v > F değişmesi olmuştur: Fişne “vişne”, ğaFete < gavete “domates”.

24) İlk hece sonundaki ön ve arka damak /k/ sesi düşer ve önceki ünlüyü uzatır: eşi “ekşi”, aşam “akşam”, oşarın “okşarım”.

25) /l/ sesinin düştüğü örneklere de rastlanır: akmışTı “kalkmıştı”, aba “abla”, gönü “gönlü”, ösun “olsun”.

26) Bazı kelimelerdeki “ç” sesi sızıcılaşarak ř olur: silbiş <silbinç “Küçük çocukların yatağını kirletmemeleri için beşiğe yerleştirilen oturak”, biçme “biçme”.

27) Bazı kelimelerin başındaki ötümsüz sızıcı /s/ sesi ötümlü sızıcı /z/ olur: zoba “soba”, zabağ “sabab”, zini “sini”, zuFra “sofra”.

B. Şekil Bilgisi Özellikleri

1) Şimdiki zaman eki olan -yor, birleşik zamanlı çekimlerde “-yo”, basit zamanlı çekimlerde “-yuru” şeklinde kullanılır: okuyödu “okuyordu”, görüyöladı “görüyorlardı”, diyoru “diyor”, yanıyoru “yanıyor”, gėdiyoru “gidiyor”, düşüyoru “düşüyor”, dutTuruyor “tutturuyor”, yapıyoru “yapıyor”.

2) Geniş zaman ekinin Standart Türkiye Türkçesindeki geniş ünlü varyantlarına karşıt olarak Hüyük ağzında dar ünlü şekilleri ve /r/ sesinin düştüğu biçimleri de görölür: yatı “yatar”, durödun “dururdu”, dökdėdin “dökerdi”, bakāladın “bakarlardı”, gėtinlerdi “getirirlerdi”, ayırdık “ayırırđık”.

3) Gelecek zaman eki -AcAk’ta daralma görölür: çıkıçak “çıkacak”, gidıcek “gidecek”, vericėn “vereceksin”.

4) Öğrenilen geçmiş zaman ekiyle yapılan birleşik çekimli fiillerde ek yığılması meydana geldiği tespit edilmiştir: çalışırımışımış “çalışırımış”, varımışımış “varımış”, gelmezimişimiş “gelmezimiş”, verimişimiş “verirmiş”.

5) Aitlik eki -ki ve bağlaç olan ki’nin artdamaksılaştığı görölür: ordağı “oradaki”, oynardım kı “oynardım ki”, uyandım kın “uyandım ki”, bağtım kı “bağtım ki”, gasabdağı “kasaptaki”.

6) “-ken” zarf fiil eki “-ke” veya “-қан” şeklinde karşımıza çıkmaktadır: gelırke “gelirken”, varıke “variken”, yapılrқан “yapılırken”, yazarқан “yazarken”, çıkarқан “çıkarken”, gúçcúgúke “küçükken”.

7) Batı Anadolu ağzlarında, i- ek fiilinin görölen geçmiş zaman 3. şahıs çekimlerinde ortaya çıkan /n/ sesi (Pekacar, 2012) Hüyük ağzında da görölür: durödun “dururdu”, dökdėdin “dökerdi”, bakāladın “bakarlardı”, olmazdın “olmazdı”, varıdın “vardı”, gıderdin “giderdi”, olurđun “olurdu”.

8) Fiil çekimlerinde teklik 1. şahıs eki “-n”dir: veriyon “veriyorum”, unuduveriyon “unutuveriyorum”, hatırlamáyon “hatırlamıyorum”, ev hanımyın “ev hanımıyım”, yakarın “yakarım”, alıyordun “alıyordum”.

9) Teklik 1. şahıs emir eki “-ayın/-eyin”dir: eşeyin “eşeyim”, döşeyin “döşeyeyim”, düşeyin “düşeyim”.

10) Vasıta eki –InAn biçiminde kullanılır: çuvallarınan “çuvallarla”, öküzlerñnen “öküzlerle”, elimizilen “elimizle”.

11) İstek eki –IyA şeklindedir: okudiyelerđi “okutalardı”.

III. SÖZLÜK

Çalışmamızın sonunda Hüyük'ten derlediğimiz metinlerde geçen kelimelerden oluşan bir sözlük yer almaktadır. Bu sözlükteki kelimeler, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan ve Türkiye'nin tüm ağız bölgelerinden derlenen kelimelerin yer aldığı Derleme Sözlüğü¹¹³ esas alınarak 4 gruba ayrılmıştır: 1. Derleme Sözlüğü'nde Hüyük ve yöresine ait olan kelimeler, 2. Derleme Sözlüğü'nde Hüyük ağızındaki anlamıyla olan ancak konuşulan yerler arasında Hüyük'ün yer almadığı kelimeler, 3. Derleme Sözlüğü'nde olan ancak Hüyük ağızındaki anlamıyla kullanılmayan kelimeler, 4. Derleme Sözlüğü'nde olmayan kelimeler. Elbette daha hassas derlemeler yapılarak Hüyük ilçesinin daha kapsamlı bir sözlüğü hazırlanabilir.

¹¹³ Bilindiği gibi bütün Türkiye taranarak derlenen sözleri bir araya toplayan ve Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Derleme Sözlüğü, dil araştırmaları için çok önemli bir kaynaktır. Bu sözlük, iki büyük derlemenin sonucunda oluşmuştur. Birinci derleme 1932-1934 yılları arasında yapılmıştır ve altı ciltlik *Söz Derleme Dergisi* bundan çıkmıştır. İkinci derleme 1952-1959 yılları arasında yapılmıştır. Türkiye'de *Halk Ağızından Derleme Sözlüğü* (veya kısaca *Derleme Sözlüğü*) bu iki büyük derlemenin birleştirilmesiyle meydana gelmiş ve 12 cilt hâlinde yayımlanmıştır.

A. Derleme Sözlüğü'nde Hüyük ve Yöresine Ait Olan Kelimeler

akbacık: bembeyaz.

alma: elma

arPış-: arkasına binmek, yük olmak.

bāırdak: beşikte bebeği bağlamak için kullanılan enli kuşak.

bātma: hayvanlar için tahtadan yapılmış yemlik.

beket-: pekiştirmek, kapatmak, sağlamlaştırmak.

bēliš-: bölüşmek, paylaşmak.

boranı: otlarla ve bulgurla yapılan yemek.

böcü: böcek.

bulada: henüz yumurtlamaya başlamamış tavuk.

bücüük: buzağı.

bülüç: civciv, tavuğun yavrusu.

cıvıdır-: delirmek.

cimciük: çimdik.

cünū: büyük çuval.

çapıt: (çaput) eski bez parçası.

çaraŞ: pekmez yapılan yer.

çatlı: başörtüsü.

çeķi: başörtüsü.

çevirgeç: saçta yapılan ekmek, çörek gibi şeylerin altını üstüne çevirmeye yarayan tahtadan yapılmış alet.

çıkla: katıksız.

çöte: ağaç dalından yapılan orakla buğday biçmeye yarayan büyük çatal.

dada: şeker, abur cubur.

dadlāŞ: aşure, tatlı aş.

dağar: küpün yarısı.

dasTar: yazma.

dēde : hayvan yüreği.

dūrū: düğün daveti için verilen hediyeye.

ePiş-: sırtına almak.

eğirtmeç: öreke, yün ipi eğirilen ağaçtan yapılan alet.

ellēm/ħellēm: herhâlde.

eñgücü: en sonunda, nasıl olsa.

erincek: tembel, üsengeç.

ēv-: acele etmek.

ēvtikle-: oyalamak.

eyle-: durdurmak.

gölle: yemek için suda haşlanmış buğday.

göpÇük: bir şeyin köşesi, en dibi.

göresle-: görmek istemek, özlemek.

gövelek: sığırları - çok acıtarak - ısıran bir tür iri sinek.

haba: aba, palto.

hapas : avuç.

hazār: zar, evet, tabi ki.

hırtı: keleğin küçüğü, tazesi.

İsmē: İsmail.

iTburnu: kuşburnu.

kēsek: topaklanmış toprak parçası.

ķöfün: küfe.

mekKe: mısır.

mesnet, senit: üç veya dört ayaklı hamur tahtası.

muħarı: baca.

pīpi: hindi.

serpin: buğday, arpa gibi ürünleri saklama yeri, depo.

sındı: makas.

sınıkçı: kırıkçı, çıkıkçı.

sumsuk: yumruk.

tor: havlu.

vilī: şaşkınlık ünlemi.

yeldir-: kaçırmak, bıktırmak, oyunda yenmek.

yeñli: ciddi olmayan, hoppala, hafif.

yoşu-: eskimek.

yuķa: yufka

zeķlen-: dalga geçmek, alay etmek.

B. Derleme Sözlüğü'nde Hüyük Ağzındaki Anlamıyla Olan Ancak Derleme Yerleri Arasında Hüyük'ün Yer Almadığı Kelimeler

añnâh: bıkkınlık ifadesi.
apala-: (bebekler için) dizleri üzerinde ilerlemek, emeklemek.
avâra: çeşitli sebze fidesi dikimi için ayrılan yerlerin tümü.
avırt: ağız içi.
bâdaŞık: barışık, samimi.
bâde: çelme takma, güreşte bir oyun.
baĳanaĳ: hayvanların bastıkları yerlerde oluşturdukları küçük çukurlar.
bardaĳ: küçük testi.
beşyaşar: geyik.
çent-: küçük parçalara ayırmak, kıymak.
deĳle-: hazırlamak.
deĳk: eşek yükünün yarısı.
tuluk: çene altı.
dümbelek: darbuka.
entëri: entari, etek, gelinliĳin altına giyilen içlik.
epele-: emeklemek.
evele-: bir şeyi elle ovuşturarak toz haline getirmek.
fasal: daĳmık.
fotaĳ: yuvarlak taş ve düzgün kaya parçalarıyla oynanan bir oyun.
ĳaĳla-: güneşte meyve kurutmak.
ĳañëre: yüzü kirlenmiş, obur.
ĳanır-: zorlamak.
ĳarınçı-: kıskanmak.

C. Derleme Sözlüğü'nde Olan Ancak Hüyük Ağzındaki Anlamıyla Kullanılmayan Kelimeler

âdır- : bir tarafı ağır çekmek.
arık: fide veya fidan dikilen yer.
atĳı: saman atmak için kullanılan, ağaçtan yapılan dirgenden büyük, altı parmaklı tarım aleti.
badılçan: patlıcan.
baĳa: guatr.

geri: keçi kılından yapılmı büyük örtü.
ĳıdı: köpek.
ĳuldur: enenmiş, iĳdiş edilmiş.
ĳuTni: düĳünlerde gelinlerin giydiĳi şalvar.
ĳuz: kuzey.
halat: beşikteki bebeĳi örten örtü.
hamaña: anneanne, ebe, nine.
ĳhare: düĳünlerde gelinlik yerine kullanılan önü açık elbise takımı.
helülük: çalım, övünme, gösteriş.
ıbrık: bakırdan veya topraktan yapılmı sürahi.
ĳefıye: kışlık başörtü, şal.
ĳösnük: işe yaramaz, tembel.
merë: meĳer.
mınçık: oyunbozan, mızıkçı.
nemne : kötü kız.
neni: neden, niçin.
öşa-: kına gecesinde gelini ağlatmak için ezgili sözler söylemek.
sıkın-: sıkma yemek.
süs-: kaçmak.
şad: çirkin, rezil.
şirnek: şımarık.
tös-: yükseĳe uzanmak isteyen biri için secde pozisyonunda altına yatmak.

bışı: kedi.
börtTür- : suda haşlamak.
börtölce: yeşil fasulye.
böyün: bugün.
bulamaç: kışın karlı havalarda özellikle sabahları içilen çorba.
buñar: pınar.

buyday/buydáy: buğday.
cabbala-: üstünkörü çalkalayarak yıkamak.
cíbıldâḳ: üstsüz, soyunuk, çıplak.
cícik: bebek.
cıḡa: gelinlerin başlarına taktığı tüylü başlık.
cıḡıllı: (kadın için) takılar takınmış süslü.
cibre: sırası alınmış, sirkesi çıkarılan üzüm posası.
cinge: en küçük ateş parçası.
cingil: üzümün küçük salkımı.
covâP: cevap
cuḳcuḳ: soğanın erkeği.
çaḡşa- : eskimek.
çalaçaḳ: yoğurt mayası.
çekenek: kuyu içinde olduğu düşünül-
len düşsel varlık.
çelen: toprak damların kenarı.
çember: 1. başörtüsü. 2. kalın telden
yapılma dairesel oyuncak.
çevre: mendil.
çıbar-: üşümekten ve dayaktan ka-
barmak.
çıkı (ḡ): azık bohçası.
çilbir: göz çapağı.
çim- : banyo yapmak.
çömçü: karnı genişçe kulplu toprak su
içme kabı.
çöyür: fide.
çullama: yumurtaya bulanıp kızartılan
ekmek.
dapıkla- : uyuklamak.
darık- : mecsiz kalmak, halsiz düş-
mek.
demede: sanki.
deşir-: ürün veya dökülenleri toplama-
mak.
dıkız: susuz, kuru, yenirken boğazdan
zor geçen yiyecek.

dört-: sürmek.
düñek: kümes.
eh: bebek veya çocuk kakası.
emmi: amca.
esâh: sahi. gerçek.
esîrân: tekneden hamur kazımaya
yarayan demirden yapılma alet.
ēşi: ekşi.
fiy-: kaçmak.
fite: topaç.
ḡā /ḡāyi: gari.
ḡagḡa: ceviz.
ḡärer: kıvamında, kararında.
ḡarık: fide dikimi için hazırlanan yer.
ḡasal-: övünmek.
ḡaFete/ḡavete: domates.
ḡayıl ol-: kabullenmek.
ḡellába: gelin abla, dayı veya amca
karısı, yenge.
ḡıdım: ufak, çok küçük.
ḡırit-: ayakta durmak.
ḡırıklık: koyun kırpma makası.
ḡıynaşık: aralık.
ḡidiş-: kaşınmak.
ḡoñak : saçlarda görülen kepek.
ḡoñsañ: gerçekte olmayan, sözde.
ḡöçür-: bir şeyi toprağa dikmek.
ḡöḡgörmedik: sonradan görme.
ḡömük: bulanık.
ḡöv: gök, gökyüzü.
ḡulu gulu: hindi.
ḡupa: kupa, çay veya su bardağı.
ḡurtlu: kıskaç.
ḡünâşık/ḡünâşik : ayçiçeği, güneba-
kan.
havas: heves.
havayi: iki şinik veya bir teneke karşı-
lığında olan tahıl ölççeği.
havla: helva.

hēvenk: üzüm salkımlarını söğüt sürgünlerine dolayarak korumak ve saklamak amaçlı yapılan işlem.
 hinçi: şimdi, şu anda.
 holla-: ceviz, badem gibi meyveleri kabuğundan ayırmak.
 holus: iri gözlü elek.
 hoynu: bundan böyle.
 ığrat-: yerinden oynatmak, kıpırdatmak.
 ısmarış: sipariş.
 ışala-: bir şeyi sallamak.
 ılan: yılan.
 ılāna: lahana.
 ilen-: beddua etmek.
 ilenç: beddua.
 ireçber: rençber, çiftçi.
 irk-: biriktirmek.
 k̄esmik: iri saman.
 k̄eşik : sırayla, dayanışma içinde iş yapmak.
 kirēz : kiraz.
 kişele-: kovalamak.
 k̄örsü: köstebek.
 k̄ös-: yere uzatarak koymak.
 laqlak: sürahi.
 maşala: düğün gecesi erkekler yapılan eğlence.
 meḡ: eldeki bir şeyi verirken “al” anlamına gelen bir ünlem.
 mertek: toprak damlarda, damı tutan yatay konumdaki ahşap direk, direk-ler.
 meTdeynek: çelik çomak oyunu.
 miḡ: çivi.
 nembe (ne bileyim ben): bilmem ki anlamına gelen bir belirsizlik ifadesi.
 oqlaḡ: oklava.
 oku-: davet etmek, çağırarak.
 ödü sıT-: korkmak.
 öñ- : saklanarak izlemek.

ötēñ: üç dört önceki gün.
 salıḡaç : sallanılan şey, salıncak.
 sası: tatsız tuzsuz, yavan.
 séyirt-: koşmak.
 sıñ-: saklanmak.
 sor-: emmek.
 söbe: saklambaç oyunu.
 şimāl: sürgün, dalların uç sürgünü.
 şinçi: şimdi, şu anda.
 şinik: yarım teneke karşılığı olarak kullanılan tahıl ölçüsü.
 şipidik: terlik.
 şo: şu, öteki.
 tarña: tarhana.
 Tepdüş: sakar.
 tesbik: tespih.
 teyin: sincap
 teze: taze.
 tezik- (tızik-): koşmak.
 tısırık: tıksırık, hapşırık.
 Tokuç: çamaşır dövmeye yarayan saplı tahta.
 touk: tavuk.
 tük̄mük: tükürük.
 uçu/uçun: için.
 uğra: hamur mayası yapmak için kullanılan topraktan yapılmış saksı biçiminde kap.
 ūrá: rüya
 üt-: kazanmak.
 üyüt-: ufalamak, un haline getirmek.
 velesbit: bisiklet.
 yağrık: üzerinde et doğranan kütük, mutfak tahtası.
 yañsıla-: taklit etmek.
 yarılga-: korumak.
 yaz-: sermek.
 yeḡin-: destek çıkmak, hamle yapmak.
 yemen: ayakkabı.
 yemeni: başörtüsü, ayakkabı.

yenç-: sallamak.

yıkış: güreş.

yirik: yırtık.

yu-: yıkamak.

yüle-: budamak.

Ç. Derleme Sözlüğü'nde Olmayan Kelimeler

babpap: ördek.

birële: çok.

boldëriñ: çokça, fazla fazla.

buydúy: buğday.

bürede: başörtüsü, örtü.

cabbalan-: (su veya deniz için) dalgalanmak.

ceKge: çekirge.

cıdırıcık: azıcık.

ciċ barnak: serçe parmak.

ciċvuk: karahindiba otu.

ciniFiri: kurnaz, gözü açık.

cins: akraba.

citcit: ağustos böceği.

cöcür-: (bebek veya çocuk için) idrar yapmak.

culluğ ol-: sırlıklam ıslanmak.

çeleñe çık-: (erkek çocuklar için)

ergenliğe girmek.

çıkKın: boşanmış kadın.

çingılđak: zil.

de ha: görünen bir şeyi gösterme ünlemi.

değdelëgen: ağaçkakan kuşu.

dıdır-: fişkırtmak.

ełamza: gökkuşağı.

hellēm: herhâlde.

fişalak: kozalak.

fişilce: sivilce.

fitTirik: (kadınlar için) oynak, çok hareketli

ğaput: kaput, kumaş tücü.

ğāfilin: aniden.

gağlı: ağzına kadar dolu.

ğarağasPenek: göz göre göre.

zıl-: kaymak, kaçmak.

zıngırda-: yerinde sallanmak.

zıravıt: iriyarı kişi.

zini: küçük tepsi, sini.

ğavilleş-: anlaşmak.

ğavs-: pörsümek, özelliğini yitirmek.

ğınalı barnak: havuç.

ğırı: eşek.

ğıygıdı ğıygıy: keman.

ğoñçalaz: kaygısız.

ğoSa: tırpan.

ğovalaş-: dedikodu yapmak.

ğumpiri: patates.

ğurābe: kurabiye.

hālberi: şimdilik, bir türlü.

hepiçatı: tamamı, toplamı.

hersiz: aç gözlü, doyumsuz, arsız.

hinci-: ikaz etmek.

işoñsun: işin rast gitsin.

ķeraslan-: yeterli bulmamak.

malır: marul.

meÇcāne: bile bile.

mediran: merdiven.

melem: merhem.

melevse: ekmek yapmak için hazırlanan yuvarlak hamur parçası.

meymen köşmen: kaygısız, umursamaz.

nēmurum: umurumda değil.

nēmuruñ: sana ne.

nureyi: numaracı, yapmacık davranan.

patekiS: patates.

saķsağan beyni: pekmez ve yoğurdun karıştırılmasıyla hazırlanan tatlı.

sarı iñne: çatal iğne.

sasaķ susaķ: yavan, tatsız tuzsuz (konuşmak).

sēyağ: sade yağ, tereyağı.

sī-/siğ-: yavaşça akmak.
 sıyırtmaç: haşlanmış kılçıklı taze fasulye.
 siFlı: niyetini belli etmeyen.
 siñgeç: sinsı davranan.
 şipTan: her şeye karışan şey.
 teylen-: azalmak.
 tırantık: hallaç aleti.

ürüf ürüf: kalabalık bir şekilde.
 varabasın: kim bilir, belki.
 viilli: bıkkınlık, usanç ünlemi.
 vurla-: kilitlemek.
 yediñbiyık: muşmula.
 zılağ: kaygan.
 zıñçarığ: tahtaravalli.
 zıtTı ol-: nefret etmek.

SONUÇ

Bu çalışmada Hüyük ilçesinin ağız özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma, ilçenin merkez ve kırsal mahallelerini kapsamaktadır. Söz konusu yerleşim yerlerinde kaynak kişilerden yapılan metin derlemelerinden elde edilen verilere dayanılarak ilçe ağzının başlıca ses ve şekil bilgisi özellikleri tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuna derlenen metinlerde geçen kelimeler Sözlük başlığı altında sunulmuştur.

Hüyük ilçesi coğrafi konum itibari ile Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde, Göller Bölgesi'nde yer almaktadır. Karahan, Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması adlı kitabında, Hüyük adını anmasa da bu ilçenin de yer aldığı bölgenin, "Konya (merkez ilçenin bazı yöreleri ve Ereğli hariç), İçel (Tarsus hariç) ağzları." diyerek Batı Grubu ağzlarının IX. Alt Ağız Grubu'na dâhil olduğunu söyler (2017: 117). Yaptığımız incelemede Hüyük ilçesi ağzlarının ses ve şekil bilgisi özelliklerinin, Karahan'ın tespitleriyle örtüştüğü görülmüştür. Bununla birlikte ilçenin merkez ve kırsal mahallelerinin ağız özelliklerinin, şu anda hazırlamakta olduğumuz doktora tezinin tamamlanmasıyla daha net olarak ortaya konabileceğini belirtmemiz uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- DEMİR, N. (2002). Ağız terimi üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- DERLEME SÖZLÜĞÜ. (1963-1982), C. I-XII, Türk Dil Kurumu Yay.: 211/12, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1999), Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri, Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni, Ankara: TDK Yayınları, s. 43-48.
- GÜLTEKİN, M. (1994). *Der Türkeitürkische dialekt von Imrenler bei Konya*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Johannes Gutenberg University Mainz, Mainz.
- KARAHAN, L. (2017). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- PEKACAR Ç., Erdem Uçar, F. M. (2012). *Nevşehir ve Diğer Anadolu Ağızlarında Fiillerin Teklik 3. Şahıs Çekimlerinde /n/ Sesi*, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, Editör Adem ÖGER, Ankara, 225-235.
- TAŞDİKEN, M. (1977). *Konya İli Beyşehir Çavuşköyü ağızı ve grameri*. (Yayımlanmamış Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- TÜRKÇE SÖZLÜK. (2011). (hz. İsmail Parlatır, Nevzat Gözaydın, Hamza Zülfikar, Tezcan Aksu, Seyfullah Türkmen, Yaşar Yılmaz). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnternet kaynakları

- URL1: Hüyük İlçesinin Tarihçesi: <http://www.konya.gov.tr/huyuk> (Erişim tarihi: 2 Ekim 2022).
- URL2: 31 Aralık 2021 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Sonuçları https://www.tuik.gov.tr/indir/duyuru/favori_raporlar.xlsx (Erişim tarihi: 12 Ekim 2022).

Tablo. 1. Örneklerde ve Sözlükteki Kelimelerde Kullanılan TDK Transkripsiyon İşaretleri

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ			
ÜNLÜLER		ÜNSÜZLER	
ā	Uzun a	ç	c ile j arası ünsüz d
ă	Kısa a	Ç	ç ile c arası ünsüz (yarı tonlu ç ünsüzü)
á	İnce a (a ile e arası ünlü)	đ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı d ünsüzü
â	Kapalı a (a ile i arası ünlü)	F	f ile v arası ünsüz (yarı tonlu f ünsüzü)
â	Yuvarlak a (a ile o arası ünlü) □	ġ	Arka damak g'si
ã	Genizli a	g	Orta damak g'si
ā	Uzun, ince a	ġ	Dip damak g'si
ĕ	Kısa e	ġ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı g ünsüzü
è	Kapalı e (e ile i arası ünlü)	ğ	Sızıcı g (orta damak)
ē	Uzun, kapalı e	ğ	Sızıcı g (arka damak)
ē	Uzun e	h	Nefesli h
ê	Yuvarlak e (e ile ö arası ünlü)	h	Hırıltılı ve tonsuz arka damak h'si
ē	Uzun, yuvarlak e	h	Düşmek üzere olan h
ä	Açık e	ķ	Arka damak k'si
í	İnce ı (ı ile i arası ünlü)	K	k ile g arası ünsüz (yarı tonlu k ünsüzü)
ī	Uzun ı	Ķ	k ile ġ arası (yarı tonlu arka damak k'si)
î	Yuvarlak ı (ı ile u arası ünlü)	ĳ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı k ünsüzü
ĩ	Kısa ı	ķ	orta damak k'si
ī	Uzun i	ĳ	dip damak k'si
ï	Yuvarlak i (i ile ü arası ünlü) i	Ĵ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı l ünsüzü
ĩ	Kısa i	Ĵ	düşmek üzere olan l
ō	Uzun o	ń	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı n ünsüzü
ó	İnce o (o ile ö arası ünlü)	ņ	Düşmek üzere olan n
ò	Kapalı o (o ile u arası ünlü)	ņ	Damak n'si
ō	Uzun, ince o	ņ	Damak n'si
ö	Kapalı ö (ö ile ü arası ünlü)	P	p ile b arası ünsüz (yarı tonlu p ünsüzü)
õ	Uzun ö	r	Düşmek üzere olan r
ū	Uzun u	S	s ile z arası ünsüz (yarı tonlu s ünsüzü)
ú	İnce u (u ile ü arası ünlü)	Ş	s ile j arası ünsüz (yarı tonlu s ünsüzü)
ū	Uzun, ince u	T	t ile d arası ünsüz (yarı tonlu t ünsüzü)
ũ	Kısa u	ţ	(Kalın ünlülerle hece kuran) ön boğumlanmalı t ünsüzü
ū	Uzun ü	ʋ	çift dudak v'si
ű	Kısa ü	y	Düşmek üzere olan y
		‘	Gırtlak patlayıcısı

ÖRNEK METİN

Kaynak kişi: Müslime Altinyazar, 72 yaşında, ilkokul mezunu,

Derleme yeri: Hüyük/Mutlu

Derleme tarihi: 24.08.2021

Konular: Günlük yaşam, köy düğünü, peynir yapımı.

Günlük yaşam

(1) şinci eskiden hem hâyvanlar hem nohut, mercimek, buydúy, arpa eķiyoz galdırıp geliyoz hem de hâyvanla uğraşıyoz. (2) buydúyi şurda üyükde dêrmen var _orada üyüdüyorđuk, yıkiyorđuk, guruduyorđuk, o dêrmende üyüdüyorđuk. (3) gétirip tâta serte serip ğış çıkasıya eķmek yapıyorđuk. (4) inekleri ben elim _ile sađıyorđum. hincj makine var, samanı öñüne makine atıyor, makine ğarıyor. (5) bücükleri ğucâma aldım mı arâbîya atdım mı fırladırdım, öyle ğuç ğuvvet vardı bende. (6) bazarlara herif _ile barâber gıderdik. hâyvanlara barâber baķardıķ. (7) bi ğün bunu bi dêyin hele bi ğün beni şurada bi yakın köye götürdü benim herif. (8) dedit ki orda ben sađa baldız diyecen dedit. (9) adam almanyalıya vericen ineği diyor vermiyor dedit. (10) gétdik baraber arâbîyla. (11) ben eništenin, eđer bir gülerseñ bi bozğunluğa vurusañ vallâ seni evde öldürü _boşarın dedit. (12) sıkı duDuyon gendimi. (13) ben deditim almandan geldim beyim _orda ğaldı. (14) eniştēm bađa bu ineği alsın dedim, aldıķ, atTıķ, geldik. (15) köyün hocaları nasıl eniştē baldız _olduñuz buna sormaya gelillerdi.

Köy düğünü

(16) şu köyde hep düüne beni götürülerdi. (17) ğına yakarın, ondan sôña ğına gecesi ederin. (18) ğına gecesinden sôña gelin şura gelir, gelin oşarın. (19) devrisi ğün de bi gelin yanı oluyor, onu da yapıyon. (20) ğâyj deditim bi çeyrek _altın verir, oğlan _evi bađa bi çeyrek _altın veriyor. (21) bu balık buñarında içÇekler düün hincj dâvet var. (22) şinci ğına gecesi ğün geline alı örteriz. (23) eline avcına bi ğına ğoruz, evelâ anasından başlarız.

(24) ğızın anası ğoÇça ğalâsı

ğız sağa müsâfir _oldu

böyün akşamlıķ yârin öylenlik

ğızın bubası ğoÇça ğalâsı

ğız sağa müsâfir _oldu

böyün akşamlıķ yârin öylenlik

indi ğına gecesi bitti. gelini gétirdik. ğapıyı ğıritdirdik.

atladı çıktıñ eşiği

zuFrada ğaldı ğaşığı

anasının bi teK ğızı

bubasının bi teK ğızı

yârim _evi dêyip gelir

gelin geldi ğapımıza

dürüşü var hepimize

(25) bu bu _ğadar, gelini ğattık içeri. (26) yârin gelin yanı var, bi daha düzeller yüzü _açık.

(27) menevşe buldum derede

sordum eviñiz nerede

geliver menevşeli gelin

(28) bunu da gelin yanı ğünü söylüyor. (29) bi de mîlet oynuyor ben çalıyorm bi de. (30) her oyunun bi çalışı var o tefi.

Peynir yapımı

(31) ecâyip peynir yapıyordum. (32) şinci ben südü Pişiriyon, süt soğudu mu mayasını depesine ğapaKıla bırakıyon. (33) bırakDim mı o duDar, duDunca bi hapaS düz _atıyon (34) ğaşıKıla şöyle beliyon, keşiye döküyon. (35) kesede süzüyor dağı basDırıyon. (36) ondan sôña bunu üFeledim, serdim suyunu bi aldı. (37) bi çölmeğe şöyle bastım, toķmak varıdı onuâ döydüm, sıkıDırdım. (38) üstüne depesine çölmeğin bi beyaz bez, bu evler suvanır beyaz çırpı var ya onu da ğardım depesine üstüne de ğapaKını ğapaDdım. (39) bi tenikiye ğumu doldurdum, yüzünğuyu ğapadım. (40) onu bir ay sôña açtım. (41) sôña bi de şöyle yapıyorun: peyniri ğafa ğafa kesiyon, bi dama yerleşdiriyon, peynirin suyunu keseden temiz bi ğapa süzüyon, ona da düz atıyorm, o suyunu döküyon (42) o da çok güzel oluyor, suyu onu besliyor.

HÜYÜK İLÇESİ VE ÇEVRESİNİN JEOLJİSİ-YERALTI KAYNAKLARI

Veysel ZEDEF*

Değerli hocam Ahmet AYHAN'ın aziz hatrasına!

ÖZ

Hüyük İlçe sınırlarında esas olarak Sultandağı Masifi'ne ait şist, kalkışit, kristalize kireçtaşı ve kuvarsit gibi metamorfik kayalarla, dasitik-andezitik volkanik kayalar ve yamaç molozu, alüvyon, konglomera ve traverten gibi genç oluşuklar bulunur. Barit yatakları yüksek tenör ve 13 milyon tona yaklaşan rezerviyle ilçenin en dikkat çekici maden-endüstriyel hammadde kaynağı olmakla birlikte ilçe dikkate değer miktarda tuğla-kiremit toprağı da bulundurur. Selki Beldesi (mahallesi) sınırları içinde bulunan volkanik kayalar yapıtaşı olarak kullanılırken son yıllarda mermer yatakları da işletmeye açılmıştır. Kil ve demir oluşumlarının da bulunduğu uzun yıllardan beri bilinmektedir. İlçe iki lokasyonda termal suya sahip olup bunlardan Köşk Beldesi (mahallesi) kaplıcasında konaklama imkânı mevcuttur. Son birkaç yıldır sondajlı metalik maden arama çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Jeoloji, Sultandağları, Madenler, Hüyük-Konya

GEOLOGY-UNDERGROUND RESOURCES OF HUYUK DISTRICT AND ITS SURROUNDINGS

ABSTRACT

Within the borders of Huyuk district, mainly metamorphic rocks such as schist, calcschist, crystalized limestone and quartzite belonging to Sultandağı Massif, dacitic-andesitic volcanic rocks and young formations such as talus, alluvium, conglomerate and travertine are found. Being together with the barite deposits are the most remarkable mineral-industrial raw material source of the district with their high grade and reserves approaching 13 million tons, the district has also a substantial amount of brick-tile soil. While the volcanic rocks within the boundaries of Selki Town (neighbourhood) are used as building stones, marble beds have been put into operation in recent years. Besides, it has been known for many years that clay and iron formations are present. The district has thermal water in two locations, and accommodation facility is available in the Köşk Town (neighbourhood) spa. For the last few years, drilling metallic mineral exploration studies have been carried out.

Keywords

Geology, Sultan Mountains, Mines, Huyuk-Konya

* Prof. Dr., Konya Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Maden Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi. vzedef@ktun.edu.tr

GİRİŞ

Konya İl Merkezi'ne karayolu ile yaklaşık 92 km olan Hüyük İlçesi gerek jeolojik açıdan ve gerekse de maden-endüstriyel hammadde yatakları açısından oldukça fazla çeşitliliğe ve özelliklere sahiptir. İlçe sınırları içerisinde güncel olarak oluşan kayalar (jeolojide doğal olarak oluşmuş, sert ya da yumuşak, dağınık ya da bütün her tür taş-toprak kayaç olarak adlandırılır- genel olaraksa bütün taşlar kayaçtır) başlamak üzere 600 milyon yıl yaşında kayalara kadar çok farklı yelpazede jeolojik oluşumlar gözlenir. Yine sismolojik olarak deprem üreten aktif faylar, volkanolojik olarak sönmüş volkanlar, hidrolojik olarak da oldukça önemli su ve sıcak su kaynakları ilçe sınırları içerisine serpilmiş haldedirler. İlçe yeraltı kaynakları açısından da hem çok çeşitli hem de çok önemli rezervler içerir. Bunların başında barit madeni (bilimsel olarak endüstriyel hammadde sınıfındadır) gelse de tuğla-kiremit toprakları, yapıtaşları, mermer ve son yıllarda (2021 yılında) başlayan metalik maden (demir, altın (?)) arama çalışmaları Temmuz-2022 itibari ile devam etmektedir. Her ne kadar ekonomik olmasa da kil ve demir zuhurlarının varlığı bilinmektedir.

Çalışmanın konusu olan Hüyük İlçe sınırları içinde kalan alanın büyük bir bölümü jeolojik olarak Sultandağı Masifi'nin içinde kalmakla birlikte (kabaca Selki-Çamlıca-Başlamış-İlmen-Göçeri-Hüyük ile sınırlı alan) bir kısmı da Erenler ve Alacadağ volkanitleri (Selki ve güneydoğusu) içerisinde kalmaktadır. İlçe sınırlarının güney, güneybatı ve güneydoğu kesimlerinde ise alüvyon ve çakıltı gibi genç çökeller baskındır. Sultan Dağları bir taraftan coğrafik bir referans iken aynı zamanda Sultandağı Masifi adı altında jeolojik bir referanstır. Her ne kadar Hüyük İlçesi ve civarında çok fazla jeolojik çalışma olmasa da Sultandağı Masifi jeolojik olarak hem geçmişte hem de günümüzde oldukça ayrıntılı çalışılmıştır. Konu ile ilgili bilgiler 'Tarihçe' başlığı altında verilmiştir.

Bu çalışmada Konya İli Hüyük İlçesi sınırları içinde bulunan alanın jeolojisi, özellikle maden-endüstriyel hammadde yatakları üzerinde durulacak ve konu ile ilgili olarak gelecekte yapılması muhtemel olan bilimsel ve ekonomik çalışmalara yön verebilecek bir perspektif sunulacaktır.

I. JEOLOJİ

A. Tarihçe

Sultan Dağları, güneydoğuda Hüyük İlçesi'ne bağlı Selki Kasabası'ndan başlar ve Kuzeydoğu'da Afyon ili'ne kadar yaklaşık 120 km uzanır.

Hüyük ve civarında yapılan ilk jeolojik çalışmalar 19. Yüzyılın ilk yarısının sonlarına kadar gitmektedir. İngiliz jeolog-biyolog-coğrafyacı ve gezgin olan William J. Hamilton 1836-1842 yılları arasında yaptığı çalışmaları 'Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia with some accounts of their antiquities and geology' başlığı altında 2 cilt halinde 1842 yılında yayımlamıştır (Yayının orijinaline 17.01.2022 tarihi itibari ile googlebook'dan ulaşılabilmektedir-Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: With Some Account of Their ... - William John Hamilton - Google Kitaplar,

belirtmekte fayda var ki 1830'ların İngilizcesi ile günümüz İngilizcesi arasında hemen hemen hiçbir fark görülmemektedir, dil çok iyi korunmuştur. Hamilton (1842) bu eserinde Kırelî (eserde Kerelî diye geçiyor)'den Beyşehir'e giderken Eflatun Pınara uğradığını, oldukça büyük taşlardan yapılmış bir anıt gördüğünü (bu anıtın Serki Serai yolunda ve buraya ait olduğu belirtilmiş), buralarda Tersiyer yaşlı tatlı su kabuklularını gözlemlediğini ve devamında pınardan kuzeybatıya doğru gittiklerini ve 3 mil kadar sonra Mundafa (eserde Monafer olarak geçiyor) denilen yerleşim yerine yakın kireçtaşı tepeleri ve bunların içinden de büyük su kaynağının doğduğunu ve civarda bol miktarda buğday, koyun ve keçi yetiştirildiğini ifade etmektedir. Yazar bu eserini günlük tutma şeklinde hazırlamış, seyahatini bir yardımcı ve at (lar)la gerçekleştirmiş, burada verilen bilgileri de 17 Ağustos 1837 tarihinde tuttuğu günlükte vermiştir.

Tchihatcheff (1867), bugün tüm Türkiye'yi kapsayan 1:2000000 ölçekli jeoloji haritasını Pariste 3 cilt halinde yayımladığı kitabına ek olarak vermiş ve Beyşehir Gölü'nün kuzeyinde (muhtemelen Selki-Suludere arasında) yüzeyleyen şistlerden (yerel dilde çorak) ve kuvarsitlerden (yöre halkının deyimıyla Kızıltaş ya da çakmaktaşı) bahsetmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Hüyük İlçesi ve belde-köylerinin büyük bir çoğunluğu jeolojik açıdan oldukça iyi incelenen Sultandağı Masifinin içinde kalmaktadır. Bu masif diğer taraftan yine jeolojik açıdan ilçenin batısındaki Beyşehir Gölü'nün batısında yer alan Orta Toros kuşağı ile komşudur. Bu nedenle hem Sultandağı Masifi hem de onunla komşu olan Orta Toroslarla (yörede Anamas Dağları olarak bilinir) bağlantılı oldukça yoğun ve değerli jeolojik çalışmalar yapılmıştır. Belirtmekte yarar vardır ki bu çalışmaların çoğu yapısal jeoloji ve bölgenin jeolojik evrimi ile ilgilidir (Blumenthal, 1947; Abdüsselamoğlu, 1958; Monod, 1967; Lebkücher, 1969; Haude, 1972; Özgül ve Gedik, 1973; Demirkol ve diğ., 1977; Özgül 1984). Hüyük İlçesi, Köşk Belde sınırları içinde yer alan Köşk Kaplıcaları da uzun zamandan beri bilinmekte ve incelenmektedir (Çağlar, 1948; Yenal ve diğ., 1975; Üngör, 1975; Özgül, 1976).

1980'li yıllarla birlikte Hüyük ve/veya çevresini doğrudan içine alan jeolojik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar genellikle genel jeoloji, maden yatakları ve hidrojeoloji ile ilgilidir. Ayhan (1986), Zedef (1987), Güzel ve Ayhan (1994), Zedef (1997), Cengiz (1997), Şen ve diğ. (1999), Ayhan (2001), Cengiz ve Kuşçu (2002), Aksoy ve Bozdağ (2008), Demirci (2011), Karakoç (2019).

II. YERALTI KAYNAKLARI

A. Barit

Baryumun belli başlı iki kaynağı vardır, bunlardan biri sülfatlı bileşiği barit (baryum sülfat-BaSO₄) diğeri de karbonatlı bileşiği viterit (baryum karbonat-BaCO₃)'dir. Bu mineral sölestin, anglezit ve anhidritle aynı gruptandır. Barit 4,48 gr/cm³ yoğunluğa sahip olup dispersiyonu da bu nedenle oldukça düşüktür. Mineral ismini de Yunan-

ca ağır anlamına gelen 'barys' kelimesinden almıştır. Bunun anlamı şudur: arazide herhangi bir barit oluşumu aniden önünüze çıkar. Açık rengi (genellikle beyaz), yüksek yoğunluğu ve asitlerle doğal ortamda reaksiyona girmemesi bu mineralin arazide kolayca tanınmasına yol açar. Barit ayrıca herhangi bir manyetik özelliğe de sahip değildir. Mineral suda çözünmez, ısı ve basınca karşı da oldukça dayanıklıdır. Mohs sertlik cetveline göre sertliği 3-3.5'dir.

Dünya'da üretilen baritin büyük bir çoğunluğu (kimi kaynaklara göre %77, kimilerine göre de %90) petrol sondajlarında yoğunluk ayarlayıcı olarak kullanılmaktadır. Bu sondajlarda kullanılan akışkan yani sondaj sisteminde dolaşan çamurun yoğunluğu 2.5 gr/cm^3 olmalı zira sondaj başlığının kopardığı kaya parçalarının yukarıya taşınması gerekir. Baritin manyetik olmayan özelliği, su ve asitlerle reaksiyona girmemesi de bu sektörde tercih edilmesinin önemli nedenlerinden biridir. Bunlardan örneğin manyetik olmayan özelliği biraz açalım. Petrol-doğal gaz sondajlarında sondaj kuyusundan tabakaların konumları hakkında bilgi almak için sık sık manyetik testler-ölçümler yapılır. Baritin manyetik olmayan özelliği bu testleri-ölçümleri etkilemez. Sondaj çamuru dışında barit boya ve plastik imalatında dolgu maddesi olarak, ses düşürücü olarak örneğin motorların bulunduğu tren vagonlarında, radyasyondan korunmak için çimentolarda, tıpta tomografik incelemelerde, şeker fabrikalarında şekerin rafine edilmesinde de kullanılmaktadır. Mineralin kullanımı son zamanlarda kâğıt imalatında yok denecek kadar azalmıştır.

Barit bilindiği kadarıyla Türkiye'de ilk kez 1956 yılında Hamdi Bozbağ tarafından Kahramanmaraş'ta keşfedilmiştir (Our History – Barit Maden Turk, 10.05.2022). Hüyük-Şarkikaraağaç barit yataklarının ne zaman keşfedildiğine dair net, yazılı bir belgeye rastlanılmamıştır (En azından bizim bilgimize göre). Yatakların 1970'li yılların başında keşfedildiği MTA raporlarında anlaşılakta (Üstün ve Özbek, 1974) ve bu tarihten hemen sonra da Etibank tarafından işletilmeye başlandığı söylenilebilir. O dönemlerde (1976) Beyşehir'e bağlı olan yataklardan Etibank'ın ABD'ye tonu 30 ABD doları üzerinden yüksek kaliteli 30000 tonluk bir sipariş aldığı bilinmektedir (maden.org.tr, 10.05.2022). Ülkemizde barit Konya-Isparta dışında Antalya, Muş, Bitlis, Giresun, Kahramanmaraş, Kocaeli ve Kütahya İllerinde de bulunmaktadır. Hüyük-Şarkikaraağaç baritleri Alt-Orta Kambriyen yaşlı sedimentlerle eşzamanlı olarak (yaklaşık 500 milyon yıl önce) oluşmuşlardır (Ayhan, 1986; Not: Ahmet Ayhan 2008 yılında vefat etmiş, Hüyük'lü bir akademisyen-bürokrat olup, Hüyük_Şarkikaraağaç barit yataklarını literatüre kazandıran en önemli araştırmacıdır). Bu özellikleriyle bu barit oluşumları Dünya'nın en yaşlı baritleridir (Ayhan, 1986). Baritlerin oluşum mekanizması olarak ekshalatif-sedimanter model Ayhan (1986, 2001) tarafından önerilirken, Elmas ve diğ. (2012) Dinek yöresi baritleri için sedimanter-diyajenetik bir kökene işaret etmişlerdir. Cengiz ve Kuşcu (2002) yatakların oluşumunu hidrotermal süreçlerle izah etmişlerdir. Araştırmacılar mineralojik-petrografik-jeokimyasal verilerin yanısıra duraylı izotop (özellikle kükürt ve oksijen) değerlerini yatakların oluşumlarını açıklamak amacıyla kullanmışlardır.

Dünya net-kesin-tanımlanmış barit rezervi çeşitli kaynaklarda 300 milyon tonla 550 milyon ton arasında değişmektedir. Ak ve diğ. (2021)'e göre 2020 yılı itibariyle 35 milyon tonluk barit rezerviyle Türkiye tüm Dünya barit rezervinin yaklaşık %11,67'sine sahip olup bu oran Kazakistan, Hindistan ve Çin'den sonra Dünya dördüncüsüdür. Dünyadaki üretim payımız 2018 yılı itibariyle %5,05 'dir (Ak ve diğ., 2021). Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2001 yılında yayınladığı Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı verilerine göre Konya-Beyşehir-Hüyük-İlimen Köyü barit zuhurlarının jeolojik rezervi 12.750.000 ton olarak gösterilmiştir (Madencilik Özel İhtisas Komisyonu, sbb.gov.tr, 22.06.2022). Bizim kanaatimize göre bu rapordaki barit zuhurları tüm Hüyük-Şarkikaraağaç baritlerini kapsamakta olup maalesef literatürde Hüyük ve Şarkikaraağaç baritlerini rezerv açısından ayıran bir çalışma bulunmamıştır. Ancak bizim kanaatimize göre, görüldüğü kadarı ile rezervin büyük bir kısmı Şarkikaraağaç İlçe sınırları içinde kalmaktadır.

Bilindiği kadarı ile bölgede yer alan baritler iki firma tarafından işletilmektedir. Bariti işleten firmalardan biri 1976, diğeri de 2012 yılında kurulmuştur. 2012 yılında kurulan sadece Hüyük İlçesinde bulunan barit sahalarını işletirken, diğeri firma hem Hüyük hem de Şarkikaraağaç'ta bulunan yatakları işletmektedir. Çıkarılan barit zenginleştirme işlemlerinin ardından öğütülerek sondaj, boya, dolgu ve agrega barit olarak endüstrinin hizmetine sunulmaktadır.

Özetlemek gerekirse Hüyük İlçe sınırlarında bulunan baritler ekonomik açıdan son derece büyük bir öneme sahiptir. Sondaj çamurlarında kullanılan öğütülmüş-işlenmiş baritin 2022 fiyatının ton başına ortalama 200 USD olduğu düşünülürse bölgede (Hüyük-Şarkikaraağaç) yaklaşık 2,5 milyar dolarlık (12750000x 200=2550000000) bir barit rezervi olduğu anlaşılmaktadır. Tabii bunun içinde işletme maliyetleri de olacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki Dünya yıllık öğütülmüş barit üretimi tahmini (2011-2021 yılları arasında) 7-10 milyon ton arasında değişmektedir (Barite: production volume worldwide 2021, Statista). Buradan hareketle tüketimin de yıllık ortalama bu civarlarda olduğu söylenebilir. Elektrikli araçların hızlı gelişimi neticesinde uzun vadede petrole olan talebin (en azından günümüz tahminlerine göre) azalacağı ve dolayısı ile sondaj çamuru yapımında kullanılan barite talebin düşeceği düşünülebilir. Yeni teknolojilerin tüketim talep ve rakamlarını değiştirdiğini biliyoruz. Belki de baritin farklı kullanım alanları bulunacak ve talep de artacaktır, bunun tersi de mümkündür.

B. Tuğla-Kiremit Toprağı, Kil ve Demir

Hüyük İlçe merkezinin güney ve batı kesimlerinde sınırsız rezervli diyebileceğimiz miktarda tuğla-kiremit toprağı mevcuttur. Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü bu topraklarla ilgili 1976 yılında bir ön etüt raporu yayımlamış, çıkarılan toprağın 125 km uzaklıkta Konya'da bulunan tuğla-kiremit fabrikasına taşındığı ve herhangi bir ilave malzemeye gerek duyulmadan hammaddenin doğrudan kullanıldığı belirtilmiştir (Tunçay, 1976). Bu rezervler zaman zaman çok yoğun bir şekilde -örneğin

1980'ler ve 90'larda- zaman zaman da çok daha az yoğunlukta tuğla-kiremit imalatı için işletilmişler ve işletilmektedirler. Tuğla-kiremit topraklarının 2000'ler öncesi Hüyük İlçesi ile özdeşleşen kap-kaçak, testi-bardak yapımında da çok uzun zamandan beri kullanıldığı bilinmektedir. Bu durum büyük ihtimalla yine ilçe ile özdeşleşen ev-el yapımı turşu kültürünün gelişmesine de katkı sağlamıştır. Günümüzde maalesef hem tuğla-kiremit toprağı kullanımı ve hem de kap-kaçak, testi-bardak imalatı azalmıştır. Ülke ekonomisinin gelişmesi için yerel üretimin desteklenmesi gerekmektedir.

Sultan Dağları'nın değişik yerlerinde demir zuhurları mevcuttur. Bu demirler genellikle hematit (Fe_2O_3) şeklinde olup metamorfizmanın etkisiyle spekülrite dönüşmüşlerdir (Zedef, 1987). Sultan Dağları'nın eteklerinde bulunan gerek tarım ve gerekse de tarım dışı kullanılan arazilerde bu demirlere ait çok miktarda değişik boyutlarda (çapı birkaç cm ile 20-30 cm'ye kadar olabilen) yumrular bulunur. Bütün bunlar sedimanter olarak çökelen kuvarsitlerle ardalanmalı demirli seviyelerin önce metamorfizma geçirip sonra da aşınmalarıyla oluşmuşlardır.

Bu demirli seviyeler bazen Selki'nin 1-2 km kuzeyinde olduğu gibi yoğunlaşmış olabilirler. Burunsuz ve Suludere yerleşimleri ve civarlarında demirli seviye-kuvarsit ardalanmalarına sık rastlanır (Bildiğimiz kadarı ile 2021'de başlayıp bu çalışmanın yazıldığı 2022 yılında da halen devam eden ve Selki'nin hemen doğusunda Boz Tep-Çaltepe arasında arama amaçlı 60 adet 500'er metrelik demir-altın (?) arama sondajları devlet tarafından özel sektöre yaptırılmaktadır). Tuğla-kiremit topraklarına kırmızı rengi veren de bu demirlerin oksitlenmiş ürünleridir. Aslında tüm Sultan Dağlarının eteklerinde kırmızı renkli topraklar yer yer gözlenir. Bu kırmızı toprakların demir çok olanları çok daha kırmızı olup yöre halkı tarafından sıvaların desenlenmesinde kullanılır. Bunların yüzey ya da yüzeye yakın kazıldığı yerler de 'kırmızılık' adını alır.

Selki yerleşim yerinin güney-güneybatısında volkanik kayalardan olan dasit ve andezitlerin bulunduğu tatlı topoğrafyalı, dağlık bir alan bulunur. Bu dasit ve andezitler yöre halkı tarafından yapıtaşı olarak kullanılır. Selki ve civarında taş işçiliğı ve ustalığı bu nedenle oldukça gelişmişken günümüzde inşaatlarda çimento ve demirin hakimiyeti nedeniyle yöredeki taş ocaklarından beden gücü ile hem taş çıkarma işi bitme noktasına gelmiş hem de taş ustaları da tıpkı taş evler gibi ortadan kaybolmaya başlamıştır. Yine Selki ve civarında yer alan dasit ve andezitlerin alterasyonu ile oluşmuş beyaz-kirli beyaz renkli killer (Zedef, 1987) kalsiyumca zengin olup yörede sıva malzemesi (yöresel adı çırpı) olarak kullanılmakta, bunların bulunduğu lokasyonlara da 'çırpılık' adı verilmektedir.

C. Mermer

Hüyük İlçesine bağlı Değirmenaltı (Zıvarık) yerleşim yerinde özel olarak 'ceviz kabuğı' olarak adlandırılan travertenler 2000'li yılların başında kısa süre de olsa işletilmişlerdir. Son zamanlarda İmrenler (Balkanda)-Çamlıca (Kırıklı)-Selki yerleşim

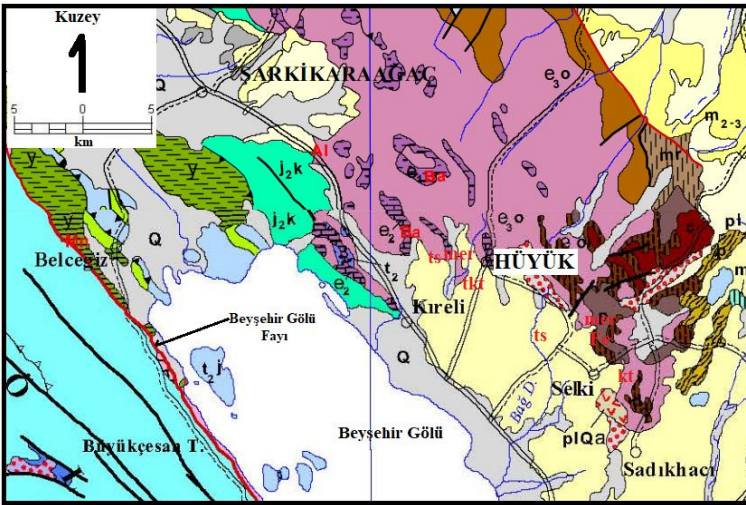
yerleri arasında kalan alanda bulunan bej mermerler işletmeye alınmıştır (Şekil 1). Bu saha yeni bulunduğu için rezerv hakkında yorum yapmak erken olmakla birlikte sahanın genişliği gözönünde bulundurulduğunda milyonlarca metreküp mermer olduğu tahmin edilebilir.

Ç. Sıcak Sular

İlçe sınırları içinde bir Köşk, diğeri de Çavuş yerleşim biriminde olmak üzere iki lokasyonda kaplıca mevcuttur (Şekil 1). Bunlardan Köşk Mahallesi'nde bulunan termal tesiste konaklama imkânı olup suyu 30-35°C sıcaklıkta ve romatizmal hastalıklara iyi geldiği söylenmektedir. Ayrıntılı bilgi için Şen ve diğ. (1999)'a bakılabilir. Çavuş Mahallesi'ndeki kaplıca suyu çok sıcak olmayıp (26-27°C) termal bir tesis de mevcut değildir. İlçede sondajlı termal su arama ve geliştirme çalışmaları yapılmış ancak dikkate değer bir sonuç alınamamıştır.

D. Depremsellik

İlçeye en yakın aktif fay Beyşehir Gölü'nün hemen batısından geçen Beyşehir Gölü Fayıdır. Bu fay Beyşehir Gölünü batıdan sınırlamakta olup Akay (1981)'a göre doğrultu atımlı; Şaroğlu ve diğ. (1987)'ye göre sağ yönlü, doğrultu atımlı olduğunu söylerken, Koçyigit (1984)'e göre bu fay normal bir faydır. Elmacı ve diğ. (2016)'ne göre Beyşehir Gölü Fayı 31 km uzunluğunda, Anamas Dağlarını doğudan sınırlayan, sağ-yanal doğrultu atımlı bir faydır. MTA'nın haritalarında ise Beyşehir Gölü Fayı doğrultu atımlı, sağ yönlü aktif-diri bir fay olarak gösterilmektedir (Şekil 1). Hüyük ve civarında hissedilen depremler bu fayın hareketleri ile olabileceği gibi aktif İlgin ya da Konya Şehir merkezi civarlarındaki faal faylardan da kaynaklanabilir. Unutulmamalıdır ki çok uzaklardaki depremler, örneğin Akdeniz'deki depremler bile Hüyük ve civarında hissedilebilir. Depremden korunmanın birçok yolu olmakla birlikte en güvenli yol inşaatlarda (ev yada işyeri fark etmez) alüvyonel düzlük alanlardan ve dere yataklarından kaçınmaktır.

Şekil 1. Hüyük ve çevresinin jeoloji haritası (Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün -MTA-1:500.000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası baz alınmış, barit (Ba), alüminyum (Al) ve mangan (Mn) lokasyonları MTA haritasından aynen, diğer ekonomik değerdeki lokasyonlar bu çalışmada yaklaşık olarak işaretlenmiştir). Haritada yer alan ve bu çalışmada ilk kez belirlenen lokasyonlarda Fe-Demir, mer-mermer, tkt-tuğla kiremit toprağı, kt-kırmızı toprak, ts-termal su noktalarını göstermektedir. Haritada bulunan diğer kısaltmalar için lütfen MTA'nın 1:500.000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası'na bakınız.

SONUÇ

Bu çalışma her ne kadar mevcut çalışmaların kısa bir derlemesi olsa da aşağıdaki sonuçlar ortaya çıkmıştır:

-Hüyük İlçe sınırları içinde bulunan alanın jeolojisi ile ilgili çalışmalar 19. Yüzyıldan başlayarak günümüzü de kapsayacak şekilde ortaya konulmuştur. Bölgede çalışan jeologların yaptıkları üzerinde durulmuştur.

-Bölgede yer alan ve 13 milyon tona yakın rezerviyle tartışmasız Türkiye'nin en büyük barit yatakları hem maden yatakları açısından hem de ekonomik önemleri açısından ele alınmıştır. Yatakların oluşum mekanizmaları önceki çalışmalar çerçevesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

-İlçe sınırlarının değişik lokasyonlarında yer alan tuğla-kiremit toprakları, kil ve demir zuhurlarının yöresel kullanımları, ekonomik önemleri anlatılmıştır.

-Hüyük ve bağlı belde ve köylerinde (mahallelerinde) yer alan mermer yatakları ve termal su alanları işaret edilmiştir.

Son söz olarak, ilçede bulunan her türlü yeraltı kaynağı akılcı politikalarla değerlendirilmeli; barit madenleri, tuğla kiremit toprakları, dasit-andezit taş ocakları ve mermer yatakları çok iyi değerlendirilerek hem bölge hem de ülke ekonomisine katkı sağlanmalıdır.

Teşekkür!

Hüyük İlçesi ve bağlı belde-köy (mahalle)'lerini her yönüyle ele alan böyle bir çalışmayı teşvik ve organize eden Prof. Dr. Necmi Uyanık'a teşekkür ederiz. Katkı sağlayan kurumlara maddi manevi desteklerini de burada anmak bir borçtur.

KAYNAKÇA

- ABDÜSSELAMOĞLU, S. (1958) *Sultandağlarının 1/100000 Ölçekli Jeolojik Löveleri Hakkında Rapor*. M.T.A. Rapor no: 2669, (yayınlanmamış).
- AK, H., Aksoy, M. & Konuk, A. (2021). "Dünya Barit Madencilik Durumu Ve Piyasalarda Rekabet Düzeyinin Gelişimi". *Esogü Müh Mim Fak Dergisi*. 29 (2), 210 - 223.
- AKAY, E. (1981). "Beşşehir yöresinde (Orta Toroslar) olası Alt Kimmeriyen Dağ Oluşum İzleri". *Türkiye Jeol. Kur. Bull.* 26 (2), 26-29.
- AKSOY, R., & Bozdağ, A. (2008). "Doğanhisar-Hüyük (Konya) Arasında Sultandağları Masifinin Yapısal Özellikleri". *Selçuk Üniversitesi Müh-Mim. Fak. Dergisi*, 22 (3-4), 37-45.
- AYHAN, A. (1986). "Hüyük (Beşşehir) civarının Alt-Orta Kambriyen Birimlerinde Bulunan Barit Zuhurlarının Özellikleri". *Türkiye Jeolojisi Kurultayı-1986, Bildiri Özetleri*, s. 61.
- AYHAN, A. (2001). "Stratiform Barite Deposits Between Sarkikaraağac (Isparta) and Huyuk (Konya) in Sultandag Region". Turkey. *CHEMIE DER ERDE-GEOCHEMISTRY*, 61 (1), 54-66.
- BLUMENTHAL, M. (1947). *Seydişehir-Beşşehir Hinderlandındaki Toros Dağlarının Jeolojisi*. MTA yayınları Seri D. no:2,242 s.
- CENGİZ, O. (1991). *Çarıksaraylar (Şarkikaraağaç-Isparta) Kuzeyinin jeolojisi ve Kurşunlu Barit Yatakları*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bil. Enst., 75 s.
- CENGİZ, O. (1997). *Şarkikaraağaç (Isparta) ile Hüyük-Doğanhisar (Konya) Arasındaki Barit Yatakları ve Oluşumu*. (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bil. Ens., 317.
- CENGİZ, O., & Kuşcu, M. (2002). "Şarkikaraağaç (Isparta) İle Hüyük (Konya) Arasındaki Barit Yataklarının Jeokimyasal Özellikleri ve Kökeni". *Maden Tetkik Ve Arama Dergisi*, (123-124), 67-89.
- ÇAĞLAR, K. Ö. (1961). "Türkiye Maden Suları ve Kaplıcaları", MTA Enstitüsü Yayını.
- DEMİRCİ, A. R. (2011). *Başlamış (Hüyük-Konya) Çevresinin Jeolojisi, Metamorfik Kayaçların Jeokimyası ve Petrografisi*. SDÜ Fen Bilimleri Ens. (yayımlanmamış), Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 69s.
- DEMİRKOL, C., Sipahi, H., Çiçek, S., Barka, A., & Sönmez, Ş. (1977). "Sultandağının Stratigrafisi ve Jeoloji Evrimi". *Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü Raporu*, (6305).
- ELMACI, H., Özalp, S., Kara, M., Kop, A. ve Duman, T.Y. (2016). "Anamas Dağı Bloğunu Sınırlayan Aktif Fayların Paleosismolojisi", Isparta Büklümü, GB Anadolu. 69. Türkiye Jeoloji Kurultayı (11-15 Nisan 2016 Ankara) Bildiri Özleri Kitabı, s.444.
- ELMAS, N., Kumral, M., Suner, F., & Tasdelen, S. (2012). "Stratiform Barite Deposits Hosted in Metamorphic Assemblages of Dinek and Surrounding Regions", Isparta, Turkey. *Journal of Asian Earth Sciences*, 48, 150-159.
- GÜZEL, A., Ayhan, A., (1994). "Hüyük (Konya) Çevresinin Hidrojeolojisi ve Yer Altı Sularında Görülen Kirlenmenin Nedenleri". *Ç.Ü. Müh. Mim. Fak. 15. Yıl sempozyumu*, Special Issue.
- HAMILTON, W.J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*. vol. 2, London,
- HAUDE, H. (1972). "Stratigraphie und Tektonik des Südlichen Sultan Dag (SW-Anatolien)". *Zeitschrift der Deutschen Geologischen Gesellschaft*, 411-421.
- KARAKOÇ, B. (2019). *Şarkikaraağaç (Isparta) ve Hüyük (Konya) Bölgelerindeki Barit ve Sülfürlü Barit Cevherinin Karbonatlı Yan Kayaçlarının Mineralojik ve Jeokimyasal Özellikleri*. SDÜ Fen Bilimleri Ens. (Yayımlanmamış), Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 69s.

- KOÇYİĞİT, A. (1984). "Güneybatı Türkiye ve Yakın dolayında Levha İçi Yeni Tektonik Gelişim (Intra-plate Neotectonic Development in Southwest Turkey and Adjacent Areas)". *Bull. Geol. Soc. Turkey*, 27, 1-16.
- ÖZGÜL, N. (1984). "Stratigraphy and Tectonic Evolution of the Central Taurides". In *Geology of the Taurus belt. International symposium* (pp. 77-90).
- ÖZGÜL, N., ve Gedik, İ. (1973). "Orta Toroslarda Alt Paleozoyik Yaşta Caltepe Kireçtaşı ve Seydişehir Formasyonu'nun Stratigrafisi ve Konodont Faunası Hakkında Yeni Bilgiler", *T. J. K. Bülteni*, 16, 2.
- ŞAROĞLU, F., Emre, Ö., Boray, A. (1987). *Türkiye'nin Diri Fayları ve Depremsellikleri*, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Rapor No:8174, 394 s.
- ŞEN, O., Özkan, A. M., Söğüt, A. R., & Göçmez, G. (1999). "Köşkköy (Hüyük-Konya) Kaplıcasının Jeolojik Ve Hidrojeolojik İncelemesi". *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 5 (3), 1139-1145.
- TCHIHATCHEFF, P. D. (1867). *Asie Mineure. Description physique de cette contrée, 4e partie, géologie*, 3.
- TUNÇAY, O. A. (1976). *Konya Hüyük/Beyşehir Tuğla-Kiremit Hammaddeleri Ön Etüt Raporu*, Rapor No:5580, Hazırlayan Birim: MTA-Enerji Hammadde Etüt Ve Arama Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- ÜSTÜN, Z., Özbek, B. (1974). Beyşehir-Hüyük-İlimen Köyü ve Civarındaki Barit Zuhurlarının Detay Jeolojisi, M. T. A. Enst., Derleme, (yayınlanmamış).
- YENAL, O., Usman, N., Bilecen, L., Kanan, E., Öz, G., Öz, Ü., Göksel, S.A, Alkan, H., Yassa, K. (1975). Türkiye Maden Suları (3), Ege Bölgesi, İ.Ü. Tıp Fakültesi Hidroklimatoloji Kürsüsü, Sermet Matbaası, 351s., İstanbul.
- ZEDEF V. (1987). *Selki-İmrenler-Çamlıca (Beyşehir) Yöresinin Jeolojisi, Kil ve Demir Zuhurları*. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), 70s.
- ZEDEF, V. (1997). "Sultandağı Formation: A possible Example for Banded Iron Formations in Central Anatolia". Selçuk University Müh. *Mim. Fakültesi Dergisi*, 12, 34-40.

HÜYÜK (BEYŞEHİR-KONYA) ÇEVRESİNİN JEOLJİSİ VE SU KAYNAKLARI

Güler GÖÇMEZ* - Duygu YAZICIOĞLU**

ÖZ

Hüyük İlçesi Konya İli'nin batısında olup Konya'ya 90 km uzaklıktadır. Sultandağları'nın kuzeybatısında yer alan inceleme alanı Akdeniz bölgesinin kuzeyinde göller bölgesinde yer almaktadır. Akdeniz ile İç Anadolu iklimine sahip olup Kuzeyinde Sultandağları, batısında Beyşehir Gölü güneyinde Beyşehir İlçesi ile sınırlı olup eşsiz doğası, yeraltı ve yerüstü kaynakları ile oldukça önemli bir ilçedir.

Hüyük İlçesi çevresinde Paleozoyik yaşlı metamorfik kayalarla Neojen yaşlı karasal birimler yüzeylenmektedir. Paleozoyik yaşlı birimler inceleme alanının kuzey ve kuzeydoğusunda mostra vermekte olup temelde Alt – Orta Kambriyen- Orta Ordovisiyen yaşlı kireçtaşı ve dolomitten oluşan Çaltepe formasyonu yer almaktadır. Bu birim üzerine uyumlu olarak Üst Kambriyen- Alt Ordovisiyen yaşlı kristalize kireçtaşı, metakonglomera ara tabakalı fillit ve metakumtaşlarından oluşan Sultandede Formasyonu uyumlu olarak gelmektedir. Birimi Orta- Üst Devoniyen yaşlı metakuvarsit, metakuvars ve konglomeralardan yapıllı Engilli formasyonu açılı uyumsuzlukla örtmektedir. Engilli formasyonu pembe, sarı, beyaz renkli metakuvarsit, gri, siyah renkli fillit ve metakonglomera ile gri, siyah renkli metakarbonatlardan oluşur. Orta-Üst Devoniyen yaşlıdır. Engilli formasyonu üzerinde uyumlu olarak kökende çamurtaşı arakatlı karbonatlarla temsil edilen Alt-Orta Karbonifer yaşlı Kirazlı formasyonu yer almaktadır. Kirazlı formasyonu üzerine kırmızımsı-sarımsı, krem ve turuncu renklere, kötü boylanmalı çakıtaşı, çamurtaşı, kilitaşı ve kumtaşı ile kumlu kireçtaşı ara katkılardan oluşan Pliyosen yaşlı Hüyük formasyonu gelmektedir. Tüm bu birimler açılı uyumsuzlukla Kuvertner yaşlı alüvyon tarafından örtülmektedir.

Soğuk su kaynaklarının sıcaklıkları 12- 16°C, debileri 1- 40 l/s arasındadır. Köşk ve Çavuş kaynakları bölgedeki sıcak sulardır. Kaynaklar üzerinde tarihi hamamlar bulunmaktadır. Köşk kaplıca kaynağının sıcaklığı 35 °C debisi 3,66 l/s olup sıcak ve mineralli sudur. Çavuş kaynağının sıcaklığı ise 25 °C, debisi 1,5 l/s dir.

Anahtar Kelimeler

Hüyük, Sıcak ve Mineralli Su, Kaplıca, Kaynak

GEOLOGY AND WATER RESOURCES OF HÜYÜK (BEYŞEHİR-KONYA) SURROUNDINGS

ABSTRACT

Hüyük District is in the west of Konya Province and 90 km away from Konya. The study area, located in the northwest of the Sultan Mountains, is located in the lakes region in the north of the Mediterranean region. It has a Mediterranean and Central Anatolian climate and is limited to

* Dr.Öğretim Üyesi., Konya Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi. ggocmez@ktun.edu.tr

** Hidrojeoloji Uzmanı

Sultan Mountains in the north, Beyşehir Lake in the west and Beyşehir District in the south, and is a very important district with its unique nature, underground and surface resources.

Around the Hüyük district, Paleozoic aged metamorphic rocks and Neogene aged terrestrial units crop out. Paleozoic aged units outcrop in the north and northeast of the study area and the Çaltepe formation consisting of Lower - Middle Cambrian - Middle Ordovician aged limestone and dolomite is located at the base. This unit conformably overlies the Sultandede Formation, which consists of Upper Cambrian-Lower Ordovician aged crystallized limestone, metaconglomerate interbedded phyllite and metasandstones. The unit is overlain by the Middle-Upper Devonian aged Engilli formation, which consists of metaquartzite, metaquartz and conglomerates, with an angular unconformity. The Engilli formation consists of pink, yellow, white metaquartzite, gray, black colored phyllite and metaconglomerate and gray and black metacarbonates. It is of Middle-Upper Devonian age. The Lower-Middle Carboniferous aged Kirazlı formation, which is represented by mudstone interbedded carbonates, is located on the Engili formation conformably. The Kirazlı formation is overlain by the Pliocene aged Hüyük formation, which consists of reddish-yellowish, cream and orange colored, poorly sorted conglomerate, mudstone, claystone and sandstone and sandy limestone intercalations. All these units are covered by Quaternary aged alluvium with angular unconformity.

The temperatures of the cold water springs are between 12-16°C and their flow rates are between 1-40 l/s. Köşk and Çavuş springs are the hot waters in the region. There are historical baths on the springs. The temperature of the thermal spring of the Köşk is 35 °C, the flow rate is 3.66 l/s and it is hot and mineral water. The temperature of the sergeant source is 25 °C and its flow rate is 1.5 l/s.

Keywords

Hüyük, Hot and Mineral Water, Spa, Spring

GİRİŞ

Konya İli'nin batısında bulunan Hüyük İlçesi tarihi, coğrafi konumu, doğası, jeolojik yapısı, yerüstü ve yeraltı kaynakları açısından önemli bir ilçedir (Şekil 1). Bu özelliklerinden dolayı 1800 lü yıllardan günümüze kadar Dünyanın her bir köşesinden yabancı araştırmacıların ilgisini çekmiş, çalışmalar yapılmış çok çeşitli araştırma, makale, teze konu olmuştur. William J.Hamilton (1836, 1842) Tchihatcheff (1967), Blumenthal, Monod (1967), Haude (1972), Özgül, Gedik (1973), Özgül (1983), Ayhan (1987), Güzel ve Ayhan (1994), Şen, ve Göçmez, Özkan (1998), Yazıcıoğlu (2007) Aksoy ve Bozdağ (2008), Karakoç (2019) bölgede çalışma yapmışlardır.

Hüyük İlçesi Sultandağlarının kuzeybatısında, Akdeniz bölgesinin kuzeyinde olmasından dolayı bölgeye has bir iklim tipine sahiptir. Sultandağları masifi içinde yer alması, Orta Toros kuşağına yakın olması nedeniyle ilginç bir jeolojik yapıya sahiptir. Paleozoyik'ten başlayıp Neojene yaş aralığına kadar kayalar ve genç çökeller yer almaktadır.

Bölge su kaynakları açısından da önemli olup sıcak ve soğuk su kaynaklarına sahiptir.

Kültür varlıklarının belirlenmesinde inanç ve ihtiyaçlar önemli birer etkidir. Su kaynakları suyun bir noktada toplanıp ihtiyaç oranında dağıtılması su kaynakları üzerine yapılan tarihi su yapıları bunun en önemli göstergesidir. Hititlerden bu yana ayakta kalabilen Beyşehir İlçesi Sadıkhacı beldesinde bulunan MÖ 13.yüzyıl olarak tarihlendirilen ve Büyük kral Tuthaliya IV. dönem ait olduğu düşünülen Eflatunpınar Hitit su anıtı Beyşehir ve Hüyük çevresindeki tarihi su yapılarının en güzel örneğidir. Bölgedeki su kaynakları içme, kullanma ve sulama amaçlı kullanılmaktadır. Kaynaklar çevresi doğası ile piknik alanı olarak ilgi çekmektedir.

Bölgenin sıcak su kaynakları olan Köşk kaynağı, Çavuş kaynağı üzerinde bulunan tarihi hamamlar Selcuklular dan kalma yapısını halen korumaktadır. Köşk kaplıcası termal turizm de bölgeye yerli ve yabancı turist çekmekte ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Şekil 1. İnceleme alanının yer bulduru haritası

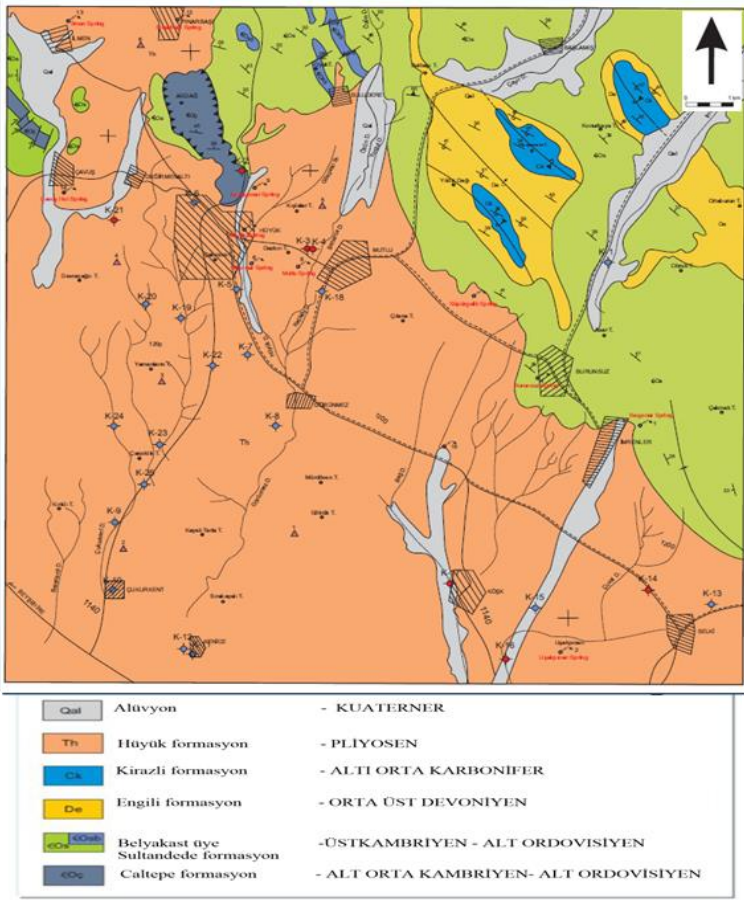
I. JEOLJİ

İnceleme alanı ve çevresinde Paleozoyik yaşlı kayaçlar, metamorfik yaşlı kayaçlar ve Neojen yaşlı genç çökeller yer almaktadır. Alanda litostratigrafik esasa uygun olarak 6 formasyon ayırtlanmıştır (Şekil 2 Şekil 3).

İnceleme alanında Alt-Orta Kambriyen yaşlı Çaltepe formasyonu temeli oluşur. Bunun üzerine sırasıyla Üst Kambriyen- Ordovisiyen yaşlı Sultandede Formasyonu, Orta Üst Devoniyen yaşlı Engilli Formasyonu, Alt-Orta Karbonifer yaşlı Kirazlı Formasyonu, Neojen yaşlı Hüyük Formasyonu yer almaktadır. Bu birimleri Kuvaterner yaşlı Alüvyon uyumsuzlukla örtmektedir (Şekil 2).

PALEOZOZOYİK				SENOZOYİK			ÜST SİSTEM
ALT/ORTA KAMBRIYEN- ALT ORDOVİSİYEN	ÜST KAMBRIYEN- ALT ORDOVİSİYEN	ORTA-ÜST DEVONİYEN	ALT-ORTA KARBONİFER	TERSİVER NEOJEN	KUVATNER	SİSTEM	
Çaltepe	Sultandede	Engli	Kirazlı	PLİYOSEN	HOLosen	SERİ	
ε-Oç	ε-Os	De	Çk	Th	Qal	FORMASYON	
200	1000	200	125	150	100	ÜYE	
						SİMGE	
						KALINLIK(m)	
							LİTOLOJİ
							AÇIKLAMALAR
							Çakıl- kil boyutlu tutturulmamış malzeme
							Uyumsuzluk
							Sarı,beyaz renkli kireçtaşı, sarı renkli silttaşı ardalanması ve tutturulmamış malzeme
							Uyumsuzluk
							Bej,beyaz renkli kristalize kireçtaşı,gri siyah renkli kireçtaşı ve yer yer kahve renkli dolomit
							Pembe renkli orta tabakalı metakuarsit, gri, siyah renkli fillit, metakonglemera ve ara tabakalar şeklinde gri,siyah renkli metakarbonat ardalanması
							Uyumsuzluk
							Sarı, yeşil, mor, gri, siyah, kahve renkli metakumtaşı, metasilttaşı, fillit ardalanması
							Gri ,bej renkli kristalize kireçtaşı
							Kızıl, sarı, kahve renkli kristalize kireçtaşı ve yer yer dolomit

Şekil 2.İnceleme alanın geliştirilmiş stratigrafik dikme kesiti (Ölçsüz) (Yazıcıoğlu 2007).

Şekil 3. İnceleme alanının jeoloji haritası (Yazıcıoğlu 2007)

1.1.Çaltepe Formasyonu (EOÇ)

Formasyon Çavuş Kasabasının kuzeyinden Göçeri Köyü kuzeydoğusuna kadar güneybatı - kuzeydoğu yönünde uzanan bir sırt boyunca mostra vermekte olup Ada Tepe güneyine kadar düzenli bir şekilde izlenir. Birim Monod ve Dean (1970) tarafından Seydişehir'in 10 km. kuzeyinde bulunan Çaltepedeki mostralara izafeten 'Çaltepe Kireçtaşı' olarak adlandırılmıştır. Bu adlama bölgede çalışma yapan Demirkol 1977, Eren 1987, Öztürk ve diğ. (1987) tarafından da Çaltepe formasyonu olarak benimsenmiştir. Bu çalışmada da aynı adlama kullanılmıştır.

Çaltepe Formasyonu çalışma alanının batısında, Hüyük kuzeyindeki Akdağ çevresinde mostra vermektedir (Şekil 3). Birim kristalize kireçtaşı, dolomit, dolomitik kireçtaşlarından oluşmaktadır. Kahverengi kırmızı, sarımsı renkli genellikle taze yüzeyleri gri, beyaz, krem renkli kristalize kireçtaşlarından oluşmaktadır. Kireçtaşları karstik ve erime yapılıdır. Dolomitler sıkı dokulu sert pürüzlü kırılğan yer yer kalsit damarlıdır (Şekil 4, Şekil5).Alt kesimlerde dolomitler gri renkli olup bazı yerlerde açık kahve koyu kahve renklerde de gözlenmektedirler. Dolomitler şekerli dokuya sahip olup aşırı derecede parçalandıkları için belirgin bir tabakalanma göstermezler.

Ancak ara sıra bantlı yapıda ince tabakalara rastlanır. Dolomitlerin üzerine açık mavi açık gri renkli kristalize kireçtaşları uyumlu olarak gelmekte ve genel olarak masif bir görünümde olmalarına rağmen yer yer tabakalanmalı olarak da görülmektedir. Kireçtaşları zayıf metamorfizma geçirmiş olup değişen oranlarda kristalizasyon ve rekristalizasyon etkisi gözlenmektedir.

Dolomitik kireçtaşlarından alınan kayaç örneklerinin mikroskopik incelemelerinde kayaçta yaklaşık %95 kalsit, %5 opak mineral bulunmaktadır. Genellikle eş boyutlu olan kalsit kristalleri orta taneli ve tipik çift yönlü dilinimlere sahiptir. Kalsit taneleri arasında karbonat çimento izlenmektedir. Dolomitler ise şeker dokusu ile arazide mostralarda kolaylıkla tanınır. Genellikle orta-iri-ince kristaller şeklinde olup kristal yüzeylere temiz ve yer yer çift yönlü dilinime sahiptir. Dolomitik kireçtaşlarında kalsit minerali hakim olup ince taneli ksenomorf şekilli orta-ileri boyutludurlar. Ayrıca dolomit kristallerinin yüzeyi temiz olup çift yönlü dilinime sahiptirler. Formasyonun alt sınırı inceleme alanında belirlenememiştir. Üst sınırı ise uyumlu olarak Sultandede formasyonu ile örtülmüştür. Birimin kalınlığı tam olarak tespit edilmemiş Demirkol ve diğ. (1977) çalışmasında Sultan dağlarında 200 metre olarak tespit edilmiştir.

Şekil 4. Akdağ Tepe güneybatısında Çaltepe Formasyonuna ait kireçtaşlarının görünümü

Şekil 5 . Akdağ Tepe güneyinde Çaltepe kireçtaşlarında gözlenen kalsit damarları

Çaltepe formasyonuna ait kireçtaşlarının dolomitleşmiş ve mermerleşmiş olması ortam yorumundaki verilerin yapı ve dokuların kaybolmasına neden olmuştur. An-

çak alt seviyelerde gözlenen mercan izleri ve bunların salt derinlikleri bilinmemekle birlikte sığ sulara geliştiği şeklinde yorumlanabilir. Resifler sığ sulara geliştiklerinden büyümeleri dalgalanma yüzeylerine bağlıdır. Demirkol ve diğ. (1977) Monod ve Dean (1970) Çaltepe formasyonunda buldukları fosillere göre birimin yaşını Alt-Orta Kambriyen-Alt Ordovisiyen olarak tespit etmişlerdir. Bu çalışmada da aynı adlama benimsenmiştir. (Yazıcıoğlu 2007).

1.2.Sultandede Formasyonu (EOs)

İnceleme alanının kuzeybatı kesimlerini kapsar. Pınarbaşı köyü batısında İmrenler, Burunsuz kasabaları çevresinde Obruk Tepe, Konurkaya Tepe çevresinde mostra vermektedir. Birim metakonglomera, metakuvarsit, metakumtaşı, kristalize kireçtaşı ara katkıları içeren fillitlerden oluşmaktadır. Brennich (1954), çalışmasında birimi Seydişehir Şistleri olarak Monod (1970) Sultandede yeşil şist formasyonu Eren (1991) Cankurtaran formasyonu Demirkol ve diğ. (1977) Seydişehir formasyonu olarak adlamışlardır. Bu çalışmada da Sultandede formasyonu olarak isimlendirilmiştir. Sultandede formasyonu, Çaltepe formasyonu üzerine uyumlu olarak gelen yeşil, kahverenkli metakumtaşı, gri-yeşil renkli fillit ardalanması ile başlar, üstte doğru kristalize kireçtaşı, metakuvarsit, mermer ara katkıları ile devam eder, en üstte ise fillitler yer almaktadır (Şekil 6)

Şekil 6. Asar Tepe güneyinde Sultandede Formasyonuna ait fillitlerin görünümü

Birim yanal düşey geçişli, sık kıvrımlıdır. Bu nedenle birim içinde litolojileri ayırmak mümkün değildir. Birim içerisinden alınan örneklerin ince kesitlerinde tanelerin çimento içinde yönelme gösterdikleri yarı yuvarlak ve köşeli oldukları iyi ve orta boylandıkları gözlenir. Kuvarslar dalgalı yanıp sönmeli çimento içinde yüzer şekildedir. Kuvarslar %40-60 oranında değişmektedir. Mika ise %20-25 i geçmeyecek şekilde yönelmiş ve muskovit türündedir. Feldispatlardan %3-5 oranında Plajiyoklas yer almaktadır. Kırstalize kireçtaşlarının ince kesitlerinde %80-90 kalsit, %5-20

kuvars, %2-10 muskovit, %2 opak mineral bulunmaktadır. Kalsitler yuvarlağımsı ve birbirleriyle düzgün sınırlı kristaller halinde olup mozaik bir doku kazanmışlardır. Alizerin testinde kristalize kireçtaşı olarak adlandırılmıştır (Bozdağ 2005). Formasyondan alınan kayaçların petrografik incelemelerinde birim içinde metakumtaşı, fillit, kuvars, serisit, kalsit, klorit, sfen, plajiolklas gibi minerallerin bulunmasından dolayı düşük dereceli ve yeşil şist fasiyesinde metamorfizma geçirmiş olduğu söylenebilir.

1.2.1 Belyaka Üyesi (EOsb)

Sultandede formasyonunun üst kısımlarında kristalize kireçtaşı, kalkşist bantları şeklinde gözlenen birim ilk kez Cengiz (1997) tarafından Belyaka üyesi olarak isimlendirilmiştir. Birim Akkuyu Tepeden sulu dereye kadar KKB-GGD uzanımlı olarak mostra vermektedir (Ek-1). Birim beyaz-gri renkli bol kırıklı çatlaklı orta-ince tabakalı kristalize kireçtaşlarından oluşmaktadır. Kireçtaşları üst seviyelerde orta tabakalı olup, demir laminalı, demir içerikli dolomit seviyeleri şeklindedir. İstifde yer yer kalsit damarları gözlenmektedir (Şekil 7). Kalkşist ve mermerler ile uyumlu ve ardalanmalı olan birim şistozite yapılarından dolayı inceleme alanında kolayca tanınmaktadır.

İnce kesitlerde kalkşistlerde %60-65 kalsit, %15-20 muskovit, %20-25 klorit, %2-4 plajiolklas, %2-4 kuvars minerallerine rastlanmıştır. Kayaçın genel yapısı granolepidoblastik dokuludur. Yapraksı, levhamsı, klorit ve muskovitlerden dolayı foliasyon özelliği gösteren kalkşist olarak isimlendirilmiştir. Karbonat kristalleri ksenemorf şekillidir. Kuvarslar temiz yüzeyli olup dalgalı sönme gösterir. Kayaç, kalsit, plajiolklas, kuvars parçacıkları ve opak mineraller içermektedir. Sultandede formasyonu altta Alt-Orta Kambriyen-Alt Ordovisiyen yaşlı Çaltepe formasyonu ile uyumlu üstte ise Devoniyen yaşlı Engilli formasyonu ile uyumsuzdur (Yazıcıoğlu 2007).

Şekil 7 . Belyaka üyesine ait kireçtaşları içerisinde gözlenen kalsit damarı

Birimin kalınlığı yaklaşık 1000 m den fazladır (Dean-Monod 1970). Sultandede formasyonundan alınan örneklerde yaş belirleyebilecek fosile rastlanılmamıştır. Demirkol ve diğ. (1977) yaptıkları çalışmada Sultandede formasyonu içinde buldukları Graptolitlere dayanarak Üst Kambriyen-Alt Ordovisiyen yaşını vermiştir. Bu çalışmada da aynı yaş benimsenmiştir.

1.3 Engilli Formasyonu (De)

İnceleme alanının orta kesiminde Yıldızdağ, Tavşanmeke Tepede Başlamış köyü kuzeydoğusunda Ortaburun Tepe, Donrul Tepe çevresinde gözlenmektedir. Birim litolojik olarak sert ve dayanımlı olduğu için inceleme alanının yükseltilerini oluşturur. Birim ilk kez Haude (1968,1972) tarafından Engilli kuvarsiti olarak isimlendirilmiştir. Eren (1991) çalışmasında metakuvarsitlerden oluştuğu için birimi Engilli formasyonu olarak isimlendirmiş. Bu çalışmada da aynı adlama kullanılmıştır. Birim gri-mor renkli metakuvars, konglomeraları ile başlayıp üste doğru metakuvarsitlere geçiş göstermektedir. Birimin litolojisini pembe renkli orta tabakalı metakuvarsit, gri-siyah renkli fillit, metakonglomera ve ara tabakalar şeklinde gri-siyah renkli metakarbonat ardalanmaları oluşturur. Metakuvarsit ve konglomeraların alt düzeyleri kötü boylanmalı üste doğru derecelenmeli olup üste doğru boylanmanın düzeldiği görülmektedir. Meta kuvarsitler kalın tabakalıdır (Şekil 8).

Genellikle yeşil renkli fillitler ardalanmalıdır. Birim içindeki kristalize kireçtaşları gri-yeşil renkli olup %70-75 kalsit, %20-25 klorit ve tali miktarda serisit klorit ve opak mineral içerirler. Engilli formasyonu altta Üst Kambriyen-Alt Ordovisiyen yaşlı Sultandede Formasyonu üzerine açılı uyumsuz olarak gelmektedir. Üst sınırında Alt- Orta Karbonifer yaşlı Kirazlı formasyonu ile uyumludur. Birimin kalınlığı Demirkol ve diğ. (1977) tarafından 220 m. olarak verilmiştir. Görünür kalınlığı 200m'dir.

Şekil 8 . Belbaşı mevkiî güneyinde Engilli Formasyonuna ait metakuvarsitler

Birim içindeki metakuvarsitlerin iyi olgunlaşması üst kesimlerde kireçtaşı ve ince malzemelerin görülmesi çökeltme ortamının duyarlı, düşük enerjili ve sık olduğunu göstermektedir. Formasyon sık kıta şelfinde çökelmiştir (Demirkol ve diğ. 1977). Birimin yaşını belirleyecek fosil tespit edilememiştir. Daha önceki çalışmalara göre birimin yaşı Orta-Üst Devoniyen olarak benimsenmiştir (Demirkol 1977).

1.4. Kirazlı Formasyonu (Ck)

İnceleme alanının doğusunda Tavşanmeke Tepe, Konurkaya Tepe çevresinde yüzeylenmektedir. Birim Engilli formasyonu üzerine gelmekte olup altta gri-yeşil fillitlerle başlayıp üstte doğru siyah renkli ince tabakalı kireçtaşları onun üstünde dolomitik kireçtaşı ve kalkıştiller ile gelişen bir istif şeklindedir. Eren (1987), Bağkonak (Yalvaç) Engilli (Akşehir) çevresindeki yaptığı çalışmaya dayanarak birimi Kirazlı formasyonu olarak adlandırmıştır. Bu çalışmada da aynı adlama benimsemiştir. Kirazlı formasyonuna ait kristalize kireçtaşlarından yapılan ince kesitlerin mikroskopik incelemelerinde %85 kalsit, %15 dolomit tespit edilmiştir. Kayaç içerisindeki kristaller eş boyutludur. Kayaç gronoblastik dokulu orta taneli olup kalsitin yanı sıra klorit kuvars serisit ve opak mineraller gözlenmiştir. İnceleme alanında formasyon KB-GD yönünde uzantılı olup Engilli formasyonunda gözlenen devrik senklinallerle uyumlu olarak aynı yönde devrik senklinaller şeklinde mostra vermektedir. Öztürk ve diğ. (1987)'ye göre birimin kalınlığı 125m. dir. Kirazlı formasyonu Engilli formasyonu üzerine transgrasif olarak gelmekte, kumlu, killi, şeylli kireçtaşından yapılı olup şelf ortamında çökelmiştir (Şekil 9). Formasyonun yaşı Haude (1968) tarafından Alt Westfaliyen olarak belirlenmiş, Eren (1987) tarafından Alt-Orta Karbonifer yaşı verilmiş olup bu çalışmada da aynı yaş benimsenmiştir.

Şekil 9. Engilli Formasyonu (De) ve Kirazlı Formasyonu (Ck) sınır ilişkisi. (resim Yıldız Dağı kuzeydoğusundan güneybatıya bakışı yansıtmaktadır.)

1.5. Hüyük Formasyonu (Th)

İnceleme alanında geniş alanlarda mostra vermektedir. Hüyük İlçesi'ni güneyinde Köşk köyü, Pınarbaşı, Değirmenaltı çevresinde görülmektedir. Birim Pınarbaşı, Hüyük ve inceleme alanının kuzeybatısında yüzeyde mostralar da gözlenirken Hüyük doğusunda Mutlu köy çevresinde Kuvaterner yaşlı alüvyonlar tarafından örtülmektedir. Birim kırmızı, sarı, kahverengi tutturulmamış çakıl, kum, kil boyutundaki malzemeden ve kumtaşı, kıltaşı, silttaşı, çakıltaşı, marn ve kireçtaşlarından oluşmaktadır. Ayhan ve Güzel (1994) tarafından ilk kez Hüyük formasyonu olarak isimlendirilmiştir. Bu çalışmada da aynı adlama benimsenmiştir. Hüyük formasyonu içerisinde bulunan kil, silt boyutundaki malzemeler çevre halkı tarafından tuğla ve kiremit yapımında kullanılmaktadır. Birim içindeki sıkılaşmamış malzemeler kırmızı, kahve, kırmızımsı kahve, sarı renklerde kolayca tanınmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10 .Pınarbaşı mevkiinde Hüyük Formasyonunun görünümü

Mostralara yakın yerlerde silt kırıntıları oldukça boldur. Kireçtaşları bej sarı renkli orta tabakalı ve serttir. Kıltaşları kırmızı-gri-yeşil renkli orta kalınlıkta tabakalıdır. Silttaşları kırmızı-sarı renkli orta tabakalı iyi boylanmalı karbonat çimentolu gevşek tutturulmamış haldedir. Birim Üst Kambriyen-Alt Ordovisyen yaşlı Sultandede formasyonu üzerine uyumsuz olarak gelmektedir. Birimin kalınlığı 2-10m arasındadır. Bazı yerlerde bu kalınlık artarak 2-60 m ye kadar ulaşabilmektedir. Birimin yaşı Güzel ve Ayhan (1994) tarafından Pliyosen olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada da aynı yaş kabul edilmiştir.

1.6. Alüvyon (Qal)

Birim az eğimli dere kenarlarında akarsu yataklarında gözlenmektedir. Çayır Deresi, İmrenler Deresi, Özün Deresi, Bağ Deresi, Hüyük Deresi boyunca gözlenir. Halen oluşumuna devam eden çakıl, kum, kil, silt marn boyutundaki sıkılaşmamış malzemeden oluşur. Birim kendinden yaşlı bütün kayaçlardan malzeme almıştır. İnceleme alanında gri-kahverenkte gevşek ve tutturulmamış yapıda gözlenir. İmrenler

Deresi boyunca alüvyon içinde kırık ve çatlaklar boyunca obruk oluşumları yaygındır (Şekil 11). Birimin yaşı Kuvaterner olup yaklaşık kalınlığı 100m dir.

Şekil 11 . Alüvyon içinde gelişen çatlak ve obruk oluşumları

II. FORMASYONLARIN HİDROJEOLOJİ ÖZELLİKLERİ

İnceleme alanında bulunan kayaçların litolojik özellikleri gözönüne alınarak hidrojeolojik birimler geçirimli, geçirimsiz, az geçirimli olarak sınıflandırılmıştır (Şekil 12).

İnceleme alanında Sultandede formasyonu geçirimsiz, Çaltepe, Sultandede formasyonunun Belyakası üyesi, Kirazlı, Hüyük Formasyonları ve Alüvyon geçirimli, Engilli formasyonu ise az geçirimli birimlerdir. Formasyonları oluşturan geçirimli ve az geçirimli birimler akifer kaya özelliğindedir. Kireçtaşları, kristalize kireçtaşları dolomitler bol kırıklı çatlaklı karstik, erime boşluklu oldukları için akifer kaya özelliğinde olup su taşımaktadırlar. Geçirmiş oldukları tektonik hareketler nedeniyle ikincil gözeneklilikleri artmakta olup akifer olma özelliğini olumlu yönde etkilemektedir. Yağışların yerçekimi etkisi ile süzülüp akiferlere kadar ulaşması akiferleri beslemesi bu kırık çatlak ve faylarla olmaktadır. İnceleme alanındaki Kuvaterner yaşlı alüvyona ait sıkılaşmamış gevşek kum ve çakıllar geçirimli olup akifer kaya özelliğindedir ve su taşımaktadırlar.

Hidrojeoloji Birimleri	FORMASYON	UYE	SİMGE	KALINLIK(m)	LİTOLOJİ	AÇIKLAMALAR
Geçirimli Birim(G-5)	Alüvyon		Qal	100		Çakıl- kil boyutlu tutturulmamış malzeme Uyumsuzluk
Geçirimli Birim(G-4)	Hüyük		Th	150		Sarı,beyaz renkli kireçtaşı, sarı renkli silttaşı ardalanması ve kil, kum, çakıldan oluşan tutturulmamış malzeme Uyumsuzluk
Geçirimli Birim(G-3)	Kırcazlı		Ck	125		Bej,beyaz renkli kristalize kireçtaşı,gri siyah renkli kireçtaşı ve yer yer kahve renkli dolomit
Az Geçirimli Birim(AG-1)	Engilli		De	200		Pembe renkli orta tabakalı metakuarsit, gri, siyah renkli fillit, metakonglemera ve ara tabakalar şeklinde gri,siyah renkli metakarbonat ardalanması Uyumsuzluk
Geçirimsiz Birim(Gz-1)	Sultandede		Ö-Os	1000		Sarı, yeşil, mor, gri, siyah, kahve renkli metakumtaşı, metasilttaşı, fillit ardalanması
Geçirimli Birim(G-2)	İnce çatlaklı dolomit					Gri ,bej renkli kristalize kireçtaşı
Geçirimli Birim(G-1)	Çaltıtepe		Ö-Oç	200		Kızıl, sarı, kahve renkli kristalize kireçtaşı ve yer yer dolomit

Şekil 12. İnceleme alanındaki hidrojeolojik birimler (Yazıcıoğlu 2007).

Sultandede formasyonuna ait metakumtaşları, fillitler, şistler geçirimsiz olup akifer kaya özelliği taşımamaktadırlar. Engilli formasyonuna ait metakarbonatlar kırıklı çatlaklı ve gözenekli olup akifer kaya özelliği taşımaktadır. Ancak akrbonatlı birimlerle ardışımı olan filler şistler birimib akifer olma özelliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

III.SU KAYNAKLARI

İnceleme alanında soğuk ve sıcak su kaynakları bulunmaktadır. Soğuk su kaynakları içme, kullanma ve sulama amaçlı sıcak su kaynakları ise balneolojide tedavi amaçlı kullanılmaktadır.

Soğuk Su Kaynakları

İnceleme alanında pek çok su kaynağı bulunmaktadır. Kaynaklar su taşıyan formasyonlardaki kırık çatlak ve faylar boyunca formasyon dokanıklarından yeryüzüne çıkmaktadırlar. Bazı kaynak sularının çıkışlarında kaptajlar yapılarak kaynak suları tarihi bir yapıda veya havuzlarda toplanmaktadır Ulupınar ve Uşakpınarı kaynağı kaptajı yapılarak içme suyu olarak kullanılan kaynaklardır.İnceleme alanındaki so-

ğuksu su kaynaklarının debileri düşüktür. Bazı kaynaklar formasyon dokanaklarında sızıntı şeklinde boşalmakta olup mevsimlik kaynaklardır. Akışları devamlı değildir yağışlara bağlı olarak aktif hale geçip yağışlardan sonra kurumaktadırlar. Kaynak sularının sıcaklıkları 12 °C ile 19 °C debileri ise 1 lt/sn ile 3 lt/sn arasında olup mevsimlik yağışlara bağlı olarak değişmektedir.

Başpınar Kaynağı : Kaynak İmrenler Kasabasının kuzeybatısında eğim yönü GB olan faydan boşalmakta olup fay kaynağıdır. Kaynak çıkışının etrafı yaklaşık 8 m² büyüklüğünde bir havuzla kapatılarak kaynak suyu havuzda toplanmıştır. Havuzda bulunan kapak zaman zaman açılarak sulama amaçlı kullanılmaktadır. Kaynak çevresi park haline getirilip bölge halkı tarafından piknik alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 13).

Burunsuz Kaynağı: Burunsuz kasabasında Sultandede formasyonundan boşalan kaynak belde içerisine kadar borularla taşınarak çeşme haline getirilmiştir. Suyun sıcaklığı 17°C debisi 3 l/s dir. Suyun pH'ı 7,1, toplam mineral miktarı 345,69 mg/l dir. Köy halkı tarafından içme suyu olarak kullanılmaktadır (Şekil 13).

Uşakpınarı Kaynağı: Köşk köyünün güneydoğusunda Uşakpınarı mevkiinde Hüyük formasyonu içinden boşalmaktadır. Kaynak çıkışı kapte edilerek su havzuda toplanmıştır. Kaynak sıcaklığı 18 oC debisi 8 l/s. pH'ı 7, toplam mineralizasyonu ise 429,9 mg/l dir. içme amaçlı kullanılmaktadır (Şekil 13).

Süpürgelik Kaynağı: Kaynak süpürgelik mevkiinde artezyen yaparak boşalmaktadır. Debisi 18 l/s. sıcaklığı 15 °C toplam mineralizasyonu 338.8 mg/l dir boşa akmakta ve içme suyu olarak kullanılmaktadır (Şekil 14).

Ulupınar Kaynağı: Kaynak Hüyük İlçesi doğusunda Ulupınar mevkiinde Hüyük formasyonundan boşalmaktadır. Kaynak sıcaklığı 15 °C, debisi 3 l/s. olup mevsimlik yağışlara bağlı değişmektedir. pH'ı 7,4 toplam mineralizasyonu 214,4 mg/l dir. Kaynak çevresine yapılan park bölge halkı tarafından mesire alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 14).

Pınarbaşı Kaynağı: Hüyük İlçesi kuzeyinde Pınarbaşı köyündedir. Pınarbaşı mevkiinde çıkan kaynak suyu bir havuzda toplanmıştır. Kaynağın debisi 40l/s. sıcaklığı 15 °C, pH'ı 7,2 toplam mineralizasyonu ise 319.3 mg/l dir. Kaynak suyu sulama amaçlı kullanılmaktadır (Yazıcıoğlu 2007) (Şekil 14).

İlmen Kaynağı: İlmen köyünün kuzeyinde Hüyük formasyonu içerisinden birkaç noktadan boşalmaktadır. Kaynak debileri yaklaşık 3 l/, sıcaklıkları 18°C, pH'ı 6,5, toplam mineralizasyonu ise 493-9 mg/l olup sulama amaçlı kullanılmaktadır (Şekil 15). (Yazıcıoğlu 200).

Aşağıpınar Kaynağı: Hüyük İlçesi'nde aşağıpınar mevkiinde Hüyük formasyonu içerisinden boşalmaktadır. Kaynak sıcaklığı 15.°C, debisi mevsimlik yağışlara bağlı olarak değişmekte olup kış aylarında artmakta yaz aylarında azalmaktadır. Suyun

pH'ı 7,1, toplam mineralizasyonu 338,98 mg/l dir. Kaynak suyu içme ve sulama suyu olarak kullanılmaktadır (Şekil 15).

Mutlu Sondajı : Mutlu kasabasında Köy hizmetleri tarafından açılan sondaj kuyusu artezyen yapmış ve dinamo ile suyu alınarak içme ve kullanma suyu olarak kullanılmaktadır.

Sıcaklığı 17 °C, Debisi 7 l/s, pH'ı 7,4 , toplam mineralizasyonu ise 257,7 mg/l dir (Şekil 15).

Başpınar Kaynağı (Hüyük)

Burunsuz Kaynağı (Burunsuz Kasabası)

Uşakpınarı Kaynağı (Köşk Köyü güneyi)

Şekil. 13. İnceleme alanındaki soğuk su kaynakları

Süpürgelik Kaynağı

Ulupınar Kaynağı

Pınarbaşı Kaynağı

Şekil 14. İnceleme alanındaki soğuk su kaynakları

Mutlu kaynağı

Aşağıpınar Kaynağı

İlmen Kaynağı

Şekil 15. İnceleme alanındaki soğuk su kaynakları

Sıcak Su Kaynakları

İnceleme alanında Köşk kasabası ve Çavuş kasabasında sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Sıcak su kaynakları üzerinde Selçuklular zamanında kubbeli tarihi hamamlar yapılmıştır (Şekil 16).

Köşk Kaplıcası Sıcak ve Mineralli Su Kaynakları: Köşk köyü'nün 2 km kuzeyindeki İlica tepenin batısında bulunan dere yatağından boşalmaktadır. Kaynak üzerinde Selçuklulardan kalma tarihi hamamdaki (Eski hamam) kaynak suyu betondu yapıyla toplama havuzuna akmakta, debisi 3,66 l/s dir sıcaklığı 35 °C dir. (Canik 1977). Eski hamam halen atıl vaziyette olup kullanılmamakta ve suyu boşa akmaktadır. Köşk kaplıcasının suyu sıcak ve mineralli su olup toplam mineralizasyonu 1248 .7 mg/l dir. İçerisinde 100 mg/l den fazla erimiş iyon içerdiği için ve suyun sıcaklığı da 20°C dan yüksek olduğu için Köşk kaplıca suyu sıcak ve mineralli su olarak isimlendirilir (Çağlar 1948).

Köşk kaplıcası sıcak ve mineralli suyu meteorik kökenlidir. Yerçekimi etkisi ile kayaların kırık ve çatlaklarından yerçekimi etkisi ile yerin derinliklerine süzülen yağmur suları jeotermik gradyanla ısınır, ısınan sular hidrostatik basınç, kılcallık,

soğuk su ve sıcak su arasındaki yoğunluk farkı, sudaki gazların genişmesi sonucu sonucu faylar ve çatlaklar boyunca yeryüzüne kadar ulaşmaktadır (Canik 1980), Akifer içerisindeki su kayalık içindeki dolaşım süresi ve kayalarla temas süresine bağlı olarak minerallerce zenginleşirler. Gazlar, minerallerce zenginleşen ve ısınan sıcak ve mineralli sular kırık çatlak ve faylar boyunca yeryüzüne doğru yükselerek kaynak şeklinde boşalır (Canik 1980). Köşk kaplıcası suyu "Ca u, Mg lu, SO₄ lı ve HCO₃ lı sıcak ve mineralli sudur. Ayrıca yeni yapılan kaplıca tesislerinde kullanılmak üzere 1997 ve 1998 yıllarında kaplıca alanına 2 adet derin sıcak su sondajı yapılmıştır. 1997 yılında yapılan sondajdan 40°C sıcaklığında 40 l/s debide su alınmıştır. 1998 yılında yapılan sondajda ise 35 °C sıcaklığında 11 l/s sıcak ve mineralli su elde edilmiştir. Kaplıca tesisleri yenilenerek apart evler , yüzme havuzu, restoran gibi tesislerle kaplıcalar yönetmeliğine uygun hale getirilmiştir. Kaolıca yerli ve yabancı turistler tarafından termal tesisi olarak balneolojide kullanılmaktadır

Çavuş Hamamı: İnceleme alanının kuzeybatısında, Çavuş kasabası'nın 1 km doğusundadır. Kaynak çıkışı üzerinde Selçuklulardan kalma tarihi hamam bulunmaktadır. Bölge halkı tarafından banyo amaçlı kullanılmıştır. Kaynak suyunun sıcaklığı 25 °C, debisi 1-1,5 l/s olup düşük debili bir kaynaktır. Kaynak suyunun sıcaklığının düşük debisinin az olmasından dolayı günümüzde de hamam kaderine terk edilmiş olup sadece bölge halkı tarafından da kullanılmamakta suyu boşa akmaktadır (Şekil 17). Köşk kaplıcası ile aynı kimyasal bileşime sahiptir. Kaplıcalar da derin sondajlar yapılarak daha sıcak ve yüksek debide su almak mümkündür. Yapılacak yeni sondajlar ve tesislerle bölge termal turizme kazandırılmalıdır.

Şekil 16. Köşk Kaplıcası ve tarihi hamam.

Şekil 17. Çavuş hamamı

SONUÇ

İnceleme alanı ve çevresinde Paleozoyik yaşlı kayalar, metamorfik yaşlı kayalar ve Neojen yaşlı genç çökeller yer almaktadır.

-Alanda litostratigrafik esasa uygun olarak 6 formasyon ayırtlanmıştır. Bu formasyonlar yaşlıdan genç doğru Alt-Orta Kambriyen yaşlı Çaltepe formasyonu, Üst Kambriyen- Ordovisiyen yaşlı Sultandede Formasyonu, Orta Üst Devoniyen yaşlı Engilli Formasyonu, Alt-Orta Karbonifer yaşlı Kirazlı Formasyonu, Neojen yaşlı Hüyük Formasyonu ve Kuvaterner yaşlı Alüvyon dur.

-İnceleme alanındaki birimler litostratigrafik ve hidrojeolojik özelliklerine göre geçirimsiz, az geçirimli ve geçirimli olarak sınıflandırılmışlardır.

-İnceleme alanındaki soğuk su kaynaklarının sıcaklıkları 15-18 oC, debileri 1,5-30 l/s, pH'ı 6,1-7,6, toplam mineralizasyonları ise 210-490 mg/l arasındadır.

-Sıcak su kaynaklarının sıcaklıkları 25-38 oC, debileri 1,5-40 l/s, pH'ı 6,9-7,9, toplam mineralizasyonları ise 1120-1500 mg/l arasındadır.

KAYNAKÇA

- AYHAN, A. (1986). "Hüyük (Beşşehir) civarının Alt- Orta Kambriyen Birimlerinde Bulunan Barit Zuhurlarının Özellikleri". *Türkiye Jeolojisi Kurultayı-1986 Bildiri Özetleri*. s.61.
- AYHAN, A. GÜZEL, A. (1993). *Hüyük İlçesi ve Civarının Jeoloji ve Hidrojeolojik İncelemesi Raporu*, s.72. (yayımlanmamış)
- BLUMENTAL, M. (1947). "Seydişehir- Beşşehir Hinterlandındaki Toros Dağlarının Jeolojisi". M.T.A. Yayınları Seri D, No:2.
- BOZDAĞ, A. (2005). *Doğanhisar- Hüyük (KONYA) Arasının Jeolojisi*. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 71 s. (yayımlanmamış) .
- BRENNICH, G. (1954). *1/100.000 Ölçekli Genel Jeolojik Harita İzahnamesi*, Akşehir (90-1,2,3,4) ve Iğın (91/1 ve 91/3) Paftaları, M.T.A Derleme Rapor No:2515.
- CENGİZ, O. (1997). *Şarkikaraağaç (Isparta) ile Hüyük-Doğanhisar (Konya) Arasındaki Barit Yatakları ve Oluşumu*, (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bil. Ens.,
- ÇAĞLAR, K.Ö. (1948). *Türkiye Maden Suları ve Kaplıcaları*, M.T.A. Yayını, seri B, No:11, Fasikül 2.
- DEMİRKOL, C. (1977). *Yalvaç-Akşehir Dolayının Jeolojisi*. Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Yer Bilimleri Bölümü, Doçentlik Tezi. 107 s.
- EREN, Y. (1987). *Sultandağları Masif'nin Strtigrafisi ve Mesoskopik Tektoniği*. Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış). Selçuk Üniversitesi. s.80.
- EREN, Y. (1991). "Akşehir Güneyinde Sultandağları Masifi Metatortul Kılıfının Mesoskopik Tektoniği", A.Ü. *Isparta Müh.Fakültesi Dergisi*, s. 6, sayfa 55-68.
- HAMILTON, W.J. (1842). *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*. vol. 2, London,
- HAUDE, H. (1972). *Sratigraphie und Tectonic des Südlichen Sultandağ (SW Antolien)*. Zeit. Deutsch. Geol. Ges.,123, s 411-421.
- KARAKOÇ, B. (2019). *Şarkikaraağaç (Isparta) ve Hüyük (Konya) Bölgelerindeki Barit ve Sülfürlü Barit Cevherinin Karbonatlı Yan Kayaçlarının Mineralojik ve Jeokimyasal Özellikleri*. SDÜ Fen Bilimleri Ens. (Yayımlanmamış), Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 69 s.
- ÖZGÜL, N.GEDİK, D. (1973). "Orta Toroslarda Alt Paleozoyik Yaşta Çaltepe Kireçtaşı ve Seydişehir Formasyonunun Stratigrafisi ve Konodot Faunası Hakkında Yeni Bilgiler". T.J.K. Bülteni s.16, s. 39-52, 99.
- ÖZGÜL, N. (1983). "Stratigraphy and Tectonic Evolution of the Central Taurides". *International Symposium Geology of The Taurus Belt*, 26-29 Sept., p.77-90.
- ÖZTÜRK, E.M. DALKILIÇ, H. ERGİN, A. AVŞAR, Ö.P. (1987). *Sultandağı Güneydoğusu ile Anamasdağı Dolayının Jeolojisi*. Maden Tetkik Arama Enst. Rap. No:7045 (yayımlanmamış).
- ŞEN, O. GÖÇMEZ, G. ÖZKAN, A. (1998). "Köşk Köy (Hüyük-Konya) Kaplıcasının Jeolojik ve Hidrojeolojik İncelemesi", *Müh. Bil. Der.*, 1139-1145.
- TCHIHATCHEFF, P. D. (1867). *Asie Mineure. Description Physique de Cette Contrée*, 4e Partie, Géologie, 3.
- YAZICIOĞLU, D. (2007). *Hüyük-İmrenler-Burunsuz-Köşk (Beşşehir-Konya) Çevresinin Hidrojeoloji İncelemesi*. S.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü.Yüksek Lisans Tezi, 100 s.
- YENAL, O., UMSAN, N. (1974). *Köşkköy Jeotermal Alanının İncelemesi*, M.T.A Raporu. (yayımlanmamış).

İKLİMSEL VE TARIMSAL ÖZELLİKLERİ İLE HÜYÜK VE ÇİLEK

Gürsel GÖKKAYA*

ÖZ

Çilek çok geniş ekolojik alanlarda, Ekvatordan -51 °C'de Alaska'ya kadar, yetişebilen ve hatta doğal florada da bulunabilen çilek ılıman iklimlerde verimli ve kaliteli olarak yetişebilmektedir. Hoş kokulu, lezzetli, güzel görünümlü sevilerken yenen güzel damak tadı oluşturan bir meyvedir. Gıda sanayisinde reçel, marmelat, pasta yapımında, alkolü ve alkolsüz genel gruptaki çoğu içeceklerin renklendirilmesi, kokulandırılması ve aromalandırılmasında kullanılmaktadır. Tarımında her yaşta insanın çalışabilmesi, yetiştirilmesi kolay olduğu için hobi olarak ta kolayca yetiştirilebilmesini mümkün kılmaktadır. Hüyük, Akdeniz Bölgesi'nin kuzey batısında, İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde, Göller yöresinde yer almaktadır. Hüyük, "37.951275 enlem, "31.599327" boylam coğrafi koordinatları arasında bulunur. Güneyinde Beyşehir Gölü, kuzeyinde ve kuzeydoğusunda Sultan Dağları bulunmaktadır. Hüyük ilçesi yıllık ortalama 10,5 °C sıcaklığa ve toplam 302,5 mm yağmur ve 275,4 mm kar yağışına sahiptir. İlçe sınırları içinde arazi yapısının ve rakımın farklılığına bağlı olarak buğday, şeker pancarı, haşhaş vb. tarla bitkileri yetiştiriciliği ile, meyvecilik ve hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Çileğin iklim isteklerinin Hüyük ilçesi ile uyuşması bitkinin tarımına olan ilgiyi arttırmıştır. Hüyük ilçesinde 2004 yılında 1.410 da alanda 710 ton ile başlayan çilek üretimi, 2021 yılı itibarı ile 7.400 da alanda 24.410 ton'a ulaşmıştır.

Hüyük ilçesinin gerek coğrafi yapısı gerekse iklim yapısı bakımından sahip olduğu özellikleri çilek bitkisinin iklimsel ve morfolojik özellikleri bakımından istediği optimum şartlarda da olmasa bile üretim açısından çok olumlu uygunluk gösterdiği görülmektedir. Bölgenin turizm ve yerleşim merkezlerine yakınlığı ise üretim ve pazar ayağını kolaylaştırmaktadır. Fakat Ülke ve İl deki üretimdeki yeri ile bölgede çilekle ilgili bir sanayiye ihtiyaç bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Hüyük, Çilek, Üretim, Değirmenaltı, Beyşehir Gölü

ABSTRACT

Strawberry, which can be grown in very wide ecological areas, from the equator to Alaska at -51 °C, and can even be found in the natural flora, can grow productively and of high quality in temperate climates. It is a fragrant, delicious, good-looking fruit that is eaten with love and creates a good palate. It is used in the food industry for making jams, marmalades, pastries, and for coloring and flavoring most alcoholic and non-alcoholic beverages. It makes it possible for people of all ages to work in agriculture, and it can be easily grown as a hobby because it is easy to grow. Hüyük is located in the north-west of the Mediterranean Region, in the south of the Central Anatolian Region, in the Lakes region. Hüyük is located between the geographical coordinates of

* Yüksek Ziraat Mühendisi, Tarım ve Orman Bakanlığı-Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü/Ankara – Müşavir. kayasel422@hotmail.com

“37.951275 latitude, “31.599327” longitude. There is Beyşehir Lake in the south, Sultan Mountains in the north and northeast. Hüyük district has an annual average temperature of 10,5 °C and a total of 302,5 mm of rain and 275,4 mm of snowfall. Depending on the difference in the land structure and altitude within the boundaries of the district, field crops such as wheat, sugar beet, poppy, etc., fruit growing and animal husbandry activities are carried out. The compatibility of the climate demands of the strawberry with the Hüyük district has increased the interest in the cultivation of the plant. Strawberry production, which started with tons of production, reached 24.410 tons in an area of 7.400 da as of 2021.

It is seen that the characteristics of Hüyük district in terms of both its geographical structure and climatic structure show very positive suitability in terms of production, even if the strawberry plant is not in the optimum conditions desired in terms of climatic and morphological characteristics. The proximity of the region to tourism and settlement centers facilitates production and market. However, with its place in production in the country and the province, it is seen that there is a need for an industry related to strawberries in the region.

Keywords

Hüyük, Strawberry, Production, Değirmenaltı, Beyşehir Lake

I. HÜYÜK İLÇESİNE GENEL BAKIŞ

Bir yerleşim yerinin coğrafi konumu, yerleşim alanının eğimi, bölgenin iklimi, toprak yapısı vb. birçok etken o bölgenin gerek bitki örtüsünü gerekse yaşam tarzını doğrudan etkilemektedir. Hüyük İlçesine bu açıdan bakarak, tanımakta fayda vardır.

Hüyük, Akdeniz Bölgesi'nin kuzey batısında, İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde, Göller yöresinde yer almaktadır. Güneyinde Beyşehir Gölü, kuzeyinde ve kuzeydoğusunda Sultan Dağları bulunmaktadır. Hüyük, "37.951275 enlem, "31.599327" boylam coğrafi koordinatları arasında yer alırken, yükseklik bakımından çok fazla çeşitlilik gösterir. Denizden yüksekliği ise; Beyşehir Gölü 1.100 m'den başlayıp Kafadağ diye adlandırılan bölgede 2.115 m'ye kadar çıkar. İlçenin uydu görüntülerinden bakıldığında 80 km yakınındaki alanda ise tarım arazisi (%33) ve ağaçlar (%25) ile kaplıdır. (05.05.2022WeatherSpark.com).

Hüyük, Türkiye'nin küçük ilçelerinden birisidir, dolayısı ile ilçe sınırları arasındaki mesafe kısadır. Bu kısa mesafedeki yükseklik farkı da kayda değer şekilde fazladır. Bu farklılık tarımsal üretim çeşitliliği ile tarımsal faaliyetler açısından birçok avantaj ve dezavantajı da beraberinde getirmektedir.

Sultan Dağları'ndan başlayıp göle doğru azalan eğimde vadiler ve yer yer lokal tepeler mevcuttur. Örneğin Çavuş ile Değirmenaltı (Zıvank) arazisi içinde kalan Hamam tepesinin yüksekliği 1.248 m, Hüyük ve Değirmenaltı (Zıvank), Pınarbaşı sınırları içerisindeki Akdağ 1.430 m'dir. Sultan Dağları'ndan göle doğru yaklaştıkça eğim azalır ve düz ova özelliği gösteren yapı yer alır.

İlçedeki arazileri sınıflamak gerekirse üç ayrı bölümde incelenebilir. Birinci grupta, Göçeri'den başlayıp İlmen, Pınarbaşı, Suludere, Başlamış, Burunsuz, İmrenler, Selki ve Çamlıca mahalleri genelde eğimi yüksek dalgalı alanlardan oluşmaktadır. İkinci grupta, Çavuş, Değirmenaltı, Hüyük Merkez, Görülmez, Köşk ve İmrenlerin bir bölümü biraz daha eğim olarak daha düşük fakat farklı dalgalı yüzey yapı yer alır. Üçüncü grupta ise Tolca, Kireli, Budak, Yenice, Görünmez, Çukurkent ve Köşk'ün düz ve ova özelliği gösterdiği söylenebilir.

Toprak yapısı olarak üçüncü grupta yer alan bölgeler genelde alüvyal topraklardan oluşurken diğer iki gruptaki toprak yapıları farklılık göstermektedir. Bu gruplarda gölden uzaklaşıp kuzeye gidildikçe toprak derinliği azalmakta hatta toprakta yer yer kil, kireç ve taşlılık oranı artmaktadır.

Her ne kadar kuzeydeki dağlık bölgeden Beyşehir Gölü'ne doğru uzanan başta derin vadili dalgalı tepeler olsa da bu vadilerde güçlü bir su kaynağı yoktur. Pınarbaşı, İlmen, Mutlu ve İmrenler'de ufak su kaynağı olsa da çok etkin bir debiye sahip değildirler. Tepelerin arasındaki dereler, yağışlar sonucu oluşan suları ancak göle ulaştırma görevi görmektedir. Bu yüzden sürekli bir su kaynağı olmadığından bölgede kuru tarım hakimdir. Son yıllarda bölgenin dalgalı yüzey yapısı ve kısa mesafede yükseklik farklarının olması nedeni ile toplu bir sulama projesine dâhil edilememiş ya da uygulamaya konulamamıştır. Bunun yerine küçük mahallî göletler yapılmıştır.

Bu göletlerde, yağış ve küçük su kaynaklarından biriktirilen sularla araziler sulu tarıma açılmaya çalışılmıştır. Ancak göl kenarındaki ova niteliği taşıyabilecek özellikteki tarım alanları Kırelî Sulama Projesi ile büyük oranda sulu tarım alanlarına dâhil edilmiş ve imkânlar ölçüsünde sulu tarım yapılmaya başlanmıştır.

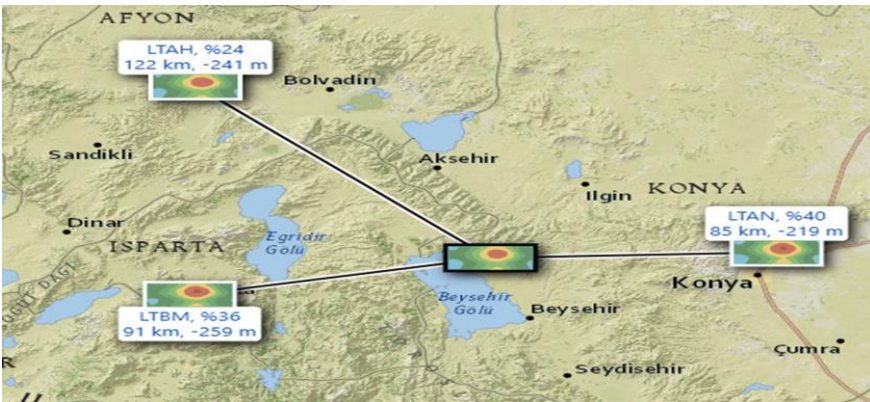
Hüyük İlçesi, 54.942,02 ha'lık alan ile Konya'nın %1,35'ini, Türkiye'nin ise %0,07'sini kapsamaktadır. İlçe toplam alanının %38,26'sı tarım arazilerine ayrılmış olup, bu oran Türkiye ortalamasından yüksek ve Konya ortalamasından oldukça düşüktür. Toplam alanın %5,46'lık bölümünde çayır-mera alanları bulunmaktadır. Ormanlık alan ise toplam alanın %27,44'ünü oluşturmaktadır ve bu alan Konya toplam ormanlık alanın %2,79'unu kapsamaktadır (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2019).

Güneyindeki Toroslar ve uzantıları Akdeniz iklimi ve o bölgenin özelliklerini bölgeye geçmesinin önünü keserken kuzeydeki Sultan Dağları da karasal iklimin özelliklerinin önünü kesmektedir. Göl havzası kendine has geçit bölgesi iklimine sahiptir.

İlçenin kuzeyine doğru gidildikçe yüksek kesimlerde gerek doğal gerekse ağaçlandırmaya çalışmaları ile oluşan ormanlık alanlar mevcuttur. Göçeri, İlmen, Çavuş, Pınarbaşı, kısmen Değirmenaltı, Suludere, Başlamış, Burunsuz, İmrenler, Selki ve Çamlıca mahalleleri sınırları içinde çoğunluğu çam olmak üzere ormanlık alan mevcuttur.

Hüyük ilçe merkezi Konya'nın batısında yer almakta olup, mevcut karayolu ile Konya merkeze uzaklığı 94 km, Isparta merkeze 151 km, Antalya merkeze 229 km'dir. Kuzeyinde Doğanhisar (28 km) ve Şarkikaraağaç (35 km), kuzey doğusunda Ilgın (63 km) güneyinde ise Beyşehir (35 km) İlçeleri yer almaktadır. Bu açıdan da bakıldığında Hüyük yerleşim yerleri arasında merkezi konumda bir ilçedir.

II. HÜYÜK İLÇESİNE İKLİMSSEL BAKIŞ

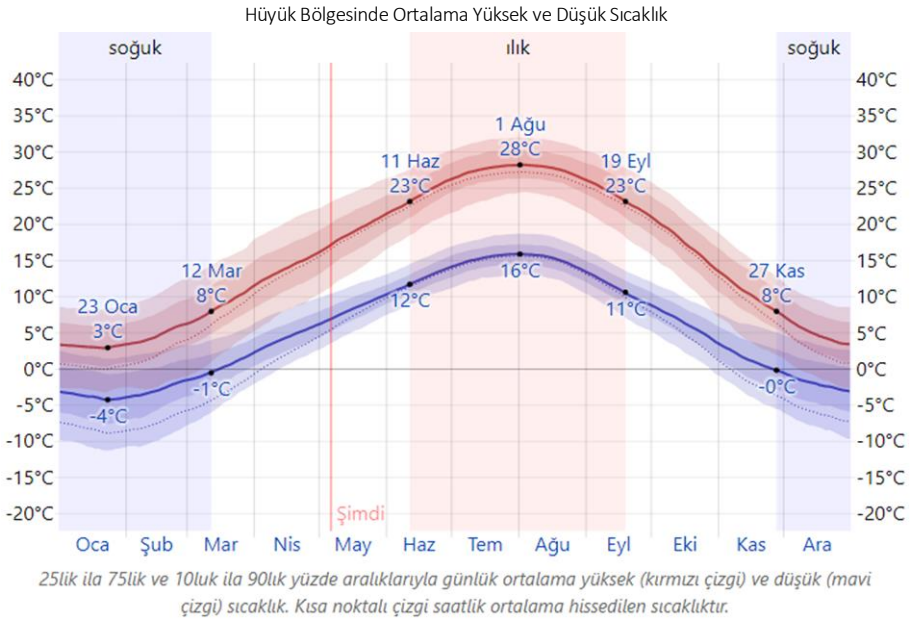

Tarımda; toprak yapısı, yetiştirilecek bitkinin türü ve iklim üçlüsünün uyumu çok önemlidir. Toprak yapısı ve seçilecek bitki yerine göre değişkenlik gösterebilirken, iklim yıllar itibarı ile ufak tefek sapmalar gösterebilir. Yoksa iklim özellikleri genel

olarak belirli bir değer aralığında dolaşır. İlçemiz bünyesinde detaylı meteorolojik veri verecek bir istasyon bulunmamaktadır. Bu yüzden WeatherSpark.com internet sitesinde Hüyük bölgesinin normal, tarihsel ve saatlik hava durumu raporlarının; 1 Ocak 1980 tarihinden 31 Aralık 2016 tarihine kadarki verilerini, 3 ayrı istasyondaki model yeniden yapılandırılmalarındaki istatistiksel analizine dayanarak ortaya konan bilgilere özet olarak değinmekte fayda bulunmaktadır.

A. Hüyük Bölgesinde Ortalama Sıcaklık

Hüyük'te ılık mevsim diye adlandırılan zaman dilimi genel olarak, 11 Haziranda başlayıp 19 Eylül tarihine kadar sürmektedir. Bu dönemdeki günlük en yüksek ortalama sıcaklık 23 °C olup bu süre yaklaşık 3,2 aydır.

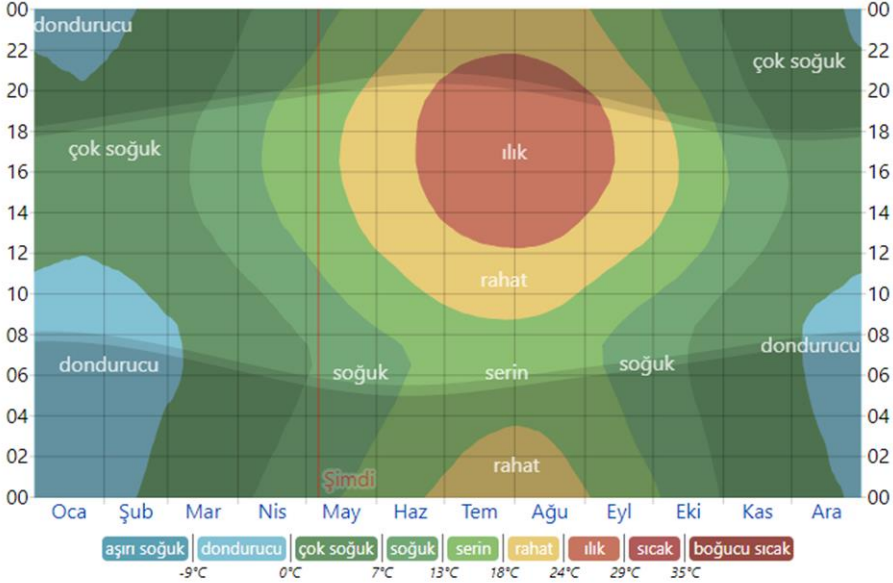
Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

Soğuk diye bilinen zaman aralığı ise, 27 Kasım tarihinde başlayıp 12 Mart tarihine kadar sürmektedir. Bu döneme ait günlük ortalama yüksek sıcaklık 8 °C'dir. İlçedeki en soğuk ay ocak ayıdır. Bu ayda en yüksek sıcaklık yaklaşık 3 °C iken en düşük sıcaklık yaklaşık -4 °C düzeyindedir.

Ortalama	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
Yüksek	3°C	5°C	9°C	14°C	19°C	24°C	28°C	28°C	24°C	17°C	10°C	5°C
Sıcaklık	-0°C	1°C	4°C	9°C	14°C	19°C	22°C	22°C	17°C	12°C	5°C	1°C
Düşük	-4°C	-3°C	0°C	4°C	8°C	12°C	15°C	15°C	11°C	6°C	1°C	-2°C

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

Aşağıdaki grafikte ise tüm yıl için saatlik ortalama sıcaklıkların bir özeti gösterilmektedir. Yatay eksen yılın gününü, dikey eksen günün saatini göstermektedir. Renk ise o saat ve gün için ortalama sıcaklığı ifade etmektedir.

Saatlik ortalama sıcaklık, renk kodlanmış bantlar ile. Çakışan gölgeli yerler gece ve günlük alacakaranlığı göstermektedir.

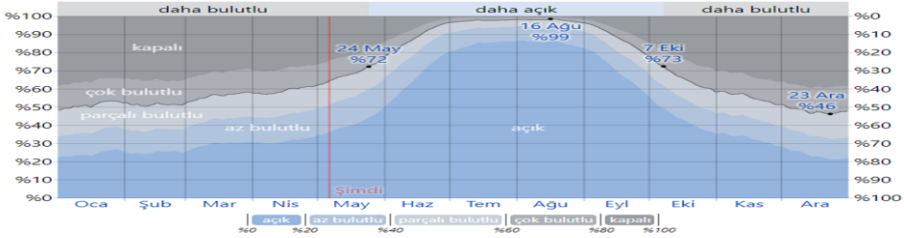
Hüyük Ortalama Saatlik Sıcaklık

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

B. Hüyük Bölgesinde Bulutluluk Durumu

İlçe genelinde gökyüzünün bulutlarla kaplı olma durumunun ortalaması yıl boyunca mevsimsel olarak değişkenlik göstermektedir. Gökyüzünün daha açık olduğu zaman dilimi 24 Mayıs civarında başlayıp, 7 Ekim civarında sona ermektedir. Yaklaşık 4,5 ay sürmektedir. Yılın en açık ayı Ağustos ayıdır; bu ay boyunca gökyüzü %98 oranında açık veya çok az parçalı bulutludur.

Hüyük bölgesinde yılın bulutlu olan zamanı ise genellikle 7 Ekim civarında başlayıp 7,5 ay boyunca sürer ve 24 Mayıs civarında biter. Yılın en bulutlu ayı Aralık ayıdır; bu ay boyunca gökyüzü %52 oranında kapalıdır veya çoğunlukla bulutludur.

Hüyük Bulut Örtüsü Kategorileri

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

C. Hüyük Bölgesinde Yağışlı Gün Sayısı

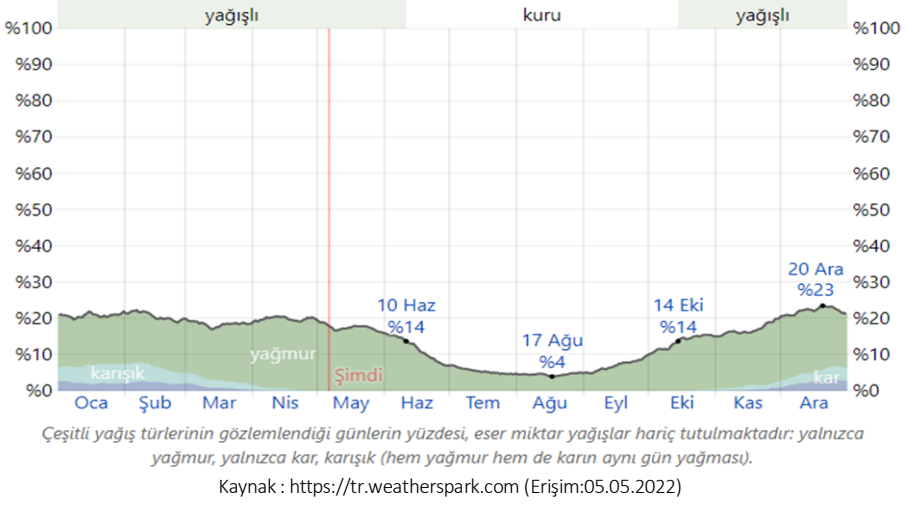
Hüyük bölgesinde yağmurlu gün ihtimali yıl boyunca değişiklik arz etmektedir. (Yağmurlu gün en az 1 milimetre sıvı veya sıvıya eşdeğer yağışın olduğu bir gündür.) Yağmurlu mevsim 7,9 ay boyunca sürmektedir. Bu zaman dilimi genellikle 14 Ekim tarihinde başlayıp 10 Haziran tarihine kadar sürmektedir. En çok yağmurlu günün olduğu ay 6,8 gün ortalamasıyla Aralık ayıdır.

Kurak sezon diye adlandırabilen sezon ise, 10 Haziran tarihinde başlayıp 14 Ekim tarihine kadar sürer. Bu süre 4,1 aydır. İlçedeki en az yağmurlu günün olduğu ay 1,4 gün ortalamasıyla Ağustos ayıdır.

Bölgede yalnızca yağmurun en fazla olduğu gün ay olarak Nisan ayıdır. Bu ayda ortalama yağış 5,7 gün düzeyindedir.

Oran	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
Daha bulutlu	%49	%49	%44	%41	%31	%11	%2	%2	%12	%34	%45	%52
Daha açık	%51	%51	%56	%59	%69	%89	%98	%98	%88	%66	%55	%48
Günleri	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
Yağmur	4,2g	3,9g	4,7g	5,7g	5,4g	3,4g	1,6g	1,4g	2,1g	4,1g	4,7g	5,1g
Karışık	0,7g	0,6g	0,3g	0,0g	0,0g	0,0g	0,0g	0,0g	0,0g	0,0g	0,1g	0,8g
Kar	1,5g	1,2g	0,6g	0,2g	0,0g	0,0g	0,0g	0,0g	0,0g	0,0g	0,3g	0,9g
Herhangi biri	6,4g	5,7g	5,7g	5,9g	5,4g	3,4g	1,6g	1,4g	2,1g	4,2g	5,1g	6,8g

Hüyük Bölgesinde Günlük Yağış İhtimali

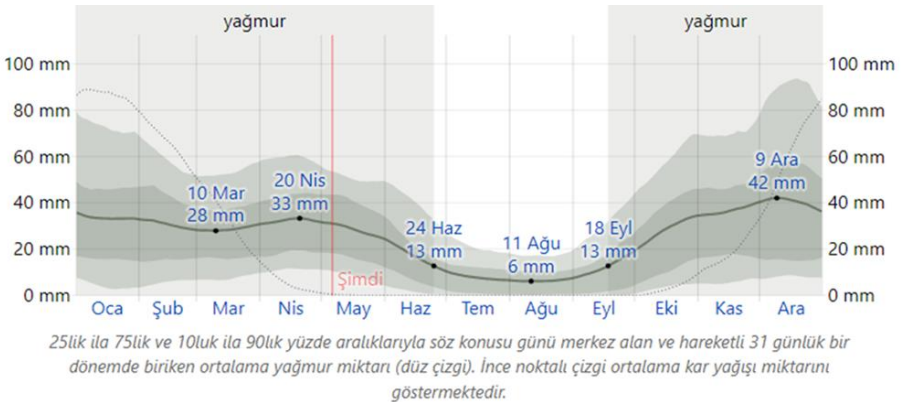

Ç. Hüyük Bölgesinde Yağış Miktarı Durumu

İlçedeki yağış durumu yağmur yağışı ve kar yağışı olarak iki ayrı başlıkta ele alınabilir.

Yağmur yağışı; İlçemiz genelinde aylık yağmur yağışı miktarında farklı mevsimlere göre varyasyonlar bulunmaktadır. Yılın yağmurlu dönemi 18 Eylül tarihinde başlayıp 24 Haziran tarihine kadar 9,2 ay boyunca sürmektedir. Bölgede en yağmurlu ay Aralık ayı olup, ortalama yağış 41 mm düzeyindedir.

Bölgedeki yılın yağmursuz dönemi ise, 24 Haziran tarihinde başlayıp 18 Eylül tarihine kadar 2,8 ay sürmektedir. En az yağmur görülen ay Ağustos ayı olup, ortalama yağış 6 mm civarındadır.

Ay	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
Yağış miktarı	33,2 mm	30,9 mm	28,2 mm	32,9 mm	28,6 mm	16,9 mm	7,6 mm	6,2 mm	11,6 mm	28,8 mm	36,2 mm	41,2 mm

Hüyük Bölgesinde Ortalama Aylık Yağmur

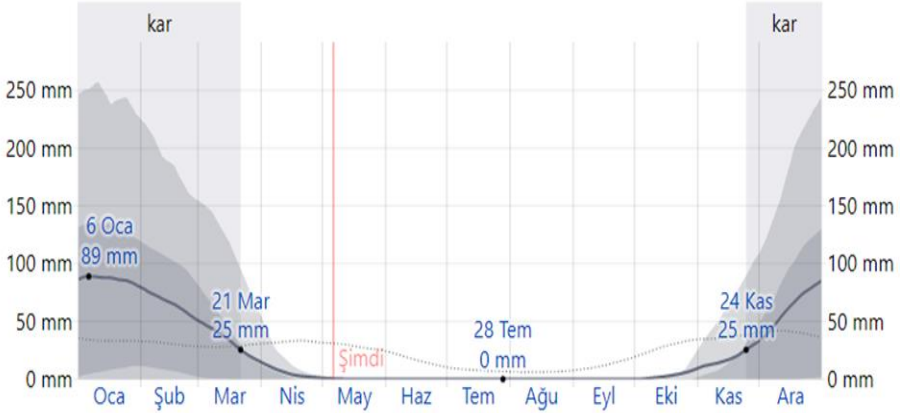
Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

Kar yağışı; Yağmur miktarında olduğu gibi kar yağışını yılın her bir gününü merkez alan ve 31 günlük hareketli dönemler göz önünde bulundurulmaktadır.

İlçe genelinde yılın karlı dönemi (en az 25 milimetre) 24 Kasım tarihinde başlayıp 21 Mart tarihine kadar sürmektedir. Bölgenin en kar yağışlı ayı Ocak ayı olup, ortalama kar yağışı 88 mm düzeyindedir.

Yılın karsız dönemi ise 21 Mart tarihinden başlayıp 24 Kasım tarihine kadar sürmektedir. Bu süre 8,1 aydır. Yılın en az kar yağışı 0 milimetre ortalama toplam kar birikmesiyle 28 Temmuz günü ne denk gelmektedir.

	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
Kar Yağışı	87,9 mm	67,1 mm	33,6 mm	4,3 mm	0,1 mm	0,0 mm	0,0 mm	0,0 mm	0,0 mm	2,5 mm	16,5 mm	63,4 mm

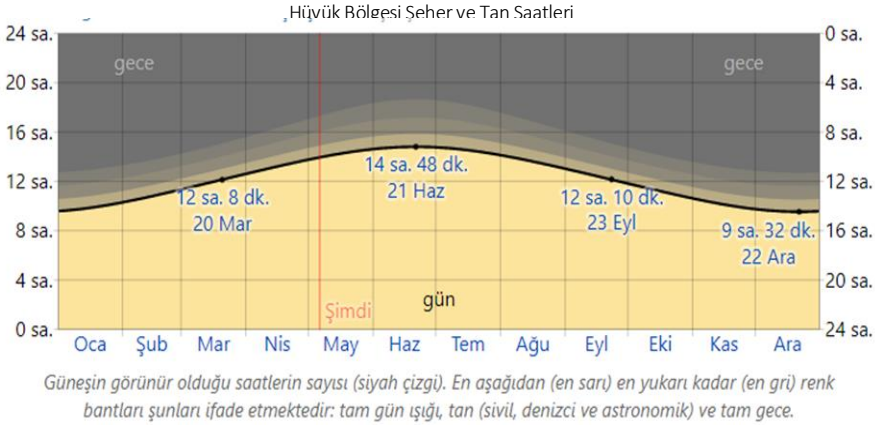
25lik ila 75lik ve 10luk ila 90luk yüzde aralıklarıyla söz konusu günü merkez alan ve hareketli 31 günlük bir dönemde biriken ortalama kar yağışı miktarı (düz çizgi). İnce noktalı çizgi ortalama yağmur miktarını göstermektedir.

Hüyük Ortalama Aylık Kar Yağışı

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

D. Hüyük Bölgesinde Güneş Durumu

Hüyük bölgesinde gün uzunluğu yıl boyunca önemli ölçüde değişiklik arz etmektedir. 2022 yılında en kısa gün 22 Aralık tarihinde 9 saat 32 dakika gün ışığıyla gerçekleşirken en uzun günü ise 21 Haziran tarihinde 14 saat 48 dakika gün ışığıyla gerçekleşir.

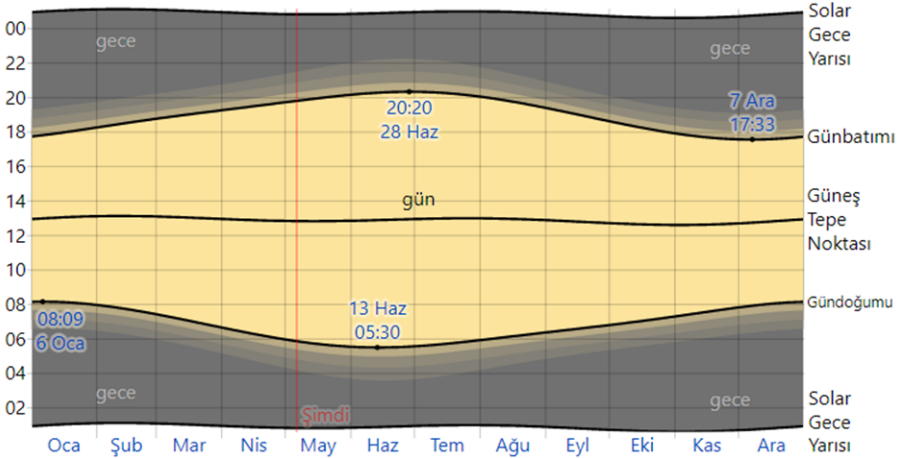

Saatleri	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
Gün Işığı	9,9s	10,8s	12,0s	13,2s	14,3s	14,8s	14,5s	13,6s	12,4s	11,2s	10,1s	9,6s

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

2022 yılında Türkiye’de Yaz saati uygulaması (YSU) yapılmamıştır. Aşağıdaki tespitler buna göre değerlendirilmiştir.

En erken gün doğumu 13 Haziran tarihinde 05:30 saatindedir. En geç gün doğumu ise 6 Ocak tarihinde 2 saat 39 dakika sonra saat 08:09’dadır. Yine Hüyük bölgesinde en erken gün batımı 7 Aralık tarihinde 17:33 saatinde iken en geç gün batımı, 28 Haziran tarihinde 2 saat 46 dakika sonra 20:20 saatindedir.

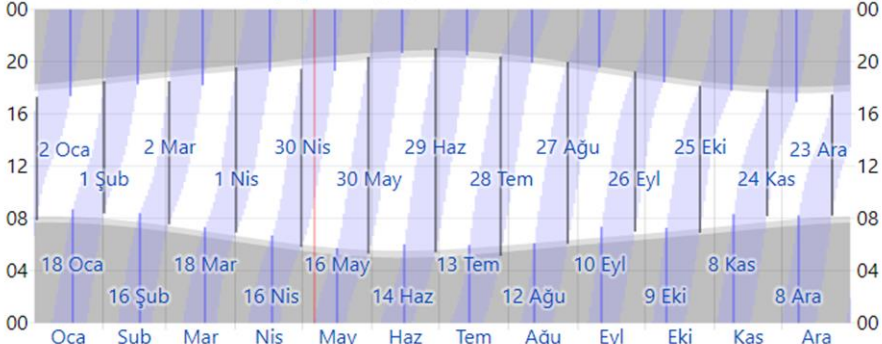
Hüyük Bölgesinde Tan Gün Doğumu ve Gün Batımı

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

E. Hüyük Bölgesinde Ay Durumu

İlçede ay ve bitkisel ürün yetiştirme özelliklerde dikim için özel bir inanış ve farklı bir bakış açısı bulunmaktadır.

Aşağıdaki rakam 2022 yılı için olan ay verilerinin kısa bir temsilini sunmaktadır. Yatay eksen günü, dikey eksen günün saatini göstermektedir. Renkli alanlar ise ayın ufuk çizgisinin üstünde olduğu zamanları ifade etmektedir. Dikey gri çubuklar (yeni Aylar) ve mavi çubuklar (dolunaylar) kilit Ay evrelerini göstermektedir.

Ayın ufuk çizgisi üstünde olduğu zaman (açık mavi bölge). Yeni aylar (koyu gri çizgiler) ve dolunaylar (mavi çizgiler) ile gösterilmektedir. Çakışan gölgeli yerler gece ve günlük alacakaranlığı göstermektedir.

Hüyük Bölgesi Ay Doğumu, Batımı ve Evreleri

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

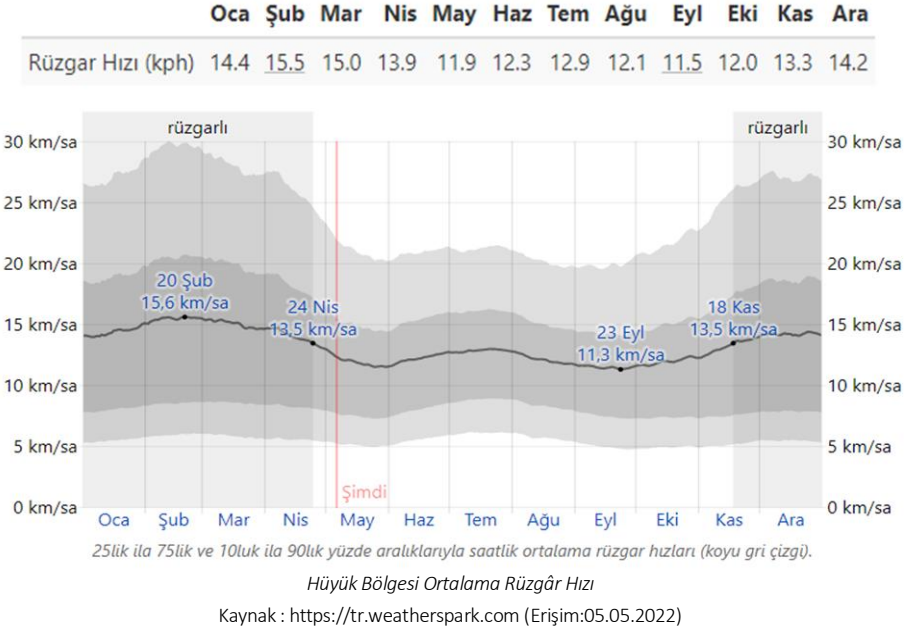
F. Hüyük Bölgesinde Rüzgâr Durumu

Bu bölümde yerden 10 metre yükseklikte ve geniş alandaki saatlik ortalama rüzgâr hızları ele alınmıştır. Herhangi bir lokasyonda görülen rüzgâr yerel topografyaya ve diğer faktörlere çok yakından bağlıdır. Anlık rüzgâr hızı ve yönü saatlik ortalamalardan çok daha fazla değişkenlik gösterebilmektedir.

Hüyük bölgesinde yılın daha rüzgârlı olan dönemi 13,5 km/saat'in üstünde, ortalama rüzgâr hızıyla 18 Kasım tarihinde başlayıp, 24 Nisan tarihine kadar olan dönemdir. Bu süre toplam 5,2 ay kadar sürer.

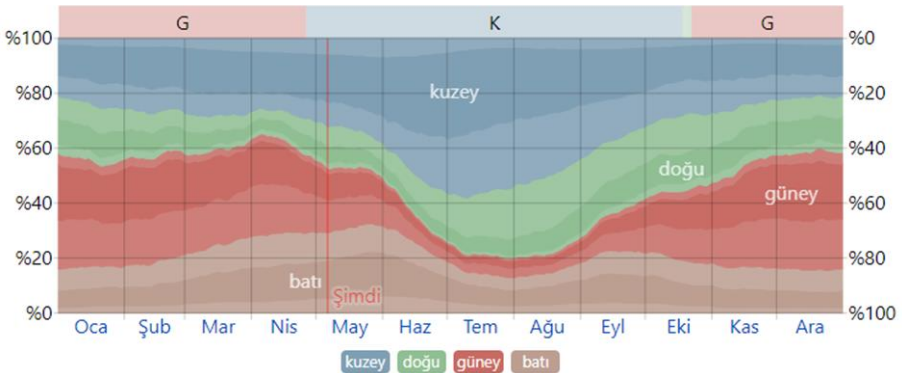
Bölgedeki yılın en rüzgârlı ayı Şubat ayıdır. Bu dönemde ortalama saatlik rüzgâr hızı 15,5 kilometre/saat olmaktadır.

Yılın en rüzgârsız sakin zamanı ise 24 Nisan tarihinde başlayıp 18 Kasım tarihine kadar olan dönemdir. Bu süre yaklaşık 6,8 ay boyunca sürmektedir. Yılın en sakin ayı Eylül ayıdır ve bu dönemde ortalama saatlik rüzgâr hızı 11,5 km/saat olmaktadır.

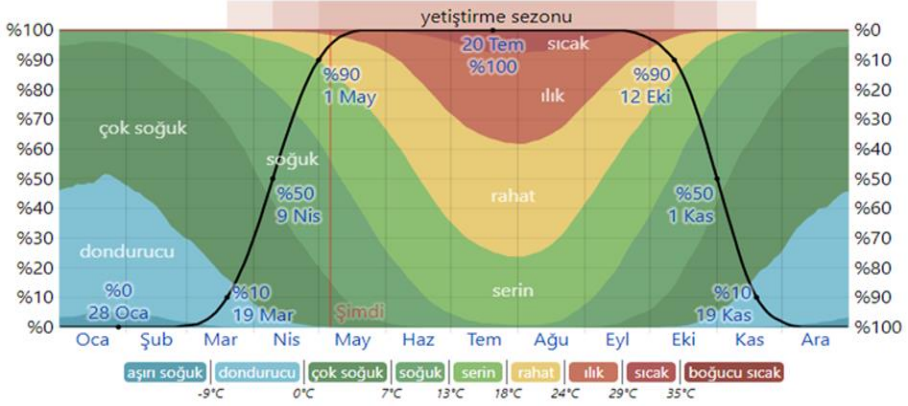
Bölgede rüzgar yönü yıl boyunca değişiklik göstermektedir. Genelde 26 Nisan tarihinden 18 Ekim tarihine kadar yaklaşık 5,7 ay boyunca kuzey yönünden esmektedir. 10 Temmuz tarihi civarında ise en yüksek hızı (%58) ulaşmaktadır.

Fakat rüzgâr 18 Ekim ile 22 Ekim tarihleri arasında doğu yönünden (%28) 4 gün süre ile esmektedir. Yine 22 Ekim ile 26 Nisan tarihleri arasında yaklaşık 6,1 ay boyunca ise güney yönünden esmektedir. 1 Ocak civarında %42 ile en şiddetli estiği zamandır.

G. Hüyük Bölgesinde Bitki Yetiştirme Sezonu

Bitkilerin aktif çalışmaya başladığı ve bitki bünyesindeki çalışmayı durdurduğu veya üretim amaçlı tarımsal faaliyete başlanıp sona erdirildiği döneme genelde yetiştirme sezonu denilmektedir. Buraya yıllık ısı birikme ölçüğü de denilebilir. Burada bitki ve hayvan yetiştirmede bazı aşırı sıcaklıklar göz ardı edilerek raporlanmaya çalışılmıştır.

Çeşitli sıcaklık bantlarında geçirilen zamanın yüzdesi. Siyah çizgi belli bir günün yetiştirme sezonu içerisinde olma ihtimalinin yüzdesini göstermektedir.

Hüyük Bölgesi İçin Çeşitli Sıcaklık Bantlarında Geçirilen Zaman ve Yetiştirme Sezonu

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

Hüyük bölgesinde yetiştirme sıcaklıkları göz önüne alındığında, rakım farklılıkları olmakla beraber bahar çiçekleri ortalama olarak 22 Nisan ve 7 Mayıs tarihleri arasında açar. Bölgenin kendine has farklı dönemlerde çiçek açan bitkileri de mevcuttur.

Toplam sıcaklıklar bitki yetiştiriciliğinde gerek çeşit seçimi gerekse çiçeklerdeki döllenme için önem arz etmektedir. Bu yüzden bu verilerin bilinmesi tarımsal üretim için çiftçilere rehber olacaktır.

Hüyük Bölgesi İçin Yetiştirme Derecesi Günleri

Kaynak : <https://tr.weatherspark.com> (Erişim:05.05.2022)

III. HÜYÜK'TE BİTKİSEL ÜRETİM

İlçede tarım, ilçenin geçmişiyle özdeşleşmiştir. Dünya üzerinde yerleşik hayatın başlamasıyla beraber tarım gelişmeye başlamıştır. Bölgenin bilinen tarihinde, önce geçimlik tarım daha sonra tarıma dayalı sanayi kendine özgü olarak gelişmiş ve varlığını sürdürmeye devam etmektedir. İlçe sınırları içinde arazi yapısının ve rakımın farklılığı tarımsal uğraşı ve üretim desenine etki etmiştir. Göl kenarına sınırı bulunan Budak, Kırelî, Selki, Tolca, Köşk vb. mahallelerdeki ova görünümlü alanlarda buğday, şeker pancarı, haşhaş vb. tarla bitkileri yetiştirilirken daha kuzeye yani gölden daha yukarılara çıkıldıkça meyvecilik ve hayvancılık görülmeye başlanmıştır. Örneğin Değirmenaltı, Çavuş ve Pınarbaşı gibi bazı mahallelerinin arazilerinde meyvecilik adına kayda değer çeşit ve türlere rastlamak mümkündür.

Bu konuya kısaca değinmek gerekirse, bölgenin gen kaynağı olma açısından önem arz ettiği görülebilir. Şöyle ki 1970'li ve 1980'li yıllarda Değirmenaltı Mahallesi arazilerinde Mayıs sonu ve Temmuz ortasına kadar kiraz bulma şansı vardı. Bu kiraz çeşitlerinin yerel adlarını şu şekilde sıralayabiliriz; Sarı kiraz, Ember sarı, Tatlısarı, Zıvarık (Hüyük) kirazı, Karabal, Demir kiraz, Kuşburnu kiraz, Bursa kirazı, Sarı alaca vb. Yine bademde yetiştiriciliğinde ilçenin hemen hemen her bölgesinde kendine has özellikte farklı çeşitlere rastlamak mümkündür. Ayrıca Değirmenaltı, Çavuş ve İlimen civarında bölgeye has farklı özellikte çok çeşitli ceviz ağaçlarına rastlanabilir. Hatta bazı cevizlerde apomiksi (kendine dölleme) denilen ve istenilen bu özellik yüksek orandadır. Yine ilçe merkezi ve Değirmenaltı, Çavuş, İlimen, Suludere, Başlamış, Burunsuz gibi mahallelerde eskiden ekonomik üretimi olan fakat son zamanlarda bireysel ihtiyacı karşılayacak şekilde yapılan, bölgedeki tarihi çok eski bağcılık mevcuttur. Bağlarda da yöresel denilebilecek ve gen kaynağı sayılabilecek çeşitler (Büzgülü, Akıraz, Vezir Parmağı, Kızıl Üzüm vb.) mevcuttur. Bu açıdan ilçede genetik tarama yapılmasına ve gen kaynağı niteliğindeki tür ve çeşitlerin ilçe adına tescil edilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Yine ilçede yüksek bölgelerde Başlamış, Burunsuz, Çamlıca gibi mahallelerde küçükbaş hayvancılık daha fazla görülürken daha aşağılara göle doğru inildikçe büyükbaş hayvancılık biraz daha ağırlık kazanmaktadır. İlçede göl kenarında ise balıkçılık yine geçim kaynağı olmuş hatta sanayisi oluşmuştur. Balıkçılık Türkiye adına ilçeden yapılan ihraç kalemleri arasında yer almıştır.

Yine ilçe sınırları içinde iki ayrı bölgede sıcak su kaynağı görünse de bu kaynaklardan tarım adına faydalanma imkânları elde edilememiş ancak kaplıca olarak değerlendirilmiştir.

İlçenin tarihinde tarıma dayalı sanayi büyük yer almış fakat gelişmelere ayak uyduramamışlardır. Bunları örneklendirirsek; Değirmenaltı yani eski adı Zıvarık'ta, ismini de aldığı 6 adet su ile çalışan un değirmeni var iken şu anda kalıntılarına bile rastlamak çok zordur. Yine Çavuş'ta, Köşk'te ve Kırelî'de haşhaş yağı çıkarma atölyesi, Mutlu'da demirci atölyesi, Başlamış, Suludere ve Budak'ta halı dokuma atölye-

si, Mutlu, Görünmez ve Budak'ta hasır dokuma tezgâhları, hemen hemen üzüm yetişen her yerleşim alanında pekmez yapımı için Çaraşlar varken şimdi faaliyette kalan yok denecek kadar sembolik değerdedirler.

Son yıllardaki yaşanan iklim değişiklikleri, değişen tüketim alışkanlıkları ve üretim ile pazarlama stratejilerinin değişkenlik göstermesiyle birlikte ilçede de tarımsal üretimde de değişiklikler başlamıştır. Kuru tarım yerine sulu tarıma geçiş çabası başlamıştır. Üretim çeşitliliğinde ise coğrafi yapının ve bu yapıdan kaynaklanan arazi büyüklüğünün kısıtlanması nedeniyle katma değeri yüksek ürünlere; şeker pancarı, haşhaş, lavanta ve çilek gibi ürünlere yönelimi artırmıştır. Üretim desenindeki bu değişiklikten en büyük payı Çilek almaktadır.

Konya İl Tarım Müdürlüğü'nün 2019 yılında hazırladığı raporda, ilçede 2018 yılı itibarıyla 41.087 dekar Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı, 592.250 dekar nadas alanı, 1.600 dekar sebze alanı ve 154.820 dekar Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin alanlarının olduğu belirtilmiştir. Yıllar itibarıyla üretim alanları incelendiğinde meyve alanları artarken nadas alanlarında azalış yaşanmıştır.

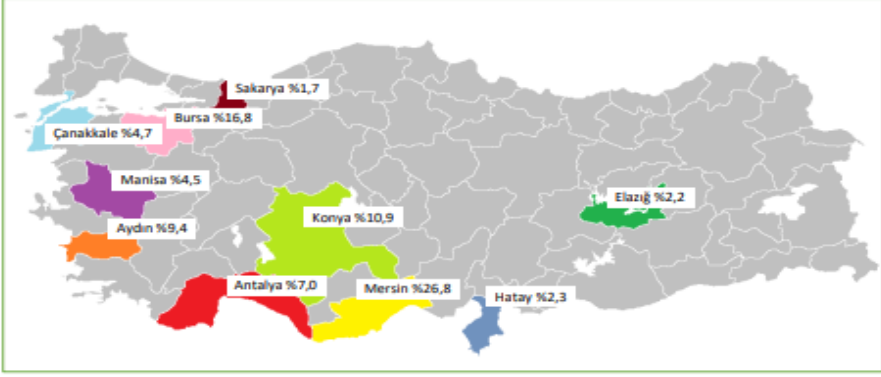
İlçede çilek yetiştiriciliğinin tarihi diğer ürünler kadar eski değildir. Bu meyvenin üretimi ilçede yerli çeşit ve klasik üretim olarak 1990'lı yıllarda başlar. Esas kırılma noktası 2006-2007 yıllarıdır. Bu yıllarda Değirmenaltı'nda (Zıvanık) sulama sorununa çözüm olarak basınçlı sulama sistemine geçiş çabası, beraberinde modern çilek üretimine geçilmesini de getirmiştir. O yıllarda hazırlanan proje Konya İl Özel İdare tarafından desteklenmiş ve proje uygulamaya konulmuştur. Köy halkı ve dönemin köy muhtarı Adem Çelik ve ileri gelenleri tarafından büyük özveri ile çilek üretime kazandırılmıştır. Burada gerek tarım teşkilatı gerek Konya İl Özel İdare çalışanları ile bölge insanı olan siyasi, bürokrat ve akademisyenlerin de büyük gayreti ile literatüre geçen ve bölgesel anlamda kırsal kalkınma ile gelişmeye güzel bir örnek teşkil eden tarımsal üretim modeli ve başlangıcı olmuştur.

Bölgede yetişen çilek kendine has tadı ve aromasıyla Ülke geneline ün salmıştır. Bunun üzerine Hüyük Belediyesi ile İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü öncülüğünde Hüyük Çileği, 13.04.2021 tarihinde Türk Patent ve Marka Kurumu'ndan Coğrafi İşaret Tescil Belgesi alarak ismini taçlandırmıştır.

IV. TÜRKİYE'DE, KONYA VE HÜYÜK'TE ÇİLEK ÜRETİMİ

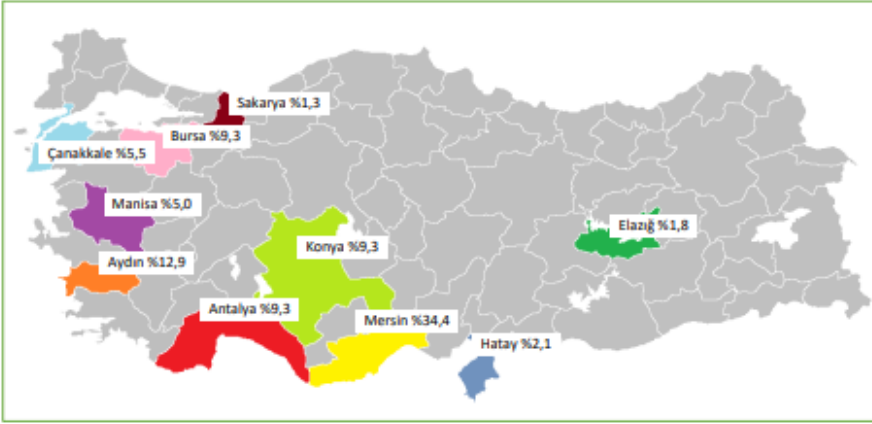
A. Türkiye'de Çilek Üretimi

Tarım Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Ocak 2022 çilek raporuna göre; Türkiye 2020 yılında çilek yetiştirilen 180 bin da toplu meyvelik alanı varlığına sahiptir. Bu alan incelendiğinde; %26,8'lik paya sahip olan Mersin 48 bin dekar ile birinci, Bursa 30 bin dekar ile ikinci, Konya ise 20 bin dekar ile üçüncü sırada yer almaktadır. Çilek üretim alanları 2020 yılında, 2016 yılına oranla %16,5 civarında artmıştır. Toplam çilek alanı 2020 yılında, 2019 yılına göre %11,7 oranında artış göstermiştir. Üretim alanlarındaki artışa bağlı olarak üretimde miktarı da artmıştır.

Kaynak: Tarım Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı

Yine aynı raporda 2020 yılında Türkiye’de yaklaşık 547 bin ton çilek üretimi gerçekleşmiştir. Mersin 188 bin ton ile birinci, Aydın 68 bin ton ile ikinci, Konya ise 51 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. 2020 yılında bir önceki yıla oranla üretim miktarı Mersin’de %11,6, Aydın’da %0,4, Konya’da ise %17,2 oranında artmıştır.

Kaynak: Tarım Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı

Türkiye’de TÜİK verilerine göre her geçen gün sanayisi ve kullanım alanı arttıkça gerek çilek üretim alanı gerekse çilek üretim miktarı artmıştır.

Türkiye ve Konya'da çilek üretimi

Yıllar	Alan (dekar)	Üretim (ton)
2004	97 500	155 000
2005	100 000	200 000
2006	99 851	211 127
2007	109 545	250 916
2008	112 785	261 078
2009	121 500	291 996
2010	116 792	299 940
2011	119 670	302 416
2012	127 928	351 834
2013	135 494	372 498
2014	134 234	376 070
2015	141 893	375 800
2016	154 308	415 150
2017	153 918	400 167
2018	161 021	440 968
2019	160 899	486 705
2020	179 777	546 525
2021	186 761	669 195

Kaynak: TÜİK (Erişim 05.05.2022)

B. Konya İlindeki İlçelerin Çilek Ekim Alanları

Konya İlçelerindeki Çilek Ekim Alanı (Dekar)

Yıllar	Ahırılı	Akşehir	Beğşehir	Bozkır	Derbent	Derebucak	Doğanhisar	Ereğli	Hadım	Hüyük	İlgin	Meram	Sarayönü	Selçuklu	Seydişehir	Taşkent	Çumra
2004		1140	100		40		370		60	1420		30		30			
2005		1150	110		10		370		60	1420		40		30		20	
2006		1341	100		10		370		75	1420		100		50		10	
2007		1350	50		20		500		75	1450		100		20	120	5	
2008	20	1350	70	8	20		530		75	1500	20	110		20	220	5	
2009	20	1510	500	15	45		550		75	2200	20	110	20	20	400	10	
2010	20	1510	500	100	45		550	8	125	2000	20	110	30	20	800	10	
2011	22	1515	250	100	50		550	30	125	2000	20	100	12	20	800	10	
2012	22	1520	250	100	50	50	550	30	130	2280	20	100	12	25	800	10	
2013	5	1510	250	100	50	150	750	35	50	2850	50	140	10	25	850	40	
2014	21	1465	250	100	50	200	750	40	45	3000	50	140	10	25	850	45	
2015	21	1470	250	100	370	350	2500	40	45	4000	50	140	10	25	850	45	
2016	20	1670	200	100	410	500	3000	45	45	6500	50	200	10	25	1500	45	
2017	20	2755	200	100	480	500	3000	45	45	7000	70	190	10	25	2200	45	
2018	20	2123	200	100	480	550	3000	45		8100	70	200	10	5	2500	45	
2019	20	2123	200	156	540	550	3200	45		8200	70	180	10	10	2700	45	
2020	20	2073	205	134	540	500	3200	45	27	8220	250	180	10	22	4000	45	35
2021	20	2140	250	134	540	600	3300	45	28	7400	350	182	13	22	5000	45	35

Kaynak: TÜİK (Erişim 05.05.2022)

Hüyük'teki çilek üretiminin yıllar itibarı ile ilçeler bazındaki durumuna bakılacak olursa; ilçenin çilekle ilgili her alanda hatırı sayılır bir yeri vardır. Ekim alanı bakımından 2020 yılında 8.200 dekarla ulaşmış fakat 2021 yılında ise 7.400 dekarla düşmüştür. İlçeyi 5.000 dekarla Seydişehir 3.300 dekarla Doğanhisar takip etmektedir.

C. Konya İlçeleri Çilek Üretim Miktarı Konya İlçeleri Çilek Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Ahırılı	Alşehir	Boysehir	Bozkır	Berbert	Derebucak	Doğanhisar	Eregli	Hadim	Hüyük	İlgin	Meram	Sarayönü	Sarıçuklu	Seydişehir	Taşkent	Çumra
2004		798	30		4		296		45	710		24		24			
2005		863	77		10		296		45	1065		32		24			15
2006		1073	80		10		296		53	1420		80		40			6
2007		1080	50		40		600		53	2175		80		16	30		13
2008	3	1080	70	16	40		636		53	2250	20	88		16	110		13
2009	40	982	2000	38	90		825		3	6600	20	88	1	16	200		20
2010	40	906	2000	250	90		825	16	100	6000	20	88	120	16	480		20
2011	26	833	500	250	100		825	60	100	6000	20	200	43	16	480		20
2012	24	1672	500	225	100	175	825	60	104	6400	20	200	43	20	640		15
2013	5	1337	492	221	98	517	1107	69	39	9814	74	275	35	20	753		59
2014	21	1282	500	150	25	700	1125	77	34	12570	75	280	30	20	765		68
2015	21	1323	500	150	185	1225	3750	77	34	16000	75	280	30	20	765		68
2016	27	2234	364	137	187	1594	4100	79	33	17172	68	328	27	18	2050		62
2017	30	4133	400	150	240	1750	4098	90	34	22750	105	380	25	19	3300		62
2018	30	3928	600	150	960	1650	4098	90		26325	105	400	25	4	3750		62
2019	30	4246	600	234	1080	1650	4384	90		26650	105	360	25	8	4050		62
2020	30	4146	615	201	1134	1500	6400	90	14	27123	375	360	25	18	8800	59	175
2021	30	4494	750	174	999	1800	8250	90	14	24420	525	342	29	18	8500	59	172

Kaynak: TÜİK (Erişim 05.05.2022)

Üretim miktarı bakımından da Konya ilçeleri arasında yaklaşık 25.000 tonla Hüyük uzak ara öndedir. İlçeyi 8.500 tonla Seydişehir, ardından 8.250 tonla Doğanhisar takip etmektedir. Çumra ilçesinin ise son iki yılda çilek üretimine başladığı görülmektedir. Bölgede hatırı sayılır bir çilek üretimi olmasına rağmen sanayisi oluşmamıştır. Bölgedeki sürdürülebilir tarım açısından büyük ihtiyaçtır.

Ç. Konya İlçeleri Çilekte Verim Konya İlçeleri Çilekte Verim (Kg/Dekar)

Yıllar	Ahırılı	Alşehir	Boysehir	Bozkır	Berbert	Derebucak	Doğanhisar	Eregli	Hadim	Hüyük	İlgin	Meram	Sarayönü	Sarıçuklu	Seydişehir	Taşkent	Çumra
2004		700	300		100		800		750	500		800		800			
2005		750	700		1000		800		750	750		800		800			750
2006		800	800		1000		800		707	1000		800		800			600
2007		800	1000		2000		1200		707	1500		800		800	250		2600
2008	150	800	1000	2000	2000		1200		707	1500	1000	800		800	500		2600
2009	2000	650	4000	2533	2000		1500		40	3000	1000	800	50	800	500		2000
2010	2000	600	4000	2500	2000		1500	2000	800	3000	1000	800	4000	800	600		2000
2011	1182	550	2000	2500	2000		1500	2000	800	3000	1000	2000	3583	800	600		2000
2012	1091	1100	2000	2250	2000	3500	1500	2000	800	2807	1000	2000	3583	800	800		1500
2013	1000	885	1968	2210	1960	3447	1476	1971	780	3444	1480	1964	3500	800	886		1475
2014	1000	875	2000	1500	500	3500	1500	1925	756	4190	1500	2000	3000	800	900		1511
2015	1000	900	2000	1500	500	3500	1500	1925	756	4000	1500	2000	3000	800	900		1511
2016	1350	1338	1820	1370	456	3188	1367	1756	733	2642	1360	1640	2700	720	1367		1378
2017	1500	1500	2000	1500	500	3500	1366	2000	756	3250	1500	2000	2500	760	1500		1378
2018	1500	1850	3000	1500	2000	3000	1366	2000		3250	1500	2000	2500	800	1500		1378
2019	1500	2000	3000	1500	2000	3000	1370	2000		3250	1500	2000	2500	800	1500		1378
2020	1500	2000	3000	1500	2100	3000	2000	2000	519	3300	1500	2000	2500	818	2200	1311	5000
2021	1500	2100	3000	1299	1800	3000	2500	2000	500	3300	1500	1879	2231	818	1700	1311	4914

Kaynak: TÜİK (Erişim 05.05.2022)

Verimlilik açısından da incelendiğinde İlçenin çiftçilerinin bilinçli ve verimli bir üretim yaptıkları izlenmekteyken yakından bakıldığında çilek üretimi özelinde bazı sorunları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Son yıllarda mevcut tesislerin yaşlanması ve kuraklığında etkisiyle verimde bir düşüş söz konusudur. Bu açıdan

incelendiğinde ilk sırayı dekara 5.000 kg/da ile Çumra alırken, İlçemiz dekara 3.300 kg/da ile ikinci, Derebucak ise 3.000 kg/da ile üçüncü sırayı almaktadır.

V. ÇİLEK BİTKİSİNİN ÖNEMİ

Son yıllarda dünya üzerindeki değişen iklim şartları, gelişen gıda sektörü ve artan nüfusun gıda güvenliği ve güvencesi tarımsal üretime, tarımsal ürünlere ve tarıma dayalı sanayiye ilgiyi artırmıştır. Gıda ve gıdadaki kullanım alanı bakımından bazı bitkiler ön plana çıkmıştır. Bu bitkilerden biride çilektir. Çileğin iklimsel ve besin değeri bazı özellikleri bakımından önemi şu şekilde sıralanabilir;

Çilek çok geniş ekolojik sınırlarda yetişebilmektedir. Ekvatordan -51 °C'de Alaska'ya kadar alanda tabi florada da çilek görülebilir. Çilek ılıman iklimlerde verimli ve kaliteli olarak yetişir.

Hoş kokulu, lezzetli, güzel görünümlü sevilerek yenen güzel damak tadı oluşturan bir meyvedir.

Gıda sanayisinin vazgeçilmez meyvesidir. Reçel, marmelat ve pasta gibi yiyecek yapımında, Alkollü ve alkolsüz genel gruptaki çoğu içeceklerin renklendirilmesi, kokulandırılması ve aromalandırılmasında kullanılır.

Tarımında her yaşta insan çalışabilir.

Yetiştirilmesi kolay olduğu için hobi olarak ta kolayca yetiştirilebilmektedir.

Yetiştirme periyodu boyunca uzun süre üzerinde meyve verdiği için çiftçi ve tarım işletmelerine uzun vadeli sıcak para akışı sağlar.

Çok yıllık bitki olduğu için tesis yılı haricinde girdi ve işçilik azdır.

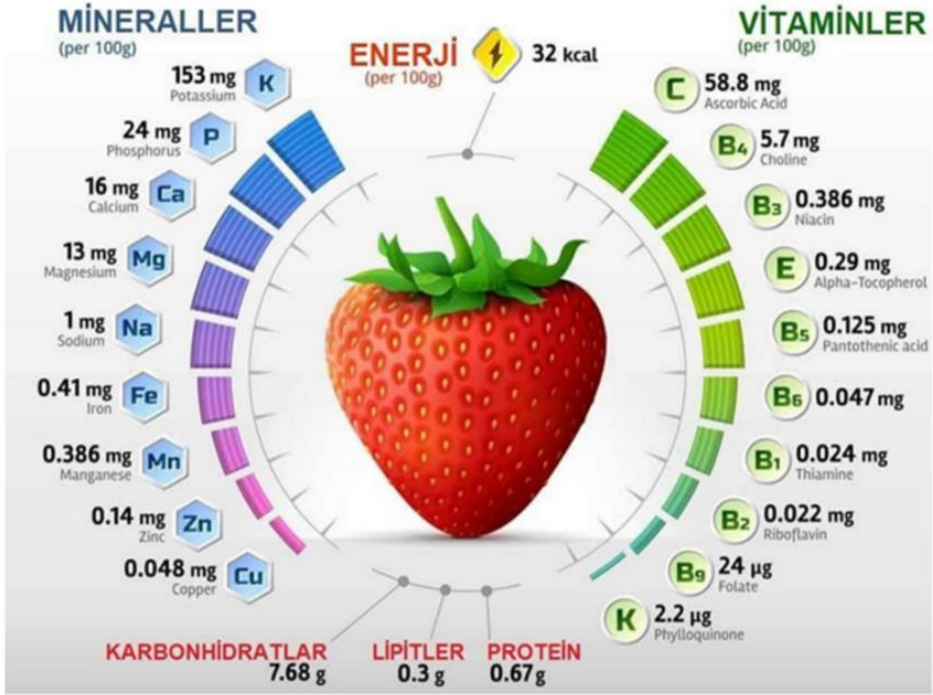
A. Çilek Meyvesinin Besin İçeriği**100 gram olgun çilek meyvesinin içerdiği besin öğeleri ve miktarları (amonyous 2005)**

Besin İçeriği	Birimi	Miktarı
Su	g	90,95
Enerji	kcal	32
Enerji	kJ	136
Protein	g	0,67
Toplam Yağ	g	0,3
Karbonhidrat	g	7,68
Lif	g	2
Kül	g	0,4
Mineraller		
Kalsiyum (Ca)	mg	16
Demir (Fe)	mg	0,42
Magnezyum (Mg)	mg	13
Fosfor (P)	mg	24
Potasyum (K)	mg	153
Sodyum (Na)	mg	1
Çinko (Zn)	mg	0,14
Bakır (Cu)	mg	0,048
Manganez (Mn)	mg	0,39
Selenyum (Se)	mg	0,4
Vitaminler		
Vitamin C Ascorbik Asit	mg	58,8
Thiamin	mg	0,024
Riboflavin	mg	0,022
Niacin	mg	0,386
Pantothenic Acid	mg	0,125
Vitamin B-6	mg	0,047
Folik Asit	µg	24
Vitamin B-12	µg	0
Vitamin A-IU	IU	12
Vitamin A-RE	µg RE	1
Vitamin E	Mg ATE	0,29
Vitamin -K	µg	2,2

Besin İçeriği	Birimi	Miktarı
Yağlar		
Doymuş Yağ Asitleri	g	0,015
16:0	g	0,012
18:0	g	0,003
Yağ Asitleri, Tekli Doymuş	g	0,043
16:1	g	0,001
18:1	g	0,042
Yağ Asitleri, Çoklu Doymuş	g	0,155
16:2	g	0,09
18:3	g	0,065
Kolesterol	mg	0
Phytosteroller	mg	12
Amino Asitler		
Tryptophan	g	0,008
Threonine	g	0,02
Isoleucine	g	0,016
Leucine	g	0,034
Lysine	g	0,026
Methionine	g	0,02
Cystine	g	0,006
Phnylalanine	g	0,019
Tyrosine	g	0,022
Valine	g	0,019
Arginine	g	0,028
Histidine	g	0,012
Alanine	g	0,033
Aspartic Acid	g	0,149
Glutamic Acid	g	0,098
Glycine	g	0,026
Proline	g	0,02
Serine	g	0,025

Kaynak: Yılmaz Haldun 2009

Shutterstock-2021 göre çilek meyvesi besin içeriği.

Kaynak; Antalya tarım orman il müdürlüğü çilek çalıştayı-2021

B. Çileğin Sağlık Açısından Faydaları

Yaz aylarının en gözde meyvelerinden olan çileğin faydalarını saymakla bitmez. Gerek meyvesi gerek yaprakları ve gerekse gövdesinin farklı faydalarının olduğu değişik kaynaklarda yer almaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir;

- Çilek meyveleri diyet menülerinde tavsiye edilebilir. Çünkü vitaminler, fenolik bileşikler, organik asitler bakımından oldukça zengindir. Fakat enerji, protein, yağ ve karbonhidratlarca oldukça fakirdir. Çileğin taze meyvelerinden elde edilen şerbet diyet içeceği olarak değerlendirilebilir.
- Halk arasında C vitamini kaynağı olarak bilinen narenciye türlerinden daha fazla C vitaminine sahiptir.
- Çilek meyvesinin ellagiç asit açısından zengin olması önemlidir. Çünkü bu asidin anti kanserojen etkilere sahip olduğu belirlenmiştir. Yine bu asidin anti oksidant, anti viral ve anti bakteriyel etkilerinin de olduğu tespit edilmiştir.
- Çilek meyvesinin fenolik bileşikler içeriği nedeni ile bağışıklık sistemi üzerine olumlu etkinin yanı sıra iltihap oluşumunu da engellediği tespit edilmiştir. (Y. Hüdayi-2009).
- Yine başka bir tıbbi kurum tarafından çilek meyvelerinin faydaları şu şekilde belirlenmiştir (Centralhospital.com-05.05.2022);
- Kanı temizler.

- Sakinleştirici etkiye sahiptir, stresi azaltır.
- Ağız kokusunu giderip, diş etlerini güçlendirir.
- Romatizma ve karaciğer rahatsızlıklarına iyi gelir.
- Bağırsak kurtlarının dökülmesine yardımcı olur.
- Cildi nemlendirip taze bir görüntü kazandırır.
- İdrar söktürücü özelliği vardır.

C. Çileğin Sağlık Açısından Görülebilecek Olumsuzlukları

Çilek bitkisi ve meyveleri bazı kişiler için alerjik sorunlara neden olabilir. Her yaş grubundan insanda alerjik reaksiyon görülebilir. Alerji belirtilerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Deride değişik büyüklükte kabarıklıklar oluşabilir ya da kaşıntı yapabilir.
- Vücudumuzun hassas bölgelerinde boyunda, kasıkta ve göğüs bölgelerinde döküntüler olabilir.
- Çilek alerjisi konusunda İsveç'te yapılan çalışmalarda, çileğe kırmızı rengi veren bir proteinin alerjiye sebep olduğu tespit edilmiş ve beyaz renkte çilek geliştirme çalışmaları yapılmıştır.
- Çilek meyvesi içerdiği C vitamini ve oksalat nedeniyle böbrek taşı sorunu olanlar için olumsuz etki yapabilir. Oksalat maddesinin vücut sıvısında aşırı birikimi olursa kristalleşebilir ve sağlık sorunlarına neden olur. Normal olarak insan vücudunda oksalat mevcuttur. Fakat bazı insanlarda fazla oksalat artışı böbreklerde ve safra kesesinde kristalleşmeye sebep olup kanalları tıkamaya kadar gidebilir.
- Yine çileklerin her türlü zararlıya karşı kimyasal ilaçla ilaçlanması sonucu ilaç bitkinin bünyesinden atılmamışsa ve hasat ile ilaçlama arasında yeterli süreye dikkat edilmemişse tarım ilaçlarının olumsuz etkileri görülebilir. Tarım ilacı kalıntısı her tür sebze ve meyvede olduğu gibi çilekte de problem oluşturur.
- Ayrıca çilek meyvesi guatrojen besinler arasında gösterilmiştir. Normal şartlarda çilek guatra neden olmaz. Ancak troid bezi ile ilgili sorunları olan ya da hassasiyeti bulunan kişilerin çilek tüketiminde ölçülü olmalarında fayda vardır. (H. Yılmaz 2009).

VI. ÇİLEK BİTKİSİNİN EKOLOJİK İSTEKLERİ

İlçenin iklimsel ve coğrafik özelliklerine yukarıda değinilmeye çalışılmıştır. Şimdi de ilçe tarımı ve ekonomisinde büyük öneme sahip olan çilek bitkisinin ekolojik isteklerine değinmekte fayda vardır.

Çilek bitkisi doğal olarak çok geniş bir yetişme alanına sahiptir. Fakat ıslah edilmiş kültüre alınmış çeşitlerin daha verimli olduğu uygun iklim, toprak ve coğrafik özellikler vardır.

Mevcut kültür altı çilek üretiminin çoğunluğu 28° ile 60° enlemler arasında yer alan ılıman ve Akdeniz iklim yapısına benzeyen bölgelerde yapılmaktadır. Bu bölgelerde

genellikle temmuz ayındaki ortalama sıcaklık 15 °C ile 40 °C arasında değişir. Ocak ayındaki kış sıcaklıkları ise ortalama 10 °C ile -40 °C arasında değişiklik gösterir.

Çilek bitkisindeki farklılık diğer bitkilerde olduğu gibi üretim ve gelişim çeşidinin sahip olduğu genetik (köklerin, çiçek salkımının oluşması, meyvelerin olgunlaşması vb.) özelliklerden kaynaklanır. Fakat bu özelliklerin gelişmesi ise çoğunlukla ekolojik şartlara (sıcaklık, ışık yoğunluğu vb.) bağlıdır.

Türkiye’de ise hemen hemen her bölgede yetişebilir. Ancak çok soğuk ve çok sıcak bölgelerde bazı olumsuzluklar yaşanabilir. Genellikle sıcaklığın -10°C’nin altına düştüğü bölgelerde koruyucu önlemler alınmalıdır. Aksi takdirde kökler, kök boğazı ve kök boğazındaki çiçek taslakları zarar görebilir. Aşırı sıcaklarda ise bitkinin stomaları yaprağın üst yüzeyinde ve diğer bitkilere oranla çok büyük olduğundan dolayı aşırı su kaybı yaşanabilir. Çiçeklerin oluşumunda şekil bozukluğu vb. olumsuzluklar görülebilir.

Hüyük bölgesi yetiştiricileri için rehber olmak amacı ile, bitki yaşamını direkt etkileyen ekolojik etmenleri çilek açısından değerlendirmek faydalı olacaktır.

A. Toprak İstekleri

Bütün bitkilerde olduğu gibi çilek bitkisinde de toprak pH’sı bitki beslemedeki önemli etkenlerden biridir. Çilek, genellikle 4 ile 8,5 pH arasındaki topraklarda hayatını sürdürürken yeterli seviyede organik madde varsa 5 ile 7 pH arasında iyi gelişebilir. Fakat en ideal topraklar 6-6,5 arasında pH ya sahip topraklardır. Yeni tesis kurulmadan önce mutlaka toprak analizi yaptırılmalı ve pH’nın durumuna göre bitki için ideal ortam sağlanmaya çalışılmalıdır. Eğer toprak pH’sı düşük yani asidikse toprak kireci kullanılarak yükseltilmeli eğer toprak pH’sı yüksek yani bazikse düşürmek için farklı uygulamalar yapılmalıdır. Örneğin gübre uygulamasında amonyum sülfat ya da üre kullanılabilir.

Bazı çilek çeşitleri toprak pH’sına çok hassastır. Örneğin toprak kireçli ve pH yüksekse bitkide kloroz görülebilir. Bazı besin elementlerini bitki alamayabilir ve besin elementi bozuklukları belirtileri gösterir.

Çilek bitkisi killi topraklardan kumlu, çakıllı topraklara kadar geniş yelpazedeki toprak tiplerinde yetişebilir. Ancak yüzlek köklü bir bitki olması nedeni ile drenajı iyi organik maddesi yüksek kumlu topraklarda iyi sonuç verir. Ağır killi ve aşırı nemli topraklarda meyvelerin gelişiminde gecikmeler yaşanabilir. Bu tip topraklar ağır gübresi veya tatlı su kumlarıyla desteklenebilir.

Çilek bitkisinin kökleri suya karşı çok hassastır. Çok kısa sürede bile su içinde kalmaları köklerinin zarar görmesine sebep olur. Çiçeklerin genelde belirli yükseklikte (yaklaşık 20 cm) sırta dikilmesinin sebebi budur. Köklerin havasız kalmaması ve zarar görmemesi için ağır sulamadan kaçınılmalı düzenli ve kısa aralıklarla sulanmalıdır.

Daha önceki yıllarda çilek yetiştirilmiş arazilerde yeni tesis düşünülüyorsa bu alanda mutlaka fümigasyon yapılmalıdır. Aksi takdirde toprak kökenli hastalıklar aşırı zarar verebilir. Bunun yanı sıra dikilecek fideler mantari hastalıklara karşı ilaçlanmalıdır.

Çilek bitkisi toprak tuzluluğuna en hassas bitkilerden biridir. 2 mmhos/cm den daha çok iletkenliğe sahip ya da 960 ppm den fazla suda çözünebilir tuz içeren topraklarda bitki olumsuz etkilenmeye başlar. Bu yüzden toprak ve sulama suyunun analizi mutlaka yaptırılmalıdır ve değer aralıklarına dikkat edilmelidir. Çok yıllık bitki olmasından nedeniyle dönemsel olarak bu analizlerin tekrarlanmasında fayda vardır. İstenmeyen yönde değişiklikler olursa olumsuzlukların giderilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

B. Sıcaklık

Çilek bitkisinin doğal formunda olanlara kış sıcaklıklarının -51°C 'ye düştüğü orta Alaska'da ve $+46^{\circ}\text{C}$ ulaştığı Kaliforniya'da rastlamak mümkündür.

İlkbaharda hava sıcaklıkları 0°C 'nin üzerine çıktığında bitkide gelişme başlar. Hava sıcaklığı 5°C 'nin altında bitkinin gelişmesi yavaşlar ve -10°C altında da ciddi derecede zarar görebilir. Bu sıcaklığa düştüğü zaman bitkileri koruyucu tedbir alınmasında fayda bulunmaktadır.

Çilek bitkisi optimum olarak 20 ile 25°C arasında gelişir. Gece gündüz sıcaklık farkının ise 5 ile 7°C olması idealdir. Çilek çiçekleri sıcaklık süresine bağlı kalmakla beraber -2°C 'de zarar görür. Bu sebepten dolayı ilkbahardaki erkenci ve sonbahardaki geçici çiçeklerin korunmaya ihtiyacı olabilir. Özellikle ilk çiçeklenme dönemindeki çiçekler ve oluşan meyveler daha verimli ve kalitelidir. Bu yüzden erken ilkbahardaki çiçekler ve meyvelerin korunması önemlidir.

C. Gün Uzunluğu

Bitkiler genellikle fonksiyonlarını yerine getirmek için belirli bir süre ışıklanmaya ihtiyaç duyarlar. Çilek bitkisini ışıklanma süresine göre üç gruba ayırabiliriz;

Kısa gün bitkileri; günlük 10 ile 14 saat arasında ışığa ihtiyaç duyarlar.

a) **Uzun gün bitkileri;** günlük 14 ile 16 saat arasında ışığa ihtiyaç duyarlar.

b) **Nötr gün bitkileri;** bu tür bitkiler gün uzunluğuna duysız bitkilerdir.

Bitkiler yeterli ışığı alamazsa bulunduğu bölgeye adapte olamaz ve fonksiyonlarında aksaklıklar yaşanabilir.

Genelde bitkilerin çiçek tomurcuğunun ışık süresine verdiği tepki o bitkinin gün uzunluğunu belirler. Eğer kısa gün yada uzun gün ışık süresine uymadan çiçek tomurcuğu veriyorsa nötr gün bitkisidir.

Ticari olarak çilek yetiştiriciliğinde uzun gün çeşitleri pek tercih edilmez. Genelde kısa gün çeşitleri tercih edilirken çok az sayıda da olsa gün nötr çeşitlerde kullanılmaktadır.

Çilek bitkisinde kol oluşumu uzun gün şartlarında gerçekleşir. Kısa gün bitkileri eğer uzun gün şartlarında yetişiyorsa yani o periyoda girdiklerinde eğer sıcaklıkta

uygunsa yaprak koltuklarındaki çiçek tomurcukları kol oluşumunu sağlayacak tomurcuklara dönüşürler. Kısaca günler uzadıkça ve sıcaklar arttıkça kol tomurcukları artarken günler kısaldıkça ve hava soğudukça çiçek tomurcukları artmaktadır.

Verimliliği doğrudan etkileyen gövdenin kardeşlenmesi kısa gün şartlarında oluşur. Bu şartlar ne kadar uzun sürerse kardeşlenme dolayısıyla verimde o kadar artar.

Ç. Donlar

Tüm bitkilerde olduğu gibi ilkbahar son donları ile sonbahar ilk donları çilek içinde çok önemlidir. Kış aylarındaki donlar bitkilerin dinlenme periyotunda olmasından dolayı fazla etkili olmaz. Fakat ilkbahar son donları yeni dikimlerde fide gelişimini, eski dikimlerde ise ilk çiçekleri ya da yeni oluşan meyveleri olumsuz etkiler. Çileklerde çiçekler kademeli açar buda beraberinde kademeli meyve oluşumunu ve kademeli hasatı getirir. Aslında bu durum meyve oluşumun olumsuz hava şartlarından etkilenmesinde bir avantajdır.

İlk açan çiçeklerden oluşan meyveler her zaman en iri, albenisi en iyi ve en kaliteli olanlardır. Hasat sayısı arttıkça ve bitki yaşlandıkça meyve iriliği beslenmeye bağlı olarak küçülür.

Daha öncede bahsedildiği gibi çiçek tomurcukları ve çiçek oluşumu kısa gün ve serin hava şartlarında daha fazladır. Bu dönemde gelecek normalin altındaki düşük sıcaklıklar bu durumu olumsuz etkiler. Bitkinin kışa hazırlıksız yakalanmasına sebep olabilir. Bölgesel olarak sonbahar donlarının yaklaştığı dönemlerde aşırı sulama ve gübrelemeden kaçınılmalıdır. Çünkü suyu ve gübreyi bulan bitki hızlı gelişmeye devam eder. Bu durumdaki bitkiler fazla zarar görürken dinlenme periyoduna giren ya da girmeye hazırlanan bitkilerde zarar daha az olur.

D. Sisler

Hava neminin yoğunlaşması sonucu oluşan sisler çilek bitkisinde çiçeklenme döneminde olumsuz etki yapar. Sis çiçeklerdeki polenlerin taşınmasını ya da döllenmeyi olumsuz etkiler. Bu dönemde polinizasyonu sağlayan arı ve böceklerin hareketi kısıtlanabilir. Bu yüzden meyvelerde şekil bozuklukları görülebilir.

Sisli hava meyve oluşumuna denk gelirse meyvelerin olgunlaşmasını geciktirdiği gibi meyve renklerine de olumsuz etki eder. Burada sisli geçen süre önemlidir. Kısa süreli sislerde sis zararından fazla söz edilemez.

E. Rüzgârlar

Çilek bitkisi kısa boylu ve otsu bir yapıya sahip olduğundan rüzgârların mekanik etkisinden fazla söz edilemez. Ancak uzun süren ve hızlı esen rüzgârlarda mekanik olumsuzluklar görülebilir. Yine toprak yapısına ve arazinin korunaklılığına bağlı olarak topraktaki buharlaşmayı artırabilir. Bu durumda bitkinin susuz kalmasına neden olabilir.

Aşırı olmamak şartıyla hafif esen rüzgârlar polinizasyona olumlu etki sağlarken bitkinin havalanmasına da katkıda bulunur. Buda bazı mantar sporlarının üremesini

durdururken, bazı hastalıklarında yayılmasına engel olur. Rüzgâr, olumsuz çevre şartları nedeniyle bitki ve meyve üzerindeki toz, nem vb. şeylerin bitkiden uzaklaşmasını sağlayabilir.

Aşırı rüzgâr alan bölgelere çilek tesis edilmemelidir. Eğer tesis edilecekse de hakim rüzgar yönünde bitkiye gölge oluşturmayacak şekilde rüzgar kıranlar konmalıdır.

F. Dolular

Doluların her bitkide olduğu gibi çilek bitkisinde de mekanik ve fizyolojik zarar verme riski vardır. Çilekler otsu bitkiler ve geniş yapraklı olmalarından dolayı dolu zararının olmasına daha açıktırlar. Dolunun fiziksel durumu ve süresi gerek yaprakların yırtılmasına, çiçeklerin, meyvelerin kopmasına ya da meyvelerin zarar görmesine neden olabilir.

Zarar gören yapraklar ve diğer bitki parçaları hastalıklara açık ve savunmasız durumda olabilir. Bitki zararı azaltmak ve kendini toparlamak için enerjisini bu yönde harcar buda verim ve kaliteyi düşürür. Zarar gören meyvelerin pazar değeri de düşer.

Dolular sadece fiziksel değil fizyolojik olarak da zarar verebilirler. Bitki çevresinde hava sıcaklığına etki eder. Kardeşlenme ve tomurcuk oluşumuna etki eder.

G. Tesisin Yeri ve Yönü

Çilek her ne kadar farklı yüksekliklerde yetiştirme özelliğine sahip olsa da deniz seviyesinden 800 metreye kadar olan bölümlerde daha iyi performans gösterir. Yükseklik arttıkça bitki bodurlaşır ve meyvelerin olgunlaşması gecikir.

Farklı yükseklikte yetiştiriliyor olması, meyve sezonunun uzun olmasına ve pazarda uzun süre meyve bulunmasına neden olur. Yükseklik arttıkça çiçek açması gecikirken oluşan meyvelerin hücre yapısı sıkılaşır ve küçülür.

Yine yükseklerde çıkıldıkça kısa gün özelliği daha belirginleşir ve meyve tomurcukları oluşum meyli daha fazladır. Bu sebepten ötürü yayla koşullarındaki üretilen fideler ova şartlarında yetiştirilen fidelerden daha avantajlıdır.

Yeni tesis yapılacak arazinin %2-3 eğimli olmasında fayda vardır. Bu eğimdeki arazilerde hava sirkülasyonu kolay olup drenaj problemi aza inmiş olur. Taban ve düz arazilerde taban suyu problemi yaşanırken aşırı meyilli yerlerde ise erozyon ve sulama problemi yaşanır.

Ayrıca diğer taraftan yön seçimi de büyük önem arz etmektedir. Güneye bakan arazilerde bitkiler ilkbaharda daha erken gelişmeye başlar. Bu durum erkencilik sağlarken beraberinde ilkbahar son donlarına yakalanma riskini getirir. Kuzeye bakan arazilerde bitki gelişimi güneye göre geç başlarken bu seferde sonbahar ilk donlarına yakalanma riski oluşur. Kuzeye bakan araziler geç ısındığından güneydeki bitkilerin meyvelerinden 7 ile 10 gün daha geç olgunlaşır.

Vadi içi, dere yatakları ve akarsuların oluşturduğu alüvyal topraklardan meydana gelen yerler diğer bölgelere göre çilek yetiştiriciliğinde büyük avantaj sağlar.

VII. ÇİLEK'İN MORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ

Daha önceki bölümlerde Hüyük ilçesi ile ilgili tarımsal bazı değerlere değinilmeye çalışılmıştır. Şimdi ise Hüyük tarımı ve ekonomisi için vazgeçilmez bir bitki olan çilek bitkisini, bilinçli bir yetiştiricilik için, bitkisel özelliklerini tanımakta fayda olacaktır.

Zorlu kış şartlarında veya aşırı soğuk bölgelerde soğuk sezonda düşük sıcaklıktan dolayı yaprakları donarak döküldüğü için bu bitkinin her zaman yeşil olmadığı sanılır. Oysa uygun iklim şartlarında her daim yeşil ve çok yıllık bir bitkidir. Üzerinde saçak kökleri, yaprakları, sürgün kolları ve çiçek (meyve) salkımı bulunan merkezi bir ana gövdeye sahiptir. Bu gövdenin değişik kaynaklarda kök gövdesi, gövde, kök boğazı ya da taç bölgesi olarak isimlendirildiğine rastlanabilir.

A. Çilekte Kök ve Kök Sistemi

Çilek yüzlek bir kök sistemine sahiptir. Kök sisteminin yaklaşık %25 ile %50'si yüzeyden ilk 7,5 cm'lik derinlikte yer alır. Geri kalan 25 ile %40'lık kök ise 15 cm'lik derinlikte yer alır. Toprak yapısına ve sulama durumuna göre de geri kalan %10 ve %50 lik kök ise 15 cm den sonraki bölümde yer alır.

Havalanması iyi kumlu topraklarda kökler daha derine iner. Bazı araştırmalarda bazı türlerin kök derinliğinin 1 metreye kadar indiği, toprak ağır ve taban suyu yüksekse kök sisteminin %90'ının ilk 15 cm derinlikte kaldığı tespit edilmiştir.

İlk kökler, ana gövdeden çıkan kollar üzerinden gelişen bitkicinin nemi uygun toprağa değdiği yerde oluşmaya başlar. Burada gelişen kökler bir lif yığını gibi yaklaşık 25-30 arasında ana kök saçaklı bir yapı oluşturur. Bu ana kökler sürgün üzerinde yeni çıkan yaprakların dip kısmına denk gelen gövdeden çıkar. Eğer bu bölge toprakla temas halinde değilse yaprak oluşsa bile kök oluşmayabilir. Bu bölge ilk toprağa değdiği yerde başta 3 adet bir tarafta 3 adet diğer tarafta olmak üzere toplam 6 adet kök oluştuğu gözlenmiştir. Bu yüzden ilk dikim esnasında gövde mutlaka toprağa gömülmelidir. Bitkide ne kadar fazla yaprak varsa o kadar yoğunlukta kök vardır. Ana kökler üzerinde ikincil üçüncül hatta onlarla yüzlerle ifade edilebilecek kökler yer alabilir.

Çilek kökleri çekildiğinde hafif esneyebilir yani esnek bir yapıya sahiptirler. Ancak olumsuz soğuk hava şartlarında esnekliğini kaybedip kırılabilirler. Kış aylarında korumaya ihtiyaç duyabilirler.

Ana kökler oluştuğunda renkleri beyazımsı-sarı ve canlı bir renkte yumuşak bir yapıya sahiptirler. Zaman geçtikçe sertleşip renkleri koyulaşır. Bu süre yaklaşık 2 ay bulur. Kök renkleri bitki sağlığı için ipuçları verir. Köklerdeki canlı ve açık renk bitkinin sağlıklı olduğunu ifade ederken köklerdeki kötü ve alacalı renkler bitki sağlığında problem olduğunu ifade edebilir.

B. Çilekte Gövde

Çilek bitkisinde gövde, ana taç veya kök gövdesi diye de adlandırılmaktadır. Çilek çok yıllık ve otsu bir bitkidir. Yaprakların, sürgünlerin ve meyve salkımlarının çıkış

yeri olması nedeniyle çoğu araştırmacı gerçek bir gövde olarak adlandırmaktadır. Gövde yaklaşık 2,5 cm uzunluğa sahiptir. Bazı türlerin daha da uzun olduğu görülmüştür.

Çilek bitkisinde kardeşlenme serin günlerde ve gün uzunluğunun kısalmaya başladığı yaz bitiminde başlar. Bu dönem ne kadar uzun olursa bitki o kadar kardeşlenme yapabilir. Şayet bu dönem yüksek rakımlı yerlerde kısa sürerse kardeş sayısında da o oranda azalma olur. Kardeş sayısı ile çiçek salkımı oluşması doğru orantılıdır. Ne kadar kardeş varsa o kadar çiçek salkımı olur ve verimde o oranla artış gösterir. Akdeniz bölgesi ve ılık geçen bölgelerdeki verim çokluğunun sebeplerinden biriside budur. Serin geçen bölgelerde bu süreyi artırmak ve yeterince kardeş elde etmek için çilekler örtü altına alınabilir.

Yine araştırmalarda gövde sayısındaki artış kadar gövde çapı da önemlidir. Gövde çapı arttıkça çiçek salkımı da artmaktadır. Yeni tesis edilen bahçelerde kullanılan fidelerin gövde çapları ile meyve iriliği ve verim doğrudan ilişkilidir. Bu amaçla yeni tesislerde fidelerin gövde çapının 10 mm daha kalın olması önerilir. Fide seçiminde, fidelerin gövde çaplarının 5 ile 10 mm arasında olması uygundur. Bu kalınlıktaki fideler iyi beslenirlerse ideal yapıyı yakalayabilirler. Fakat 5 mm'den daha küçük gövdeli fideler yeterli beslenemedikleri için bahçe tesislerinde tercih edilmemelidirler.

C. Çilekte Yapraklar

Çilek her dönem yeşil bir bitkidir ancak aşırı soğuklardan zarar gören yapraklar kuruyarak dökülürler. Soğuğa karşı hassasiyet çeşitlere göre değişkenlik gösterir.

Çilek yaprakları genelde 3 parçalıdır. Çok nadirde olsa 4 ya da 5 parçalı olan çeşitlerde mevcuttur. Yapraktaki parçalar bir birinden ayırılmaz hepsinin çok küçüğe olsa sapçıklara sahiptirler. Bunlar aracılığı ile ana sapa bağlıdır. Yaprak sapının ana gövdeye bağlandığı yerde sağlı sollu iki kulakçık bulunur.

Yaprakçıkların kenarları testere şeklindedir. Renkleri ise açık yeşilden koyu yeşil tonlarında değişkenlik gösterir. Açık renklilik mildiyöye koyu renklilik ise beyaz lekeye karşı hassasiyeti ifade ettiği iddia edilmektedir. (H. Yılmaz 2009). Yapraklar gövde üzerinde spiral şekilde dizilirler. Her beşinci yaprakta bir tur atılmış olur. Bu sayede havalandırmada kolaylık sağlanmış olur. Yaprakların ilkbaharda ilk çıkışı hava sıcaklığına bağlı olarak 2 yada 3 haftayı bulur. Her yaprağın 1 ile 3 aylık bir ömrü vardır. Çilek yaprakları üst kısımlarında çok geniş stomalara sahiptirler bu yüzden sulamaya çok hassastırlar.

Çiçek salkımları yaprak koltuklarından çıkar. Bu yüzden gövdenin büyüklüğü beraberinde yaprak sayısını dolayısı ile verim ve bitkinin ömrünü etkiler.

Ç. Çilekte Kollar

Kollar gövde üzerindeki yan tomurcuklardan oluşur. Uzayan kol üzerindeki birinci düğüm uyurken ikinci düğümde yavru bitki meydana gelir. Kol uzamaya devam eder ancak daha sonraki oluşan yavrular daha küçük olur. Bazı durumlarda uyuyan

ilk düğümden ikinci bir yan kol çıkabilir. Özellikle kendinden sonraki düğüm zarar görürse ilk düğüm aktif hale gelir ya da yavruda oluşturabilir.

Ana bitkiden oluşan kollar kültür çeşitlerinde sayı ve canlılık olarak farklılık gösterebilir. Ana gövde yavruları beslerken yavru bitkiler köklerini geliştirir. Bu süre toprak nemi ve hava şartlarına bağlıdır. Yavru verme süresi iklim şartlarıyla doğrudan ilişkilidir. Yaprak koltuklarından çıkan tomurcuklar gün uzunluğuna bağlı olarak çiçek ya da kol oluşumuna dönüşür. Eğer gün uzunluğu 14 saatten fazla ise koltuklardaki sürgünlerden kol oluşur. Kol oluşumuna yüksek sıcaklıkta sebep olabilir. Genellikle çeşide bağlı olmakla beraber sıcaklığın 25 °C ve üzeri kol oluşumunu teşvik eder.

Bazı kültür çeşitleri çok fazla kol verirken bazılarında bu sınırlıdır. İyi bakımla birlikte çelikle bu kollardan yeni fideler elde edilebilir.

Kol oluşumu ile meyve verimi arasında ters bir ilişki vardır. Eğer bir çilek tesisinden yüksek meyve verimi alınmak isteniyorsa kol oluşumuna izin verilmemelidir. Diğer yandan o tesiste fide üretimi yapılacaksa çiçek oluşumuna izin verilmemelidir. Üretim amacı doğrultusunda istenmeyen kol yada çiçek makas vb. keskin bir araçla asılmadan gövdeden ayrılmalıdır. Şayet asılarak koparırsa bitkiye zarar verilebilir. Zarar görmüş bitkilerde gelişim olumsuz etkilenir.

D. Çilekte Çiçek Salkımı ve Çiçekler

Çilek bitkisi salkım meyve tipi oluşturan meyveler grubundandır. Yaprak koltuğundan çıkan çiçek sürgünleri ana gövde üzerinde bir biri üzerinde oluşan çok sayıda ucunda çiçek olan çiçek sapından oluşmaktadır.

Çiçek sapındaki çiçekler ana saptan (birincil sap) başlamak üzere sırayla ikincil, üçüncül ve dördüncül saptardan olmak üzere farklı zamanlarda açıp meyve oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı aynı meyve salkımında hem olgun meyve hem de olgunlaşmamış meyve aynı anda görülebilir.

Kültüre alınmış bir çilek çeşidindeki meyve salkım sayısı verimle doğrudan alakalıdır. Her ne kadar genetik verim potansiyeli yüksek olsa da bakım, besleme ve iklim verim üzerindeki etkisi büyük olabilmektedir.

İlkbahardaki açan çiçekler genelde bir önceki sonbahar döneminin başından itibaren taslak olarak oluşmaya başlar. Kısa gün özellikleri yani hava sıcaklığının 25 °C'nin altında olması çiçek oluşumunu olumlu etkiler. Sıcaklığın 15 ile 20 °C arasında olması çiçeklenmenin en ideal olduğu dönemdir. Kış soğukları ani bastırana ya da ani sıcak düşüklükleri olan dönemlerde bitki ilkbahara yeteri kadar çiçek taslağı oluşmamış olarak girer. Bitki bu eksikliği ilkbaharda tamamlamaya çalışır.

Çilek çiçekleri diğer benzeri gruplarda olduğu gibi dıştan içe 5 adet çanak yaprak, 5 adet taç yaprak, çok sayıda iki sıralı erkek organ ve çok sayıda genelde 50 ile 500 arasında değişen dişi organdan oluşur.

Olgunlaşma dönemine gelen çiçeklerde, erkek organların üzerindeki anterlerin patlaması ile polenler dışık tepelerinin üzerine düşer. Bu işlem yaklaşık 24 ile 48 saat içerisinde tamamlanmış olur. Döllenme esnasında eğer her hangi bir sebeple olumsuzluk yaşanırsa meyvelerde şekil bozukluğu olabilir.

Çiçekler hava vb. dış etkenlerle çok azda olsa döllenirken tam döllenme için polinasyonu sağlayan arı ve böcekler ihtiyaç duyarlar. Bunların sayesinde tüm çiçekler döllenir. İklim ve beslenme şartları da uygun olursa meyveler daha iri ve kaliteli olur. Sıcak havalardaki meyve olgunlaşması serin havalara göre daha hızlıdır. Bulutlu ve serin geçen gün sayısı olgunlaşmanın gecikmesine sebeptir. Çiçeklenme ve olgunlaşma süresi yaklaşık olarak 20 ile 60 gün arasındadır.

E. Çilek Meyvesi

Çilekte meyveyi yenen kısım olarak nitelendirirsek yalancı meyve diye tanımlayabiliriz. Çünkü yenen kısım diş organının yumurtalık kısımları değil bunların yerleştiği çiçek tablasının etlenip, sulanması ve tatlanmasıyla oluşan kısım. Fakat çilek meyvesinin üzerinde oluşan tohumları dikkate alınırsa gerçek bir meyve olarak nitelendirebiliriz.

Döllenme sonucu oluşan tohum taslaklarının sayısı meyve iriliği ile doğrudan ilgilidir. Yine meyvenin salkım üzerindeki konumu meyve iriliği ve kalitesiyle doğrudan alakalıdır. Salkım oluşumundaki birincil sap üzerindeki birincil meyveler en iri ve ilk olgunlaşan meyvelerdir. Daha sonra ikincil, üçüncül gibi sırayla çiçek açar, olgunlaşır ve bu oranda da meyve küçülür. En son oluşan meyve en küçük meyvedir. Bu konuyla ilgili bir çalışmada birinci meyve iriliği 100 olarak kabul edilirse, ikincil meyvelerin iriliği 80 üçüncül meyvelerin 47 üçüncül meyvelerin 32 olarak gerçekleştiği belirlenmiştir. (H. Yılmaz 2009)

İklim şartlarına bağlı olarak döllenilen yumurta sayısı meyve şekli ve iriliği ile doğrudan alakalıdır.

Günümüz de tarımı yapılan çilek çeşitlerinin şekilleri genelde genetikdir. İklim şartlarına göre çok az sapsiz görülebilir. Darrow (1966) çilek meyvesinin genel olarak 8 farklı şeklinin olduğunu bildirmiştir. Bu ana şekillerden iklim ve bakım şartlarına göre ufak tefek sapsiz olabilir. Yine meyve renkleri çeşitlere bağlı olarak değişkenlik gösterirken yine iklim ve bakım şartları ana renkler üzerinden açılma ya da koyulaşma görülebilir.

Meyvelerde doku sıklığı yani sertlik önemlidir. Gerek toplama gerek taşıma gerekse raf ömrü buna bağlıdır. Aşırı azotlu gübre aşırı sıcak ve nem hücre dokularının gevşek olmasına sebep olabilir.

Hasat esnasında çanak yaprakların kolay kopması istenmez. Çünkü meyvede su kaybı beraberinde tat kaybı olurken raf ömrünü düşürür.

İlçemiz ekolojisini ve çilek bitkisinin genel istek ve özelliklerini sürdürülebilir, kaliteli ve verimli bir üretim yapmak için ortaya koymaya çalıştık.

SONUÇ

Hüyük, Akdeniz Bölgesi'nin kuzey batısında, İç Anadolu Bölgesi'nin güneyinde, Göller yöresinde "37.951275 enlem, "31.599327" boylam coğrafi koordinatları arasında yer alır. Denizden yüksekliği ise; Beyşehir Gölü 1.100 metreden başlayıp Kafadağ diye adlandırılan bölgede 2.115m'ye kadar çıkar

Hüyük İlçesi, 54.942,02 ha'lık alan ile Konya'nın %1,35'ini, Türkiye'nin ise %0,07'sini kapsamaktadır.

İlçe toplam alanının %38,26'sı tarım arazilerine ayrılmış olup, bu oran Türkiye ortalamasından yüksek ve Konya ortalamasından oldukça düşüktür. Geri kalanı, toplam alanın %5,46'lık oranı çayır-mera %27,44'ünü ormanlık alan oluşturmaktadır.

Güneyindeki Toroslar ve uzantıları Akdeniz iklimi ve o bölgenin özelliklerini bölgeye geçmesinin önünü keserken kuzeydeki Sultan Dağları da karasal iklimin özelliklerinin önünü kesmektedir. Beyşehir Gölü havzası kendine has geçit bölgesi iklimine sahiptir.

Hüyük ilçe merkezi Konya'nın batısında yer almakta olup, mevcut karayolu ile Konya merkeze uzaklığı 94 km. Isparta merkeze 151 km. Antalya merkeze 229 km. dir. Kuzeyinde Doğanhisar (28 km) ve Şarkikaraağaç (35 km), kuzey doğusunda Ilgın (63 km) güneyinde ise Beyşehir (35 km) İlçesi yer almaktadır.

Hüyük'te Sultan dağlarından itibaren derin dalgalı bir arazi yapısı var iken, göle yaklaştıkça ova özelliği gösteren düz bir arazi yapısı mevcuttur. Göl kenarları alüvyal toprak yapısına sahipken, gölden uzaklaştıkça toprak yapısı ve derinliği değişkenlik göstermektedir.

İlçede tarım tarihi yerleşim tarihi kadar çok eskidir. Tarihi boyunca tarıma dayalı sanayi hep var olmuş fakat zamanla değişime ayak uyduramamıştır. Değişik mahallelerde gen kaynağı niteliği taşıyabilecek özellikte bitki türlerine rastlamak mümkündür. İlçe halkı geçimini tarımdan sağladığı için, kuru tarım alanlarından sulu tarıma geçmeye ve katma değeri yüksek ürün çeşitlerini üretmeye çalışmaktadır. Bu çalışmalar içinde yer alan modern çilek üretimi 2006 ve 2007 yıllarında Değirmenaltı köyündeki bir projeye yerleşmiştir.

Tarım Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Ocak 2022 çilek raporuna göre; Türkiye 2020 yılında çilek yetiştirilen 180 bin da toplu meyvelik alanı varlığına sahiptir. Bu alan incelendiğinde; %26,8'lik paya sahip olan Mersin 48 bin dekar ile birinci, Bursa 30 bin dekar ile ikinci, Konya ise 20 bin dekar ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Konya ili içerisinde Hüyük ekim alanı bakımından 2020 yılında 8.200 dekarla ulaşmış fakat 2021 yılında ise 7.400 dekarla düşmüştür. İlçeyi 5.000 dekarla Seydişehir 3.300 dekarla Doğanhisar takip etmektedir.

Türkiye’de yaklaşık 547 bin ton çilek üretimi gerçekleşmiştir. Mersin 188 bin ton ile birinci, Aydın 68 bin ton ile ikinci, Konya ise 51 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. 2020 yılında bir önceki yıla oranla üretim miktarı Mersin’de %11,6, Aydın’da %0,4, Konya’da ise %17,2 oranında artmıştır.

Konya ilçeleri arasında üretim bakımından yıllık yaklaşık 25.000 tonla Hüyük uzak ara öndedir. İlçeyi 8.500 tonla Seydişehir, ardından 8.250 tonla Doğanhisar takip etmektedir.

Çilek, tüketim olarak sevilen bir yaz meyvesidir. Reçel, pasta ve içecek gibi gıda sanayisinde de çok geniş kullanım alanına sahiptir. Ilık mevsim boyunca üretim imkânı verdiği için işletmelere sıcak para akışı sağlar. Her yaşta insan çilek üretiminde rahatlıkla çalışma imkânı bulabilmektedir.

Çilek meyvesinin ellagiç asit ve C vitamini açısından zengin olması insan sağlığı açısından önemlidir. Fenolik bileşikler içeriği nedeni ile bağışıklık sistemi üzerine olumlu etkinin yanı sıra iltihap oluşumunu da engellediği tespit edilmiştir. Çilek bitkisi ve meyveleri bazı kişiler için alerjik sorunlara neden olabilir.

Hüyükte soğuk diye bilinen zaman aralığı, 27 Kasım tarihinde başlayıp 12 Mart tarihine kadar sürmektedir. Bu döneme ait günlük ortalama yüksek sıcaklık 8 °C’dir. İlçedeki en soğuk ay ocak ayıdır. Bu ayda en yüksek sıcaklık yaklaşık 3 °C iken en düşük sıcaklık yaklaşık -4 °C düzeyindedir. Çilek bitkisi de, ilkbaharda hava sıcaklıkları 0 °C üzerine çıktığında bitki gelişmeye başlar. Hava sıcaklığı 5 °C nin altında ise bitkinin gelişmesi yavaşlar ve -10 °C altında da ciddi derecede zarar görebilir. Bu açıdan Hüyük’te çilek tarımını sınırlayıcı fazla bir faktör yoktur.

Hüyükte gün uzunluğu en düşük 9,6 saatle aralık ayında iken en uzun ise 14,8 saatle haziran ayında yaşanmaktadır. Çilek bitkisindeki gün uzunluğuna duyarlılık açısından 3 bitki grubunun da yetişmesine imkân bulunmaktadır.

Hüyük’te yılın en rüzgârsız sakin zamanı 24 Nisan tarihinde başlayıp 18 Kasım tarihine kadar olan dönemdir. Bu süre yaklaşık 6,8 ay boyunca sürmektedir. Yılın en sakin ayı Eylül ayıdır ve bu dönemde ortalama saatlik rüzgâr hızı 11,5 km/saat olmaktadır. Çilek bitkisi kısa boylu ve otsu bir yapıya sahip olduğundan rüzgârların mekanik etkisinden fazla söz edilemez. Ancak hafif esinti polinizasyona olumlu katkıda bulunur.

Hüyük ilçesinin gerek coğrafi yapısı gerekse iklim yapısı bakımından sahip olduğu özellikleri çilek bitkisinin iklimsel ve morfolojik özellikleri bakımından istediği optimum şartlarda da olmasa bile üretim açısından çok olumlu uygunluk gösterdiği görülmektedir. Bölgenin turizm ve yerleşim merkezlerine yakınlığı ise üretim ve Pazar ayağını kolaylaştırmaktadır. Fakat Ülke ve İl deki üretimdeki yeri ile bölgede çilekle ilgili bir sanayiye ihtiyaç bulunduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- YILMAZ H. (2009). Çilek, Hasat Yayıncılık -İstanbul.
- ZENGİN M. (2022). Çiftçiler İçin Pratik Bitki Besleme Ve Gübrelemem -Konya.
- KAPLAN S.- Özkan M. (2021). Çiftçi El Kitabı –Sincan/Ankara.
- Antalya tarım orman il müdürlüğü e-çilek çalıştayı-2021 (Üretimden Tüketime Çileğin Yolculuğu)<https://antalya.tarimorman.gov.tr/Belgeler>
- YENER O. Hüyük Ve Civarının Fiziki Coğrafya Etüdü (İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü bitirme tezi 1965-66).
- <https://tr.weatherspark.com/y/96980/H%C3%BCy%C3%BCK-T%C3%BCrkiye-Ortalama-Hava-Durumu-Y%C4%B1-Boyunca> (05.05.2022).
- <https://tarim.ihya.com/cilek/cilek-yetistiriciliginde-iklim-istekleri.html> (03.05.2022).
- <https://www.matso.org.tr/images/raporlar/matso-cilek-yetistiricigi.pdf> (02.04.2022).
- <http://centralhospital.com/Haberler/cilegin-faydolari-nelerdir> (01.05.2022).
- <https://www.acibadem.com.tr/hayat/mis-kokulu-meyve-cilegin-4-faydasi> (01.05.2022)
- <https://www.dergibursa.com.tr/cilegin-faydolari> (03.05.2022).
- [https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge tarım ürünleri piyasaları çilek üretimi](https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge_tarim_urunleri_piyasaları_çilek_üretimi) (01.05.2022).
- <https://www.gelgez.net/dogal-ilac-cilegin-faydolari-ve-zararlari> (03.05.2022).
- <https://konya.tarimorman.gov.tr/Belgeler/subeilcekoordinasyon2019.pdf> (04.05.2022).
- https://konya.tarimorman.gov.tr/Belgeler/tydd_belge_2018/ilcebazindatarimistatistik.pdf (15.04.2022).
- Süzer S. Açıkta Çilek Yetiştiriciliği Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü-Edirne
- http://www.tarimkutuphanesi.com/cilek_yetiştiriciliği (02.05.2022).
- Çiçekdağı H.- Zengin M. Hüyük İlçesi'nde Çilek Bahçelerinin Beslenme Durumları
- (<http://sjafs.selcuk.edu.tr/sjafs/article/view/877>).
- <https://pratiktarim.com/turkiyede-ve-dunyada-cilek-uretimi-ne-kadardir> (04.03.2022).

PAZARLAMADA COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜN ETKİSİ: HÜYÜK ÇİLEĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Osman Nurullah BERK* - Aziz ÖZTÜRK**

ÖZ

Türkiye’de temelleri Alamet-i Farika Nizamnamesi ‘ne dayanan markalaşma süreci Cumhuriyet boyunca çeşitli gelişmeler göstererek üreticiyi koruma altına almayı hedeflemiştir ve günümüzde Coğrafi İşaret sistemi kapsamında devam etmektedir. 7 farklı coğrafyaya sahip olan ve farklı kültürleri bünyesinde barındıran ülkemizin ürün yelpazesi oldukça geniştir. Bu noktada son yıllarda Türk Patent ve Marka Kurumunun girişimiyle ortaya atılan, dünya standartlarında uygulaması bulunan Coğrafi İşaret uygulaması ülkemizde farklı ürün gruplarında yayılım göstermektedir. Tüketiciler için ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işareti şeklinde tanımlanan Coğrafi İşaret; kalitesi, gelenekselliği, yöreden elde edilen hammadde ile yerel niteliklere bağlı olarak belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunmasını sağlamaktadır. 2022 yılı itibarıyla Türkiye’de tescilli olarak 1236 ürün bulunmaktadır. Bu ürünler arasından 8 tanesi Avrupa Birliği nezdinde tescil edilmiştir. 2021 yılında Hüyük İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü’nün başvurusu ile Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından tescillenenek Coğrafi İşaret almaya hak kazanan Hüyük Çileği bu bölümün özünü oluşturmaktadır. Araştırmada Hüyük Çileğinin Coğrafi İşaret alma ve markalaşma süreci sayısal veriler ile değerlendirilerek bir takım çıkarımlar ve önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca saha çalışması yapılarak Hüyük merkez ve mahallelerinde üretim faaliyeti gösteren üreticilerle yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilerek problemler ve çözüm önerilerine değinilmiştir. Yapılan araştırma sonucu Hüyük çileğinin yüksek kalitede bir ürün olduğu fakat ürün yetiştirme, işleme, dağıtım ve tutundurma konularında bir takım problemler olduğu gözlemlenmiştir. Bu problemlerin çözümü için sonuç kısmında üreticilere bir takım pazarlama stratejileri ve önerileri sunulmuştur. Resmi rakamlarda son 15 yılda çilek üretimi 8 kat artarak bölgeye ekonomik anlamda büyük bir avantaj sağlamıştır. Bu durumda Coğrafi İşaret tescili almasının önemli bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler

Çilek, Hüyük Çileği, Coğrafi İşaret

GEOGRAPHICAL PRODUCT EFFECT IN MARKETING: A RESEARCH ON HÜYÜK STRAWBERRY

* Ar. Gör. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi Öğretim Elemanı.
osman.berk@selcuk.edu.tr

** Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi.
azizozturk@selcuk.edu.tr

ABSTRACT

The branding process, which is based on the Trademark Regulations in Turkey, aimed to protect the manufacturer by showing various developments throughout the Republic and continues within the scope of the Geographical Indication system today. The product range of our country, which has 7 different geographies and different cultures, is quite wide. At this point, the application of Geographical Indications, which has been put forward with the initiative of the Turkish Patent and Trademark Office in recent years and has a world-class application, is spreading in different product groups in our country. Geographical Indication, which is defined as a quality mark that shows and guarantees the source of the product, its characteristics and the connection between the said characteristic features of the product and the geographical area for consumers; It is ensured that products that have gained a certain reputation depending on their quality, traditionality, raw materials obtained from the region and local qualities are preserved. As of 2022, there are 1236 registered products in Turkey. 8 of these products have been registered in the European Union. Hüyük Strawberry, which was registered by the Turkish Patent and Trademark Office in 2021 with the application of Hüyük District Directorate of Agriculture and Forestry, and was entitled to receive Geographical Indication, constitutes the essence of this section. In the research, some inferences and suggestions were made by evaluating the geographical indication and branding process of Hüyük Strawberry with numerical data. In addition, by conducting field studies, face-to-face interviews were conducted with the producers operating in Hüyük center and its neighborhoods, and the problems and solution proposals were mentioned. As a result of the research, it has been observed that Hüyük strawberry is a high quality product, but there are some problems in product growing, processing, distribution and promotion. To solve these problems, a number of marketing strategies and suggestions are presented to the manufacturers in the conclusion part. According to official figures, strawberry production has increased 8 times in the last 15 years, providing a great economic advantage to the region. In this case, it is observed that the Geographical Indication registration has a significant effect.

Keywords

Strawberry, Huyuk Strawberry, Geographical Indication

GİRİŞ

Üretim teknoloji ve sistemlerinin gelişmesi, ürün çeşitliliğinin artması ve lojistik ağının genişlemesine bağlı olarak, özellikle gıda sektöründe tüketici tutum, alışkanlık ve davranışları değişim göstermektedir. Tüketicilerin güvenlik, kalite taleplerini karşılamak ve stratejik bir rekabet gücü elde edebilmek için üreticiler, ürünlerini üretim, dağıtım ve kalite standartları belirli işletmeler (sertifikalar) aracılığıyla farklılaştırmaktadır. Organik ürün, ISO (International Organization for Standardization), çevre dostu ürün, helal ürün sertifikasına sahip ürünler bu noktada üreticilerin uygulamış olduğu farklılaşma stratejilerine örnek olarak gösterilebilir. Son yıllarda, tüketicileri ürünün benzersiz özellikleri hakkında bilgilendirmek ve üreticileri fason üretim, dolandırıcılık vb. yasal olmayan üretim engellerinden korumak için birçok türde ürün sertifikaları ortaya çıkmıştır. Dünyada birçok ülkede ve ülkemizde uygulaması bulunan coğrafi işaret sertifikası bu bölümün konusunu oluşturmaktadır.

Ürün menşei güvenlik, kalite ve farklılığın garantisi olarak ortaya çıkmaktadır. Yer çağrışımları ve duygusal değerlerin ürüne aktarılması da bu noktada büyük önem arz etmektedir. Menşe sertifikaları ülkeler arasında farklılık gösterse de, ürün isimleriyle ilgili sık görülen kavram coğrafi işarettir. Fikri mülkiyet olarak kabul edilen coğrafi işaretler, ürün kategorisine, tanımlanan alandan gelen hammadde kısmına bağlı olarak, geleneksel ürün adı ve coğrafi işaret gibi farklı sertifika seviyeleri içerebilmektedir.

Yapılan araştırmalarda coğrafi işaretin üreticiye ve bölgeye sağladığı faydaların yanı sıra ekonomik açıdan ürünlere katma değer sağladığı görülmektedir. 2017 yılında Avrupa Birliği'nde coğrafi işaret sertifikasına sahip ürünler 74,76 milyar Avro'luk bir satış değeri oluşturmuştur. Avrupa'da coğrafi işaretli ürünler toplam AB gıda tarım ihracatının %15,5'ini temsil etmektedir. AB'nin coğrafi işaretin geliştirilmesi ve desteklenmesi için özel fonları bulunmaktadır. 2020'de, AB içinde ve dışında coğrafi işaretli ürünlerin tanıtımına yönelik Avrupa Fonu yaklaşık 200 milyon € bütçe ayırmıştır (Avrupa Birliği Komisyonu, 2020). Türkiye'de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının bölgesel kalkınma ajansları aracılığı ile mali destek ve teşvik programları bulunmaktadır. Son yıllarda uygulanan teşvik programları ile Türkiye'nin de coğrafi işaretli ürün sayısı artış göstermiştir. AB standartlarında coğrafi işaretli 7 ürün bulunurken, 25 ürünün de işlemleri devam etmektedir. Türkiye Patent ve Marka Kurumuna kayıtlı 1236 adet coğrafi işaret tescilli ürün bulunmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). AB çalışmaları ve raporları ayrıca coğrafi işaretli ürünlerin satış değerinin menşe belgesi olmayan benzer ürünlere göre genellikle iki katı olduğunu kabul etmektedir (Cassago vd., 2021). Pazarlama stratejilerine ve markalaşmaya yapılan yatırımlar, daha yüksek fiyatlara ve satışlara dönüşen güçlü ve olumlu bir marka imajını ve kimliğini desteklemektedir. AB raporlarının yanı sıra araştırmalar menşe etiketlerinin satış ve fiyat üzerinde olumlu etki yaptığını ve coğrafi işaretlerin tüketicilerin tutumları, satın alma niyetleri ve tercihleri üzerindeki etkisini doğrulamaktadır.

Resmi kayıtlarda İç Anadolu'nun Konya iline bağlı olan fakat coğrafi bölge sınırları içerisinde Akdeniz Bölgesinde yer alan Hüyük iklimsel olarak Akdeniz ve İç Anadolu esintilerini birlikte yaşamaktadır. Sultan dağlarının eteğinde, Türkiye'nin en büyük tatlı su gölüne sınır olması Hüyük'te tatlı-sert bir iklim havası yaşanmasına yol açmaktadır. Ağırıklı olarak İç Anadolu bölgesinin iklimsel özelliklerini taşıyan Hüyük, Akdeniz esintisi ve gölün etkisi ile birlikte tarımsal faaliyetler açısından verimli bir yapıya sahiptir. Başta çilek, elma ve tahıl ürünleri olmak üzere pek çok tarımsal ürün yetiştirilmektedir. 2000'li yıllardan sonra ilçe tarım, kalkınma ajansı ve yerel yönetim tarafından verilen destek neticesinde yöre halkı çilek üretimine yönelmiştir. Yapılan denemeler ve verilen destekler sonucunda yöre halkının da benimsemesi ile birlikte çilek üretimi kademeli olarak her yıl artış göstermiştir.

Coğrafi olarak çilek üretimin bölgeye uygun, alınan verimin yüksek olması ile birlikte üretim artarak 2010 yılından sonra ilçe mahallelerinin yüzde 70'inde yaygınlaşmıştır. Üreticiyi korumak, bölge insanına istihdam ve üretilen çileğe katma değer sağlamak amacıyla 2014 yılı sonrasında coğrafi işaret alma girişimleri başlamıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda Hüyük İlçe Tarım Müdürlüğü'nün Türk Patent ve Marka Kurumu'na başvurusu ile birlikte 2021 yılında Hüyük Çileği coğrafi işaret tescilini almıştır.

Verilen bu bilgiler ışığında ürünlerin markalaşma sürecinde coğrafi işaret tescilinin önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada araştırmanın konusunu oluşturan Hüyük Çileği ve markalaşma süreci yapılan saha ve literatür araştırması sonucunda ele alınmıştır. İlk olarak coğrafi işaret kavramının önemini anlatan ve literatürde pazarlama ile ilişkilendirilen konu ile ilişkili çalışmalara yer verilmiştir. Ardından çilek üretimi uluslararası, ulusal ve yerel ölçekte sayısal veriler eşliğinde karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır. Hüyük çileğinin coğrafi işaret tescil ve markalaşma süreci incelenerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Son olarak ise markalaşma süreci pazarlama karmasının ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma bileşenleri kapsamında elde edilen bilgiler ışığında yorumlanarak bir takım sonuç ve öneriler ortaya konulmuştur.

I. COĞRAFI İŞARET KAVRAMI VE ÖNEMİ

Coğrafi işaret, “tüketiciler için ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işareti” şeklinde tanımlanmaktadır. Coğrafi işaret tescili ile kalitesi, gelenekselliği, yöreden elde edilen hammaddesi ile yerel niteliklere bağlı olarak belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunması sağlanmaktadır (Türk patent ve Marka Kurumu, 2022). Coğrafi işaretler, ürünleri ve üretim süreçlerini kötüye kullanımdan korumak için ulusal ve bölgesel düzeyde ortaya çıkan yasal çerçeveler tarafından düzenlenmektedir (Lamarque ve Lambin, 2015). Coğrafi İşaret, “sınırları mutlak suretle belirlenmiş belli bir alandan (Ülke, şehir, ilçe, köy / köyler topluluğu, yöre, havza gibi) kaynaklanan / ortaya konan ürünün, kalitesinin, ününün ya da

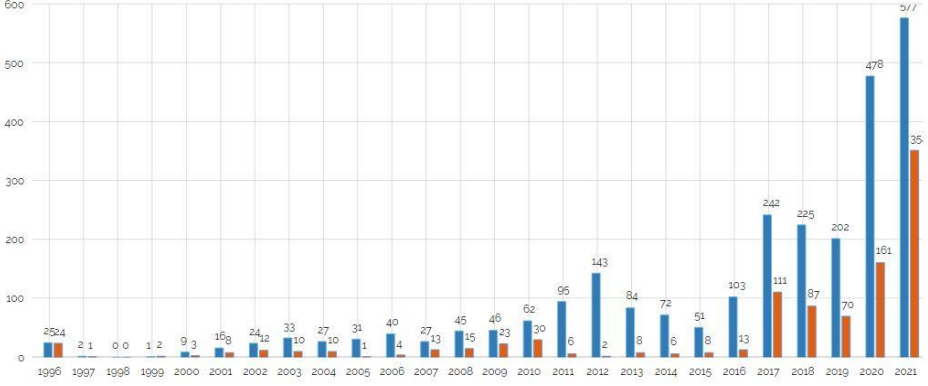
tüm veya temel özelliklerinin bahis konusu sahadan kaynaklandığını gösterip, elde edildiği mekânla birlikte koruma altına alan bir hukuki koruma ve ticari üstünlük sağlama uygulamasıdır.” (Şahin, 2019). Stoll (1999) coğrafi işaretleri kısaca kalite kimliği ve kalite göstergesi olarak tanımlamıştır (Akt. Şahin, 2019). Avrupa’da, 1992’de toplu bir sertifika programı olarak geliştirilen coğrafi işaretin amacı, kaliteyi sağlamanın yanı sıra tek tip koruma sağlamak ve ulusal programlar arasındaki mevcut farklılıkları etkisiz hale getirmektir. Ayrıca haksız rekabete karşı koymayı ve ürün itibarını korumayı hedeflemektedir (Quinones Ruiz vd., 2018). Diğer bir açıdan, coğrafi işaretler kalite için katma değer, bölgesel kalkınma için kaldıraç ve bölgelerin turistik destinasyonlar olarak tanıtılmasının anahtarı olarak kabul edilmektedir. Turizmin küresel dünyada önemi artmaya devam ederken coğrafi rekabette de bir yükseliş söz konusudur (Marcoz vd., 2014; Kurnaz ve Kurnaz, 2022). Avrupa Birliği’nde 3400’den fazla coğrafi işaretli ürün tescil edilmiştir. (Avrupa Komisyonu, 2021).

Türkiye’de ise temelleri Alamet-i Farika Nizamnamesi’ne dayanan coğrafi işaret 1995’teki 555 Sayılı KHK ile düzenleme görmüştür. Ocak 2017’deki Resmi Gazete ilanı ile yürürlüğe giren 6769 Sayılı “Sınai Mülkiyet Kanunu” ile son halini almıştır. Avrupa Birliği ve diğer gelişmiş ülkelerde uygulama alanının genişlemesine ve ortaya çıkardığı somut faydaların artmasına bağlı olarak son yıllarda ülkemizde de talep gören ve trendi yüksek olan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ürüne, üreticiye, tüketiciye ve coğrafi bölgeye sağlamış olduğu katkılardan dolayı gelecek yıllarda da araştırmalara konu olması beklenmektedir.

Resmi kayıtlarda 1996 yılında coğrafi işaret adı altında ilk kez oluşturulan tescil kaydı, kademeli bir şekilde artarak günümüzde toplamda 1236’ya ulaşmıştır ve işlemleri devam eden 672 başvuru bulunmaktadır. İller arası dağılımı incelendiğinde 99 coğrafi tescil ile Şanlıurfa ilk sırada yer alırken, ikinci sırada 62 adet coğrafi tescil ile araştırmanın konusunu oluşturan Hüyük Çileğinin bağlı olduğu il olan Konya yer almaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022). Şekil 1’deki tescil ve başvuru sayılarının yıllara oranla değişimi incelendiğinde bir iki yıl hariç sürekli yükselen bir trendin olduğu ve bu artış eğilimin gelecek yıllarda da beklenebileceği söylenebilir. Türk Patent ve Marka Kurumu başkanının vermiş olduğu bilgilere göre son 15 yılda coğrafi işaretli ürün sayısı 20 kat artmıştır. Türkiye’deki coğrafi işaretli ürünlerin 25 milyar Avroluk katma değer potansiyeli bulunmaktadır (Asan, 2021). Türkiye’nin Avrupa Birliğinde tescilli ürün sayısı ise Gaziantep Baklavası, Aydın İnciri, Malatya Kayısı, Aydın Kestanesi, Taşköprü Sarımsağı, Milas Zeytinyağı ve Bayramiç Beyazı olmak üzere toplamda 7’dir. Ayrıca coğrafi işaret almak üzere başvurusu yapılmış ve komisyon tarafından inceleme süreci devam eden 20 ürün bulunmaktadır. Bunlar; Afyon Sucuğu, Afyon Pastırması, İnegöl Köfte, Kayseri Sucuğu, Kayseri Pastırması, Kayseri Mantısı, Antep Fıstığı, Antep Lahmacunu, Edremit Körfezi Yeşil Çizik Zeytini, Giresun Tombul Fındığı, Antakya Künefesi, Maraş Çöreği, Çağlayanerit Cevi-

zi, Maraş Tarhanası, Gemlik Zeytini, Milas Yağlı Zeytini, Gaziantep Melengiç Kahvesi ve Araban Sarımsağıdır (Şeker, 2021).

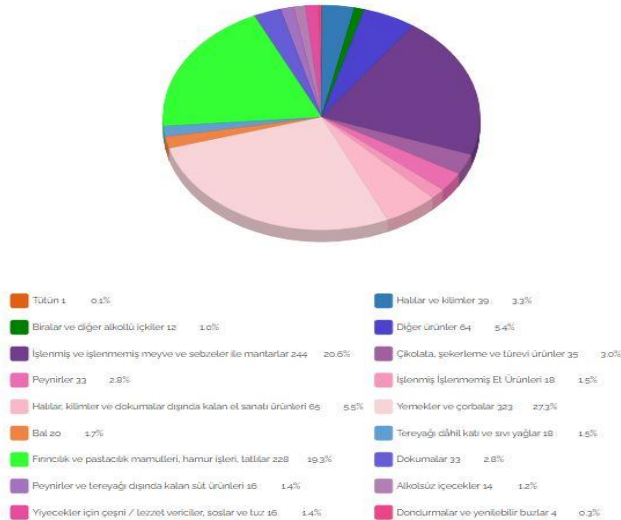
Şekil 1. Tescil ve Başvuru Sayılarının Yıllara Oranla Değişimi

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022

Şekil 2’de tescilli coğrafi işaretlerin ürün gruplarına göre dağılımı gösterilmiştir. Menşe adı ya da mahreç işareti olarak tescil edilen coğrafi işaretlerin büyük bir yüzdesini (%27,3) yemek ve çorbalar oluşturmaktadır. Ardından işlenmiş-ışlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar grubu takip etmektedir (%20,9). Sonrasında ise %19,4 ile hamur işleri ve tatlılar gelmektedir. Türkiye’nin 7 farklı coğrafi bölgeden oluşması buna bağlı olarak iklim çeşitliliğinin fazla olması, ayrıca köklü ve çeşitli kültürleri bir arada bulundurması ürün yelpazesinin geniş olmasına yol açmaktadır. Hüyük çileği de işlenmiş-ışlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar grubunda yer almaktadır.

Şekil 2. Tescilli Coğrafi İşaretlerin Ürün Gruplarına Göre Dağılımı

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022

Anadolu coğrafyasının yaklaşık olarak tamamında yetişebilen çilek, türüne ve coğrafyasına göre ürün bazında lezzet, aroma ve boyut olmak üzere farklılıklar gösterebilmektedir. Hüyük çileği dâhil olmak üzere Türkiye’de coğrafi işaret tescilli 6 farklı çilek bulunmaktadır. Gıda, kozmetik, tıp vb. alanlarda tüketim olanakları fazla olan çileğin tüm dünyada üretimi her geçen gün artmaktadır.

II. KÜRESEL, ULUSAL VE YEREL ÖLÇEKTE ÇİLEK

Albenisi yüksek olan, tarımın ‘kırmızı altını’ olarak tanımlanan çilek (Hellio, 2008: 185), birçok üretici tarafından potansiyel olarak kazançlı bir ürün olarak değerlendirilmektedir. Potansiyellerine rağmen, çilekler doğaları gereği mevsimsel ve emek yoğun oldukları için zorluk teşkil etmektedir. Yeni çilek çeşitlerinin ve tünel seralarının ortaya çıkmasıyla büyüme mevsimi uzatılmış olsa da ürünün toplanmasıyla ilgili olarak emek gücüne dayanan zorluklar mevcuttur (Scott ve Rye, 2021). Bu nedenle emek, özellikle mevsimlik işçilik, yetiştiriciler için hala büyük bir endişe kaynağıdır. Genellikle üretim maliyetlerindeki en büyük gider kalemi, giderlerin yaklaşık %50’ni oluşturan hasat işçilerine yöneliktir (Guthman, 2017). Bu olumsuz yanlarına rağmen küresel ve yerel piyasalarda talep gören çileğin üretim hacmi her geçen gün artmaktadır. Dünya çapında yılda ortalama 9,125,913 ton çilek üretilmektedir. 2022 verilerine göre Çin, yılda 3,801,865 ton üretimle dünyanın en büyük çilek üreticisidir. Amerika Birleşik Devletleri 1,420,570 ton yıllık üretim ile ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye ise 415.150 ton üretim ile Meksika ve Mısır’dan sonra 5. Sırada yer almaktadır (FAO, 2022). 2021 verilerine ulaşamadığı için Tablo 1’de 2020 yılına kadar olan üretim rakamları verilmiştir.

Tablo 1. 2013-2020 Yılları Küresel Ölçekte Çilek Üretiminin Ülkeler Bazında Gösterimi

Ülke/Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Çin	2,42	2,49	2,80	2,68	2,85	3,06	3,20	3,33
ABD	1,38	1,37	1,39	1,34	1,23	1,18	1,04	1,06
Mısır	262,4	283,4	435,3	378,9	318,9	445,1	545,2	597,0
Meksika	379,4	458,9	392,6	468,2	658,4	653,6	861,3	557,5
Türkiye	372,5	376,0	375,8	415,1	400,1	440,9	486,7	546,5
İspanya	312,5	291,8	397,3	377,6	360,4	344,6	351,9	272,5
Brezilya	141,0	112,0	135,0	132,0	155,0	179,7	165,4	218,8
Rusya	188,0	189,0	182,0	182,1	159,9	199,0	208,8	218,4
Polonya	192,6	202,5	204,8	196,7	177,9	205,2	185,4	167,3

*Yıllık üretim hesap birimi ton’dur (1000 kg).

Kaynak: tridge.com, 2022

Türkiye 2013 ve 2020 yılları arasında 372,5 tondan 546,5 ton üretim hacmine ulaşarak ortalama %50’lik oranda önemli bir artış yaşamıştır. 2021 yılında 43 ülkeye ihraç ettiği çilekten 46 milyon 118 bin dolar kazanan Türkiye, çilek ihracatını 2021 yılında bir önceki yıla göre %66 artışla 42500 tona çıkarmıştır. Çilekten elde ettiği gelirini de bir önceki yıla göre %84 artışla 46 milyon 118 bin dolara çıkarmıştır. Rusya, toplam 27 milyon 810 bin dolarlık satışla en çok çileğin ihraç edildiği ülke olmuştur. Rusya’yı 8 milyon 910 bin dolarla Romanya ve 5 milyon 608 bin dolarla

Irak izlemiştir (Turkish Goods, 2022). Türkiye’de çilek dış ticareti taze ve dondurulmuş çilek olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Dünya çilek üretiminde beşinci sırada yer alan Türkiye, ihracatta da onuncu sırada yer almaktadır. Çilek ihracatı son beş yılda ikiye katlanmıştır. Türkiye, taze çilek ihracatının yanı sıra dondurulmuş çilek ihracatında da önemli bir yere sahiptir.

Tablo 2. 2021 Yılı Ülkeler Arası Çilek İhracat Rakamları

Sıra	Ülke	ihracattaki Pay (2021)	ihracat Değeri (2021, USD)
1.	İspanya	%24,48	\$ 853,42 M
2.	Meksika	%21,62	\$ 753,67 M
3.	ABD	%16,49	\$ 574,89 M
4.	Hollanda	%10,49	\$ 365,78 M
5.	Belçika	%4,66	\$ 162,44 M
6.	Yunanistan	%3,86	\$ 134,55 M
7.	Mısır	%2,87	\$ 100,02 M
8.	Fas	%2,51	\$ 87,38 M
9.	İtalya	%1,38	\$ 48,04 M
10.	Türkiye	%1,32	\$ 46,17 M

Kaynak: Tridge, 2022.

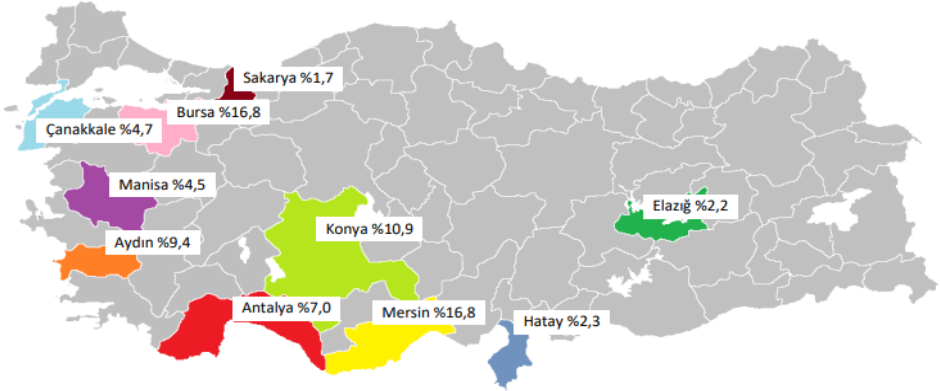
Çilek ihraç eden ülkeler arasında son beş yılda lider bir pazar konumu geliştiren ve gelecekte de bunu yapması öngörülen İspanya hakimdir (Arias vd., 2020). Küresel ölçekte çilek üretiminde beşinci sırada olan Türkiye, ihracat değerlerine bakıldığında beş sıra gerileyerek 46,17 Milyon dolar kazanmıştır. Türkiye’nin çilek üretimi ve ihracatından kazandığı gelir düzenli olarak artış göstermiş olsa da üretim hacmi ile kıyaslandığında diğer ülkelere oranla daha az kazanmaktadır. Çilek üretimi Türkiye’den daha az olan İtalya ve Yunanistan gibi ülkeler ihracat rakamları tablosunda, (Tablo 2) Türkiye’den ön sıralarda yer almaktadır. Bu durum ürüne katma değer sağlanamaması, pazarlama karmaşırsurlarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılamaması ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca çilek hassas ve uzun ömürlü olmayan bir ürün olduğu için nakliye ve lojistik problemleri ürünün işlenmesini güçleştirmektedir. Ürünün işlenmesini ve değer kazanmasını sağlayacak soğuk hava depolarının ve endüstriyel fabrikaların kurulması çilek üreticileri ve paydaşları adına faydalı olacaktır. Ayrıca modern tarım uygulamalarının kullanılmıyor olması ve emek yoğun bir ürün olan çileğin işçilik giderlerinin fazla olması kazancın az olmasındaki diğer etkili hususlardır.

Çilek endüstrisinde küresel olarak farklı üretici katmanlarının olduğu görülmektedir. Büyük ve küçük ölçekli olmak üzere iki farklı iş modeli bulunmaktadır. Büyük ölçekli üretim endüstriyel amaçlarla yapılırken küçük ölçekli ise ağırlıklı olarak iç pazara hitap eden çiftçilik modeli ile yapılan üretim şeklindedir (Calleja vd. 2012).

Bu nedenle, tünel seraların kullanımı, yeni çilek çeşitlerinin denenmesi, masa üstü ve topraksız üretim teknikleri vb., uygulamaların teşvik edilmesi küçük ve orta büyüklükteki yerel üreticiler için faydalı olacaktır.

Ulusal ölçekte çilek üretimi incelendiğinde; %26,8'lik paya sahip olan Mersin 48 bin dekar ile birinci, Bursa 30 bin dekar ile ikinci, Konya ise 20 bin dekar ile üçüncü sırada yer almaktadır. Çilek üretim alanları 2016 yılına oranla 2020 yılında %16,5 civarında artarak 179 bin dekar olmuştur. Toplam çilek alanı 2019 yılına göre 2020 yılında %11,7 oranında artış göstermiştir. 2020 yılında Mersin 188 bin ton çilek üretimi ile birinci sırada yer alırken, Aydın 68 bin ton ile ikinci, Konya ise 51 bin ton ile üçüncü sırada yer almaktadır. Çilek üretiminin Türkiye geneli iller arası dağılımının yüzdelik gösterimi Şekil 3'te gösterilmektedir. 2020 yılında bir önceki yıla oranla üretim miktarı Mersin'de %11,6 oranında, Aydın'da %0,4 oranında, Konya'da ise %17,2 oranında artmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021). Konya'da çilek üretimi artışının en yüksek orana sahip olması, en çok çilek üretimi yapılan Hüyük ilçesindeki coğrafi işaret tescili ve ilçe insanının bilinçlendirilmesi ile ilişkilendirilebilir. 2010 yılında ortalama 6000 ton olan çilek üretimi günümüzde yıllık 25000 ton civarında gerçekleşmektedir. Sadece Hüyük değil, Doğanhisar (8250 ton), Akşehir (4494 ton) ve Seydişehir (8500 ton) gibi komşu ilçelerde de son yılda çilek üretiminde önemli bir artış gerçekleşmiştir.

Şekil 3. Türkiye Çilek Üretim Alanının İl Bazında Yüzdelik Gösterimi

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021

Türkiye coğrafyasının büyük bir yüzdesinde yetiştirilme ve üretilme potansiyeli olan çilek ağırlıklı olarak orta ve batı Anadolu'da dağılım göstermektedir. Soğuk iklimi sevmeyen, büyümesi ve kızarması için güneşe bağımlı olan çilek, farklı türlerin ve tarım uygulamalarının gelişmesi ile birlikte Türkiye'nin çeşitli illerinde üretimi artmaktadır. Türk Patent ve Marka Kurumunun verilerine göre Hüyük dâhil olmak üzere 6 farklı ilde çilek ürünü coğrafi işaret tescili almıştır. Bu iller Aydın (Sultanhisar Çileği), Batman (Sason Çileği), Mersin (Silifke Çileği), Manisa (Köprübaşı Çileği), Konya (Hüyük Çileği) ve Zonguldak'tan (Karadeniz Ereğli Osmanlı Çileği) oluşmaktadır. Coğrafi işaret tescili alan çilek yetiştiricisi illerin üretimde kullandıkları

çilek fideleri ve yöntemleri farklılık gösterebilmektedir. Batman ve Konya’da “San Andreas, Kabarla ve Albion” çeşitleri kullanılırken Manisa’da ise sadece “Rubygem ve Camarosa” çilek çeşitleri tercih edilmektedir. Coğrafi koşullar çilek fidesi seçiminde etkili olurken Tarım Bakanlığının bölgedeki uyguladığı politika ve yöre insanının tercihleri de çilek fidesi seçimine yön vermektedir.

III. HÜYÜK ÇİLEĞİ VE COĞRAFI İŞARET SÜRECİ

Konya ilinin 90 kilometre batısında konumlanan Hüyük, Akdeniz bölgesinin göller yöresi sınırları içerisinde yer almaktadır. Konya’nın Beyşehir ve Doğanhisar, Isparta’nın Şarkikaraağaç ilçesine komşu olan Hüyük 549 km² yüzölçümüne sahiptir ve deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1.245 metredir. Rakımı 1500-2000 metre arasında değişen Kuzey ve Doğusu Sultan Dağları’nın uzantısı olan ilçenin Beyşehir gölüne bakan yüzü kuru ziraatın yapıldığı tarım arazilerinden oluşmaktadır (Ünal, 2021). İlçe konum itibarı ile Akdeniz bölgesinin kuzeyinde ve Göller bölgesinde yer aldığından, iklim olarak Akdeniz ile İç Anadolu iklimi arasında bir özellik göstermektedir. (Hüyük Kaymakamlığı ve Hüyük Belediyesi).

Kitabın bu bölümünde Hüyük çileğinin coğrafi işaret süreci yapılan saha araştırması sonucunda elde edilen veriler ışığında değerlendirilmiştir. Saha araştırması süreci Hüyük’ün 23 mahallesinin (eski köy ve kasaba) muhtarları, ileri gelenleri ve çilek üretimiyle uğraşan çiftçiler ile yapılandırılmış mülakat tekniği uygulanarak yürütülmüştür. Katılımcılara çilek üretimi hakkında sorular sorularak, Hüyük çileğinin coğrafi işaret süreci, problemleri ve çözüm önerileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca ilçe tarım müdürlüğü, TÜİK, FAO vb. kuruluşların sunduğu ikincil veriler derlenerek çalışma nicel verilerle desteklenmiştir.

Tescil başvurusu Hüyük İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından yapılan Hüyük Çileği sicil belgesinde “Albion, San Andreas, Sweden ve Portola çeşitlerinden elde edilen, ortalama 4 yıl ömrü olan orta-iri büyüklükte ve sertlikte, ağırlığı 20-26 gram” bir çilek olarak tanımlanmıştır. Sicil belgesinde Hüyük çileğini özgünleştiren, coğrafi işaret almasına etmen olan faktörler bölgenin toprak yapısı, çevresel kirleticilerin düşük olması, yetiştirme tekniği ve ısı – nem – yağış – güneşleme olarak sıralanmıştır. Bölgede yaz aylarında nem oranının %60’ın altına düşmemesi çileğin olgunlaşma dönemindeki sıcaklarda su kaybının minimum seviyelerde kalmasını ve ani olgunlaşma riskini ortadan kaldırarak çileğin lezzetli bir aromaya sahip olmasını sağlamaktadır. Hasat edilen ürünler üreticiler tarafından toplayıcılara getirilerek ürün dondurma sanayiinde kullanılacaksa +2 °C’de yaklaşık 20 dakika bekletilerek ön soğutma işlemine tabi tutulur ve sonra -40 °C’de şoklanmasının ardından +4 derecede soğuk hava deposunda saklanmaktadır. Sofralık olarak tüketilecek olanlar +2 °C’de 20 dakika süren ön soğutma işleminin ardından +4 °C’de muhafaza edilir. Daha sonra talebe göre 0,5 kg, 1 kg, 2,5 kg ve 4 kg’lık kasa ve plastik kaplara konularak satışa sunulur (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022).

6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 05.04.2020 tarihinden itibaren korunmak üzere 13.04.2021 tarihinde tescil edilen Hüyük çileğinin tarihi hakkında literatürde derinlemesine bir bilgi bulunmamaktadır. Coğrafi işaret tescil girişiminin 2010'lu yıllardan sonra başlaması, 2021 yılında resmîyete geçmesi ve girişimlerin teşvik edilmesi ile birlikte ilçe paydaşlarının büyük bir yüzdesi çilek üretimine bağlı olarak istihdam olanağı elde etmiştir. Türkiye'nin birçok coğrafyasında yetişen çileğin Hüyük'teki geçmişi ve üretim süreci kesin olarak bilinmemektedir. Bölge insanı ve ilgili kamu kurumları ile yapılan görüşmelerde ilk çilek üretiminin hangi mahallede başladığının net olarak bilinmediği anlaşılmıştır.

1994-96 yıllarında İlmen Kasabası'nda, Osmanlı Çileği adıyla bir takım yerel çilek üretimi yapıldığı (Poyraz, 2022), Değirmenaltı Mahallesi'nin günümüzde üretim yapılan çilek türlerini ilk olarak Hüyük'e getirdiği söylenilmektedir. (Sarıslan, 2022). Osmanlı Çileği olarak adlandırılan bu çileğin cinsi bilinmemektedir. Bu çilek türü, Karadeniz Ereğli Osmanlı Çileği ile karıştırılmamalıdır. Yöre halkı bu yerel çilek türünün yılda bir ay verim verdiğini, aromasının yüksek ve boyutunun küçük olduğunu, yedi veren olarak bilinen endüstriyel çileklerin yılın 7-8 ay ürün verdiğini ve çileğin 20 günde bir olgunlaştığını aktarmışlardır. Başka bir kaynağa göre ise ilçeye ilk endüstriyel çilek 2009 yılında Seydişehir'in Yaylacık mahallesinden gelmiştir (Baş, 2022). Çavuş eski belediye başkanı Osman Özer'in aktardığına göre 1978-80 yılları arasında Sarayönü Teknik Ziraat Okulundan 50 kişinin çilek tohumu almasıyla ilk olarak çilek üretimi başlamıştır. Bahsedilen çileğin aroması yüksek ve tek verimlidir. 1994 yılında oluşan kuraklıkta bölge olumsuz etkilenerek çilek fidelelerinin hepsi kurumuştur (Özer, 2022). Pınarbaşı Mahallesi muhtarının aktardığına göre ise 1980'li yıllarda Eti Alüminyum fabrikasında çalışan Alman bir mühendisten alınan 3 adet "Tikoya" isimli fidenin ilk çilek üretimini mahallelerinde başlattığı bilinmektedir. (Sözeri ve Türkmen, 2022). Sahadan toplanan bilgiler doğrultusunda Hüyük çileğinin geçmişi hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1980 ve 2000 yılları arasında ticari potansiyeli değerlendirilemeyen çileğin, 2000 yılı sonrasında kademeli olarak üretim alanının arttığı Tablo 4'te görülmektedir. İlçe tarım verilerine göre resmi kayıtlarda çilek üretimi yapılan alan 8 kat artmıştır. Yetkililer kayıt dışı kalan tarım arazilerinde de çilek üretimi yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca su kaynaklarının yetersiz olmasından kaynaklanan sulama problemleri çilek üretimini belirli alanda kısıtlamıştır. Özetle coğrafi işaret tescilinin alınması ve çilek üretiminin teşvik edilmesiyle birlikte, 2022 yılına gelindiğinde Hüyük'te ortalama 10.000 dekarlık bir alanda çilek üretimi yapılarak yılda yaklaşık 30000 ton çilek hasat edilmektedir.

Tablo 4. Yıllara Oranla Hüyük'te Çilek Üretimi

Yıl	Meyve Veren Alan (Dekar)	Verim (Kg / Dekar)	Üretim (Ton)
2005	1420	750	1065
2006	1420	1000	1420
2007	1450	1500	2175
2008	1500	1500	2250
2009	2200	3000	6600
2010	2000	3000	6000
2011	2000	3000	6000
2012	2280	2807	6400
2013	2850	3444	9814
2014	3000	4190	12570
2015	4000	4000	16000
2016	6500	2641	17172
2017	7000	3250	22750
2018	8100	3250	26325
2019	8200	3250	26650
2020	8200	3300	27060
2021	8200	3300	27060

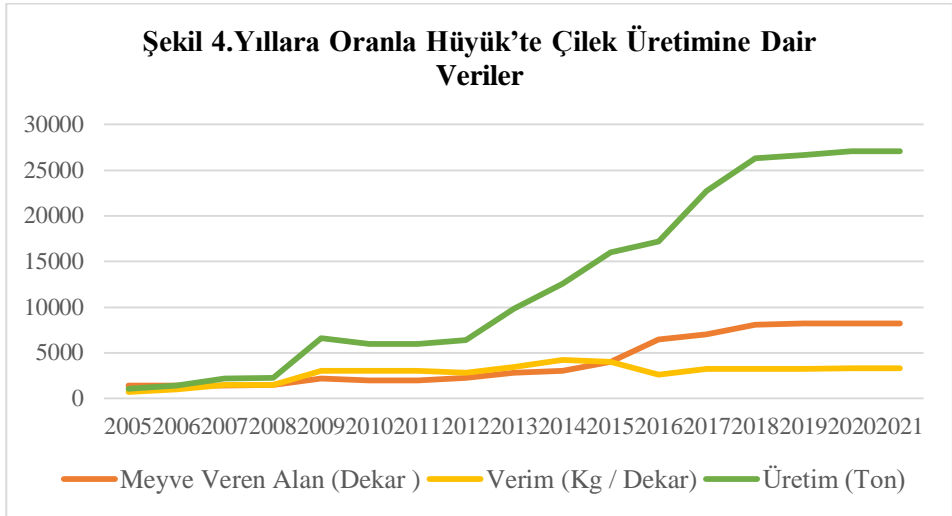
Kaynak: Hüyük İlçe Tarım, 2022

Çiftçiler tarafından ekilen çilek tercihi mahalle coğrafyasına ve çileğin kullanım amacına göre değişiklik gösterebilmektedir. Çiftçilerin aktardığına göre çilek yüksek rakımda, kumlu olmayan taşlı arazide yüksek verim vermektedir. (Hitay, 2022). Mutlu mahallesi Albion, Monterey ve Portola türü, Pınarbaşı mahallesi soğuğa dayanıklı olduğu için Sweden ve Albion türü, Başlamış ve Değirmenaltı mahalleleri serin bir iklime sahip olduğu için çoğunlukla Kabarla türü çileği tercih ederken Albion ve Portala da ekilmektedir. Albion ve Portala tür çilekler dayanıklı ve verim oranları yüksek olması ile bölgede en fazla tercih edilen ve yetiştirilen çilek türleridir.

Hüyük'te çilek üretiminin artması ve coğrafi tescil almasının bölgedeki istihdama pozitif yönlü katkısı bulunmaktadır. Üretim alanının artması, Hüyük'ün dışarıdan göç alması, halkın sosyo-ekonomik düzeyinin son 5 yıl içerisinde gelişim göstermesi, dışarıdan (diğer ilçelerden) mevsimsel işçi istihdam edilmesi vb. faktörler durumu açıklamaktadır. Bazı çiftçiler sadece çilek üretimine odaklanırken, yöre insanı ve küçük çiftçiler kısmi zamanlı olarak üretim ile ilgilenmektedir. İlmen mahallesi muhtarı Poyraz halkın %80'ninin çilek üretimi ile ilgilendiğini belirtmiştir (Poyraz, 2022). İlçe merkezinde bu oran düşerken, kırsal alandaki mahallelerde istisnalar (Tolca, Kireli, Budak) hariç halkın ortalama %60-70'i çilek ekonomisinden kazanç sağlamaktadır. Hüyük'ün Beyşehir Gölüne kıyısı olan Tolca, Kireli ve Budak mahallelerinde iklim koşulları, toprak yapısı ve yükseltinin değişmesine bağlı olarak endüstriyel ve ticari boyutta çilek üretimi yapılmamaktadır. Kıyı şeridindeki toprak yapısının taşsız olması ve kuru tarım uygulamalarına daha elverişli olmasından dolayı çiftçiler tarafından çilek üretimi tercih edilmemektedir. Diğer bölgelere oranla daha sıcak olan kıyı şeridinde aşırı sıcak havalar verimi düşürmekte ve çileğin boyununun küçük olmasına neden olmaktadır. Deneme girişimi olan çiftçiler verimin

düşük olmasından dolayı uzun dönemli üretim yapmamışlardır (Zedefci ve Tekin, 2022). Ayrıca çilek üretiminde su kullanımının büyük önem arz ettiği, kuyulardan yapılan sulamanın çileklerde mantar hastalığına yol açtığı görülmektedir. Genel olarak yöre halkının büyük bir yüzdesi sulama problemlerinden olumsuz etkilediklerini belirtmiştir.

Bölgede üretilen çilekler her mahalledeki kantarcılar aracılığı ile toplanarak fabrikalara, büyük şehirlere ve yurt dışına gönderilmektedir. Almanya, Rusya ve Dubai Hüyük çileğinin en çok çilek ihraç edildiği ülkelerdir. Üretilen çileğin büyük bir yüzdesi işlenmek üzere, Akşehir'deki fabrikaya gönderilmektedir (Tekin, 2022). Aynı zamanda Akdeniz bölgesinde turizm tesislerine günlük olarak klimalı nakliye araçları ile diğer türlere oranla ömrü uzun olan Albion türü çilek satışı gerçekleştirilmektedir (Akgün, Kanat 2022). Çilek ağır sanayide, özellikle kozmetik sektöründe yoğun olarak kullanılmaktadır fakat Hüyük bölgesinin çileği aroması ve lezzetinden dolayı ağırlıklı olarak hızlı tüketilen gıda pazarlarında talep görmektedir. Bölgede sadece bir tane soğuk hava deposu ve çilek işleme tesisinin olması hasat edilen ürünlerin katma değer kazanmasını engellemektedir. Üreticilerin soğuk hava deposu ve çilek fabrikası açılması için talepleri bulunmaktadır. Bölgede çilek üretimi üzerine faaliyet gösteren kooperatif bulunmaktadır fakat aktif olarak her mahalle ile etkileşimi bulunmamaktadır. Bu durum üreticilerin bir araya gelmesini, sinerji oluşturmalarını zorlaştırmaktadır.

Kaynak: Hüyük İlçe Tarım, 2022

Saha araştırması sırasında toptancı fiyatı 12-14 TL bandında olan çilek 2022 Ekim ayı itibariyle 20 TL'ye kadar yükselmiştir. Başta en büyük gider kalemi olan işçilik olmak üzere sulama, gübreleme ve nakliye giderleri fiyatların sürekli değişmesine yol açmaktadır. Bu noktada maliyeti azaltacak çiftçi dostu modern tarım uygulamaları

larının kullanılması, kamu kurum ve kuruluşları tarafından çilek üreticilerinin bilinçlendirilmesi faydalı olacaktır.

Albenisi yüksek olan, patatesten sonra dünyada ret edilemeyen 2. sıradaki yiyecek olarak değerlendirilen çileğin (Akgün, 2022) diğer bir kullanım alanı reçel ve marmelat üretimidir. Yılın ilk hasat döneminde aroması ve lezzeti düşük olan çilek, son hasat aylarında (Eylül-Ekim) sıcaklık farkının artmasına bağlı olarak lezzet ve aroma en yoğun dönemini yaşamaktadır. Bu dönemlerde boyutu da küçülen çilek, reçel ve marmelat yapımı için kullanılmaktadır. Sweden çileğinin kabuğu ince olduğu için gündelik tüketimde kullanılmaktadır. Dayanıklı olmadığı için pazar ve marketlere satışı yapılmaktadır. Sweden verimli, sulu ve ağır olmasına rağmen yola dayanıklı bir çilek değildir. Monterey ve Albion ise yola dayanıklı oldukları için uzak pazarlara gönderilebilmektedir (Akgün, 2022).

Elde edilen bilgiler dâhilinde Fern, Albion, San Andreas, Sweden ve Portola” çilek türlerinin Hüyük'te üretilmesi ile coğrafi işaret tescilli olan Hüyük çileğinin tanımlanmasında ve markalaşmasında bir takım eksiklikler görülmüştür. Bölgede bu çilek türlerinin dışında “ Rubygem, Sweden, Kabarla ve Monterey” türlerinin üretimi de “Hüyük Çileği” adı altında yapılmaktadır. Türkiye’de coğrafi işaret tesciline sahip olan çilekler incelendiğinde bahsi geçen çilek türlerinin diğer bölgelerde de kullanıldığı, Hüyük’e özel bir çilek türü olmadığı gözlemlenmiştir. Hüyük çileği olarak nitelendirilen çilek türlerinin ülke ve dünya genelinde üretimi yapılan çilek fideleri olduğu, görülmektedir. Bu noktada “Hüyük Çileği” olarak isimlendirilebilecek net bir fide türü ve cinsi bulunmamaktadır. Hüyük çileğinin özgün değeri coğrafi ve iklimsel koşullara dayanmaktadır. Örneğin, tarihi 1798’e dayanan, kuşaktan kuşağa günümüze kadar ulaşmış, Osmanlı saraylarında tüketilen ve kendine has şekil, koku, tat ve fiziksel özellikleri bulunan “Karadeniz Ereğli Osmanlı Çileği” coğrafi işaret tescilli olarak değerlendirilebilmektedir. Batman Sason çileği türleri incelendiğinde Hüyük çileğinde olduğu gibi San Andreas, Kabarla, Albion türleri kullanılmaktadır.

HÜYÜK ÇİLEĞİNİN PAZARLAMA KARMASI KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

Yıllık çilek üretim rakamları ve ihracat değerleri incelendiğinde Hüyük çileğinin büyük bir potansiyeli olduğu fakat fiziksel olanakların dışında ürünün yetiştirilmesi, fiyatlandırılması, dağıtımı ve tutundurması olmak üzere pazarlama kanalında problem olduğu tespit edilmiştir. Aroması ve lezzeti üst düzeyde olan Hüyük çileğinin potansiyelinin değerlendirilmesi ve katma değer sağlanabilmesi için pazarlama karması unsurlarının üreticiler, toptancılar, işletmeler ve ilgili kuruluşlar tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Bu noktada ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma başlıkları altında Hüyük çileğine yönelik bir takım değerlendirmelerde bulunulacaktır. Pazarlama bir masa, pazarlama karması unsurları ise bir masanın dört ayağı gibi düşünülürse, pazarlamayı ayakta tutan temel dayanağın pazarlama karması unsurları olduğu görülecektir (Öztürk, 2017). İşletmelerin pazarlama faaliyetlerinin başarı-

sını doğrudan etkileyen ve pazarlamayı ayakta tutan bu dört temel unsur bir yol haritası olarak işletmelerin faaliyetlerine yön verecektir. Bir masanın sağlam bir şekilde ayakta durabilmesi için 4 ayağının da sağlam temellere dayanması gerekiyorsa, işletmelerde de ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurma unsurlarının aynı şekilde olması gerekmektedir.

Hüyük çileği pazarlama karması unsurları kapsamında değerlendirildiğinde ilk olarak ürün ve üretim süreci öne çıkmaktadır. Kaliteli bir aroma ve lezzete sahip Hüyük çileğinin üretim sürecinin iyileştirilmesi ve maliyetlerin azaltılması adına bir takım önermelerde bulunabilir. Öncelikle bölge için en ideal çilek türünün tespit edilmesi gerekmektedir. Kullanılan mevcut çilek türlerine ek olarak coğrafi işaret tescilli almış diğer illerdeki ve yurt dışındaki Camarose, Rubygem ve Sabrina, Rosaceae türleri denenebilir. Bölge için en ideal üretim türünün uygulanması da diğer önemli bir etkidir. Saha araştırmasında gözlemlendiği kadarıyla, eski üretim teknikleri uygulanmaktadır. Bu yöntemler maliyeti yüksek ve verim oranı az olan yöntemlerdir. Bunlara alternatif olarak çiftçi dostu tünel seraların kullanımı, masa üstü ve topraksız üretim teknikleri uygulanmalıdır. Ayrıca yılın tüm döneminde verim alabilmek adına bölgede sera uygulamaları geliştirilebilir.

Piyasadaki diğer coğrafi işaretli çilekler ile karşılaştırmalı stratejik bir pazar analizi yaparak Hüyük çileğinin mevcut pazar konumu gözden geçirilebilir. Bu analiz üreticilerin rakipleri ile arasındaki farkı görmelerine, iç ve dış pazardaki güncel gelişmeleri takip etmelerine ve sürekli iyileştirme politikaları geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Ağırlıklı olarak endüstriyel pazarlara ve iç pazara satışı gerçekleştirilen Hüyük çileği, Dünyada ve Türkiye'deki örnek uygulamalar göz önünde bulundurularak turizm değerine dönüştürülebilir. Çilek tarlalarının uygun ve erişilebilir konumlarda yapılması, tüketicilerin toptancıları aradan kaldırarak sosyal bir faaliyet olarak yerinde fidesinden çilek toplamaları sağlanabilir. Böylelikle ürüne katma bir değer sağlanarak ekstra bir hizmet faaliyeti oluşturulabilir. Bu uygulama Hüyük çileğinin marka imajının oluşmasına ve bilinirliğinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Avrupa Birliğinde ve diğer ülkelerde olduğu gibi, Tarım Müdürlükleri, Kalkınma Ajansları, Kooperatifler ve diğer ilçe paydaşları aracılığı ile özel fonlar sağlanarak bölge insanına destek olmak amacı ile çilek üretimi desteklenebilir. Ürünün markalaşma sürecinde bu tür destekler önemlidir. Çeşitli zaman aralıklarında İlçe Tarım Müdürlüğü, Belediye ve Kaymakamlık bu tür fizibilite çalışmaları gerçekleştirmiş olsa da nihai bir çıktı elde edilememiştir. Bu desteklerle coğrafi işaretli Hüyük çileğinin ortak üretimi, satışı ve pazarlanması gerçekleştirilebilir.

Antep Baklavası, Aydın İnciri, Malatya Kayısında olduğu gibi Hüyük çileğinin de Avrupa Birliği standartlarını sağlanması için gerekli iyileştirmelerin yapılması, şartların olgunlaştırılması ve başvuruların yapılması ürün imajının geliştirilmesi için önem arz etmektedir. Ayrıca üründe kalite ve verim standarttı sağlanabilmesi ve

sürdürülebilmesi için coğrafi işaret tescili ile kazanılan kolektif fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik etkin izleme ve denetim sistemlerinin kurulması gerekmektedir.

Hüyük çileğinin alternatif üretim ve tüketim olanaklarının artırılması, bunun için gerekli alt yapıların sağlanması bölgeye ve üreticiye faydalı olacaktır. Bölgede endüstriyel bir çilek işleme fabrikasının kurulması bunun ilk adımıdır. Kozmetik, sağlık ve gıda sektöründe yoğun bir şekilde tüketilen çilek Hüyük'te işlenebilmeli ve değer kazanmalıdır. Genellikle ham şekilde tüketilen çilek işlenerek reçel, marmelat, kozmetik ürünü (ruj, deodorant, parfüm), aromalı içecek, kuruyemiş vb. şekilde çeşitli ürünlere dönüştürülebilir.

Ziraat mühendisleri aracılığıyla üretim öncesi ve sonrası çiftçilerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi üretimde verimin artmasını sağlayacaktır. Meydana gelebilecek çeşitli salgın hastalıkların önüne geçilmesi, ürün verimini artıracak yöntemlerin denenmesi, üretim sürecinde kullanılacak olan takviye besinlerin üreticilere anlatılması faydalı olacaktır.

Fiyat konusunda ise istikrarın sağlanması ve girdi kalemlerinin azaltılması üreticiler için maksimum faydayı sağlayacaktır. Üreticilerin birbirinden bağımsız hareket etmesine bağlı olarak pazarlık güçlerinin düşük olması bu noktada etkilidir. Kooperatifleşme süreci hızlandırılmalı, araçlar mümkün olduğunca az sayıya indirgenmeli ve fiyat istikrarı sağlanmalıdır. Böylelikle üreticilerin pazardaki rekabet gücü ve elde ettikleri verim artacak, elde ettikleri kazanç oranı yükselecektir.

Çilek üretimindeki diğer önemli pazarlama unsuru ise dağıtımdır. Çünkü çilek diğer tarım ürünlerinin aksine tüketim ömrü en kısa olan meyvelerden birisidir. Ortalama ömrü 3 gün olan taze çileğin dağıtımında saniyeler önem arz etmektedir. Ürünün doğru zamanda ve saatte hasat edilmesi, uygun şekilde ambalajlanarak tüketicilere ulaştırılması gerekmektedir. Hassas bir ürün olan çilek hasat edilirken dikkat edilmeli, mümkün olduğunca minimum hasarla toplanmalı ve ince bir işçilik ile paketlenmelidir. Ambalajlama esnasında ürünün ezilmesine ve havasız kalmamasına dikkat edilmeli, yaşam ömrünü uzatacak yöntemler kullanılmalıdır. Küçük ve havadar ahşap/plastik kasaların tercih edildiği yapılan uygulamalarda görülmektedir. Çilek hasat süresince mümkün olduğun az şekilde insan eli ile temas etmesi sağlanmalıdır. Her temas çileğe zarar vermektedir. Ayrıca nakliye gerçekleştirilecek olan araçların uygun hava koşullarını sağlaması önemlidir. Yaz ayı meyvesi olan çilek, sıcak havalarda hızlı bir şekilde suyunu kaybedebilmektedir. Yurt içi ve yurtdışı pazarları düşünüldüğünde, ürünün gideceği pazara göre uygun ambalajlama yöntemi kullanılmalıdır.

Son olarak tutundurma karması incelendiğinde Hüyük çileğinin bilinirliğinin ülke genelinde yeterince yüksek olmadığı gözlemlenmektedir. Sadece bölgesel çapta yapılan tutundurma faaliyetleri yeterli olmamaktadır. Bunun için başta yerel paydaşlar ve işletmeler olmak üzere Coğrafi İşaret vurgusu yaparak Hüyük çileğini sosyal

medya, açık hava reklamları, festivaller vb. araçlarla tanıtılmalıdır. Ulusal ve uluslararası tarım fuarları, gastronomi şenlikleri, alanla ilgili dergiler vb. platformlar kullanılarak halka ilişkiler çalışmaları yapılmalıdır. Bunun için gerekirse bir birim kurularak bütçe tahsisi sağlanması gerekmektedir. Hüyük çileği dünyanın en lezzetli çileklerinde birisi olabilir fakat bunun pazarlanması başarılı bir şekilde yapılmadığı takdirde bir önemi kalmayacaktır.

Özetle, bölge genelinde 2000 yılından sonra üretim alanı hızla artan çilek 2021 yılında Coğrafi İşaret tescili almış ve bölgeye ekonomik anlamda önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle istihdam açısından ilçe bazında %60-70 oranlarında bir trend yakalamıştır. Bu yükselişin devam edeceği yapılan saha araştırmalarında yazarlar tarafından gözlemlenmiştir. Bölgeye daha fazla katkı sağlaması ve ürünün markalaşması açısından yukarıda bahsedilen pazarlama karması unsurları dâhilinde bir takım önermelerde bulunulmuştur. Bunlar kısaca ürünün üretim sürecinin iyileştirilmesi, üretimdeki en büyük problem olan sulamanın çözülmesi, etkin ve verimli tekniklerin kullanılması, fiyat istikrarının sağlanması, kooperatif, dernek vb. kuruluşların aktifleştirilerek birliğin oluşturulması, etkin dağıtım kanallarının kullanılması ve ürünün tanıtımının başarılı bir şekilde yapılmasıdır. Ayrıca kullanılan çilek türlerinin gözden geçirilmesi, Avrupa Birliği standartlarında ürünler çıkarılması ve ürün çizgisinin netleştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- ARIAS, F., APPELMANN, T., & GIRALDO, L. F. G. (2020). *Import and export of strawberries in a global market*. Ciencias económicas y contables, desafíos y retos para la competitividad. Sepúlveda, JA (Ed). Coruniamericana. Colombia. Pag. 280-291.
- CALLEJA, E.J., ILBERY, B., MILLS, P.R., (2012). *Agricultural change and the rise of the British strawberry industry, 1920–2009*. J. Rural Stud. 28 (4), 603–611.
- CASSAGO, A. L. L., ARTÊNCIO, M. M., de MOURA ENGRACIA GIRALDI, J., & DA COSTA, F. B. (2021). *Metabolomics as a marketing tool for geographical indication products: a literature review*. European Food Research and Technology, 247 (9), 2143-2159.
- GUTHMAN, J., (2017). *Paradoxes of the border: labor shortages and farmworker minör agency in reworking California's strawberry fields*. Econ. Geogr. 93 (1), 24–43.
- HEDBERG, C. (2021). *Entwined ruralities: Seasonality, simultaneity and precarity among transnational migrant workers in the wild berry industry*. Journal of Rural Studies, 88, 510-517.
- KURNAZ, S. Ç., and KURNAZ, A. (2022). *Major Challenges for EU Tourism Policy*. Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales, 15 (1).
- LAMARQUE, P. and LAMBIN, E.F. (2015), *The effectiveness of marked-based instruments to foster the conservation of extensive land use: the case of Geographical Indications in the French Alps*, Land Use Policy, Vol. 42, pp. 706-717.
- ÖZTÜRK, Aziz (2017). *Pazarlama İlkeleri*. Gazi Yayınevi, Ankara.
- QUINONES RUIZ, X.F., FORSTER, H., PENKER, M., BELLETTI, G., MARESCOTTI, A., SCARAMUZ-ZI, S., BROSCHA, K., BRAITO, M. and ALTENBUCHNER, C. (2018), *How are food Geographical Indications evolving? – an analysis of EU GI amendments*, British Food Journal, Vol. 120 No. 8, pp. 1876-1887.
- SCOTT, S., and RYE, J. F. (2021). *Praised, prized, yet penalised: a critical examination of low wage hiring queues in the global strawberry industry*. Journal of Rural Studies, 88, 473-481.
- ŞAHİN, Güven (2019). *Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri Ve Bunların Türkiye Ekonomisinde Etkin Kullanımları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi. İstanbul.
- ÜNAL, S., (2021). *Son Ustasının Ardından Hüyük Çömlekçiliği*. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14 (34), 679-690.
- İnternet Kaynakları
- ASAN, Habip (2021). <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/15-yilda-20-kat-artti-cografisiretli-urun-sayisi-932-oldu-622468.html> E.T. 21.09.2022.
- Avrupa Birliği Komisyonu, 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_683 E.T. 20.09.2022.
- FAO, Food and Agricultural Organization of the United Nations (2022). <https://www.fao.org/faostat/en/#search/Strawberries> E.T. 11.10.2022.
- Hüyük Belediyesi, (2022). <https://huyuk.bel.tr/sayfa/cografikonusu/> E.T. 15.09.2022
- Hüyük Kaymakamlığı, (2022). <http://www.huyuk.gov.tr/kaymakamligimiz-tarihcesi> E.T. 15.09.2022.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022. <https://www.sanayi.gov.tr/medya/haber/2022-yilibutcesi-tbmmde> E.T. 20.09.2022.
- ŞEKER, Ata Ufuk (2021) <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-abde-tescilli-cografisireti-7ye-cikti/2211895> E.T. 21.09.2022.

- Tarım ve Orman Bakanlığı, (2021). Tarım Ürünleri 2021 Haziran Çilek Piyasa Raporu. <https://124.im/RyWI> E.T. 11.10.2022.
- Tridge, (2022). <https://www.tridge.com/intelligences/stawberry/production> E.T. 11.10.2022
- Turkish Goods, (2022). <https://www.turkishgoods.com/post/news/the-massive-increase-of-strawberry-exports-in-2021> E.T. 11.10.2022.
- Türk patent ve Marka Kurumu, 2022 <https://ci.turkpatent.gov.tr/sayfa/co%C4%9Frafii%C5%9Faret-nedir> E.T. 20.09.2022.
- Birincil Kişiler**
- AKGÜN, Adem (2022). Mutlu Mahallesi, Çilek Üreticisi, 1964 Doğumlu, Görüşme Tarihi: 30.08.2022.
- BAŞ, Kemal (2022). Değirmenaltı Mahalle Muhtarı, 1959 Doğumlu. Görüşme Tarihi: 06.09.22.
- HİTAY, Hüseyin (2022). Mutlu Mahallesi, Çilek Üreticisi, 1980 Doğumlu, Görüşme Tarihi: 30.08.2022.
- KANAT, Mehmet (2022). Mutlu Mahallesi, Çilek Üreticisi, 1973 Doğumlu, Görüşme Tarihi: 30.08.2022.
- ÖZER, Osman (2022). Çavuş Eski Belediye Başkanı, 1956 Doğumlu, Görüşme Tarihi: 06.09.2022.
- POYRAZ, Doğan. (2022). İlmen Mahalle Muhtarı, 1964 Doğumlu.
- SARIASLAN, İbrahim (2022). İlmen Mahallesi Sakini, 1955 Doğumlu Görüşme Tarihi: 06.09.22.
- SÖZERİ, Mustafa (2022) Pınarbaşı Mahalle Muhtarı, 1967 Doğumlu, Görüşme Tarihi: 01.09.2022.
- TEKİN, Ahmet (2022). Mutlu Mahallesi Muhtarı, Çilek Toptancısı, 1980 Doğumlu, Görüşme Tarihi: 30.08.2022.
- TÜRKMEN, Mustafa (2022) Pınarbaşı Mahallesi Sakini, 1947 Doğumlu, Görüşme Tarihi: 01.09.2022.
- ZEDEFÇİ, Muhittin (2022). Mutlu Mahallesi, Çiftçi ve Köy Azası, Görüşme Tarihi: 30.08.2022.

HÜYÜK İLÇESİNDEKİ HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

Cavit ARSLAN*

ÖZ

Bu kitap bölümünde Hüyük ilçesinin arazi durumu, 2004 ile 2021 yılları arasında ilçede yetiştirilen sığır, manda, koyun, keçi, kümes hayvanları ve tek tırnaklı sayılarına yönelik bilgiler verilmiştir. İlçedeki balıkçılık faaliyetleri değerlendirilmiştir. İlçeye yönelik olarak yapılan hayvancılık desteklemeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Hüyük'ün hayvancılık açısından güçlü, zayıf yönleri ile fırsatları ve tehditleri ortaya konularak hayvancılığın geliştirilmesine yönelik öneriler ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler

Hüyük, Hayvancılık, Balıkçılık, Arazi

LIVESTOCK ACTIVITIES IN HÜYÜK TOWN

ABSTRACT

Information on the land situation of Hüyük town and the number of cattle, buffaloes, sheep, goats, poultry and equidae raised in the town between 2004 and 2021 are given in this book chapter. Fishing activities in the town is evaluated. Information is given about the animal husbandry supports made for the town. The strengths, weaknesses, opportunities and threats of Hüyük's livestock raising presented, and suggestions for the development of animal husbandry were put forward.

Keywords

Hüyük, Livestock, Fishery, Land

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

cavitarслан@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Konya ili, Beyşehir ilçesine bağlı bir belde olan Hüyük 04.07.1987 tarihinde, 3392 sayılı yasa ile ilçe hüviyeti kazanmıştır. Yüzölçümü 549,4 km², rakımı 1245 m olan ilçe, 37°57' Kuzey enlemi ile 31°35' Doğu boylamı arasında yer almaktadır. İlçenin, doğusunda Isparta ili Şarkikaraağaç, batısında Beyşehir Gölü, kuzeyinde Doğanhisar ve Ilgın, güneyinde Beyşehir ilçeleri bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesi'nin kuzeyinde ve Göller Bölgesi'nde yer alan Hüyük'ün kuzey ve doğusu dağlar ile çevrilidir. Güneyinde engebeli ve yayvan sırtlarla çevrili çoğunlukla susuz tarımın yapıldığı araziler bulunmaktadır. Hüyük'ün Konya il merkezine uzaklığı 96 km'dir (MEVKA, 2019).

İnsanların yeterli ve dengeli beslenmesinde hayvansal gıdalar vaz geçilmez kaynaklardır. Hayvansal gıdalar protein, esansiyel amino asit, vitamin ve mineraller bakımından bitkisel orijinli gıdalardan daha zengindirler. Erişkin bir insanın günlük ortalama 70-80 g civarında proteine ihtiyaç duyduğu, bu miktarın yaklaşık %40'ının hayvansal gıdalardan alınması gerektiği dikkate alındığında sağlıklı bir beslenme açısından hayvansal gıdaların önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Hayvansal gıdalar başlıca büyükbaş ve küçükbaş çiftlik hayvanları, kümes hayvanları ve su ürünlerinden temin edilmektedir. Türkiye'de tüketilen etin %72'sini beyaz et, %25.2'sini sığır eti, %2.8'ni koyun-keçi eti oluşturmaktadır (TRA2 Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Raporu, 2015). Türkiye'de kanatlı sektörü oldukça iyi bir durumda olup, ihtiyaç duyulan piliç eti ve yumurta kendi üretimimizle karşılanabilmektedir. Büyükbaş hayvanlardan elde edilen et ve et ürünleri ile süt ve süt ürünleri Türkiye'de yaygın bir tüketime ulaşmış olup, bu ürünlere karşı olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye'de yetiştirilen büyükbaş hayvan varlığı ihtiyaç duyulan kırmızı et karşılamada zaman zaman yetersiz kalmakta, oluşan açığı kapatmak amacıyla canlı büyükbaş hayvan ya da et/karkas ithalatı yapılmaktadır. Türkiye'de küçükbaş hayvan (koyun ve keçi) eti ve sütünün tüketimi istenilen düzeye ulaşmamıştır. Küçükbaş hayvanlardan elde edilen et başta olmak üzere, süt üretimini artırmak gerekmektedir. Aksi halde kırmızı et ithalatı kaçınılmaz olacaktır. Bu açıdan bakıldığında hayvancılık sektörü sadece birinci elden hayvancılık sektörüyle ilgilenenlerin değil, Türkiye'de yaşayan tüm insanların konuya bir şekilde müdahil olduğu topyekûn bir ilgi alanına dönüşmüş durumdadır.

Bu kitap bölümünde Türkiye, Konya ve Hüyük ilçesi üçgeninden hareketle özellikle Hüyük ilçesinin, arazi kullanım durumu, 2004 ile 2021 yılları arasındaki büyükbaş, küçükbaş, kümes hayvanları, tek tırnaklı hayvan varlığı hakkında bilgiler verilmiştir. Balıkçılık faaliyetlerine değinilmiştir. İlçeye yapılan hayvancılık destekleri hakkında bilgiler verilerek ilçenin hayvancılık durumu analiz edilmiştir.

I. HÜYÜK, KONYA VE TÜRKİYE'NİN ARAZİ DURUMU

Hüyük ilçesi 54.942,02 ha'lık alanı ile Konya'nın %1.35'ini, Türkiye'nin ise %0.07'sini kapsamaktadır. Türkiye genelinde %31.00, Konya ili genelinde %55.08

olan tarım arazisi alanı Hüyük ilçesinde %38.26'dır. Hayvancılıkta çok önemli bir yeri olan çayır-mera alanı Türkiye genelinde %18.65, Konya ili genelinde %18.66 iken bu oran Hüyük ilçesinde %5.46'dır. Hüyük, Konya ve Türkiye yüzölçümünün arazi kullanım durumuna yönelik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Hüyük, Konya ve Türkiye'nin arazi kullanım durumu.

Alan adı	Hüyük		Konya		Türkiye	
	Ha	%	Ha	%	Ha	%
Tarım arazisi	21.021,50	38.26	2.247.856,60	55.08	24.294.680,8	31.00
Çayır-Mera	3.000,00	5.46	761.460,70	18.66	14.616.687,3	18.65
Orman	15.074,00	27.44	540.189,00	13.24	21.389.783,0	27.30
Diğer	15.846,52	28.84	531.845,65	13.03	18.056.548,9	23.04
TOPLAM	54.942,02	100	4.081.351,95	100	78.357.700,0	100

Kaynak: MEVKA, 2019.

II. TÜRKİYE, KONYA VE HÜYÜK İLÇESİNİN BÜYÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI

Türkiye'nin 2004 ile 2021 yılları arasını kapsayan büyükbaş hayvan varlığına yönelik bilgiler Tablo 2'de verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde Türkiye'de 2004 yılında 3 564 863 baş olan yerli ırk sığır sayısının 2021 yılında 1 384 659 başa gerilediği, adı geçen yıllar arasındaki azalma oranının %61.16 olduğu görülmektedir. Adı geçen yıllar arasında melez ırk ve özellikle kültür ırkı (Holştayn, Simental, Mantofon gibi) sığır sayısında önemli artışlar gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2004 yılında 4 395 090 baş olan melez ırk sığır sayısının 2021 yılında %73.86 artışla 7 641 100 başa yükselmiştir. Türkiye'de 2004 yılında 2 109 393 baş olan kültür ırkı sığır sayısının 2021 yılında 8 824 784 başa yükseldiği, bu yükseliş oranının %418.36 olduğu görülmektedir. Türkiye'de 2004 ile 2021 yılları arasında gerçekleşen sığır sayısındaki değişimler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, hayvan yetiştiricilerinin düşük verimli olan yerli ırk sığır beslemekten vaz geçme eğiliminde olduğunu, buna karşın et ve süt verimi daha yüksek olan melez ve kültür ırkı sığır beslemeye yöneldiğini göstermektedir. Söz konusu yıllar arasında özellikle kültür ırkı sığır sayısının daha fazla artması bu hayvanların düz olmayan mera şartlarına iyi uyum sağlayamamasından dolayı çoğunlukla ahır ortamında besleme şeklinde yetiştiricilik yapılmasını, ayrıca büyük çaplı entegre tesislerinin Ülkemiz genelinde yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Geline aşamada Ülkemiz genelinde sürü büyüklüğünün binlerle ifade edildiği entegre tesis sayısı giderek artmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de melez ırk sığır sayısındaki artış suni tohumlama uygulamalarının yaygınlaştığını, suni tohumlamanın yetiştiriciler tarafından benimsendiğini ve sonuçlarının alındığının göstermektedir. Türkiye'de 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen manda sayısı inişli çıkışlı bir seyir izlemiş olmakla birlikte son yıllarda artış olduğu dikkati çekmektedir. Türkiye'de 2004 yılında 103 900 baş olan manda sayısı 2021'na gelindiğinde %78.61 oranında artış göstererek 185 574 başa ulaşmıştır.

Tablo 2. Türkiye'nin 2004 ile 2021 yılları arasındaki büyükbaş hayvan varlığı, baş.

Yıl	Siğir (Yerli ırk)	Siğir (Melez ırk)	Siğir (Kültür ırkı)	Manda	TOPLAM
2004	3 564 863	4 395 090	2 109 393	103 900	10 173 246
2005	3 633 485	4 537 998	2 354 957	104 965	10 631 405
2006	3 405 349	4 694 197	2 771 818	100 516	10 971 880
2007	3 275 725	4 465 350	3 295 678	84 705	11 121 458
2008	2 850 710	4 454 647	3 554 585	86 297	10 946 239
2009	2 594 334	4 406 041	3 723 583	87 207	10 811 165
2010	2 464 722	4 707 188	4 197 890	84 726	11 454 526
2011	2 429 169	5 120 621	4 836 547	97 632	12 483 969
2012	2 459 400	5 776 028	5 679 484	107 435	14 022 347
2013	2 348 487	6 112 437	5 954 333	117 591	14 532 848
2014	1 983 415	6 060 937	6 178 757	121 826	14 344 935
2015	1 874 925	5 733 803	6 385 343	133 766	14 127 837
2016	1 733 292	5 758 336	6 588 527	142 073	14 222 228
2017	1 602 925	6 536 073	7 804 588	161 439	16 105 025
2018	1 593 005	7 030 297	8 419 204	178 397	17 220 903
2019	1 573 659	7 554 625	8 559 855	184 192	17 872 331
2020	1 532 857	7 594 127	8 838 498	192 489	18 157 971
2021	1 384 659	7 641 100	8 824 784	185 574	18 036 117

Kaynak: TÜİK, 2022.

Konya'nın 2004 ile 2021 yılları arasındaki büyükbaş hayvan varlığına yönelik bilgiler Tablo 3'te verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde Konya il genelinde 2004 yılında 49 603 baş olan yerli ırk siğir sayısının 2021 yılında 20 958 başa gerilediği, adı geçen yıllar arasındaki azalma oranının %57.75 olduğu görülmektedir. Konya il genelinde 2004 yılında 159 369 baş olan melez ırk siğir sayısının 2021 yılına gelindiğinde %22.83'lük bir artış oranıyla 195 760 başa yükseldiği görülmektedir. Adı geçen yıllar arasında Konya il genelinde siğir sayısındaki artışın özellikle Kültür ırkı siğirlerde olduğu dikkati çekmektedir. Konya il genelinde 2004 yılında 132 598 baş olan kültür ırkı siğir sayısı 2021 yılında %558.21'lik bir artışla 740 180 başa ulaşmıştır. Konya il genelinde 2004 ile 2021 yılları arasında gerçekleşen siğir sayısındaki değişimler bir bütün olarak değerlendirildiğinde bir üst paragrafta ifade edildiği gibi yetiştiricilerin yerli ırk siğir beslemekten uzaklaşıp, kısmen melez ırk olmak üzere daha çok kültür ırkı hayvan yetiştirmeye yöneldiğini göstermektedir. Bu durum hayvan yetiştiricilerinin daha verimli ırk hayvanları besleme bilinç düzeyinin her geçen yıl daha da arttığının göstergesidir. Bu durum takdir edilmesi gereken bir husustur. Tablo 3'ten Konya genelinde yetiştirilen manda sayısının 2004 yılında 579 baş olduğu, 2011 yılında manda sayısının 98 başa kadar düştüğü, 2021 yılında ise 850 başa yükseldiği görülmektedir.

Tablo 3. Konya il genelinin 2004 ile 2021 yılları arasındaki büyükbaş hayvan varlığı, baş.

Yıl	Siğir (Yerli ırk)	Siğir (Melez ırk)	Siğir (Kültür ırkı)	Manda	TOPLAM
2004	49 603	159 369	132 598	579	342 149
2005	48 893	155 359	129 828	487	334 567
2006	46 553	147 984	142 862	263	337 662

2007	48 775	148 911	203 210	195	401 091
2008	44 391	150 924	211 177	130	406 622
2009	36 612	146 263	216 314	108	399 297
2010	37 773	153 175	269 866	110	460 914
2011	43 461	157 583	317 245	98	518 387
2012	54 244	193 440	398 899	233	646 816
2013	54 025	214 100	448 047	311	716 483
2014	51 445	206 102	469 810	203	725 560
2015	50 465	209 239	480 129	315	740 148
2016	47 637	204 297	500 287	312	752 533
2017	29 934	213 493	624 523	601	868 551
2018	28 054	222 507	670 185	826	921 572
2019	23 588	224 754	677 875	865	927 082
2020	21 270	174 141	749 863	870	946 144
2021	20 958	195 760	740 180	850	957 748

Kaynak: TÜİK, 2022.

Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen büyükbaş hayvan sayılarına yönelik bilgiler Tablo 4’te verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde Hüyük ilçesi genelinde 2004 yılında 635 baş olan yerli ırk sığır sayısının 2021 yılında 50 başa gerilediği, adı geçen yıllar arasındaki yerli ırk sığır sayısındaki azalma oranının %92.13 olduğu görülmektedir. Hüyük ilçe genelinde 2004 yılında 1 898 baş olan melez ırk sığır sayısı 2021 yılında %41.68’lik azalma oranı ile 1 107 başa gerilemiştir. Adı geçen yıllar arasında melez ırk sığır sayısında Türkiye ve Konya ili genelinde sırasıyla %73.86 ve %22.83 oranında bir artış olurken, bu durumun aksine Hüyük ilçesinde %41.68 oranında azalma olması dikkati çekicidir. Hüyük ilçe genelinde 2004 yılında 1 919 baş olan kültür ırkı sığır sayısı 2021 yılına gelindiğinde %421.42’lik bir artışla 8 087 başa ulaşmıştır. Türkiye ile Konya il genelinde 2004 ile 2021 yılları arasında kültür ırkı sığır sayısındaki artışın aynı sıraya göre %418.36 ve %558.21 olduğu dikkate alındığında Hüyük ilçesindeki artışın (%421.42) Türkiye’deki artışa benzer, Konya genelindeki artıştan (%558.21) daha düşük olduğu anlaşılmaktadır. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasındaki sığır sayılarındaki değişimler bir bütün olarak değerlendirildiğinde ilçedeki büyükbaş hayvan yetiştiricilerinin yerli ırk ve kısmen de melez ırk sığır yetiştiriciliğinden uzaklaşıp çoğunlukla kültür ırkı sığır yetiştirmeye yöneldiklerini göstermektedir. Bu durum takdir edilmesi gereken bir husustur, böylece devam etmelidir. Tablo 4’ten Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen manda sayısının 2 ile 25 arasında değiştiği, son yıllarda yetiştirilen manda sayısının artış gösterdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4. Hüyük ilçesi genelinin 2004 ile 2021 yılları arasındaki büyükbaş hayvan varlığı, baş.

Yıl	Sığır (Yerli ırk)	Sığır (Melez ırk)	Sığır (Kültür ırkı)	Manda	TOPLAM
2004	635	1 898	1 919	3	4 455
2005	651	2 000	2 023	3	4 677
2006	490	1 850	2 885	17	5 242
2007	632	605	5 249	3	6 489
2008	393	461	4 265	3	5 122

2009	398	568	5 010	3	5 979
2010	411	604	5 293	3	6 311
2011	180	376	6 240	2	6 798
2012	156	213	6 080	2	6 451
2013	126	252	6 414	2	6 794
2014	191	655	5 693	2	6 541
2015	168	757	5 923	2	6 850
2016	113	629	6 638	2	7 382
2017	97	883	6 968	6	7 954
2018	93	1 029	7 719	21	8 862
2019	69	1 080	7 943	22	9 114
2020	94	1 055	8 141	23	9 313
2021	50	1 107	8 087	25	9 270

Kaynak: TÜİK 2022.

III. TÜRKİYE, KONYA VE HÜYÜK İLÇESİNİN KÜÇÜKBAŞ HAYVAN VARLIĞI

Türkiye, Konya ve Hüyük ilçesi genelinde 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen koyun ve keçi sayılarına yönelik bilgiler aynı sıraya göre Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 5 incelendiğinde Türkiye'nin 2004 yılında 31 811 092 baş olan küçükbaş (koyun + keçi) hayvan varlığının 2009 yılında 26 877 793 başla en düşük sayıya gerilediği, 2010 yılından itibaren artışa geçerek 2021 yılında 57 519 204 başa ulaştığı görülmektedir. Küçükbaş hayvan sayısındaki artış hem koyun (yerli ve merinos ırkı) hem de keçi (kıl ve tiftik keçisi) sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Küçükbaş hayvan sayısının daha da artırılmalıdır. Özellikle Ülkemizdeki kırmızı et açığının kapatılması için küçükbaş hayvan sayısının hızlı bir şekilde artırılması gerekmektedir.

Tablo 5. Türkiye'nin 2004 ile 2021 yılları arasındaki küçükbaş hayvan varlığı, baş.

Yıl	KOYUN			KEÇİ			GENEL TOPLAM
	Yerli	Merinos	Toplam	Kıl	Tiftik	Toplam	
2004	24 435 459	762 696	25 201 155	6 379 900	230 037	6 609 937	31 811 092
2005	24 551 972	752 353	25 304 325	6 284 498	232 966	6 517 464	31 821 789
2006	24 801 481	815 431	25 616 912	6 433 744	209 550	6 643 294	32 260 206
2007	24 491 211	971 082	25 462 293	6 095 292	191 066	6 286 358	31 748 651
2008	22 955 941	1 018 650	23 974 591	5 435 393	158 168	5 593 561	29 568 152
2009	20 721 925	1 027 583	21 749 508	4 981 299	146 986	5 128 285	26 877 793
2010	22 003 299	1 086 392	23 089 691	6 140 627	152 606	6 293 233	29 382 924
2011	23 811 036	1 220 529	25 031 565	7 126 862	151 091	7 277 953	32 309 518
2012	25 892 582	1 532 651	27 425 233	8 199 184	158 102	8 357 286	35 782 519
2013	27 485 166	1 799 081	29 284 247	9 059 259	166 289	9 225 548	38 509 795
2014	29 033 981	2 106 263	31 140 244	10 167 125	177 811	10 344 936	41 485 180
2015	29 302 358	2 205 576	31 507 934	10 210 338	205 828	10 416 166	41 924 100
2016	28 832 669	2 151 264	30 983 933	10 137 534	207 765	10 345 299	41 329 232
2017	31 832 669	2 420 228	33 677 636	10 419 027	215 645	10 634 672	44 887 569
2018	32 513 293	2 681 679	35 194 972	10 698 553	223 874	10 922 427	46 117 399
2019	34 199 467	3 076 583	37 276 050	10 964 374	241 055	11 205 429	48 481 479
2020	38 579 748	3 547 033	42 126 781	11 698 825	287 020	11 985 845	54 112 626
2021	41 182 899	3 994 791	45 177 690	12 051 957	289 557	12 341 514	57 519 204

Kaynak: TÜİK 2022.

Tablo 6 incelendiğinde Konya il genelinde 2004 yılında 1 470 961 baş olan küçükbaş hayvan varlığının 2009 yılında 1 246 995 başla en düşük sayıya gerilediği, 2010 yılından itibaren artışa geçerek 2021 yılında 3 058 681 başa ulaştığı görülmektedir. Bu artış hem koyun hem de keçi sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır.

Tablo 6. Konya ili genelinin 2004 ile 2021 yılları arasındaki küçükbaş hayvanlarının tür ve ırklara göre sayıları ile toplam küçükbaş hayvan varlığı, baş.

Yıl	KOYUN			KEÇİ			GENEL TOPLAM
	Yerli	Merinos	Toplam	Kıl	Tiftik	Toplam	
2004	1 282 048	47 025	1 332 073	122 118	16 770	138 888	1 470 961
2005	1 280 605	47 796	1 328 401	119 703	15 849	135 552	1 463 953
2006	1 268 846	53 536	1 322 382	117 741	15 554	133 295	1 455 677
2007	1 305 589	74 763	1 380 352	111 118	2 549	113 667	1 494 019
2008	1 125 721	76 191	1 201 912	89 018	2 806	91 824	1 293 736
2009	1 101 691	69 743	1 171 434	72 629	2 932	75 561	1 246 995
2010	1 265 712	83 536	1 349 248	112 004	3 504	115 508	1 464 756
2011	1 398 429	76 871	1 475 300	146 037	3 361	149 398	1 624 698
2012	1 634 416	99 239	1 733 655	181 437	3 570	185 007	1 918 662
2013	1 802 048	126.759	1 928 807	211 316	2 416	213 732	2 142 539
2014	1 592 964	303 022	1 895 986	230 260	1 191	231 451	2 127 437
2015	1 544 436	317 586	1 862 022	254 293	875	255 168	2 117 190
2016	1 526 830	299 943	1 826 773	260 833	848	261 681	2 088 454
2017	1 614 840	279 690	1 894 530	239 300	1 067	240 367	2 134 897
2018	1 703 172	297 838	2 001 010	250 421	1 030	251 451	2 252 461
2019	1 830 772	360 456	2 191 228	267 489	1 243	268 732	2 459 960
2020	2 236 864	319 746	2 556 610	285 044	1 575	286 619	2 843 229
2021	2 428 717	340 301	2 769 018	287 880	1 783	289 663	3 058 681

Kaynak: TÜİK 2022.

Tablo 7 incelendiğinde 2004 ile 2021 yılları arasında Hüyük ilçesinin küçükbaş hayvan varlığındaki değişimin Türkiye ve Konya il geneli ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Hüyük ilçe genelinde 2004 yılında 8 000 baş olan küçükbaş hayvan varlığı 2008 yılında en az sayı olan 3 399 başa düşmüş, 2009 yılından itibaren artışa geçerek 2021 yılı itibariyle 17 190 başa yükselmiştir. Bu yükselişte koyun ve kıl keçisi sayısındaki artış etkili olmuştur. İlçede yaygın olarak yerli ırk koyun ile kıl keçisi yetiştirilmektedir. 2015 yılından itibaren merinos ırkı koyun yetiştirilmektedir. Hüyük'te sadece 2005 yılında 205 adet tiftik keçisi bulunmakta iken, diğer yıllarda yetiştirilmediği görülmektedir.

Tablo 7. Hüyük ilçesi genelinde 2004 ile 2021 yılları arasındaki küçükbaş hayvanlarının tür ve ırklara göre sayıları ile toplam küçükbaş hayvan varlığı, baş

Yıl	KOYUN			KEÇİ			GENEL TOPLAM
	Yerli ırk	Merinos	Toplam	Kıl	Tiftik	Toplam	
2004	7 000		7 000	1 000		1 000	8 000
2005	6 950		6 950	1 000	205	1 205	8 154
2006	5 000		5 000	700		700	5 700
2007	4 504		4 504	194		194	4 698

2008	3 239		3 239	160		160	3 399
2009	3 220		3 220	185		185	3 405
2010	4 490		4 490	575		575	5 065
2011	4 500		4 500	590		590	5 090
2012	5 496		5 496	700		700	6 196
2013	6 963		6 963	1 602		1 602	8 565
2014	6 916		6 916	1 200		1 200	8 116
2015	7 634	525	8 159	1 308		1 308	9 467
2016	7 503	684	8 187	1 167		1 167	9 354
2017	7 618	1 174	8 792	1 759		1 759	10 551
2018	6 925	1 003	7 928	1 926		1 926	9 854
2019	8 187	1 216	9 403	1 732		1 732	11 135
2020	9 323	1 824	11 147	1 713		1 713	12 860
2021	12 950	2 300	15 250	1 940		1 940	17 190

Kaynak: TÜİK 2022.

IV. HÜYÜK İLÇESİNDE KÜMES HAYVANLARI YETİŞTİRİCİLİĞİ

İlçede 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen kümes hayvanları sayılarına yönelik bilgiler Tablo 8’de verilmiştir. İlçede yetiştirilen yumurtacı tavuk sayısı dalgalı bir seyir izlemiş ve söz konusu yıllar arasında 6 750 ile 13 184 arasında değişmiştir. Hüyük’te 2004 ile 2008 yılları arasında az sayıda etlik piliç yetiştiriciliği yapılmış olmakta birlikte, 2009 yılından itibaren etlik piliç yetiştiriciliği yapılmamaktadır. İlçede hindi, kaz ve ördek varlığı da dalgalı bir seyir izlemektedir. Söz konusu kanatlıların yetiştiriciliğinin yaygın olarak yapılmadığı görülmektedir.

Tablo 8. Hüyük ilçesi genelinde 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen kümes hayvanı sayıları, adet.

Yıl	Yumurtacı tavuk	Etlik piliç	Hindi	Kaz	Ördek
2004	7.500	3.000	1.500	300	400
2005	7.500	3.000	1.500	300	400
2006	10.200	2.500	1.240	240	320
2007	6.770	760	3.540	240	260
2008	6.750	750	3.000	235	220
2009	7.500		3.500	155	140
2010	7.350		423	76	82
2011	11.000		450	76	75
2012	12.150		451	90	82
2013	13.184		962	91	94
2014	10.770		680	118	75
2015	8.144		667	75	118
2016	7.650		740	100	120
2017	7.825		708	79	114
2018	6.800		720	85	105
2019	7.110		1.011	225	143
2020	8.250		1.008	278	142
2021	8.280		1.011	225	143

Kaynak: TÜİK, 2022.

V. HÜYÜK İLÇESİNDE TEK TIRNAKLI HAYVAN YETİŞTİRİCİLİĞİ

İlçede 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen eşek, at ve katır sayılarına yönelik bilgiler Tablo 9’da verilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde 2004 yılından 2021 yılına

doğru gelindikçe ilçede yetiştirilen tüm tek tırnaklı hayvan sayısının önemli miktarda azaldığı, hatta 2021 yılı itibariyle hiç at kalmadığı dikkati çekmektedir. Bu azalışta tarımda makinalaşmanın yaygınlaşmasının önemli rolü olmuş olabilir.

Tablo 9. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen eşek, at ve katır sayıları, adet.

Yıl	Eşek	At	Katır	TOPLAM
2004	594	75	6	675
2005	600	64	5	669
2006	700	23	3	726
2007	942	66	4	1012
2008	792	24	3	819
2009	796	24	3	823
2010	762	24	2	788
2011	610	22	2	634
2012	500	22	2	524
2013	482	22	1	505
2014	123	12		135
2015	123	12		135
2016	119	5		124
2017	47	3	1	51
2018	35	3		38
2019	32	3		35
2020	38	3	2	43
2021	20	0	1	21

Kaynak: TÜİK, 2022.

VI. HÜYÜK İLÇESİNDE BALIKÇILIK FAALİYETLERİ

Hüyük ilçesinin Beyşehir gölüne olan bağlantısı ile göle komşu mahallelerinde (Budak, Kireli, Tolca) balıkçılık yapılmaktadır (MEVKA, 2019). Hüyük'te "İlçelere Göre Kıyı Balıkçılığı Desteği" alabilecek kapsamda 44 adet kayık bulunmaktadır. Ayrıca ilçede 3 adet su ürünleri işleme tesisi bulunmaktadır (TARYAT, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021).

Hüyük ilçesinde bulunan İmrenler göleti, İmrenler-köyiçi, İlmen, Başlamış göleti, Pınarbaşı İmrenler göleti, Yamandere göleti, Suludere göleti, Çamlıca göleti, Değirmenaltı göleti, Burunsuz göleti, Buzluklar göleti ve Mutlu göletlerine 2017 yılında iki biner adet sazan balığı yavrusu bırakılmıştır (TARYAT, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021).

Bölgede yapılan bilinçsiz balık avcılığı nedeni ile bazı balık türlerinin nesli tükenmiş, bazılarının nesli ise tükenme riski altındadır. Örneğin bölgede göçce ve yılan balığının nesli tükenmiş, kızılkanat, siraz ve yağ balığı gibi balıkların ise nesli tükenme tehlikesi altındadır (TARYAT, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021).

VI. HÜYÜK'TE KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARINA YÖNELİK DESTEKLEMELERİ

Hüyük ilçesine 2002 ile 2017 yılları arasında hayvancılık destekleri kapsamında 10.756.912 TL destek sağlanmıştır (TARYAT, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi,

2021). İlçeye 2006 ile 2017 yılları arasında yapılan kırsal kalkınma yatırımlarına yönelik hayvancılık destelemelerine ait bilgiler Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Hüyük ilçesine 2006 ile 2017 yılları arasında yapılan kırsal kalkınma yatırımları.

Destek türü	Kapsadığı yıllar	Yatırım sayısı	Destek miktarı, TL
Ekonomik yatırımlar	2006-2017	5	811.089
Makine ve ekipman	2006-2014	238	743.248
Genç çiftçi	2016-2017	12	360.000

Kaynak: TARYAT, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021.

Bunların dışında KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığınca Hüyük ilçesine hayvan ve maddi destek sağlamaya yönelik hibeler de bulunmaktadır. İlgili Başkanlık tarafından yapılan hibelere yönelik bilgiler Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Hüyük ilçesine KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığınca yapılan hibeler.

Hibe türü	Kapsadığı yıllar	Yararlanıcı sayısı	Koç-Teke Sayısı	Hibe miktarı, TL
Koç-Teke	2014-2016	6	21	25.200
Ahır-Ağıl	2014-2017	1		63.376

Kaynak: TARYAT, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021.

VII. GENEL DEĞERLENDİRME

Güçlü Yanlar

- Hüyük ilçesinin iklim açısından büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği için uygun olması.
- Entegre hayvancılık işletmelerinin kurulabileceği büyüklükte alanların bulunması.
- Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin kârlı yapılabilmesi için gerekli yeterli miktarda verimli ekilebilir araziye sahip olması. Bu arazilerden yem bitkilerinin sağlanabilecek olması.
- Tarımda kısmen modern tekniklerin uygulanıyor olması.
- Su kaynaklarına kolay ulaşılabilir olması.
- Tatlı su balıkçılığının yapıyor olması.

Zayıf Yanlar

- Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığa yeteri kadar önem verilmemesi.
- Tarım ve hayvancılık sektörüyle uğraşanların ağırlıklı olarak yaşlı kesimden oluşması. Genç nüfus için sektör cazibesinin olmaması.
- İşletmelerin küçük aile tipi işletmeler şeklinde olması, barınak şartlarının yetersizliği, modern işletmelerin az oluşu.
- Mera ve çayır alanlarının kısıtlı oluşu, mevcut mera ve çayırların düşük kalitede olması.
- Yem bitkileri yetiştiriciliğinin istenilen düzeyde olmamasına bağlı olarak kaliteli kaba yem eksikliğinin olması.

- Su kaynaklarının verimli bir şekilde değerlendirilememesi ve sulu tarım uygulamalarının az olması, verimin düşük olması,
- Küçükbaş olarak yetiştirilen yerli ırklar üzerinde yeterince ıslah çalışmasının yapılmamış olması, et ve süt verimlerinin istenilen düzeyde olmaması.
- Koç/Teke katımının düzensiz olması.
- Çiftlik hayvanlarında zaman zaman sağlık ve korumayla ilgili problemlerin görülmesi.
- Sektör ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyon eksikliği.
- Halkın eğitimlere yeterli ilgiyi göstermemesi.

Fırsatlar ve Öneriler

- Hayvancılığa yönelik olarak, çeşitli kurum ve kuruluşlarca sağlanan işletme kurulumu ve hayvansal üretime yönelik hibe ve destekler bulunmaktadır (1. TKDK = Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 2. MEVKA = Mevlana Kalkınma Ajansı, 3. TOB = Tarım ve Orman Bakanlığı, 4. KOP= Konya Ovası Projesi, 5. Bankalar). Söz konusu destek ve hibelerden yararlanılarak mevcut ahır ve ağıllar modernize edilebilir, yeni modern işletmeler kurulabilir.
- Yem bitkileri (yonca, silajlık mısır, fiğ) ekimi yapılabilecek sulanabilir araziler bulunmaktadır. Yem bitkileri yetiştiriciliği daha da yaygınlaştırılmalıdır.
- KOSGEP “Tarım Havzaları Üretim Ve Destekleme Modeli” kapsamında Hüyük ilçesinde Arpa, Buğday, Mercimek, Nohut, Tritikale, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Patates üretimine yönelik destekler sağlamaktadır (TARYAT, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021). Bu desteklerden yararlanılarak yem bitkileri ekimi daha da yaygınlaştırılmalıdır.
- Genç girişimcilere yönelik destek ve hibeler %5-10 oranında daha fazla olmaktadır. Özellikle genç nesil hayvancılığa yönlendirilmelidir.
- Konya il merkezinde Veteriner ve Ziraat Fakülteleri bulunmaktadır. Büyükbaş işletme kuruluş ve sürdürülüşünde bu fakültelerden profesyonel destek alınabilir.
- Konya il merkezinde Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği bulunmaktadır. Birlik damızlık koç ve teke üretim merkezi kurmuştur. Damızlık koç ve teke talebini birlikten karşılanabilir.
- Küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik olarak koç/teke katım tarihi belirlenmeli (Hüyük için Ekim sonu Kasım başı) ve bu tarihlere uyulmalıdır. Bu tarihlerde kondisyon düşüklüğü olan sürülerde ilave besleme (flushing) yapılmalıdır. Böylelikle gebelik ve ikizlik oranı artırılabilmektedir.
- Mera ve çayırarda erken ve yoğun otlatmadan kaçınılmalı, bu konuda Tarım ve Orman Bakanlığı İlçe Müdürlüklerinin belirlediği otlatma takvimine uyulmalıdır. Mera kullanımı konusunda yetiştiriciler bilinçlendirilmelidir.
- Çobanlara ve sektör çalışanlarına yönelik iş güvenliği ve sosyal güvenlik sağlanmalıdır.

Tehditler

- Çevre bilincinin yeterince anlaşılabilmesi, bilinçsiz ilaç ve gübre kullanımı nedeniyle doğal kaynakların kirlenmesi sonucu tarımsal alanların orta ve uzun vadede olumsuz etkilenmesi (toprağın çoraklaşması, fosfor artışı).
- Yeraltı yüzey sularının azalması.
- Mülkiyet sorunlarından dolayı devlet desteklerinin yeterince üreticiye yansımaması.
- Genç nüfusun köyleri terk etme eğiliminde olması.
- Yaşlı kesim tarafından tarımda ve hayvancılıktaki modern teknikler ve makine kullanımının yeterince benimsenmemesi, hala geleneksel yöntemlerle tarım yapan çiftçilerimiz bulunması.

SONUÇ

Hüyük ilçesi hayvan yetiştiriciliği açısından uygun bir coğrafyadır. Sosyo-kültürel yapısında hayvan yetiştiriciliği bulunmaktadır. Son yıllarda gerek büyükbaş gerekse küçükbaş hayvan sayısında Türkiye olduğu gibi Hüyük'te de artış olmuştur. İlçenin büyükbaş hayvan sayısındaki artışta kültür (saf) ırkı sığır sayısının önemli bir oran oluşturması yetiştiricilerin kültür ırkı sığırların et ve süt veriminin yüksek olduğu bilincine ulaştığını ve bu ırkları benimsediğini göstermektedir. Hüyük ilçesi hayvancılığında orta ve büyük çaplı kanatlı yetiştiriciliğine yönelik bir eğilimin olmadığı dikkati çekmektedir. İlçe etlik piliç yetiştiriciliği açısından dezavantajlı bir pozisyonda olmakla birlikte, yumurta tavukçuluğu için uygundur. İlçe genelinde yetiştirilen tek tırnaklı hayvan (at, eşek, katır) sayısı hızla azalmaktadır. Ayrıca Beyşehir Gölünden balıkçılık yönünde yararlanma konusunda arzu edilen yere gelinemediği anlaşılmaktadır.

Hayvansal kökenli protein kaynakları insan beslenmesi açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Çiftlik ve kümes hayvanları yetiştiriciliği ile balıkçılığın istenilen düzeye çıkarılmaması durumunda insanların dengeli ve yeterli beslenmesi mümkün değildir. Hayvansal gıdaların ithalata dayalı olarak temin edilmesi ekonomik açıdan sürdürülebilir bir durum da değildir. Hayvansal gıdaların temini konusunda kendi kendine yetebilir bir duruma gelebilmek için, Türkiye ve Hüyük'te çiftlik ve kümes hayvanları yetiştiriciliği ile balıkçılığa daha da önem verilmesi gerekmektedir. Hüyük'ün hayvan yetiştiriciliği açısından avantajları ve güçlü yönleri fazladır.

KAYNAKÇA

- MEVKA, (2017). Mevlana Kalkınma Ajansı. www.mevka.org.tr (Erişim Tarihi: 31.07.2017).
- TARYAT (2021). T.C. Tarım Ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, Konya Tarımsal Yatırım Rehberi, 2021
- TRA2 Bölgesi Küçükbaş Hayvancılık Raporu (2015). T.C. Serhat Kalkınma Ajansı, 22-23 Aralık 2015, Sarıkamış, Kars.
- TÜİK, (2020) Türkiye İstatistik Kurumu. www.tuik.gov.tr. Adresinden Erişilmiştir (Erişim Tarihi: 01-30.01.2022).

HÜYÜK İLÇESİNİN HAYVANSAL ÜRETİM DURUMU

Cavit ARSLAN*

ÖZ

Bu kitap bölümünde Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 (bazı parametrelerde 2004-2021) yılları arasında yetiştirilen süt inekleri, manda, koyun ve keçilerin süt verimleri, koyun ve keçilerden elde edilen yapağı, kıl ve tiftik miktarı Türkiye ve Konya ortalamalarıyla karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Hüyük ilçesinin bal üretimi üzerinde durulmuştur. Adı geçen yıllarda Hüyük'te yetiştirilen yerli, melez ve kültür ırkı inekler ile mandalardan laktasyon başına alınan toplam süt verimleri aynı sıraya göre 1296-1333, 2766-2789, 3992-3995 ve 1280 kg arasında gerçekleşmiştir. Söz konusu süt verim miktarları Türkiye ve Konya genelindeki miktarlarla benzerdir. Hüyük ilçesinde yetiştirilen yerli ve merinos ırkı koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı sırasıyla 79-80 ve 40 kg, kıl ve tiftik keçelerinki ise sırasıyla 98 ve 43 kg'dır. Hüyük ilçesindeki koyun ve keçilerden bir laktasyonda elde edilen süt miktarı Türkiye ve Konya genelindeki miktarlara benzerdir. İlçede yetiştirilen yerli ve merinos ırkı koyun ile kıl ve tiftik keçilerden kırkım başına elde edilen yapağı, kıl ve tiftik miktarları aynı sıraya göre 1.62, 3.00, 0.748-0.757 ve 1.00 kg'dır. Söz konusu yapağı, kıl ve tiftik verim miktarları Türkiye ve Konya genelindeki miktarlara benzerdir. Hayvan başına elde edilen hayvansal üretimi daha da artıracak yöntemlerle (seleksiyon, suni tohumlama, bakım ve besleme şartlarının iyileştirilmesi, sağlık hizmetlerinin artırılması) hayvansal üretim artırılarak devam ettirilmelidir.

Anahtar Kelimeler

Hüyük İlçesi, Hayvansal Üretim, Büyükbaş Hayvan, Küçükbaş Hayvan

ANIMAL PRODUCTION STATUS OF HÜYÜK TOWN

ABSTRACT

In this book chapter, milk yields of dairy cows, buffaloes, sheep and goats raised in Hüyük town between 2004 and 2019 (some of the parameters included at 2004 to 2021), and the amount of wool, hair and mohair obtained from sheep and goats were evaluated as comparatively with the averages of Turkey and Konya. In addition, the honey production of Hüyük district is emphasized.

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

It has been realised that the total milk yields per lactation from local, crossbred and cultured cows and buffaloes raised in Hüyük in the mentioned years varied between 1296-1333, 2766-2789, 3992-3995 and 1280 kg, respectively. The milk yield amounts in question are similar to the amounts obtained in Turkey and Konya's amount. The amount of milk obtained in a lactation from local- and merino breed sheep raised in Hüyük district is 79-80 and 40 kg, and hair- and mohair goat's is 98 and 43 kg, respectively. The amount of milk obtained from sheep and goats in a lactation in Hüyük town is similar to Turkey and Konya's amount. The amounts of wool, hair and mohair obtained from local-, merino sheep, hair- and mohair goat raised in Hüyük town are 1.62, 3.00, 0.748-0.757 and 1.00 kg, respectively. The mentioned wool, hair and mohair yields are similar to those of Turkey and Konya's amount. Animal production should be increased and continued with methods that will further increase animal production per animal (selection, artificial insemination, improvement of care and feeding conditions, increasing health services).

Keywords

Hüyük Town, Animal Production, Large Ruminant, Small Ruminant

GİRİŞ

Hayvanlardan elde edilen verim üzerinde iki önemli faktör rol oynamaktadır. Bunlar genetik faktörler ve çevre faktörleridir. Genetik faktörleri basit bir anlatımla; hayvanın yerli ırk, melez ırk ve kültür (saf) ırkıdan hangisine ait olduğu şeklinde ifade edebilir. Bu bağlamda yerli ırk hayvanlardan hayvan başına elde edilen verimler (et, süt...vb) düşük iken, kültür ırkı hayvanlarda en yüksek, melez ırklarda ise yerli ile kültür ırkı hayvanların arasındadır. Çevre faktörleri içerisinde, hayvanların beslenmesi, ahır ve ağıl ortamı, bakım şartları, hayvanlara sağlanan sağlık hizmetleri, ışıklandırma, ısı, nem, bakıcı davranışları gibi hususlar yer almaktadır. Genetik kapasitesinin yüksek, aynı zamanda çevre faktörlerinin en iyi olduğu durumlarda hayvanlardan elde edilen verim maksimum seviyeye ulaşır. Geline aşama itibarıyla çok sayıda yerli ırk hayvan besleme yerine az sayıda kültür ırkı hayvan beslemek ekonomik açıdan daha kârlı olmaktadır.

Bu kitap bölümünde 2004 ile 2019 yılları arasında (bazı parametrelerde 2004 ile 2021 yılları arasında) Türkiye, Konya ve Hüyük ilçesinde yetiştirilen süt ineği, manda, koyun ve keçilerden bir laktasyon döneminde elde edilen süt miktarı, yün veya kıl miktarı ile Hüyük ilçesindeki bal üretimine yönelik bilgiler verilerek Hüyük ilçesinin hayvansal üretim durumu ortaya konulmuştur.

I. TÜRKİYE, KONYA VE HÜYÜK İLÇESİNDE İNEK BAŞINA BİR LAKTASYONDA ALINAN SÜT MİKTARI

Süt ineklerinde laktasyon süresi (doğum ile kuruya çıkarma arasındaki süre) 305 gün olarak kabul edilir. Laktasyon süresince elde edilen toplam süt miktarı o ineğin süt verim kapasitesinin yansıması olup, elde edilen süt miktarının mümkün olduğunda yüksek olması arzu edilir. Tablo 1’de 2004 ile 2019 yılları arasında Türkiye’de yetiştirilen farklı ırklardaki süt ineklerinden bir laktasyon süresince elde edilen süt miktarına yönelik bilgiler verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde söz konusu yıllar arasında Türkiye’de yetiştirilen yerli ırk süt ineklerinden elde edilen süt miktarının 1 303 ile 1 317 kg arasında değiştiği görülmektedir. On beş yıllık bir dönemi kapsayan adı geçen yıllarda yerli ırk ineklerden elde edilen süt miktarının yaklaşık olarak aynı miktarlarda kaldığı, artış ya da azalışın gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Bu durum öncelikle genetik kapasite ile ilişkilidir. Diğer taraftan süt veriminin artırılmasına yönelik seleksiyon çalışmalarının yapılmamış olması da elde edilen süt miktarının hemen hemen hiç değişmemesini beraberinde getirmektedir. Aynı tablodan 2004 ile 2019 yılları arasında Türkiye’deki melez ırk ineklerden bir laktasyonda elde edilen toplam süt miktarının 2 706 ile 2 730 kg arasında değiştiği görülmektedir. Melez ırk ineklerden elde edilen süt miktarı yerli ırk ineklerden yaklaşık iki kat daha fazla olmuştur. Adı geçen yıllar arasında melez ırk ineklerden laktasyon başına elde edilen süt miktarının hemen hemen benzer olduğu dikkati çekmektedir. Benzer miktarlarda süt elde edilmesi yine genetik kapasite ve çevre faktörleri ile ilişkilidir. Tablo 1’den 2004 ile 2019 yılları arasın-

da Türkiye’de yetiştirilen kültür ırkı ineklerden bir laktasyonda elde edile toplam süt miktarının 3 861 ile 3 886 kg arasında değiştiği görülmektedir. Türkiye’de laktasyon başına en yüksek süt verimi kültür ırkı ineklerde gerçekleşmesine rağmen, söz konusu süt miktarları hayvancılığı gelişmiş ülkelerde kültür ırkı ineklerden elde edilen süt miktarından daha azdır. Ülkemizde yetiştirilen kültür ırkı ineklerden hayvancılığı daha iyi gelişmiş ülkelerdeki kadar süt alınmaması üstün verimli boğa spermaları ile suni tohumlama yapılarak, bakım, besleme, sağlık hizmetleri gibi hususlara daha titiz davranılarak kapatılabilir. Tablo 1’den ülkemizde yetiştirilen mandalardan laktasyon başına elde edilen toplam süt miktarının 995 ile 1 004 kg arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 1. Türkiye’de 2004 ile 2019 yılları arasında inek ve manda başına bir laktasyonda elde edilen toplam süt miktarı, kg*.

Yıl	İnek (Yerli ırk)	İnek (Melez ırk)	İnek (Kültür ırkı)	Manda
2004	1 317	2 711	3 881	998
2005	1 316	2 706	3 885	996
2006	1 316	2 715	3 881	995
2007	1 316	2 713	3 886	997
2008	1 315	2 715	3 883	999
2009	1 316	2 720	3 884	1 003
2010	1 316	2 721	3 879	1 004
2011	1 313	2 721	3 875	1 004
2012	1 313	2 725	3 869	1 001
2013	1 312	2 726	3 865	1 000
2014	1 311	2 729	3 868	998
2015	1 312	2 729	3 865	996
2016	1 314	2 730	3 861	996
2017	1 307	2 728	3 861	999
2018	1 303	2 723	3 861	998
2019	1 303	2 722	3 861	1 000

Kaynak: TÜİK, 2022

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 2’de 2004 ile 2019 yılları arasında Konya ili genelinde yetiştirilen farklı ırktaki ineklerden bir laktasyon süresince elde edilen toplam süt miktarına yönelik bilgiler verilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde söz konusu yıllarda Konya’da yetiştirilen yerli ırk süt ineklerinden bir laktasyonda elde edilen süt miktarında bir değişiklik olmadığı ve 1 322 kg olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum daha önce de değinildiği gibi genetik kapasite ve seleksiyon çalışması yapılmamasıyla ilişkilidir. Tablo 2’den 2004 ile 2019 yılları arasında Konya’da yetiştirilen melez ırk ineklerden bir laktasyonda elde edilen toplam süt miktarının değişmediği ve 2 776 kg olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum yine genetik kapasite ile ilişkilidir. Tablo 2’den 2004 ile 2019 yılları arasında Konya’da yetiştirilen kültür ırkı ineklerden bir laktasyonda elde edilen toplam süt miktarının sabit kaldığı ve 3 993 kg olduğu görülmektedir. Konya’da yetiştirilen yerli-, melez- ve kültür ırkı ineklerden elde edilen süt miktarı Türkiye’deki ile karşılaştırıldığında Konya’dakilerden elde edilen süt miktarının biraz

daha fazla olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1). Tablo 2’den Konya’da yetiştirilen mandalardan laktasyon başına elde edilen toplam süt miktarının 1 280 kg olduğu, yine bu miktarın Türkiye genelinden (995-1000 kg) daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir (Tablo 1).

Tablo 2. Konya’da 2004 ile 2019 yılları arasında inek ve manda başına bir laktasyonda elde edilen toplam süt miktarı, kg*.

Yıl	İnek (Yerli ırk)	İnek (Melez ırk)	İnek (Kültür ırkı)	Manda
2004	1 322	2 776	3 993	1 280
2005	1 322	2 776	3 993	1 280
2006	1 322	2 776	3 993	1 280
2007	1 322	2 776	3 993	1 280
2008	1 322	2 776	3 993	1 280
2009	1 322	2 776	3 993	1 280
2010	1 322	2 776	3 993	1 280
2011	1 322	2 776	3 993	1 280
2012	1 322	2 776	3 993	1 280
2013	1 322	2 776	3 993	1 280
2014	1 322	2 776	3 993	1 280
2015	1 322	2 776	3 993	1 280
2016	1 322	2 776	3 993	1 280
2017	1 322	2 776	3 993	1 280
2018	1 322	2 776	3 993	1 280
2019	1 322	2 776	3 993	1 280

Kaynak: TÜİK, 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 3’te 2004 ile 2019 yılları arasında Hüyük ilçesinde sağımı yapılan yerli ırk inek sayısı, bunlardan sağılan toplam süt miktarı ve hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarına yönelik bilgiler yer almaktadır. Tablo 3 incelendiğinde genel olarak yılların ilerlemesine bağlı olarak sağılan yerli inek sayısının azaldığı, buna bağlı olarak elde edilen toplam süt miktarının da azaldığı görülmektedir. Sağılan hayvan sayısında yıllar ilerledikçe azalma oluşu Hüyük’te yetiştirilen yerli ırk inek sayısının yıllar ilerledikçe azalmasıyla ilişkilidir. Yine Tablo 3 incelendiğinde adı geçen yıllar arasında yerli ırk ineklerden hayvan başına bir laktasyon süresince elde edilen toplam süt miktarının 1 296 ile 1333 kg arasında değiştiği görülmektedir. Söz konusu süt verim miktarı Türkiye (1 303- 1 317 kg, Tablo 1) ve Konya il genelindeki (1 322 kg, Tablo 2) yerli ırk ineklerden bir laktasyonda elde edilen süt miktarına benzerlik göstermektedir.

Tablo 3. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasındaki sağılan **yerli ırk** süt ineği sayıları, elde edilen toplam süt miktarı ve hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı.

Yıl	Sağılan inek sayısı, adet	Elde edilen toplam süt miktarı, ton	Hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı, kg*
2004	169	224	1 325
2005	178	235	1 320
2006	223	294	1 318
2007	248	328	1 325

2008	110	146	1 327
2009	116	153	1 320
2010	121	160	1 322
2011	71	94	1 324
2012	66	87	1 318
2013	54	72	1 333
2014	53	69	1 302
2015	63	84	1 333
2016	9	12	1 333
2017	43	56	1 302
2018	45	59	1 311
2019	27	35	1 296

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 4'te 2004 ile 2019 yılları arasında Hüyük ilçesinde sağımı yapılan melez ırk inek sayısı, bu ineklerden elde edilen toplam süt miktarı ve hayvan başına bir laktasyonda elde edilen toplam süt verimi miktarına yönelik bilgiler verilmiştir. İlgili tablo incelendiğinde sağılan melez ırk inek sayısının bazı yıllarda arttığı bazı yıllarda ise azaldığı diğer bir ifade ile dalgalı bir seyir izlediği dikkati çekmektedir. Sağılan inek sayısındaki dalgalı seyir elde edilen süt miktarına direkt yansımıştır. Yine Tablo 4 incelendiğinde adı geçen yıllar arasında melez ırk ineklerden hayvan başına bir laktasyon süresince elde edilen süt miktarının 2 766 ile 2 789 kg arasında değiştiği görülmektedir. Hüyük ilçesindeki melez ırk süt ineklerinden bir laktasyonda alınan süt miktarı (2 766-2 789 kg) Türkiye genelinden (2 706-2 730 kg) biraz yüksek (Tablo 1), Konya il geneline (2 776 kg) benzerdir (Tablo 2).

Tablo 4. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasında sağılan **melez ırk** süt ineği sayıları, elde edilen toplam süt miktarı ve hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı.

Yıl	Sağılan inek sayısı, adet	Elde edilen toplam süt miktarı, ton	Hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı, kg*
2004	476	1322	2 777
2005	502	1393	2 775
2006	846	2347	2 774
2007	239	662	2 770
2008	159	442	2 780
2009	160	445	2 781
2010	176	489	2 778
2011	107	296	2 766
2012	71	198	2 789
2013	81	225	2 778
2014	211	586	2 777
2015	242	672	2 777
2016	265	736	2 777
2017	236	655	2 775
2018	318	882	2 774
2019	329	914	2 778

Kaynak: TÜİK 2021.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 5'te 2004 ile 2019 yılları arasında Hüyük ilçesinde sağımı yapılan kültür ırkı inek sayısı, bu ineklerden elde edilen toplam süt miktarı ve hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarına yönelik bilgiler yer almaktadır. İlgili tablo incelendiğinde 2004 yılından 2019 yılına doğru gelindikçe sağılan kültür ırkı inek sayısının sürekli olarak artış gösterdiği dikkati çekmektedir. Sağılan hayvan sayısındaki bu artış Hüyük ilçesinde yetiştirilen kültür ırkı inek sayısının yıllar içerisinde sürekli olarak artmasıyla ilişkilidir. Sağılan kültür ırkı inek sayısındaki artış doğal olarak elde edilen süt miktarına da artırmıştır. Tablo 5 incelendiğinde adı geçen yıllar arasında Hüyük ilçesinde yetiştirilen kültür ırkı ineklerden bir laktasyonda elde edilen süt miktarının 3 992 ile 3 995 kg arasında değiştiği, bu miktarın Türkiye genelinden (3 861-3 8862 kg) biraz yüksek (Tablo 1), Konya il geneline (3 993 kg) benzer olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 5. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasında sağılan **kültür ırkı** inek sayıları, elde edilen toplam süt miktarı ve hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı.

Yıl	Sağılan inek sayısı, adet	Elde edilen toplam süt miktarı, ton	Hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı, kg*
2004	854	3 412	3 995
2005	890	3 554	3 993
2006	1 170	4 673	3 994
2007	2 075	8 284	3 992
2008	1 869	7 463	3 993
2009	2 189	8 742	3 994
2010	2 274	9 080	3 993
2011	2 759	11 017	3 993
2012	2 197	8 784	3 994
2013	2 317	9 250	3 992
2014	2 316	9 247	3 993
2015	2 501	9 986	3 993
2016	2 723	10 875	3 994
2017	2 737	10 928	3 993
2018	3 269	13 053	3 993
2019	3 300	13 177	3 993

Kaynak: TÜİK 2021.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 6'da 2004 ile 2019 yılları arasında Hüyük ilçesinde sağımı yapılan manda sayısı, elde edilen toplam süt miktarı ve manda başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarına yönelik bilgiler görülmektedir. İlgili tablo incelendiğinde önceki yıllarda 1 ile 7 arasında değişen sağılan manda sayısının 2018 ve 2019 yıllarında sırasıyla 11 ve 19'a yükseldiği görülmektedir. Tablo 6'dan Hüyük'te yetiştirilen mandalardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarında yıllara göre bir değişiklik olmadığı ve 1 280 kg olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Hüyük'te yetiştirilen mandalardan laktasyon başına elde edilen toplam süt miktarının (1 280 kg), Türkiye genelinden (995-1000 kg) daha yüksek (Tablo 1), Konya il geneliyle aynı olduğu (1 280 kg) dikkati çekmektedir (Tablo 2).

Tablo 6. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasında sağılan manda ineği sayıları, elde edilen toplam süt miktarı ile hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı.

Yıl	Sağılan manda ineği sayısı, adet	Elde edilen toplam süt miktarı, ton	Hayvan başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı, kg*
2004	3	3.85	1 280
2005	3	3.85	1 280
2006	7	8.99	1 280
2007	1	1.28	1 280
2008	1	1.28	1 280
2009	2	2.57	1 280
2010	2	2.57	1 280
2011	1	1.28	1 280
2012	1	1.28	1 280
2013	1	1.28	1 280
2014	2	2.57	1 280
2015	2	2.57	1 280
2016	2	2.57	1 280
2017	3	3.85	1 280
2018	11	14.12	1 280
2019	19	24.40	1 280

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

II. TÜRKİYE, KONYA VE HÜYÜKTE KOYUN VE KEÇİ BAŞINA BİR LAKTASYON-DA ALINAN SÜT MİKTARI

Koyun ve keçilerde laktasyon süresi 3 ile 7 ay arasında değişmektedir. Tablo 7’de 2004 ile 2019 yılları arasında Türkiye’de yetiştirilen koyun ve keçilerden bir laktasyon süresince elde edilen toplam süt miktarına yönelik bilgiler verilmiştir. İlgili tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’de yetiştirilen yerli ırk koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı 2004 ile 2019 yılları arasında bir değişiklik göstermemiş ve 79 kg olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllar arasında merinos ırkı koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı ise 47 ile 49 kg arasında değişmiştir. Laktasyon başına elde edilen süt miktarının merinos ırkı koyunlarda yerli ırk koyunlardan düşük oluşu, merinos ırkı koyunların etçi yönünün daha baskın olmasıyla ilişkilidir. Gerek yerli gerekse merinos ırkı koyunlardan elde edilen süt miktarının yıllar içerisinde değişiklik göstermemesi genetik kapasite ile ilgilidir. Ayrıca genel olarak laktasyon döneminde mera ağırlıklı besleme yapılması süt veriminin düşük olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda laktasyon dönemindeki koyunlara ilave besleme yapılmasıyla daha fazla süt elde etmek mümkündür. Koyun sütü inek sütüne göre daha kıymetli bir süt olduğu için ekonomik getirisi daha yüksektir. Koyun sütünün yoğurt ve peynir gibi ürünlere dönüştürülerek pazarlanması ekonomik getiriye daha da artıracaktır.

Tablo 7 incelendiğinde Türkiye’de 2004 ile 2019 yılları arasında yetiştirilen kıl keçilerinde bir laktasyonda elde edilen toplam süt miktarının 107 kg, tiftik keçilerde ise 35 ile 37 kg arasında olduğu ve elde edilen süt miktarının hemen hemen sabit kal-

dığı görülmektedir. Elde edilen süt miktarının sabite yakın olması genetik faktörler ve çevre faktörlerinin değişmemesi ile ilişkilendirilebilir. Koyunlardan elde edilen süt miktarında da ifade edildiği gibi laktasyon döneminde keçilere ilave beslemele- rin yapılması elde edilecek süt miktarını artıracaktır.

Tablo 7. Türkiye’de 2004 ile 2019 yılları arasında yetiştirilen koyun ve keçilerden bir laktasyonda hayvan başına elde edilen toplam süt miktarları, kg*.

Yıl	KOYUN		KEÇİ	
	Yerli	Merinos	Kıl	Tiftik
2004	79	48	107	37
2005	79	47	107	37
2006	79	48	107	37
2007	79	48	107	36
2008	79	48	107	36
2009	79	48	107	37
2010	79	48	107	35
2011	79	48	107	36
2012	79	48	107	35
2013	79	49	107	35
2014	79	47	107	35
2015	79	47	107	35
2016	79	47	107	36
2017	79	48	107	37
2018	79	48	107	37
2019	79	48	107	37

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 8’de 2004 ile 2019 yılları arasında Konya ili genelinde yetiştirilen koyun ve keçilerden bir laktasyonda elde edilen süt miktarı verilmiştir. Tablo 8’den de görüldüğü üzere Konya’da yetiştirilen yerli ırk koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı 2004 ile 2019 yılları arasında bir değişiklik göstermemiş ve 79 kg olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu yıllar arasında merinos ırkı koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı da bir değişiklik göstermemiş ve 40 kg olarak gerçekleşmiştir. Konya’da yerli koyunlardan elde edilen süt miktarı ile Türkiye’de elde edilen ile aynı miktarda (79 kg) olmasına rağmen, Konya’da merinos ırkı koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı (40 kg) Türkiye’dekinden (47-48 kg) daha düşüktür (Tablo 7).

Tablo 8 incelendiğinde Konya ili genelinde 2004 ile 2019 yılları arasında yetiştirilen kıl ve tiftik keçilerinden bir laktasyonda elde edilen süt miktarının sırasıyla 98 ve 43 kg olduğu ve elde edilen süt miktarının yıllar içerisinde sabit kaldığı görülmektedir. Adı geçen yıllarda Konya ili genelindeki kıl keçilerden bir laktasyonda elde edilen süt miktarı (98 kg) Türkiye genelinden (107 kg) daha az, tiftik keçilerden elde edilen (43 kg) ise Türkiye genelindekinden (35-37 kg) daha fazladır (Tablo 7).

Tablo 8. Konya ili genelinde 2004 ile 2019 yılları arasında yetiştirilen koyun ve keçilerden bir laktasyonda hayvan başına elde edilen toplam süt miktarı, kg*.

Yıl	KOYUN		KEÇİ	
	Yerli	Merinos	Kıl	Tiftik
2004	79	40	98	43
2005	79	40	98	43
2006	79	40	98	43
2007	79	40	98	43
2008	79	40	98	43
2009	79	40	98	43
2010	79	40	98	43
2011	79	40	98	43
2012	79	40	98	43
2013	79	40	98	43
2014	79	40	98	43
2015	79	40	98	43
2016	79	40	98	43
2017	79	40	98	43
2018	79	40	98	43
2019	79	40	98	43

Kaynak: TÜİK, 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasında sağılan yerli- ve merinos ırkı koyun sayıları, bunlardan elde edilen toplam süt miktarı ve bir laktasyon süresince hayvan başına elde edilen toplam süt miktarları Tablo 9’da verilmiştir. Tablo 9 incelendiğinde Hüyük’te 2004 yılında 2 448 baş olan sağılan yerli ırk koyun sayısının 2008 ve 2009 yıllarında 1 291 başa düştüğü, 2010 yılından itibaren artışa geçtiği, 2019 yılı itibarıyla bu sayının 2 887 başa ulaştığı görülmektedir. Hüyük’te 2004 ile 2019 yılları arasında yerli ırk koyunlardan elde edilen toplam süt miktarı sağılan hayvan sayısındaki artış ve azalışla pozitif ilişkili olmuştur. Adı geçen yıllarda Hüyük ilçesinde yerli ırk koyun başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı 79 ile 80 kg arasında değişmiştir. Hüyük’te yerli ırk koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı (79-80 kg) hem Türkiye (79 kg) hem de Konya il genelinde (79) aynıdır (Tablo 7 ve Tablo 8). Daha önceki yıllarda Hüyük ilçesinde merinos ırkı koyun bulunmamakla birlikte, 2015 yılından itibaren yetiştirilmeye başlanılmıştır. Bu bağlamda 2015 yılında sağımı yapılan merinos ırkı koyun sayısı 151 iken bu sayı giderek artmış ve 2019 yılında 389 başa ulaşmıştır. 2015 ile 2019 yılları arasında Hüyük ilçesinde yetiştirilen merinos ırkı koyunlardan bir laktasyonda elde edilen süt miktarı değişkenlik göstermemiş ve 40 kg olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu miktar Konya il genelinde merinos ırkı koyunlardan elde edilen süt miktarı (40 kg) ile aynı (Tablo 8), ancak Türkiye’dekinden (47-49 kg) daha düşüktür (Tablo 7).

Tablo 9. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasında sağımı yapılan koyun sayıları, toplam süt verimi ve koyun başına elde edilen süt miktarı*.

Yıl	YERLİ IRK KOYUN			MERİNOS IRKI KOYUN		
	Sağılan koyun sayısı, baş	Toplam süt miktarı, ton	Koyun başına süt verimi, kg	Sağılan koyun sayısı, baş	Toplam süt miktarı, ton	Koyun başına süt verimi, kg
2004	2.448	193.4	79			
2005	2.430	191.9	80			
2006	2.403	189.8	80			
2007	1.710	135.1	79			
2008	1.291	102.0	79			
2009	1.291	102.0	79			
2010	2.003	158.2	79			
2011	2.136	168.7	79			
2012	2.359	186.3	79			
2013	3.062	241.9	79			
2014	3.667	289.7	79			
2015	3.249	256.6	79	151	6.1	40
2016	3.449	272.5	79	169	6.8	40
2017	3.014	238.1	79	283	11.3	40
2018	3.778	298.5	79	363	14.5	40
2019	2.887	227.9	79	389	15.6	40

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Hüyük ilçesi genelinde 2004 ile 2019 yılları arasında sağılan kıl ve tiftik keçisi sayıları, bunlardan elde edilen toplam süt miktarı ve bir laktasyon süresince hayvan başına süt verim miktarları Tablo 10'da verilmiştir. Tablo 10 incelendiğinde Hüyük'te 2004 yılında 323 baş olan sağılan kıl keçi sayısının 2008 ve 2009 yıllarında 42 başa düştüğü, 2010 yılından itibaren artışa geçtiği, 2019 yılı itibarıyla bu sayının 420 başa yükseldiği görülmektedir. Hüyük'te 2004 ile 2019 yılları arasında kıl keçilerden elde edilen toplam süt miktarı sağılan hayvan sayısındaki artış ve azalışla pozitif ilişkili olmuştur. Adı geçen yıllar arasında Hüyük ilçesinde kıl keçisi başına bir laktasyonda elde edilen süt miktarı değişiklik göstermemiş ve 98 kg olarak gerçekleşmiştir. Hüyük'te yetiştirilen kıl keçilerinden bir laktasyonda elde edilen süt miktarı (98 kg) Konya il genelinde (98 kg) aynı (Tablo 8), ancak Türkiye genelinde (107 kg) daha düşüktür (Tablo 7). Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasında sadece 2015 yılında 90 adet tiftik keçisi sağılmış ve hayvan başına 43 kg süt elde edilmiştir. Elde edilen bu süt miktarı Konya ile aynı (Tablo 8), Türkiye genelinde (35-37 kg) daha yüksektir (Tablo 7).

Tablo 10. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2019 yılları arasında sağımı yapılan keçi sayıları, toplam süt üretimi ve keçi başına düşen süt miktarı*.

Yıl	KIL KEÇİSİ			TIFTİK KEÇİSİ		
	Sağılan keçi sayısı, baş	Toplam süt miktarı, ton	Keçi başına süt verimi, kg	Sağılan keçi sayısı, baş	Toplam süt miktarı, ton	Keçi başına süt verimi, kg
2004	323	31.7	98			
2005	323	31.7	98	90	3.9	43
2006	336	32.9	98			
2007	64	6.3	98			
2008	42	4.1	98			
2009	42	4.1	98			
2010	378	37.0	98			
2011	336	32.9	98			
2012	403	39.5	98			
2013	622	60.9	98			
2014	336	32.9	98			
2015	396	38.8	98			
2016	336	32.9	98			
2017	636	62.3	98			
2018	471	46.2	98			
2019	420	41.2	98			

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam süt miktarının sağılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Türkiye’de 2004 ile 2021 yılları arasında kırıkmı yapılan koyun ve keçilerden kırıkmı başına elde edilen yün, kıl ve tiftik verimine yönelik bilgiler Tablo 11’de verilmiştir. Tablo 11 incelendiğinde yerli ırk koyunlardan kırıkmı başına elde edilen yün veriminin yıllara göre göre değişim göstermediği ve 1.78 kg olduğu, merinos ırkı koyunlarda ise 3.06 ile 3.17 kg arasında değiştiği dikkati çekmektedir. Tablo 11’den söz konusu yıllarda kıl keçilerden kırıkmı başına elde edilen kıl veriminin 0.585 ile 0.603 kg, tiftik keçilerinden elde edilen tiftik veriminin ise 1.68 ile 1.78 kg arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 11. Türkiye’de 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen koyun ve keçilerden hayvan başına elde edilen yün, kıl ve tiftik miktarları, kg.

Yıl	KOYUN		KEÇİ	
	Yerli	Merinos	Kıl	Tiftik
2004	1.78	3.17	0.598	1.71
2005	1.78	3.16	0.598	1.71
2006	1.78	3.14	0.603	1.72
2007	1.78	3.15	0.603	1.73
2008	1.78	3.14	0.598	1.76
2009	1.78	3.17	0.597	1.75
2010	1.78	3.16	0.585	1.73
2011	1.78	3.15	0.591	1.69
2012	1.78	3.12	0.594	1.68
2013	1.78	3.08	0.594	1.70
2014	1.78	3.09	0.596	1.72
2015	1.78	3.10	0.596	1.71
2016	1.78	3.09	0.595	1.74
2017	1.78	3.06	0.590	1.77
2018	1.78	3.07	0.590	1.76

2019	1.78	3.07	0.591	1.76
2020	1.78	3.08	0.590	1.78
2021	1.78	3.07	0.593	1.76

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam yün-kıl-tiftik miktarının kırkılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Konya ili genelinde 2004 ile 2021 yılları arasında kırkım yapılan koyun ve keçilerden kırkım başına elde edilen yün, kıl ve tiftik verimine ait bilgiler Tablo 12’de görülmektedir. Tablo 12 incelendiğinde Konya’da yetiştirilen yerli ırk koyunlardan kırkım başına elde edilen yün veriminin 1.62 kg, merinos ırkı koyunlarda 3.00 kg olduğu ve adı geçen yıllar arasında yün veriminin değişmediği dikkati çekmektedir. Konya ili genelinde yetiştirilen yerli ırklardan kırkım başına elde edilen yün miktarı (1.62 kg) Türkiye genelinden (1.78 kg) daha düşüktür (Tablo 11). Benzer şekilde Konya ili genelinde yetiştirilen merinos ırkı koyunlardan elde edilen yün miktarı (3.00 kg) Türkiye genelinden (3.06-3.17 kg) biraz düşüktür (Tablo 11). Yine Tablo 12’den söz konusu yıllarda Konya ili genelinde yetiştirilen kıl keçilerden kırkım başına elde edilen kıl veriminin 0.750 kg, tiftik keçilerinden elde edilen tiftik veriminin 1.00 kg olduğu görülmektedir. Konya ili genelinde yetiştirilen kıl keçilerden kırkım başına elde edilen kıl miktarı (0.750 kg) Türkiye genelinden (0.585-0.603 kg) yüksek, tiftik keçilerden kırkım başına elde edilen tiftik miktar (1.00 kg) Türkiye genelinden (1.68-1.78 kg) daha düşüktür (Tablo 11).

Tablo 12. Konya’da 2004 ile 2021 yılları arasında yetiştirilen koyun ve keçilerden hayvan başına bir kırkımda elde edilen yün, kıl ve tiftik miktarları, kg.

Yıl	KOYUN		KEÇİ	
	Yerli ırk	Merinos	Kıl	Tiftik
2004	1.62	3.00	0.750	1.00
2005	1.62	3.00	0.750	1.00
2006	1.62	3.00	0.750	1.00
2007	1.62	3.00	0.750	1.00
2008	1.62	3.00	0.750	1.00
2009	1.62	3.00	0.750	1.00
2010	1.62	3.00	0.750	1.00
2011	1.62	3.00	0.750	1.00
2012	1.62	3.00	0.750	1.00
2013	1.62	3.00	0.750	1.00
2014	1.62	3.00	0.750	1.00
2015	1.62	3.00	0.750	1.00
2016	1.62	3.00	0.750	1.00
2017	1.62	3.00	0.750	1.00
2018	1.62	3.00	0.750	1.00
2019	1.62	3.00	0.750	1.00
2020	1.62	3.00	0.750	1.00
2021	1.62	3.00	0.750	1.00

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam yapağ-kıl-tiftik miktarının kırkılan hayvan sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 13'te 2004 ile 2021 yılları arasında Hüyük ilçesinde kırkımı yapılan koyun sayısı, bu hayvanlardan elde edilen toplam yün miktarı ve kırkım başına bir koyundan elde edilen yün miktarına ait veriler görülmektedir. Tablo 13'ten de görüldüğü üzere 2004 yılında Hüyük'te 7 000 baş olan kırkılan koyun sayısı 2009 yılında 3 220 başa düşmüş, 2010 yılından itibaren artışa geçerek 2021 yılında 12 950 başa yükselmiştir. Elde edilen toplam yün miktarı ise kırkılan koyun sayısı ile paralellik göstermiştir. Hüyük ilçesinde yerli ırk koyun başına elde edilen yün miktarı söz konusu yıllar arasında değişiklik göstermemiş ve 1.62 kg olarak gerçekleşmiştir. Hüyük'te yetiştirilen yerli koyunlardan elde edilen yün miktarı (1.62 kg) Konya ili geneli ile aynı (1.62 kg) aynı iken (Tablo 12) Türkiye genelinden (1.78 kg) bir miktar düşüktür (Tablo 11). Tablo 13'ten Hüyük ilçesinde yetiştirilen merinos ırkı koyunlardan elde edilen yapağı veriminin 3.00 kg olduğu görülmektedir. Söz konusu miktar Konya ili geneli ile aynı (3.00 kg) (Tablo 12), Türkiye genelinden (3.06-3.17 kg) bir miktar düşüktür (Tablo 11).

Tablo 13. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasında kırkımı yapılan koyun sayıları, toplam yün verimi ve koyun başına elde edilen yün miktarı.

Yıl	YERLİ İRK KOYUN			MERİNOS İRKİ KOYUN		
	Kırkılan koyun sayısı, baş	Toplam yün verimi, ton	Koyun başına yün verimi, kg	Kırkılan koyun sayısı, baş	Toplam yün verimi, ton	Koyun başına yün verimi, kg
2004	7.000	11.34	1.62			
2005	6.950	11.26	1.62			
2006	5.000	8.10	1.62			
2007	4.504	7.30	1.62			
2008	3.239	5.25	1.62			
2009	3.220	5.22	1.62			
2010	4.490	7.27	1.62			
2011	4.500	7.29	1.62			
2012	5.496	8.90	1.62			
2013	6.963	11.28	1.62			
2014	6.916	11.20	1.62			
2015	7.634	12.37	1.62	525	1.58	3.00
2016	7.503	12.16	1.62	684	2.05	3.00
2017	7.618	12.34	1.62	1.174	3.52	3.00
2018	7.505	12.16	1.62	1.003	3.01	3.00
2019	8.187	13.26	1.62	1.216	3.65	3.00
2020	9.323	15.10	1.62	1.824	5.47	3.00
2021	12.950	20.98	1.62	2.300	6.90	3.00

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam yapağı miktarının kırkılan koyun sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

Tablo 14'te 2004 ile 2021 yılları arasında Hüyük ilçesinde kırkımı yapılan keçi sayısı, bu hayvanlardan elde edilen toplam kıl veya tiftik miktarı ile kırkım başına bir keçiden elde edilen kıl veya tiftik miktarına ait veriler bulunmaktadır. Tablo 14 incelendiğinde 2004 yılında 750 baş olan kırkılan kıl keçisi sayısının 2008 yılında 70 başa gerilediği, 2009 yılından itibaren artışa geçerek 2021 yılında 1 900 başa yükseldiği görülmektedir. Elde edilen toplam kıl miktarı ise kırkılan keçi sayısı ile para-

lellik göstermiştir. Hüyük'te yetiştirilen kıl keçilerden kırkım başına elde edilen kıl verimi 0.748 ile 0.757 kg arasında değişmektedir. Söz konusu miktar Konya ili geneline (0.750 kg) benzer (Tablo 12), Türkiye genelinden (0.585-0.603 kg) daha yüksektir (Tablo 11). Hüyük'te yetiştirilen tiftik keçilerinden keçi başına elde edilen tiftik verimine ait söz konu yıllar içerisinde sadece 2015'e ait veriler bulunmaktadır. Hüyük'te 2015 yılında 169 adet tiftik keçisi kırılmış ve keçi başına 1 kg tiftik alınmıştır. Söz konusu miktar Konya ili geneli ile aynı (1 kg, Tablo 12) Türkiye genelinden (0.585-0.603 kg) yüksektir (Tablo 11).

Tablo 14. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasında kırkımı yapılan keçi sayıları, toplam kıl/tiftik verimi ve keçi başına düşen kıl/tiftik miktarı.

Yıl	KIL KEÇİSİ			TİFTİK KEÇİSİ		
	Kırkılan keçi sayısı, baş	Toplam kıl verimi, ton	Keçi başına kıl verimi, kg	Kırkılan keçi sayısı, baş	Toplam kıl verimi, ton	Keçi başına kıl verimi, kg
2004	750	0.563	0.751			
2005	750	0.563	0.751	169	0.169	1.00
2006	520	0.390	0.750			
2007	103	0.077	0.748			
2008	70	0.053	0.757			
2009	105	0.079	0.752			
2010	499	0.374	0.749			
2011	540	0.405	0.750			
2012	615	0.461	0.750			
2013	1.410	1.058	0.750			
2014	920	0.690	0.750			
2015	1.018	0.764	0.750			
2016	879	0.659	0.750			
2017	1.759	1.319	0.750			
2018	1.816	1.362	0.750			
2019	1.691	1.268	0.750			
2020	1.633	1.225	0.750			
2021	1.900	1.425	0.750			

Kaynak: TÜİK 2022.

*: O yıl içinde elde edilen toplam kıl-tiftik miktarının kırkılan keçi sayısına bölünmesiyle hesaplanmıştır.

III. HÜYÜK İLÇESİNDE BAL ÜRETİMİ

Tablo 15'te Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasındaki arıcılık yapan işletme sayıları, kovan sayısı ve bal üretimine ait veriler verilmiştir. Tablo 15 incelendiğinde söz konusu yıllar içerisinde işletme sayısının 10 ile 22 arasında değiştiği, kovan sayısının bazı yıllarda arttığı bazı yıllarda azaldığı 2004 yılında 1 050 olan kovan sayısının 2021 yılı itibarıyla 1 280 olduğu görülmektedir. Yine Tablo 15'ten söz konusu yıllar içerisinde Hüyük'te elde edilen bal miktarının 2.62 ile 17.85 ton arasında değiştiği anlaşılmaktadır.

Tablo 15. Hüyük ilçesinde 2004 ile 2021 yılları arasında arıcılık yapan işletme ve kovan sayısı ile üretilen toplam bal miktarı.

Yıl	İşletme Sayısı, adet	Kovan sayısı, Yeni tip, adet	Bal üretimi, ton
2004	10	1.050	10.50
2005	10	1.100	10.80
2006	10	1.060	11.66
2007	12	1.130	16.95
2008	12	1.190	17.85
2009	12	1.190	15.47
2010	10	987	12.83
2011	10	950	14.25
2012	10	850	5.95
2013	22	862	6.25
2014	22	862	6.47
2015	22	865	6.53
2016	22	709	5.30
2017	22	799	6.35
2018	15	1.166	10.49
2019	18	1.190	11.25
2020	17	1.192	2.62
2021	20	1.280	6.30

Kaynak: TÜİK, 2022.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hüyük ilçesinde yetiştirilen süt ineği, koyun, keçi ve mandaların laktasyon başına elde edilen süt miktarı genel olarak Türkiye ve Konya il genelinde elde edilen miktarlara benzerlik göstermektedir. Hayvan başına elde edilen süt miktarının artırılması mümkündür. Bunun için seleksiyon çalışmalarının yapılması, üstün nitelikli boğa spermalarının kullanılması, bakım ve besleme şartlarının daha da iyileştirilmesi gerekmektedir. Yetiştirilen koyun ve keçilerin tamamı sağılarak, ayrıca laktasyon döneminde meraya ilaveten yem takviyesi yapılarak elde edilecek süt miktarı artırılabilir. Elde edilen sütler çiğ süt olarak pazarlanabileceği gibi, yoğurt ve peynir gibi süt ürünlerine dönüştürülerek pazarlanması durumunda koyunculuk ve keçicilikten elde edilen gelir daha da artırılabilir.

Hüyük ilçesinde yetiştirilen koyun ve keçilerden kırkım başına elde edilen yapağı, kıl ve tiftik miktarı Türkiye ve Konya il genelindeki miktarlara benzerlik göstermektedir. Yıllar ilerlemesine rağmen verimin değişmemesi genetik kapasiteyle ilişkilidir.

Hüyük ilçesinde bal üretimi olmakla birlikte istenilen seviyede bir üretim bulunmamaktadır.

İnsan beslenmesinde hayvansal kaynaklı gıdaların çok önemli bir yeri vardır. Hayvansal gıdalar dengeli ve yeterli beslenmede ihtiyaç duyulan ve gıdalarla alınması gereken besin maddeleri bakımından bitkisel gıdalardan daha zengindir. Günümüz şartlarında hayvansal ürünlere karşı olan talep her geçen gün daha da artmaktadır. Hayvancılıktan elde edilen ürünlerde yadsınamayacak ölçüde değerinde bir fiyatlandırma istikrarı bulunmaktadır. Hayvansal ürünleri pazarlama sorunu da bulunmamaktadır. İnsanlarımızın daha sağlıklı beslenebilmesi için hayvan başına alınan et,

süt gibi ürün miktarını daha da artıracak şekilde hayvan yetiştirilmeye devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

1. TÜİK, (2020) Türkiye İstatistik Kurumu. www.tuik.gov.tr. Adresinden Erişilmiştir (Erişim Tarihi: 01-30.01.2022).

GÖL MEDENİYETİNDE GEÇMİŞTEN GELEN NOSTALJİK BİR FISILTI: HİKÂYE ANLATICILIĞI

Birol GÜLNAR*

ÖZ

Hikâye anlatıcılığı, eski çağlardan günümüze sözlü kültürün önemli bir parçasıdır. Kavram genellikle geleneksel kültür ve eski çağlar ile birlikte anılır. Ancak kavram son zamanlarda reklamcılık, sinema gibi pek çok farklı alanlarda oldukça popülerdir. Kavram sadece iletişim sahasında değil, diğer pek çok sektörde popülerdir. Bazı devasa şirketler bünyelerinde “baş hikâye anlatıcısı” gibi pozisyonlar ihdas etmektedirler. Bu araştırmanın amacı, hikâye anlatıcılığının temellerini Beyşehir Gölü bölgesi özelinde incelemektir. Bulgular, hikâye ve hikâye anlatıcılığının sadece insanlar için değil, büyük şirketler için de önemli bir gerçeklik olduğunu ortaya koymuştur. İnsanlar ve şirketler hikâye anlatıcılığının önemini yeniden keşfetmişlerdir. Hikâyeler, masallar ve destanların asırlardır Beyşehir Gölü bölgesinde anlatıldığı da ortaya konmuştur. Bu hikâye ve eserler genellikle Peygamber Efendimizin Hayatını ve Türk-İslam İmparatorluklarına ait Dede Korkut, Battal Gazi, Saltuk Buğra Han gibi Fetih ve destanları içermektedir. Bu hikâye ve eserlerin amacı milli ve dini duyguları güçlendirmek ve özellikle çocukların toplumsallaşmasını sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler

Hikâye, Hikâye Anlatıcılığı, Beyşehir Göl Medeniyeti, Hüyük

STORY TELLING: A NOSTALGIC WHISPER WHICH CAME FROM PAST IN LAKE CIVILIZATION

Abstract

Story telling is an important part of oral culture from ancient times to nowadays. It is mostly called traditional culture and ancient times. But recently it is so popular at different areas, such as advertising, cinema and so on. It is not only communication, but also other different sectors, very popular. Some famous huge companies establish positions which named top story teller. This research aimed to investigate fundamentals of story telling particular of Beyşehir Lake land. Field research and interview methods were used in this research. Findings revealed that story and storytelling is an important issue not only among people but also large companies. People and companies discover importance of storytelling over again. It was also showed that stories, tales and legends have been telling throughout the ages in Beyşehir Lake regions. These stories generally contained life of Prophet Muhammad and conquest of Turkish-Islamic Empires such as Dede Korkut, Battal Gazi, Saltuk Buğra Han. Aims of these stories are strengthen of national and religion feelings and provide to become socialized especially among children.

Keywords

Story, Storytelling, Beyşehir Lake Civilization, Hüyük

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.
bgulnar@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Belki modern toplumun yan etkilerinden, belki bu kadar her şeyin göz önünde olduğu, kimi düşünürlerin adına “gösteri toplumu” dedikleri bu çağın insanların geçmişe, gizeme, gizliliğin asaletine duydukları özlemden midir bilinmez ama son zamanlarda hikâyeye, masala ve hikâye anlatana bir ilgi olduğu muhakkak. Eee nasıl olmasın ki? Herkesin evinin içinin dahi neredeyse dışarıya kadar aşikâr olduğu, bilinmeyenin esrarının artık yok olduğu, yüksek çözünürlüklü ekranların bütün gizemi ortadan kaldırdığı bir dünyada bir takım duygusal sarsılmaların olması kaçınılmaz.

Dışarıdan bakıldığında belki kiremitleri dahi tam olmayan, tek katlı, sobalı olduğu çatısındaki bacadan tüten eğri dumandan belli olan, eski, hatta bakımsız ama içerideki sobanın sıcaklığının dışarıdan bile hissedildiği bu evi isterseniz içeriden de bir inceleyelim. Küçük odanın köşesinde bulunan sobanın üst kapağından tavana vuran dalgali ışığın altında toplaşmış çocuklar ve onların da ortasında bulunan, sırtında yıpranmış hırkası ile yaşlı ninenin ağzından çıkan her kelime dışarıda esen ayazın uğultusu ile birlikte adeta bir büyücünün tılsımlı sözleri gibi çocuklar üzerinde tesir bıraktığını duyumsayabiliyoruz. Pek çoğumuz, İlkokul Hayat Bilgisi kitaplarından fırlayıp gelen bu manzarayı en yüksek çözünürlüklü dev ekranlarda yayınlanan bol yıldızlı sinema filmlerine değişmeyiz belki de...

Peki, nedir bu hikâyeye ve ona anlatana olan ilgi, merak? Bunca ışıltılı ekran varken, hala neden (en azından bazılarımıza) bu fısıltılı sözcüklerden süzülenler taaaa belki de binlerce yıllık insanlık tarihimizin duvarlarında yankı bulur ve günümüzü aydınlatır? Aslında anlatılan hikâye çoğu zaman sadece o güne, ya da geçmişe ait değildir. Aslında anlatan da fiziksel olarak bugüne ait görünse de anlattıkları ve yaşattıkları bakımından bugüne ait bir insan değildir. Anlatılan da anlatan da aslında binlerce yıllık insanlık ve medeniyet tarihinin ezgileridir bir anlamda. Hikâyeleri bu kadar çekici kılan bir başka neden aynı hikâye anlatılıyor olsa da aslında her defasında dinlediğimiz başka bir hikâyedir. Çünkü her anlatıcı her anlattığında yaşanmışlığından bir şeyler katar ya da eksiltir. Sadece anlatıcı mı yaşar bunu? Hayır elbette. Her bir dinleyici de kendi iç dünyasında bu hikâyeyi ayrıca yaşar, adeta her bir dinleyici için kişiselleşmiş ayrı ayrı hikâyeler yaşanır zihinlerde.

Peki, kimler dinler hikâyeleri, çocuklar mı? Çocuklar muhakkak ki hikâyeleri dinlemeyi severler ancak, belki de en az onlar kadar büyükler de sever hikâyeleri. Belki de gündelik hayatın bu koşuşturmacısında en çok onlar ihtiyaç duyarlar hikâyelere ve orada saklı kalan çocukluklarına. Gerçekler ve gerçek dünya bazen en çok da büyüklerle ağır gelir, işte o zaman en korunaklı limanlardan biri olur onlar için de hikâyeler. Gerçeklerin kaldırmayacak kadar ağır geldiği durumlarda insanın verdiği doğal bir tepki olarak akıl hastalığının ortaya çıktığını savunur bazı sosyologlar. Bu önermenin doğru olduğu düşünülürse hikâyelere sığınmak akıl sağlığını kaybetmekten çok daha fazla tercih edilebilir.

Hikâye aslında sadece bir olay ya da olaylar bütünü değildir. Ya da sırasıyla bir dizi gelişmeleri arka arkaya koymak da değildir. Hikâyeler - özellikle günümüz modern insanının unutmaya yüz tuttuğu - derin insani duyguları, doğa-insan etkileşimini ve bütünlüğünü yine insan-hayvan etkileşimini, insanın bu evrendeki yerini ve ona karşı sorumluluklarını, yine insanların birbirlerine karşı sorumluluklarını eşsiz bir incelikte kuşaktan kuşağa yaşayan bir organizma gibi aktaran insan ruhunun en önemli gereksinimleridir.

Hemen akıllara şu soru gelebilir: Özellikle internet tabanlı modern teknolojik araçlar sayesinde hikâyeler hem kayıt altına alınıp hem de sınırsız bir biçimde tekrar tekrar insanlara ulaştırılamaz mı? Günümüz teknolojisi buna imkân tanımıyor mu? Ve de bu da iyi bir şey değil mi? Elbette bu tip teknolojilerin sunduğu pek çok olanak var ve de günlük hayatta pek çoğumuz bunu kullanıyoruz. Fakat konu hikâye anlatımı olduğunda, hikâyeyi anlatanın, hikâyenin her yerine nüfuz eden sesi, soluğu, kendi yaşanmışlığından hikâyeye kattıkları gibi olayı adeta yeniden canlandıran unsurların neredeyse hiçbir teknoloji ile ikame edilmesi pek mümkün görünmüyor. Burada aslında hikâyenin anlatılması değil, adeta yeniden yaşanması söz konusu. Hem anlatan hem de dinleyen için.

Modern dünyanın tekdüzeliğinden sıkılan insanların anlam arayışından mı bilinmez ama son yıllarda hikâye anlatıcılığına olan ilginin her geçen gün arttığı gözlenmektedir. Konu ile ilgili yazılan kitaplar, verilen konferanslar ve hatta eğitimler her geçen gün artmaktadır. Öyle ki artık bu iş profesyonel olarak ele alınmakta, hikâye anlatıcılığı ile ilgili seminerler ve eğitimlerin sonunda sertifikalar düzenlenmektedir. Hikâye anlatıcılığı hem akademik ve entelektüel bir uğraş hem de profesyonel bir ekmek kapısı olarak kendine çoktan yer bulmuş görünüyor. Öyle ki gazetecilik alanında “haber oyunlaştırmalar” gibi yepyeni kavramlar ortaya atılmıştır ve haberde hikâye anlatımının önemi son yıllarda giderek artmıştır (Kazaz ve Pala, 2021: 409, 413). Yine benzer biçimde modern zamanların etkili iletişim alanlarından biri olan sinemada da hikâye gerçekliği, veri tabanı sineması, çoklu-doğrusal film, yeni medya belgeseli gibi yeni konu ve kavramların alana girmesine neden olmuştur (Aytaş, 2021: 383). Eski dönemlerde belki de sadece bir akşam eğlencesi görevini yerine getiren hikâyeler, modern zamanlarda ünlü pek çok markanın reklam ve pazarlama bölümlerinin olmazsa olmazı haline gelmiştir. Öyle ki pek çok ünlü marka bünyelerinde “baş hikâye anlatıcısı” gibi pozisyonları ihdas etmişlerdir. Sanırım sadece çocukların, ya da yetişkinlerin değil büyük büyük şirketlerin de anlatacak hikâyeye ihtiyaçları var.

I.GEÇMİŞİN DERİNLİKLERİNDEN GELEN FISILTI: HİKÂYE VE HİKÂYE ANLATICILIĞI

Hikâye ve hikâye anlatıcılığı ya da kavramı insanlık ve uygarlık tarihi ile yaşittir. İnsanın dil öncesi dönemlerine kadar uzanan bu serüven, dilin gelişimi ile kendine has bir formülasyon elde etmiştir. İnsanoğlunun mağara duvarlarına resmettiği

figürler ile başlayan görsel anlatı ve ifade biçimi ise günümüz ağ teknolojilerinin merkeziyetsiz bir ortamda dolaşıma soktuğu imgeler aracılığıyla geleneksel olana göre daha etkileşimli, katılımcı ve kuşatılmış bir hal almıştır (Aytaş, 2021: 384).

Barthes ve Duisit'e göre (1975: 237), dünya da pek çok hikâye biçimi ve buna paralel olarak da hikâye tanımı vardır. O'na göre her şey hikâyedir, ya da hikâye olarak tanımlanabilir. Hikâyenin türleri olarak; sözlü ya da yazılı efsaneleri, tabloları, filmleri yerel haberleri ve hatta tarihi sıralar. Tarihte hiçbir dönem olmasın ki orada hikâye bulunmasın. Pek çok farklı toplumsal grup ve sınıfın ortak noktası, hikâyelerinin olması ve hikâyeden keyif almalarıdır.

Eski çağlardan günümüze, hem geçmişte hem de modern dönemlerde ister çocuk, ister, yetişkin, isterse yaşlı olsun hikâyeler her dönemde insanoğlunun ilgisini çekmeyi başarmıştır. Öyle ki şu Kızılderili atasözü bu önermeyi doğrular niteliktedir: "Hikâye anlatanlar dünyayı yönetenlerdir". Benzer bir yargıyı ünlü filozof Platon da dillendirir. O'na göre toplumu yönetenler hikâye anlatıcılarıdır. İnsanların hikâyeye olan düşkünlüğünün en güzel örneklerinden birisi de Orson Welles'in 30 Ekim 1938'de Cadılar Bayramı öncesinde radyo programında seslendirdiği H.G. Welles'in Dünyalar Savaşı adlı eserine verdikleri tepkidir. Dinleyiciler hikâyeden o denli etkilenirler ki, uzaylıların dünyayı istila ettiklerini düşünerek panikle büyük bir kargaşaya neden olurlar. Rukeyser (2000: 135) bu konuda çıtaı biraz daha yükselterek "Evreni oluşturan atomlar değil, hikâyelerdir" sözünü sarf eder.

Hikâye anlatıcılığının yazılı kültürden ve yazma eyleminden çok daha eskilere dayandığı düşünüldüğünde, uygarlık tarihinin hikâye ve hikâye anlatıcılığı ile başladığını ileri sürmek çok da hatalı bir yaklaşım olmaz. Bu yaklaşımdan yola çıkarak hikâye ve hikâye anlatıcılığının iki önemli unsuru öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki geçmişle bugünü ve hatta yarını birbirine bağlayan bir iletişim köprüsü olmasıdır. İletişim burada hem bir kaynak, hem de bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşamada ikinci bir unsur olarak karşımıza öğreticilik nosyonu çıkmaktadır. Bu anlamda hikâyeler için uygarlık tarihinin ilk hocaları/öğreticileri denebilir. Bu noktada hikâyelerin salt bir eğlence, boş vakit geçirme aracı olmadığı, bilakis kuşaktan kuşağa toplumsal deneyimlerin aktarımını sağlayan önemli bir öğretici olduğu gerçeği öne çıkmaktadır.

Hikâyeler geçmiş ile bugün, bugün ile de gelecek arasında köprü görevini yerine getiren, geçmişten aldığı mirası zenginleştirerek bugüne ve geleceğe aktaran bir zaman aracıdır adeta. Elbette bu zaman aracının yakıtını sözcükler ve onun ait olduğu sözlü kültür oluşturmaktadır. Böylesine bir aktarım ancak ortaklaşalık ve paylaşma ile mümkün görünmektedir. Peki burada paylaşılan nedir bilgi mi? Sadece bilgi değil elbette, hikâyenin ve içinde yer alan faydacı mesajın etkili (estetik) bir iletişim ile hedef kitleye iletilmesi önemlidir. Her ne kadar yukarıda hikâye anlatımının sadece bir eğlenceden ibaret olmadığı belirtilmişse de, hikâyenin dinleyenlerde estetik bir haz uyandırması son derece önemlidir. Sanat eserleri bu durumu haz

ve yarar ilkesi olarak tanımlamıştır. Yani anlatımın dinleyende haz uyandıracak bir güzellikte olması gerekmektedir. Haz ilkesi hikâye anlatımında hayati bir öneme sahiptir. Diğer türlü, kuru, yavan, sıkıcı, düz bir anlatım ile hedef kitlenin ilgisinin çekilemeyeceği muhakkaktır. Sözü edilen yarar ilkesi ise, tamamen hikâyenin içeriği ile ilgilidir. Hikâye içerisinde dinleyicilere gerek gündelik hayat ile ilgili gerekse daha kutsal konularda bir takım önemli bilgi ve tavsiyeler verir.

Hikâye anlatıcılığı ile ilgili farklı tanımlamalara rastlansa da genellikle vurgunun insan deneyimine ve toplumsallaşmaya yapıldığı görülmektedir. Hikâye anlatıcılığı; bir olgu ya durumun, anlatanın deneyimlerinin merkezinde olduğu, geleneksel kodlar kullanılarak kuşaktan kuşağa aktarılan bir süreç olarak tanımlanabilir. Hikâye anlatıcılığını doğrudan toplumsallaşmanın merkezine yerleştiren bir diğer düşünür ise Walter Benjamin'dir. O'na göre hikâye anlatımı, insanın bir toplumun üyesi kabul edilmesini sağlar. Benjamin'in işaret ettiği bir diğer önemli husus ise hikâye anlatımının bu koşullarda ancak kamusal alan ile var olabileceğidir. Bilindiği üzere kamusal alan diğer ile olan olası ilişkiyi zorunlu kılar. Ancak bu aşamada karşımıza önemli bir sorun çıkar: Modernizmin tehdit ettiği kamusal alan sorunsalı. Modernleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni (sanal) mecralar kamusal alanı erozyona uğratmış adeta işlevsizleştirmiştir. Belki de bundandır modern insanın kendini kısıpaca alınmış gibi hissederek, hikâyelere sarılması.

Bilindiği üzere hikâye, yaşanan ya da yaşanma olasılığı bulunan, gerçek ile kurgunun harmanlandığı konu ve olayları içermektedir. Onu değerli kılan da belki de bu yaşanmışlık ya da yaşanmışlık olasılığıdır. Hikâyenin yerine getirdiği çok önemli bir işlev de kalabalıklar içinde yalnızlıktan kıvranan modern insanı, geçmişi ile yani insanlık geçmişi ile bağını kurması ve bu sayede anlam ve var oluş duygusunu yitiren modern insanın toplumsal dünyadaki yerini bütüncül bir biçimde ele alarak insanı daha anlamlı bir konuma yerleştirmesidir. Bu bütüncül ele alış ve konumlandırma ise toplumsallaştırma işlevinin çok daha ötesinde, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ortak bir insanlık medeniyeti inşa ederek bunun üzerinde çok önemli bir uzlaşma ve barış atmosferi oluşturmasıdır. Bu anlamda hikâyenin yerine getirdiği işlev, modern toplum düşüncesi tarafından göklere çıkarılan, en büyük övgüleri hak eden "yeni" ye karşı, yerin dibine batırılan, itibarsızlaştırılan "eski"ye ve ona ait olan pek çok şeye iade-i itibar kazandırmasıdır.

II. HİKÂYENİN ÖZELLİKLERİ

Ortak yaşam deneyiminin merkezinde yer alan hikâyenin bazı temel özelliklerini şu şekilde açıklar Benjamin (1995: 80). Bunlardan ilki hikâyenin doğrudan hayatın pratik konularını ele alması ve onları işlemesidir. Bu anlamda hikâye aslında pragmatik yani faydacıdır. Muhakkak dinleyenlerin işine yarayacak bir şeyler fısıldar. Bu basit ve sıradan olarak görünen şey aslında tam olarak da hayatın anlamını oluşturan şeydir de aslında. İnsanların her gün yaptığı, pek çok insanın yaşam mücadelesinin ortak temel unsurları, bu insanların aynı zamanda hikâyenin etrafında halka

olmalarını da sağlamaktadır. Ortak yaşanmışlık ve yaşanabilecekler duygusu çoğu zaman insanların empati kurmalarını ve ilgilerini yoğunlaştırmalarını sağlamıştır. Süreç, basitçe bir bilgi ya da mesaj aktarımı olmaktan çıkıp, ortaklaşalık ve karşılıklı yaşanmışlığın olduğu zengin ve renkli bir iletişim sürecine evrilmiştir.

Burada karşımıza çıkan ikinci bir özellik ise daha çok gelenekselliğin öne çıkardığı bir özelliktir. Çünkü burada söz konusu olan geleneksel ya da bireyler arası iletişimin kodlarıdır. Hikâyenin ikinci özelliği ağızdan ağıza aktarılan bir yaşam deneyimi olmasıdır. Dolayısı ile yazılı kültür değil de sözlü kültürün hâkim olduğu dönem burada ön plana çıkmaktadır. Belki de meseleye tılsım katan o derin nefeslerden süzülen kelimelerdir (sözlü ve yazılı kültürden alıntı yapılacaktır).

Hikâyenin sahip olduğu bir diğer özellik ise didaktik olmasıdır. Ama burada sözü edilen, üst perdeden, çokbilmişçesine kaba saba bir ders değildir. Bilakis ortak yaşam deneyimlerinden süzülüp gelen, dinleyicinin çoğu zaman kendisinin çıkardığı, evrensel değerleri içeren (dürüstlük, meşru kazanç, kanâatkar olmak vb.) bir takım erdemlerdir. Bizim kültürümüzde de daha çok Dede Korkut hikâyelerinde bu örneklerle rastlamak mümkündür. Hele ki hikâyenin sonunda gökten düşen üç elma bu anlamda son derece mesaj yüklüdür. Ancak günümüzde neredeyse herkesin en beğendiği şey kendi aklı olunca bu dersleri almaya istekli birilerini bulmak çok güç hale gelmiştir.

Benjamin'in daha çok genel bir bakış açısı ile açıklamaya çalıştığı hikâyenin özelliklerini, Sekmen (2015) daha ayrıntılı olarak ortaya koymuştur. Ona göre hikâye, yoğun ve devingen olmalı, her ne kadar geçmiş ile bağ kursa da bunu güncel ile ustalıkla bağdaştırmalı, merak uyandırıp sürükleyici olmalı, ilgi çekici ve elbette inandırıcı olmalı, konuşma dilini kullanmalı, bu dili ata sözler, deyimler, argo gibi unsurlar ile desteklemelidir.

Benjamin (1995) ve Sekmen'in (2015) ortaya koyduğu özellikleri aslında Ulusal Hikâye Anlatıcılığı Derneği (1997), bir hikâyenin sahip olması gereken işlevler anlamında şu şekilde özetlemişlerdir: Hikâyeler birikmiş bilgeliği, inançları ve değerleri sonraki kuşaklara aktarmak için kullanılır. Hikâyeler aracılığı ile neyin nasıl ve niçin olduğu açıklanabilir. Hikâyeler ortak medeniyet bilgisinin temelleri ve öğrenmenin yapıtaşlarıdır. İnsani duyuş alanlarının en net ortaya çıktığı alanlardır, insan davranışlarının muhtemel sonuçlarını öngörmeyi öğreterek, geçmişi, anı ve geleceği kusursuzca birbirine bağlar.

Haven (2014: 29) ise etkili bir hikâye yapısının şu özellikleri taşıması gerektiğini savunur: Üstün hafıza sağlamalı, ileri kavrayış sağlamalı, bağlam ve ilişki oluşturmalı, empati yaratmalı, güçlü bağlılık sağlamalı, dinleyicilerin dikkatini diri tutmalı ve anlam yaratmayı teşvik etmeli. Haven buna ek olarak bir hikâyenin sahip olması gereken sekiz özelliğini ise şu şekilde sıralar: Karakterler, özellikler, amaç, güdüler, çatışmalar ve sorunlar, risk ve tehditler, mücadeleler, detaylar.

III. ANLATICI VE DİNLEYİCİLERİN ÖZELLİKLERİ

Yukarıda ayrıntılı bir biçimde hikâyenin özellikleri ortaya kondu. Peki ya anlatıcının özellikleri? Hikâyenin etkili bir biçimde hedef kitlesine ulaşabilmesi için anlatıcı da en az hikâye kadar önem arz etmekte. Peki iyi bir anlatıcının ne tür özelliklere sahip olması gerekir? Sözlü kültürün hâkim olduğu bir ortamda, anlatıcılar yegâne kaynak olarak hayati bir öneme sahiptirler. İlk olarak anlatıcıların herkesten farklı bir biçimde çok iyi bir konuşma becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Seslerini ustaca kullanmaları, topluluk karşısında oldukça rahat olmaları, keskin ve patrik bir zekânın ürünü olan hazır cevap bir insan olmaları şarttır. Seslerini ustaca kullandıkları gibi sahne performansının olmazsa olmazı bedenlerini (jest ve mimiklerini) de etkili bir biçimde kullanmaları, düz anlatımdan ziyade bazen taklit, bazen şiir, yergi, ironi, hiciv gibi teknikleri ustaca kullanmaları beklenir. Adeta sahnede tek kişilik tiyatro oyuncusudurlar. Kâh güldürür, kâh ağlatır, bazen de derin düşüncelere daldırırlar. Elbette ki bütün bu özellikleri ustaca kullanmak oldukça zordur.

Ortada bir hikâye ve de onu anlatan bir anlatıcı olduğuna göre bir de dinleyicinin olması kaçınılmazdır. Hikâyeyi hikâye yapan ya da diğer anlatı türlerinden ayıran önemli unsurlardan başında gelir aslında dinleyici. Dinleyici/izleyici ya da takipçi elbette diğer anlatı/gösteri türlerinde de vardır. Ancak burada dinleyicinin sahip olduğu ve yerine getirdiği rol, oldukça dikkat çekicidir. Dinleyici burada asla pasif bir konumda değildir. Bilakis üstlendiği aktif rol sayesinde anlatıcının etkili bir biçimde hikâyesini anlatmasını ve zengin bir anlam yaratma sürecini başarıyla gerçekleştirmesini sağlar. İletişim bilimi açısından yaklaştığımızda burada çift yönlü ve de aktif dinlemenin olduğu bir iletişim akışı söz konusudur. Dinleyici zihin dünyasında anlatılanları canlandırarak adeta olayın içinde yaşar. Ve verdiği tepkilerle bunu anlatıcıya belli eder, bu da anlatıcıyı daha da motive ederek, performansını azami düzeye çıkarır. Her dinleyici geçmiş yaşam deneyimlerine ve arka yaşam planlarına göre hikâyeyi kişiselleştirir. Bu da her bir dinleyiciye özel kişisel, eşsiz bir hikâye deneyimi anlamına gelmektedir.

IV. MODERN ZAMANLARDA HİKÂYE

Modern toplumlarda hikâyelerin yaşam alanı bulmakta neden bu kadar zorlandıklarına dair farklı argümanlar ileri sürmek mümkündür. Öyle görünüyor ki ortak bir yaşam deneyimine, ortak bir hissiyata ve belki de ortak bir dünya tasavvuru üzerine inşa edilen hikâyelerin bireyselliğin bu kadar öne çıktığı modern toplum koşullarında varlık bulamamasına şaşmamak gerek. Benjamin (1995) Ortak dünya tasavvurunun ortadan kalkmasının en önemli nedenlerinden biri olarak Avrupa'da 1 ve 2. Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan yıkıma işaret etmektedir. Bu yıkım öylesine büyüktür ki sosyolojik olarak büyük bir parçalanmaya yol açmış, ortak olan ne varsa tahrip etmiştir. O'na göre her iki savaşta askerler sadece birbirlerini değil, yüzyıllara dayanan ortak yaşam deneyimlerini de öldürmüşlerdi. İşte tam da bu noktada insanlığın ortak duyuş alanlarının üstündeki ölü toprağını silkmeye, unutulmaya yüz

tutmuş ortak referans çerçevelerini yeniden inşa etmeye yetişen yegâne şey hikâye olacaktır.

Ortak duyuş alanları, ortak referans çerçeveleri ve paylaşım üzerine inşa edilmiş bu sürecin çağrıştırdığı en önemli kavram muhakkak ki “iletişim” olacaktır. Elbette burada sözü edilen iletişim, geleneksel iletişim olarak da adlandırılan “bireyler arası iletişim” dir. Bu kadar kitle iletişim aracının yaygın bir biçimde gündelik hayatta yer aldığı, hatta üstüne yeni medya ya da dijital medya denilen yeni araçların da alabildiğine kullanıldığı bu ışıltılı modern dünyada “geleneksel iletişim” kavramı pek çok kimse tarafından demode olarak nitelendirilebilir. İşte belki de tam da bu yüzden yani moda ve modernizmin tahrir ettiği bu önemli ortak yaşam ve duyuş alanlarını ancak moda olmayan bir şey ile yani geleneksel bir iletişim yolu ile telâfi edebiliriz. İşte bu yüzden hikâye anlatıcılığı ve geleneksel iletişim bu anlamda önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Yok sayılan, örselenen insan ve onun duyuşlarının artık unutulmaya yüz tutulan insan-doğa, insan-hayvan etkileşimlerinin, özetle insanlığın yok olmaya yüz tutan ortak deneyiminin telâfisi adına geçmişten günümüze seslenen bir çığlıktır adeta hikâye ve hikâye anlatıcılığı.

Hikâyenin modern (yeni) dünyada gözden düşmesinin önemli nedenlerinden birisinin kökenleri de aslında yazılı ve sözlü toplum ikilemine dayanmaktadır. Yazı ile birlikte sözlü toplumdaki yazılı topluma geçiş zihinsel ve sosyolojik anlamda çok ciddi değişimleri de beraberinde getirmiştir. Hele ki buna matbaanın icadı da eklince, seri bir biçimde basılan ve dağıtılan romanlar, kolektif olarak icra edilen, insanların bir anlatıcı etrafında toplanarak gözlerini kırpmadan dinledikleri hikâyelerin yerini, herkesin bireysel ve yalnız olarak okudukları romanlara bırakmıştır. Bu da ortak duyuşlara ve deneyimlere vurgu yapan birliktelik duygusunu öne çıkaran hikâyelere ciddi bir darbe vurmuştur.

V. TÜRK KÜLTÜRÜNDE HİKÂYE VE HİKÂYE ANLATICILIĞI: MEDDAH

Türk sözlü kültüründe pek çok farklı isim (ravi, guyan, aşık, ozan, destancı) altında hikâye anlatıcısı bulunsa da bunlar için de en yaygın etkiye sahip olanların başında meddah gelmektedir. “Meddah” kelime kökeni itibari ile “methetmek” ten gelmektedir. Kavram, hem taklitler yaparak, şiirler okuyarak ve çeşitli gösterilerle ile performansını renklendiren anlatıcıya karşılık gelmekte hem de aynı zamanda ortaya konan performansın, oyunun/hikâyenin kendisini tanımlamaktadır.

Meddah anlatımlarının konu bakımından içerik incelemesine bakıldığında ise genel olarak hikâyelerin karakteristiklerini taşıdıkları görülmektedir. Bu anlatılarda da geçmiş kuşaklara dayalı bir mirastan beslenildiği görülmektedir. Geçmişe dayalı özlü sözler, şiirler, ortak duygulara ve paylaşımına uygun bir biçimde öğretici ve ders verici ibretlik hikâyeler bu anlatıda yer almaktadır. Meddah hikâyelerinde üç bölümlük bir anlatı söz konusudur: İlk kısım giriş kısmıdır, bu bölümde şiirli ifade biçimleri yer alır. Meddah burada anlatısına hazırlık yaparken, diğer yandan da dinleyiciler hikâyeye yavaş yavaş alışmaya, ısınmaya başlarlar. Daha sonra ise hikâyenin

geçtiği / anlatıldığı kısım vardır. Son bölümde ise yine şiirli – renkli ifade biçimleriyle hikâyenin bittiğini ilan eden ve veda cümleleri de içeren kısım. Meddahlık tek kişilik bir gösteri performansıdır. Sadece bir şeyler anlatma sanatı değil, bunun yanı sıra bir şeylerin anlatımını taklit, tipler, ağz kullanımlarıyla destekleyerek gösteriye dönüştüren bir sahne insanı söz konusudur. Genellikle kahvehaneler gibi insanların toplu bulunduğu alanlarda ya da köy odalarında, köy meydanlarında, avlularda ve ev içlerinde, anonim hikâyeler ve yaşanmışlıklar, meddahın zengin hayal gücü eşliğinde kendi kurgu dünyasında yeniden biçimlenerek coşkulu ve renkli anlatımlar eşliğinde dinleyicilerle buluşur (Aydemir, 2021: 379).

Metodoloji

Çalışmada, nitel tasarım türlerinden saha araştırması ve veri toplama türlerinden görüşme (interview, mulakat) yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda, çalışmanın bu bölümünde, hem bölgenin (Yeşildağ) yetiştirdiği ve Göl medeniyetini bilen bir insan olması, hem de alanında (Tarih) oldukça yetkin bir bilim adamı olması bakımından öne çıkan Prof. Dr. Caner ARABACI ile bireysel bir görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Tasarımı ve Uygulanması

Çalışmanın temel amacı, hikâye ve hikâye anlatıcılığının boyutlarını açıklamak ve bu kapsamda Beyşehir Gölü havzasında bu sözlü kültür ürününün izlerini sürmektir. Temel amaçtan da anlaşıldığı üzere çalışma, fenomenin doğasını açıklamaya çalışan betimleyici bir araştırma tasarımına sahiptir.

Veri toplama tekniği olarak nitel tasarım türlerinden saha araştırması ve görüşme (interview, mulakat) yöntemi kullanılmıştır. Katılımcı sayısına göre görüşmeler grup görüşme ve bireysel görüşme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Görüşülmek istenen kişiye göre görüşmeler de; önderler (lider, yönetici) ile, uzmanlar ve halk ile olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Son olarak görüşmeler, uygulanan kuralların katılığına göre de yapılmış (formel), yarı yapılmış (yarı formel) ve yapılmamış (informel, serbest) olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır (Karasar, 1994). Bu çalışma kapsamında ise katılımcı sayısına göre bireysel, görüşülmek istenen kişiye göre uzman ve kuralların katılığına göre ise yarı yapılmış (yarı formel) bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, yapılandırılmış görüşmeler ile yapılandırılmamış görüşmeler arasında yer alır. Yapılandırılmış görüşmelere göre daha esnek, sorular daha açık uçlu, sorulara eklemeye yapmanın ve görüşmecinin de yanıt vermesine olanak tanıyan, zaman zaman sistematik ve tutarlı hazırlanmış soruların dışına çıkma özgürlüğünün de bulunduğu bir tasarımdır (Som ve Ekşi, 2015; Karasar, 1994).

Bulgular

Soru 1: Hikâye ve hikâye anlatıcılığının Türk Kültüründe yeri nedir?

Prof. Dr. C. ARABACI: Sözlü kültür bizim toplumumuzda tarih olarak çok güçlüdür. Atadan gelen birikimi evlatlara, torunlara aktarır. Bunları aktarırken de ona

kimlik kazandırır, şahsiyet kazandırır, öğretmek istediği güzel ahlak davranış kalıplarını öğretir, bu sıradan bir kültür aktarımı değildir, mesela bu evler olur, köy odaları olur, toplumun genelde kümelenildiği yerlerde olur. Benim çocukluğumda bizim köyde “Hoca-Ken Emmi” - benim de büyük amcam – Hovace, evet adı böyleydi, diplomasız hoca, fırsat buldukça imamlar olmadığında ezan okuyan, odaya oturduğu zaman topluma Siyer-i Nebi okuyan (Osmanlıca yazılan) Ahmediye, Muhammediye okuyan insanlardan biriydi. Peygamber Efendimizin hayatını öğreniyorsunuz. Çok büyük bir inkılâpçı olan Peygamberin, bir model hayat takdimi yapılıyor. Bunu okurken de kendine has bir ritimle, şiir gibi okur, insanlar bu arada çay içer, göl çevresinde gölle yenir, mısır patlatılır, ikramlar olur, bunlar da zaten kendi ürünleridir, hoş bir muhabbet ortamı olur, dedikodu yerine bir medeniyet değeri öğrenir, Peygamber efendimizin hayatı üzerinden bir kültür aktarımı olur. Yani davranış kalıpları öğretiliyor burada.

Soru 2: Özellikle Okunan/Anlatılan Eserler Arasında Hangi Eserleri/Hikâyeleri Sayabilirsiniz?

Prof. Dr. C. ARABACI: Konya ve Beyşehir yöresinde 1970’li yıllara kadar Battal Gazi Destanının sıklıkla okunduğunu biliyoruz. Hatta öğretmenliğimin ilk yıllarında bir öğrencim evden eski Türkçe ile yazılmış bir eser getirdi. Çocuk tabi ki ne olduğunu bilmiyor. Bir de baktım bir tarafında Siyer-i Nebi, diğer tarafında ise Battal Gazi Destanı. Eski zamanlarda bolca okunmuş ama okuyacak insanlar ölünce evde kalmış. Ben tabi ki çok sevindim. Salgın döneminde Fransızların Milli Kütüphanesinden on civarında Battal Gazi kitabı aldım. El yazması, 1500-1600-1700’lü yıllardan alıp alıp götürmüşler, orijinal, Battal Gazi el yazması kitaplar, yalnız bu kitap tanıtım kısmında Türk Romanı ifadesi yer alıyor. Biz çocuklarımıza liselerde okullarda roman formunun bize Batıdan girdiğini öğretiriz. Batıda roman yokken, Batıdan asırlar önce, yüz yıl değil, iki yüz yıl değil, Battal Gazinin yaşadığı dönem sekizinci Yüzyıldır, yani Batı daha millet yoktur, millet oluşmamıştır. Yani Fransızlar Battal Gazi destanını okurlarına Türk romanı diye tanıtıyor. Ne var burada? Kahramanlık ruhu var, gaza, cihad duygusu var. Ve o ince ince işlenir, yani vatan savunması, devlete saygı, düşmanla mücadele azmi. Yani Battal Gazi tek başına Bizans’a dalar, İmparator’un sarayına girer, imparatoru esir alır, İmparatorun kızı O’na aşık olur, yani öyle akıl almaz kahramanlıkları gerçekleştirir. Ayrıca Selçukluların ve Danişmentlerin fetihlerini anlatan Danişment-nameler Gazavat-nameler var. Ama Osmanlı Döneminde de bunlar devam etmiş. Osmanlı döneminde 251 Gazavat-name tespit edilmiş. Mesela Beyşehir’de Selçukluların kurduğu kütüphaneler var, beyliklerden devrinde. Mesela Eşrefoğlu Camiinin Kuzey Batı cephesindeki üçgen alan kütüphanedir, beylikler döneminde. Onun az ilerisinde Sırçalı Medresenin Kütüphanesi var. Bu kütüphanelerde bu gazalarla ilgili kitapların, Gazavat-namelerin olduğunu biliyoruz ama günümüze ulaşmamış.

Mesela ben, daha çocukken öğretmen okuluna gitmemişken, babam rahmetli HZ. Ali Cengi, Hanefi cengi gibi sabah namazından sonra kitapları, kendine has bir hüznle sesli okurdu, uykumun arasında o sese uyanırdım. Öğretmen okulundayken bazı sabahlar, - arada yüzlerce km mesafe var – babamın sesi ile uyanırdım. Müthiş bir şey, müthiş bir kültürel etki.

Soru 3: Bu Hikâyelerin Anlatımında Dinleyicilerin Tepkisi Nasıldır? Pasif Olarak mı Dinlerler, Yoksa Etkileşim Olur mu?

Prof. Dr. C. ARABACI: Konya civarında bir Battal gazi Destanını okunma anını bir yaşlıdan dinlemiştim, emmisi Battal Gazi okuyor, dinleyiciler arasında yetmişli yaşlarda olanlar da var, - o yetmişlikler o yaşa gelinceye kadar belki yetmiş defa belki yüz defa o destanı dinlemişlerdir, yetmiş yaşında adam, destanı diz üstü dinliyor saygıdan ve aksiyon içeren savaş kısımları anlatıldıkça, 5-6 metre uzaktayken, heyecandan sıçraya sıçraya anlatıcının dizinin dibine kadar geliyor. Yetmiş yaşındaki insan o yaşına kadar bu destanı belki yetmiş kez dinledi ama her dinleyişinde yeni bir ruh yeni bir heyecan ile o anları yeniden yaşıyor.

Soru 4: Bu Hikâyelerin İşlevi Nedir? Buradaki Birincil Amaç Nedir?

Prof. Dr. C. ARABACI: Hâlbuki Battal Gazi'nin kökeni Emevi, Müslüman. İşte bu destanlar ve hikâyeler ile Türkistan'dan gelip Anadolu'yu vatan haline getiren Türk Cengaverlerinin, Gazilerin Dervişlerin, insan unsurunun, Ahilerin, ruh iklimini dokuyor adeta. Neden? İşte Bizans'a karşı mücadele veriyor, Haçlıya karşı mücadele veriyor, bir kahraman modeli alıyor, O'nun Türk olup olmadığına bakmıyor, onun işlevine bakıyor, yani düşmanla mücadele eden, bir rol modeli çocukluktan benimsetmeye çalışıyor. Bu hikâyeler adeta bir okul görevi görüyor. Bir medeniyet inşasının temel taşları döşeniyor. Türk kültürünün, İslam Medeniyetinin unsurunu yetiştiriyorsunuz bu anlatımlarla. Dede Korkut hikâyelerinde de benzer bir durum var. Dede Korkut Hikâyelerinden bazıları Konya'da halk arasında asırlarca kadınlar tarafından çocuklara anlatıldı. Bunu nereden biliyoruz? Mesela Konya'nın Arap Öldüren mahallesinde bir yazarımız mahalle kadınlarından bazı Dede Korkut hikâyelerini derledi. Oğuz ve Dede Korkut hikâyeleri adı Dede Korkut olmasa da masal olarak Konya'nın köylerinde anlatılıyor. Mesela bu Saltuk-Namele derlendi, asırlarca Balkanlarda Anadolu'da çok izi var, biz hep Balkanlar deriz, şu anda Romanya Babadağ'da yatıyor bir türbesi Sarı Saltuğun. Bir de mesela Tunceli Hozat'ta türbesi var. 1000 yıl önce Tunceli bölgesine Türk kültürünü ekmiş bir derviş, Horasan Ereni. Tür olarak da çok köklü. Mesela Sarı Saltuğu incelediğinizde hemen akla Babadağ/Romanya gelir, Tuna'nın kıyısında. Dobruca'da, camisi medresesi ile bir külliye. Sarı Saltuk bir Türkmen boyunun yöneticisidir aynı zamanda. Ama aynı Sarı Saltuğun Tunceli Hozatta türbesi var. Diyarbakır merkezde türbesi var. Aynı Sarı Saltuğun Tuna Nehrinin Kaynağının doğduğu yerde tekkesi var: Blagay Alperen

Tekkesi (Bosna Hersek). Saltuknameyi okuduğunuzda aklınızda Dede Korkut canlanıyor, Battal Gazi canlanıyor. Benzer konular ve benzer olaylar, motifler işlenir.

Soru 5: Hikâyelerin yanı sıra Göl Medeniyetinde Masal ve Masal Anlaticılığı da Var mıdır?

Prof. Dr. C. ARABACI: Burada daha çok kadınlar ön plana çıkıyor. Kadınlar köy odalarında toplanıyor, orada bu kültürel beslenme devam ediyor. Evlerde kendi aralarında küçük çocukları ile de toplanıyorlar. Bu anlatımı da çok ustaca bir şekilde yapıyorlar. Yani bir gecede tüm masalları anlatmazlar, en heyecanlı yerlerinde keserler, arkası yarın şeklinde sürükleyici ve merak uyandırıcı bir anlatım yaparlar. Hatta Karaviran'da ben biraz bulundum, "metel dökme" diyorlar masal anlatımına.

Balganda eski adı, yeni adı İmrenler'de 1960-70'lere kadar bu gelenek devam ediyor. Okuma yazmayı bilen kadınlar diğer kadınlara siyer, Battal Gazi, okuyor, ya da masal okuyor. O anlatıcılık, kültür aktarımı Beyşehir köylerinde devam ediyor. Masallarda çok değişik konular işleniyor. Kıskançlığın zararlarını anlatan, başkasının malına ırzına göz dikmenin zararlarını anlatan, hırsızlığın ne kadar kötü bir şey olduğunu anlatan ve bunlardan ders çıkartan masallar anlatılıyor. Ama sonuca geldiğinizde çok yüksek bir ahlaki değer yüklemesi yapılıyor. Konya masallarında da benzer durumlar var. Mesela Meramda şu an gelin taşları dikili taşlar var. Normalde aslında coğrafi olarak, yağmur suyu ile aşınmış, üstünde sütun olduğu için altı oyulmuş, Kapadokya türü taşlar. Ama o gelin taşlarını halk masala çevirmiştir: İşte gelin alayında bir delikanlı yeni alınan bir geline göz diktiği için taşa çevrilmiştir diye anlatılır. Ya da bazen taş haline geliş şöyle olur: Ekmeği yiyorsunuz, ama ekmeğin kırıklarını kirletip ayakaltına atan biri taş haline gelmiş. Mesela Eflatun Pınarında Hitit döneminden kalma taşların halk arasındaki adı "Allah Taşlarıdır". Yani çok tanrılı bir dönemden kalan taşlar aslında bunlar. Ama halk, ekmeğe hürmetsizlik edenlerin taş haline geldiğine inanır ve bunu böyle anlatır.

Soru 6: Göl Çevresinde Özellikle Sıklıkla Anlatılan Kül Adası ve Kız Kalesi Anlatımlarını Açar mısınız?

Prof. Dr. C. ARABACI: Evet, Anamas Destanına benzer bu tür destansı hikâyeler var. Kadının birisi oğlunu hırsızlık üzerine eğiterek yetiştiriyor. Daha küçükken yumurta çaldırıyor ve o yumurta yediyor. Daha sonra biraz büyüyünce tavuk çaldırmaya başlıyor. Hırsızlık giderek büyüyor, daha sonra keçi, sığır çalmaya en sonunda iş eşkıyalığa, yol kesmeye dönüşüyor. Eşkıyalığın da bir sonu var tabii, sonunda devlet yakalar ve idama mahkûm eder. İdam mahkûmlarına son isteği sorulur. O da der ki anamı getirin, ona bir diyeceğim var. Kadın gelir, oğlu annesine dilini uzatmasını söyler, kadın da uzatır ve oğlu anasının dilini bir çırpıda ısırır ve ona der ki "beni bu felakete senin dilin sürükledi", küçüklüğümden beri beni hırsızlığa teşvik ettin şimdi de bu yüzden idam ediliyorum der. Ve son olarak da beni asmayın anamı asın der. Buradan müthiş bir ahlaki ders çıkartılır: Evlat nasıl yetiştirilir anlamında. Aslında bir dağ hikâyesi, Anamas adı nerden geldi, işte buradan

“anamı as” sözünden geliyor. Destansı bir anlatım kül adası hikâyesinde de var. Kül adası civarında da bir pınar gibi yer, beyin oğlu ya da şehzade okla avını vuruyor, avının almak için atını sürünce düden yutuyor. Bunun üzerine kırk tane köyden, çul, çuval, kıl, yün, yani böyle hemen erimeyen, birbirine tutunan malzeme, çalı çırpıdan bir ada oluşuyor. Ki yer adlarını verirken de bu tür efsaneler/anlatımlar oluşuyor. Kız kalesi aslında Selçuklu Sarayının harem kısmıdır. Çünkü orada yazlık başkent var. Alaeddin Keykubad der ki “Cennet ya burasıdır, ya da buranın altıdır”. Yani göl, ormanlık, cirit oynayacak alan hepsi var. Konya’nın bir nev-i denizi Beyşehir. Eski Türklerin savaş hazırlığı av ile olurdu. Cirit atma, ok kullanma, at binme normal zamanda bunları av partileri ile yaparsınız. Bu bölge o yönden son derece uygundu.

SONUÇ

İnsanoğlu böyledir; hep kendinde olmayana, o an sahip olamadığına özlem duyar. Bundan mıdır bilinmez ama modern zamanların insanının bunca ışıltılı, pırıltılı ekranların dünyasından sıkılıp tekrar masal ve hikâye dünyasının büyümlü ve sisli âlemine düşkünlüğü dikkate değer doğrusu. Bunca kalabalık ve koşturmaca arasında, aradığı hikâye belki de çocukluğu. Sadece kendi çocukluğu değil, insanlığın medeniyetin o ilk çocukluk çağlarındaki dinginliğe, saflığa ve sadeliğedir belki de bu özlem. Çünkü adına hikâye dediğimiz anlatı insanlık tarihi ile yaşıttır. İnsanla birlikte var olan bir gerçeklikten söz ediyoruz. Sürekli kendisine bir şeyler izletilen, dinlemek zorunda kalan, birçok şeye istese de istemese de “seyirci” kalan modern insanın artık kendi hikâyesini yazma konusundaki haklı istek ve isyanıdır belki de olan biten. Artık modern insan pasif bir “seyirci” olmaktan sıkıldı belki de. Her şeyin bu kadar basmakalıp olduğu böylesi bir “kitle toplumu”ndan sıkılmakta haklıdır belki de.

Peki bu hikâye ve anlatımına olan rağbet sadece bireysel merakların bir toplamı mıdır? Asla hayır. Eğer durum bu kadar basit olsa idi başta iletişim sektörü olmak üzere pek çok farklı mecra ve sektörün hikâyenin o büyümlü tınısına tekrar kendisini kaptırmasını açıklayamazdık. Reklam filmlerinden sinema filmlerine, gazete haberlerinden dijital mecralara kadar herkesin anlatacak bir hikâyesi var imiş meğer. Bütün bu gelişmeler adeta “hayat hikâye ile başlar hikâye” ile sonlanır sözünü kanıtlar gibidir. Hikâye ve hikâye anlatıcılığı hayatın pek çok alanına ince ince nüfuz etmiş görünmektedir.

İnsanların bunca dijital mecrada, fimlerde dizilerde arayıp bulamadıkları nedir de hikâyeye merak sarmışlardır? Yazılı ve görsel kültür ürünlerinin başlangıçta her şeyi hazır olarak önlerine sunmalarına ve canlandırmalarını hoşnutlukla karşılayan insanlar, sözlü kültürün kendilerini ortak yaşamışlığın içine katmasına, o efsunlu dünya ile etkileşim kurmalarına müsaade etmesine özlem duyuyorlar. Ortak yaşama kültürü, ortak duygulanımlar ve kendini olay örgüsünün içinde yaşatabilme olanağı

insanlara son derece cazip gelmektedir. Elbette böylesi modern, bireyselliğin ön planda olduğu bir dünyada bu ortaklıklara ulaşmak zor görünmektedir.

Hikâye ve hikâye anlatıcılığının modern kültür endüstrisi ürünlerinden en önemli farkı, iletişim sürecinin kaynak ve alıcısının süreci yüksek düzeyde etkileşimli olarak yürütmeleridir. Yani roman ya da kitle iletişim araçlarında yayınlanan film benzeri içeriklerde alıcının yani izleyici/dinleyicinin herhangi bir biçimde kaynağa müdahalesi mümkün değildir. Bir etkileşim söz konusu değildir. Ancak hikâye anlatımında anlatıcı ile dinleyici ortaklaşa bir biçimde adeta olayı yeniden yeniden kurgular ve yaşarlar. Bu da hem anlatıcıda hem de dinleyicide muazzam bir heyecan oluşturur.

Türk kültüründe de sözlü kültür son derece önemlidir. Beş bin yıllık Türk tarihi incelendiğinde Orta Asya'dan Anadolu'ya ve hatta diğer pek çok coğrafyada sözlü kültürün ürünü olan destan, hikâye ve masalların anlatıldığı ve bu şekilde yaşatıldığı görülecektir. Bu çalışmada özellikle Beyşehir Gölü civarında bulunan yerleşim alanlarında hikâye ve hikâye anlatıcılığı konusu incelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda yukarıda ayrıntıları belirtildiği üzere, alanında uzman Prof. Dr. Caner ARABACI ile bir mülakat yapılmıştır.

Elde edilen bulguların önemli ölçüde alan yazın taraması ile örtüştüğü tespit edilmiştir. İlgili bulgulara göre Beyşehir Gölü ve civarında uzun kış gecelerinde 1970'lere kadar aktif bir biçimde hikâye ve masal anlatıcılığının yapıldığı ortaya konmuştur. Ancak buradaki birincil amaç eğlenmekten ziyade, toplumsal bütünlüğü pekiştirici, daha çok milli ve dini duyguları işleyen ve bunları hem çocuklara hem de yetişkinlere aktaran bir nevi eğitim programını gerçekleştirmektedir. Ancak bu klasik bir eğitim programı değildir, burada daha çok Peygamber Efendimizin hayatı (Siyer-i Nebi) ve Battal Gazi benzeri eserler oldukça canlı ve renkli bir anlatımla uzun kış gecelerinde çocukların da bulunduğu köy odalarında, çeşitli yiyecek ve içeceklerin ikram edildiği daha çok bir sohbet ortamı söz konusudur. Birincil amaç toplumsallaşmayı pekiştirmek, var olan milli ve manevi duyguları özellikle yeni kuşaklara, çocuklara aktarımını gerçekleştirmektir. Burada da genellikle Battal Gazi, Saltuk Buğra Han gibi kahramanlık destanlarının yani Gazavat-Namelerin heyecanlı okunması yapılır. Ancak en az dinleyenler de okuyan kadar heyecanlıdır. Prof. Arabacı yetmişli yaşlarında bir ihtiyarın belki de yetmişinci kez dinlediği Battal Gazi Destanında yerinde duramayarak heyecanlanıp dizlerinin üstünde 5-6 metre ilerleyerek anlatıcının yanına geldiğini ifade etmesi oldukça çarpıcıdır.

Sadece Gazavat-Nameler okunmaz (anlatılmaz) Beyşehir Gölü yöresinde. Ayrıca masal ve diğer hikâye anlatımları da oldukça yaygındır. Yine burada beş bin yıllık Türk tarihinin köklü sözlü kültürü karşımıza çıkar. Dede Korkut Destanına ait hikâyeler sadece Beyşehir Gölü civarında değil, Konya bölgesinde de yaygın olarak anlatılır. Yine buradaki masal ve hikâye anlatımlarında da birinci gaye özellikle çocukları güzel bir ahlak üzere eğitmek, yetiştirmektir. Hemen hemen her masal ve hikâyenin sonu önemli bir mesaj ile biter: Harama el uzatma, başkasının malına

namusuna göz dikme, yalan söyleme vb. Burada da sosyal ve ahlaki kaygı üst düzeydedir. Yani Beyşehir Gölü civarı bölgede masal ve hikâyeler aslında adı konmamış bir okul görevini yerine getirir: Yüksek Ahlak ve Medeniyet Okulu!...

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, B. (2021). Gelenekselden Çağdaş Olana Türk Hikâye Anlatıcılığında Temel Motivasyonlar (Model Anlatıcılar Işığında). IBAD Sosyal Bilimler Dergisi , (10), 370-387.
- AYTAŞ, M. (2021). "Hikâyecinin Bin Yüzü; Yeni Sinema ve Dijital Hikâyecilik", Hikâyenin İletişimi içinde, Editör: Aşina Gülerarslan Özdengül, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- BARTHES, R., & Duisit L. (1975). An Introduction to The Structural Analysis of Narrative, New Literary History, 6 (2): 237-272
- BENJAMIN W. (1995) "Hikaye Anlatıcısı" Son Bakışta Aşk'ın içinde, der. N. Gürbilek, İstanbul: Metis Yayınları.
- ÇALIŞKAN, S (2021). Reklam Filmleri ve Hikâye Anlatıcılığı, LiteraTürk Yayınları, İstanbul.
- KARASAR, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Altıncı Basım. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- KAZAZ M. ve Pala S. (2021). "Dijital Gazeteciliğin Yeni Formu: Haber Hikâyeciliği Ve Oyunlaştırma", Hikâyenin İletişimi içinde, Editör: Aşina Gülerarslan Özdengül, Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- National Storytelling Association (1999). What is Storytelling, NSA.
- RAMSDEN, A. ve Hollingsworth, S. (2017). Hikâye Anlatma Sanatı. 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul
- SEKMEN, M. (2015). Yaratıcı Drama ve Oyunculuk Etkinliği Olarak Hikâye Anlatımı. İstanbul: Pagem Akademi.
- SOM, İ., Ekşi, G. (2015). Görüşmeye Tiyatral Bir Bakış. (Berg, B. L., Lune, H., Eds). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Konya: Eğitim Yayınevi, 129-183
- SÜTCÜ, Ö. Y. (2013). Ortak Bir Dünya Deneyimi: Hikâye Anlatıcısı. ETHOS: Felsefe ve Toplum-sal Bilimlerde Diyaloglar. Temmuz 6 (2), 76-92.

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BEYŞEHİR-HÜYÜK VE ÇEVRESİNİN İMARINDA SULAMANIN ISLAHI MESELESİ

Muhammet SARI*

ÖZET

Yerleşim yerinin şenlendirilmesi ve imar kelimeleri birbiriyle ilişkili olarak kullanılmıştır. Şenlendirmek, bir yeri imar etmenin ön koşulu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir yeri şenlendirmek denildiğinde ise kastedilen şey, oraya nüfus yerleştirmek yani öncelikle yaşanabilir hale getirmektir. Şenlendirmenin temelde iki amacı vardır: Bunlar tarımsal üretimi artırmak ve yollar boyunca emniyeti sağlayarak özellikle uzun mesafe ticaretini canlandırmaktır. 1800'lü yıllarda kurulmuş olan İmar Meclislerinin memleketin imarı noktasında hazırlanmış olduğu raporlardan anlaşıldığına göre, yol, köprü ve su yolu yapımı memleketin imarının en önemli bölümleriydi. Cumhuriyet'in ilanını izleyen 1923-1928 yılları arasında ise, Türkiye'de Osmanlı'dan kalma 1882 tarihli yollar, yangın yerleri ve binalarla ilgili hükümleri kapsayan Ebniye Kanunu'nun uygulandığı dönemdir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, Türkiye'nin yeni baştan imarı söz konusu olmuştur. Beyşehir ve çevresinde de yolların yapımı sulama işlerinin düzenlenmesi gibi çalışmalar göze çarpar. Özellikle Orta Anadolu Bölgesinde kuraklığın ortaya çıkardığı zorlukların izale edilmesi, bu yerlerin imarı noktasında büyük önem taşır. Bu yönüyle de Beyşehir ve çevresinde öncelikli olarak sulama sorununun çözümü ve ıslahı gündeme gelmiştir. Bu yüzden Beyşehir'de, Cumhuriyetin ilk yıllarında imar noktasındaki çalışmalar; kanalların açılması, Beyşehir gölü seviyesinin yükseltilmesi ve tarım arazilerinin sulanabilir duruma getirilmesi gibi noktalarda yoğunluk kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Beyşehir, İmar, Sulama-Baraj, Kuraklık

ABSTRACT

The words enliven the settlement and zoning are used in relation to each other. Enlivening appears as a prerequisite for zoning a place. When it comes to enlivening a place, what is meant is to place a population there, that is, to make it livable first. Enlivening basically has two purposes which are to increase agricultural production and stimulate especially long-distance trade by ensuring safety along the roads. As it is understood from the reports prepared by the Zoning Councils, which were established in the 1800s, at the point of the development of the country, the construction of roads, bridges and waterways were the most important parts of the development of the country. The years 1923-1928 following the proclamation of the Republic were the period in which the Ebniye Law, which covered the provisions related to roads, fireplaces and buildings dating from the Ottoman Empire dated 1882 was in act.

After the proclamation of the Republic, Turkey's reconstruction was in question. Works such as the construction of roads and the arrangement of irrigation works in Beyşehir and its surround-

* Prof. Dr. Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.
msari@hotmail.com

dings are striking. Eliminating the difficulties caused by the drought, especially in the Central Anatolian Region, was of great importance in terms of the reconstruction of these places. In this respect, the solution and improvement of the irrigation problem came to the fore in Beyşehir and its environs. Therefore, in the first years of the Republic, the works on the zoning point, opening of canals, raising the level of Beyşehir lake, and making agricultural lands irrigable were in focus in Beyşehir.

Keywords

Beyşehir, Zoning, Irrigation-Dam, Drought

GİRİŞ

İmar kelimesi; umrân kökünden gelip, bir yeri şenlendirme, bayındır hale yaşanabilir duruma getirme gibi anlamları ifade eder (Devellioğlu, 2001, s.433). Osmanlı Devleti'nin kuruluş safhasında bugünkü anlamda kalkınma kelimesi ortaya çıkmadan evvel, o dönem için imar kelimesinin karşılığı olarak bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fizikî gelişimi anlaşılırdı (Tekeli ve İlkin, 1994, s.1470).

Bilhassa 19. yüzyılda Tanzimat'ın getirdiği reformlarla değişen devlet-birey ilişkisi, imar anlayışında da kendini göstermiştir. Mesela Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda temel amacın "*mülk ve milleti ihya etmek*" olduğu belirtilmiştir. Bu artık imar kavramının sadece mülke ait bir kavram olmaktan çıkarak, ülke nüfusunun gelişimini de hedeflediğine bir işarettir. İmar kavramının zamanla değişime uğramasıyla birlikte, 1800'lü yılların ortalarında imar meclisleri teşkil edilmiştir. Bu meclisler eyaletlere gider ve oranın imarı noktasında araştırmalarda bulunurdu. Araştırmalarının neticesinde bu komisyonlar, Gülhane Hatt-ı Hümayun'unda işaret edildiği gibi ülkenin bayındır hale getirilmesi, halkın güvenlik ve refah içinde yaşamını sürdürerek yararlı işler yapmalarına imkân sağlayacak önlemler ile ilgili bir rapor sunmuştur. Hazırlanan bu raporlarda yol, köprü ve su yolu gibi taleplerin yoğunluk teşkil ettiği görülür (Tekeli ve İlkin, 1994, s.1470). Bu durum karşısında halkın öncelikleri belirlenerek bu taleplerin karşılanmasına yönelik faaliyetler ön plana çıkmıştır.

Cumhuriyet döneminde ise Türk topraklarının bir kısmının savaş alanı olması bir kısmının kıtlık ve kuraklık (Uyanık ve Sarı, 2011, s.141-176) gibi doğal olaylardan etkilenmiş olması sebebiyle imar anlayışında yeni bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönemde İmar ve İskân Vekâleti kurularak, imar işleri İmar Genel Müdürlüğüne tevdi edilmiştir. Yaklaşık 14 ay sonra İmar ve İskân Vekâleti kaldırılınca, İmar işleri bu kez de Nafia Vekâletine bırakılmıştır (İmâr ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı, 1973, s.103). O dönem için şehirlerin planlanmasında ve imar planlarının uygulanmasında ilke olarak, mevcut şehir bölgesini mümkün mertebe bütün karakteriyle muhafaza etmek, yalnız yolların modern gidiş-geliş ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzeltilmesini sağlamak, yerlerine yeşil sahalar koymak ve buraları diğer yeşil bölgelerle bağlayarak bu bölgelere ışık ve hava imkânlarını vermektir. Bunların dışında şehirlerin büyüme hızları göz önüne alınarak 50 senelik bir plân yapılırdı (Duyguluer, 1989). Hükümet bu imar programlarını uygulamaya koyarken bir taraftan da vatandaşları da kendi imkânları içerisinde bu işe dâhil etmiştir (Babalık, 1934, s.1). Halkın da bu işe yani imar işine en azından işlenmemiş toprakların kullanıma açılması ve o bölgenin şenlendirilmesi, yerleşim alanlarında gözle görünür farkın oluşmasını da sağlamıştır (Babalık, 1926, s.2).

Şehirlerin imarı işi birbirinden bağımsız olmayıp, aksine birbirini bağlar nitelikte olduğundan Millî Tasarruf Cemiyeti, memleketin imarı için yapılması gerekenleri sıralar. Buna göre öncelik para temin etmek olduğu için Vilayet Bankaları kurulma-

sıdır. Bunun yanı sıra küçük çaplı fabrikalar ve elektrik üretim tesisi kurulmalıdır. Son olarak ise zirai sahaların ıslah edilip, ilerletilmesi önerilir (Niğde Resmi İl Gazetesi, 1934, s.2). Bu noktada Nüfus Genel Müdürlüğünün hazırlamış olduğu bir rapor memleketin mevcut durumunu resmetmesi açısından önem taşır. Raporla göre, yalnız Ankara'nın imar edilmesinin işe yaramayacağı, eğer imar meselesinde başarı elde edilmek isteniyorsa, bunun ülke sathına yayılması ve Anadolu'nun nüfusunun artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Anadolu'nun nüfusu artırılırken, küçük köylerin büyük köyler şeklinde tesis edilmesinin hükümetin temel hedeflerinden biri olduğu bildirilmiştir. Bunun için yapılacak yeni yollarla köyler ile şehirler birbirine bağlanacak ve böylece şehrin imkânlarından köyler de istifade edebilecektir (Nüfus Umum Müdürlüğü, 1935, s.68-69). Böylece 1934'ten 1935 senesine kadar 82 şehir ve kasabanın haritası alınmış, 52 şehir ve kasabanın da müstakbel imar planı hazırlanıp ve uygulamaya konulmuştur (İktisadi Yürüyüş, 1941, s.67). O dönemde 42.351 nüfuslu (Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1933a). Konya'nın Beyşehir ilçesi de imar uygulanan yerler arasındadır. Burada yapılan işlerin başında sulama işlerinin bir düzene konulması meselesi gelir.

I.BEYŞEHİR'İN İMARINDA SULAMANIN ISLAH EDİLMESİ MESELESİ

Orta Anadolu bölgesinde sulama meselesi geniş ovaları sulayacak, zirai üretimi artıracak yağmur, nehir, göl, obruk ve yeraltı sularının eksikliğinden kaynaklanır. Orta Anadolu'nun, Bihassa Konya Ovasının coğrafi durumu, denizlerden uzaklığı ve ormanlardan mahrumiyeti gibi sebepler burasının sulama işine ağırlık verilmesini gerektirmiştir. Henüz o dönemde yeraltı sularından faydalanmaya yönelik bir çalışma da mevcut değildi. M. Nazım, Babalık gazetesindeki makalesinde genelde Konya Ovasının özelde ise Beyşehir'in su meselesine değinir (Nazım, 1934, s.1). "*Beyşehir Gölü'nden istifade etmek üzere fennî bir tesisat kurulmuş ve o da kuraklık ve idaresizlik yüzünden istifade edilemez bir duruma gelmiştir*" sözleriyle de bu meseleye olan ilgisizliği eleştirir.

Yeni Türk Devleti'nin gelişmesinde ve ilerlemesinde en büyük etkenlerden birisi de ziraat olacaktır. Bu açıdan bakıldığında Konya Ovası, ziraatın gelişebileceği en büyük yer olarak göze çarpıyordu. Bu sebeple Beyşehir Gölü'ne yapılan kanalizasyon, ovanın sulanması ve verim kabiliyetinin artmasında büyük tesiri olmuştur (Babalık, 1927, s.1). Sulama probleminin halledilmesiyle ziraattaki sürekliliği sağlamak isteyen devlet, bunun için önlemler de almaktaydı. 1927 yılına ait olan "*Konya Ovası Sulama İdaresi*" düzenlemesi ile tüzel kişiliği haiz olarak, Mayıs 1927 yılında yeniden teşkilatlandırılmıştı. Katma bütçeli olan bu idare, eskiden olduğu gibi, Nafia Vekâletine bağlı bulunmaktaydı. Bu düzenlemeyle ilgili kanunun 5. maddesi şöyleydi (Yücel Mutlu, 2005, s.252):

"Sulama ücretine tabi arazinin sahipleri, belirli özürlerle dayanmaksızın, arazilerini doğrudan doğruya kendileri veya başkalarına kiralama suretiyle olmak üzere üç sene müddetle ekmedikleri takdirde, sulama müdürlüğünün teklifi ve mahallî idare meclisinin kararıyla, arazileri açık

artırma suretiyle başkalarına devredilebilir veya uygun şekilde kiraya verilebilir". Sulama işinin düzene konmaya çalışılması ve ziraata yönelik bu tür önlemler üretim artışını da beraberinde getirmişti.

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 1928 yılında Konya'nın kuraklığı hakkında hazırlanmış olduğu raporunda Beyşehir Gölü'nün açılmasında, öncesine göre tarlaların sulama sayesinde bire on hatta bire yirmi otuz verdiğini bildirmekteydi. Buna rağmen Beyşehir sulama düzeneği 500.000 dönüm arazinin sulanması için hazırlanmış olduğundan, 1928 yılında ancak 150.000 dönüm sulanabilmekteydi. Kanalların yapılmamış veya temizlenmemiş olması, kanalların iyi yapılmamış olması, su dağıtımında bir düzen takip edilmemesi, randımanın tamamıyla alınmasına engel olmaktaydı. Bundan başka bu sahada binlerce dönümü sulayabilecek ırmaklar boşuna akmakta ve bu durum fayda yerine zaman zaman zarar vermekteydi (Rabinowicz, 1990, s.353-354). Bundan sonra ise sulama işlerinde idarî bir değişim olmuş ve Osmanlı Devleti'nden beri Nafia'ya bağlı olarak idare edilen Konya Ovası Sulama İşleri İdaresi Mayıs 1932'de Tarım Bakanlığına devredilmiştir (Yücel Mutlu, 2005, s.281). Sulama işine ehemmiyet verilmesi bir yönden de artık parçalanmaya yüz tutmuş köylerin yeniden bir araya gelmesinde etkili olabilirdi. Çünkü yıllarca kuraklığın zararlarına maruz kalmış ve ürününü yetiştirememiş halk artık çiftçilikten ve köyünden vazgeçerek göçebe bir yaşam tarzını seçiyor, belki de seçmek zorunda kalıyordu. Bu durumun ortaya çıkardığı sonuç hükümetin de malumu idi. Kuraklık ve bunun sonucu ortaya çıkan su sorununu bir an evvel halletmek temel amaçlardan biriydi.

Ekekon gazetesinde 13 Haziran 1935 tarihinde yayımlanan bir yazıda Konya'da iki aydır yağmur yağmadığından ve bunun olası sonuçlarından bahisle (Ekekon, 1935, s.1);

"Ovada ve kıraçlarda ilkbaharlıklarda hiç hayır kalmamıştır. Yalnız ovanın kışlık ekinleri ancak tohum ve yiyeceklerini verebilecektir. Akşehir, Iğın, Kadınhanı tarafları da oldukça zarar görmüştür. Çumra ve ova köylerine Beyşehir Gölü'nden verilen su verimli olmuştur. Bu kuraklık karşısında çiftçi, kendi konumunu ve hatta Ziraat Bankasına olan borcunu nasıl vereceğini düşünmektedir. Derecesi yüksek olan çiftçi ve köylünün zararlarını kapatacak yegâne çare sudur. Konya çok geniş bir su kurumu istiyor. Bunu gelip geçen yıllar bütün açıklığıyla göstermiştir. Su işleri düzeltilmedikçe, Konya'nın tarım vaziyeti ve buna bağlı ekonomi işleri de kolay kolay düzelemez". Denilerek ekonomisi tarıma dayalı bir ülkenin en başta ihtiyacının su sorununu çözmek olduğuna işaret edilmiştir.

Hükümetin yaşanan kuraklık ve temel gıda maddelerine olan ihtiyacın artması karşısında yeni çözümler arayışlarını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle İsviçreli bir su mühendisi ve bir de jeoloji uzmanı Konya'ya getirilmiş ve 4 Şubat 1936 tarihinde "Vilâyet Su İşleri Bürosu" (Cumhuriyetin 15. Yılında Konya, 1938, s.66) kurulmak suretiyle bu soruna çözüm üretmek üzere ilk adım atılmış oldu.

Konya Ovası topraklarının ortak sıkıntısı, bu toprakların geniş yer kaplamasına rağmen su yokluğu sebebiyle zorluk ve darlık çekilmesi idi. Buna çözüm olmak üzere, Sarıçay'ın Beyşehir Gölü'ne akıtılması yapılan çalışmalardan birisiydi. Böyle bir kanalın açılması halinde, kuraklık sebebiyle gittikçe düşmüş olan gölün seviyesi 15 santim daha yükselecekti. Bu sayede sulama alanının bütün çevresine su dağıtılabileceğinden, bölge sudan faydalanacak ve ürününü buna göre toplayacaktı. Bununla birlikte, kurutulacak bataklık alanından 50.000 dönümlük tarıma her yönüyle elverişli bir toprak kazandırılmış olacaktı (Çalık, 1935a, s.1). 1935 yılı, sulama işleri ve barajlar üzerindeki çalışmalar anlamında önemlidir. Bu tarihte yapılan incelemelere göre Sarıçay'ın, Beyşehir Gölü'ne akıtılması düşünülmüştü. Beyşehir'e bağlı şu anda Hüyük Kırelî nahiyesinin Köşk mevkiindeki su, derelerle birleşerek Sarıçay adını almakta ve barajın alt yanlarında kanala dökülmekteydi. Fakat buradaki asıl mesele, sulama mevsimlerinde bu sudan istifade edildiği halde, diğer mevsimlerde çaydan faydalanılmıyordu. İncelemeler neticesinde bu çayın 7-8 kilometrelik bir kanal açılınca göle akıtılabileceği ve bu sayede her mevsim faydalanılmasına karar verilmişti. Bu suretle göl beslenecek, çay suyundan sürekli faydalanma imkânları elde edilmiş olacaktı (Babalık, 1935b, s.1). Konya'da kuraklığın eskiden beri büyük sıkıntı yaratmış olması bu soruna çözüm bulmak üzere daha önce de benzer çalışmaların yapılmasını sağlamıştı.

Konya'da kuraklıkla mücadele daha önceki tecrübelerin bir neticesi olarak daha planlı bir şekilde yürünmüştü. Bu durumun faydaları görülmüş, fakat gün geçtikçe bundan bir sonuç alınması zorlaşmış, 1934 senesinde ise Beyşehir Gölü gittikçe artan bir biçimde, kızgın güneş altında suların buharlaşması göl seviyesini indirdiğinden, sulama alanı kuraklaşmaya başlamıştı. Konya toprağının verimli olması buradaki çalışmaların önemini bir kat daha artırmıştı. Bu toprakların sulanabilir vaziyete getirilmesi 600.000 kişilik bir vilâyeti bayındır hale getirmek demektir. Bunun farkında olan dönemin Konya Valisi Cemal Bardakçı, çeşitli çalışmalar yaparak kimi yerlere baraj, kimi yerlere sulama kanalları yaptırmak suretiyle bu işi muvaffakiyetle bitirmeye çalışmıştı (Çalık, 1935b, s.1). Konya İli'nin yıllardan beri süren susuzluk ve kuraklık durumunun düzeltilmesi için yapılan bu çalışmalar önemlidir. Bununla birlikte Sille Barajı'nın yapılması da kesilecek boğazın iki yönündeki kayaların dayanıklılığı, su sızıntısı yapmayacağı gibi suyun geliş bakımından da çok zengin bir baraj olacaktı (Çalık, 1935c, s.1). Bu barajlar ise en başta kuraklık sıkıntısı çeken tarım ürünlerinde kullanılacaktı.

Vali Cemal Bardakçı'nın meseleye yaklaşımı buradaki soruna her ne olursa olsun çözüm üreteceğiz tarzındaydı (Çalık, 1935d, s.1): "*Göklerden su düşmezse, toprak altındaki suları yeryüzüne çıkaracağız. İcap ederse yüzlerce hatta binlerce setler yaparak kış suları toplayacağız ve tarlalarımızı sulayacağız*". derken muzdarip olduğu meseleyi çözüme ulaştırma noktasında ne derece kararlı olduğunu da göstermekteydi. Bu çaba ve gayretler Konya'nın neredeyse kazasında bir baraj yapımına temel teşkil etmiştir. Gerek içme ve gerek sulama suyuna ihtiyacı olan kazalardan Cihanbeyli, Akşehir,

Karapınar, Çumra, Karaman, Beyşehir (Hüyük ve Derebucak'ın da yer aldığı), Seydişehir, Bozkır, Hadim, Ermenek kazalarında su ve jeoloji araştırması yapılmıştı. Ayrıca Yenice Oba, Celil boğazı, Cihanbeyli, Obruk ve Ilıcaları Yavaşan, İnsuyu ve bataklık etüdleri yapılmıştı. Böğrüdelik, Sülüklü nahiyesi, Sinanlı, Sarayköy, Yunak, Pazarkaya, Tuzlukçu'da ise hidrolojik durum incelenmişti (Cumhuriyetin 15. Yılında Konya, 1938, s.70).

Hidrolojik inceleme neticesinde, Obruklarla Beyşehir Gölü arasında bir kol ve bağlantı olmadığı Obruk'ta ve gölde bulunan balık çeşitlerinin benzememesinden ve teknik çalışmalarla anlaşılmıştı. Buradaki su yerlerinin zamanla kayaların göçmesinden ileri gelmiş derin kuyular olduğu sonucuna varılmıştı (Babalık, 1935a, s.1). Konya'nın neredeyse her ilçesinde yapılan bu tür incelemelerle birlikte gerekli olan yerlere baraj ve pek çok ilçesine de içme suyu getirme çalışmaları gündeme gelmiştir. Bu noktada üzerinde en çok durulan yerlerden birisi de Beyşehir'di.

Konya'ya bağlı bulunan Beyşehir kazası, birkaç vilâyet ve kasabanın ortasında bulunduğu için transit merkezi görünümündeydi. Burada her hafta büyük bir pazar kurulurdu ve bu sayede ekonomik durumu diğer komşu kazalardan daha iyi duruma gelmişti. Fakat Beyşehir'in iki büyük eksikliği göze çarpmaktaydı ki bunlar; su ve elektrikti. Buraya su getirmek için çalışılmış fakat bu iş yarıda kalmıştı. Bunun temel sebebi ise gerekli paranın bulunamamasıydı. Elektrik işi için de bir değirmen satın alınmış ancak henüz elektrik temin edilememişti (Son Posta, 1936a, s.5). Aralık 1936 tarihine geldiği zaman su sorununa kati çözüm bulmak amacıyla Vali Cemal Bardakçı, Beyşehir Gölü'ne akıtılacak olan Sarısu baraj ve kanalının açılması için ilk kazmayı vurmuştu. Uzun zamandır gündemde olan fakat bir türlü halledilemeyen bu sorun nihayete erecekti. Öyle ki göl seviyesi yükselecek ve toplamda göle 96 milyon ton su ilave edilmiş olacaktı. Göl seviyesinin yükselmesi de sulama işini büyük oranda çözecekti (Çalık, 1935e, s.1). Tarımsal sulamanın yanında burada içme suyu elde edilmesine yönelik de çalışmalar göze çarpmaktadır.

Beyşehir, suyunu Beyşehir gölünden temin ettiği için burada sıtma gibi hastalıklar çoğalmıştı. Bu sebeple de 1936'da, suyun gölden değil de Çemçem denilen ve Beyşehir'e yaklaşık 3 kilometre mesafede bulunan gür bir akarsudan istifade edilmesi gündeme gelmiş ve bunun için bir çalışma yapılması düşünülmüştü (Son Posta, 1936b, s.5). Beyşehir'in içme suyu ihtiyacını giderecek olan Çemçem suyunun getirilmesi için Mayıs 1936'da gerekli olan borular getirilmişti. Ayrıca bir de biriktirme havuzu yapılacaktı. Böylece Beyşehir kısa zamanda güzel bir içme suyuna kavuşacaktı (Ekekon, 1936a, s.2).

İçme suyu ve tarımsal sulamanın yanısıra bu dönemde suların vermiş olduğu zararların da önüne geçilmeye çalışılmıştır. Dere, su kanalları ve su birikinti yollarının temizlenmesinden dolayı ekinler genellikle zarar görüyor olması böyle bir çalışmayı zaruri kılmıştır. Bunu dikkate alan vilâyet, bu işin bir program dâhilinde yapılmasına karar vermişti. 1938'de vilâyet tarafından bir rapor hazırlanmış ve bu rapora

Beyşehir'de: Sarıöz Suyu, Eflatun Suyu, Hüyük-Kireli Suyu, Kaşaklı Deresi dâhil edilmişti (Ekekon, 1938). Esas itibarıyla zararları tespit edilmiş olan bu dere ve birikintilerin gerek ziraat ve gerekse sağlık açısından yataklarının temizlenmesi için kazalarda faaliyete geçilmek üzere bir program dâhilinde acilen çalışmalara başlanması vilâyetten kaza kaymakamlıklarına tebliğ edilmişti.

Konya Vilâyeti'nde yapımına başlanan bazı yol ve köprü işleri için özel bütçeye konan yol vergisinin hepsi toplanamamıştı. Bu sebeple işlerin eksik kalmasından dolayı işlerin tamamlanması amacıyla Nafia Vekâleti yol tahsisatından 15.000 liranın Konya Vilâyeti özel bütçesine yardım olarak verilmesini kararlaştırmıştı (Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA], 1933b). Bu sayede Konya'daki pek çok yerin inşasına başlanabilmiştir. Yol yapım çalışmalarının yoğun olduğu yerlerden biri de Beyşehir'di. Konya-Beyşehir yolunun bir kısmında dik virajlar olduğundan dolayı yağışlı havalarda yol tehlikeli duruma geliyordu. 1936 yılında bunu gören ve düşünen vilâyet, bu engeli ortadan kaldırmak üzere yolun bu dik kısmını biraz uzatarak yeni bir yol açmıştı (Ekekon, 1936b, s.2).

SONUÇ

Cumhuriyetin ilk yıllarında memleketin imar edilmesi meselesi gündemi meşgul eden en önemli hususlardan biri olmuştur. Ülkenin yaklaşık üçte biri dağlık ve çorak olup, üçte ikisi çiftçiliğe elverişliydi. Bununla birlikte verim kabiliyeti de her yerde aynı değildi. Farklılıklar göstermekle beraber, nüfus yoğunluğu da verim kabiliyetine göre meydana gelmemişti. Bu sebeple toprakların en iyi şekilde işlenerek, yeni yollar yapmak, bataklıkları kurutmak, kurak alanların suya kavuşturulması gibi önemli sorunlar vardı. Bunun için Beyşehir ve çevresinin yaşanan kuraklıklardan en az seviyede etkilenmesi hatta burada var olan su kaynaklarının kullanılabilir duruma getirilmesi yapılan çalışmaların başında gelir.

Bu dönemde içme suyu ve tarımsal sulamanın yanı sıra suların vermiş olduğu zararların da önüne geçilmeye çalışılmıştır. Dere, su kanalları ve su birikinti yollarının temizlenmesinden dolayı ekinler genellikle zarar görüyor olması böyle bir çalışmayı zaruri kılmıştır. Burada su meselesi her yönüyle ele alınmış, önce suyun verdiği zararın önüne geçilmiş ve akabinde bu sulardan azami derecede yararlanılmaya çalışılmıştır. Fakat memleketin iktisadi durumunun yetersiz olması bu çalışmaları beklenen seviyeye getirememiştir.

KAYNAKÇA

- Cumhuriyetin 15. yılında Konya* (1938). Konya.
- Barajlar. (1935a, 19, Temmuz). *Babalık* (nu: 4671, s. 1).
- Beyşehir Kazasının Su Ve Elektrik İhtiyacı. (1936a, 14, Ağustos). *Son posta* (nu: 2168, s. 5).
- Beyşehirliilerin İstedikleri (1936b, 15, Mayıs). *Son posta* (nu: 2077, s. 5).
- Beyşehir’de İçme Suyu (1936a, 23, Mayıs). *Ekekon* (nu: 353, s. 2).
- Beyşehir yolu yapılıyor (1936b,23, Mayıs). *Ekekon* (nu: 353, s. 2).
- ÇALIK, Z. (1935a, 3, Kânûn-ı Evvel). “Konya’nın kuraklık savaşına doğru ilk adım”. *Ekekon* (nu: 216, s. 1.).
- ÇALIK, Z. (1935b, 25, Nisan). “Su siyasası”. *Ekekon* (nu: 32, , s. 1.).
- ÇALIK, Z. (1935c, 17, Temmuz). “Konya’mızın en önemli konusu nerelere baraj yapılabilir”. *Ekekon* (nu: 102, s. 1.).
- ÇALIK, Z. (1935d, 21, Haziran). “Su ve baraj”. *Ekekon* (nu: 80, s. 1).
- ÇALIK, Z. (1935e, 12, Kânûn-ı Evvel). “Su ve yol işleri enerjik ilgiler, her şeyi başarır”, *Ekekon* (nu: 224, s. 1).
- Dere, Su Kanalları, Birikinti Yollarının Temizlenmesine Başlanıyor (1938, 21, Nisan). *Ekekon* (nu: 534-195, s. 2).
- DEVELLİOĞLU, F. (2001). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA]. (1933a, 12, Ağustos). (30.10/124.885.4.).
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [BCA]. (1933b, 12, Ağustos). (30.18.1.2/ 31.68.20.)
- DUYGULUER, F. (1989). *İmâr ve şehir plânlama mevzuatının Cumhuriyet Dönemi Türk mimarlığına ve şehir plânlamasına etkileri*. Ankara: TBMM Kültür-Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- İmar ve İskân Bakanlığı (1973). *50 yılda imar ve yerleşme*. Ankara: İmâr ve İskân Bakanlığı Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayını.
- Memleket İnşası Mebde-i Medeniyettir. (1926, 7, Mayıs). *Babalık* (nu: 2093, s.2).
- Memleketimizin İmârı, Yücelmesi Üçünde Bir Anektet Açıyor ve Niğde Gençliğini Çağırıyor. (1934, 3, Kânûn-ı Evvel). Niğde Resmi İl Gazetesi (nu: 343, s. 2).
- Memleketin İmarı. (1934, 24, Eylül). *Babalık* (nu: 4489, s.1).
- M. Nazım (1934, 8, Nisan). “Konyamızın Hayatî Derdi: Su”. *Babalık* (nu: 4374).
- Nüfus Umum Müdürlüğü (1935). *Geçen dört yılda yapılan ve gelecek dört yılda yapılacak işler hulasası*. Ankara: Başvekâlet Matbaası.
- RABİNOWİCZ, L. (1930). *Nüfus meselesi*. (Cemil, A. Çev.). Ankara.
- Sulama İşleri Yeni Barajlar. (1935b, 14, Mayıs). *Babalık* (nu: 4632, s. 1).
- Tarım İşleri. (1935, 13, Haziran). *Ekekon* (nu: 73, s. 1).
- TEKELİ, İ. ve İlkin, S. (1990, 5-9 Eylül). *Mustafa Celalettin Bey’in ‘bir eyaletin ıslah ve imârı hakkında mukaleme’ adlı risalesi ve 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda imâr kavramının gelişimi üzerine düşünceler*, s. 1470-1473. XI. TTK Kongresi.
- UYANIK, N. ve SARI, M. Cumhuriyet döneminde yaşanan kuraklık felaketleri üzerine bir değerlendirme. *Tarihin Peşinde* 3 (5), 141-176.
- Vilâyetimizin Terakkî ve İnkişaf-ı Ziraiesi. (1927, 28, Mart). *Babalık* (nu: 2354, s. 1).
- Yapı ve İmâr İşlerinin Teşkilatı ve Faaliyet Sahası (1941). *İktisadi Yürüyüş*, 4 (45-46), 67.
- YÜCEL MUTLU, N. (2005). *Bayındırlık Bakanlığı Tarihi, 8 Ekim 1848–31 Aralık 2004*. Ankara: Bayındırlık Bakanlığı Yayını.

HÜYÜK YÖRESİ BARİT MADENİ İŞLETMESİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER (1974-1983)**Necmi UYANIK* - Aylin ÇÖMLEK******ÖZ**

Bu çalışmada Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde Hüyükle ilgili bir dosya üzerinden 1974-1983 yılları arasında Hüyük barit madeninin işletilmesine dönük süreçler değerlendirilmiştir. Özellikle Hüyük yöresinde etkili olan iki barit şirketine ait çalışmalar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile koordineli şekilde ele alınmıştır. Yıllara göre üretilen barit madeni tonajları, madene ait işlemler dosyadaki bilgiler çerçevesinde incelenmiştir. Bu şekilde Hüyük yöresi barit madenin ülke ekonomisi ve bölge açısından ana hatlarıyla önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Hüyük, Barit Madeni, Mayaş Madencilik, Bastaş Barit Sanayi

FINDINGS ON BARITE MINE OPERATION IN HÜYÜK REGION (1974-1983)**ABSTRACT**

In this study, the processes related to the operation of the Hüyük barite mine between 1974-1983 are evaluated through a file associated with Hüyük in the Republic Archive of the Presidency of State Archives. The studies of two barite companies, which are especially effective in the Hüyük region, are covered in coordination with the Ministry of Energy and Natural Resources. The tonnages of the barite mine according to the years that they were produced in and the operations of the mine are examined within the framework of the information in the file. In this way, the importance of the barite mine in the Hüyük region in terms of the country's economy and the region has been tried to be revealed.

Keywords

Hüyük, Barite Mine, Mayaş Mining, Bastaş Barite Industry

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
necmiuyanik@hotmail.com

** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

GİRİŞ

Türkiye'nin madencilik potansiyeli MÖ. 7000'lere kadar gitmektedir. İlk olarak Doğu Anadolu Bölgesinde çıkarılan obsidyenlerin cilalı taş devrinde takas yoluyla etraftaki kavimlere satışı da göz önüne alındığında Türkiye'nin yer altı zenginlikleri büyük önem arz etmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün gelecek vizyonu doğrultusunda Etibank kurulmuş ve Türkiye'deki madencilik faaliyetlerinde önemli çalışmalar yapılmıştır. Konunun anlaşılabilmesi açısından Etibank'ın kuruluşundan önceki sürece genel hatlarıyla göz atmakta fayda vardır¹:

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'daki mevcut madenlerin işletilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler yapmıştır. 1861 yılından başlayarak, 1868, 1887 ve 1906 yıllarında maden nizamnameleri çıkarılmış, bu şekilde madenlerin çıkarılıp işletilmesi için yasal eksikliklerin giderilmesine çaba sarf edilmiştir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte hükümetler yeni kurulan devletin önceliklerini göz önünde bulundurarak bağımsızlaşma yolunda siyasi ve ekonomik çalışmalara girişmiştir. TBMM'nin 1 Mart 1922'deki açılış konuşmasında Mustafa Kemal Paşa, ekonomi ve madencilik konusuna ilişkin düşüncelerini, "Ekonomi politikamızın önemli amaçlarından biri de; toplumun genel faydasını doğrudan doğruya ilgilendirecek kuruluşlar ile ekonomik alandaki teşebbüsleri mali ve teknik gücümüzün ölçülerine uygun olarak devletleştirmektir. Topraklarımızın altında el değmemiş halde duran, maden hazinelerini az zamanda işleterek milletimizin yararlanmasına açık bulundurabilmek de ancak bu uygulamayla mümkün olabilir" sözleriyle açıklamıştır. Milli ekonominin önemine değinmiş ve maden rezervlerinin çıkarılmasına yönelik beyanda bulunmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra hükümetler ülke ekonomisinde önem arz eden madencilik konusunu ele alarak yabancı şirketlerin elinde olan işletmeleri satın alma yoluyla millileştirme çabalarında bulunmuşlardır. 1930'lu yıllar Türkiye'de, madenciliğinin alanında kuruluşlarla bağımsız ekonomi yolunda önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'nin öncelikleri göz önünde bulundurularak doküma, selüloz, seramik, kimya ve madencilik alanlarında tesislerin kurulması için 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulamaya konulmuştur. Plan doğrultusunda madencilik işlerinden Sümerbank sorumlu tutulmuştur. Fakat Sümerbank'ın doküma ve selüloz alanındaki büyük yükü madencilik alanında çekemeyince, 1935 yılında yeni bir bankanın kurulması kararı alınmıştır. İşte Etibank bu şartlarda ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin maden rezervlerini tespit edip çalışmalar yapmak için 14 Haziran 1935'te 2804 sayılı kanunla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) kurulmuş, rezervleri tespit edilen maden yataklarını modern usullerle çıkarıp işletmek için de aynı gün çıkarılan 2805 sayılı kanunla Etibank kurulmuştur. Bu ismin Mustafa Kemal Atatürk'ün tavsiyesiyle konduğu bilinmektedir. Eti adı Anadolu'nun eski uygarlıklarından ilki olan Hititler'in (Etiler) madencilikle uğraşması-

¹ Özkan Demir, "Etibank", Etimaden - TARİHÇE, (06.09.2022), s. 1-2.

nın bir hatırasını taşımaktadır. Etibank'a, "MTA'nın araştırmaları sonucunda verimliliği ve işletilebilirliği tespit olunan sahalarda bakanlığın onayı ile işletmeler kurup, üretimi gerçekleştirmek" görevleri verilmiştir. MTA, ekonomik değere sahip sahaları ilgili bakanlık kanalıyla Etibank'a devretmeye, Etibank da bu kaynakları işletmeye zorunlu kılınmıştır. Aynı zamanda Etibank'a ruhsat alabilme ve elde ettiği hakları ya da hisseleri başkalarına satabilme, devredebilme imkânı verilmiştir. Madencilik alanına ek olarak elektrik üretimi ve nakli de bu kuruluşun görevleri arasında sayılmıştır. Türkiye'deki çeşitli maden kaynaklarının devletçe satın alınması ve bunların çeşitli yollarla banka bünyesine aktarılmasıyla Etibank'ın faaliyetleri devam etmiştir. Etibank 1935 yılının Aralık ayında tam olarak faaliyete geçebilmiştir. Bu nedenle bankanın asıl çalışma dönemi 1936 yılında başlamıştır.

Başlangıçta 20 milyon Türk Lirası sermaye ile kurulan Etibank'ın zamanla faaliyetleri genişleyince, 1942 yılında sermayesi 100 milyon Türk Lirasına, 1946'da 150 milyon Türk Lirasına, 1953 yılında 500 milyon Türk Lirasına, 1971 yılında ise 2 milyar Türk Lirasına yükseltilmiştir. Etibank, yıllar içinde geçirdiği değişimler dikkate alındığında, 1980'lere kadar, endüstriyel hammadde üretimi ve metalurji, kimya sanayi, bankacılık hizmetlerini yürüten bir iktisadi devlet teşekkülü olmuştur. Ulusal kalkınma için madencilik alanında, örnek bir devlet kurumu olarak Etibank, ülke kalkınmasına ve toplumsal hayata önemli katkılar sağlamıştır. 1936 yılında tam anlamıyla faaliyete geçen Etibank, öncelikli olarak yabancıların elinde olan maden şirketlerini devlet adına satın alarak millileştirme politikası takip etmiştir. İlk olarak Ergani Bakır T.A.Ş.'in Deutsche Bank und Disconto Gesellschaft elinde bulunan hisse senetleri 850 bin Türk Lirasına satın alınmış ve 18 Temmuz 1936 tarihinden itibaren Etibank Ergani Bakır T.A.Ş.'in yönetimini devralmıştır. İkinci devletleştirme ise Zonguldak havzasındaki kömür ocakları için yapılmış ve 31 Mart 1936 tarihinde Fransız Ereğli Şirketi'ne 3,5 milyon Türk Lirası ödenerek şirketin tüm hakları satın alınmıştır. Bunun karşılığında şirketin sahip olduğu liman, demiryolu şebekesi ve maden ocakları devletleştirilmiştir. Ereğli Şirketi ruhsatındaki tüm ocaklar, 11 Haziran 1937 tarihinde Etibank'a devredilmiştir. Sonraki dönemlerde burada çıkarılan kömür, devlet tarafından yine kamu bünyesindeki çeşitli kurumlara pazarlanarak Etibank'a gelir kaynağı elde edilmiştir. Örneğin 1938 ve 1939 yılında Millî Savunma Bakanlığı'nın teklifi üzerine harp gemileriyle deniz müesseselerinin ihtiyacı olan kömürün pazarlık yöntemi ile Etibank'tan satın alınması için kararname çıkarılmıştır. Madencilik alanındaki devletleştirmeler içerisinde Kuvarshan bakır yatağı da yer almıştır. 11 Haziran 1937 tarihinde yayımlanan kararname ile Kuvarshan bakır yataklarının işletme hakkı 99 yıllığına Etibank'a verilmiştir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda yer almayan fakat daha sonra Celal Bayar tarafından açıklanan Üç Yıllık Maden Programı'na alınan Kuvarshan bakır yataklarında hemen üretim faaliyetlerine geçilmiştir. 1936 yılında yapılan çalışmalar neticesinde Guleman Krom Yatağı'nın bankaya devri sağlanmıştır. 14 Mayıs 1936'da ilk kazma vurularak Etibank tarafından krom üretimine geçilmiştir. Aynı ay içerisinde Alman Krupp Firması ile

yapılan anlaşma gereğince yıllık 30 bin ton krom satışı için sözleşme imzalanmıştır. Üç ay sonra Şark Kromları T.A.Ş. kurularak Guleman'daki krom üretimi Etibank bünyesindeki bu şirket tarafından yapılmaya başlanmıştır. Kuruluşundan kısa bir süre sonra üç senelik maden programının tatbiki için görevlendirilen Etibank; Ergani Bakır, Divriği Demir, Şark Kromları ve Garp Linyitleri işletmelerini yeniden kurmuş ve işletmeye açmıştır. Hükümet tarafından satın alınan maden işletmeleri Etibank'a devredilerek bu işletmelerin üretimi arttırılmıştır. Senelik kömür üretimi Etibank'ın çalışmaları sonucunda 2,3 milyon tondan 3,7 milyon tona, blister bakır üretimi 400 tondan 11 bin tona, linyit üretimi 110 bin tondan 800 bin tona ulaşmıştır. İlk yıllarda Etibank; Murgul Bakır, Bulgardağ ve Keban simli kurşun madenlerine ait tesisler kurarak Çatalağzı elektrik santralinin inşaatına başlamıştır. Ayrıca krom ihraç ederek Karabük demir-çelik tesislerinin finansmanına katkı sağlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, yurt gezileri sırasında zaman zaman Etibank'ın çalışma sahalarında trenini durdurarak devam eden inşaat çalışmaları ve maden üretimi hakkında yetkililerden bilgi almıştır. Atatürk'ün Doğu Gezisi sırasında 15 Kasım 1937 tarihinde Elazığ'ın Maden ilçesinde kısa bir mola verilmiş, Mustafa Kemal Atatürk, Sabiha Gökçen ve Celal Bayar'ın da içinde bulunduğu grup Ergani Bakır İşletmesi inşaat sahasına giderek işletme müdürü Şevket Turgut'tan bilgi almıştır. | 3 Etibank, madencilik sahasında faaliyet gösterirken aynı zamanda enerji üretimi konusunda da çalışmalar yapmıştır. Maden işletmelerinin ihtiyacı olan enerjiyi çoğu zaman Etibank'ın kurduğu santraller ve bazılarını da Etibank'ın maddi desteğiyle inşa edilen elektrik santralleri karşılamıştır. Çatalağzı Elektrik Santrali, Dinar Hidroelektrik Santrali, Kovada Hidroelektrik Santrali, Sarıyar Hidroelektrik Santrali, Tunçbilek ve Soma Santralleri bunlardan birkaçıdır. Etibank; kömür, bakır, krom ve kükürt işletmelerinin 1937 yılındaki satışlarından 3 milyon 619 bin Türk Lirası gelir elde etmiş, bu miktarın 1 milyon 728 bin Türk Lirası ihraç edilen madenlerden oluşmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin millî geliri yaklaşık 5,5 milyar Türk Lirası'na yükselmiş, madenlerin üretiminden elde edilen gelir ise 110 milyon Türk Lirasına ulaşmıştır. 1945'ten sonra maden gelirlerinin milli gelir içindeki oranı II. Dünya Savaşı'ndan önceye göre ciddi derecede artmış ve bu pay 1938 yılında %1,0 iken, 1957 yılında %1,5 olmuştur. Bu artışta, Etibank'ın madencilik alanındaki sermaye yatırımlarının büyük etkisinin olduğu söylenebilir. 1939 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nda ilk olarak küçülmeye gidilmiş ancak savaşın Türkiye'yi etkileme ihtimali üzerine plandan vazgeçilmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de İktisadi Savunma Planı devreye alındığı için sanayileşme atılımındaki ilerleme yavaşlamıştır. Etibank da bu koşullardan etkilenmiş, Avrupa'dan makine, teçhizat ve yedek parça alımında yaşanan sıkıntılar üretim faaliyetlerinde yavaşlamaya sebep olmuştur. 1945 yılından itibaren madencilik tesislerinde gerekli yatırımları yapmaya devam eden Etibank, Türkiye'nin kömür ve elektrik enerjisine olan ihtiyacı da göz önünde bulundurarak Zonguldak kömür havzası ve Garp linyitleri bölgesine ayrı bir önem vermiştir. 1936 yılında Etibank'ın bünyesinde olan madenlerin maddi değeri

2 milyon Türk Lirası iken, 1948 yılında bu rakam 95 milyon Türk Lirasını aşmıştır. 1948 yılında yapılan kömür, linyit, krom, demir, bakır ve kükürt satışlarından toplamda 104 milyon Türk Lirası civarında gelir elde edilmiştir. 1956 yılına gelindiğinde Etibank, Türkiye'nin taş kömürü, bakır ve kükürt üretiminin tamamını, linyit üretiminin %75-80'ini ve krom üretiminin de %30'unu karşılayan bir kuruluş olmuştur. Etibank'ın faaliyetleri genişledikçe bazı işletmeler ayrı bir devlet teşekkülü haline getirilerek Etibank'tan ayrılmıştır. Etibank'ın açtığı Divriği Demir İşletmesi 1955'te Türkiye Demir-Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne; Ereğli Kömür İşletmesi, Değirmisaz Linyit İşletmesi, Seyitömer Linyit İşletmesi, Tavşanlı Tunçbilek Linyit İşletmesi, Soma Linyit İşletmesi ve Garp Linyitleri İşletmesi de 1957 yılında kurulan Türkiye Kömür İşletmeleri'ne bağlanmıştır. Türkiye madenciliğinde Ergani Bakır İşletmesi, Şark Kromları İşletmesi, Murgul Bakır İşletmesi, Keçiborlu Kükürt İşletmesi gibi kuruluşlar 2000'li yıllara kadar Etibank bünyesinde faaliyet göstermiştir. Etibank sadece demir, krom, kömür, linyit, bakır ve kükürt üretiminde faaliyette bulunmamıştır. Madencilik alanında simli kurşun, gümüş, molibden, çinko, civa, boraks, antimuan, alüminyum, kolemanit, wolfram ve fosfat gibi alanlarında da yatırımlar yapmıştır. Maden üretiminin yanında enerji üretimiyle de görevlendirilmiş, bu alanda da çeşitli yatırımlarda bulunmuştur. Etibank tarafından kurulan ve geliştirilen her maden işletmesi, bulunduğu bölgede birçok faaliyeti beraberinde getirmiştir. İşletmelerde çalışan personelin alış-veriş yapması o bölgenin ticaretini canlandırmıştır. Bölgedeki ulaşım imkânları iyileştirilerek yeni yollar hizmete girmiştir. İşletmeler bünyesinde inşa edilen spor tesisleri ve sinemalar sayesinde, bölgedeki insanların bu tür hizmetlerden faydalanması sağlanmıştır. Etibank tarafından ilçelere, köylere yeni okullar açılmış, bu sayede okuma-yazma oranında Türkiye eğitimine katkı sağlamıştır. Ayrıca hastaneler inşa edilerek hem işletme personellerinin hem civar bölgelerde yaşayan insanların sağlık problemleri çözülmeye çalışılmıştır. İşletmelerde çalışan işçilere her yıl yakacak olarak kömür dağıtılması, ısınma sorununa da çözüm getirmiştir¹.

Maden işletmelerinin bölgelere bayındırlık alanında önemli etkileri olmuştur. Etibank bünyesindeki işletmeler, faaliyet gösterdiği bölgelerde sadece maden üretimi yapmakla kalmamıştır. Bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel anlamda gelişmesine de katkı sağlamıştır. İşçi sayılarının işletmeler bünyesinde zamanla artması bölge nüfusunun yükselmesine, nüfus artışı ise bu bölgelerin sosyal-kültürel anlamda canlanmasına temel oluşturmuştur. Etibank sayesinde kentleşme, eğitim, kültür, spor, sağlık, ulaşım, ticaret alanlarında kısaca modern hayatın her alanında büyük değişim ve gelişmeler yaşanmıştır. Etibank'ın Türkiye istihdamına katkıları oldukça fazla olmuştur. 1955 yılından itibaren Etibank'ın normal bankacılık hizmetlerine başlamıştır. İlk açılan bankacılık şubeleri İskenderun ve İstanbul-Pangaltı şubeleridir. Daha sonra Ankara-Sıhhiye ve Ankara-Anafartalar'da yeni şubeler açılmıştır. Eti-

¹ Özkan Demir, "Etibank", s. 2-3.

bank bünyesinde tüm maden işletmelerinde çalışan personel sayısının toplamı 20 binin altına hiç düşmemiştir. 1957 yılında 47 binden fazla kişi Etibank tarafından istihdam edilmiştir. Bu sayede Etibank, iktisadi bir kuruluş olarak hem Türkiye’de en fazla istihdam sağlayan hem de millî gelire büyük katkı sağlayan kuruluşların başında yer almıştır. 1998 yılında özelleştirme kapsamına alınan Etibank, bir süre Eti Holding A.Ş. ismiyle faaliyet göstermiş, 2004 yılından itibaren de Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü olarak çalışmalarını sürdürmüştür¹.

Hüyük yöresi gerek jeolojik gerekse hammadde kaynakları açısından önemli çeşitliliğe sahiptir. Hüyük yöresinin yer altı zenginlik kaynaklarının başında Baryum için kaynak teşkil eden endüstriyel hammadde olarak barit madeni yer almaktadır. Türkiye’deki barit madeni dünya rezervinin yüzde onu oranında olup, Hüyük ve Şarkikaraağaç yöresi bu rezervde önemli bir yer sahiptir. Bu konu ve barit madeninin kullanım alanları ile ilgili bilgileri bu eserimizin Prof. Dr. Veyzel Zedef’e ait “Hüyük İlçesi Ve Çevresinin Jeolojisi-Yeraltı Kaynakları” başlıklı çalışmasında bulunabilir.

I.HÜYÜK BARİT MADENİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

Beyşehir’e bağlı iken Hüyük Barit Madeni işletme ruhsatı ilk olarak 1974², İlimen’e ise 1978 yılında³ ve sonradan ayrıca 2012 yılında verilmiştir. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Konya İli Beyşehir İlçesi Hüyük Nahiyesiyle ilgili Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına barit madeni arama ruhsatı için müracaat 15.2.1973 tarihinde İlimen Köyü’nden Dursun Harmankaya adına yapılmış ve ruhsat hudutları (Kuzeyi Akkuyu, Doğusu Belbaşı-Cılanatepe, Güneyi Cılanatepe, Batısı Akdağtepe nirengi noktası) belirtilerek 23.10.1974 tarihinde verilmiştir. Arazi büyüklüğü 1797 hektardır⁴. 1976 tarihli beyannamede Barit madeni ile ilgili cevherleşmenin kuzey batı, güney ve doğu istikametinde olduğu, yer yer kalker ve mam bulunduğu, sahanın içinde muhtelif “aflörmanlar”ın yer aldığı ve kalınlıkların 3-7 metre arasında olduğu belirtilmektedir. Maden oranı %94,20 olarak ölçülmüştür. Arama yeri Hüyük (Ocak-1)ve Akdağ (Ocak-2) olarak belirtilirken iki ocakta da çalışmanın Mayıs 1975’de başladığı ifade edilmiştir. Birinci Ocak (tahmin 600 ton) 12 metre boyunda, 6 metre genişliğinde ve 4 metre derinliğinde, İkinci Ocak (tahmini 900 ton), 14 metre boyunda, 5 metre genişliğinde ve 6 metre derinliğindedir. Hüyük merkeze 1-2 km mesafede, ham yolla bağlı olduğu ve her mevsim ulaşımın olduğu not edilmiştir⁵.

¹ Etibank (ataturkansiklopedisi.gov.tr)/(20.09.2022).

² Konya Hüyük’te Mayaş Madencilik Yatırımları Sanayi T.A.Ş’ne verilen Barit madeni arama ruhsatı 23.11.1974 tarihlidir. Diğer bir belgede ise ruhsat tarihi 23.10.1974 olarak görülmektedir. Dosyadaki diğer yazışmalarda dikkate alınırsa 23.10.1974 tarihinin doğru tarih olduğu anlaşılmaktadır. Bilgi için bk., DAB, 310-0-42/1733/2387-1; Özkan Demir, “Etibank”, s. 2-3.

³ Hüyük İlimen’de Etibank Genel Müdürlüğü ile Baştaş Barit Sanayi ve Ticaret A.Ş’ne verilen Barit Madeni arama ruhsatı 24.10.1978 tarihlidir. Bilgi için bk., DAB, 310-10-0-42/1718/2363-1.

⁴ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.0 Metinde bundan sonra arşivden verilen belgeler aynı dosya numarasından verilmiştir. Bunun için belge sıra numarası verilmeden sadece dosya numarası verilmiştir.

⁵ Harita ve krokiler için bk. EK-5.

Dolsan Dolgu Maddeleri Sanayi Kollektif Şirketine ait saha hakkında Beyşehir Asliye Hukuk Mahkemesinde Hanım Timurlenk aleyhine açılan tazminat dava dosyası¹ nedeniyle Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden Dairesi Başkanlığının 4 Aralık 1978 tarihli yazısına göre, adı geçen şirket 21.3.1975 tarihinden 20.12.1977 tarihine kadar Konya İli Beyşehir İlçesi Hüyük Nahiyesi Akdağ mevkiinde “verilmiş maden arama ve işletme ruhsatları ile bunların ait olduğu sahaların krokilerinin fotokopilerinin istenmesi üzerine, yapılan incelemede” bölgede maden aradığı ve daha sonra işlettiği saptanmıştır².

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı adına Maden Dairesi Başkanlığından Beyşehir Asliye Ceza Mahkemesine 26.1.1979 tarihinde dava konusu sınırlar ve sahalara ilişkin verilen cevapta: “a) Hanım Timurlenk’e ait Konya Beyşehir Pınarbaşı Mevkiinde (AR: 18410-İT:12196) sayılı Barit Madeni Sahasına ait Arama ruhsatının ve bu ruhsata ilişkin Bakanlığımıza ibraz edilen krokinin fotokopileri ile, b) Dolsan Dolgu Maddeleri Sanayii Koll. Şti’ne ait Konya Beyşehir-Höyük mevkiinde (Ar:17501-İT:8785-PRT:2088) sayılı Barit madeni sahasına ait arama ruhsatının ve bu ruhsata ilişkin bakanlığımıza ibraz edilen krokinin fotokopileri, yazımız ekinde gönderilmiştir.

Aynı davada bahis konusu şahıslardan Remzi Küçükyılmaz’a ait sözkonusu yerde herhangi bir hak kayıtlarımızda bulunamamıştır” denilerek, iki adet ruhsat fotokopisi ve iki adet kroki fotokopisi eke konulmuştur.

Hüyük barit madenleriyle ilgili Devlet Arşivleri Başkanlığında bulunan evraklara göre bazı yıllara ait barit üretimine dair bilgiler de görülmektedir. 21 Şubat 1979 tarihli Maden Dairesi Başkanlığına ve Konya Valiliği’ne Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı adına Maden Dairesi Başkanı Çelik Tekin tarafından çekilen “İmrariye (taşımaya) tahvili” hakkındaki telgrafta³: “İliniz dâhilindeki AR:17501 sayılı sahadan çıkarılan barit madeni için *Mayaş Madencilik Yatırımları Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketine*⁴ verilen 26.12.1978 gün 40/19-7 cilt ve yaprak sayılı ikibin beşyüz tonluk, parça barit imrariye tezkeresinin⁵, Bastaş Barit Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi adına ciro edildiği valiliğinizce anlaşıldıktan sonra Bastaş Barit Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi adına beher tonunda otuzbeş liraya iblağı ile 28.2.1979 tarihine kadar, 2500 tonluk parça barit imrarının, barit sondaj çamuru kalitesinde öğütülmüşün imrarına tahvilinin yapılması rica (olunur)”. İlgili evraklardan anlaşıldığına göre 2500 tonluk barit imrarı “öğütülmüş sondaj çamuru” kalitesindedir. Aynı dosyadaki diğer evraklarda benzer şekilde 1979 tarihli imrariye yazılarında (17501 sayılı barit madeni

¹ Dava dosyasında vekalet 1978 yılında Eskişehir Üçüncü noterliğinde Dolsan Dolgu Maddeleri Sanayi Kollektif Şirketi adına Şürekadan Metin Erözlü tarafından Ankara Barosu avukatlarından Cemal Bozkurt’a verilmiştir. Bk. DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

² DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

³ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

⁴ Şirketin adresi Kavaklıdere Sk. No: 5/8 Ankara olarak geçmektedir. Dosyadaki başka bir belgede ise İnönü Cd. Işık Ap. 48/4 Taksim-İstanbul adresi vardır.

⁵ İmrariye tezkeresi örneği için bk. Ek-1.

sahası-7 Mart 1979 Mayaş Madencilik) 50 bin ton ve (2121 sayılı barit madeni sahası,18 Nisan 1979 Bastaş Barit Sanayi) 1500 ton Bastaş Barit Sanayi) barit cevherinin öğütülmüş barite çevrilmesi için talepler görülmektedir.

İlgili yazışmalardan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının, barit madeninin süresi içinde kullanılmasıyla ilgili tetkik yetkisi ve müeyyideleri olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Bakanlıktan Konya Valiliğine 5 Mart 1979 tarihli iki yazıda, birisi 2500 ve diğeri 4000 tonluk “öğütülmüş sondaj çamuru kalitesinde barit imrariye teskeresinin süresi içerisinde kullanılmadığı valiliğinizce yapılacak tetkik neticesi anlaşıldığı takdirde evvelce tonundan alınan Devlet hakkının Yetmişbeş Lira’ya iblâğı suretiyle teskerenin süresinin 29 Şubat 1980 tarihine kadar *Bastaş Barit Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi*¹ adına temdidi rica” olunmuştur.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden Dairesinin yağmış olduğu denetimlerde Hüyük barit madeni sahasının işletilmesine dönük bası eksikliklerin tespit edildiği ve ilgili şirketin uyarıldığı görülmektedir. 5 Mart 1979 tarihli Konya Valiliğine gönderilen yazıda Beşşehir Hüyük yöresi 23.10.1974 AR:17501 tarih ve no’lu ruhsatname sahibi *Mayaş Madencilik Yatırımları Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketinin*, “1978 yılı imalat haritaları ile gerekçeli raporların Yasaca tanına süre içinde Bakanlığımıza gönderilmediği anlaşılmıştır.” Buna göre, Maden Yasası’nın değişik 84. maddesine göre 12 Mayıs 1965 gün ve 11996 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmış olan, “İmalat haritası ve gerekçeli Rapor Yönetmeliği hükümleri içerisinde düzenlenmesi gereken söz konusu yıla ilişkin imalât haritaları ve gerekçeli raporların” Bakanlığa gönderilmesi için “değişik 57. maddenin (4) fıkrası hükmü uyarınca iki ay süre tanınmıştır. Durumun ilgiliye bildirilmesi ile bildirim alındısının” Bakanlığa gönderilmesini rica edilmiştir². İlgili yazı Valilik tarafından 4 Mayıs 1979 tarihinde tebliğ edilmiş ve Bakanlığa bildirilmiştir.

MAYAŞ Madencilik Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş.’nin³ Konya Valiliği aracılığıyla 25.4.1979 tarihle hem Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına hem Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına gönderilen yazısı gereğince 1978 yılı Hüyük Yöresi barit madeninin cinsi ve miktarı ton olarak şu şekildedir⁴:

Ruhsat No.	İmarat Tarihi ve Nosu	Tonu	Madenin Cinsi	Geçici Tatil
AR.17501	17.3.1978-40-17/31	2000	Barit	-
“	“ 40-17/39	1000	“	-
“	29.3.1978-40-17/35	2000	“	-
“	“ 40-17/36	500	“	-
“	“ 40-17/37	500	“	-
“	5.4.1978 -40-17/38	1500	Sondaj Çamuru	-
“	18.7.1978 -40-18/10	500	“	-
“	“ -40-18/11	1000	Barit	-

¹ Şirketin adresi Olgunlar Sok. No: 2/15 Bakanlıklar/Ankara olarak geçmektedir.

² DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

³ Buradaki adresi Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi olarak verilmiştir.

⁴ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

"	15.9.1978 -40-18/19	1000	"	-
"	" -40-18/20	1000	"	-
"	" -40-18/21	1000	"	-
"	2.11.1978 -40-18/40	2000	"	-
"	26.12.1978-40-19/5	4000	Öğütülmüş	-
"	26.12.1978-40-19/6	4000	Barit	-
"	26.12.1978-40-19/7	2500	"	-
	TOPLAM	24 500		

Tabloya bakıldığı zaman 1978 yılında 24500 ton barit madeni üretimi gerçekleştirildiği görülmektedir.

Yukarıdaki belirtilen denetim ve uyarı yazılarıyla birlikte Bastaş Barit Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi tarafından 16.3.1979 tarihinde imrariye tonajlarının artması nedeniyle ve barit madenin Konya'dan Antalya'ya öğütülmek üzere götürülmesi sürecinde yaşadıkları sıkıntı gecikmeler nedeniyle Konya Sanayi Bölge Müdürlüğüne dilekçe verdikleri görülmektedir. Bakanlıkça, Cemalettin Erdemir, Yağın Erel, Mehmet Şahin, Mahmut Arman ve Atılğan Sökmen imzalı heyetin yaptığı inceleme sonucu şekildedir:

"1. Bahse konu dilekçede özetle; gerek şirketlerine sahalardan çıkarılan barit cevherleri için alınan ve gerekse ciro suretiyle şirketlerine intikal ettirilen yine barit cevherlerine ait imrariye tezkerelerinde kayıtlı baritlerin, Antalya'da bulunan öğütme tesislerinde öğütme ameliyesinden geçirdikten sonra, aradaki devlet hakkı farkını ödemek kaydı ile bu tezkerelerin 'öğütülmüş barit için' geçerli olduğuna dair lüzumlu işlemin yapılması maksadıyla başvurdukları Konya Sanayi Müdürlüğünün, Antalya Valiliğine tel çekerek öğütülmüş barit stokunun resmen tespit ettirdikten sonra talep olunan işlemin yapılabileceğini şirketlerine bildirdikleri beyan olunarak bu muamelenin zaman kaybına sebebiyet vereceğini ve mevzuata aykırı olduğu ileri sürülerek durdurulmasının ve kontrol işleminin imrariye tezkeresi üzerine de yapılması istenmiştir.

2.Devlet hakkı tespiti ve tarifesinin hazırlanması ve tahakkuku ile ilgili maden kanununun değişik 115, 117 ve 11? maddeleri ile devlet hakkı talimatnamesinde bu konuda herhangi bir hüküm mevcut olmadığı tespit edilmiştir.

Öte yandan barit cevheri için öğütülmüş barite çevrilmesi esnasında, tonajda bir eksiklik olmadığı gibi barit cevheri imrariye tezkeresinde yazılı miktarda da öğütülmüş barit için devlet hakkı farkı tahsil edilmektedir.

Antalya vilayeti vasıtası ile tesislerde yaptırılacak kontrollerde gösterilecek öğütülmüş baritin, Konya'dan ve ilgili sahadan nakledilen barite ait olup olmadığının tespiti de kolay kolay mümkün olmadığı gibi, bu hususu tespit edecek teknik bir eleman orada bulunup bulunmadığı bilinmemektedir.

Öğütülmüş barit genellikle harice sevk edilmektedir ve bu sevk esnasında Gümrük İdaresi tarafından imrariye tezkeresi kontrole tabi tutulmakta, tezkerede yazılı miktara ve cevherin cinsine göre ihracaata müsaade alınmaktadır.

Konya Sanayi Bölge Müdürlüğü'nün Antalya vilayeti kanalı ile yaptıracağı kontrolün hiçbir faide sağlamayacağı ve zaman kaybına sebep olacağı tabiidir.

Bu nedenle, imrariye tezkeresi üzerinde gerekli kontrol yapıldıktan ve oradaki devlet hakkı farkı tahsil edildikten sonra barit cevheri imrariye tezkeresine (öğütülmüş barit) için geçerli olduğuna dair meşruhat verilmesi hususunda Konya Valiliğine talimat gönderilmesi uygun mütalaa edilmiştir. Keyfiyet takdirlerine arz olunur.”

Dolayısıyla şirketin talebi haklı görülmüştür. Bu incelemelerden elde edilen ara bir sonuç ise Hüyük yöresi barit madeninin ülke dışına ihracat edilmesi ekonomiyeye katkı sağlamasıdır.

Bu gelişmeler yaşanırken, Konya İli Höyük Kasabası'nda bulunan İT.10970 nolu Baryum madeni sahası 1978 yılı içerisinde DOLSAN şirketinden MAYAŞ A.Ş'ne devredilmiştir. Bu nedenle Maden Yüksek Mühendisi Sabahattin Bolluk 11 Mayıs 1977'de Dolsan şirketi ile imzalamış olduğu “fenni nezaret belgesinin” geçersiz olduğu ile ilgili 21 Mayıs 1979 tarihli yazısını Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına göndermiştir¹.

Dosyadaki ilgili yazışmalardan anlaşıldığı üzere 1979-1980 yılları itibarıyla Barit madenin öğütülmüş barit madenine çevrilmesinde ton başı “Devlet Hakkı” olarak 75 TL alındığı görülmektedir.

Hüyük yöresinde barit işletmesini devam ettiren MAYAŞ Madencilik (Mayaş Madencilik Yatırımları ve San. Tic. An. Şti. Kavaklıdere Sokak No:5/8 Ankara) AR: 17501 İ.T. 10970 PRT:2121 sayılı yazısı ile (22 Mayıs) 1979 yılında yeni maden işletme talebinde bulunmuştur. Bu yazıya istinaden Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının plan ve kesitleri verilen ocaklarla ilgili fen raporunda adı geçen sosyal ve teknik tesislerin “görülüp incelenebilir durumda açık ve hazır bulundurulmasını...incelemelerde sahayı, saha sınırlarını, maden belirtilerini, belgelerdeki tüm özellikleri açıklamak üzere” yetkili teknik elemanların heyete katılmasını ve bu iş için görevlendirilecek heyetle ilgili inceleme tarihin ayrıca telgrafla bildirileceği belirtilmiştir².

Maden işletme sürecinde yazışmalara bakıldığı zaman özellikle 1979 yılında (PRT:2121) Barit madeni sahibi Mayaş Madencilik, Baştaş Barit Sanayi ve Ticaret A.Ş'ne ciro ettiği buna göre Bakanlığa ödemenin Baştaş Barit Sanayi tarafından yapıldığı görülmektedir³. Ödemelerin de Etibank Kızılay Şubesi'nden ya da Ziraat Bankası Yenişehir Şubesi'nden yapıldığı görülmektedir.

1979 yılındaki yazışmalara bakıldığı zaman barit madeninin öğütülmüş barite çevrilmesi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığından alınan izinle Valilik aracılığı ile gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre Maden Dairesi Başkanlığı tezkerenin Valiliğe gösterilmesi şartıyla her tondan 75 TL Devlet hakkının alınması suretiyle

¹ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

² DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

³ 8 Haziran 1979 tarihli yazı.

tahvil etmiştir. Bazı yazışmalarda Konya İli Sanayi Bölge Müdürlüğünün bilgilendirildiği görülmektedir¹.

Maden bölgesinin işletilmesi sürecinde 21 Eylül 1979 tarihli belgeye göre MAYAŞ Madenciliğin sahada çalışma yaparken Devletten patlayıcı madde talep ettiği, İçişleri Bakanlığının da onay verdiği görülmektedir. Hüyük yöresindeki madenlerin işletilmesi sürecinde Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün ilgili sahalarda envanter mahiyetinde jeolojik ön etüdler yaptığı anlaşılmaktadır. MTA adına Jeoloji Yüksek Mühendisi Hasan Remzi tarafından yapılan ön etüd raporu 12 Ağustos 1977 tarihli-dir.

Proje Tetkik Müdürlüğünün 17 Haziran 1980 tarihinde İstatistik Şubesi Müdürlüğüne müracaatla PRT.2121, AR17501 sayılı Konya İli dâhilinde bulunan barit sahasının 1977, 1978, 1979 yıllarında üretilen cevher ve satış ile stok miktarı ve kesilen imrariye tezkeresinin kaç ton olduğu sorulmuştur. İstatistik Şube Müdürlüğünün verdiği bilgi şu şekildedir²:

Yılı	Üretim-Ton	Satış-Ton	Stok-Ton	İmrariye
1977	23 512	22 390	1 593	11 000
1978	26 422	20 989	47 665	37 000
1979	16 133	21366	40808	Vilayetten Cetvel gönderilmedi

Tabloya bakıldığı zaman Hüyük yöresi üretilen barit madenleri tonajında 1977'den 1979 yılında dalgalanmalı bir üretim miktarı dikkat çekmektedir. 1978 yılı satılmayan baritin 1979 yılında satıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından 1979 yılına ait Mayaş Madenciliğin "imalat haritaları ve esbabı mucibe raporları" incelenerek uygun görülmüştür³. Ayrıca Bakanlıkça yapılan (2 Haziran 1980) tetkiklerde Mayaş Madenciliğe ait bazı eksiklikler tespit edilmiştir. Bunlar ise, "4 adet işletme projesi-plan ve kesitler ile 7 adet (3 bezli 4 bezsiz) saha sınır haritası"dır. Bunların yanı sıra İşletme projesinde görülen eksiklikler de ayrıca belirtilmiştir⁴:

"İ-İmalat safhaları ve işletme bölümünde, açık, açık işletme (yarma şeklinde düşünülmekte ise de); sakıncaları meydandadır. Onun için anılan işletmenin ..İşletmenin basamaklar şeklinde oluşturulması gerekir.

Ayrıca tepe dere ocağının dışında yeni galeri ve karakavak ocakları hakkında görüşler belirtilmelidir.

II-İstikbal ve Hal için mevcut tesisler yeterli görülmemiştir.

¹ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

² DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

³ Bk. EK-2.

⁴ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

III-Yapılan masraflar bölümünde sarf edilen meblağın ... yoktur. Örnek: istihsal masrafı=2.000000 gibi.

IV-Yapılacak masraflar bölümünde bildirilen miktarın günün koşullarına uygun hale getirilmesi.

V-Rezerv durumu bölümünde; yeni galeri ve karakavak ocakları rezervlerinin de belirtilmesi.

VI-Maliyet unsurları bölümünde bildirilen rakkamların nasıl bulunduğu meçhulümüzdür. Analizlerinin yapıp projede açıklanması gerekir.

Ayrıca plan ve kesitlerde ocakların isimi yoktur. (İmalat planı koordinat değerleri yanlışır.”

Bakanlığın yapmış olduğu bu tespite göre Hüyük barit madenlerinin işletiminde bazı eksiklikler olduğu görülmektedir. Buna göre 1977-1980 arası dönem için profesyonel bir yönetim olmadığı anlaşılmaktadır. Eksik konularla ilgili tespitler 21 Mayıs 1981 ve 1 Ağustos 1981 tarihli cevabi yazıdaki izahlarla birlikte düzeltilmiştir¹. Bu yazılardan anlaşıldığına göre az önce bahsedilen eksiklikler nedeniyle PRT.2121 maden sahasının geçici kapatıldığı anlaşılmaktadır.

12 Eylül 1980 darbesinden üç gün önce 9 Eylül tarihli imrarat bilgisine göre Mayaş Madencilik 30 000 ton ve devlet hakkı 120 TL olan imrariye tezkeresi izni istemiştir. Darbeden 17 gün sonra barit madeni imrariye tezkeresinde sorun yaşandığı anlaşılmaktadır. Mayaş Madencilik Konya Sanayi Bölge Müdürlüğünden istemiş olduğu 4 bin tonluk imrariye tezkeresine, cevaben madenin ocak önünde görüldükten sonra izin verileceği yazısı gönderilmiştir. Bu yazıdan rahatsız olan şirket yönetimi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bir dilekçe yazarak aşağıdaki talebini arz etmiştir²:

“Bilindiği gibi imrariyesi istenen cevheri ocak önünde biriktirmek ve ondan sonra da imrariye almak madenciliğin gerçekleriyle bağdaşmaz. Bahis konusu ocağımızda her gün istihsal yapılmakta ve yapılan istihsal her gün taşınmaktadır. İstihsal edilen cevheri nakletmemek ve biriktirmek madencilik çalışmalarına olduğu kadar ticari hayatın gerçeklerine de aykırıdır. Binlerce ton cevheri ocak önüne ve milyonlarca lirayı yığmak, ticarî hayat içinde döndürmemek maddeten de mümkün değildir. Üretim ve ihracata yönelik faaliyetlerin büyük önemini bir anda ortadan kaldıracak böyle bir tatbikata son verilmesini önemle arz ederiz.”

Maden Mühendisi M. Fahreddin Çevirgen imzalı yukarıdaki dilekçeden sonra Kasım ayı yazışmalarına bakıldığı zaman sorunun çözülmüş olduğu anlaşılmaktadır.

1981 yılına ait yazışmalara bakıldığında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden Dairesinin kontrolleri sürecinde (16 Ekim 1981) Mayaş Madencilik Hüyük (23.10.1974 ruhsat tarihli ve AR. 1750) maden sahasıyla ilgili 1980 yılına ait “imalat haritaları ve gerekçeli raporları” gönderilmediği anlaşılarak, eksikliklerin giderilmesi için iki ay süre tanınmıştır. Bakanlığın 25 Ocak 1982 ve 24 Şubat 1983 tarihli

¹ İlgili yazı için bk. Ek-4.

² Dilekçenin tamamı için bk. EK-3.

yazılarında söz konusu barit madeni sahasında ilki “57. Maddeden istifadeli” olmak üzere üretim çalışmalarında bulunabileceği belirtilmiştir¹. Bu yazıya rağmen 24 Şubat 1983 tarihli yazıda yine ilgili şirketin 1982 yılında ait “imalat haritaları ve gerekçeli raporları” yasal süresi içerisinde göndermediği belirtilmiştir.

1982 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden Dairesi Tetkik ve Kontrol Heyetinin (ikisi Bakanlık yetkilisi, bir mühendis bir topoğraf) raporuna göre, Mayaş Madencilik’e ait 17501 AR ve 10970 İT, 2121 PRT nolu alanın çevresi ve kapasitesi ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır²:

Kuzeyi: 1509-9 rakımlı Akkuyu tepe nirengi noktası.

Doğusu: 1509-9 Rakımlı Akkuyu tepe nirengi noktasından 1558 rakımlı Belbaşı noktasına oradan 1323 rakımlı Cilanatepe nirengi noktasına çekilen kırık hat.

Güneyi: 1323 rakımlı Cilanatepe nirengi noktasından 1284 rakımlı tepe nirengi noktasına çekilen doğru hat

Batısı: 1284 rakımlı tepe nirengi noktasından 1480 rakımlı Akdağ tepe nirengi noktasına oradan hudut başlangıcı olan 1509-9 rakımlı Akkuyu tepe nirengi noktasına çekilen doğru hat.

İlgili rapordaki mukayese cetvelinde ise:

Mukayese Cetveli	İşletme Projesinde Belirtilen Değerler	Arza Tatbikte Edilen Değerler
Muhtemel Görünür Rezerv	Yaklaşık 112 000 ton	Uygundur
Yıllık Asgari İstihsal Miktarı	7 350 ton	10 000 ton
Analiz Sonucu	%96 Bason	-
İşletme Metodu	Kapalı İşletme	Uygundur
Sabit Sermaye (tesis için)	12 920 000 TL	22 000 000 TL
Döner Sermaye (işçilik dahil)	3 000 000 TL	5 000 000 TL
Ruhsatın veya İmtiyazın Müddeti	15 yıl	10 yıl

Tablodaki bilgilerle birlikte saha sınırları haritasının, işletme projesinin, plan kesitlerin arza uygun olduğu, civardaki maden ve tesislere zarar vermediği belirtilirken, yıllık asgari üretim miktarının yıllık 10 000 ton ve madenin işletilebilmesi için tahsis edilecek sermayenin 27 000 000 TL olduğu yazılmıştır.

Yukarıdaki rapor, 11 Şubat 1980 tarihli heyet incelemesinde işletme projesinin uygun bulunmaması, saha sınır haritası ve saha sınırlarının da uygun görülmemesiyle ilgili raporlar sonucunda ilgili firmaya 1 yıl süre verilme takvimi sonucunda eksikliklerin giderildiği dökümandır. 1980 tarihli bu rapor öncesinde Akdağ civarındaki ilgili şirkete ait 4 Ağustos 1980 tarihli tutanakta “istihsal ve sevkiyat defterini, imalat defterini, fenni nezaretçi defterini” şirket yetkililerin takdim edemedikleri” kayıt altına alınırken, yine aynı tarihli ikinci tutanakta, 1975 yılı imalat haritası şek-

¹ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

² DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

len arza uygun ise de; 1/25000'lik koordine değerleri haritasının koordine değerlerinin uymadığı, 1976-77 imalat haritasının 1/25 000'de koordinat değerlerinin farklı olduğu, 1978 yılı imalat haritasına ait koordinat değerlerinin yazılmadığı ifade edilmiştir. Yine aynı tutanakta Dere Ocağı (Çayocağı) Ağızı, Tepe Ocağı (Dağ Galeri Ocağı), Yeni Galeri Ocak ve Karakavak Ocakları ile ilgili çeşitli ölçüm değerleri metre olarak verilmiştir.

22 Şubat 1983 tarihli Mayaş Madencilik'e ait evraka göre Beyşehir Hüyük Bucağında bulunan PRT 2121 no'lu işletme talepli barit madeni sahasının 1982 yılına ait "imalât haritası ve esbabı mucibe raporu" ikişer nüsha olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına iletilmiştir. 1983 yılında genellikle 500 ve 1000'er tonluk imrariye tezkerelerinin "öğütülmüş baruta çevrilerek" düzenlendiği ve her tondan devlet hakkı olarak 270 TL alındığı görülmektedir.

26 Nisan 1982 tarihli düzenlenen rapora göre PRT 2121 sayılı sahanın 1980 ve 1981 yıllarına ait üretim, satış ve imrariye durumu şu şekildedir¹:

	Üretim	Satış	Imrariye
1980	7696	7108	6600
1981	8305	10 299	7500

Hüyük yöresi barit madeni üretimin 1980-81 yılların darbe nedeniyle 78 ve 79'lu yıllara göre üretimde yarı yarıya düşüş gösterdiği tespit edilmektedir. Bu durum Hüyük örneğinden hareketle darbenin ülke ekonomisine verdiği zararı ortaya koymaktadır.

Mayaş Madencilik'e ait Hüyük barit madeni alanı ile ilgili Salim Başak ve Sabahattin Bolluk'un "fenni nazaretçi" maden mühendisi olarak görev aldıkları görülmektedir.

1983 yılına ait yazışmalarda Maden Mühendisleri Odası Başkanlığı'nda evraklarda yer almaya başlamıştır². Buna göre madencilik alanında STK'ların darbeden üç yıl sonra yavaş yavaş girmeye başladıkları görülmektedir.

¹ DAB, 310-10-0-42/1733.2387.

² Adresi: Selanik Caddesi No: 19/3 Ankara'dır.

SONUÇ

Hüyük yöresi barit madeni ile ilgili ruhsatlandırma işlemleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından 1974 yılında Akdağ civarında başlamıştır. Mayaş Madencilik Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş ve Bastaş Barit Sanayi ve Ticaret A.Ş, Hüyük yöresi barit madeni işletmesinin ana aktörleridir. 1976-1982 yılları arasında toplamda 80 bin ton barit madeni üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır.

12 Eylül 1980 darbe süreci demokrasi hayatına vermiş olduğu zarar kadar Hüyük yöresi madencilik üretimindeki miktar bilgisinden de anlaşılacağı üzere ekonomik ve teknik olarak da devlete zarar vermiştir. 1979 yılına göre 1980-81 yıllarında üretim yarı yarıya düşmüştür. Çünkü, Hüyük yöresi barit madeni ülke dışına ihraç edilerek ülke ekonomisine katkı sağlamıştır.

Barit madeninin işletiminde sondaj çamuru, öğütülmüş barit ve barit şeklinde tasnif yapılmıştır. Öğütülme işlemi için Hüyük yöresinde çıkan maden Antalya'ya imrariye tezkereleri ile Bakanlık ve Valilikçe onay verilerek gönderilmiştir. Ayrıca Bakanlığın yapmış olduğu incelemelerde Hüyük barit madenlerinin işletiminde bazı eksiklikler olduğu görülmektedir. Buna göre 1977-1980 arası dönem Hüyük barit madeni işletmeciliğinde profesyonel bir yönetim olmadığı anlaşılmaktadır. Hüyük yöresindeki madenlerin işletilmesi sürecinde Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünün ilgili sahalarda envanter mahiyetinde jeolojik ön etüdler yaptığı anlaşılmaktadır. Devlet, üretilen madenlerden Bakanlık aracılığıyla yıllık ton başı "Devlet hakkı" almıştır. Bu miktar yıllara göre değişmiştir. Örnek olarak 1983 yılında ton başı 270 TL devlet hakkının alındığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

-DAB, 310-10-0-42/1733.2387.0 (1-79).

-DAB, 310-10-0-42/1718/2363-1.

-Demir Özkan, "Etibank", Etimaden - TARİHÇE, (06.09.2022), s. 1-2.

EKLER

EK-1. Baştaş Barit Sanayi ve Ticaret A.Ş Ait 5.4.1979 Tarihli İmrariye Tezkeresi

SURET **№ 7124**
17 Mart 1980

T. C.
ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI
MADEN DAİRESİ BAŞKANLIĞI

MADEN İMRARIYE TEZKERESİ

Yaprak No: 44 Dilek No: 40/20

Vilayeti	Kazası	Madenin cinsi	İmrariye İstenen Sahadan				
			Tarifi	Numarası	Nevi		
Konya	Boyseliir	Barit	AN:17501 sayılı saha				
Arama veya işletme hakkı sahibinin Adı ve Soyadı:	Meyaz Madencilik Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş.		Bakanlık Emrinin				
			Tarifi	Numarası			
			ESKİŞEHİR 5.4.1979				
Tahsil olunan mablagın Nevi	İmrar edilecek madenin		Nispeti %	Bir tonundan alınacak miktar	Tahsil edilen paranın		
	Nev'i	Miktar:			Miktarı		Makbuzat
		Ton	Kg.	Lira	Kr.	Tarifi	Numarası
Devlet hakkı	Barit	500.-	-	30.-	15.000.-	25.12.1979	804884 072714
Veren							

Yukarıda yazılı/teğyüzten kg. Barit..... in devlet hakkı ve ayrıca olan cemi'anon/beghbirin E.İ. Kuruluş, tarih ve numarası kayıtlı makbuzat mukabilinde Konya malsandığına tahsil edildiği anlaşıldığından, 29.12.1980 tarihine kadar muteber olmak üzere mezkûr madenin imrariye için işbu imrariye tezkeresi Meyaz Mad. Yat. verilmiştir. 25.12.1979

İşbu Fotokopinin İmza Şıman altına
muhabir olduğuna şüphesizdir.

Maden Dairesi Bşk.İkt. Yıl
Sıra No: 7787 1980

ADANA M. NÖRER
MADEN DÜĞÜMÜ

Değeri tahminen 1 Lira Makbuzat mukabilinde tahsil edilmiştir.

DSİ Matbaası: — 18/121-77 (1022)

EK-2. Mayaş Madencilik Yatırımları Sanayi ve Ticaret A.Ş'ye Ait Uygunluk Raporu

T.C.
ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI
MADEN DAİRESİ BAŞKANLIĞI

A N K A R A
2.5 Temmuz 1980

Sayı: 174 - PRT: 2121
Konu: Uygun bulunan imalât
haritaları ve esbabı
mucibe raporları Hk.

11582

....Honya..... Valiliği'ne

R u h s a t n a m e n i n
Tarihi : Numarası : Madenin Cinsi : Saha Sahibinin Adı :
23.10.1974 AR:17501 Barit Mayaş Madencilik
Yatırımları San.veTic.
A.Ş.

İliniz sınırları dahilindeki,yukarıda yazılı ve işletme hakkı ta-
lepli sahaya ait Bakanlığımıza verilen1979..... yılına ait
imalât haritaları ve esbabı mucibe raporları incelenerek uygun görülmüş-
tür.

İlişikte gönderilen söz konusu harita ile Esbabı mucibe raporunur
madenin mümessiline iletilmesini rica ederim.

G.Ş. 26.6.
R.T.
M.Ş. No 27
K.Ş.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı S.

Nedim ŞÖLENER
Maden Dairesi Başkân Yardımcısı

Eki _____ :

I adet1979..... yılı
imalât haritası,

I adet1979..... yılı
esbabı mucibe raporu.

V:12356/80
N/G/26.6

EK-3. Mayaş Madencilik Tarafından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına İletilen 29 Eylül
1980 Tarihli Yazı

M A Y A Ş
Madencilik Yatırımları Sanayi ve Ticaret
A.Ş.
Organize Sanayi Bölgesi
Eskişehir

Ankara , 29/9/1980

ACELE VE ÖNEMLİDİR

SAYI N BAŞKA NLIK MA KAM TI N I N
T E F K I K L E R I N E A R Z O L U N U R

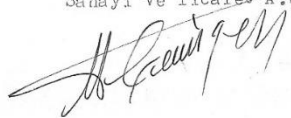
ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI
Maden Dairesi Başkanlığı
Ankara

İlgi - Konya PRT. NO : 2121 barit madeni sahası.

İlgide yazılı maden sahamız için imrariye müsaademizin olduğu malûmunuzdur. İmrariye iznimiz için Sanayi Bölge Müdürlüğüne vâki müracaatımızda Sanayi Bölge Müdürlüğüne talep ettiğimiz imrariyeye ait cevheri (ki 4000 tondur) göreceklerini ve ondan sonra imrariye vereceklerini ifade etmişler ve bu taleplerinin gerek kanun ve gerekse madencilik gerçekleri bakımından geçerli olamayacağını tarafımızdan ısrarla tekrarı üzerine " bu kerre imrariye vereceklerini, ancak bundan sonra talep ettiğimiz imrar miktarı cevheri görmede imrariye veremeyeceklerini " ifade etmişlerdir.

Bilindiği gibi imrariyesi istenen cevheri ocak önünde biriktirmek ve ondan sonra da imrariye almak madencilik gerçekleriyle bağdaşmaz. Bahis konusu ocağımızda her gün istihsal yapılmakta ve yapılan istihsal her gün taşınmaktadır, istihsal edilen cevheri nakletmemek ve biriktirmek madencilik çalışmalarımız olduğu kadar ticarî hayatin gerçeklerine de aykırıdır. Binlerce ton cevherleri ocak önüne yığmak ve milyonlarca lirayı yığmak, ticarî hayat içinde döndürmemek maddeten de mümkün değildir. Üretim ve ihracata yönelik faaliyetlerin büyük önemini bir anda ortadan kaldıracak böyle bir tadbikata son verilmesini önemle arz ederiz.

Saygılarımızla
M A Y A Ş
Madencilik Yatırımları
Sanayi ve Ticaret A.Ş.

EK-4. Mayaş Madencilik Tarafından Eksiklerin Giderilmesi ile İlgili 4 Ağustos 1981 Tarihli Yazı

- 2 -

NOT : 5

Rezerv durumu bölümünde Yeni Galeri ve Karakavak (Ocak NO : 3) rezervleri belirtilmiştir.

NOT : 6

Maliyet unsurları bölümündeki rakamların analizi yapılmıştır. Plan ve kesitlerde ocakların ismi konmuş ve koordinat değerleri düzelmiştir.

Etkinlikle gerekli işlenleri emir ve müsaadelerinize arz ederiz.

Saygılarımızla
MAYAŞ
Madencilik Yatırımları
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Vekili
M. Fahrettin Evirgen

EK :

4 dosya

Dosyaların muhteviyatına göre :

- 4 pöçge
- 5 bezli sınır haritası
- 4 bezsiz sınır haritası
- 16 plan
- 8 kesit
- 35 adet ek.

işletme prosesi ve plan kesitler
yönetmeliğe uygun olarak
m. evirgen 24.9.1981

Ypn
Not: Arzattaftıkta 11.2.1980
tarihli arzattaftık raporunda
belirtilen hususların
incelenmesi gerekir.
Ypn

Mazari detayla uygundur
Yerinde detayla gerekli
Çm 24/9/81

Not: Arza detayla 4.8.1979
tarihinde yapılan 48.1. Arza detayla
sırasında belirtilen ocak kasası
rezervinin pozitif alınması
gerekir

M A Y A Ş
Madencilik Yatırımları
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Organize Sanayi Bölgesi
Eskişehir

Ankara , 21/5/981

ACELE VE ÖNEMLİDİR

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI
Maden Dairesi Başkanlığı

Ankara

İlgi - Konya PRT. NO : 2121 barit madeni sahası.

İlgide yazılı maden sahanızın 1978 ve 1979 yıllarına ait imalat haritalarında görülen noksanlıklar nedeniyle durdurulduğu malûmunuzdur.

Bu kerre yeniden tanzim edilerek ilişikte gönderilen haritalarda ;
1978 yılı haritasında ;

Ocağın ismi ve koordine konusundaki noksanlık ,

1979 yılı haritasında :

Sınır haritasındaki ve plândaki koordine konusundaki uyumsuzluk giderilmiştir.

Teknikîyle sahanın faaliyete açılması için gerekli emirlerinizin - Ücreti tarafımızdan ödenmek üzere - telle bildirilmesini emirlerinize arz ederiz.

Saygılarımızla

MA YA Ş

Madencilik Yatırımları
Sanayi ve Ticaret A.Ş.

EK :

4 sınır haritası
2 plan ve kesitler (1978 yılı)
2 " (1979 yılı)
2 kesitler (1979 yılı)
10 adet ek.

M A Y A Ş
Madençilik Yatırımları
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Organize Sanayi Bölgesi
Eskişehir

Ankara , 4/8/981

ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI
Maden Müdürlüğü Başkanlığı

Ankara

İlgi - Konya PR. NO : 2121 barit madeni sahası.

İlgide yazılı maden sahanızın işletme hakkı talebi belgelerinde görülen noksanlıklar tarafımıza tebliğ edilmiştir.

Bu Kerre ocakların son durumuna göre yeniden tanzim edilen harita, plân ve kesitlerle ve projelerde noksanlıklar giderilmiştir.

Tarafımıza gönderilen eksiklere ait not konusunda da aşağıdaki açıklamanın yapılmasında fayda mülahaza edilmiştir.Şayle ki ;

NOT : 1

Gerek tepe ocakta bulunan ve gerekse sahanın diğer yerinde görülen açık işletmeler tamamen durdurulmuş ve bunlar tamamen tel örgü iğine alınmıştır.Bundan böyle bu açık işletmelerde,mevcut filonlar derine inmiş olduğundan,açık işletme (yarma) halinde faaliyetten sarfınazar edilmiş ve bu suretle basamak oluşturulmasına gerek kalmamıştır.

Ayrıca dere ve tepe ocakları dışındaki yeni galeri ve Karıkarak (Ocak NO : 3 olarak isimlendirilmiştir) ocakları için haritalar tanzim edilmiştir.Görüşler belirtilmiştir.

NOT : 2

Hal ve istikbal için tesisler yapılmış ve gerekli bilgiler verilmiştir.

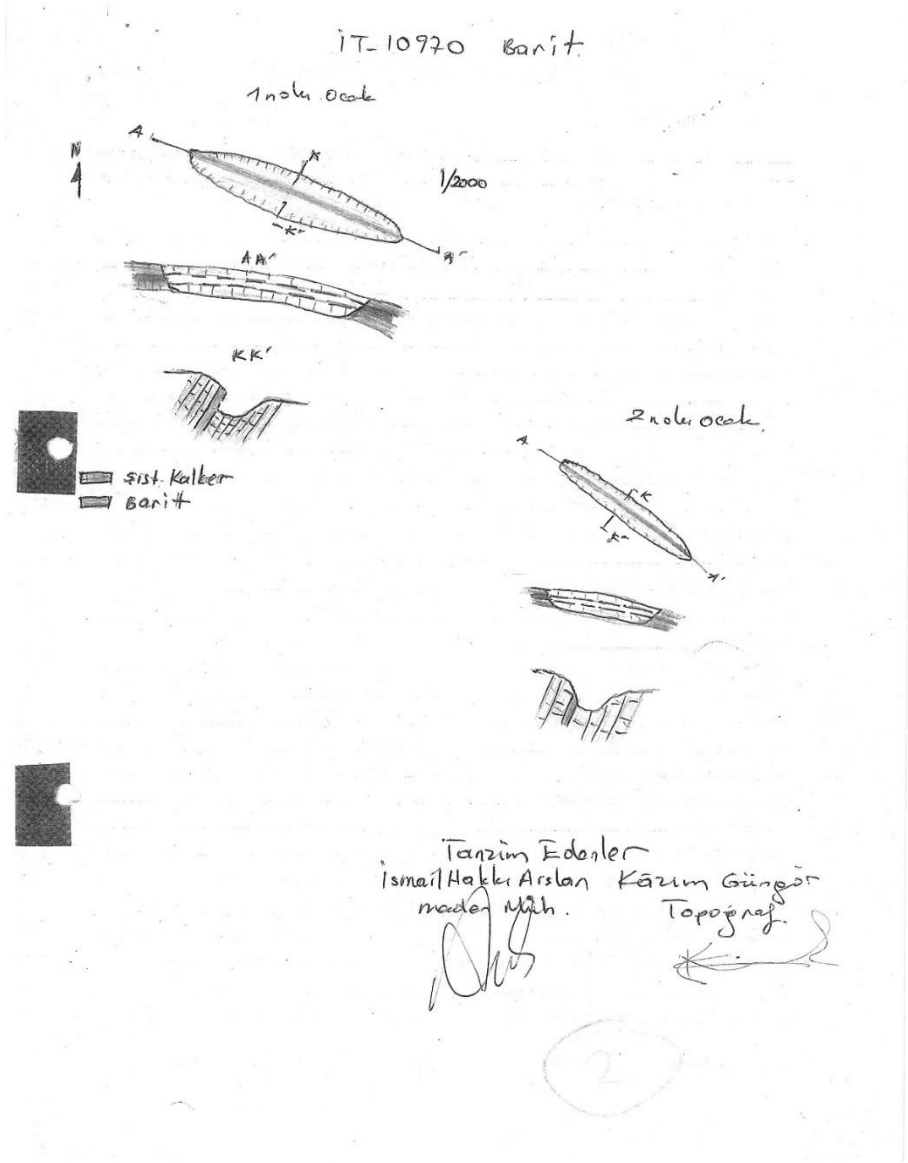
NOT : 3

Yapılan masraflar bölümünde gerekli analizler gösterilmiştir ve bugünün değerleri olarak belirtilmiştir.

NOT : 4

Yapılacak masraflar bölümündeki miktar koşullara uygun olarak ayrılmıştır.

EK-5. 1976 Yılı Hüyük Barit Madeni Alanları İle Harita ve Kesitler

HÜYÜK YÖRESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVRE ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

Merve KİREÇ*

ÖZ

Bu çalışmada Hüyük yöresinde sürdürülebilir bir çevreyi temel alan olgular incelenmeye çalışılmıştır. Bu inceleme kapsamında daha çevreci yaklaşımların ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Her geçen gün insanların ihtiyaçları farklı oranlarda değişmektedir. İnsan nüfusunun artması ile konut sayıları, araç sayıları, endüstriyel faaliyetler, hava kirliliği, su kirliliği ve gürültü kirlilikleri de meydana gelmektedir. Bu kirlilikler insanları ve yaşadıkları çevreyi rahatsız etmekle kalmayıp ciddi sorunları da beraberinde getirmektedir. Doğal kaynaklarımızı idareli kullanmalı ve bu kaynaklarımızın bir sonu olduğu bilinciyle yaklaşmalıyız. Çevreyi kirleten kaynaklar yerine çevreci alternatifler oluşturarak sürdürülebilir bir ekolojik döngü oluşturmalıyız.

Yaşanılan çevreninde gelecek kuşaklara temiz bir şekilde bırakılması en önemli sorumluluklarımızdan olduğunu asla unutmamalı ve bu doğrultuda adımlar atmamızdır.

Anahtar Kelimeler

Sürdürülebilirlik, Çevre, Hüyük, Ekonomi-Kalkınma

SOME FINDINGS ON A SUSTAINABLE ENVIRONMENT IN HÜYÜK REGION

ABSTRACT

In this study, the facts based on a sustainable environment in the Hüyük region were tried to be examined. Within the scope of this review, it is aimed to reveal more environmentalist approaches. The needs of people are changing at different rates every day. With the increase in the human population, the number of houses, the number of vehicles, industrial activities, air pollution, water pollution and noise pollution occur. These pollutions not only disturb people and the environment they live in but also bring serious problems. We should use our resources sparingly and approach nature with the awareness that these resources also have an end. We should create a sustainable ecological cycle by creating environmental alternatives instead of sources that pollute the environment. We should never forget that it is one of our most important responsibilities to leave a clean environment for future generations and we should take steps in this direction.

Keywords

Sustainability, Environment, Huge, Economy-Development

* Yüksek Çevre Mühendisi, Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Anabilim Dalı.
mervekirec@hotmail.com

GİRİŞ

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Gelişme Komisyonu'nun (UNCED) hazırlamış olduğu Ortak Geleceğimiz Raporu'nda yer alan kavramlardır. Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden bu günün insanların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğidir. En uygun yaşam koşullarının ve yaşam alanının sağlanması, doğal çevrenin korunması, tarihsel ve kültürel çevrenin korunarak devamlılığının sağlanmasında sürdürülebilirlik kapsamında gelecek kuşaklara bırakılması hedeflenmektedir (Oto, 2011: 18).

Sürdürülebilir bir çevre yapısının oluşması toplumun yapılanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu yapılanmada ise, ekonomik, sosyal ve çevresel hedefler arasında uyumlu bir denge olmalıdır. Her durumda sürdürülebilirlik seçeneği otomatik bir seçim yöntemi ve tercih edilen en güvenilir yol olarak değerlendirilmelidir (Özbek, 2016: 13).

Sürdürülebilir bir gelecek, 1980'li yıllarda başlayarak tüm dünyada, yalnızca çevre politikalarının belirleyicisi olmakla kalmayıp, ekonomik, sosyal ve kültürel miraslarla da birleşerek geniş bir yelpaze oluşturmuştur.

Avrupa Komisyonu; 2020 yılı için ölçülebilir nitelikte, sürece esas teşkil edecek ulusal hedeflere dönüştürülebilecek 5 hedef teklif etmektedir.

Bunlar;

- İstihdam,
- ARGE ve yenilikçilik,
- İklim değişikliği ve enerji,
- Eğitim
- Yoksullukla mücadele alanlarını kapsamaktadır.

Çevresel sürdürülebilirlik alanında yapılan araştırmalar sonucunda bazı tespitler belirlenmiştir. Çevresel sürdürülebilirlik; yeryüzünü, gelecek nesiller için, bizim bulunduğumuzdan daha iyi koşullar altında yaşam vaat edebilmektir. İnsan faaliyetleri yalnızca, doğal kaynakları tüketmeden ve doğal çevreye zarar vermeden gerçekleştiği zaman çevresel olarak sürdürülebilirlikte (Bozdağ, 2005: 17).

Çevresel sürdürülebilirliğin gerçekleştiği koşullarda; kaynak tüketimi en az düzeyde olacaktır, malzeme tüketimi, tamamıyla tüketim sonrası geri dönüştürülmüş malzemelerden ya da çevreye zarar vermeden ve kaynak temellerini tüketmeden elde edilmiş yenilenebilir kaynaklardan olacak ve enerji kaynakları tamamıyla yenilenebilir ve çevreyi kirletmeyen şekillerde (solar, termal ve elektrik, rüzgar gücü, biyokütle gibi) olacaktır. Çevrenin geliştirilmesinde ve yapılandırılmasında, biyolojik canlılığa ve çeşitliliğe zarar vermeyecek yöntemler uygulanacaktır (Oto, 2011: 18).

I. HÜYÜK YÖRESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Hüyük, 1210 yıllarında Horasan'dan Konya'ya göç eden Şeyh İdris ve kardeşi Şeyh Bahri tarafından kurulmuştur.

Hüyük konum olarak Konya il merkezine 90 km uzaklıkta, kuzeyinde Doğanhisar, güneyinde Beyşehir, batısında Beyşehir gölü ve doğusunda Şarkikaraağaç bulunan bir ilçedir.

Kuzey ve doğusu dağlar ile çevrilidir. Başlıca dağları; Kafa dağı, Akdağ, Yıldız dağları ve Oluk dağıdır. Konumu itibari ile Akdeniz bölgesinin kuzeyinde ve göller bölgesinde yer aldığından iklim olarak Akdeniz ile İç Anadolu iklimi arasında bir özellik göstermektedir. Göller bölgesinin tipik özelliği olarak yazlar sıcak kışlar soğuk ve yağışlı geçmektedir. Akarsu olarak kuzey ve doğudaki yağmur sularını Beyşehir gölüne ulaştıran küçük dereler vardır. Akarsu açısından oldukça zengin olan Hüyük'te Yenice, Eflatun Pınarı, Ozan, Pınarbaşı ve İlmen dereleri sularını Beyşehir gölüne boşaltmakta ve yaz aylarında tamamen kurumaktadır.

İlçenin gelir kaynaklarından en büyük payı tarım oluşturmaktadır. Yörede hayvancılıkta oldukça gelişmiştir. Meraların bolluğu ve ot kalitesi hayvancılıktaki maliyeti düşürüp verimi artırmaktadır. Son yıllarda meyveciliğe de ilgi artmıştır. Hüyük yöresi denilince özellikle çilek meyvesi popüler olmaya başlamış ve yöreye çeşitlilik kazandırmakla birlikte ekonomik gelir kaynağı olarak katkı sağlamıştır (Yazıcıoğlu, 2007: 10).

Ayrıca Köşk beldesinin esas gelir kaynağını termal turizm oluşturmaktadır. Köşk kaplıcası yaz ve kış aylarında faaliyet göstermektedir. Kaplıcanın suyunun kalsiyumlu, sülfatlı, karbonatlı, silisli olduğu tespit edilerek toplam mineralizasyonun 1145 mg/lt sıcaklığının 34 °C debisinin 7 lt/sn olduğu belirtilmiştir. Bütün bu özelliklerinden dolayı Hüyük bölgesinde bulunan kaplıcaya yerli ve yabancı ziyaretçiler rahat göstermektedir (Yazıcıoğlu, 2007: 10).

Hüyük bölgesinde sırası ile ticaret, el sanatları, madencilik ve balıkçılık diğer gelir kaynaklarıdır. Madencilik sahasında kısmen yer üstünde ve yer altında yapılmakta olan özel sektöre ait iki adet Barit (Baryum Sülfat) maden işletmesi mevcuttur. İki adet taşıyıcılar kooperatifi, iki adet un fabrikası mevcuttur. Tuğla, kiremit gibi yapı malzemelerinin oluşturulmasında kullanılan iki adet tuğla fabrikası faaliyet göstermektedir. İlçede küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Hayvancılık teşvik edilmekte olup, toplanan sütler toplama merkezlerinde depolanıp işlenmesi için fabrikalara gönderilmektedir (Cantemur, 2021: 7).

A.Tarımsal Sürdürülebilirlik

Hüyük yöresinde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler her geçen gün giderek artmaktadır. Bu artış ile kullanılan zirai ilaç kullanımı ve pestisit kullanımında da artış meydana gelmektedir. Kullanılan bu ilaçlar toprakların yapısını bozarak verimsizleşmesine neden olmakla birlikte uzun yıllar sonra meyve ve sebzelerdeki kalıntıları ortaya çıkarak sağlık problemlerine de yol açmaktadır. Aynı zamanda toprakta bu-

lanun zirai ilaçlar ve fazla kullanılan gübreler yağmur suları ile yer altı sularına karışarak temiz su kaynaklarını kirletmektedir (Orcan, 2021: 14).

Tarımsal alanlarda daha sürdürülebilir yöntemler tercih edilebilmektedir. Bu yöntemlerden birisi zirai ilaçlar ve gübreler yerine hayvan gübreleri alternatifler arasında değerlendirilebilmektedir. Verimi artırmak için organik kökenli biyobozunur mutfak artıkları topraklara karıştırılarak doğal kompostlar elde edilebilmektedir. Yağmur suyu toplama kanalları oluşturularak evlerden ve rögarlardan temiz sular ayrı biriktirilerek tarımsal sulama suyu olarak değerlendirilebilmektedir. Bu yöntemler ile daha ekonomik ve çevreci alternatifler bir araya getirilerek sürdürülebilir tarım teknolojileri geliştirilebilmektedir (Orcan, 2021: 14).

Küresel ısınma tarımda farklı bir sorun haline gelmiştir. Küresel ısınma sonucunda toprak kalitesi düşmekte, hava ve iklim şartlarındaki değişiklikten dolayı toprak erozyona maruz kalmakta ve bunların sonucunda tarım kalitesini düşüğü ileri sürülmektedir. Tarımsal faaliyetler sonucu sera gazı salınımı artmakta ve bu da küresel ısınmayı tetiklemektedir.

Küresel ısınmanın önüne geçebilmek için, enerji, sanayi, ulaşım ve tarım sektörlerinde, başta fosil yakıt kullanımının azaltılması yoluyla, sera gazı üretiminin sınırlandırılmasının gerekli olduğunu ileri sürülerek bu doğrultuda çalışmalar yapılmalıdır (Ayyıldız, 2014: 5).

Çevreye duyarlı tarım ürünleri üretimin gerçekleştirilmesinde önemli bir adımın, doğal kaynakların ekonomik anlamda etkin yönetimi olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca tarım ve çevre politikalarının birbirine uyumlu hale getirilmesinin ve çevresel etkilerin ekonomik olarak analiz edilmesinin sürdürülebilir çevre dostu tarım yapılabilmesinde etkili olduğu kabul edilmektedir (Güler-Turan, 2013: 955).

B.Çevresel ve Ekolojik Sürdürülebilirlik

Çevre ve ekoloji insan hayatının en önemli öğelerindedir. Enerji kaynakları ve doğal kaynaklar, geri dönüşüm ve sürdürülebilirlik açısından ele alınmaktadır. Enerjinin iş yapabilme gücü olarak kabul edilen tanımı üzerine, enerji kaynaklarının çeşitleri, doğal kaynakların yenilenme ve kullanım biçimlerine göre sınıflandırılmıştır. Enerji kaynakları ve doğal kaynaklar hem çevrenin hem de ekosistemlerin birer ögesidir (Yazıcıoğlu, 2007: 10).

Ekonomik piyasanın işlerliği enerji, enerji kaynakları ve doğal kaynaklara bağlıdır. Ancak yenilenemeyen, tükenebilir enerji ve doğal kaynaklar üretim ve tüketim faaliyetlerini kısıtlar.

Ekolojik sürdürülebilirlik ile ilgili olan yöntemlerden olan karbon ayak izi ve yaşam döngüsü analizi günümüzde kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemlerin tarihsel geçmişleri vardır (Oto, 2011: 18).

Karbon ayak izi yönteminin geliştirilmesi için atmosferdeki gazların keşfi ve bu gazların görevlerinin bilinmesi gerekmektedir. Meteorolojideki bilimsel gelişmeler

19. yüzyılda sera gazlarının yapısının incelenmesinde etkili olmuştur. İklim ve ekonomi arasındaki ilişki, hayatidir. Zira tarımsal ürün, iklime bağlıdır. Avrupa'da yaşanan geç buzul çağı, tarımsal ürünün azalmasına yani kıtlığa neden olmuştur. Sera gazları, benzer iklimsel koşulların tekrar edebilme riskine karşın bir tedbir olarak algılanmıştır (Ağ-Sülük, 2019: 1945-1960).

Enerji kaynakları, birden çok ayrımla sınıflandırılabilir. Bunlardan biri enerji kaynaklarını ısı elde etmek için kullanılan yakıt ve itici güç sağlamada kullanılan güç (enerji) olabilir. Bu ayrım birbirinden kopuk değildir. Yakıtlar günümüzde kullandığımız başlıca enerji kaynağıdır. Bu yakıtlar bir kere kullanıldıktan sonra bir daha kullanılmayan, kendini yenilemeyen kaynaklardır ve bu kaynaklar enerji sermayesi niteliğindedirler. Mevcut miktarları ancak yeni rezervlerinin bulunması ile artar. Yakıt dışındaki itici güç olarak kullanılan enerji kaynakları, yenilenebilir enerji kaynakları olarak literatürde yer almaktadır. Yenilenebilir kaynaklar, rüzgar, güneş, su, orman ürünleri ve benzerlerinden oluşur. Bu kaynakların her birinin kendini yenileme süreleri vardır. Bu sürelere dikkat edildiği takdirde tüketilmeden kullanılabilirler. Bu kaynaklar sayesinde, sürdürülebilir enerji politikaları oluşturularak gelecek kuşaklara aktarılabilir (Akgün-Çalık, 2019: 64-74).

Hüyük bölgesindeki trafik şuan rahatsız edici boyutta olmadığı için gürültü kirliliği ve egzoz kaynaklı emisyon kirliliği görülmemektedir. Bölgede oluşan plastik, kağıt ve cam gibi tehlikesiz atıklar ayrı ayrı toplanarak çevre kirliliğinin önüne geçerek geri dönüşüme katkı sağlamaktadır (Beyhan-Ünügür, 2005: 79-87).

C.Ekonomik Sürdürülebilirlik

Sanayi devrimi sonrası doğal kaynaklara bakış açısı, onlara duyulan ihtiyacın artması ile değişmiştir. Sanayi 18. yy.'dan önce de vardı ancak yöntem ve teknikleri farklıydı. Sanayi devrimi, üretim yöntemindeki ve tekniklerindeki radikal değişimleri ifade eder. Bu yöntem ve teknikler, üretim için gerekli enerjinin farklı kaynaklardan da elde edilmesine dayanıyordu. Petrolü yakıt olarak kullanabilmek için, içten yanmalı motorların gelişmesi gerekti. Bu sayede hem seri üretim hem de ulaşım-dağıtım yaygınlaştı ve ticaretin, iç pazarlardan daha çok dış pazarlara odaklanmasını sağladı. Bir doğal kaynağın enerji kaynağı olarak değerlendirilebilmesi için, o kaynağı çıkarıp, işleyecek teknik beceriye sahip olmak gerekir. Sanayi devrimi ile birlikte gelişen üretim teknikleri, enerji kaynaklarının çeşitlenmesine neden olmuştur (Oto, 2011: 18).

Doğada, değişmeyen, sabit miktarda bulunan kaynaklar, yenilenemeyen (stok) kaynaklardır. Bu kaynaklar bozulabilen stok kaynaklar veya bozulmayan stok kaynaklar olarak ikiye ayrılır. Örneğin uranyum zamanla radyoaktivitesini kaybedip, kurşun bileşenine dönüşebilir, bu yüzden bozulabilen doğal kaynak durumundadır. İnsanlar tarafından kullanılmadığı halde niteliklerini koruyan kaynaklar ise, bozulmayan doğal kaynaklardır. Örneğin petrol bu tip bir kaynaktır. Yenilenebilir kaynaklar, buldukları ortamda, özelliklerini ve miktarlarını koruyarak varlıklarını devam

ettirirler. İnsan etkisine bağlı olarak etkilenebilir veya etkilenmezler. Güneş, en büyük enerji kaynağı olarak insan etkilerine maruz kalmaz. İnsan etkilerine bağlı olarak azalan veya yok olan doğal kaynaklar da vardır. Yenilenebilen doğal kaynaklardan hem ekosistem hem de ekonomi açısından en büyük öneme sahip olan kaynak, biyolojik çeşitliliktir (Akpınar, Belkayalı, Talay, 2010: 137-146).

Hüyük yöresinde ekonomiye katkı sağlayan farklı sektörler vardır. Bunlardan en popülerleri çilek yetiştiriciliğidir. Bölgenin toprak özelliklerinden dolayı lezzetli ve verimli yetişen çilekler Türkiye'nin her noktasından alıcılarına ulaşmaktadır. Ayrıca üzüm yetiştiriciliği yapılmakta olup buna bağlı olarak pekmez, sirke ve turşu yapımı da mevcuttur. Hoş kokusu ile bilinen lavanta bitkisi de bölgede yetiştirilerek ekonomiye katkı sağlamaktadır.

D.Kültürel ve Turizmde Sürdürülebilirlik

Kalkınma ya da bölgesel gelişmede önemli bir alt sektör olarak nitelediğimiz turizm, çevre ve doğal kaynaklarla olan sıkı ilişkisi nedeniyle kalkınma ve çevre çelişkinin uyumluluğa dönüştürülmesi gereğini ortaya koymaktadır. İşte bu noktada, çevre ve ekonomi ile turizmi gittikçe artan bir önemle birbirlerinin parçası olarak geliştirmek, çevre kalitesini sürdürmek, kalkınmayı eşitlemek temel hedeflerini içeren sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm, her aşamasında toplumsal sorumluluk, ekonomik verimlilik ve ekolojik duyarlılığı içermektedir. Bu bağlamda yumuşak turizm, ekolojik turizm, doğa turizmi, kırsal turizm gibi çeşitli tanımlamalar kullanılmaktadır (Atalık ve Gezici, 1994). Sürdürülebilir turizm anlayışını daha iyi kavrayabilmek ve doğayla uyum içinde bir turizm gelişimini başarmak için eğilimler, sorumluluklar, gelecek bağlamında 10 ilke belirlenmiştir.

- Harekete geçmek için ihtiyaçları tanımak,
- Zayıf elemanları, yerleri, toplulukları desteklemek,
- Kurallı bir şekilde gelişmenin amaçlarını oluşturmak,
- Alan ve varlık üzerindeki kontrolü yapmak, alanın gelişimi ve alanın sahibine karşı aktif bir politika izlemek,
- Malzeme politikasını oluşturmak,
- Doğayı korumak,
- Tarım ve ormanlık alanların kullanımını güçlendirmek
- Ekonomik aktivitelerin düzenini genişletmek,
- Yerel mimariyi, gelenekler ile kültür ve folklor mirasını korumaya yardım etmek,
- Turizm pazarlamasını, promosyonunu ortaya koymak (Buhalis ve Fletcher, 1996).
- Bu bağlamda turizm sektörünün var olması ve sürdürülebilirliği turizme kaynak teşkil eden

bölgesel ve yerel alanlara özgü doğal ve kültürel değerlerin korunarak kullanılmasıyla gerçekleştirilebilir (Atalık ve Gezici, 1994). Başka bir deyişle turizmin fiziksel plan-

laması, tesislerin gereği gibi işletilmesi, acenta ve tur operatörlüğü ile finansman gibi konuların ekonomik karlılık yönünde olması gibi bir dizi kritere bağlıdır. Sürdürülebilir gelişme ve aynı zamanda çevreye uyumlu bir yaşam için ekolojik ve ekonomik kararların bir arada ele alınması söz konusudur. Bundan dolayı gelişmekte olan ülkemizin ve Hüyük bölgesinin akılcı olan bu yolu izlemesi bir zorunluluk haline gelmiştir (Atabay, 1998). Sürdürülebilir turizm uygulamaları, ekolojik, kültürel, sosyal, ekonomik, kurumsal ve estetik boyutta birçok maddesel yürütme politikaları izlemektedir (Bozdağ, 2005: 17).

Hüyük Bölgesinde Horasan'dan Konya'ya göç eden Şeyh İdris ve kardeşi Şeyh Bahri 'ye ait türbeler halen ilçe merkezinde yer almaktadır. Ayrıca bölgenin Yontma Taş Devrinden beri iskana tabi tutulduğu, muhtelif yerlerde bulunan çeşitli tarihi eşyalardan anlaşılmaktadır buda bize yörenin tarihi ve kültürel zenginliklere sahip çıktığını göstermektedir. Bununla birlikte özellikle Beyşehir gölünün yer almasından dolayı turizm faaliyetleri canlandırılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda çilek festivalleri, Çavuş mahallesinde her yıl düzenlenen "Sonsuz Şükran Köyü Kültür ve Sanat Festivali" ve İmrenler ile Burunsuz mahallesinde "Yayla Şenlikleri" ile de turizm ve kültürel mirasa sahip çıkılmaktadır (Cantemur, 2021: 7).

Bölgenin gözde yerleri arasında yer alan Sonsuz Şükran Köyü; başlı başına sanat kültür etkinliklerinin yapıldığı ve tamamen yeni kurulan bir alandır. Bu, statü olarak mahalle birim olarak köy Konya Hüyük'e bağlı Çavuş kasabasında oluşturulmaktadır. Bu alanda hem köyün, hem yörenin tarihsel ve sosyal birikimlerini dikkate alan yapılanma gerçekleştirilmektedir. Hem ulusal, hem de uluslararası çapta yetkin sanatçıların etkinlik, atölye ve yaşam mekanları oluşturulmaktadır. Köyün ve bölgenin kültürel ve ekonomik hayatına ciddi katkıları olacak bir projedir. Bu şekilde Türkiye'de alanında da bir ilktir.

Proje uygulama alanı, Çavuş Kasabasının yeni yerleşim alanına bitişik olan ve içinde iki adet küçük gölet de bulunan alandır. Aktepe ve Kuru adı verilen tepelerin yamacındadır. Burada yeni bir bölge planlaması yapılmıştır. Bölge içinde rekreasyon alanları, özgün parklar, deneme bahçeleri, yerleşim için konutlar, kültür merkeziyle muhtelif sanat atölyeleri yer almaktadır. Aynı zamanda köyde bulunan Sonsuz Şükran Çeşmesi Hitit, Roma, Selçuk ve Osmanlı Devletlerinin, bir Köy meydanında el ele tutuşup bizleri kucakladığı bir görsellik taşımaktadır. Musluklarından devamlı akan sular tüm bu medeniyetlerin geleneksel sanat kültür akımlarının da geçmişten geleceğe sonsuz bir akışın göstergesidir. Gövdesinde Hitit, Roma, Selçuk ve Osmanlı Devletinin sembolleri bulunmaktadır. Boyut olarak dört medeniyetin her biri ellerini yana açmış birer insan ölçülerindedir. Formu el ele tutuşup yarım yay çizerek kucaklaşmayı anlatır. Her devletin başında bulunan alınlık bir taç görünümündedir.

Bu proje ve faaliyetlerden de anlaşılacağı üzere, bu kadar çok tarihi ve doğal güzelleri bir arada bulunduran Hüyük bütün güzellikleri ve kültürel zenginliklerini sürdürülebilir çevre politikaları ile gelecek kuşaklara aktarmak için çalışmalara başlamıştır.

SONUÇ

Sürdürülebilirlik günümüzde ihtiyaç duyduğumuz temel yaşam unsurlarının, gelecek kuşakların da yararlanabilmesi için fedakârlıktan kaçınmayarak olanak sunulması olarak tanımlanmaktadır. Yaşanılan ortamın, faaliyet gösterdikleri alanlarda vatandaşların ihtiyaçlarını sosyal, çevresel ve ekonomik açıdan olumsuz durumları da göz ardı etmeden, çevresel etmenleri de göz önüne alarak sürdürülebilirliği sağlamak zorundadırlar. Sürdürülebilirliğin yaşanılan şehre sağladıkları faydalardan bazıları; nitelikli emek gücü sonucu ekonomik kalkınma, temiz çevre ortamı insanların daha sağlıklı ve huzurlu yaşama alanlarının oluşması, yaşam alanının doğal güzelliklere sahip çıkması sonucunda turizmde tercih edilme nedeni, tarımsal faaliyetlerin artması ve gelecek kuşaklara da yeni iş fırsatının bırakılması, tarımda ve ekonomide uzun vadeli ve azalan maliyetlerin artırılması, bölgenin ömrünün uzaması, gerek şehre gerekse civarda bulunan yerleşim yerlerine sağlanan imkânların ve hizmetlerin kalitesinin artması örnek olarak verilebilir.

Hüyük bölgesi bulunduğu coğrafi konumdan dolayı güzel bir konumda yer almasının yanında sahip olduğu doğal güzelliklerin de bölgeye faydaları yer almaktadır. Kirlenmemiş temiz çevresinin bu şekilde temiz kalması ve gelecek kuşaklara da bu şekilde bırakılması için hepimiz ele ele vermeliyiz. Civardaki şifalı kaplıcalar insanların buralara gelmesinin kapısını açmaktadır. Bu kaplıcaların su kalitelerinin bozulmadan korunması ve bunun gibi su kaynaklarına gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Hem ekonomiye hem de turizme faydası olan Beyşehir gölü kıyıları temizlenerek ve canlıların yaşayabilmeleri için gerekli doğal yaşam alanları oluşturularak biyo çeşitliliğe ve göl ekosistemine katkıda bulunulabilir. Tarımda toprak analizleri ile toprakların verimli şekilde üretilebileceği çeşitli tarım ürünleri denenerek tarımsal çeşitlilik artırılmalı, güncel tarımsal teknikler kullanılarak teknolojiye ayak uydurulmalı ve sürdürülebilir tarımsal faaliyetler geliştirilerek uygulanmalıdır. Bütün bu çalışmalar neticesinde başta Hüyük bölgesi olmak üzere ülkemize ve geleceğimize yatırım yapılarak gelecek nesillere aktarılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AĞ, Alırza – Sülük, G. Rana (2019). 'Sürdürülebilirlik, Çevresel Riskler ve Çevre Muhasebesi Arasındaki İlişkinin Tespiti: Erzurum İlinde Bir Araştırma', İşletme Araştırma Dergisi, C.11, S.3, ss.1945-1960.
- AKGÜN, Özgür-Çalık, İsmail (2019). 'Sapanca'da Turizmin Çevresel Sürdürülebilirliği Turizm ve Rekreasyon Dergisi, C.1, S.2, ss.67-74
- AKPINAR N, Belkayalı Nur, Talay İlkten (2010). Doğal Kaynakların Rekreasyonel ve Turizm Amaçlı Kullanımın Ekonomik Değerinin Tespiti: Göreme Tarihi Milli Parkı Örneği Coğrafi Bilimler Dergisi, C.8, S.2, ss.137-146.
- AYYILDIZ, Merve (2014). 'Yükselen Ekonomilerde Tarım ve Çevre Kirliliği Arasındaki Etkileşim ve Çok Yönlü Sürdürülebilirlik Durumu' Gaziosmanpaşa Üniversite Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat.
- BEYHAN, Ş. Gülin-Ünügür S. Mete (2005). 'Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm ve Kimlik Modeli' İtü Dergisi, C.4, S.2, ss.79-87.
- BOZDAĞ, Ali (2005). 'Doğanhisar-Hüyük (Konya) Arasının Jeolojisi' Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- CANTEMUR, H. Mehmet (2021). 'Konya İli Hüyük İlçesinde Organik ve Konveksiyonel Olarak Yetiştirilen Çileklerin Meyve Kalite Kriterlerinin ve Ağır Metal İçeriklerinin Kıyaslanması' Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- GÜLER, Mahmut-Turan, Abdulmenaf (2013). ' Türkiye'de Sürdürülebilir Çevre Politikaları: İklim Değişikliği Örneği' Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı, ss.955.
- ORCAN, Büke (2021). 'Yeşil Bina ve Sürdürülebilirlik Açısından Yeni Yapılan Bir Hastanenin Leed Sertifikasyon Sistemi Kapsamında İnşaat Sürecinin İncelenmesi, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- OTO, Nurhan (2011). 'Çevresel Sürdürülebilirlik ve Havaalanları Esenboğa Havalimanı Örneği', Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- ÖZBEK, Ayşe (2016). 'Doğal Kaynaklar Ekonomisi ve Sürdürülebilirlik Bağlamında Çevre ve Ekolojik (Yeşil) Ekonomi Tarihi: 1960-1980', Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- YAZICIOĞLU, Duygu (2007). 'Hüyük-İmrenler-Burunsuz-Köşk (Beyşehir-Konya) Çevresinin Hidrolojisi İncelemesi' Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

EKLER

Ek 1: Şeyh İdris ve kardeşi Şeyh Bahri'ye ait türbe.

Ek 2: Sonsuz Şükran Köyü.

Ek 3: Sonsuz Şükran Çeşmesi.

Ek 4: Hüyük bölgesinde yer alan çilek tarlası.

Ek 5: Hüyük bölgesinin genel görünümü.

Ek 6: Beşşehir Gölü.

Ek 7: Eflatun Pınarı.

Ek 8: Lavanta Tarlası.

HÜYÜK'ÜN KUŞLARI

Osman Nurullah BERK* - Mustafa ARSLAN**

ÖZ

Akdeniz Bölgesi'nin göller yöresi sınırları içerisinde yer alan, Beyşehir Gölü'ne sınırı bulunan ve ortalama yüksekliği 1.250 metre olan Hüyük 549 km² yüzölçümüne sahiptir. Kuzey ve Doğusunda Sultan Dağlarına uzanarak 2000 metreye yaklaşan yükseklik,

Beyşehir Gölü'ne bakan yüzünde 1100 metreye kadar düşmektedir. İklimsel olarak Akdeniz ile İç Anadolu iklimi arasında bir özellik gösteren ilçede flora ve fauna çeşitliliği fazladır. Ayrıca bölgesinin kuşların göç rotası üzerinde olması ve Anadolu'nun en büyük tatlısu gölüne sınırı olması nedeniyle birçok kuş türüne dönemsel olarak ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Literatürde bölgesel anlamda çeşitli araştırmalar yapılmış olsa da Hüyük başlığı adı altında kuşlara dair kapsamlı bir araştırma yapılmadığı görülmektedir. Bu çalışmada her yıl Türkiye'de ve dünyada eş anlı olarak Ocak-Şubat aylarında gerçekleştirilen Kış Ortası Su Kuşu Sayımları (KOSKS) verileri derlenerek bölgenin kuş envanteri çıkarılmaya çalışılmıştır. Yazarların katılım gösterdiği kuş sayımlarında 2015 ve 2022 yılları arasındaki veriler değerlendirilerek Hüyük bölgesi su kuşları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca 2022 yılı Ağustos-Eylül ayları arasında Hüyük mahallelerinde yerel halktan su kuşlarının dışında kalan kuş türlerine yönelik bilgiler alınarak saha gözlemleri yapılmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde Beyşehir Gölü'nün Hüyük sınırlarında kalan ve yakın olan sayım noktalarında 36 adet su kuşu türü tespit edilmiştir. Budak bölgesi en fazla kuş türünün kaydedildiği bölge olurken, 2022 yılı sayısal olarak en çok kuş kaydının gerçekleştiği, 2017 yılı ise en az kuş kaydının olduğu yıl olarak geçmektedir. Yıllara oranla en fazla kayıt edilen tür ise Sakarmek

(*Fulica atra*) olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Su Kuşları, KOSKS, Hüyük, Beyşehir Gölü

BIRDS OF THE HÜYÜK

ABSTRACT

Hüyük, which is located within the lakes region of the Mediterranean region, has a border with Beyşehir Lake and has an average height of 1,250 meters, has a surface area of 549 km². Extend-

* Ar. Gör. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat İşletme Fakültesi Öğretim Elemanı.
osman.berk@selcuk.edu.tr

** Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi Öğretim Üyesi.
muarslan@selcuk.edu.tr

ing to the Sultan Mountains in the north and east, the altitude reaches 2000 meters and decreases to 1100 meters on the face facing Beyşehir Lake. Climatically, the district, which has a characteristic between the Mediterranean and Central Anatolian climates, has a high diversity of flora and fauna. In addition, it is known that the region hosts many bird species periodically, as it is on the migration route of birds and is bordered by the largest freshwater lake in Anatolia. Although there are various regional studies in the literature, it is seen that there is no comprehensive research on birds under the name of Hüyük. In this study, an attempt was made to create a bird inventory of the region by compiling the Mid-Winter Waterfowl Counts (KOSKS) data, which are carried out simultaneously in January-February every year in our country and in the world. In the bird censuses in which the authors participated, the data between 2015 and 2022 were evaluated and information was given about the waterfowl of the Hüyük region. In addition, between August and September 2022, information about bird species other than waterfowl were obtained from the local people in Hüyük neighbourhoods and field observations were made. As a result of the researches, 36 waterfowl species were identified in the counting points located within the borders of Hüyük and close to Beyşehir Lake. While the Budak region is the region where the most bird species are recorded, 2022 is the year with the highest number of bird records numerically, and 2017 as the year with the least bird records. Eurasian Coot (*Fulica atra*) was the most recorded species over the years.

Keywords

Waterfowl, Midwinter Waterfowl Survey, Hüyük, Lake Beyşehir

GİRİŞ

Beyşehir Gölü çok büyük bir alana can vermektedir. Çağlar boyunca çevresindeki coğrafyalarda hayatı da şekillendirmiştir. Gölün yaşam verdiği çevresi sadece kıyılardan başlayan tarım alanlarını değil, Konya Ovası'nı da içermektedir. Bu alanlarda kurulan tüm medeniyetler veya yerleşmeler Beyşehir Gölü'nün şekillendirdiği su medeniyetleridir.

Beyşehir Gölü her ne kadar doğu kıyısında aynı adla kurulmuş ilçenin adıyla anılsa da suları Isparta ve Konya olmak üzere iki il arasında toplanmıştır. Konya'nın Beyşehir ve Hüyük ilçeleri ile Isparta'nın Şarkikaraağaç ve Yenişarbademli ilçeleri de gölün kendilerine düşen kısımlarını sınırları içine katmışlardır. Coğrafi ve idari durum böyleyken göl ve çevresi çoğu kişinin zihninde sadece Beyşehir ilçesi ile ilişkilendirilir. Bu algı ve isim, gölün sahip olduğu tüm değerlerin bir şekilde Beyşehir'e mal edilmesi sonucunu da beraberinde getirir.

Hüyük ilçesi Beyşehir Gölü'ne kuş uçuşu 10 km uzaklıkta yer almaktadır. Bu uzaklığa rağmen ilçenin Tolca ve Budak mahalleleri doğrudan göl kıyısında yer alırken Kireli ve Çukurkent, gibi bazı mahalleleri de arazileri yardımıyla göle uzanmaktadır. Her ne kadar göle uzak olsalar da, hatta göle en uzak mahallelerinden birisi olan Pınarbaşı gibi mahalleler sahip olduğu muazzam su kaynakları ile göle sürekli katkıda bulunmaktadır. İmrenler Vadisi pınarları da böyle bir katkı kapsamında anılmadan geçilmeyecek önemli su kaynaklarındandır. Bu iki büyük kaynağın yanında diğer tüm mahallelerde de önemli su kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar da çevresindeki doğal yaşamı desteklemekte ve çeşitlendirmektedir.

Beyşehir Gölü'nden Sultan Dağları'na uzanan ve bir koridora benzetilebilecek Hüyük toprakları çok farklı kuş türlerini bünyesinde barındırır. Türkiye'de sayımlarına 1967 yılında başlanan ve 2004 yılından itibaren düzenli olarak her yıl yapılan Kış Ortası Su Kuşu Sayımları (KOSKS) çerçevesinde sayılan sokuşları verileri Hüyük'ün bu zenginliği ile ilgili en kapsamlı çalışmadır. Uluslararası Su Kuşu Sayımlarının (USS) bir parçası olan KOSKS su kuşu popülasyonlarını belirlemek amacıyla alan bazında yapılan ve Wetlands International (Uluslararası Sulak Alan Kurumu) tarafından organize edilen, Türkiye'de Tarım ve Orman Bakanlığı himayesinde Milli Parklar Şeflikleri aracılığıyla planlanan küresel bir sayım organizasyonudur. Sayımlar her yılın Ocak – Şubat aylarında, su kuşlarının mevsimsel göç hareketlerinin en az olduğu ve sulak alanlarda kümelendikleri zaman gerçekleştirilmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022). KOSKS sayesinde sulak alanların ve su kuşlarının uzun dönemdeki gelişimleri ve değişimleri her yıl güncellenerek kayıt altına alınmaktadır. KOSKS, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilgili birimleri ve gönüllüler ile birlikte yürütülen ve resmi kimliği olan bir çalışmadır ve ülkemizin tümünde aynı zaman diliminde yapılmaktadır. Beyşehir Gölüne sınırı olan, Isparta'nın Şarkikaraağaç ilçesine komşu olan Hüyük ve bölgesi KOSKS'ta 4/5 farklı konum ile sayımlara dâhil ol-

maktadır. Sayımlar Tarım ve Orman Bakanlığı 6. ve 8. Bölge Müdürlükleri tarafından organize edilmektedir.

Hüyük'ün kuşlarına ulaşmanın bir diğer yolu da Facebook'ta grubu olan Beyşehir'in Kuşlarını (<https://www.facebook.com/groups/479299979238313>) ziyaret etmektir. Burada da adı Beyşehir olsa da idari taksimatta Hüyük'ün de dâhil olduğu göl havzasında belgelenen kuşların fotoğrafları ve bunlarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Cornell Lab of Ornithology tarafından yönetilen "<https://ebird.org/home>" sitesi doğrudan Hüyük veya Beyşehir adı altında olmasa da Konya adı altında bölgede yapılan gözlemleri ve bu gözlemlerde görülen kuşları ve varsa fotoğraflarını toplayan, işleyen ve paylaşan küresel bir sitedir.

I. HÜYÜK BÖLGESİ VE KUŞLARI ÜZERİNE

Hüyük'e denk gelen göl kıyıları genellikle düz ve kumluk, girintisiz ve çıkıntısızdır. Burada derin su ve kayalık bulmak imkânsızdır. Bu sebeple hemen kıyıda bahrileri ve batağanları göremezsiniz. Kıyı şeridinin düz ve alçak olması su seviyesi değişimlerinden fazlaca etkilenmesine neden olmaktadır. Su seviyesinin 50 cm düşmesi ile bu kıyılar onlarca metre gölden uzaklaşabilir. Ancak sığ sular ve kumsal taban burada kendi ekosistemini de şekillendirmiştir. Budak ve Tolca arasında bulunan ve Beyşehir'in Karaburun Plajı'na benzeyen geniş kumlukları olan kıyısı bu çevredeki martıların dinlenme yeridir. Burada gruplar halinde Karabaş ve Van Gölü martılarını her zaman görebilirsiniz. Dinlenen martıların da önünde sığ suları seven kıyı kuşlarını görmek çok büyük bir olasılıktır. Bu kıyılarda bazen su çekilmelerine bağlı çamurluk alanlar oluşur ve bu alanlar insanlarla kuşlar arasında güvenli bir mesafe meydana getirirler. Böyle zamanlarda buradaki kuşları kuş gözlem ekipmanları ile saatlerce izleyebilirsiniz.

Bu kıyıların yapısından kaynaklanan bir olumsuz yönü vardır. Burası gölün kuzey kenarıdır ve her taraftan gelen rüzgâra açıktır. Lodos estiği zamanlarda yaklaşık 20 km boyunca hiçbir engelle karşılaşmayan rüzgâr kıyılarda kuş bırakmaz. Aynı şekilde soğuk esen kuzey rüzgârları da buraya doğrudan ulaşarak kıyıları kuş yönünden ıssızlaştırır. Ancak havanın böyle sert rüzgârlı olduğu durumlarda kaynağını Hüyük'ün Sultan Dağları kesiminden alan su kaynaklarından gelen derelerin veya kanalların göle döküldüğü kısımlarında buraya sığınan Yeşilbaş, Fiyu, Çamucun vb. ördek türleri rahatlıkla görülebilir.

Tolca balık restoranları ile ünlenmiş bir mahalle olarak bilinmektedir. Mahallenin sahil kesiminde yoğunlaşan işletmeler buraya yıl boyu yerli ve yabancı turistleri çekmektedir. Bu ziyaretçi bolluğu su kuşu avcılığına mani olduğundan zamanla burada tür çeşidi de artmıştır. Son zamanlarda gölde de pek görülmeyen suna Tolca açıklarında 2022 Ocak ayında görülmüştür. Yine buradaki sığ düzlükler ve suların arkasında bıraktığı çayırlar angıtların görüldüğü Yeşildağ - Kayabaşı ve Gölyaka kıyılarından sonra bir başka mevki olmuştur.

2012 yılında Beyşehir Gölü su seviyesi alışılmıştın dışında yükselerek taşkın seviyesine gelmiştir. Bu tarihten önce gölde zaman zaman görülen karabataklar bazı adalardaki söğüt ağaçlarının gövdeleri su altında kalınca buralarda yuvalanmaya başlamışlardır. Bu yuvalanmalardan en yoğunu da Budak ve Tolca açıklarında yer alan Kül Adası'nda olmuştur. İlk başlarda söğütlere yuvalanan karabataklar dışkıların da etkisiyle bunların kurumasına sebep olmuşlardır. Sonrasında çok artan popülasyonları için bu ağaçlar yetersiz kalınca adanın tüm yüzeyinde yuvalanmaya başlamışlardır. Karabatakların bu şekilde yere yuvalandıkları Kül Adası dışında Kız Kalesi Adası'nda görülmektedir. Karabatakların göle dönmesi sevindirici olsa da binlerle ifade edilen sayılarıyla yöre balıkçıları ile rekabete girdikleri söylenebilir. Karabatakların Kül Adası'ndaki yoğun yuvalanmaları burada yuva yapan diğer türlerin varlığını olumsuz etkilemiştir. Adada yuvalandıkları bilinen balıkçıl türleri ve martılar eskisi gibi burayı tercih etmez olmuşlardır. Hatta kıyıya dik inen yarlarına yuva yapan arı kuşları ve gök kuzgunlar buralara gelmez olmuştur.

Hüyük'ün göle inen dereleri ve bunların kenarlarında yetişen söğüt ağaçları ilginç yuvaları ile bilinen çulha kuşlarına da elverişli ortamlar sağlarlar. Yine aynı gruba ait bıyıklı baştankara da hem kıyıda sızlıklarda hem de bu derelerin içindeki hasır otlarında bolca görünürler.

Göl kıyısındaki sazlık alanlar su kuşu olmasa bile suyun sağladığı güvenli ortam için sonbahar ve kış aylarında akşamları buraya gelen sığırcıkları da ağırlamaktadır. Bu sığırcıklar büyük sürüler halinde gün batımına doğru buralardaki sazlıklara gelirler ve geceyi burada tüneyerek geçirdikten sonra yine çok uzaklara gitmeden çevredeki tarlalarda beslenirler.

Beyşehir-Isparta yolunun sol tarafında çok verimli araziler bulunmaktadır. Bunların göle yakın kısımları eğim azlığından dolayı bazen gölün su yükselmelerinden olumsuz etkilense de genellikle sahiplerine çok güzel ürünler sağlarlar. Bu topraklara gerekli yağışlar yağmasa da sahip oldukları nem miktarı arpa ve buğday gibi ürünlerin ihtiyacını karşılar. Bu özelliği sayesinde bahar aylarından sonbahar başlangıcına kadar bildircinler buralardan ayrılmazlar. Hatta son zamanlarda bazı bildircinlerin kış mevsimini de buradaki sazlık alanlarda geçirdiğine dair bilgiler de gelmektedir. Buraların ve daha kuzeydeki kıraç arazilerin bir diğer kulu olan çil keklıklar ise artık görülememektedir.

Kireli, Çukurkent ve Yenice Beyşehir-Isparta yolu üzerinde veya paralelinde yer almaktadırlar ve düz bir hat oluşturmaktadırlar. Bu yerleşimlerin kuzeyi ve doğusu ise küçük derelerin böldüğü hafif engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Buradaki araziler genelde kıraç olmalarına rağmen gölden sağlanan su ile de sulanabilirler. Buradaki tarlalarda tek tük ahlat, alıç veya erik ağaçları bulunmaktadır. Bunların yanında bolca çalı da görülebilir. Bu bitki örtüsü sinekkapanlar ve örümcek kuşları için ideal avlanma ve gözetleme yerleri sağlar. Buradaki tarım alanlarından çıkan taşlar genellikle tarlaların kenarlarına yığılırlar. Bu yığınlar da bu çevrelerin en gözde kuşların-

dan birisi olan kuyrukkakanlar için çok elverişli yuva yerleri olurlar. Bu çevredeki ağaçlar ve elektrik direkleri şahinler, özellikle de kızıl şahinler için gözetleme kuleleri olarak iş görmektedir. Saksaganların da yuvalanmada bu ağaçları seçtikleri sık sık görülmektedir.

Buradaki tarlalar hasat zamanından sonra kaya güvercinlerinin en rahat görülebildiği yerlerdir. Bu güvercinler beslenmeye çıkmadıkları zamanlarda mahallelerin su depolarında, camilerinde ve yüksek binaların çatılarında görülürler. Belki de camilerde çok tünediklerinden bu çevrelerde cami güvercini olarak da adlandırılırlar. Buradaki tarlalar güvercinlerle beraber çok miktarda ekin kargası için de beslenme alanı olmaktadır. Tarlalar sürülürken martılar, sığırcıklar ve leylekler de sık görülen kuşlar arasında yerini almaktadır.

Hüyük arazisinde bulunan Ebulvefa gibi su kaynakları çevrelerinde söğüt ağaçlarının yetişmesi için uygun ortamlar sağlamaktadır. Bu söğüt ağaçları nisan ayından itibaren bölgede görülen üveyiklerin ve sarıasmaların dinlenme yeri olurlar. Sarıasmalar hem bu ağaçlardaki, yöre halkı tarafından “basıra” olarak adlandırılan, küçük böceklerle beslenir hem de öğle sıcağında dinlenirler. Üveyikler de beslenecekleri tarlalara buralardan dağılırlar. Bu tarz su kaynakları kışın donmadığı için ördekler tarafından da boş bırakılmazlar.

Hüyük-Beyşehir yolu üzerinde, Uluyol kavşağını geçtikten sonra yolun solunda/doğusunda ilçenin çöplüğü bulunmaktadır. Yöredeki tuğla-kiremit fabrikaları için toprak alındığı belli olan bu alan büyük bir çukurluktur. Her ne kadar olumsuz bir manzara oluştursa da buraya dökülen çöpler bir kısım kuşu kendisine çekmektedir. Kargaları ve martı türlerini sürekli burada görsek de bazı zamanlarda buraya küçük akbabalalar da gelmektedir.

Hüyük arazisinde kuzeye doğru biraz daha ilerlenirse bu kez Sultan Dağları’na ve buradan kaynağını alan pınarlara yaklaşırlar. Bu pınarların sularının aktığı dereler çevrelerinden oldukça faklı bir ortam oluştururlar. Buralarda her türlü meyve ağacının yanında fındık ve ceviz ağaçları da bolca bulunur. Bu ağaçların arasında yöre insanının küçüklü büyüklü bahçeleri de vardır. Sahip olduğu su ve bitki örtüsü buralardaki canlı türlerini de farklılaştırmaktadır. Fındık ve cevizi çok seven sincaplar burada en fazla görülebilecek memelilerdir. Yoğun bitki örtüsü, nemli yapısı ve kuzeyinde yer alan ormanlık araziler sayesinde buralarda çulluk da çok rahat görülebilir. Alakargalar, karatavuklar ve ardıç kuşları da bu sık bitki örtüsü sayesinde buralarda rahatça yaşayabilirler. Bu vadilerin başlangıcındaki yoğun bitki örtüsü kaplı tepeler sülünler için de ideal yaşam ortamı oluşturmuştur. Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü ve Hüyük Belediyesi tarafından bırakılan sülünler buraya çok kolay alışmışlar ve üremeye başlamışlardır. Bunlar zaman zaman daha aşağıdaki tarlalarda çiftçiler tarafından görülmektedirler.

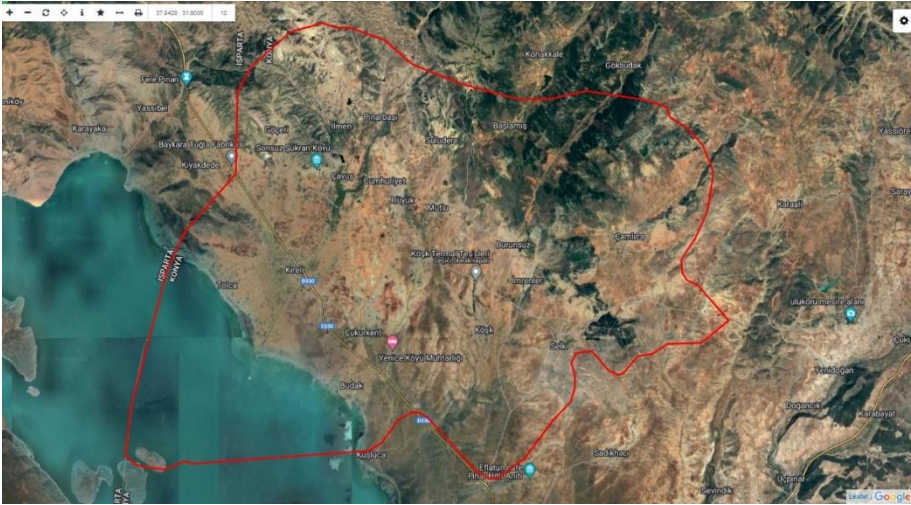
Daha da kuzeye gidildiğinde artık Sultan Dağları başlar ve burada kurulmuş olan Çamlıca ve Başlanmış yerleşimlerine ulaşım sadece vadilerden geçen yollarla sağlanır.

Bu dağlık kesimlerde kınalı keklikler ve tahtalı güvercinler bolca bulunur. Özellikle tahtalı güvercinler buralardaki ormanlık alanlarda yıl boyu görülebilirler. Bu güvercinler çok kar yağdığında ise daha alçak tarım alanlarına ve daha güneyde yer alan Yakamanastır'ın da bulunduğu Laleliadağ'a, Karadiken'in güneyindeki Asmakaklık Dağı'na ve Ağılönü'nün güney ve batısındaki Büyük ve Küçük Ballık tepelerine pırnal ve meşe palamutları için gelmektedirler.

II. MATERYEL VE METOD

Beyşehir Gölü'ne sınırı bulunan ve gölün yaklaşık olarak %20'sini sınırları içerisinde alan Hüyük, KOSKS'un gerçekleştirildiği 6 adet noktaya ev sahipliği yapmaktadır. Beyşehir Gölü KOSKS kapsamında ortalama 25-30 arası koordinat bulunmaktadır. Hava koşulları, yol durumu ve kuş sayısı gibi değişkenlere bağlı olarak değişim gösteren sayım noktalarından resmi sınırlar içerisinde Budak Köprü, Budak Mesire Yeri, Kırelî Kuş Gözlem Kulesi ve Tolca Kuş Gözlem Kulesi olmak üzere 4 tanesi Hüyük sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu araştırmada 2015 ve 2022 yılları arası gerçekleştirilen sayımlar dikkate alınmıştır. Yıllara göre gözlem noktaları değişiklik gösterdiği için Budak ve Kırelî bölgelerindeki koordinatlar birbirlerine yakın olması nedeniyle birleştirilerek veriler bütün olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Beyşehir sınırında yer alan Kuşluca, Şarkikaraağaç sınırında yer alan Kıyakede gözlem noktalarının Hüyük'e sınırı olmasından dolayı envanter çalışmasına dahil edilmiştir.

Resim 1: Hüyük İlçesi Sınırları

Kaynak: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2022

Resim 1'de Hüyük ilçe sınırları gösterilirken, Tablo 1'de de KOSKS'ta sayım yapılan noktaların koordinatları verilmiştir. Her yıl sabit noktalarda gerçekleştirilen KOSKS, kuş sayısına, görüş durumuna ve arazi yapısına bağlı olmak üzere 100-200 metre

17	Kızkuşu	<i>Vanellus vanellus</i>							8		8
18	Tanımsız Su Kuşu									2	2
19	Tanımsız Kum Kuşu					3					3
20	Tanımsız Ördek						38				38
21	Tanımsız Martı			10							10
			282	83	35	282	65	101	503	16579	

Tablo 3: Budak Bölgesi Kuşları

No	Adı	Bilimsel Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	t
1	Bahri	<i>Podiceps cristatus</i>						16	3		19
2	Karabatak	<i>Phalacrocorax carbo</i>	1			138	764	105		560	1568
3	Büyük akbalıkçıl	<i>Ardea alba</i>	3	1			47	3	5	6	65
4	Küçük Akbalıkçıl	<i>Egretta garzetta</i>						1			1
5	Gri Balıkçıl	<i>Ardea cinerea</i>	1			1	1	1			4
6	Flamingo	<i>Phoenicopterus roseus</i>								3	3
7	Angit	<i>Tadorna ferruginea</i>						4	16		20
8	Fiyu	<i>Mareca penelope</i>		1					93	10	104
9	Çamurcun	<i>Anas crecca</i>					4				4
10	Yeşilbaş	<i>Anas platyrhynchos</i>	7	81		91	286	13	103	279	860
11	Kilkuyruk	<i>Anas acuta</i>							63	182	245
12	Macar Ördeği	<i>Netta rufina</i>						1	366	28505	28872
13	Elmabaş Patka	<i>Aythya ferina</i>							50	6000	6050
14	Tepeli Patka	<i>Aythya fuligula</i>						310			310
15	Ak Kuyruklu Kartal	<i>Haliaeetus albicilla</i>								1	1
16	Saz Delicesi	<i>Circus aeruginosus</i>	1			1	14	2			18
17	Sakarmeke	<i>Fulica atra</i>	1	195		736	943	2146	11967	16432	32420
18	Van Gölü Martısı	<i>Larus armenicus</i>		1050		24	586	16	14	76	1766
19	Büyük Karabaş Martı	<i>Ichthyaeus ichthyaeus</i>		1			6				7
20	Gümüş Martı	<i>Larus michahellis</i>	210			200	423				833
21	Büyük Karabaş Martı	<i>Ichthyaeus ichthyaeus</i>					2				2
22	Karabaş martı	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>		10		1	38			2	51
23	Yalıçapkını	<i>Alcedo atthis</i>							1		1
24	Tanımsız Patka								40		40
25	Tanımsız Ördek			17			250			3	270
26	Tanımsız Kum Kuşu					13					13
			224	1356		1205	3364	2618	12721	52059	

438- GÖL MEDENİYETİ ÇALIŞMALARI: HÜYÜK

Tablo 4: Tolca Kuş Gözlem Kulesi Bölgesi Kuşları

No	Adı	Bilimsel Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	t
1	Küçük batağan	<i>Tachybaptus ruficollis</i>						2			2
2	Bahri	<i>Podiceps cristatus</i>						1			1
3	Karabatak	<i>Phalacrocorax carbo</i>						17			17
4	Büyük akbalıkçıl	<i>Ardea alba</i>		4							4
5	Küçük Akbalıkçıl	<i>Egretta garzetta</i>	1								1
6	Gri Balıkçıl	<i>Ardea cinerea</i>		2			2				4
7	Angit	<i>Tadorna ferruginea</i>				10	2				12
8	Suna	<i>Tadorna tadorna</i>								1	1
9	Fiyu	<i>Mareca penelope</i>	32								32
10	Çamurcun	<i>Anas crecca</i>	40						67	43	150
11	Yeşilbaş	<i>Anas platyrhynchos</i>		28	18		10	30	21	418	525
12	Kilkuyruk	<i>Anas acuta</i>							15	5	20
13	Kaşıkgağa	<i>Spatula clypeata</i>							16		16
14	Elmabaş Patka	<i>Aythya ferina</i>	1								1
15	Saz Delicesi	<i>Circus aeruginosus</i>						1			1
16	Sakarmeke	<i>Fulica atra</i>	5	82				8018	10200	235	18540
17	Kara Karınlı Kumkuşu	<i>Calidris alpina</i>							5		5
18	Van Gölü Martısı	<i>Larus armenicus</i>	20	2		32	10		146	17	227
19	Karabaş martı	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	130	29		1				1	161
20	Büyük Karabaş Martı	<i>Ichthyaetus ichthyaetus</i>	5				63	7		2	77
21	Tanımsız Martı			20							20
22	Tanımsız Ördek		423								423
23	Tanımsız Su Kuşu		17								17
			674	167	18	43	87	8076	10470	722	

Tablo 5: Kıyakede Bölgesi Kuşları

No	Adı	Bilimsel Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	t
1	Küçük batağan	<i>Tachybaptus ruficollis</i>		5					145	18	168
2	Bahri	<i>Podiceps cristatus</i>							4		4
3	Karabatak	<i>Phalacrocorax carbo</i>					2		1		3
4	Küçük Karabatak	<i>Microcarbo pygmeus</i>		2							2
5	Büyük akbalıkçıl	<i>Ardea alba</i>	25	18		12		3		2	60
6	Küçük Akbalıkçıl	<i>Egretta garzetta</i>							1		1
7	Gri Balıkçıl	<i>Ardea cinerea</i>	7	3		1		2	1	3	17
8	Boz ördek	<i>Anas strepera</i>							15		15
9	Çamurcun	<i>Anas crecca</i>		1					5		6
10	Yeşilbaş	<i>Anas platyrhynchos</i>		5					6	142	153
11	Sakarmeke	<i>Fulica atra</i>	521	431	224	1	1		3097		4275
12	Saz Delicesi	<i>Circus aeruginosus</i>	4	4		3					11
13	Karabaş martı	<i>Chroicocephalus ridibundus</i>							2		2
14	Van Gölü Martısı	<i>Larus armenicus</i>	15	14			3		8	32	72
15	Büyük Karabaş Martı	<i>Ichthyophaga ichthyophaga</i>					11				11
16	Su Kılavuzu	<i>Rallus aquaticus</i>		1							1
17	Su Tavuğu	<i>Gallinula chloropus</i>	5	2					12		19
18	Su Çulluğu	<i>Gallinago gallinago</i>		1							1
19	Yalıçapkını	<i>Alcedo atthis</i>							1		1
20	Tanımsız Ördek		22						103		125
21	Tanımsız Su Kuşu		180						8		188
Toplam			779	487	224	17	17	5	3409	197	

SONUÇ

KOSKS kapsamında Hüyük bölgesi ve Beyşehir Gölü sınırları içerisinde belirlenen örnekleme alanında toplamda tanımsız kuşlar hariç 2015 - 2022 yılları arasında 36 farklı su kuşu türü tespit edilmiştir. Kuş türlerinin bölgesel dağılımına bakıldığında 23 tür Budak, 20 tür Tolca, 19 tür Kıyakede ve 17 tür Kuşluca şeklindedir.

Türlerin sayısal dağılımı ve çeşitliliği incelendiğinde yıllara göre değişim gösterdiği ve düzensiz olduğu görülmektedir. Hava koşullarına bağlı olarak gölün buz tutması, sayım günü yoğun sisten dolayı görüşün düşmesi, arazi yapısının sayım için elverişli olmaması vb. faktörler bu durumda etki göstermektedir. Ayrıca sayım esnasında tespit edilen kaçak avcılık faaliyetleri kuşların hareket etmesine neden olduğu için sayımı güçleştirmektedir. Her ne kadar kuşların kümelenmesi ve mobilitelerinin en az olduğu dönemde sayım gerçekleştirilmiş olsa da araştırmanın belirli bir hata payı bulunmaktadır. Amaç en uygun ve etkili yöntemler aracılığı ile doğru kuş sayısına ulaşarak bölgesel bazda su kuşlarına yönelik bir envanter kaydı tutmaktır. Bu araştırmada sunulan veriler Beyşehir Gölü ve çevresinde yapılan KOSKS'un belirli bir yüzdesini yansıttığı için rakamlarda düzensizliğin olması beklenmektedir. Yıllara

oranla değişim gösteren kuş sayıları, bölgesel olarak değişiklik gösterebilmekte ve kuşların gölde kümelendiği noktalar her yıl değişkenlere göre değişim gösterebilmektedir. Örneğin Budak bölgesinde 2022 yılında 52059 kayıt altına alınırken 2017 yılında kuş kaydı bulunmamaktadır.

Yıllara oranla kuş sayısına bakıldığında Hüyük bölgesinde en fazla kuş kaydının olduğu yıl, 69557 kuşla 2022 yılı olmuştur. Tablolardaki veriler incelendiğinde 2022 yılında sıra dışı olarak Macar Ördeği ve Elmabaş Patka sayılarında bir artış olduğu ve bunun toplam rakamı etkilediği görülmektedir. En az kuş kaydının olduğu yıl ise 277 kuş ile 2017 yılı olmuştur. Bu durum 2017 yılında gölün buz tutması ile ilişkilendirilebilir. Gölün buz tuttuğu durumlarda kuşlar genellikle daha güneydeki sulak alanları tercih etmektedir. Gölün buz tutması KOSKS sayımlarını etkileyen en önemli faktörlerden bir tanesidir.

Bölgesel olarak tür dağılımı incelendiğinde sakarmeke, balıkçılar, yeşilbaş, saz delicesi, karabatak ve martı türlerinin tüm bölgede düzenli olarak kayıt altına alındığı görülmektedir. Bu türlerin dışında Budak bölgesindeki ak kuyruklu kartal, flamingo ve suna (2022), Kuşluca bölgesindeki ak pelikan, karaboyunlu batağan (2015), kızkuşu (2021), Tolca'daki suna (2022) ve kara karını kum kuşu (2021), Kıyakdede'deki boz ördek (2021) türleri rastlantısal olarak kayıt altına alınmıştır. Bu durum göldeki suyun seviyesine bağlı olarak kuşların uygun habitatı bulamaması ile ilişkilendirilebilir.

Küresel ölçekte eş anlı olarak gerçekleştirilen KOSKS'lar bir ülkenin veya bölgenin kuş çeşitliliğinin tespiti ve envanter kaydının oluşturulması, alana yönelik olarak gözlem ve tespitlerin yapılması adına her yıl düzenlenen önemli bir etkinliktir. Beyşehir Gölü sayımının bir ayağını oluşturan Hüyük bölgesi sadece kuşlar için değil alanda varlığı bilinen saz kedisi, vaşak, çakal, tilki ve kurt gibi memeli türler içinde önemli bir alandır. Yaz ve kış dönemlerinde farklı kuş türlerine ev sahipliği yapan ve üreme alanı olan Beyşehir Gölü ve Hüyük bölgesinin önemi daha da çok artmaktadır. Bu nedenle Beyşehir Gölü ve Hüyük bölgesine yönelik bir takım önermelere bulunulabilir.

Kuşların ve diğer memeli türlerin üreme ve yaşam alanlarının (sazlık bölgeler, göl toprakları, bataklıklar, gölü besleyen dereler) tahrip edilmemesi ve korunması, kuş gözlem kulesi sayısının artırılması, yöre halkının kuşlar ve memeli türler hakkında bilgilendirilmesi, kaçak avcılık faaliyetlerinin engellenmesi, kuş gözlem turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması vb. önlemler alınabilir.

KAYNAKÇA

[https://bolge4.tarimorman.gov.tr/Haber/629/2022-Yili-Kis-Ortasi-Su-Kusu-Sayimlari-Tamamlan-](https://bolge4.tarimorman.gov.tr/Haber/629/2022-Yili-Kis-Ortasi-Su-Kusu-Sayimlari-Tamamlan-di#:~:text=%C3%9Ckemizde%20yap%C4%B1lan%20K%C4%B1%C5%9F%20Ortas%C4%B1%20Su,edilen%20k%C3%BCresel%20bir%20say%C4%B1m%20organizasyonudur. Erişim Tarihi: 09.10.2022)

di#:~:text=%C3%9Ckemizde%20yap%C4%B1lan%20K%C4%B1%C5%9F%20Ortas%

C4%B1%20Su,edilen%20k%C3%BCresel%20bir%20say%C4%B1m%20organizasyon

udur. Erişim Tarihi: 09.10.2022

Beyşehir'in Kuşları Facebook Grubu
(2022)<https://www.facebook.com/groups/47929997923> 8313 Erişim Tarihi:
07.11.2022.

Kaynak Kişiler

Abdülbaki Çınar: Tolca, 1946 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
Abdullah Erbaş: Budak, 1939 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
Abdullah Yeşeri: Köşk, 1953 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
Adil Taşçı: Köşk, 1949 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
Ahmet Sever: Mutlu, 1931 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
Ahmet Tekin: Mutlu, 1979 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
Ali Cevzici: Selki, 1975 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
Ali Nazik: İmrenler, 1942 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.
Bahtiyar Akol: Budak, 1958 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
Doğan Poyraz: İlmen, 1964 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
Durmuş Ali Demir: Çamlıca, 1982 doğumlu. Görüşme Tarihi 24 Eylül 2022.
Fedai Yılmaz: Pınarbaşı, 1966 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
Hasan Süner: Selki, 1946 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
Hüseyin Hitay: Mutlu, 1980 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
Hüseyin Navruz: Tolca, 1965 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
İbrahim Sarıaslan: İlmen, 1955 doğumlu. Görüşme Tarihi 6 Eylül 2022.
İsmail Akın: Çavuş, 1956 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
İsmail Ünal: Budak, 1962 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
İsmet Ölmez: İmrenler, 1952 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.
Kemal Baş: Değirmenaltı, 1959 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
Lütfi Nazik: İmrenler, 1953 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.
Mehmet Çiçek: Tolca, 1956 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
Mehmet Kanat: Mutlu, 1973 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
Melahat Uyanık: Çukurkent, 1950 doğumlu. Görüşme Tarihi: 13 Kasım 2022.
Muammer Yayla: Tolca, 1955 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
Muhammet Gökmen: Yenice, 1957 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
Muhittin Zedefci: Mutlu, 1985 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos Salı 2022.
Mustafa Erdoğan: Suludere, 1969 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
Mustafa Sözer: Pınarbaşı, 1967 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
Mustafa Türkmen: Pınarbaşı, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
Mustafa Ülkar: Köşk, 1950 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
Mümin Aykaş: Tolca, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
Mümin Kese: Tolca, 1951 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
Nebi Cankıymaz: Görünmez, 1945 doğumlu. Görüşme Tarihi: 28 Ekim 2022.
Osman Özer: Çavuş, 1956 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.

- Osman Takkalı: Kireli, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Ekim 2022.
Osman Tekin: Tolca, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
Ramazan Mazak: Selki, 1985 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
Ramazan Yıldırım: Başlamış, 1969 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
Rasim Esen: Budak, 1959 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
Recep Topaklı: İlmen, 1946. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
Sadık Yağcı: Kireli, 1944 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Ekim 2022.
Servet Tekin: Köşk, 1962 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
Süleyman Sefer: Çavuş, 1961 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
Vahit Yılmaz: Budak, 1960 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
Yurdaer Uyanık: Çukurkent, 1949 doğumlu. Görüşme Tarihi: 13 Kasım 2022.
Yusuf Küçükpınar: İmrenler, 1940 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.

HÜYÜK ÇEVRESİ SU KUYULARI

Mustafa ARSLAN* - Necmi UYANIK**

ÖZ

Hüyük, Konya'nın batısında, Beyşehir Gölü'nün yaklaşık 10 km kuzeyinde bir ilçedir. Beyşehir Gölü kıyısına arazileri ulaşırsa da gölün sularından yararlanabildiği pek söylenemez. Tarım yöre insanının temel geçim kaynağı olduğu için su hem çalışanlar hem de ürünler için vazgeçilmezdir. Günümüzde ulaşım imkânlarının artmasıyla ve yetiştirilen ürünlerin çeşitlenmesiyle suya ihtiyaç duyanlar farklılaşmıştır. Eskiden kuru tarım yapılırken insanlar ve hayvanları için su gerekliken şimdi her türlü yiyeceğini ve içeceğini yanında taşıyan insanlar suya çilek ve şeker pancarı gibi ürünleri için ihtiyaç duyarlar. Yaklaşık bir kuşak önce yöre insanı ulaşımını genelde yaya veya yük hayvanlarıyla yaparken tarlalarında daha fazla zaman geçirerek daha az iş yapabiliyordu. Bu sebeple hem yollarda hem de çalıştıkları mevkilerde suya, hatta serin sulara hem kendileri hem hayvanları hem de sürüleri için daha fazla ihtiyaç duyuyorlardı. Yaşadıkları coğrafyayı çok iyi bilen yöre insanı bu ihtiyaçlarını kuyular açarak gidermeyi öğrenmiştir. Bu kuyular bizi diğer milletlerden ayıran bazı özelliklerden iki tanesini de gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu özelliklerden olumlu olanı, bizim neredeyse her yere, kuyuya, kayaya, dereye vs isim vermemizken olumsuz olanı bunları kayıt altına almamızdır. Bu bölümde çalışılan kuyular büyük bir emekle açılmışlar, çevresine uzun yıllar hizmet vermişlerdir. Ancak son dönemlerde bunlara ihtiyaç azaldıkça, eski kuşaklar çalışma hayatından çekildikçe kuyularımız da unutulmaya yüz tutmuştur. Hatta, yol genişletme çalışmaları ve bir kısım arazide uygulanan ve ileride tüm arazilerde uygulanması beklenen toplulaştırma çalışmaları ile su kuyularımız tarla içinde kalma ve doldurulma ihtimali ile karşı karşıya kalmaktadır. Bunların kayıt altına alınması biz yeni kuşaklar için bir görevdir. Bu motivasyonla Hüyük'te bolca bulunan su kuyuları, ait oldukları mahalleler dolaşarak kayıt altına alınmış ve sonsuza kadar yaşamaları sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Su Kuyusu, Hüyük, Yol, Su

WELLS IN THE VICINITY OF HUYUK

ABSTRACT

Hüyük is a district in the West of Konya province and 10 km North of Lake Beyşehir. Some of its fields touch the shores of the lake but the locals cannot make use of it. Since agriculture is the mainstay of the region, water is the essential substance both for villagers and crops. By the development of transportation facilities and emergence of new agricultural products, those which need water have differed in time. During the dry farming days farmers and their pack animals or herds

* Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Ali Akkanat Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü Öğretim Üyesi. muarslan@selcuk.edu.tr

** Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. necmiuyanik@hotmail.com

needed water but recently farmers who are able to carry their meal or water with their vehicles need water for their crops such as strawberry and sugar beet. People of previous generations used to travel on foot or by their pack animals and work at their fields for long periods. Because of these travelling and working conditions people needed water, especially cool water on their ways or fields for themselves or their animals. Locals with excellent environment knowledge solved this problem by digging water wells in the area. These wells reflect some of our positive and negative sides as a nation. Our positive side on this subject is that we are very good at naming almost everything such as places, rocks, wells etc. But on the other hand we do not register, record or compile them. The wells mentioned in this section were built with great efforts and have served for a long time. However, as the need for these decreased in the last two or three decades and old timers are retired from farming activities, our wells have also been forgotten. Furthermore, new and wider road building projects and land consolidation activities threaten our wells. Our mission is to record them for the next generations. For this purpose, settlements of Hüyük were visited and names of water wells are studied.

Keywords

Well, Hüyük, Road, Water

GİRİŞ

Beyşehir Gölü çevresi çok çeşitli coğrafi bölgelerden oluşmaktadır. Bazı yerlerinde hava şartlarına maruz kalan ahşap eşyalar hemen çürürken bazı yerleşimlerde ardiç kütüğünden yapılmış evlerin, samanlıkların çok uzun sürelerden beri kullanımda olduğu görülebilir. Bazı yerleşimlerde dağ yollarının mevsimlik bakımı yapılmazsa o yollar çam ağaçlarıyla kaplanabilirken diğer taraflarda aynı çamları yetiştirmek büyük bir problem olabilir. Gölün suları 100-150 km uzaktaki ürünlere hiç zahmetsiz hayat verebilirken, 10 km uzaklıktaki çilek tarlalarına ulaşamayabilir. Göl çevresinde bu şekilde daha pek çok zıtlık sayılabilir. Eğer göl kıyısından gelip güneyden kuzeye veya Fele tarafından gelip batıdan doğuya hareket ediyorsanız Beyşehir Gölü dışında Hüyük çevreleri size su varlığı ile ilgili bir izlenim vermez. Bir izlenime kapılırsanız da genelde bu, Hüyük ve çevresinin oldukça kurak bir yer olduğu şeklindedir. Ancak, daha dikkatli bir seyahat, ana yollardan iç yollara sapmalar insanı bambaşka deneyimlere götürür. Böyle bir yolculuktan sonra da Hüyük ve çevresine hayat veren vadilerin, su kaynaklarının, her türlü meyve yetişen bahçelerin, buna bağlı olarak da çok çeşitli canlıların farkına varırsınız.

Hüyük'ün neredeyse tüm mahalleleri Sultan Dağları'ndan çıkan bereketli su kaynakları ile irtibatlı bir kuruluş sergilemektedirler. Göle yakın yerleşimlere bazen bu sular gelmese de bu açık gölün onlara sağladığı diğer nimetlerle karşılanır.

Beyşehir Gölü için yukarıda bahsedilen zıtlıklar aynı şekilde Hüyük ve çevresi için de geçerlidir. Örneğin; Pınarbaşı veya İmrenler vadilerinde hayat kesintisiz akan pınarlar sayesinde ne kadar kolayken, buradan çıkar çıkmaz kurak araziler sizi bekler. Buralardaki tarlalara gidip gelmek, oralarda çalışmak çok fazla gayret gerektirir. Sabahtan akşama kadar tarlada çalışan bir kişinin en fazla suya ihtiyacı olacağı muhakkaktır. İşte bu sebeple Hüyük çevresi de yöre insanları tarafından kuyularla donatılmıştır.

Bu kuyuları alanda yaptığımız gözlemlere dayanarak ikiye ayırabiliriz. Bunlardan ilki şahısların bahçelerinde, tarlalarında açılan ve sadece ailelerinin ihtiyacını giderdikleri kuyulardır. Diğeri de ister imece usulüyle, ister bireysel olarak ister de belli ekip-ler vasıtasıyla olsun tüm halkın kullanımına sunulan hayır kuyularıdır.

Tarlalarda veya bunlara giden yollarda açılan kuyulara ek olarak, Hüyük'ün önemli yol güzergâhlarında olduğunu da unutmamak gerekir. Bu yollardan gelip geçenlerin de ihtiyaç duyacağı su yöre insanı tarafından açılmış kuyular vasıtasıyla sağlanmıştır.

Bu konuyu çalışmamızdaki ana hareket noktası da bu kuyulara gereken önemin artık verilmediği, zamanla kapandıkları ve unutulmaya yüz tutmalarındır. Günümüzde insanların arazilerine dakikalarla ölçülebilecek sürelerde gitmeleri, işlerini makineleri yardımıyla daha hızlı halledebilmeleri ve artık tüm bu işleri hayvanları olmadan yapabilmeleri halkın ortak kullanımında olan kuyuların hizmet sürelerini doldurmaları anlamına gelmektedir. Arazi toplulaştırmaları da kuyuların varlığını tehdit eden en büyük etmendir. Bu toplulaştırmalar kuyularla birlikte eski yolları da

tahrip etmektedir. Bir anlamda derleme sayılacak bu çalışmadaki bilgiler, zaman, mekan ve insan hayatındaki değişimler ve insan ihtiyaçları arasındaki ilgi üzerine düşünme fırsatı sunmuş olacaktır.

Bu çalışma kapsamında ilk olarak mahalle muhtarlarına ulaşılmış ve yapılan çalışma hakkında kendilerine bilgi verilmiştir. Bazı mahallelerde muhtarlarımızla birlikte, bazılarında ise onların işaret ettiği kişilerle görüşülüp bilgi alınmıştır. İki mahallemizin kuyuları burada çalışılmamıştır. Her iki mahallemizin muhtarı ile iletişime geçilmiş ancak bazen onların işlerinin yoğunluğundan bazen de bizim akademik yoğunluğumuzdan arzu edilen çalışmalar yapılamamıştır. Bu çalışmada eksik kalan bir diğer konu Hüyük merkezinin kuyularına burada yer veremeyişidir. Çünkü çalışmanın ortalarında burada yer alan kuyuların ayrı bir çalışma konusu kadar çok olabileceğini fark edilmesidir.

Kuyuları çalışılan mahalleler çalışma esnasında ziyaret edilen sıraya göre burada yer almışlardır. Kuyu isimlerinde de herhangi bir sıralama yapmadık. Kuyu adları bize verilen sıra ile bu bölümde yer almıştır. Kuyu adlarının bu şekilde verilmesinin sebebi kaynaklarımızın aktardıkları sırayı bozmak istemeyişimizdir. Bu sayede kuyuların yeri okuyucunun zihninde daha kolay canlanacaktır. Kaynak kişilerden yapılan anlatımlar bazen yörenin ağzı ile verilmiştir.

I. MUTLU VE GÖRÜNMEZ'İN KUYULARI

Mutlu'daki son zaman kuyuları, 1900lü yılların başlarında yaşayan Demirci Alisi (Ali Gürleyik), Deli Halil (Halil Kılınc), Kocalisinin Ali (Ali Sivri) ve Hacıamatların İbrahim (İbrahim Zedefci) tarafından elle kazılmışlardır. Bu ustalar ekip olarak çalışırlar, işlerini iskele kurarak aynı anda yaparlarmış. Kuyuların yan duvarlarını taşla örmeden önce en alta, zemini daha düz hale getirmek için, ardıç ağacından büyük parçalar konulmuş. Bu kısımda Mutlu'nun kuyuları, birbirine yakın konumları sebebiyle, Görünmez ile birlikte verilmiştir.

Çıldır Kuyusu: Taşlıca mevkinde, suyu hiç kesilmeyen bir kuyudur. 5 m derinliği olan kuyu içme suyunun meşhurluğu ile bilinmesine rağmen şimdi bu ayrıcalıktan mahallenin hayvanları yararlanmaktadır.

Gölcük Kuyusu: Mahallenin en derin kuyusu olarak bilinen Gölcük Kuyusu Mutlu'ya 5 km mesafede Görünmez'in altındadır. Kuyuyu köy vakfı arazisi üzerinde Demirci Alisi kazmıştır.

Mansut Kuyusu: Mutlu'nun eski kuyularından birisidir. Adının anlamı bilinmemektedir. Ahmet Sever ve Hüseyin Sağlam, Abdullah Şahin'in ustalığında kuyunun yenilenmesi için birlikte çalışmışlardır. Yenileme çalışmasında kuyunun tüm örme taşları çıkarılmış ve tekrar yerlerine yerleştirilmişlerdir.

Akyar Kuyusu: Görünmez'in güneyindeki Akyar'dadır. Bu kuyu Demirci Alisi tarafından yapılmıştır. Tahminen 5 m derinliği vardır.

Mahsus/Mahsut Kuyusu: Mutlu'nun meşhur bir kuyusudur. Suyu soğuk olduğu için insanların başında sıra bekledikleri zamanlar hala hatırlanmaktadır. Çıldır Ahmet'in dedesi kuyuyu Hatice Hanıma eştirmiştir. Kuyunun derinliği 3-5 m daha fazla olsaydı acı su çıkardı diye de bir bilgi vardır.

Gölcük Kuyusu: Mutlu'nun bir diğer kuyusudur. Bakımları 5 dönüm tarlayı ekip biçme karşılığında Ali Gürlevik tarafından senelik olarak yapılmıştır.

Eşşek Deresi Kuyusu: Burunsuz sınırında Demirci Alisi tarafından kazılan, sonrasında karşılıksız bakımı yapılan bir kuyudur. Şu anda atıl olan kuyunun boyunluğu en son Ahmet Sever tarafından yapılmıştır.

Cingalı Kuyu: Ana yolun altında kalmış bir kuyudur.

Selim Çeşmesi: Çıldır Kuyusu'na 300 m mesafede, tarihi bilinmeyen eski bir kuyudur. Ahmet Durmuş Saygın tarafından suyu bir boruyla alınarak Selim Çeşmesi kurulmuştur.

Harman Sesi Kuyusu: Demirci Alisi'nin harman yeri olarak yaptığı mevkide zamanla suya ihtiyaç olunca buraya Ahmet Gürleyik ve ekibi tarafından bu kuyu yapılmıştır.

Aşağı Harman Kuyusu: Aşağı Harman'ın su ihtiyacını karşılamak için yapılmış bir kuyudur. Suyu soğuk bir kuyudur. Hem insanların hem de harmanda çalışan öküzlerin su ihtiyacı buradan karşılanırdı.

Pınar (Balıklı Pınar): Birbirine yakın 2 su kaynağından ve sonradan eşilen bir küçük havuzdan oluşmaktadır. Su kaynakları daire şeklinde çevrilmiştir. 3 basamak oluşturulmuştur. Burada yöre halkının koruduğu balıklar yaşamaktadır. 2022 yazı kurak geçince Muhittin Zedefci buraya kendi imkanları ile sezon boyunca 5er ton su takviyesi yaparak balıkların susuzluktan ölmesine mani olmuştur. Mutlu halkının balıklara karşı sevgisine Hüyük Belediyesi de kayıtsız kalmamış, onlar da arazözle buraya su takviyesi yapmışlardır.

Mutlulu çocuklar 12-13lü yaşlarında yüzmeyi burada öğrenirlermiş. Pınarın suyu 80 m ilerideki baraja gitmektedir. Baraj yapılmadan önce su bahçelere beton kanallarla götürülmüş. Buradaki balıkların mahalledeki türbede defnolunan Şih Dede-Fatıma Ana tarafından getirildiğine inanılmaktadır.

Mutlucak Kuyusu: Mutlucak mevkisindeki yan yana iki kuyudan birisidir. Bu kuyu alışılmışın dışında bir kuyudur. Bu kuyu biraz yüksekte olduğu için ve arazi de eğimli olduğundan, kuyuya doğru 30 m yatay bir tünel kazılmış ve buradan kuyunun suyuna ulaşılmıştır. Tünel bir insanın yürüyebileceği kadar yüksek, taş örgülü ve üzeri say taşlarla kapatılmış. Şimdi su sızdırmakla birlikte girişi kapalıdır.

Mutlucak Kuyusu: Mutlucak'taki diğer kuyudur. Ahmet Sever burada ilk önce bir kuyu açmıştır, 23 m derinliğe gelince taş ve su çıkmış ancak taşı kıramamışlar. İlmenli Kel Ömer bunun üzerine elle sondaj yaparak taşı geçmeye çalışmasına rağmen taş ona da geçit vermemiştir. Sonrasında Ahmet Sever ve ekibi buraya iskele

kurup motorla suyu tahliye etmek isteseler de egzoz dumanından çalışamamışlar, bu olumsuzluklara bir de kuyunun duvarlarının çökmesi eklenince işi tamamen bırakmışlar.

Han Kuyusu: Görünmez'de, şimdiki yeni köprüye doğudan yaklaşırken sağda bir kuyudur. Bu yol ve köprü normalde mahalle içinde olsa da şimdi yerleşim yerinin doğusundan geçen Ulu Yol çok eskilerden buradan ve köprü üzerinden geçmekteymiş. Buradaki hanın varlığını hatırlayan olmamıştır.

II. SULUDERE'NİN KUYULARI

Suludere çok geniş olmayan bir araziye sahiptir. Bu arazide su ihtiyacını karşılayacak pınarlar da olduğu için kuyulara fazla bir ihtiyaç olmamıştır. Olan kuyular da şahısların kendi mülklerindedir. Bu sebeple Suludere'nin diğer su kaynaklarından seçme bir derlemeye burada yer vermenin uygun olacağını düşünmekteyiz.

Bağlar Kuyusu: Mahallenin 1,5 km güneyinde, Hüyük ile Suludere arasında bir kuyudur. Bu kuyuyu aynı zamanda Hüyük pazarına giden Başlamış ve Konakkale halkı da kullanmıştır. 80li yıllarda vasıtaların sayısı artınca önemin yitiren kuyu son olarak yol genişletme çalışmaları sırasında asfalt altında kalarak yok olmuştur.

Kör Pınar: Mahallenin 1 km kuzeyinde, dağlık alanda bir pınardır. Sonradan çeşmeye dönüştürülmüştür.

Akmakça Çeşmesi: Mahallenin 1 km kuzeybatısında, Kör Pınar'ın 500 metre batısında bir çeşmedir.

Yan Oluk: Mahallenin 5 km kuzeyindeki yaylada bir su kaynağıdır. 80li yıllarda her aile 1er m katkı sağlayarak metre metre kazılıp borularla mahalleye indirilmiştir. Suludere'nin merkezinde Sarı Çeşme olarak anılan çeşmeden Yan Oluk'un suyu akmaktadır.

Sarı Çeşme: Mahallenin üç çeşmesinden birisidir. Sarı Pınar denilen ve mahallenin 3 km kuzeydoğusunda bulunan kaynaktan adını almaktadır. 3 kurnalıdır; alt ikisi Sarı Pınar suyu akıtırken üstteki de Yan Oluk'tan gelen suyu akıtmaktadır. Yan Oluk'tan gelen suyun böbrek taşına faydalı olduğu düşünülmektedir.

Orta Çeşme: Kaynağı mahallenin 500 m doğusunda olup çeşmesi merkezde olan bir sudur. Üç tane oluğu, hayvan sayısı azalıp ihtiyaç olmamasına rağmen korunmaya çalışılan uzun bir yalağı olan bu çeşme de imece usulüyle indirilmiştir.

Aşağı Çeşme: Mahalleye girişte cami yanındaki tek kurnalı, çift oluklu bir çeşmedir. 2021'de ilk kez suyunun kesildiği görülmüştür.

Aşağı Pınar: Mahallenin 200 metre batısında, geçmişte saniyede 5-6 litre olup günümüzde 2 litreye kadar düşen bir su kaynağıdır. Günümüzde akmaktadır ve suyu büyükşehir tarafından yapılan tarımsal sulama sistemine katılmaktadır. 2021 yılında kuraklıktan dolayı tamamen kurumuş 11. ayda tekrar akmaya başlamıştır. İçme suyu olarak da şebekeye verilmektedir.

Yukarı Pınar: Mahallenin 100 m kuzeydoğusunda 10 yıldır akmayan ama suyu Aşağı Pınar kalitesinde ve kapasitesinde bir kaynakmış. İçme ve sulama suyu olarak kullanılmış olan pınar günümüzde çevresine açılan sondajlar yüzünden akmamaktadır.

Kartal Pınarları: Mahallenin 1 km batısında, eskiden çoklu bir pınar sistemiiken 60'lı yıllarda muhtar Mustafa Erdoğan'ın dedesi Memiş Çavuş tarafından toplanarak çeşme haline getirilmiştir. Memiş Çavuş'un lakabı olan Meçelek çeşmenin adı olmuştur. Günümüzde Memiş Çavuş'un torunu muhtar Mustafa Erdoğan tarafından tadilatı yapılarak akması sağlanmıştır.

III. PINARBAŞI'NIN KUYULARI

Mahallenin adını aldığı pınar köy camisinin hemen dibinden çıkmaktadır. Mahalleli hem içme suyu ihtiyacını hem de sulama suyu ihtiyacını buradan karşılamaktadır. Pınar caminin kenarında havuz benzeri dörtgen, derin bir çukurdan sonra dışarı çıkmaktadır. Yosun olmayan, dibi gözüken, insanı etkileyen farklı bir güzelliği vardır. Bu pınarın kenarında çok yaşlı bir karadut ağacı bulunmaktadır. Ağaç o kadar yaşlanmıştır ki, artık içi boşalan devasa gövdesini ve dallarını taşıyamadığından büyük ağaç direklerle desteklenmiştir. Bu desteklerin bir kısmı pınarın havuzundan çıkmaktadır. Bu pınarın suyunu içenin buradan gidemeyeceğine inanılır.

Pınarbaşı'nın bir diğer özelliği de yer altı su seviyesinin çok yüksek olmasıdır. Bu sebeple mahallede da ev temeli, fosseptik kuyusu gibi açmalar çok zor yapılmaktadır çünkü çok derine inmeden bile bu çukurlardan sürekli su çıkmaktadır.

Kuyu Önü Mahallesindeki Kuyu: Adından da anlaşıldığı gibi Kuyu Önü Mahallesi'ndedir. 12 m derinliği vardır ve kim tarafından eşitildiği bilinmemektedir. 15 yıl önce ağzı kapatılmış, seranları sökülmüş, sonrasında asfalt ve en nihayetinde de parke taşı döşemesi altında kalmıştır.

Küçük Harman Kuyusu: Mahallenin güneyinde çukrıklı bir kuyudur. Günümüzde kapatılmıştır.

Tahirlerin Kuyu: Kuyunun olduğu tarlayı bağışlayan hayırseverin adı ile anılmaktadır. Kuyu ile ilgilenenin tarlayı kullanmasını vakfetmiştir. Mezarlığın batı bitişiğinde 1 dekar tarla içinde serenli bir kuyu olarak yapılmış ama sonradan kapatılmıştır.

IV. İMRENLER'İN KUYULARI

İmrenler'deki kuyularda ve pınarlarda genellikle su içmede "şapşak" adında çamdan yapılan, saplı, uzunlamasına bir su kabı kullanılmıştır.

İğdeli Kuyu: İmrenler'in güney çıkışında, adını bulunduğu yerdeki iğde ağaçlarından alan bir kuyudur. Yaklaşık 17-18 m derinliğindeki kuyu ilk yapıldığında seranlı bir kuyuyken sonradan çukruğa çevrilmiştir. Beyşehir Gölü'ne kadar olan bir alandaki arazilerin su ihtiyacını karşılarken 20-30 yıldır kullanılmamaktadır.

Şevkilerin Kuyusu: Başpınar Vadisi'nin içinde, köyün bitişiğinden Yaka'ya çıkışta yer alan kuyudur. Harmana çıkarken su ihtiyacı bu kuyudan karşılanıyordu. İlk başta serenli, sonradan çirkırlı olan bu kuyu da günümüzde kullanılmamaktadır. Yanında bulunan değirmene gelenler de bu kuyudan faydalanmışlardır. Şevkiler ailesi kazdırdığı için bu adla anılmaktadır.

Abudoğlu Kuyusu: İmrenler Göleti'nin güney altındadır. Yaptırını tam bilinmese de bu ailenin adı ile anılmaktadır. Bilezikli bir kuyu olan Abudoğlu Kuyusu sonradan çıkırığa dönmüştür.

Burunsuz Kuyusu: Burunsuz yolu üzerinde yapılan kuyu şimdi mahalle içinde kalmasına rağmen tamamen kapanmıştır.

Ulu Yol Kuyusu: Ulu Yol üzerindeki kavşakta yer alan bir kuyudur. Eskiden yolun ortasında duran kuyu şimdi buradaki kavşağın göbeği altında, toprak altında kalarak yok olmuştur. Konumu, suyunun kalitesi ve soğukluğuyla 20 yıl önce toprak altında kalıncaya kadar bu çevrenin en önemli kuyusu olarak bilinirdi. İlk başta serenli yapılan kuyu sonradan çirkırlıya çevrilmiştir. Yol üzerinde olduğu için yük hayvanlarının kullanımı için önünde toprak altında kalıncaya kadar 2 m'lik bir oluğu da varmış.

Fadimenin Kuyusu: Köy bağlarının kuyusudur. Günümüzde kullanılmayan serensiz bir kuyudur.

Çalık Kuyusu: İpek yolu üzerinde, mahalleye 2 km mesafede batıya dönünce 500 m ileride hala faal bir kuyudur. Zaman zaman kullanılan bu kuyu Çalıkoğulları sülalesi ilgilendiği için bu adla anılmaktadır. 18-20 m derinliği ile bu çevredeki en derin kuyu denilebilir.

Gayacık Kuyusu: Konya yolunun 3. km'sinde, Gayacık'ta bulunan derin bir kuyudur. Günümüzde kullanılmamaktadır. Göbek Mehmet (Mehmet Başlar) ve kardeşi Camızın İsmail (İsmail Çelik) tarafından 60 yıl önce kazılmıştır.

Sinneedi Kuyusu: Mahallenin 2 km güneydoğusunda, bu bölgenin en çukur yerinde bir kuyudur. Başçavuşların Abdurrahman (Küçükpınar) tarafından 60'lı yılların sonunda kazılmıştır.

Çaval Kuyusu: İmrenler'in 3 km güneydoğusunda, Selki sınırında çok eski bir kuyudur. Bilgisine başvurduğumuz Ali Nazik (82) ne zaman yapıldığını bilmediğini söylemiştir.

Seyidalı (Seyit Ali) Kuyusu: İmrenlerin 3 km güneyinde Selki ile İmrenler sınırındadır. Selkililer de kullanmaktadır. Sereni olan bir kuyuymuş. Günümüzde de kullanılmaktadır.

Gavaklı Kuyu: İmrenler-Beyşehir yolu üzerinde, 3 km mesafede başında yaşlı bir kavağın olduğu bir kuyudur. Ulu Yol Kuyusu'ndan sonra 2. önemli kuyudur. Kavak günümüzde de aynı şekilde durmaktadır. Araziden gelenlerin muhakkak dinlendik-

leri insanı dinlendiren bir ortamı olurmuş. 15 m derinliği olan kuyunun suyu hiç kesilmemektedir.

İbiş Kuyusu: Şimdi kullanılmayan bu kuyu, Gavaklı Kuyu'dan hemen sonra gelmektedir.

Zeynel Kuyusu: Köşk sınırında, İmrenlerin 3,5 km güneybatısında yer alan bir kuyudur. Suyu hem soğuk hem kalitelidir. Günümüzde de kullanılmaktadır. Kızılyer'in ihtiyacını karşılamaktadır.

Takavit Kuyusu: İmrenler'in 4,5 km güneybatısında, Takavit sülalesi ilgilendiği için böyle adlandırılan bir kuyudur. Zeynel Kuyusu gibi bu da Kızılyer'in ihtiyacını karşılamaktadır.

Akkoca Kuyusu: Mehmet Songül tarafından kazdırılmış bir kuyudur. Bağ Altı'nın ihtiyacını karşılamaktadır.

Demirdaş Kuyusu: Eski Kireli yolu üzerinde, Uşak Pınarı'nın 1 km güneyinde, Demirdaş mevkinde bir kuyudur. Günümüzde de kullanılan bu kuyuya Başçavuşlar Kuyusu da denilmektedir.

Uşak Pınarı: Zamanında İmrenler'e buradan su basmak suretiyle içme suyu olarak da kullanılan, Beyşehir yolu üzerinde bir pınardır. Hemen bu pınarın altında Feranez adında bir de köy bulunmaktaymış. Uşak Pınarı'ndan asıl faydalananlar Feranezliermiş. Bu pınar Köşk kaplıcalı ve Seydişehir kaplıcaları ile aynı fay hattı üzerindedir.

Elma Gırığı Kuyusu: İmrenler'in 6 km güneyinde, günümüzde de kullanılan bir kuyudur. Bu kuyuya tarlada çalışanlar yemeklerini sepetlere koyarak buraya sarkıtlarmış. Elma Gırığı'nın ihtiyacını karşılayan kuyu Mevlüt Harmancı (Hacıoğlu), Hüseyin Borucu (Borucular), Osman Küçükpınar (Başçavuşlar) tarafından 72 yıl önce kazılmıştır.

Çatlağın Kuyusu: Elma Gırığı Kuyusu'nun 1 km güneybatısında eski bir kuyudur. Çatlağın mevkinin ihtiyaçları için kazılmıştır.

Ali Ağa Kuyusu: Kuru Barajı mevkinin kuyusudur. Ali Ağalar sülalesi ilgilendiği için bu şekilde adlandırılmaktadır. Beyşehir- Isparta yolunun 100 m kuzeyindedir.

Hacı Kuyusu: Ali Ağa Kuyusu'nun yaklaşık 500 m güneydoğusunda, Akköprü üzerinde bir kuyudur. Isparta yolu üzerindedir.

Ketenlik Kuyusu: Ketenlik mevkinindedir. İmrenlerin yaklaşık 7 km güneyinde, Munnafa Değirmeni'nin yaklaşık 500 m güneyindedir. Doğanlar Kuyusu olarak da bilinir ama günümüzde kullanılmamaktadır. Durmuş Efendi tarafından kazılmış ve ilgilenilmiştir.

Alabaşlar (Alabaşoğulları) Kuyusu: Isparta yolunun güneybatısında yer almaktadır ancak kullanılmamaktadır.

Kokar Kuyusu: Isparta yolunun 500 m güneyinde yer almaktadır. Bataklık alanda olduğu için metan gazı kokusu suya karışmakta bu sebeple böyle anılmaktadır.

Kara Mehmet Kuyusu: Kara Mehmetler ilgilendiği için böyle adlandırılmaktadır. Isparta yolunun yaklaşık 1 km güneybatısında gölden 1 m seviye farkı olan bir koldur. Aynı zamanda Hordu'nun (Kuşluca) 2 km kuzeydoğusundadır.

Külçe Kuyusu: Efekli Hüyük mevkisinin kuyusudur. Isparta yolunun güneyindedir.

Fettah Kuyusu: Mezar Altı mevkisinin kuyusudur. Isparta yolunun 100 m güneyindedir.

Bucak Yeri Kuyusu: Uşak Pınarı'nın 1 km doğusunda, Bucak Yeri'nde bir kuyudur.

Hoca Harmanı Kuyusu: Hoca Harmanı mevkisinde bir kuyudur. Mahallenin doğu güneydoğusunda yaklaşık 1 km mesafededir. Gölet yapıldıktan sonra onun altında kalmıştır ancak bileziği gölet yapımı sırasında yerinden çıkarılıp ayrı bir yere konmuştur.

Kör Osman Kuyusu: Baş Kaya'nın doğusunda, dağda bir kuyudur. Beyişlerin ve Hacıoğullarının ağılı olarak da bilinen mevkidedir. Avcılar tarafından kullanılmaktadır.

Endamlar Kuyusu: Süngülü mevkisinde bir kuyudur. Çamlıcalıların hala davar suladıkları bir kuyudur. Günümüzde de Çamlıca ile ortak kullanılmaktadır. Endamlar sülalesinin ilgilendiği bir kuyudur.

Haytaoğulları Kuyusu: Endamlar Kuyusu'nun 100 m kuzeyindedir. Toprak altında kalmıştır.

Orbuk (Obruk) Kuyusu: Yaylaya çıkışta, Burunsuz-Balganda (İmrenler) yolunun birleştiği yerin altında/kuzeyinde bir kuyudur. Buradaki düdenlerden dolayı mevkî obruk olarak adlandırılmaktadır.

Dar Yatak Kuyusu: Dar Yatak mevkisinde, İmrenler-Burunsuz-Gökbudak (Ballas) yolu üzerinde bir kuyudur. Kullanılmamaktadır. Kuyu mevsimine göre su ile dolup hayvanlar tarafından içilmektedir. Sondajların su seviyesini düşürmesi ile bu kuyunun da su seviyesi düşmektedir.

Kör Hasan Kuyusu: Kör Hasan Ağılı'nın batısında İmrenler Çayırı'nın başladığı yerdedir. Kör Hasanlar sülalesinin ağılı olduğu ve bu sülale ilgilendiği için bu şekilde anılmaktadır.

Borucu Kuyusu: İmrenler Yaylası-Başlamış arasında bulunmaktadır. Borucu sülalesinin ağılları ve yaylalarının arasında hala çalışan bir kuyudur.

Şakir Kuyusu: Şakir Yaylası'nın ve Şakir sülalesinin ağıllarının önünde, çayırın üzerinde bir kuyu olup günümüzde kullanılmaktadır.

V. DEĞİRMENALTI'NIN KUYULARI

Goca Dursunlar Kuyusu: Goca Dursunlar ailesinin evinin önünde olduğundan ve bu aile ilgilendiğinden böyle anılmaktadır. Şu anda bu aileden köyde kimse kalmadığı için atıl vaziyettedir. Çıkrık yeri duran kuyu 17 m derinliğindedir.

Ecir Amedin Kuyusu: Bu kuyu mahalleye 500 m mesafede, Ulu Yollar mevkisinde ve Değirmenaltı Göletini'in altındadır. Ecirler ailesi ilgilendiği için böyle anılmaktadır.

VI. ÇAVUŞ'UN KUYULARI

Gale Gacı Kuyusu: Çavuş'un kuzeyinde, Adalet Mahallesi'nde 8 m derinliğinde bir kuyudur. Bulunduğu yere Gale Gacı dediği için böyle adlandırılmıştır. Eski İlmen yolu üzerinde olduğu için bu yolda yolculuk yapanların kullandığı bir kuyudur.

İmamların Kuyusu: Eski Gaba Köyü yolu üzerinde, İmamlar sülalesinin ilgilendiği onların oturduğu yerde tulumbaya çevrilmiş bir kuyudur.

Ceranlar Kuyusu: Eski Gaba Köyü yolu üzerinde İmamlar Kuyusu'nun 200 m ilerisinde. Ceranlar sülalesi ilgilendiği bir kuyudur.

Kuyu Mahallesi Kuyusu: Kuyu Mahallesi'nin kuyusudur. Tulumbaya çevrilmiştir.

Kerimoğlu Kuyusu: Kuyu Mahallesi'ndeki bu kuyu Çavuş'un en derin kuyusudur. Derinliği yaklaşık 10 m'dir.

Tekke Sırtı Kuyusu: Değirmen Altı Caddesi'nde bulunan eski tekmeden dolayı bu isimle anılmaktadır. Şu anda üstü taş döşenerek kapatılmış ama içi doldurulmamıştır.

Aşağı Harman Kuyusu: Eski köy harmanının olduğu yerdedir. Harman yerinde günümüzde evler vardır, tulumbaya çevrilen kuyunun güneyinde tarihi Alişan Çeşmesi vardır.

Saitler/Yağcılar Kuyusu: Aşağı Harman Kuyusu'nun 100 m kuzeydoğusunda, yol kenarında. Hüyük yolu üzerinde bir kuyudur. Yollar genişleyince bu kuyu da asfalt altında kalmıştır.

Mahmut Kuyusu: Yukarı Yama mevkisinde, mahallenin 3 km güneyinde bir kuyudur. Günümüzde de kullanılan bu kuyu ile Mahmutlar sülalesi ilgilenmiştir.

Hotak Kuyusu: Mahallenin güneyinde, Yamalar yolu üzerinde hala kullanılan tulumbalı bir kuyudur.

Hacı Ali Kuyusu: Hotak Kuyusu'nu geçtikten sonra aynı yol üzerindedir. Tulumbalı olan bu kuyu ile Hacı Aliler sülalesi ilgilenmiştir.

Govaça Kuyusu: Çavuş'un 3 km güneyinde, Kınıközü'nde tulumbalı bir kuyudur.

Kınık Kuyusu: Çavuşluların Öz yolu dedikleri Kireli yolu üzerinde, mahalleye 3 km mesafede bir kuyudur. Adını şimdi terk edilmiş olan Kınık köyünden almıştır.

Ali Usta Kuyusu: Eskilerden Ali Usta'nın (Ali Özdemir) tarlasının içindedir. Harımlar mevkisindeki kuyu sonradan tulumbaya çevrilmiştir.

Harım Kuyusu: Kırelî/Öz yolu üzerinde, mahalleye 2,5 km mesafede, şu anda üstü örtülmüş ve gömülmüş bir kuyudur.

Kerimoğlu Kuyusu: Kırelî/Öz yolu üzerinde, Harım Kuyusu'na 100 m mesafede, tulumbaya çevrilmiş bir kuyudur.

Fadime Kuyusu: Bakkal Osman'ın aile büyüklerinden birisinin adı ile anılmaktadır. İpek Yolu kenarında 1,5-2 km mesafededir. 10 m derinliği olan kuyu ilk başta seranlı yapılmış sonrasında dolaplıya çevrilmiştir. Daha sonraları da yan duvarları göçtüğünden içi dolmuştur.

Osman Ülkar Kuyusu: Kırelî/Öz yolu üzerinde 1,5 km mesafede Osman Ülkar arazisi içinde ama tüm halkın kullanımına açık bir kuyudur.

Ulu Yol Pınarı Kuyusu: Mustafa Taner tarafından 50 yıl önce açılmıştır. Kuyuyu 2 kişi elleriyle bir boruyu döndürerek açmıştır.

Ağırtaş Yolu Kovança Kuyusu: Çavuş'a 1,5 km mesafede, Ağırtaş yolu üzerinde, sonradan tulumbaya çevrilmiş bir kuyudur.

Yürek Kuyusu: Ağırtaş yolu üzerinde, Yürekler sülalesinin ilgilendiği bir kuyudur. Bu kuyu da sonradan tulumbaya çevrilmiştir.

Kır Bağları Kuyusu: İpek Yolu kenarında Kırbağları mevkisinin kuyusudur. Seranlıdan tulumbaya çevrilmiştir.

Kocabaş Kuyusu: İpek Yolu kenarında, Alıç Kırı'nda, asfalt altında kalmış bir kuyudur.

Küşten Kuyusu: Küşten sülalesinin arazisinde bir kuyudur. Sonsuz Şükran Köyü'nün yeni yapılan kerpiç evlerinin doğusunda, sonradan tulumbaya çevrilen bir kuyudur.

Kerimler Kuyusu: Çavuş'un 3 km güneyinde tulumbalı bir kuyudur.

Fart Kuyusu: Çavuş'a 3 km mesafede, eski Tolca yolu üzerinde, Fartlar mevkisinde bir kuyudur.

VII. İLMEN'İN KUYULARI

İlmen'de var olan su kuyularının yanında, açılma gayretlerine rağmen su bulunamayan bir kuyu vardır. Bu kuyu Mustafa Uyar tarafından zamanında İlmen'e Hüyük'ten gelen yolun Çavuş yolu ile çatal oluşturduğu yerde eştirilmiş ama su bulunamadığı için kapatılmıştır. Buradaki kuyuda su bulunmayınca bu kez Farkışa yolunda bir tane daha açılmış ve burada su bulunmuştur.

Köy Kuyusu: Mahalleye girişte, Göçeri'den, mezarlıktan ve eski belediye binasına bayırdan inen yolun birleşme yerinde bir kuyudur. Suyu soğuk olduğu için eskiden çok rağbet gören ancak 15-20 yıl önce üstü kapatılmış bir kuyudur. Örtünün altında 4-5 m derinliğindeki kuyu hala durmaktadır.

Sade Kuyusu: İlmen'e 2 km mesafede Kuru yolu üzerinde bir kuyudur. Bu kuyu da zamanında serinli olmasına rağmen şimdi sereni yoktur. Suyu hala olan bu kuyu adını İlmenli Sade Hanım'dan almıştır.

Abdullah Kuyusu: İlmen'e yaklaşık 2,5 km mesafede, Farkışa yolunda bir kuyudur. Suyu günümüzde hayvan sulamak için kullanılmaktadır.

Musaların Alinin Kuyusu: İlmen içinde yer alan bu kuyu Yukarı Mahalle'de bulunmaktadır.

Köy Kuyusu: Ense Mahallesi'nin kuyusudur ve günümüzde kullanılmadığı için üzeri tehlike yaratmasın diye kapatılmıştır.

Gölemez Kuyusu: İlmen Göleti yapıldıktan sonra su altında kalmış bir kuyudur.

İbişlerin Kuyu: İlmen'in kuzeyinde yer alan Kuru'nun içinde bir kuyudur. İbişler Sülalesi yaptırıp ilgilendiği için böyle anılmaktadır. Artık çalışmamaktadır.

Mehmet Ağanın Kuyusu: Sağırlardan Mehmet Ağa tarafından yaptırılan bu kuyu İbişlerin Kuyu'nun 50 m kuzeyindedir. Bu kuyu da günümüzde faal halde değildir. Bu kuyu ve İbişlerin Kuyu çobanların, oduna gidenlerin ve bu mevkide yaylacılık faaliyetlerinde bulunanların kullandığı kuyulardır.

Köy Kuyusu/Gaba Yolu Kuyusu: Pınarbaşı yolu üzerinde olduğu için böyle adlandırılmıştır. İlmen'in hemen çıkışında yer alan bu kuyu keson kuyu etrafına beton dökülerek yapılmıştır ama üzeri açık olmasına rağmen suyu bulunmamaktadır.

VIII. ÇAMLICA'NIN KUYULARI

Garip Çeşme: Çamlıca'nın 1,5 km kuzeyinde Yukarı Yol üzerinde bir kuyudur. Eskiden kovalı olan bu kuyu günümüzde mahalleden bir hayırsever tarafından tulum baya çevrilmiştir ve günümüzde de kullanılmaktadır.

Pardılı Kuyu: Çamlıca'da ardıc ağaçlarına pardı denildiği için bu kuyu da çevresinde bolca bulunan bu ağaçlardan adını almıştır. Küçük Yol üzerindeki kuyu günümüzde de kullanılmaktadır ama buradan faydalananlar genelde mahallenin hayvanlarıdır.

Kızıl Kuyu: Garip Çeşme'nin 200 m gündoğusunda, Gökçekuyu yolu üzerinde bulunmaktadır. Sonradan tulum balı kuyuya çevrilmiştir ve hayvan sulamada kullanılmaktadır.

Harman Kuyu: Çamlıca'ya 1 km mesafede, Gökçekuyu yolu üzerindeki bir diğer kuyudur. Bu kuyu da şimdi tulum balı kuyudur. Çamlıca'nın eski harman yeri olan bu mevki şimdi tarla olarak hizmet vermektedir. Harmanların burada yapıldığı zamanlarda Çamlıcalıların kullandıkları bir kuyuymuş.

Çilatan Kuyuları: Çilatan mevkisinde yer alan 6 kuyunun ortak adıdır. Hayvancılık yapanlar tarafından kullanılan bu kuyular günümüzde de açıktır. Derinlikleri 4-5 m arasındadır.

Gurt Deresi Kuyusu: Çamlıca'nın 3 km kuzeyinde, Gurt Deresi mevkisinde tulum balı bir kuyudur ve hayvancılık yapanlar tarafından kullanılmaktadır.

Aptike Kuyusu: Bir biri arasında 150 m olan iki kuyuya birden denilmektedir. Gurt Deresi'nde bulunan bu kuyuların birisi tulumbalı diğeri de açıktır.

Dereköy Kuyusu: Çamlıca'nın 5 km kuzeyinde, Dereköy mevkinde tulumbalı bir kuyudur.

Diken İçi Kuyusu: Çamlıca'ya 5 km mesafede, Gökçekuyu yolu üzerinde bir kuyudur. Günümüzde hala açıktır ve hayvan sulamada kullanılmaktadır.

Hacı Guyusu: Hacı Osman (Sivri) tarafından eştirilen bir kuyudur. Mahalleye gelirken Isparta-Konya yolu kavşağını geçince sol tarafta yer almaktadır.

IX. BAŞLAMIŞ'IN KUYULARI

Musluk Kuyusu: Başlamış'a 500 m mesafede, Hüyük yolu üzerinde bir kuyudur. Şu anda kullanılmasına rağmen fazla suyu olamayan bir kuyudur.

Hacı Omar Kuyusu: Yaptıran kişinin adıyla anılan bu kuyu Musluk Kuyusu'nun 500 m ilerisindedir.

X. BUDAK'IN KUYULARI

Budak'ta, mahalle içinde açılan kuyular hayvanların sulanması ve evlerdeki kullanma suyu ihtiyacı için kullanılmışlardır. İçme suyu olarak genellikle göl suyu, bizzat göl kıyısından doldurularak, kullanılmıştır.

Hacı Ramazanların Kuyu: Budak girişinde su anda üzeri örtülmüş bir kuyudur. Hüyüküstü muhitindeki evlerin ve hayvanların su ihtiyacını karşıladıkları bir kuyuymuş. Zaman zaman çıkan yangınlarda da bu kuyunun suyu kullanılmıştır.

Cinellerin Kuyu: Cineller sülalesinin ilgilendiği bir kuyudur. Günümüzde de kullanılan kuyu Baykal Sokak'ta bulunmaktadır.

Ceritlerin/Üseleklerin Kuyu: İlgilenen ailenin adıyla anılan kuyu Baykal Sokak'tadır. İçine zamanında bir çocuk düştüğü için kuyu doldurulup kapatılmıştır.

Osmanın Oğlu Kuyusu: Budak İlkokulu'nun kuzeybatı köşesindedir. Osman'ın İbram (İbrahim) tarafından yaptırılan kuyunun üstü günümüzde beton bir kapakla kapatılmıştır.

İbişin Kuyu/Mustafa Çavuşların Kuyusu: İsmail Irmak'ın evinin arkasında bir kuyudur. Günümüzde sebze sulamak için kullanılan bir kuyudur.

Haceli (Hacı Ali) Kuyusu: Eski Çıkmaz Sokak'taki, şimdi kesilmiş olan Goca Gavağ'ın altında eski bir kuyudur. Günümüzde içi doldurulup kapatılmıştır.

Meleğin Hüseyinin Kuyu: Budak'ın 2 km doğusunda, Külçe mevkinin kuyusudur. Sereni durmakla birlikte tulumbaya çevrilmiştir ve günümüzde de kullanılmaktadır.

Çay Kuyusu: Budak'ın 3 km doğusunda çay mevkinin kuyusudur. Günümüzde de çalışan bir kuyudur. Burası aynı zamanda eskiden Budak'ın harman yeri olarak kullanıldığı için uzun süre harmancılarının içme suyunu da karşılamıştır.

Kadirin Kuyu: Budak'ın 2 km batısında, Yazı mevkisinde günümüzde de çalışan serenli bir kuyudur.

Vıddıkların Kuyu: Vıddık ailesinin Bağardı mevkisindeki kuyusudur. Budak'ın 700 m kuzeybatısında yer alan Vıddıkların Kuyu yöredeki en geniş kuyudur. Bilgisine başvurduğumuz Bahtiyar Akol bu kuyunun yapımı sırasında içinde yüzdüğünü söyleyerek genişliğine atıfta bulunmuştur.

Minta (Mi (ü)nteha) Guyusu: Budak'ın 3 km doğusunda Mere mevkisinin kuyusudur. Bilgisine başvurduğumuz Budak muhtarı İsmail Ünal'ın anneannesinin açtığı ve adıyla anıldığı bir kuyudur.

Külçe Kuyusu: Hordu (Kuşluca) tarafında Külçe mevkisinin ikinci kuyusudur ve hala çalışmaktadır.

Gadiroğ (Kadir Oğlu) Kuyusu: Nazım Siper'in evinin önündeki kuyudur. Hala çalışan kuyunun üzerine beton kapak koyulmuştur. Günümüzde hem tulumba hem de dalgıç pompa düzeneği ile daha verimli bir hale gelmiştir.

Beçi Kuyusu: Beçi anlam olarak keçinin küçüğü demektir. Budak'ın 700 m batısında, Kireli yolu üzerinde çikrikli bir kuyudur.

Kamil Efendi Kuyusu: Budak girişinde eski bir kuyudur. Mahalleye giriş yolunun güzergahı değiştiği için şu anda yol altında kalmış ve kapatılmıştır. Adını Budak'ta uzun yıllar imam hatiplik yapmış olan buranın yerlisi ve meşhur kişilerinden Kamil Efendi'den almıştır.

Kör Kuyu: Budak'ın Yenice çıkışında 800 m mesafede, kullanılmayan dolmuş eski bir kuyudur.

Eciroğlu Kuyusu: Mahalle meydanında, caminin doğu bitişiğinde bir kuyudur. Üzeri sonradan kapatılmıştır. Eski kahvenin meşrubatları, Ramazan ayında içme suyu dolu testiler buraya sarkıtılıp soğutulurmuş. Suyu çok soğuk olmasına rağmen içme suyu olarak kullanılmayan bir kuyuymuş.

XI. YENİCE'NİN KUYULARI

Cami Kuyusu: Mahalle camisinin yanında, serenliden tulumbaya çevrilmiş ve halen kullanılmakta olan bir kuyudur.

Orta Kuyu: Çukurkent yolu üzerinde, mahalle içinde bir kuyudur. Bu kuyu mahalleli tarafından imece usulüyle yapılmıştır.

Cami Kuyusu ve Orta Kuyu Yenice'nin en eski kuyularıdır. 1256 yılında yapılan cami ile yaşıt oldukları düşünülmektedir. Türbede defnolunan Mehmet Efendi tarafından yaptırıldıklarına inanılmaktadır.

Gara Su: Adından da anlaşılacağı gibi Mart ayında yer altı su seviyesi yükselince dolup ağzından taşan bir kuyudur. Mahallenin içinde, mezarlığın yanındadır. Mahallenin içme suyu kesilince Gara Su'dan takviye edilmektedir.

Bağlar Kuyusu: Mahallenin Budak çıkışındadır. Bağlar mevkisinin kuyusudur. Günümüzde suyu vardır ama kullanılmamaktadır.

Gır/Ümmani (Ümmühan) Kuyusu: Yenice'nin 1 km güneydoğusunda bir kuyudur. Kışın içindeki su ağzından taşarak akmaktadır.

Fadime Kuyusu: Yenice yolunun Isparta yoluna çıkış yaptığı yerin karşısında, göl tarafında eski bir kuyudur. Günümüzde asfalt altında kalmıştır.

Hacı Alinin Kuyu: Tekke Çayırı mevkisinin kuyusudur ve eştiren Hacı Ali Tekin'in adıyla anılmaktadır. Günümüzde yarısına kadar gömülmüş kullanılmayan bir kuyudur.

Osmanların Tarladaki Kuyu: Köy halkı tarafından 1970lerin başında yapılmış, Ayşe Navruz tarafından hayır edilen bir kuyudur.

XII. TOLCA'NIN KUYULARI

Abdurrahman Çiçek (1926), Abdurrahman Karabulut (1938) ve Eyüp Çetin Tolca'nın kuyu ustaları olarak öne çıkan şahsiyetleridir. Yöredeki son dönem kuyuları bunlar eşişmiş ve diğerlerinin de bakımını yapmışlardır.

Ali Onbaşının Kuyu: Tolca'ya 2 km mesafede, Kızıl Yer mevkisinin kuyusudur. Eskiden yol üzerinde olan bu kuyu arazi toplulaştırma çalışması sonucunda tarla içinde kalmıştır.

Sultanın Kuyu: Adını aldığı kişi bilinmemektedir. Tolca'ya 1,5 km mesafede, Kızıl yer mevkisindeki bir diğer kuyudur. Bu kuyu da şu anda tarla içinde kalmıştır.

Garabıçağın Kuyu: Karabıçaklar sülalesinin ilgilendiği bir kuyudur. Dağa, saza ve Yörük Mezarlığı'na giden yol üzerindedir. Şu anda kullanılmayan kuyunun bulunduğu yola Goca Yol denmektedir.

Kayran Kuyusu: Tolca'ya 1 km mesafede, Kayran yolu üzerinde, günümüzde tarlalar arasında kalmış kullanılmayan bir kuyudur.

Tatakların Kuyu: Kayran mevkisine 1 km mesafede Tataklar sülalesinin ilgilendiği bir kuyuymuş. Günümüzde tamamen toprak altında kalan kuyunun yeri 10-15 yıl öncesinde belliymiş.

Kırmızı Taşlı Kuyu: Kuyunun bilezik taşı kırmızı olduğu için böyle adlandırılmıştır. Isparta yoluna çıkan Çavuş yolu üzerinde, mahalle içinde kalmış ve şimdi toprak altında olan bir kuyudur.

Sultan Ebenin Kuyusu: Çavuş yolu üzerinde, mahalle içinde kalmış bir kuyudur. Eskiden Çavuş Yolu Kuyusu da denilen bu kuyu bir dönem tulumcaya çevrilip içme suyu da sağlamıştır ancak sonradan üzerinden geçen yolun altında kalmıştır.

Hacı Omarların Kuyu: Doğan soyadlı Hacı Omarlar ailesinin evinin önünde, şimdi kapanmış olan bir kuyudur. Evi buraya yakın olanlar içme sularını bidonlarla veya testilerle buradan alırlarmış.

Kasaba Yol Kuyusu: Kireli yolu üzerinde ama yerleşim yeri içinde kalmış, günümüzde tamamen kapanmış bir kuyudur.

Dıdızın Halilin Kuyu: Kireli yolu üzerinde ve Tolca çıkışında, Halil Yayla'nın yaptırdığı bir kuyudur. Günümüzde geriye sadece bileziği kalmıştır.

Hacı Müminin Kuyu: Kasaba (Kireli) yolu üzerinde, Tolca'ya 500 m mesafede günümüzde kullanılmayan bir kuyudur.

Bağ Yolu Kuyusu: Tolca'ya 500 m mesafede, Bağlar mevkisine giden yol üzerinde artık kullanılmayan bir kuyudur.

Dar Sokak Kuyusu: Dar Sokak diye Bağlar mevkisinde bir yola denmektedir. Bu yolda bulunan ama kullanılmayan kuyunun adıdır.

Gadın Kuyusu: Tolca'ya 1,5 km mesafede, Sarıyer mevkisinde bir kuyudur. Bu kuyu sık kullanılmadığı için çok yılan bulunan bir yer haline gelmiştir. İsmi, burayı yaptıran Tolcalı hayırsever bir kadının adını günah olur diye kuyuya vermek istememesi sebebiyle Kadın Kuyusu olmuştur.

İsmanın (İsmihan'ın) Kuyusu: Yörede son yaptırılan kuyu olduğu için Yeni Kuyu olarak da bilinmektedir. Söğütçük mevkisindeki bu kuyu günümüzde yol altında kalmıştır. Kuyuyu Özkanlardan İsmihan Hanım yaptırmıştır.

Hacı Hasanın Kuyu: Sarıyer mevkisinde bir kuyudur. Adı verilen kişinin kim veya kimlerden olduğu bilinmemektedir.

Seyit Alinin Kuyu: Sarıyer'deki bir başka kuyudur. Seyit Ali Bulut tarafından yaptırılan kuyu şu anda toprak altındadır.

Harman Yeri Kuyusu: Mahallenin harman yerindeki kuyusudur. Soğuması için Ramazan ayında bardak, yazları karpuz, gençler tarafından da gazoz daldırılan bir kuyudur.

Kel Omarın Kuyu: Mahallenin önünde, göl alanı içinde olduğu için zaman zaman su altında kalan bir kuyudur. Günümüzde kuyuya ait hiçbir iz kalmamıştır.

Cami Kuyusu: Mahalle camisinin yanındaki, günümüzde yok olmuş bir başka kuyudur.

XIII. KİRELİ'NİN KUYULARI

Pazar Kuyusu: Kireli'den Tolca'ya sapınca, trafik ışıklarının 5-6 m aşağısında eski bir kuyu yeridir. Yine aynı ışıkların Isparta istikametine giden tarafındaki köfte salonunun olduğu yerde bir hükümet binası bulunmaktaymış ve burada kurulan pazardan dolayı kuyu bu adla anılmıştır. Şu anda asfalt altında kalmıştır.

Mescit Kuyusu: Tolca yolu üzerindeki mescidin kuyusu olup günümüzde toprak altında kamıştır.

Zencirli Kuyu: Pazar mahallesinin şimdi kapalı olan bir kuyusudur. Kalın zinciri ile bilindiği için böyle adlandırılmıştır.

Bibercilerin Kuyusu: Bu kuyu da Tolca yolu üzerinde, trafik ışıklarından 300 m sonra yer almaktadır. Biberciler sülalesi ilgilendiği için onların adıyla anılmaktadır. Günümüzde bu kuyu da kapanmıştır.

Cami Kuyusu: Orta Mahalle Camisi'nin kapanmış kuyusuna denmektedir.

Minare Cami Kuyusu: Minare Camisi'nin kapanmış kuyusudur.

Aşağı Kuyusu: Orta Mahalle'nin bir başka kapanmış kuyusudur.

Göçmen Kuyusu: Isparta yolunun sağında Yeni Mahalle'nin kapanmış bir kuyusudur. Balkan göçmeni bir aile ilgilendiği için böyle anılmaktadır.

Helimin Kuyusu: Orta Mahalle'nin bir başka kuyusudur. Adını aldığı kişi bilinmemektedir.

Guyruk Harmanı Kuyusu: Kireli'nin harman yerinin kuyusudur. Bu kuyu da kapatılmıştır.

Apilerin Kuyusu: Orta Mahalle'nin bir başka kuyusudur. Apiler ailesi ilgilendiği için böyle adlandırılmıştır.

Sarılık Kuyusu: Tolca sınırında, yol üzerinde kapanmış eski bir kuyudur. Sarılık olan hastaların bu kuyudan su içtikten sonra iyileştiklerine inanıldığı için böyle adlandırılmıştır.

Galibe Kuyusu: Kireli'nin batı bitişiğindeki harman yerinin adı ile anılan ve bu harman yerinin ihtiyacını karşılayan bir kuyuymuş. Günümüzde de açık ve kullanılmaktadır.

Gınık Kuyusu: Mahallenin 2 km kuzeyinde eski Gınık köyü mevkinde bir kuyudur. Hala açık ve cevap veren bir kuyudur.

Zenci Kuyusu: Kireli'nin 2 km güneyinde Zenci mevkinin kuyusudur. Bu kuyunun bakımının yapılması için dede Süleyman Takkalı oğlu İbiş Takkalı'ya, İbiş Takkalı da şu anda bilgisine başvurduğumuz ve aynı zamanda oğlu olan 1947 doğumlu Osman Takkalı'ya vasiyet etmiştir. Şimdiye kadar bakımları yapılan ve kullanımda kalan kuyunun bakımı ve gelecek nesillere aktarımı için Osman Takkalı da oğluna bu geleneği tembihlemiş ve vasiyet etmiştir.

XIV. SELKİ'NİN KUYULARI

Fatma Kuyusu: Selki'ye 1 km mesafede Beyşehir yolunun solunda, suyu olan ama içilmeyen bir kuyudur. Eskiden serenliyken şimdi çukrıklıdır ve 4 m kadar bir derinliği vardır. Selkili Fatma Hanım gördüğü bir rüya üzerine bu hayır işine girişmiş ve hatta rüyasında gördüğü Hızır'ın işaret ettiği yeri eştirerek suyu bulmuştur.

Kör Kuyusu: Beyşehir yolunun solunda, köyün çırpılığında 2-3 m derinliğinde artık kullanılmayan bir kuyudur.

Derez (Deli Raziye) Kuyusu: Selki'ye 4 km mesafede, Beyşehir yolunun sağında çalışmayan bir kuyudur.

Cami Kuyusu: Merkez Camii'nin hala çalışan kuyusuna denmektedir.

Mariş Kuyusu: Yeni Mahalle’de Mariş ailesinin ilgilendiği bir kuyudur.

Deli Ayşanın Kuyusu: Selki’nin bir başka kuyusudur. Bu kuyuda şöyle ilginç bir olay da gerçekleşmiştir: Tapucular tarlaların kimin üzerinde olduğunu belirlemek için Selki’ye geldiklerinde kuyunun neden eştirildiğini sormuşlar. Kuyuyu eştiren kadının oğlu Yusuf da tabii ki doğal olarak hayır için deyince tapucular da konuyu yanlış anlayıp kuyunun çevresindeki tarlaların vasfını mera olarak kayıt altına almışlar.

Han Kuyusu: Şih Hoca Türbesi’nin yanındaki kuyuya denmektedir. Burada muhtemelen bir han vardı ve bu hanın ihtiyacını karşılayan bir kuyuydu. Bilgisine başvurduğumuz 1946 doğumlu Hasan Süner burada eski bir hana ait herhangi bir şey duymadığını da söylemiştir.

Baba Kuyusu: Selki’nin 3 km kıblesinde, Sadıkhacı yönünde bir kuyudur. Bu kuyu Sülmenli ve çevresinin tek kuyusudur.

Garaçay Kuyusu: Findos veya Findire Tepesi’nin batısındaki dereye bir kuyudur. Günümüzde kullanılmamaktadır.

Guyucak Kuyusu: Yenidoğan sınırında, Antalya tarafından yaylacılık faaliyeti için gelen Yörüklerin kullandığı bir kuyudur. Bu kuyuda bir Yörük kadını ile genç bir Selkilinin arasında geçen bir konuşma hala anlatılır. Anlatıya göre; bu kuyudan zincirle su çekmeye çalışan ama kovanın ağır olmasından ve kuyunun derinliğinden dolayı başarısız olan genç bir Selkiliyi yayladan kendisi de su doldurmaya gelen bir Yörük kadını görmüş ve delikanlıya takılarak “bir kovayı bile çekemiyorsunuz ama erkenden de evleniyorsunuz” demiş. Delikanlının da mahcup olduğunu görünce hemen kuyudan suyu çekmiş ve gencin testisini doldurmuş.

Bala Kuyusu: Namazgah Meydanı’ndaki kuyuya denmektedir. Türbe Camisi de buradadır. Bala ailesinin ilgilendiği Harman Kuyusu da denilen bir kuyudur. Bu kuyu ile birlikte Balaların evini de İngilizlerin yaptırdığı söylenmektedir.

Kuşgözün Kuyusu: Kuşgöz ailesinin Türbe Mahallesi’ndeki evlerinin önündeki kuyuya denmektedir.

Cuzzukların Kuyusu: Mahalle merkezine 1 km mesafede, günümüzde yerleşim alanı içinde kalmış bir kuyudur. Bu kuyu Cuzzuk ailesinin önderliğinde imece usulüyle yine aynı ailenin sahip olduğu bir yere yapılmıştır.

Sakalar Guyusu: Çölmekçi Bağları mevkisinin kuyusudur. Günümüzde de kullanılmaktadır.

Kekre Kuyu: Merkez Camisi’ne 20 m mesafede, suyu yavan olduğu için içilmeyen, hayvanların sulandığı bir kuyudur.

Kekgimi/Bayram Kuyusu: Selki Kur’an Kursu önündeki kuyuya denir.

Anzavur Kuyusu: Tarihi mescidin önündeki kuyuya denmektedir.

Ecirin Kuyusu: Mahalle içinde, mezarlık civarında İmrenler Caddesi'ndeki Ecir'in Mustafa'nın evinin önündeki kuyuya denmektedir.

XV. KÖŞK'ÜN KUYULARI

Fadime Kuyusu: Köşk'ün 2 km güneybatısında İnce Dere'de suyu olan fakat artık kullanılmayan bir kuyudur. Hacı Apıl Sümbül'ün rahmetli eşi Fadime Hanım tarafından yaptırılmıştır.

Nevisse Kuyusu: Munnafa'ya ve Sülüklü'ye giden Ulu Yol üzerinde, Nefise adlı bilinmeyen bir hayırsever tarafından yaptırılmış bir kuyudur.

Yenice Gırı Kuyusu: Köşk'e 4 km mesafede, Yenice yolu üzerinde, Ömer Taşçı tarafından yaptırılmış, suyu olan fakat kullanılmayan bir kuyudur.

Bitiraklı Dere Kuyusu: Osman Akmercan tarafından yaklaşık 40 yıl önce Bitiraklı Dere'de yaptırılan bir kuyudur. Köşk'e 4 km mesafedeki bu kuyu şimdilerde kullanılmamaktadır.

Böcülerin Kuyusu: Köşk'ün 1 km güneyinde, Kızıl yer ve çevresinin ihtiyacı için yapılmış bir kuyudur. Böcüler ailesinin ilgilendiği bu kuyunun sereni hala durmaktadır.

Gabakçı Kuyusu: Köşk'ün kuzey kenarında Gabakçı ailesinin ilgilendiği bir kuyudur.

Harmanlar Kuyusu: Yerleşim yerinin içinde kalan eski harman yerinin kuyusudur. Yörük Ali'nin Kuyusu olarak da bilinir.

Seroş Halil'in Kuyusu: Çatağzı Bağları'nın kuyusudur. Halil Yeşeri tarafından yaptırılmıştır.

Ulusan Kuyusu: Ulusan mevkisinin kuyusudur. Köşk'ün 1 km kuzeyinde, Orta vakıf'ın bulunduğu yerdedir.

Öz Kuyusu: Köşk'ün 1,5 km doğusunda Öz mevkisinin kuyusudur.

Bektaş Kuyusu: Köşk'e 1,5 km mesafede, İmrenler-Beyşehir asfaltı kenarında bir kuyudur. Öz Kuyusu ile aralarında 200 m mesafe vardır.

Nuri Öldüğü Kuyu: Mahallenin 1 km güneyinde, Beyşehir yolu üzerinde, şu anda evlere 200 m mesafede bir kuyudur. Burada zamanında Nuri adlı bir kişi Beyşehir'den gelirken tipiye yakalanmış, daha fazla ilerleyemeyeceğini düşünerek kuyunun kuytusuna saklanmasına rağmen burada donarak hayatını kaybetmiştir.

Asseydan Kuyusu: Tapu kayıtlarında Atseydan olarak geçen yerin kuyusudur. Köşk'ün 2,5 km batısında, yanında 16 dekar vakıf tarlasının bulunduğu bir yerdedir.

XVI. ÇUKURKENT'İN KUYULARI

Han Kuyusu: Önceden serenli olan kuyu günümüzde çukurluğu olarak kullanılmaktadır. Eskiden İpek Yolu üzerinden geç eden insanlar bu kuyu kenarında mola vererek istirahat ederler, hayvanlarını bu kuyuda sularlarmış. Kesinliği bilinmemekle birlik-

te, bu kuyunun olduğu yerde han olduğu söylenmektedir. Çukurkent'in içinde, Aşağı Mahalle'de yer almaktadır ve şehir yolu üzerindedir.

Cami Kuyusu: Köy camisinin dibinde yer alan kuyu, mahallenin en derin kuyusu olma özelliğine sahiptir. 20 metre zinciri olduğu bilinmektedir. Önceden temizlemek için giren kişi zehirlenmiştir ve zor kurtarılmıştır. Bayramların 1. gününde sabah namazı ve bayram namazı arasında bu kuyunun önünde su doldurmak için sıra olmuştur. Bayram günü o saatlerde doldurulan su “ebi zem zem” olarak adlandırılır ve zem zem suyu niyetine içilmiştir. Ayrıca bu kuyu, köy insanının bir araya geldiği, tanıştığı ve sosyalleştiği bir kuyuydu. Kız isteme öncesi, gelin adayını görmek için damat annesi ve yakınları burada toplanmış. Suyunun yazın soğuk, kışın ise ılık olduğu bilinmektedir.

Gavur Kuyusu: Şu an üzeri karayolları tarafından kapatılan bu kuyunun neden bu şekilde anıldığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Bulgurluk ve unluk gibi tahıllar bu kuyuda yıkanır. Kuyu köyün içinde, Orta Mahalle'de yer almaktadır.

Tekke Kuyusu: Bileziği ve sereni günümüzde duran kuyunun ağzı güvenlik önlemleri kapsamında kapatılmıştır. 8 – 10 metre derinliğe sahiptir.

Hacı Yusuf Kuyusu: Suyunun şifalı olduğuna inanılan bu kuyu günümüzde üzerinden yol geçtiği için ağzı kapatılmıştır. Bu sudan içenlerin, banyo yapanların şifa buldukları, üzerlerindeki ataleti, yorgunluğu attıkları ve yeniden doğma hissine sahip oldukları köyün eskileri tarafından anlatılmış. Şu anki Kur'an kursunun olduğu yerin dibinde kalıyormuş.

Arife Kuyusu (Ara Kuyusu): Arife ailesi kazdırmış. Harman Mahallesi'nde yer almaktadır. Şu an sereni başında durmaktadır fakat çıkırık ile kullanılmaktadır.

Halil'in Kuyu: Yazı yolu üzerinde, ana asfalt kenarında, çıkışa 600 – 700 metre uzaklıktadır. Üzeri günümüzde kapalı olan kuyu, köyden Halil isimli bir hayırsever tarafından kazdırılmıştır. Tarihi bilinmemektedir.

Sinan'ın Kuyu: İpek Yolu üzerinde, Belen Ardı'nda yer almaktadır. Şu an ağzı açık ve kullanılmaktadır fakat çok sık kullanılmamaktadır. “Sinan” köyün eskilerindedir.

Mustan Kuyu: Neden bu isimle anıldığı bilinmiyor. Hüyük ve Çukurkent arasında yer almaktadır. Çukurkent'ten çıktuktan sonraki ilk keskin virajın solunda, 50 – 60 metre içeride kalmaktadır. Şuan çalışmamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında bizim de sonradan öğrendiğimiz bazı konular olmuştur. Örneğin; bu yöredeki kuyuların ilk yapılmalarında serenli bir sistem kullanılırken sonraları bazıları çukruklu, bazıları kovalı ve bazıları da tulumbalıya çevrilmişlerdir. Kuyu adlarında gördüğümüz hatırı önemli miktarda kadın ismi Hüyük yöresi kadınların sosyal hayatta ne kadar etkin rol aldıklarını da göstermektedir. Bu kadınların hatıraları ve hizmetleri karşısında saygı ile eğildiğimizi belirtmek isteriz. Ayrıca, yörede kuyunun hala çalıştığını anlatmak için kullanılan “cevap veriyor” tabirinin bizde yöre insanı ile kuyuları arasında farklı bir bağ olduğu izlenimi de vermiştir. Bu çalışmada yer verilen kuyulardan birisi dışında hepsi taş örme duvarlıdır. Yörede zaten çok iyi olan taş işçiliği bu kuyularda da kendini göstermiştir.

Çalışma esnasında yöre insanının bunlara hem “guyu” hem de “kuyu” dediği gözlemlenmiştir. Her iki kullanımı bir arada vermek yerine hepsinde “kuyu” teriminin kullanılması tercih edilmiştir. Burada kuyular dışında sadece Mutlu’dan Balıklı Pınar’a ve Suludere’nin su kaynaklarına yer verilmiştir. Çünkü Mutlu’daki balıkların ve yöre insanındaki canlı sevgisinin herkes tarafından bilinmesi bizleri çok mutlu edecektir. Suludere’den sadece 1 kuyu derlenmesi buradaki insanların suya ulaşmadaki azimlerini gölgeleyeceğini düşünerek onların da çok kıymetli su kaynaklarını çalışmaya dâhil edilmiştir.

Bu çalışma sadece kuyu adlarından oluşuyor gibi gözükse de bundan çok farklı disiplinlerde faydalanılacağı çok açıktır. Örnek olarak sadece kuyu isimleri üzerinden kültürel miras anlamında farklı okumalar yapılabilir. Kuyuların evlere yakınlığı üzerinden evlerde çeşmenin olmayışı nedeni ile daha çok kadınların kuyulardan zahmetle su taşımaları sosyoloji başta birçok yönden değerlendirmeye tabi tutulabilir.

Tüm bunlara ek olarak, yöre insanının çalışmalarımız sırasında bizlere gösterdiği ilgiye, desteğe, sahiplenmeye ve samimiyete teşekkürü bir borç biliriz.

KAYNAKÇA

Kaynak Kişiler

- Abdülbaki Çınar: Tolca, 1946 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
- Abdullah Erbaş: Budak, 1939 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
- Abdullah Yeşeri: Köşk, 1953 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Adil Taşçı: Köşk, 1949 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Ahmet Sever: Mutlu, 1931 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
- Ahmet Tekin: Mutlu, 1979 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
- Ali Cevizci: Selki, 1975 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Ali Nazik: İmrenler, 1942 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.
- Bahtiyar Akol: Budak, 1958 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
- Doğan Poyraz: İlmen, 1964 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
- Durmuş Ali Demir: Çamlıca, 1982 doğumlu. Görüşme Tarihi 24 Eylül 2022.
- Fedai Yılmaz: Pınarbaşı, 1966 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
- Hasan Süner: Selki, 1946 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Hüseyin Hitay: Mutlu, 1980 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
- Hüseyin Navruz: Tolca, 1965 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
- İbrahim Sarıaslan: İlmen, 1955 doğumlu. Görüşme Tarihi 6 Eylül 2022.
- İsmail Akın: Çavuş, 1956 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
- İsmail Ünal: Budak, 1962 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
- İsmet Ölmez: İmrenler, 1952 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.
- Kemal Baş: Değirmenaltı, 1959 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
- Lütfi Nazik: İmrenler, 1953 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.
- Mehmet Çiçek: Tolca, 1956 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022
- Mehmet Kanat: Mutlu, 1973 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos 2022.
- Meliha Uyanık: Çukurkent, 1950 doğumlu. Görüşme Tarihi: 13 Kasım 2022.
- Muammer Yayla: Tolca, 1955 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
- Muhammet Gökmen: Yenice, 1957 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
- Muhittin Zedefci: Mutlu, 1985 doğumlu. Görüşme Tarihi: 30 Ağustos Salı 2022.
- Mustafa Erdoğan: Suludere, 1969 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
- Mustafa Sözer: Pınarbaşı, 1967 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
- Mustafa Türkmen: Pınarbaşı, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Eylül 2022.
- Mustafa Ülkar: Köşk, 1950 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Mümin Aykaş: Tolca, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
- Mümin Kese: Tolca, 1951 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
- Nebi Cankıymaz: Görünmez, 1945 doğumlu. Görüşme Tarihi: 28 Ekim 2022.
- Osman Özer: Çavuş, 1956 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
- Osman Takkalı: Kireli, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Ekim 2022.
- Osman Tekin: Tolca, 1947 doğumlu. Görüşme Tarihi: 25 Eylül 2022.
- Ramazan Mazak: Selki, 1985 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Ramazan Yıldırım: Başlamış, 1969 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
- Rasim Esen: Budak, 1959 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.
- Recep Topaklı: İlmen, 1946. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.
- Sadık Yağcı: Kireli, 1944 doğumlu. Görüşme Tarihi: 1 Ekim 2022.
- Servet Tekin: Köşk, 1962 doğumlu. Görüşme Tarihi: 5 Kasım 2022.
- Süleyman Sefer: Çavuş, 1961 doğumlu. Görüşme Tarihi: 6 Eylül 2022.

Vahit Yılmaz: Budak, 1960 doğumlu. Görüşme Tarihi: 24 Eylül 2022.

Yurdaer Uyanık: Çukurkent, 1949 doğumlu. Görüşme Tarihi: 13 Kasım 2022.

Yusuf Küçükpınar: İmrenler, 1940 doğumlu. Görüşme Tarihi: 2 Eylül 2022.

HÜYÜK VE ÇEVRESİNDEKİ TÜRK DEVRİ YAPILARI

Yaşar ERDEMİR* – Ahmet YAVUZYILMAZ**

ÖZ

Konya'nın önemli ilçelerinden birisi olan Hüyük, tarihi geçmişi Neolitik döneme kadar geriye gitmektedir. Antik dönemde Pisidya sınırları içerisinde kalan bölge Bizans, Selçuklu, Eşrefoğlu, Hamidoğlu, Karamanoğlu ve son olarak da Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Bölgedeki Türk varlığını ortaya koyan çok sayıda eser inşa edildiği, hem günümüze ulaşan yapılardan hem de arşiv vesikaları ve yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir. Bu çalışma ile Hüyük ve çevresindeki kültür varlıklarından başta cami ve mescitler olmak üzere, türbe, medrese, tekke, zaviye, çeşme, köprü, değirmen ve kaplıcalar plan, mimari, malzeme ve teknik açısından tanımları yapılarak Türk Mimarisi içerisindeki yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Konya, Hüyük, Camii, Ahşap Direkli

HÜYÜK AND ITS SURROUNDINGS TURKISH ERA STRUCTURES

ABSTRACT

Hüyük, one of the important districts of Konya, dates back to the Neolithic period. The region, which was within the borders of Pisidia in the ancient period, came under Byzantine, Seljuk, Eşrefoğlu, Hamidoğlu, Karamanoğlu and finally Ottoman rule. It is learned that many works that reveal the Turkish presence in the region were built both from the structures that have survived to the present day, as well as from archive documents and written sources. With this study, the cultural assets in and around Hüyük, especially mosques and masjids, tombs, madrasahs, lodges, zawiyyas, fountains, bridges, mills and thermal springs were introduced in terms of plan, architecture, material and technique, and their places in Turkish Architecture were tried to be determined.

Keywords

Konya, Hüyük, Mosque, Wooden Columned

* Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (Emekli) Öğretim Üyesi. yerdemir42@hotmail.com

** Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Elemanı. ahmet_yavuzylmaz@hotmail.com

GİRİŞ

Konya'nın batısında ve 90 km uzağında yer alan Hüyük ilçesi, Göller Bölgesindeki coğrafi konumu, Antik döneme kadar uzanan tarihi geçmişi ve özellikle de yöreye damgasını vuran Türk-İslam dönemi yapılarıyla dikkati çekmektedir. Son yıllarda yeni yapılan yolların getirdiği ulaşım imkanları ve yöre halkının çaba ve gayretiyle zirai kalkınmada öne çıkmış, iktisadi ve ekonomisi gelişen en önemli ilçelerden biri haline gelmiştir.

Doğusunda Şarkikaraağaç, batısında Beyşehir Gölü, güneyinde Beyşehir, kuzeyinde Doğanhisar, kuzeydoğusunda Ilgın'ın yer aldığı ilçenin tarihini çok eskilere kadar indirdiği yapılan araştırmalarla belgelenmiştir. Nitekim çevresindeki en önemli kültür hazinelerinden Tepe Mahallesi Höyüğü, Çukurkent Höyüğü, Çavuş Höyüğü ve Görünmez Höyüğü'ndeki Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç çağına ait buluntular bu durumu kanıtlamaktadır (Bahar-Küçükbezci, 2012: 261-262). Hüyük ve çevresinin Hitit hakimiyetinde olduğunun en önemli göstergelerinden birisi de Sadıkhacı Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Eflatun Pınar Anıtı'dır (Bahar-Küçükbezci, 2012: 261-262). Antik dönemde Pisidya sınırları içerisinde kalan Hüyük ve çevresi Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Eşrefoğlu, Hamidoğlu, Karamanoğullarının idaresinde kalmış; bu beyliğin ortadan kalkmasından sonra bölge kesin olarak Osmanlı topraklarına dahil olmuştur (Muşmal, 2012: 262). Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı dönemine ait çok sayıda kültür varlığının kalıntısı bu durumu teyit etmektedir. Hüyük ve çevresi XVI. yüzyıllarda Beyşehir sancağına bağlı olup Kireli Kazası olarak adlandırılan bölgenin sınırları içerisinde kalmıştır (Muşmal, 2012: 263). İlçe, 1942 yılından sonra bir kasaba statüsü kazanmış, 1943'te bucak, 1955'te belediye, 1987'de ilçe olmuştur (Muşmal, 2012: 263). Günümüzde aynı statüsünü daha da büyüyerek ve gelişerek devam ettirmektedir.

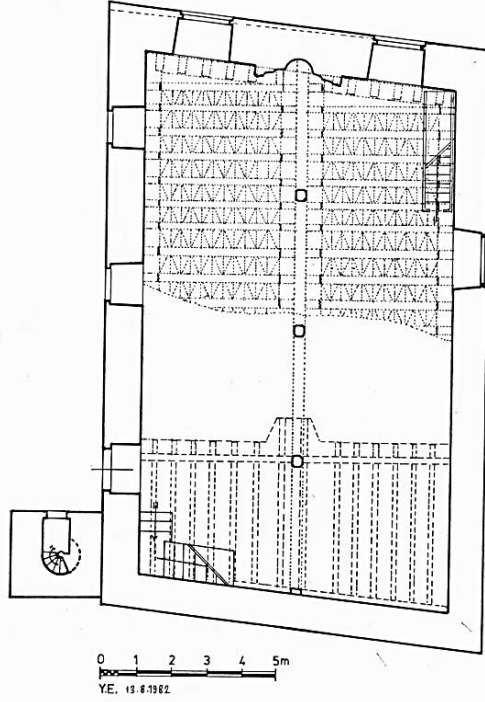
Hüyük ve çevresindeki Türk devri yapılarını konu alan bu çalışmada ilçeye bağlı olan Tolca, Budak, Kireli, Göçeri, İlmen, Yenice, Çukurkent, Çavuş, Değirmenaltı, Görünmez, Pınarbaşı, Köşk, Suludere, Mutlu, Burunsuz, Başlamış, Selki, İmrenler, Çamlıca mahallelerinde bulunan eserler ele alınmıştır. Ancak bölgede eser sayısının fazlalığı bir makalenin hacmini fazlasıyla aştığı için kısıtlamaya gidilmiştir.

Hüyük ve çevresinde tespit edilen cami, mescit, türbe, çeşme, kaplıca, değirmen gibi kültür varlıkları plan, mimari, malzeme, teknik ve süsleme özellikleriyle tanıtılarak Türk Mimarisi içerisindeki yeri ve önemine vurgu yapılacaktır.

I. CAMİ VE MESCİTLER

A.Çavuş Camii: Beyşehir-Şarkikaraağaç karayolu üzerindeki Kireli kasabasının beş km kuzeyinde Çavuş kasabasında bulunan esere, "*Tavacıoğlu Camii*" de denilmektedir (Konyalı, 1991:111, 311). Kitabesi olmadığından yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte mimari kuruluş ve süsleme özelliklerine bakarak 15- 16. yüzyıla ait olabileceğini söylemek mümkündür. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1967 yılında köklü bir restorasyona tabi tutulmuş, son yıllarda yine bakım ve

onarımı yapılmıştır (Erdemir, 2011: 120-122; Konyalı,1991: 110-111, 311-313; Uzluk, 1958: 40; Eyüpoğlu, 1979: 56).

Çavuş Cami Planı (Erdemir'den)

Yapı, dıştan dışı 10,68x17,10 metre ölçülerindedir. Duvarlar dik kesilmeyip planı eşkenar dörtgen biçimindedir. Üstü orijinalinde düz toprak damla örtülü iken Vakıfların tamiri sırasında değiştirilerek kiremit kaplı kırma çatı hâline getirilmiştir. Doğu duvarın kuzey ucunda minaresi yükselmekte, bunun hemen bitişiğinde giriş kapısı bulunmaktadır. Doğu cephesi eski durumunu büyük ölçüde koruyabilmiş, buna mukabil batı duvarıyla döşemesi ve pencereleri yenilenmiştir. Daha küçük olan eski pencerelerin onarımlarda büyütüldüğü kayıtlardan anlaşılmakta, yöre halkı da bu durumu teyit etmektedir. Cami, alttakileri daha büyük olmak üzere duvarlara açılan altlı-üstlü pencerelerle aydınlatılmaktadır. Doğu cephesinin dış yüzüne yeşil, kahverengi ile renklendirilmiş dal, yaprak ve meyveli ağaç ile aralara serpiştirilmiş mavi boyalı değişik bitkiler resmedilmiştir. Bunlardan birisi gövdesi birkaç kıvrım olmuş ve iki kere düğümlenmiş bir yılan tarafından ısırılmakta, alt tarafta da bir kılıç ile aralara serpiştirilmiş rozetler dikkati çekmektedir.

Caminin güney ve batı cephe görünümü

Batı cephe görünümü

Kuzey ve batı cephe görünümü

Batı cephe görünümü

Doğu cephe görünümü

Minare tek şerefelidir. Güneye açılan kemerli kapısının üstündeki kitabesinde 1309/1891 yılında Hacı Mustafa isimli bir zat tarafından yaptırıldığı yazılıdır (Eyüpoğlu, 1979: 56; Konyalı,1991: 111, 312). Caminin duvarları altta bir buçuk metreye kadar kesme taşla örülmüş, üst tarafı moloz taş ile tamamlanarak çimento-kireç ile hara ile sıvanmıştır. Bütün cephelerde pencerelere ahşap doğramalar konmuş, alttaki büyük pencerelere de demir kafes geçirilmiştir.

Minarenin görünümü

Minare kaidesinde yer alan kitabe

Harim, mihrap ekseninde sıralanan birisi kuzey duvarına gömülü dört adet ahşap destekle iki şahına ayrılmıştır. Güney duvarı ortasında mihrabı, batı duvarına bitiş-tirilmiş minberi, kuzeyde mahfili bulunan caminin kuzeyi cephe hariç duvarları sıva üstüne doğru ve güneyde resim, batıda yazı ile tezyin edilmiştir.

Harim görünümü

Doğu ve güney duvarlar alt pencerelerin üstünden geçen siyah üstüne mavi ve beyaz boyalı zikzaklı bir kuşakla ikiye ayrılmış, buralara geometrik ve bitkisel motiflerle cami tasviri yapılmıştır. Cami merkezde tam, iki yanda yarım kubbe ile örtülü olup kenarlardan üçer şerefeli ikişer minare yükselmektedir. Bitkisel motifler genellikle bir ana gövdeden dağılan dal, yaprak ve meyvelerden ibarettir. Bazıları vazodan çıkarken, bazıları yan yana dizilmekte bir kısmı da içleri yazılı daireler hâlinde sıralanmaktadır. Renk olarak sarı, kırmızı, mavi ve yeşilin tonları kullanılmış, yazılar ise siyaha boyanmıştır.

Çavuş Camii iç görünüşü

Güney duvarlarında da benzer uygulamalarla beraber 1289 rakamı göze çarpmaktadır ki; M. 1872'ye tekabül eden bu tarih, caminin tamiratı ile ilgili olup içerideki bu süslemelerin yapıldığı Geç Osmanlı dönemini temsil etmektedir. Batı duvarı 1950 yıllarında düz badana ile sıvanarak yatay enli bir kuşak içine sülüs yazı yazılmış, üst taraflarda yine, rozetler içinde hat örnekleri resmedilmiştir.

Anarım kitabesi ve bezemeler

Mihrap ahşaptan ve geç döneme ait olup yarım silindirik bir nişten ibarettir. Etrafı dışarı taşıntı yapan dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış ve farklı genişlikte üç bordürle kuşatılmıştır. İçleri bitkisel motiflerle tezyin edilen bordürlerde kullanılan renkler değişiklik göstermekte, ahşap bir perde ile taçlanan niş kavsarası da renkli kuşaklarla zenginleşmektedir.

Mihrap ve minber görünümü

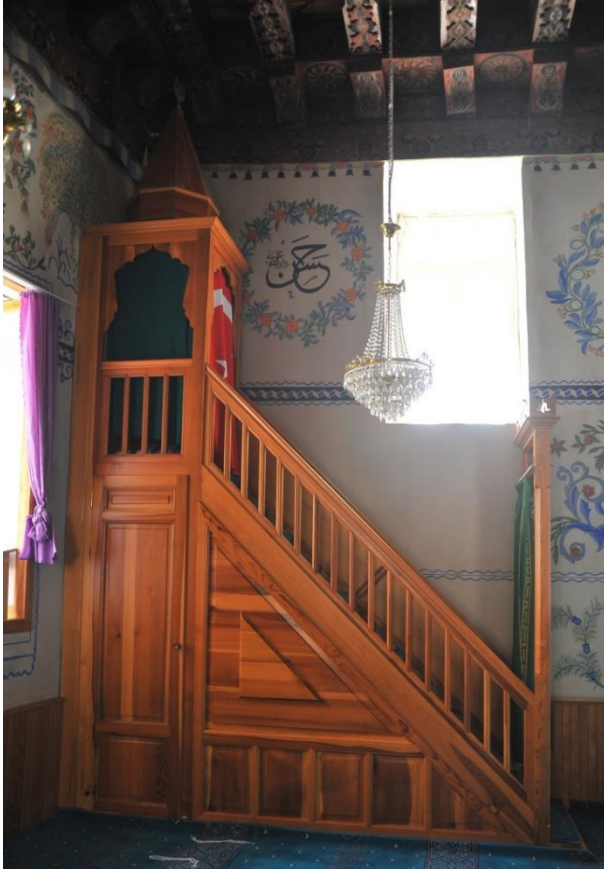

Mihrap kavsarası

Eski mihrabın görünümü

Güneybatı köşede yer alan minber yenilenmiş olup sanatsal bir değeri bulunmaktadır.

Minber görünümü

Tavan kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir ana kirişle buna dik olarak atılan tali kirişlere taşınmıştır. Ana kirişi taşıyan köşeleri pahlanmış direklerin üstündeki profilli yastıkların alt ve yan yüzleri ile bunlara oturan kirişlerin görünen yüzeyleri, konsol ve aralan rengârenk kalem işi geometrik ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Başlık oluşturacak şekilde düzenlenen yastıkların yan yüzlerinde kırmızı üstüne yeşil, sarı ve siyah renkli kıvrım dal ve stilize yapraklarla laleler, tomurcuk güller resmedilmiştir. Ana kirişlerin alt ve yan yüzlerinde de yine zengin Rumi ve hatai süslemeler göze çarpmaktadır. Üstteki konsol sıraları da aynı zenginliktedir. Bunların alt ve yan yüzleri dal ve yapraklarla bezenmiş, aralarında kalan tavan tahtaları ise geometrik ve bitkisel motiflerle kompoze edilmiştir. Geometrik olanlarda bazen bir daire içinde yuvarlak şeritler birbiriyle kesişmekte, bazen bir merkez etrafında sinüzoidal kesiksiz devam ederek belli noktalarda birleşmekte, bazen de kırık çizgiler halinde birbirleriyle aldı üstlü kesişerek kompozisyonu tamamlamaktadır. Bitkisel süslemelerde daha çok hatai ve rumiler beraber kullanılmıştır. Birbirine dal ve yapraklarla bağlanan kalp şeklinde büyüklü küçüklü, tekli çiftli, dörtlü

madalyonlar bunlardan bazılarıdır. Konsolların üstünde sıralanan enine kirişlerin alt yüzleri yontularak uçlarına lambrikenler monte edilmiş, tahta aralan da ince çıtalarla kapatılmıştır. Orta lambrikenler genellikle bir kirişin bütün altını kaplayacak şekilde düzenlenmiştir. Çavuş Camii, plan ve tezyinatıyla büyük ölçüde orijinalliğini koruyabilmiş tavan ve nakışlarıyla 15- 16. yüzyıl üslubunu yansıtan ahşap camilerin nadide örneklerindedir.

Çavuş Camii tavan kuruluşu

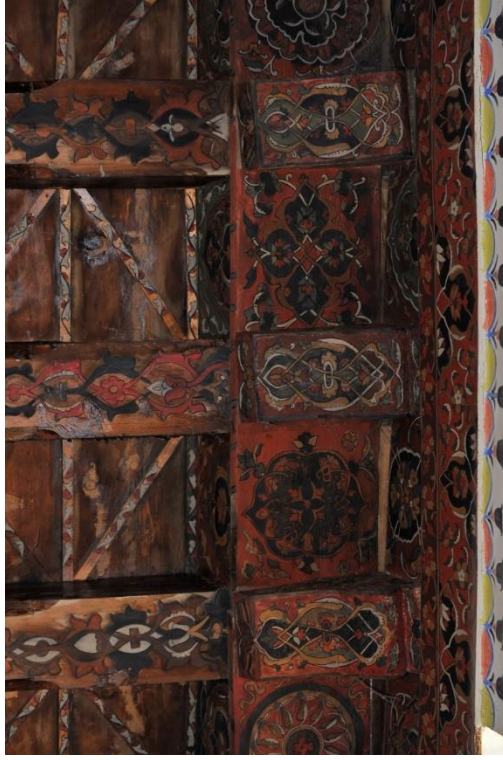

Üst örtü görünümü

Süslemelerden detay

Kalemişi süslemeler

B.Çamlıca Mahallesi Camii: Yapı, Hüyük İlçesi Çamlıca Mahallesi, Çamlıca Köyü yolu üzerinde bulunmaktadır. Caminin kuzey cephesinde bulunan kitabesine göre 1958 yılında Keçi Köyü Usta Mustafa Kaçar tarafından yaptırılmıştır. Yapı, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 27.05.2002 tarih ve 4548 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Taş malzemedен inşa edilen yapı eğimli bir arazine üzerine konumlandırılmıştır. Eğim kuzeyden güneye doğru artmaktadır. Bundan dolayı da yapının güneyine bir bodrum kat yapılmıştır.

Kitabenin görünümü

Cami dıştan 17.97x13.60m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Taş örgülü beden duvarları sıvalı ve boyalıdır. Caminin doğu cephesinde üç alt bir üst, doğu cephede üç alt bir üst pencere ile dikdörtgen formlu giriş kapısı, güneyde iki, kuzeyde ise asıl giriş kapısı ile tek üst pencere yer alır. Alt pencereler 1.46m. genişliğinde, 2.52m. yüksekliğinde, 0.80m. derinliğinde yarım daire formudur. Doğu, batı ve kuzeyde yer alan üst pencereler dikdörtgen formlu olup mahfil katına açılmaktadır. Caminin kuzeybatısındaki minare kesme taştan tek şerefelidir.

Caminin genel görünümü

Güney ve batı cephe görünümü

Camiye kuzey cephe ortasında yer alan 1.70m. genişliğinde çift kanatlı bir kapıdan giriş sağlanmıştır. Giriş önüne metal doğramadan bir rüzgârlık yapılmıştır. Kapı açıklığından girilen harim içten 16.37x12.42m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda mihraba dik olarak iki ayak dizisiyle üç sahına ayrılmıştır. Her sırada üçer adet 0.30x0.30m. ölçülerinde kare kesitli ahşap sütun yerleştirilmiştir. Sahınların genişlikleri farklılık göstermektedir. Doğu sahnın 3.62m., batı sahnın 4.84m., orta sahnın 3.41m. genişliğindedir. Harimin üzeri ahşap lambri kaplı düz tavan örtülüdür.

Harim görünümü

Kible cephesi ortasında yer alan ahşap mihrap cepheden 0.10m. kuzeye doğru taşını yapmıştır. Mihrabın yüksekliği 3.30m., genişliği 2.22m. dir. Mihrabın etrafı farklı genişlikte süsleme bordürleri ile ters “U” şeklinde kuşatılmıştır. Bordürlerde söğüt yaprağı, dikdörtgenler, baklava dilimleri kullanılmıştır. Bordür altlarında kırmızı ve yeşil renkli kumaş parçaları kullanılmıştır. Mihrap nişi 0.82m. genişliğinde, 0.30m. derinliğinde yarım daire planlıdır. Nişin üzeri yarım küre şeklinde bir kavsara ile örtülmüştür. Kavsaranın yarım daire formlu kemeri uçları “S” şeklinde birer volütle nihayetlendirilen zencerekle bezenmiştir. Kemerin tepe noktasından aşağıya doğru sarkıtılmış bir palmet yer alır. Nişin üzerinde enine dikdörtgen formlu alan içerisine mihrap ayeti yazılmıştır. Mihrabın taç kısmında ortada yeşil ve kırmızıya boyalı yarım şua motifi, iki yanda birer adet hilal bulunur. Güneybatıda yer alan 3.36x0.62m. ölçülerindeki minber ahşaptandır. Minber kapısı yarım daire kemerlidir. Minberin süpürgelik bölümünde atnalı formunda beş kemerli açıklık bulunur. Minber aynalığı iç içe geçmiş iki dik üçgenden oluşur. Ortada yer alan küçük üçgende altı kollu yıldızlar, dıştaki daha büyük üçgende ise içleri eşkenar dörtgenlerle doldurulmuş geometrik bezemelidir. Minber korkuluğu iki kademeli zencerekle tezyin edilmiştir.

Mihrap görünümü

Minber görünümü

Minber aynalığı

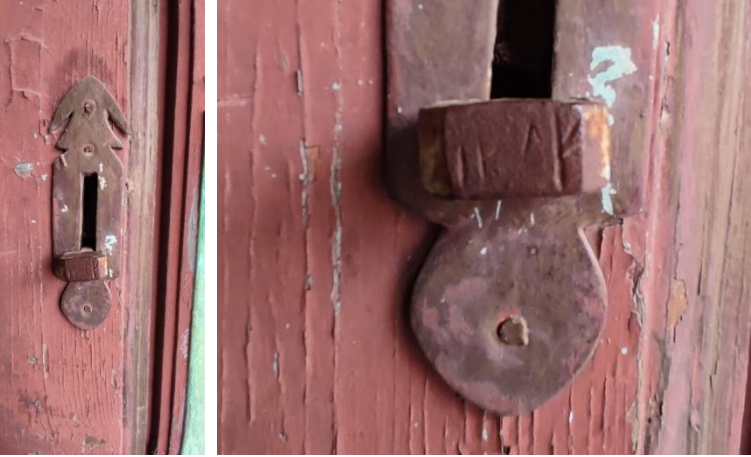
Harimin kuzeyinde yer alan mahfile kuzeyde yer alan ahşap bir merdivenle çıkılır. Mahfil ortada iki, kuzey, doğu ve batıda beden duvarları tarafından taşınmaktadır. Mahfilin köşk kısmı yarım daire formlu olup güneye doğru uzatılmıştır.

Mahfil görünümü

C.Hüyük Aşağı Camii: Hüyük Aşağı Camii, Ulupınar Mahallesi, 110610 Sokak, numara 5'te bulunmaktadır. Cami üzerinde inşa tarihini gösteren tek yazıt kapı kilidi üzerinde yer almaktadır. Metal kilit üzerine 1283/1866-67tarihi kazanmıştır¹.

Kilit üzerinde yer alan inşa tarihi

Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen camii kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alan oturmaktadır. Yapının üzeri kiremit kaplı kırma çatı ile örtüdür. Beden duvarları sıvalı ve boyalıdır. Güney cephede iki alt, üç üst; batı cephede üç alt beş üst; doğuda dört alt beş üst; kuzeyde ise mahfile açılan tek pencere ile dikdörtgen

¹ H. Karpuz, kilit üzerinde yazan tarihi yanlış okuyarak yapıyı 1280/1863 yılına tarihlendirmiştir. Bk. Karpuz, 2009: 181-182.

formlu bir kapı açıklığı bulunur. Güneyde yer alan alt pencereler 1.09m. genişliğinde, 1.80m. yüksekliğinde; diğer alt pencereler 2.03m. genişliğinde, 1.80m. yüksekliğinde olup içeri doğru şevlidir. Pencerelerin tamamı dikdörtgen formlu, ahşap doğramalıdır.

Batı cephe görünümü

Güney ve doğu cephe görünümü

Harime doğu ve batı cephelerin kuzeye yakın köşelerine yerleştirilmiş birer kapı ile giriş sağlanmıştır. Kuzeybatıdaki kapı son onarımlar sırasında açılmış olup asıl giriş kapısı doğu cephenin kuzeye yakın köşesine yerleştirilmiş olanıdır. Dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmış Bursa kemerli giriş kapısı ahşaptan iki kanatlıdır. Kapı kanatları tablalıdır. Kapı kemerinin içeriye bakan yüzeyinde dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmış orta bölüm yüzeyi kıvrım dal ve yapraklardan oluşan bitkisel bir

motif ile bezenmiştir. Girişin üzeri tek yöne eğimli bir sundurma ile kapatılmıştır. Kuzeybatıda yer alan tek şerefli betonarme minare 1950 yılında yapılmıştır.

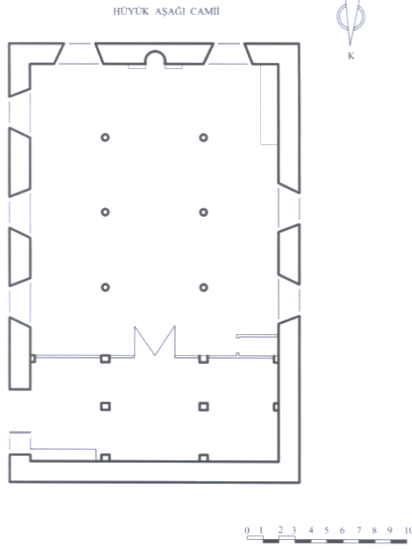
Doğu ve kuzey cephe görünümü

Doğuda yer alan giriş kapısı

Harime doğu ve batı cephelerin kuzeye yakın köşelerine yerleştirilmiş birer kapı ile girilmektedir. İçten 19.01x11.09m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dik-dörtgendir. Her sırada 5 ayak bulunan iki ayak dizisiyle mihraba dik olarak uzanan üç sahnı planlıdır. Orta sahnın 4.15m. genişliğinde, yan sahnılardan doğudaki 3.23m., batıdaki 3.05m. genişliğindedir. Orta sahnın yan sahnılardan daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Kuzey ve güneyde yer alan ahşap ayaklar kare, ortadaki dört ayak ise daire kesitlidir. Ayaklar kuzey-güney doğrultusunda bağdadi tekniğindeki Bursa kemerleri ile birbirine bağlanmıştır. Harim üst örtüsü çıtalı ahşap tavan örtü-

lüdür. Kible cephesi ortasında mihrap, güneybatıda minber, doğu duvar ortasında duvara bitişik vaaz kürsüsü, kuzeyde ise iki sahnın genişliğinde mahfil yer alır.

Cami planı (H. Karpuz)

Harim görünümü

Ahşap destek sistemi

Kuzey cephe görünümü

Doğu cephe görünümü

Harimin üzeri ahşap düz tavan örtülüdür. Orta sahnin tavanının ortasında oniki kollu yıldızdan oluşan bir göbek yer alır. Yıldızın kollarının dışarıya bakan kenarları uçları volütlerle süslenmiştir. Yıldızın içerisi kıvrım dal ve yapraklar ile aralara yerleştirilmiş çiçeklerle bezenmiştir. Eğri kesim tekniğinde kesilmiş parçalar yüzeye çivilerle tutturulmuştur. Ahşap parçaların zeminine kırmızı renkli kumaş parçaları konulmuştur. Kemerler karınlarında kıvrım dal ve yapraklardan oluşan $\frac{1}{2}$ simetrik olarak tasarlanmış bitkisel süslemeler bulunur. Süslemelerin zemine kırmızı renkli kumaşlar konulmuştur.

Harim tavan görünümü

Tavan ortasında yer alan süsleme

Kemer karınlarında yer alan süsleme

Harimin kuzeyinde yer alan mahfil doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Kuzeydeki dört ayak tarafından taşınan mahfile kuzeydoğuda bulunan ahşap basamaklı bir merdivenle çıkılır. Ayrıca kuzey cephede eksenden batıya kaydırılmış bir kapı ile de dışarıdan giriş sağlanmıştır. Mahfil katı doğu ve batıda ikişer, kuzeyde tek pencere ile aydınlatılmıştır. Mahfilin köşk bölümü yarım daire şeklinde güneye doğru taşıntı yapmıştır. Mahfil, yan yana sıralanmış stilize selvi ağaçlarından oluşan bir korkuluğa sahiptir. Mahfilin üzeri harim tavanından farklı olarak sunta ile kaplı düz tavan ile örtülmüştür.

Mahfil görünümü

Kible cephesi ortasında yer alan yeşile boyalı ahşap mihrap 2.33m. eninde, 3.35m. yüksekliğindedir. Mihrap nişi 0.83m. genişliğinde, 0.50m. derinliğinde yarım daire planlıdır. nişin üzeri yarım küre şeklinde bir kavsara ile örtülüdür. kavsara kemeri yarım daire formudur. kavsara köşeliklerindeki üçgenimsi yüzeyler kıvrım dal ve yapraklarla bezelidir. Ahşaptan eğri kesim tekniğinde kesilmiş parçalar yüzeye çivilerle tutturulmuştur. Nişin yüzey ince çıtalarla dikey yönde bölünmüştür. Mihrabın etrafı farklı genişlikteki süslemesiz dört bordür tarafından ters “U” şeklinde üç yönden kuşatılmıştır.

Mihrap görünümü

Güneybatı köşede yer alan ahşap minber 3.45x0.77m. ölçülerindedir. Minberin süpürgelik bölümünde yan yana sıralanmış dört kaşkemerli sathi nişler yer alır. Minber aynalığı iç içe geçmiş dik üçgenlerden oluşur. Ortada yer alan dik üçgenin içerisinde kıvrım dal ve yapraklardan oluşan bitkisel bir süsleme yer alır. Bunun dışında yer alan ve daha büyük tasarlanmış diğer üçgenin iç yüzeyi “S” şeklinde bir

bordürle çerçevesi yapılmıştır. Minber korkulu dört yönden ajur tekniğinde yapılmış zencerek motifi ile tezyin edilmiştir. Korkulun kuzeye bakan alt köşesinde aynı teknikle yapılmış iki adet altı kollu yıldız motifi yerleştirilmiştir. Minber geçit kapışı yarım daire kemerlidir. Minberin köşk bölümü baldaken tarzıdır. Köşkün üst örtüsünü taşıyan babalar kaşkemerlerle birbirine bağlanmıştır. Üzeri pramidal bir külâhla örtülüdür.

Minber görünümü

Minber aynalığı

Minber korkuluğu

Doğu duvarında iki pencere arasında gelecek şekilde konumlandırılmış ahşap vaaz kürsüsü yeşile boyalıdır. Kürsünün kaidesi aşağıdan yukarıya doğru içbükey formunda genişlemektedir. Kürsünün batıya bakan ön yüzeyinde enine dikdörtgen formunda genişlemekte olan panonun içerisi 2/1 simetrik olarak tasarlanmış kıvrım dal ve yapraklarla bezelidir. Çerçevenin içeriye bakan kenarları yarım dairelerle hareketlendirilmiştir. Kürsünün sırt kısmı dikey dikdörtgen formunda sade tutulmuştur.

Vaaz kürsüsü

Ç. Hüyük Değirmenaltı (Zıvarık) Camii: Yapı, Hüyük İlçesi Değirmenaltı Mahallesi, 113114 sokak, numara 2'de bulunmaktadır. 1900 yılında inşa edilen yapı

1992 yılında yenilenmiştir. Dıştan sade bir görünüşe sahip olan caminin kuzeyinde kesme taştan tek şerefeli bir minaresi bulunmaktadır.

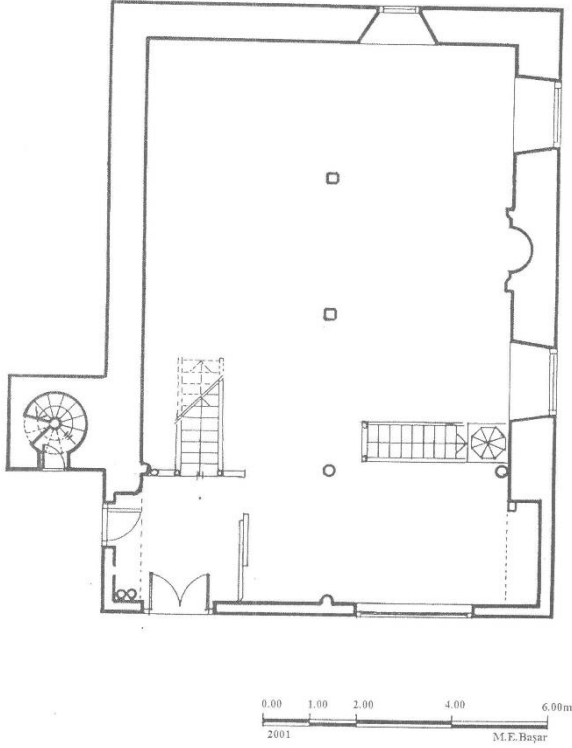

Caminin genel görünümü

Caminin onarım öncesi durumu

Camiye kuzey cephe ortasında bulunan 1.59m. genişliğinde dikdörtgen formlu bir kapıdan giriş sağlanmıştır. İçten 12.11x7.73m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Harim mihrap duvarına dik olarak uzanan her sırada birer ayağın bulunduğu üç ayak dizisiyle dört sahına ayrılmıştır. Dikdörtgen kesitli ayaklar 0.68x0.42m. ölçülerindedir. 1992 yılındaki müdahalelerle caminin batı tarafına bir sahnin daha ilave edilerek batı yönde genişletilmiştir. Harimin üzeri kuzey-güney doğrultusunda atılan ana kirişlerin üzeri doğu-batı doğrultusunda atılan tali kirişlerle örtülmüştür. Üst örtünün zeminden yüksekliği 5.06m. dir. Camii dıştan kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür.

Caminin planı (M.E. Başar-H. Karpuz)

Harim görünümü

Ahşap ayaklar kuzey-güney doğrultusunda birbirine Bursa kemerleri ile bağlanmıştır. Kemer karınlarında özgün olarak kalabilmiş kalemşi süslemeler dikkati çekmektedir. Bu süslemelerde dört eksene birbirine paralel olacak şekilde ikişer adet bulut motifi ile bunların içerisine bir, dış köşelerine birer adet çintemani motifi yerleştirilmiştir.

Tavan görünümü

Kalemşi süslemelerden görünüm

Harim mekanı kible cephesinde iki alt iki üst, doğuda bir alt iki üst, batıda iki alt iki üst dikdörtgen formlu, içeri doğru şevli pencerelerle aydınlatılmıştır.

Harim batı cephe görünümü

Harim doğu cephe görünümü

Mihrap ve minber tamamen yenilenmiş olup sanatsal bir değeri bulunmamaktadır. Ancak onarım öncesine ait fotoğraflarda yapının ahşap mihrabının yarım daire planlı mihrap nişinin üzeri yarım küre şeklinde bir kavsara ile örtülmüştür. Mihrabın etrafı kıvrım dal ve yaprakla bezeli bir bordür ile ters “U” şeklinde kuşatılmıştır. Yapının ahşaptan olan eski minberi sade olup aynalık bölümü altı kollu yıldızlarla bezeli idi.

Mihrabın görünümü

Caminin eski mihrabı

Caminin eski minberi

Harimin kuzeyinde yer alan mahfile kuzeyde bulunan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Mahfil doğu ve batıda bulunan 1.17m. genişliğinde, 0.81m. yüksekliğinde enine dikdörtgen formlu birer pencere ile aydınlatılmıştır.

Mahfil görünümü

D.İmrenler Hacı Mentеш Camii: Hacı Mentеш Camii, İmrenler Mahallesi, Başpınar Sokakta, halk arasında Pınarbaşı olarak adlandırılan alanda bulunmaktadır. İnşa tarihi bilinmeyen yapı süsleme özelliklerinden hareketle 19. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmektedir (Karpuz, 2009: 1892-1893). 1965, 1970 ve 1983 yılında yapılan onarımlar neticesinde büyük oranda yenilenmiştir (Karpuz, 2009: 1892-1893). Yapı dıştan saç levhalarla kaplı kırma çatı ile örtülmüştür.

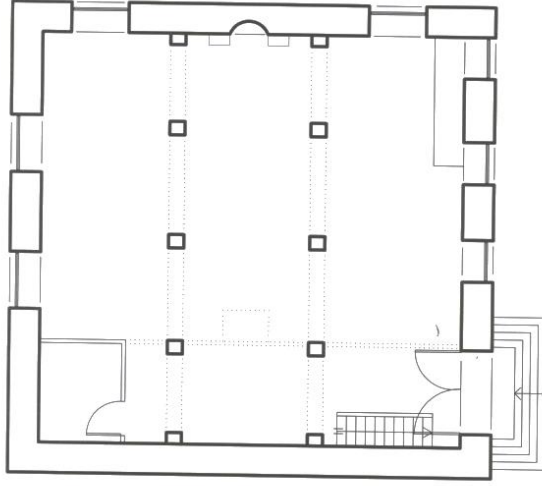
Caminin genel görünümü

Yapı dıştan 12.80x12.50m. ölçülerinde hemen hemen kare planlıdır. Caminin kuzeyinde üç, güneyinde iki, batısında ikisi alt üç tanesi üst olmak üzere beş pencere açılmıştır. Alt pencereler 1.40m. genişliğinde, 0.9m. derinliğinde, 1.48m. yüksekliğinde dikdörtgen formludur. Beden duvarları dıştan sıvalı ve boyalıdır.

Güney ve batı cephe-Güney ve doğu cephe

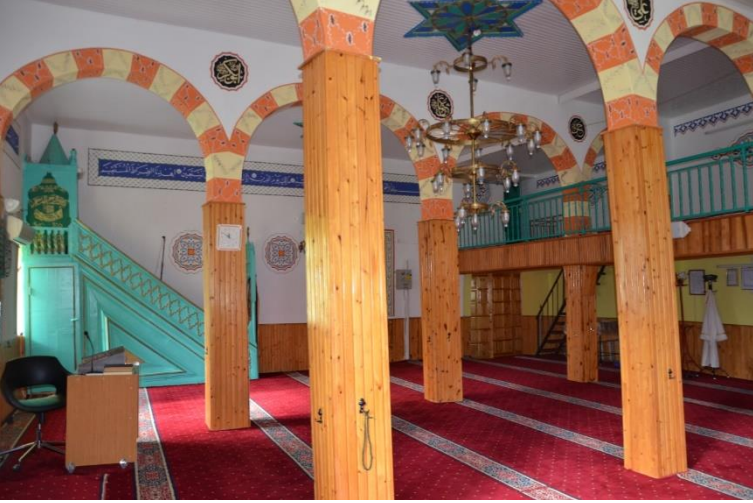
Harime batı cephenin kuzeye yakın köşesine yerleştirilmiş 2.11m. genişliğinde dikdörtgen formlu bir açıklıktan ulaşılır. İçten 11.04x10.72m. ölçülerinde hare planlı harim kible duvarına dik olarak uzanan iki ayak dizisiyle üç sahına ayrılmıştır. Her ayak dizisinde beşer kare kesitli lambri kaplı ahşap ayaklar kuzey-güney doğrultusunda 4.04m. yüksekliğinde yarım daire kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Ayaklardan kuzey ve güneyde olanlar beden duvarına bitişiktir. Sahın genişlikleri alışılmışın dışından farklı olarak orta sahin dar yan sahinler geniş tutulmuştur. Yan sahinler 3.60m., orta sahin 3.20m. genişliğindedir.

Caminin planı (H. Karpuz)

Kible cephe görünümü

Harim görünümü

Harimin üzeri zeminden 4.33m. yüksekliğinde ahşap düz taban örtülüdür. Her sahinin tavanının ortasına yeşil, mavi ve beyaza boyalı altı kollu yıldızlı bir göbek yerleştirilmiştir. Ortada içerisi üçgen ve dörtgenlerle geometrik bir kompozisyon meydana getirilmiştir. Köşelerde kalan üçgen alanlar üçgen ve eşkenar dörtgenlerle doldurulmuştur.

Tavan göbeği

Harimin kuzeyindeki ahşap mahfil demir doğramalı bir merdivenle çıkılmaktadır. Mahfil 11.04x2.08m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Mahfilin batısında kapatılmış bir kapı açıklığı bulunur.

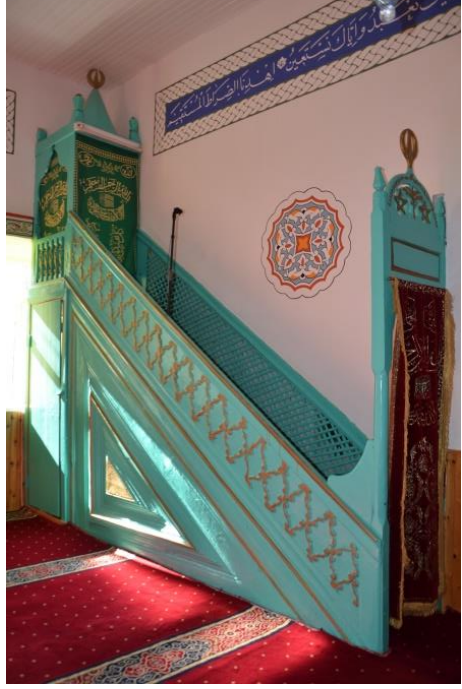

Mahfil görünümü

Kible cephesi ortasında yer alan ve son zamanlarda yenilenmiş çini mihrap dik-dörtgen formludur. Mihrap nişi 1.05m. genişliğinde, 0.50m. derinliğinde yarım daire planlıdır.

Mihrap

Minber

Güneybatı köşede yerleştirilen ahşap minber 3.50x0.70m. ölçülerindedir. Minber aynalığı iç içe geçmiş süslemesiz diki üçgenlerle oluşturulmuştur. Minber korkuluğu uçları volütlü “S” şeklinde kesilen ahşap parçaların yüzeye çivi ile tutturulmasıyla oluşturulan eşkenar dörtgenler ile bezenmiştir.

E. İmrenler Işık Camii: Işık Camii, İmrenler Mahallesi, 111667 nolu sokak, numara 2’de bulunmaktadır. Batı, güney ve kuzey cepheler üzerinde yer alan kitabelerine göre 1953 yılında Hamit isimli bir usta tarafından yaptırılmıştır. Kitabesine göre Asmalı Mescit olarak geçen yapı sonraki yıllarda Işık Camii adı verilmiştir.

Batıda yer alan kitabe

Doğuda yer alan kitabe

Cami dıştan 10.25x7.40 ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup üzeri kiremit kaplı kırma çatı örtülüdür. Cami, eğimli bir arazi üzerinde inşa edilmesinden dolayı altta bir bodrum kat üzerine inşa edilmiştir. Yapının güney ve batısında iki, doğusunda üç adet yarım daire kemerli pencere açılmıştır. Ahşap doğramalı pencereler dıştan 1.30m. içten 1.48m. ölçülerinde 0.80m. derinliğinde, 2.79m. yüksekliğindedir. Beden duvarları sıvalı ve boyalıdır.

Güney ve batı cephe görünümü

Batı cephe görünümü

Doğu cephe görünümü

Harime kuzeybatı köşede bulunan 1.58m. genişliğinde, 0.65m. derinliğinde dikdörtgen formulu, çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilmektedir. Harim içten 8.95x6.10m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgendir. Harim mihrap duvarına dik olarak uzanan iki sahnınlıdır. Sahnin genişlikleri 2.98m.dir. Harimi ikiye bölen ayak dizisinde kare kesitli iki ahşap destek ile üst örtü taşınmaktadır. Üst örtü kuzey güney doğrultusunda atılan ana kirişin üzeri ahşap lambri kaplı düz

tavan örtülüdür. Tavanın zeminden yüksekliği 4.15m. dir. Tavan ortasına sekizgen formlu geometrik geçmelerle bezeli bir göbek yerleştirilmiştir. Harimin kuzeyine mahfil, güneyine ortada mihrap, güneydoğuya vaaz kürsüsü, güneybatıya minber yerleştirilmiştir.

Harim batı cephe görünümü

Harim kuzey cephe görünümü

Kible cephe görünümü

Harim batı duvar görünümü

Tavan ortasında yer alan göbek

Harimin kuzeyine konumlandırılmış mahfile kuzeybatıda bulunan 2.05x0.66m. ölçülerinde ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Mahfil katı güneyde tek ahşap ayak tarafından taşınmaktadır. Mahfil korkuluğu sadedir. Doğuda kapatılmış tek pencere açıklığı bulunur. Mahfilin duvarları 1.00m. yüksekliğe kadar ahşap lambri ile kaplanmıştır.

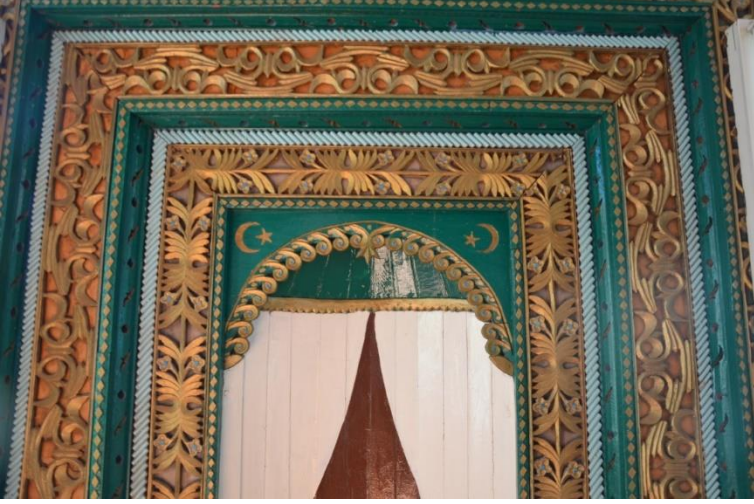
Mahfil görünümü

Kible cephe ortasındaki ahşap minber 2.90m. yüksekliğinde, 1.98m. genişliğindedir. Cepheden harime doğru 0.22m. taşıntı yapmıştır. Mihrap nişi 0.10m. genişliğinde, 0.10m. derinliğinde yarım daire planlıdır. Nişin yüzeyi iki yana çekilmiş perde motifi ile bezenmiştir. Nişin üzeri yarım küre şeklinde bir kavsara ile örtülmüştür. Kasara kemeri volütlerle bezenmiş olup tepe noktasında aşağıya doğru bakan stilize edilmiş bir palmet konumlandırılmıştır. Kavsara köşeliklerindeki üçgenimsi alanlara karşılıklı olarak birbirine bakar vaziyette ay-yıldız motifi ile doldurulmuştur.

Mihrap

Mihrap nişinin etrafı farklı genişlikte üç bordür ile ters “U” şeklinde kuşatılmıştır. 0.16m. genişliğindeki ilk bordür tek bir hattın çıkarak sağa ve sola yönelmiş kıvrım dallarla bezenmiştir. Bunların aşağı ve yukarıya bakan uçlarının her iki tarafına dört yapraklı birer çiçek yerleştirilmiştir. Bu bordürün üst ortasında yeşil zemin üzerine sarı boya ile Âli İmrân suresinin 37. Ayetinin bir bölüm olan “*Kullemâ de hale aleyhâ zekeriyyal mihrâbe*” yazılmıştır. 0.30m. genişliğindeki ikinci bordür vazodan çıkan ve iki yana doğru yönelmiş palmet motifleri ile süslenmiştir. 0.21m. genişliğindeki üçüncü bordür “S” şeklindeki kıvrımlı bir dalın her iki tarafına çiçek ve yaprak motifleri ile doldurulmuştur. Bordürler arasında kalan daha küçük bordürler eşkenar dörtgenler, dikdörtgenler, söğüt yapraklarından oluşur.

Minberdeki ahşap süslemelerden detay

Güneybatı köşede yer alan 2.76x0.77m. ölçülerindeki ahşap minber sade bir görünüme sahiptir. Minber kapısı basık kemerli olup iki yanda kare kesitli babalar üzerine oturur. Minberin doğu yan yüzeyi bezemesiz olup farklı renklere boyanmış iç içe geçmiş dik üçlerden oluşur. Minber korkuluğu çıtaların belli aralıklarla yerleştirilmesiyle meydana getirilen eşkenar dörtgenler ile bezenmiştir. Köşk bölümünün üzeri konik bir külahla örtülmüştür.

Minber

Güneydoğu köşeye ahşaptan vaaz kürsüsü yerleştirilmiştir. Kürsünün kaidesi aşağıdan yukarıya doğru genişleyen yarım koni şeklindedir. Kürsünün korkulu ajur tekniğinde yapılmış olup yan yana sıralanmış hafif sağa doğru eğilmiş selvi ağaçlarından oluşur. Kürsünün kaidesi kahverengi, korkuluk pembe ve maviye boyalıdır.

Vaaz kürsüsü

F. İmrenler Mülazım Camii: Mülazım Camii, İmrenler Mahallesi, 111672 sokakta, numara 25'te bulunmaktadır. Yapının cephelerinde biri inşa diğeri onarım olmak üzere iki kitabe bulunmaktadır. Güneyde yer alan inşa kitabesi “Maşallah 1273/1856-1857”, batıda yer alan tamir kitabesi “Maşallah 1948” tarihini taşımaktadır. Camii 2019 yılında tescil edilmiştir.

İnşa kitabesi

Onarım kitabesi

Caminin avlusunda yer alan ve bir aile kabristanlığı olarak düzenlenmiş alan içerisinde bulunan altı satırdan oluna mezar taşı Mülazım Mustafa Efendi'ye ait olup 1785-1786 tarihlidir.

Mezar taşının okunuşu:

Sene 1200/1785-86

Hüve'l hayyul bâkî

Mülazım Mustafa Efendi

Ruhu için Fatıha

Mezarlığın görünümü

Mezar taşının görünümü

Cami dıştan 11.14x11.04m. ölçülerinde kare planlı olup üzeri kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Yapının güney, batı ve doğu cephelerinde dikdörtgen formlu, ahşap doğramalı pencere yerleştirilmiştir. Beden duvarları sıvalı ve boyalıdır. Yapının kuzeyine sonraki onarımlarda betonarme bir bölüm ilave edilmiştir.

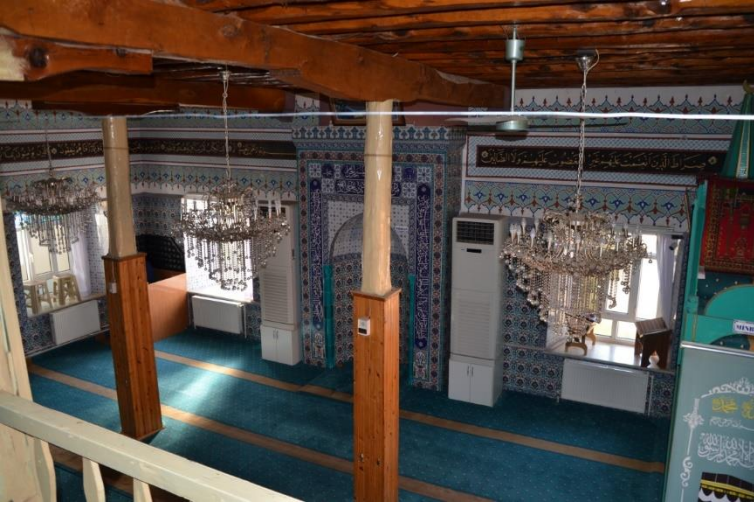

Caminin genel görünümü

Güney ve batı cephe görünümü

Harime doğu cephenin kuzeye yakın köşesine yerleştirilmiş dikdörtgen formlu bir kapıdan girilmektedir. Harim içten 9.54x9.44m. ölçülerinde kare planlı olup her sırada üçerden iki ayak dizisiyle kible duvarına dik olarak uzanan üç sahnıdır. Orta sahnın 2.86m., yan sahnınlar 3.00m. genişliğindedir. Bu plan şemasında genellikle orta sahnın yan sahnılara göre daha geniş tutulmuştur. Ancak bu camide sahnın genişlikleri aynı tutulmuştur. Harimin üzeri kuzey-güney doğrultusunda uzatılan ana kirişlerin üzeri doğu-batı doğrultusunda atılmış tali kirişlerle örtülmüştür. Üst örtü zeminden 4.25m. yüksekliğindedir.

Harim iç görünümü

Tavan görünümü

Harimin kuzeyinde yer alan mahfil kuzeyde iki kare kesitli ahşap ayak tarafından taşınmaktadır. Mahfile kuzeydoğuda bulunan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Mahfilin köşk bölümü kare formunda güneye doğru taşıntı yapmıştır.

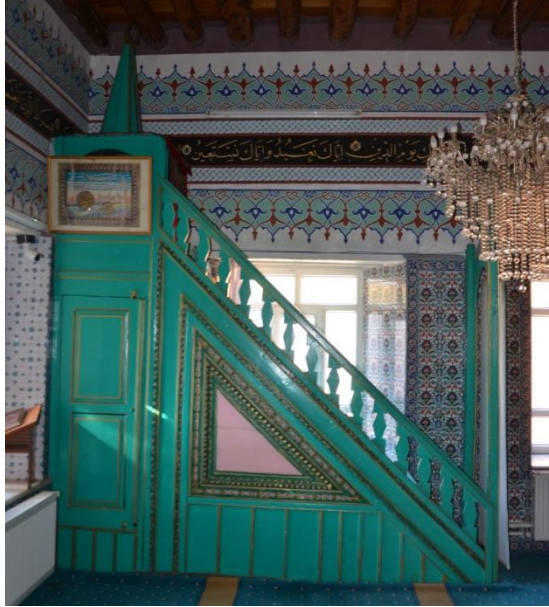
Mahfil görünümü

Kible cephe ortasında yer alan çini kaplı mihrap dikdörtgen formundadır. Mihrap nişi 1.22m. genişliğinde, 0.50m. derinliğinde yarım daire planlıdır. Nişin üzeri sivri kemerli yarım küre şeklinde bir kavsara ile örtülmüştür.

Mihrap görünümü

Harimin güneybatı köşesine yerleştirilmiş ahşap minber 3.05x0.78m. ölçülerindedir. Sade bir görünümüne sahip minberin aynalık bölümü iç içe geçmiş dik üçgenlerden oluşur. Süpürgelik bölümü sağır tutulmuş olup çıtalarla düşey dikdörtgenlere ayrılmıştır.

Minber görünümü

G.Kireli Camii: Yeni Camii adıyla da anılan eser Beyşehir-Şarkıkaraağaç karayolu üzerindeki Kireli kasabasının eski yerleşim bölgesinde yer almaktadır. Kitabesi

olmayan yapının kesin yapılış tarihi bilinmemekle beraber bu konuda bazı görüşler ortaya atılmaktadır; İ.H. Konyalı, bu camii hakkında “orta boğdam orta direğinde 1115, 1125, 1165 gibi rakamlar vardır. Köylüler bu rakamların inşa ve tamir tarihleri olduğunu söylediler” demektedir. Sözü edilen bu direkler bugün yağlı boya ile boyandığı için görülemeyen rakamlar daha önce Yaşar Erdemir tarafından çekilen fotoğraflarda görülebilmektedir.

Tavanda yer alan tarihler

Yazar yine, “biz bu eseri III. Sultan Ahmet zamanında yaptırılmış bir Osmanlı sanat eseri olduğunu kabul ediyoruz” diye belirtmektedir. Kireli’li olduğunu söyleyen öğretmen Mustafa Tufan’ın elinde bir ferman gördük. Yedi satırlık bu vakfiyede Kireli Camiinden bahsedilmektedir ve rakamlar vermektedir. 27x54 cm ebadında bir kâğıt üzerine yazılmış olan bu fermanda Kirili’nde yaptırılan bir mescidin cemaatinin çok olmasından dolayı minber konularak camiye çevrilmesi ve cuma namazının kılınması için dönemin padişahının fermanı yazılıdır. Altta 1148 rakamı yer almaktadır. Miladi 1735’lere isabet etmektedir.

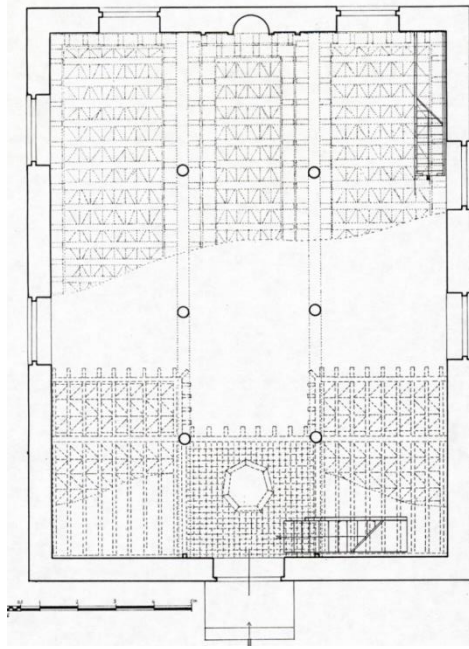
Caminin üzerinde süslemelerinden yola çıkılarak, kullanılan renkleri ve kalitelerini dikkate alarak, özellikle de bitkisel süslemenin karakterine bakarak caminin Osmanlı’nın geç dönemlerinde inşa edildiğini söylemek mümkündür.

Kireli’ye tarihi süreç içerisinde yerli ve yabancı seyyahların uğradığı, bölge hakkında ayrıntılı bilgiler verdikleri görülmektedir. Bunlar içerisinde Katip Çelebi ve F. Sarre ön plana çıkmaktadır. Katip Çelebi, “Cihannüma” adlı eserinde bölge hakkında şu bilgileri aktarır: “Kırali, gölün kuzeyinde bir kazadır. Halk Beramköy adlı küçük bir kasabada oturur. Kahvesi, hamamı ve camisi vardır. Haftada bir Pazar kurulur. Etafı bağ ve bahçedir. Suyu kuyulardan sağlanır. Kazaya 1 merhale mesafede ova çevresinde kurulmuş 20

köyü vardır. Doğusu Konya dağları ve Doğanhisar Kazası, kuzeyi Akşehir dağları, batısı Karaağaç dağlarıdır. Bunların arasına Ramazan Beli derler. İssiz yerlerdir. Bu kazanın akarsuları çoktur. Meyvesi ve ekini iyi olur. Gölden balık avlarlar. Burada üç ılıca vardır. İkisi Çavuş Köyünde, biri de Köşk Köyü yakınındadır” (Katip Çelebi, 2013: 905).

1895 yılında bölgeye uğrayan F. Sarre, Kireli ise “Verimli ovayı kesen ve bazıları kurumuş olan su yatağından geçerek öğle saatlerinde, gerçekten de hazin görünen Kireli Kasabaya vardık Fakir kerpiç kulübelere yıkık ve terk edilmiş duruyordu ve sadece köyün orta yerinden geçen büyük sokakta, daha iyi görünümlü birkaç ahşap evle haftalık pazar sırasında kullanılan barakalar vardı Biz de buradaki bir handa kaldık. 1816’da Kireli Kasabaya uğrayan Otto von Richter buralı insanların zenginliğini ve güzel evlerdeki konforlu ve halılarla kaplı divanlarla şömineleri özellikle vurguluyor, ama Hamilton bunun tam karşıtı olan ve şimdiki duruma daha yakın görünen bir resim çiziyor. Hamilton, Ağustos 1837’de Beyşehir Gölünün doğu kıyılarını araştırırken, şehrin yansını yıkılmış ve ıssız bulmuştu. Hemen hemen hiçbir canlı varlığa rastlamadığını yazıyor, çünkü nüfusun çoğunun vebaya kurban gittiğini, öyle ki ekini kaldırmak için gereken işgücünün bulunmadığını belirtiyor, Bu yerin bizde de bıraktığı izlenim aynıydı ve bu nedenle geceyi bu sağlıksız ovada değil de, doğudaki tepede yer alan Selki Köyü’nde geçirmeye karar verdik. Kireli Kasabanın civarındaki sebze ve meyve bahçeleri alçak toprak setlerle çevrili Bu gözlemden hareketle, geniş yatağından bizim de geçmiş bulunduğumuz ve şehrin güneyindeki dağlardan aşağıya inen nehrin, yağış dönemlerinde taşıdığı düşünülebiliriz Nehrin ağzında, burada antik bir şehrin bulunduğuna işaret eden pek çok kalıntıya rastladık” şeklinde bilgi verir (Sarre, 1998: 148-149).

Cami, dıştan dışa 11,60x15,00 metre ölçüsünde dikdörtgen bir mekâna oturur (Yaman, 1938: 1208-1209; Uzluk, 1958: 40-63; Eyüpoğlu, 1979: 56-57,125; Konyalı, 1991: 364-365Erdemir, 2013: 181-182). Eskiden düz toprakla örtülü olan damı, 1962 yılında değiştirilerek çinko kaplı kırma çatı hâline getirilmiş, kerpiçten olan beden duvarları da bu tamirat sırasında tamamen yenilenerek taşla örülmüş, pencereleri de genişletilmiştir. İçeriye giriş kuzey cephe duvarına açılan dikdörtgen sade bir kapıyla sağlanmış, önüne de basit bir sundurma konmuştur. Bu cephede kapının dışında başka bir açıklık bulunmamakta, buna mukabil diğer duvarlardaki altlı üstlü pencerelerle iç aydınlatılma sağlanmaktadır. Doğu duvarının güney köşesine yakın bir yerde dikkati çeken dikdörtgen kitabenin daha önce caminin yakınında bulunan ve yakın zamanda yıkılan Kozmollu Hanı’ndan sökülerek tamir esnasında buraya konulduğu bilinmekte, üzerinde 1321 rakamı okunmaktadır. Yapının etrafı küçük bir avlu duvarı ile çevrilmiş, avlunun kuzeybatı köşesine de caminin tamiratını yaptıran şahıs için bir mezar yapılmıştır.

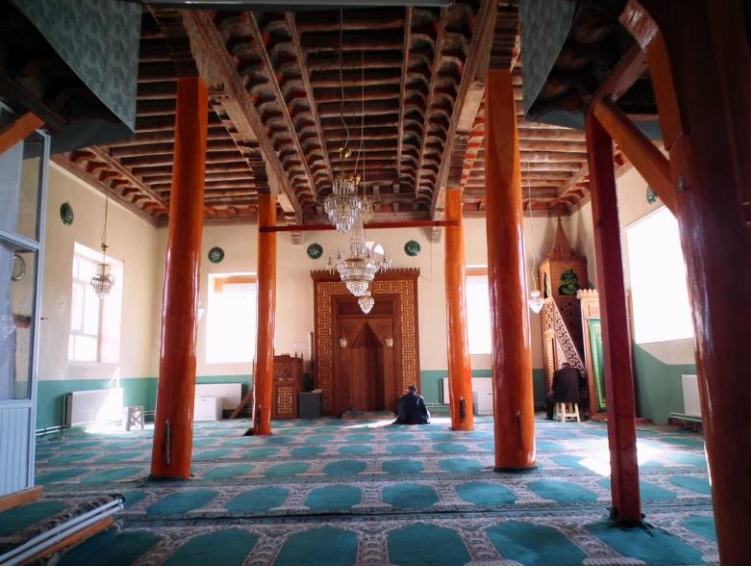

Kireli Cami Planı (Y. Erdemir'den)

Caminin genel görünümü

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan yapı, aynı istikamette sıralanan ahşap sütunlarla üç sahına ayrılmıştır. Orta sahin yan sahinlerden daha yüksek olduğu hâlde, geleneğin dışında daha dar tutulmuştur. Duvarlar beyaz kireç badanalıdır. Duvarlardaki bu sadeliğe karşılık mahfil ve tavanı ahşap kuruluş ve tezyinat açısından son derece zengin olup, Anadolu'daki nakışlı ahşap camilerin nadide örneklerinden birisini teşkil etmektedir.

Harim mekanı görünümü

Mihrap kible duvarı ortasına oyulmuş yarım silindirik bir niş şeklindedir. Niş kenarları burmalı ince birer sütunce ile sınırlanmış, kavsara boşluğuna ince tahta levhalar çakılmıştır. Ahşap kaplamalı ve kalem işi bezemeli bu mihrabın cephesi duvardan hafif taşıntı yapan farklı genişlikte üç süsleme şeridi ile çerçevelemiştir. Kavsaranın üstündeki dikdörtgen panoya uçları rozetlerle nihayetlenen kartuş içinde bir sıra yazı hak edilmiştir.

Caminin eski ve yeni mihrabı

Minber güneybatı köşededir. Batı duvarına bitişik olan sade ahşap minberin dilimli kapısı üstte yine dilimli bir tepelik ile tamamlanmaktadır. Yan kanatlar düz ahşap levhalarla kaplanmış, korkuluk ise parmaklıklardan meydana gelmiştir. Köşk kare gövdeli olup, üstündeki geometrik süslemenin aralarına lale motifleri resmedilmiş, bordo, aşı kırmızısı, kirlili beyaz, sarı ve yeşil ile renklendirilmiştir.

Minber

Kadınlar mahfili kuzeyde yer almakta, iki taraftan 1,45'er metre daha öne çıkıntı yaparak bir "U" şeması oluşturacak şekilde yan duvarlara bitişmektedir. Mahfili taşıyan ahşap kirişlerin uçları profilli konsollar hâline getirilmiş, araları da kalemişi olarak çeşitli motiflerle tezyin edilmiştir. Konsolların yan aralarında bazen bir çiçek, bazen de bir tabak veya vazo içine yerleştirilmiş çiçek ve meyveler görülmektedir. Üst aralarda ise; serbest veya vazolardan çıkarak yanlara dağılan natüralist çiçeklerin yanında, bir noktadan dağılarak yüzeyi girift bir şekilde dolduran daha stilize kıvrık dal ve çiçekler dikkati çekmektedir. Bunlar dıştan renkli zencerekle çerçevesi, motiflerde kırmızı, sarı yeşil, beyaz, kahverengi ile tonlarına yer verilmiştir.

Tavan ve süslemeler

Mahfilin tavanı dıştan süsleme bordürleri ile sınırlanmış, ortadaki geniş alan çıtalarla karelere bölünerek merkeze geometrik bir göbek yerleştirilmiştir. İçleri bitkisel dolgulu yedi kenarlı bu dekoratif göbek son derece etkileyicidir. Tavan kible duvarına dik olarak atılan iki ana kiriş tarafından taşınmaktadır. Kirişlerin uçları kuzey ve güneyde duvardan çıkarılmış ahşap konsollara, ortada ise yastıklar vasıtasıyla toplam altı ahşap sütuna otururlar. Orta sahnin tavanı ana kirişlere dik olarak atılan iki kademeli konsol sırası ile yanlardan daha yüksek tutulmuştur. Ana kirişleri taşıyan sütunların gövdeleri silindirik kesitli olup, yastıklara birleştiği yerlerde incelerek kareye dönüşürler. Öndekilerinin iç yüzlerinde vazo içinden çıkan çiçekler resmedilmiş ve çeşitli boylarla renklendirilmiştir. Yine bu ana kirişlerin yan yüzeyleri ve alt kısımlarıyla bunların üstünde sıralanan profilli konsolların ara boşlukları, bunların tavanları hiç boş yer bırakılmaksızın bitkisel ve geometrik motiflerle dekore edilerek, mavi, kırmızı, sarı, yeşil, beyaz ve bunların tonları ile renklendirilmiştir.

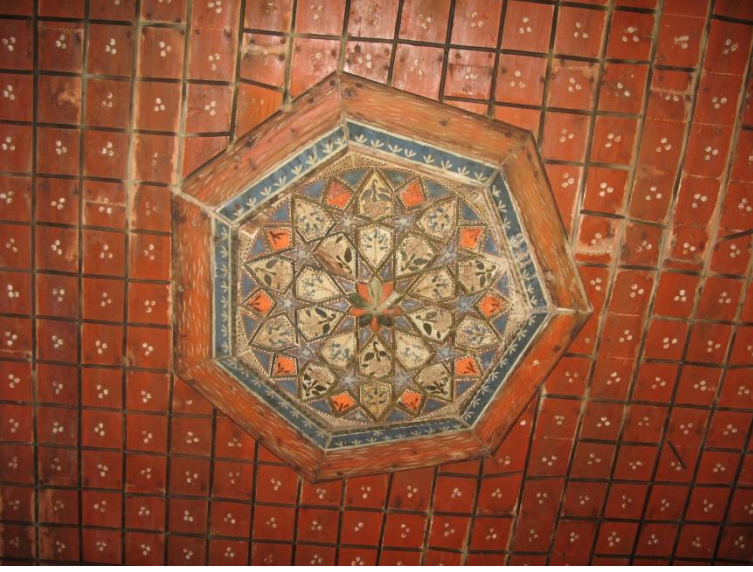
Tavan görünümü

Üst örtü görünümü

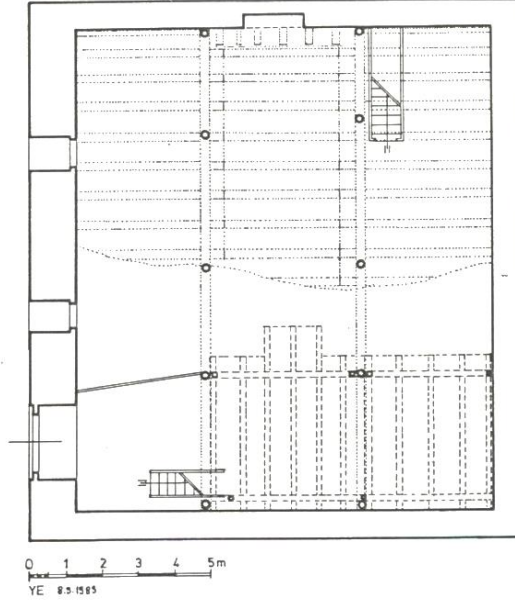

Tavan süslemesinden detay

Süslemelerden detay

Ğ.Köşk Camii: Beyşehir-Şarkıkaraağaç yolu üzerinde, Beyşehir'e 35 km mesafedeki Değirmen mevkiinden 7 km içeride bulunan Köşk kasabasıdır. Kasabanın girişindeki mezarlığın içine inşa edilmiştir. Halk arasında "Nasuh Bey" veya "Acem Nasuh Camii" diye söylenen yapının kitabesi olmadığından yapılaş tarihi kesin olarak bilinmemektedir (Konyalı, 1991: 106-107). 1967-1969 yılları arasında esaslı bir onarım görmüş, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından önceki yıl tekrar restorasyon programına alınmıştır (Erdemir, 2011: 122-123; Konyalı, 1991: 106-107, 371-372 Uzluk, 1958: 40; Eyüpoğlu, 1979: 55; Önge, 1971: 299-302).

Köşk Camii planı (Erdemir'den)

Caminin genel görünümü

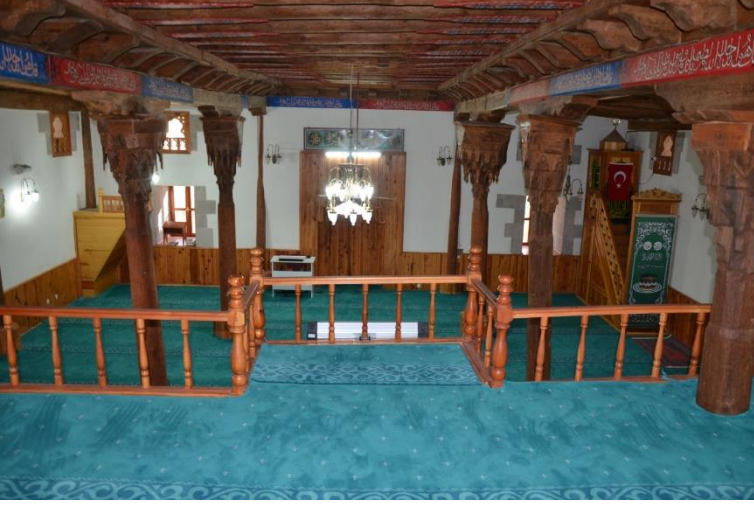
Cami dıştan 13,65x15,60 m ölçülerinde olup, kuzey- güney istikametinde uzanan oldukça muntazam dikdörtgen plan şeması göstermektedir. Yapılan onarımlarda moloz taş örgülü duvarlar kesme taşla kaplanmış, ince taş levhalarla örtülü olan çatısı da çinko saç ile kapatılmıştır. Doğu cephenin kuzey ucundaki sade dikdörtgen bir kapı ile içeriye geçiş sağlanmaktadır. Caminin kuzey duvarı sağır bırakılmış, diğer cephelere altlı üstlü farklı büyüklüklerde pencereler açılmıştır. Hatıllar arası-

na açılan bu pencerelerden üstteki küçük olanlar ahşap pervazlarla çerçevesiz olarak yüzeyleri dilimli kemerlerle dekore edilmiştir.

Güney ve batı cephe görünümü

Harim, mihrap duvarına dik istikamette yerleştirilen ve beşer ahşap desteği ihtiva eden iki sütun sırası ile üç şahına ayrılmış, orta sahin da yanlardan daha geniş ve yüksek tutulmuştur. Ahşap tavanı taşıyan ve sahinleri oluşturan ana kirişler uçlardan konsollar vasıtasıyla kuzey ve güney duvarlara, ortada ise yastıklar aracılığıyla bu ahşap sütunlara oturlar. Aşağıdan yukarıya doğru daralan silindirik gövdeli sütunlar üst tarafta incelerek çokgene dönüşmekte, üstte de mukarnaslı başlıkları taşımaktadır. Yukarı doğru üç ve dört sıra oluşturacak şekilde genişleyerek zenginleşen mukarnas parçalarından alttakiler düz, aradakiler badem biçiminde oymalarla süslenmiş, kenarları da kırmızı üstüne siyah beneklerin bulunduğu ince şeritlerle kuşatılmıştır. Üstteki mukarnas sırasının alt saçağından aşağıya doğru damla motifli ve haşhaş kozasına benzeyen püsküller sarmaktadır. Kare prizmatik başlık tablaların köşeleri de yine mukarnas dilimi şeklinde oyularak içleri diğerleri gibi renkli şeritlerle dekore edilmiştir. Ana kirişlere geçişi sağlayan profilli yastıklar ise sade tutulmuştur. 28 cm kalınlığındaki ana kirişlerin yan yüzleri ince tahta levhalarla kaplanmış yüzeyleri de boyalı nakış ve yazılarla tezyin edilmiştir. Dış yüzeylerde yazı bulunmamaktadır.

Harim görünümü

Köşk Camii'nin tavan ve sütun başlıkları

Nakışlı süslemelerle ritmik olarak ters-düz kıvrımlarla devam eden bir süs dikkat çeker. Bunun içi münavebeli olarak kırmızı ve siyah ile boyanmış, siyahların içine de kırmızı noktalar serpiştirilmiştir. Bunların; aralarının dikine atılan kırmızı kuşaklarla simetrik bölümlere ayrıldığı ve kareli olarak taksimatlandırıldığı izlenebilmektedir. Yazılar bazen kırmızı bazen siyah zemin üzerine beyaz renkte nesih hatla yazılmıştır. Kırmızı üzerine yazılanlar düz beyaz olup diğerlerinde siyah kon tur kullanılmıştır.

Kalemişi süslemelerden görünüm

Bütün ahşap camilerde olduğu gibi burada da orta şahma daha çok özen gösterildiği belli olmaktadır. Ana kirişlerin üstünde sıralanan profilli konsolların alt yüzleri ile araları geometrik ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiş; fakat pek çoğu tahrip olmuştur. Daha sağlam kalabilen mihrap duvarlarının üstündeki konsol aralarında, kırmızı zemin üstüne resmedilen geometrik geçmeler, bitkisel bezemeli konsantrik daireler, merkezdeki altı kollu bir yıldızın kollarından çıkıp daire şeklinde kıvrılarak diğer kolla birleşen kompozisyonların yanında yaprak ve çiçekler, dörtlü grup oluşturan palmetler süslemenin zenginliği hakkında fikir vermektedir. Hepsinde zemin kırmızı, konturlar siyah, yaprak ve çiçekler yeşile boyanmıştır.

Tavanı taşıyan ve enine sıralanan silindirik tali kirişlerin yontularak düzeltilen uçlarına lambrikenler monte edilmiştir. Kenarları dilimlenmiş olan ve uçlara doğru

incelerek bir salbek ile nihayetlenen bu lambrikenlerin alt yüzeyleri yine kırmızı üstüne siyah konturlu rumi dal ve yapraklarla bezelidir. Daha önce tavan kirişlemesinin üstü hasır ile kaplı iken Vakıflar Genel Müdürlüğünün yaptığı bakım ve onarımda üstü tamamen açılarak hasırlar kaldırılmış, tavan kirişlemesinin bazıları yenilenerek üstten 0.15-0.20 m genişliğinde tahta levhalarla kaplanmıştır. Köşk Camii.13-14.yüzyılın Anadolu'daki ahşap mimarının ünik uygulamalarındandır. Epeyce yıpranmasına rağmen kalabilenler bile zenginliği hakkında iyi bir fikir vermekte ve Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nden etkilendiği belli olmaktadır (Uzluk, 1958: 40).

Kalemişi süslemelerden görünüm

H.Selki Ravza Camii: Camii, Hüyük ilçesi, Selki Mahallesi, 112453 sokakta bulunmaktadır. Caminin doğu cephesinde iki adet kitabe bulunmaktadır. Sağda yer alan Kitabede “Maşallah Sene 1159/1746-47” ibaresi yazılıdır¹. Diğer kitabede büyük oranda tahrip olmuştur. Ancak burada da aynı tarih yazılmıştır. 1990 yılında eski

1 Yapıya ait kitabe H. Karpuz tarafından hazırlanmış olan Konya Kültür Envanteri isimli kitapta Tolca Camii'ne ait olarak göstererek büyük bir hataya düşmüştür. Bk. Karpuz, 2009: 1905-1907.

cami yıkılmış, yerine günümüzdeki yapı inşa edilmiştir. Yapının kitabeleri dışında sanatsal bir değeri bulunmamaktadır. Doğu cephe yüzeyine Bizans dönemine ait devşirme bir taş yerleştirilmiştir.

Doğuda yer alan kitabeler

Caminin genel görünümü

Harim görünümü

Devşirme taş parçası

I.Tolca (Şih Şehabeddin) Camii: Tolca (Şih Şehabeddin) Camii Hüyük İlçesi, Tolca Mahallesi'nde, 7 pafta, 2711 nolu parselde, Beyşehir Gölünün kenarında inşa edilmiştir. Yapı üzerinde inşa tarihini gösteren bir kitabe bulunmamaktadır. Çeşitli yayınlarda ve yapı üzerinde yer alan bilgilendirme levhasında 1313/1895-96 yılında inşa edildiği yazılıdır. Yapı süsleme özellikleri bakımından da XIX. yüzyıl sonları XX. yüzyıl başlarına tarihlendirilebilir. Ancak H. Karpuz tarafından hazırlanmış olan Konya Kültür Envanteri isimli kitapta Tolca Camii'ne ait olduğunu söylediği 1155/1742-1743 tarihli kitabenin bu yapıya ait olmadığı Selki Mahallesi'nde bulunan Ravza Camiine ait olduğu tespit edilmiştir. Kaldı ki kitabe üzerinde yazan tarih 1155/1742-43 değil 1159/1746-47'dur (Karpuz, 2009: 1905-1907). Cami Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 20.12.1995 tarih ve 2458 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Caminin onarım öncesi genel görünümü

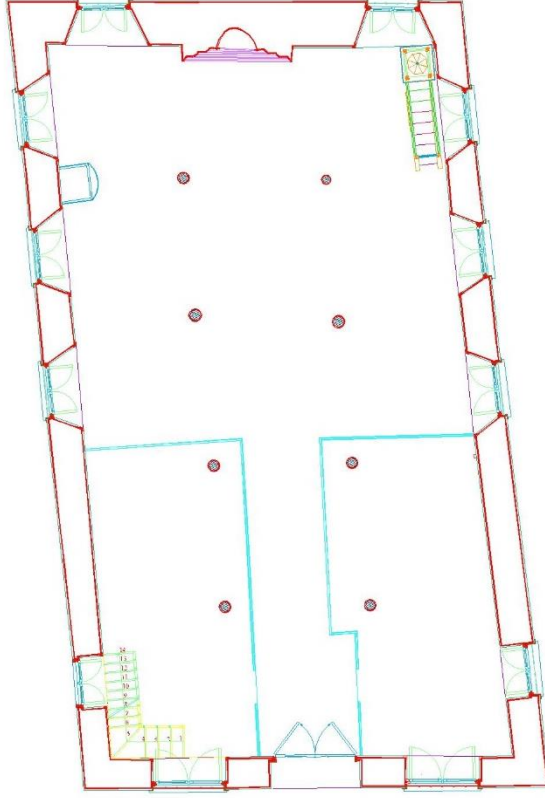

Güney ve batı cephe görünümü

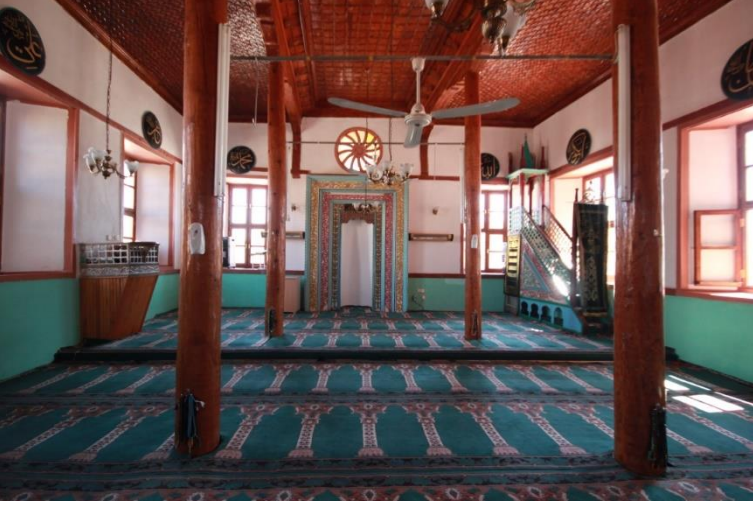
Güney cephe görünümü

Tolca Camii dıştan 17.38x10.24m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturmaktadır. Moloz taş ve kerpiçten inşa edilen yapının beden duvarları sıvalı ve badana boyalıdır. Üzeri düz toprak dam örtülü iken son onarımlarda kiremit kaplı kırma çatıya dönüştürülmüştür. Doğu ve batı cephelerde 1.14m. genişliğinde, 0.80m. derinliğinde ahşap doğramalı, dikdörtgen formlu dörder pencere açılmıştır. Pencereleden kuzeye yakın olanları hariç diğerleri içeri doğru şevli olarak tasarlanmıştır. Kible cephesinde altta köşelere yerleştirilmiş birer dikdörtgen pencere ile üstte ortaya gelecek şekilde dairevi formlu bir tepe pencere yerleştirilmiştir. Kuzey cephede ise ortada giriş açıklığı, iki yanda 1.56m. genişliğinde birer, üstte ise üç adet dikdörtgen pencere yer alır. Son yapılan onarımlarda giriş önündeki mekan ile kuzeydoğu köşede 1964 yılında ilave edilen minare kaldırılmıştır.

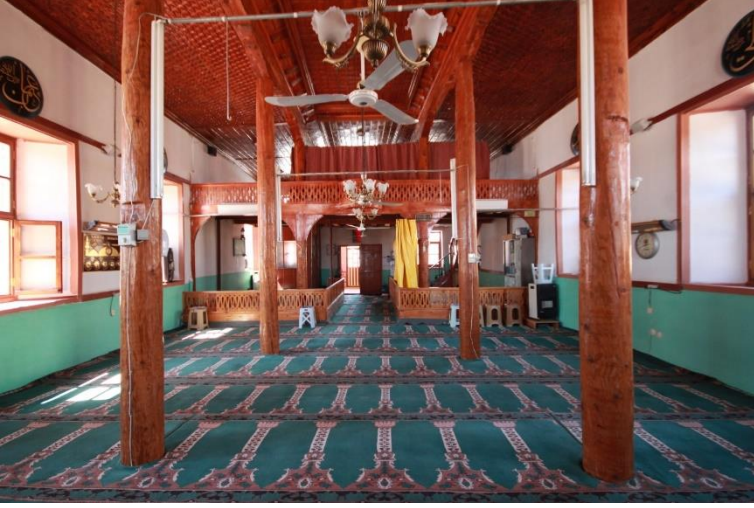

Caminin planı (Konya KUDEP Arşivi)

Harime kuzey cephe ortasında bulunan 3.57m. genişliğinde, 0.68m. derinliğinde ahşaptan iki kanatlı bir kapıdan giriş sağlanmıştır. Harim mekanı içten 15.53x8.42m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Harim her sırada dörderden iki ayak dizisiyle üç sahına ayrılmıştır. Orta sahin 2.70m., yan sahinler 2.60m. genişliğindedir. Orta sahin yan sahinlerden daha yüksek tutulmuştur. Harim üzerini örten ahşap tavan kuzey-güney doğrultusunda atılmış ana kirişler tarafından taşınmaktadır. Ahşap taşıyıcılar ile ana kirişler arasındaki başlıklar volütlü olarak tasarlanmıştır. Orta sahinin tavanı "S" şeklinde küçük ahşap parçalarla karelere bölünmüş iken yan sahinlerin tavanı altı kollu yıldızlarla bezenmiştir.

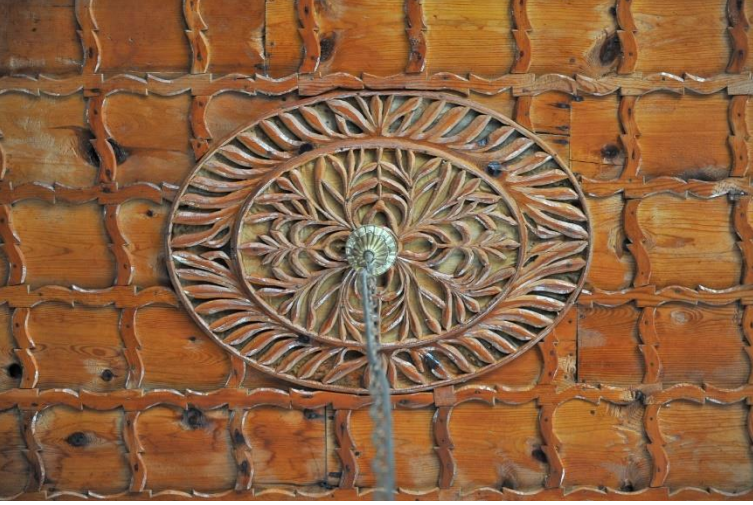
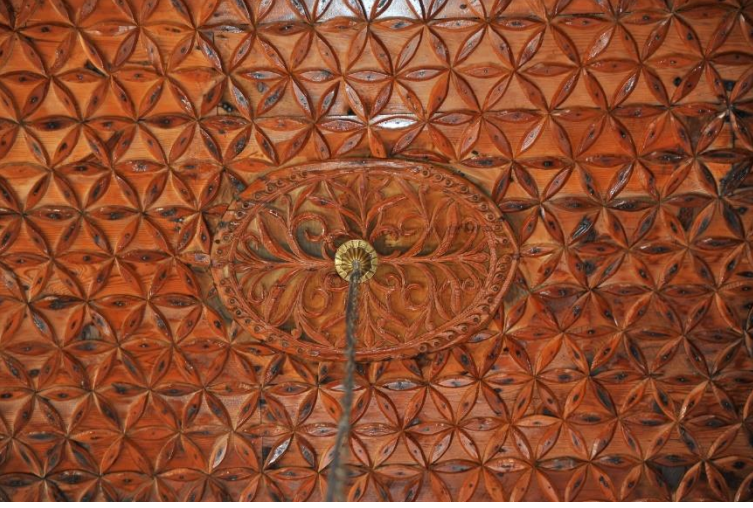
Harim görünümü

Harim görünümü

Tavan görünümü

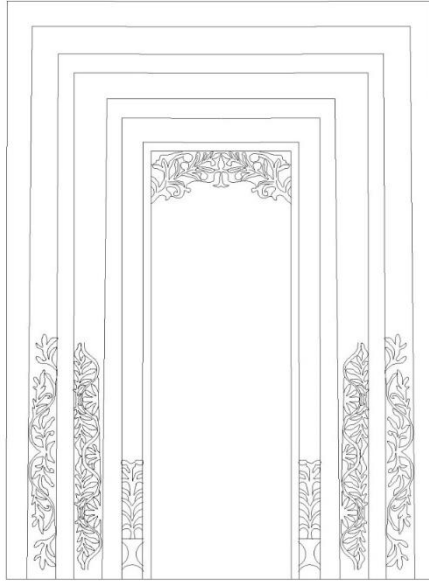

Harim tavanında yer alan süslemeler

Kible cephe ortasına yerleştirilmiş mihrap ahşaptandır. Mihrabın etrafı farklı genişlikte üç bitkisel bordürle ters “U” şeklinde kuşatılmıştır. İlk iki bordür “S” şeklinde bir kıvrımlı hattın içine ve dışına kıvrım dal ve yapraklar ile doldurulmuştur. Üçüncü bordür ise en altta vazodan çıkan, uçları volütlü, sağa-sola yönelmiş bitkisel motiflerle bezenmiştir. Mihrap nişi yarım daire planlıdır.

Mihrap görünümü

Mihrap çizimi

Güneybatı köşede yer alan ahşap minber 2.40x0.57m. ölçülerindedir. Minber kapısı atnalı formundadır. Kemer köşeliklerindeki üçgenimsi yüzeyler kıvrım dal ve yapraklarla bezenmiştir. Kapının taç kısmı ortada beş kollu yıldız ile bunun etrafını kuşatan bitkisel motiflerle süslenmiştir. Minberin süpürgelik bölümü dört kemerle hareketlendirilmiştir. bunlardan üçü kaşkemerli diğeri sivri kemer formundadır.

Minberin aynalığı iç içe geçmiş iki üçgenden oluşmaktadır. Üçgenlerin içleri kıvrım dal ve yapraklarla doldurulmuştur. Minber korkuluğu ajur tekniğindedir. Minberin geçit kapısı kaş kemerlidir. Minberin köşk kısmı at nalı formu kemerlerle birbirine bağlanmış baldaken formundadır. Üzeri pramidal bir külahla örtülmüştür. Kemer köşeliklerinde üçgenimsi yüzeyler bitkisel motiflerle doldurulmuştur.

Minber görünümü

Harimin kuzeyinde yer alan mahfile kuzeydoğu köşede bulunan ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Mahfil kuzeyden güneye doğru ikinci ayak dizisine kadar uzanmaktadır. Ortada dört ayak, doğu, batı ve kuzeyde ise beden duvarları tarafından taşınmaktadır. Mahfilin üzeri düz tavan örtüldür. Mahfil katı kuzeyde üç dikdörtgen pencere ile aydınlatılmıştır.

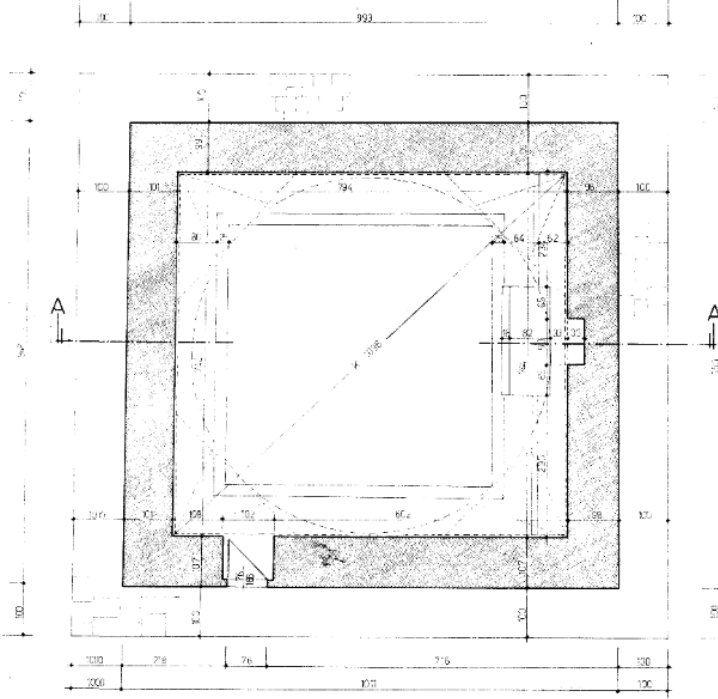
Mahfil görünümü

II. KAPLICALAR

A.Çavuş Kaplıcaları: Hüyük ilçesi, Çavuş Mahallesi 7 pafta 2366 parselde, Hamam Çayırı bayırı olarak adlandırılan mahallede bulunmaktadır (Eyüpoğlu, 1979: 56). Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.07.1988 gün ve 225 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. İnşa tarihini gösteren bir kitabesi bulunmayan yapılar XIV. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Karpuz, 2009: 1908). İ. H. Konyalı, her iki yapının Selçuklu eseri olduğunu ve Alaeddin Keykubad tarafından yaptırıldığını söyler (Konyalı, 1991: 313-314). Çavuş Mahallesinde biri erkekler diğeri kadınlar için olmak üzere iki hamam bulunmaktadır. Kesme taştan inşa edilen her iki hamam kare planlı olup, tek mekandan ibarettir. Katip Çelebi bölgede ikisi Çavuş

Köyünde, biri de Köşk Köyü yakınında olmak üzere üç kaplıcaı da görmüş olması son derece önemlidir (Katip Çelebi, 2013: 905).

B.Erkekler Kaplıcası: Düzgün kesme taştan inşa edilen yapı dıştan 10.10x10.10m. ölçülerinde kare planlıdır.

Kaplıcanın planı (Konya VGM Arşivi)

Giriş cephesinde bulunan kapı açıklığı dışında yapının cepheleri sağırdır. Batı cephenin kuzeye yakın köşesine yerleştirilmiş 0.76m. genişliğinde, 1.01m. derinliğinde, 1.70m. yüksekliğinde sivri kemerli bir kapıdan giriş sağlanmıştır.

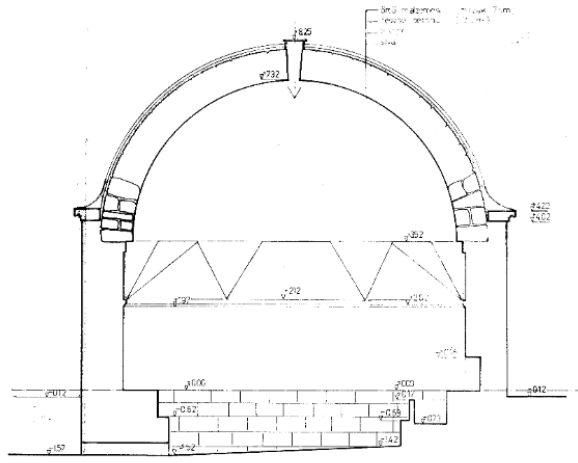
Kaplıcanın genel görünümü

İçten 8.12x7.42m. ölçülerinde hemen hemen kare planlıdır. Ortada 6.00x6.00m. ölçülerinde 1.40m. derinliğinde kare planlı bir havuz yer alır (Konyalı, 1991: 313). Güney duvar yüzeyinde yarım daire formlu bir niş ile altta havuza sıcak su akışını sağlayan iki adet mermerden oluk yer alır. Hamamın üzeri üçgen bingilerle geçilen, sekizgen bir kasnak üzerine oturan aydınlık fenerli taş bir kubbe ile örtülüdür. Yapı süsleme bakımından sadedir. 1990'lı yıllarda hamamın kubbesi yıkıldığından kaynaklar bahseder (Konyalı, 1991: 313). Hamam bir dönem kendir havuzu olarak kullanılmış, önünde de ayrı bir havuz yapılmıştır (Konyalı, 1991: 313).

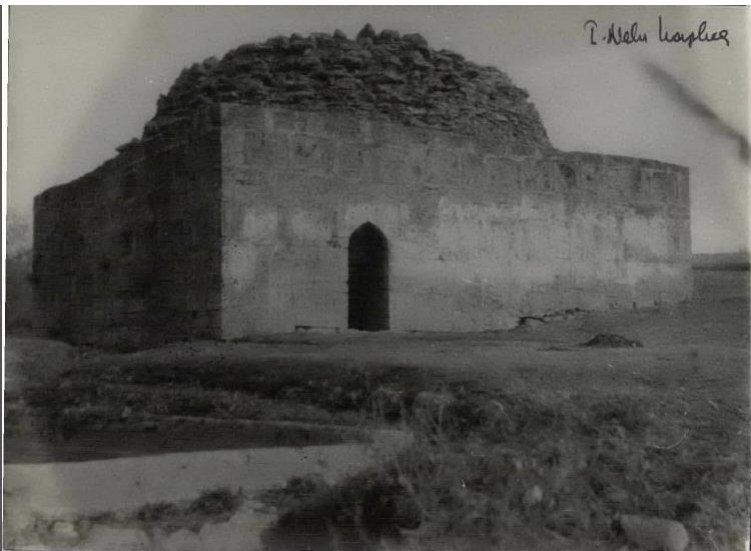

Kaplıcanın iç görünümü

A-A kesit görünüşü (Konya VGM Arşivi)

Kaplicanın onarım öncesi durumu (Konya KUDEP Arşivi)

C. Kadınlar Kaplıcası: Düzgün kesme taştan inşa edilen yapı dıştan 7.88x7.03m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir alana oturmaktadır. 0.85m. kalınlığındaki beden duvarları sağırdır. Oldukça yüksek tutulan duvarlar taş bir saçak ile sonlandırılmıştır. Hamama batı cephenin kuzeye yakın köşesine yerleştirilmiş 0.70m. genişliğinde, 0.86m. derinliğinde, 1.50m. yüksekliğinde yarım daire kemerli bir kapıdan giriş sağlanmıştır. Kapının kemeri ve söveleri yekpare taştandır. Hamam içten 6.22x5.38m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Ortada 3.80x3.80m. ölçülerinde, 1.15m. derinliğinde kare planlı bir havuz yer alır (Konyalı, 1991: 314). Mekanın üzeri doğu-batı doğrultusunda beşik tonoz örtülüdür. Tonoz örtü kuzey-güney doğrultusunda atılmış iki takviye kemeri ile desteklenmiştir.

1980'li yılında üst örtüsü yıkılmıştır (Eyüpoğlu, 1979: 56, 149; Konyalı, 1991: 314). Suyun sıcaklığının 36 derecedir (Eyüpoğlu, 1979: 56, 149). Diğer hamamda olduğu gibi bunun havuzu da kendir ıslatmak için yöre halkı tarafından kullanılmıştır (Konyalı, 1991: 314).

Kaplıcanın görünümü

Kaplıcanın onarım öncesi durumu (Konya KUDEP Arşivi)

Ç. Köşk Ilıcası: Köşk Ilıcası, Konya-Hüyük Karayolu üzerinde, Hüyük İlçesi, Köşk Mahallesi, Konya Caddesi, M.27.a.08.c.B pafta, 5472 nolu parselde bulunmaktadır. Yapı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 11.06.1982 tarih ve A-3669 sayı kararı ile tescil edilmiştir.

Tarihi kaynaklarda Köşk Hamamı ve Acem Nasuh Ağa hamamı olarak geçen yapı üzerinde inşa tarihini gösteren bir kitabe bulunmamaktadır. Çeşitli yayınlarda farklı tarihlendirmeler yapılmıştır. Kaplıcanın Selçuklular devrinden (Karpuz, 2009: 1911) ya da Eşrefoğulları Beyliği tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir (Reman, 1945: 20). Ancak M. A. Erdoğan arşiv vesikalarında hareketle hamamın Acem Nasuh Ağa caminin hatibi Seyyid Mustafa Halife ve muhtar Hacı Ahmet Ağa ibn Yusuf tarafından 968 Şaban/Nisan 1561 tarihinde inşa edildiği ve vakıf gelirlerinin caminin masraflarına harcanması şart kılındığını söyler (Erdoğan, 1989: 267, 333). Kaplıcanın suyu 35-39 derece, demir ve kükürtlü olup içmeye ve banyo yapmaya elverişlidir (Doktor Nazmi, 2009: 151; Yavuz, 1934: 6; Reman, 1945: 20; Eyüpoğlu, 1979: 149). Romatizma ve deri hastalıklarına iyi geldiği kabul edilmektedir.

Kaplıcanın genel görünümü

Kesme taş malzemeden inşa edilen ılıca, dıştan kenarları birbirine eşit olmayan sekizgen, içten haçvari dört eyvanlı planlıdır. Beden duvarlarının uzunlukları farklılık göstermektedir. Güney kenarı 5.13, kuzey kenarı 5.30m, doğu kenarı 5.53m, batı kenarı 6.10m., diğer kenarlar ise 3.70 ile 3.85m. arasında değişiklik göstermektedir. Beden duvarları 3.00m. yüksekliğinde olup taş bir harpuşta ile sonlandırılmıştır.

Ilıcanın güneyince son yıllarda tuvalet ve soyunma mekanları eklenmiştir. Güneyde yer alan 2.17m. yüksekliğinde, 0.95m. genişliğinde dikdörtgen formlu, tek kanatlı bir kapıdan kaplıca binasına giriş sağlanmıştır. Kapı açıklığından doğrudan güneyde 4.93x1.64m. ölçülerindeki eyvana geçilir. Eyvanın batı kenarında zeminden 0.20m. yüksekliğinde kare planlı bir seki yer alır.

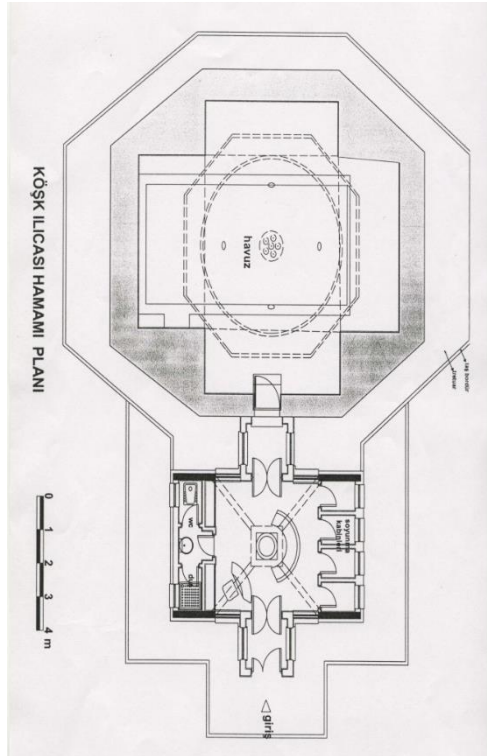

Giriş kapısı

Giriş ve doğu eyvan

Dört ana yöne açılan sivri beşik tonoz örtülü eyvanlardan doğu ve batıda olanlar 5.00x2.56m., kuzey ve güneydekiler 4.93x1.64m. ölçülerindedir. Yan eyvanlar kuzey ve güneydekilerden daha uzun tutulmuşlardır. Eyvan kemerli 0.56m. genişliğinde, 2.88m. yüksekliğinde olup kesme taştandır.

Kaplicanın planı (H. Karpuz)

Batı eyvan

Ortada 7.53x4.00m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir havuz yer alır. Havuzun derinliği 2.00m dir. Havuza güneydoğu köşede bulunan bir merdivenle inilmektedir. Havuz büyük boyutlu blok taşlardan oluşturulmuştur. Batı eyvanın kuzeye yakın köşesinde yer alan bir lüleden havuza su akmaktadır.

Havuz

Yapının üzeri pandantif geçişli bir kubbe ile örtülüdür. Kubbe 5.34x5.25m. ölçülerinde kare planlı orta alanın üzerini kaplar. Kubbenin havuz zemininden itibaren yüksekliği 8.20m. dir. Taş örgülü duvarlar içten sıvalı ve badana boyalıdır. İç mekânın aydınlatılması için kubbe göbeğine altı, kubbe eteğine dört adet olmak üzere toplam 10 tane fil gözü açılmıştır. Kubbe dıştan alaturka kiremit ile kaplıdır.

Kubbe görünümü

Kubbe geçişleri

Yapının eski durumu hakkında M. Yavuz, şu ifadelerle yer verir; “Hamam eski tarzda yapılmış olup mimari sanatı ihtiva edecek vaziyeti haiz değildir. Dört duvarla muhat olup kaya ile örtülmüştür. İçinde 8m. uzunluğunda 10.65m. derinliğinde ve 4m. genişliğinde büyük bir havuz vardır. Havuzun etrafı geniş ve uzun taşlarla döşenmiş olup elbise koymağa ve icabında istirahat etmek için sekiler yapılmıştır. Havuzun suyu tamamen içinden ve yan taraflarından çıkmaktadır. Bu suyun ayağından halk bağ ve bahçelerini sulamak suretiyle de ayrıca istifade görmektedir” (Yavuz, 1934: 6-8).

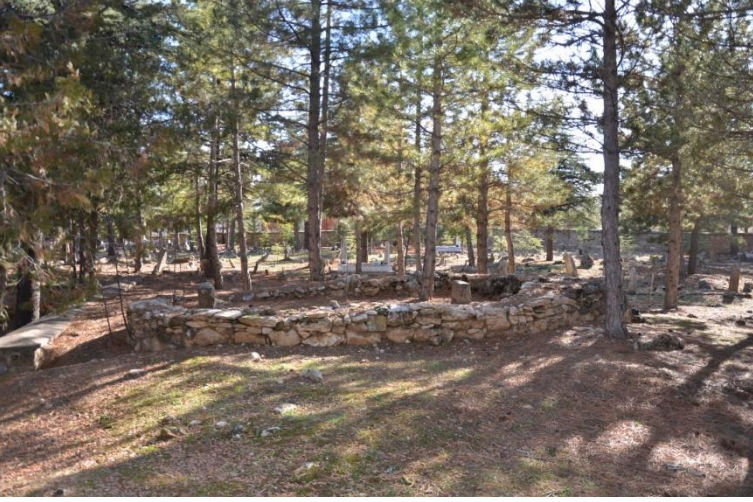
Kaplıcanın onarım öncesi durumu

R. Reman ise geniş bir kubbe ile örtülü hamamın içerisinde bir havuzunun bulunduğunu, kaynağının kaplıcanın yakında olduğunu, suların kaynaktan fişkirarak çıktığını, suyolları betondan yapıldığından bahseder (Reman, 1945: 20).

İ. H. Konyalı 1966 yılında incelediği yapı hakkında şu bilgileri aktarır: “...Ben 16 Haziran 1966 Perşembe günü saat 11.30’da bu hamamı inceledim. Hamamın bir soyunacak yeri, misafirlere barındıracak tek bir odası, yakınında bir motel yoktur. Son zamanlarda önüne suyunu toplamak ve soğutmak için, bostanları sulamak için betondan büyük bir havuz yapılmıştır. Hamam saniyede 5-6 litre su veriyor. Senenin altıncı ayından dokuzuncu ayına kadar faydalanılabilen hamamın çok eski bir tarihi vardır. Asırlar boyu bir sıhhat ve hayat kaynağı olmuştur. Romatizmaya, cilt hastalıklarına karşı fevkalade yararlıdır. Hamam bir Selçuklu eseridir. Kaymaması için temelleri Kubadabad Sarayının göl tarafındaki temelleri gibi ardıc ağaçları üstüne oturtulmuştur....Kubbenin tam ortası çökmüştür. Şimdi açık hava kaplıcası halindedir. İçinde duvarların içlerine doğru yapılmış halvet gibi dokuz soyunma yeri vardır. Hamamdan gayr-i İslami devirlerde de istifade edildiği muhakkaktır” (Konyalı, 1991: 274-275).

III. TÜRBELER

A.Acem Nasuh Türbesi: Köşk Caminin güneyinde yer alan mezarlık içerisinde Acem Nasuh’a ait olduğu söylenen üst örtüsü yıkılmış bir türbe bulunmaktadır. Türbenin sadece duvarlarının bir bölümü kalmıştır. Baş ve ayak taşları isimsiz olup herhangi bir yazı bulunmamaktadır (Konyalı, 1991: 106).

Mezarın görünümü

B.Selki Şih/Şeyh Hasan Türbesi: Türbe, Selki Mahallesi, 112453 nolu sokakta, Ravza Camii'nin batısında yer almaktadır. İnşa tarihi bilinmemektedir. Ancak Şeyh Hasanın Selki'de bir de zaviyesi olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Selki'nin kurucusu kabul edilen Şeyh Hasanın mezarı üzerine 20. yüzyıl başlarında günümüzdeki türbe yapılmıştır. Kesme taştan inşa edilen türbe dıştan 6.00x6.00m. ölçülerinde kare planlıdır. Yapının yeşile boyalı beden duvarlarında giriş cephesi hariç diğer cephelere 0.60m. genişliğinde, 0.94m. yüksekliğinde dikdörtgen formlu birer pencere açılmıştır. Türbeye güney cephe ortasına yerleştirilmiş 0.80m. genişliğinde, 1.90m. yüksekliğinde dikdörtgen formlu, demir doğramalı, tek kanatlı bir kapıdan giriş sağlanmıştır. İçten 5.35x5.35m. ölçülerinde kare planlı türbenin üzeri içten zeminden 7.30m. yüksekliğinde pramidal bir külahla örtülüdür. Külah dıştan sac

levhalarla kaplıdır. Türbenin ortasında üç adet sanduka yer alır. Türbenin dört tarafında 0.16m. yüksekliğinde bir seki bulunur. Duvar yüzeylerinde ve pencere etraflarında son zamanlarda yapılan kalemışleri bulunur.

Türbenin görünümü

Sandukaların görünümü

C.Şeyh Bahşi Türbesi: Şeyh Bahşi Türbesi, Hüyük ilçesi Ulupınar Mahallesi, 110610 sokakta, Aşağı Caminin kuzeyinde yer alır. Türbenin inşa tarihi bilinmemektedir. Şeyh Bahşi Zaviyesi 842/1438-39 yılında yaptırılmıştır (Konyalı, 1991: 356). Aynı tarihi taşıyan bir de vakfiyesi bulunmaktadır (Tekin-Bilginer, 1945: 38; Konyalı, 1991:100). İçten ve dıştan altıgen planlı türbe betonarme malzemeden yeniden inşa edilmiştir. Dıştan her bir kenarın uzunluğu 2.25m. olup duvar kalınlı-

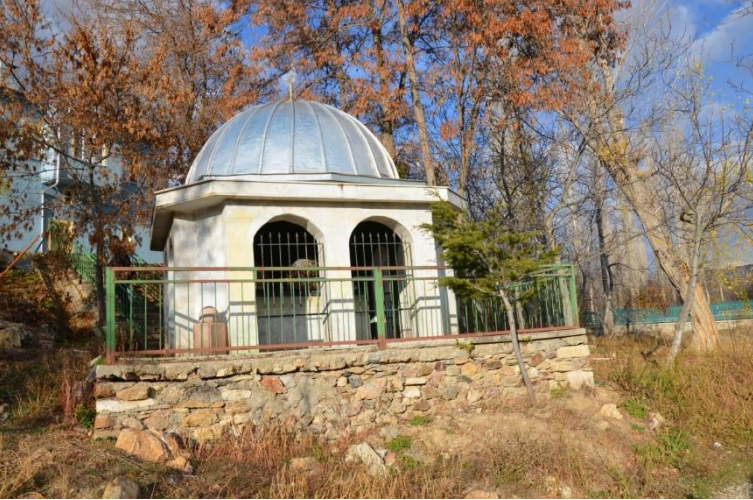
ğı 0.30m. dir. Yüksekliği 1.78m., derinliği 0.74m. olan giriş açıklığı kuzeye yerleştirilmiştir. Altıgenin diğer kenarlarından her birine 1.78m. yüksekliğinde, 0.75m. derinliğinde yarım daire kemerli birer demir parmaklıklı pencere açılmıştır. Türbe içerisinde doğu batı doğrultusunda 2.50x1.15m. ölçülerinde mermer kaplı bir sanduka bulunur.

Türbenin görünümü

Ç. Şeyh İdris Türbesi: Türbe, Hüyük İlçesi Ulupınar Mahallesi, 110604 sokakta, Aşağı Caminin 100m. doğusunda, kanal kenarında inşa edilmiştir. Türbenin inşa

tarihi bilinmemektedir. Şeyh İdris ile Şeyh Bahşi'nin kardeş olduğu rivayet edilir. İ. H. Konyalı türbenin karadam örtülü olduğunu söylese de günümüzdeki yapı tamamen yenilenmiş olup sanatsal bir değeri bulunmamaktadır (Konyalı, 1991: 100). Şeyh İdris'e ait zaviyenin Karamanoğulları zamanına ait olduğu ileri sürülmektedir (Konyalı, 1991: 355).

Türbenin genel görünümü

IV. ÇEŞMELER

A.Hüyük Ulupınar Çeşmesi: Hüyük ilçesinde aynı adı taşıyan mahallede yer alan Ulupınar Çeşmesi 110604 nolu sokakta, kanal kenarında inşa edilmiştir. Tamamen yenilenen yapının sanatsal bir değeri bulunmamaktadır. Eski çeşmeden günümüze ayna taşı ve madeni lüleler ulaşmıştır. Mermerden yapılmış ayna taşı dört yönden silmelerle kuşatılmıştır.

Ulupınar Çeşmesi

V. MEDRESE, TEKKE VE ZAVİYELER

Hüyük ve çevresinde günümüze ulaşmış medrese yapısı bulunmamaktadır. Ancak arşiv vesikalarında ve yayınlarda adı geçen medreselerin varlığı tespit edilebilmektedir. Bunlardan biri Köşk Köyü'nde bulunan Süleyman Paşa Medresesi idi. İnşa tarihi bilinmeyen medresenin 19. yüzyılda 40 akçe günlük yevmiye alan bir müderrisin bulunuyor olması bu tarihlerde yapının faaliyette olduğunu göstermektedir (Muşmal, 2005: 154).

Hüyük ve çevresinde arşiv vesikalarında adı geçen tekke ve zaviyeler şunlardır: Başlamış Köyü Âşık Ahmet Sultan Zaviyesi (Muşmal, 2005: 189-190), Kireli Merkez Şeyh Armağan Tekkesi (Muşmal, 2005: 200), Selki Köyü Şeyh Hasan Zaviyesi (Konyalı, 1991: 146; Erdoğan, 1989: 311; Muşmal, 2005: 200-201), Çukurkent Köyü Hacı Baba Zaviyesi (Konyalı, 1991: 118, 316; Erdoğan, 1989: 307; Muşmal, 2005: 208), Başlamış Derviş Hızır Zaviyesi (Uzluk: 39; Konyalı, 1991: 100-101; Erdoğan, 1989: 307; Muşmal, 2005: 209), Köşk Mümin Hacı Zaviyesi (Erdoğan, 1989: 309), Eyilik Dede Zaviyesi (Erdoğan, 1989: 307), Tolca Şeyh Mahmud Zaviyesi (Erdoğan, 1989: 312), Zivaarık Şeyh Ahmed Zaviyesi (Erdoğan, 1989: 312), Hüyük Şeyh İdris (Uzluk, 1958: 39; Konyalı, 1991: 100; Erdoğan, 1989: 312) ve Şeyh Bahşi Zaviyeleri (Uzluk, 1958: 39; Konyalı, 1991: 99-100, 355). Bunlar içerisinde Şeyh Bahşi Zaviyesinin 842/1438-39 tarihli bir vakfiyesi vardır. Vakfiyede zaviye için 15 parça arazinin vakfedildiği yazılıdır (Tekin-Biginer, 1945: 38).

VI. KERVANSARAYLAR

Kaynaklarda Hüyük ve çevresinde kervansarayların da inşa edildiği anlaşılmaktadır. Konya'yı Eğridir'e bağlayan kervan yolu Beyşehir üzerinden devam etmektedir. Bu yol Beyşehir Yunuslar Kasabası yakınından ayrılarak Karaali-Selki üzerinden Kire-

li'ye buradan da Eğirdir'e ulaşır. Günümüze ulaşmayan bu kervansaraylar Görünmez Kervansarayı (Erdoğan, 1989: 329-30), Çerçi Hanı, Selki Hanı, Kireli Hanı'dır (Uysal, 1994: 78; Uluçam, 1996: 85-94).

VII. SU DEĞİRMENLERİ

Hüyük ve çevresinde çok sayıda değirmen bulunmaktadır. Bunlar Küçük Değirmen (Kel Hüseyin), İmrenler Kasabası Öz Değirmeni, Pınarbaşı Köyü Yukarı Değirmen, Pınarbaşı Köyü Orta Değirmen, Selki Kasabası Yelten Değirmenleri kısmen sağlam olarak günümüze ulaşmış yapılardır. Bunun yanı sıra Çavuş Mahallesi Yağcı Değirmeni, Hamam Değirmeni, Karşı Değirmeni, Kenan Değirmeni; Değirmenaltı (Zıvarık Mahallesi Hocabın Değirmeni, Gâvurun Değirmeni, Hüyükli Sadığın Değirmeni (Tekke Değirmeni) (Konyalı, 1991: 100); İmrenler Mahallesi Başbınar Değirmeni, Durmuş Efendi Değirmeni, Burunsuz değirmeni, Borucu Değirmeni, Şafakgilin Değirmeni; Pınarbaşı Mahallesi Aşağı (Poyraz) Değirmeni; Kireli Mahallesi Kınık Değirmeni ise günümüze gelememiştir (Baş-Duran-Özcan, 2011: 139-154; Baş-Duran-Özcan, 2016: 120-126).

SONUÇ

Hüyük ve Çevresindeki Türk Devri yapılarını konu alan bu çalışmada günümüze ulaşan cami, mescit, türbe, değirmen ve kaplıcalar ele alınmış, günümüze ulaşmayan kervansaraylar, tekkeler, zaviyeler, medreseler arşiv vesikaları ve yayınlardan tespit edilmiştir.

Bunlar içerisinde cami ve mescitler ayrı bir öneme sahiptir. Büyük bir kısmı onarımlar neticesinde özgünlüğünü kaybetmiş olsa da her mahallede en az bir cami ya da mescit bulunmaktadır. Ele alınan cami ve mescitler kaynağını Orta Asya'dan alan ahşap destekli ve tavanlı camilerimizdendir (Denike, 1988: 29-39). Türklerin Anadolu'yu fethi ile birlikte Selçuklu başkenti Konya'da Sahip Ata Camii ile ilk örneğini verdiği bu grup yapıların en anıtsal örneğini Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camii oluşturmaktadır. Türk mimarisinde özel bir yeri olan ahşap direkli camilerin en yoğun bulunduğu bir bölge olmasından dolayı Beyşehir ve çevresi son derece önem taşımaktadır. Bundan esinlenerek Bayındır (Erdemir, 1985: 193-206), Emen, Doğanhisar, Köşk, Kireli, Çavuş Camileri ile ilçede yer alan diğer camiler aynı geleneğin bir devamıdır (Erdemir, 1999; Erdemir, 2018: 135-173; Erdemir-Yavuzylmaz, 2021: 424-437). Bunlar içerisinde Kireli, Hüyük ve Çavuş Camileri (Erdemir, 2015: 61-72) Eşrefoğlu Camii gibi nakışlıdır. Bu çalışmada ele alınan camiler mihrap duvarına dik olarak uzanan üç sahınlı plan şemalarına sahiptir. Üst örtüleri ana girişler üzerine oturan tali girişlerle örtülüdür. Dış cepheleri sade tutulan yapıların iç mimarisi zengin kalemişi süslemeleri ile dikkati çekmektedir. Ayrıca yapıların taşıyıcı sistemi ve tavanlarının yanı sıra mihrap, minber ve vaaz kürsüleri ahşap işçilikleri ile ayrı bir öneme sahiptir. Genelde eğri kesim tekniğinin uygulandığı bu

bölgelerde ahşaptan kesilen parçalar yüzeye çivilerle tutturulmuştur. Ayrıca Beyşehir ve çevresindeki birkaç yapıda daha karşımıza çıkan ahşap parçalarının zeminine konulan renkli kumaş parçaları ile renkli bir görünüm kazanmışlardır. Hüyük ve çevresinde tespit edilen örnekler ışığında ahşap destekli cami geleneği 1960'lı yıllara kadar inşasına devam edilmiş olması yörede yerleşmiş bir mimari kültürün olduğunu da göstermektedir. Kırelî, Başlamış, İlmenler, Budak, Çukurkent, Sadık Hacı, Yenice köylerinde aynı gruptan camiler olmasına rağmen çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Dünya sanatına Türklerin kazandırdığı bu camii grubu, göçlerle gelen ustalar tarafından Anadolu'da inşa edilmiş ve daha da zenginleşerek günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Hüyük ve çevresinde yer alan türbeler son yapılan onarımlar neticesinde büyük oranda özgünlüğünü yitirmiş olup sanatsal bir değeri bulunmamaktadır. Tekke, zaviye ve medreselerde zaman içerisinde ortadan kalkmış, yıkılmış, harap olmuştur. İsimleri yazılı kaynaklardan ve arşiv vesikalarından tespit edilebilmektedir. Aynı şekilde kervansaraylarda zamanın yıkıcılığından etkilenen bir diğer yapı grubudur. Çok sayıda değirmenin bulunduğu bölge sanayileşmenin bir neticesi olarak kendi kaderlerine terk edilmiş, yıkılmaya yüz tutmuştur.

Hüyük ve çevresi aynı zamanda yer altı kaynakları açısından da dikkati çekmektedir. Köşk ve Hüyük'te bulunan şifalı sular ile bu sular üzerine inşa edilen kaplıcalar dikkati çekmektedir. Birçok hastalığa iyi geldiği yapılan bilimsel araştırmalarla ortaya konulan kaplıca binaları günümüzde suları akşa da kullanılmamaktadır. Bu yapıların da bir an önce bölgenin turizmine katkı sağlaması için tekrardan faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, Hüyük ve Çevresindeki Türk Devri Yapılarını konu alan bu çalışmada cami ve mescitten türbeye, kaplıcadan çeşmeye, tekke zaviyeden medreseye, kervansaraylardan değirmenlere kadar çok sayıda eserinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ata yadigarı bu eserlerin yok olmaması, onlara sahip çıkarak gelecek nesillere aktarabilmek adına üzerimize düşen sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmemiz gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- BAHAR, H.-KÜÇÜKBEZCİ, H. G. (2012). "İlkçağda Hüyük", *Konya Ansiklopedisi*, C.4, Konya, 261-262.
- BAŞ, A.-DURAN, R.-ÖZCAN, R. (2012). "Beşehir ve Çevresindeki Dolaplı Su Değirmenleri", *XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 19-21 Ekim 2011 Eskişehir*, C. I, Eskişehir, s. 139-154.
- DENİKE, B. (1988). "Batı Türkistan'da Ahşap Oymalı Birkaç Abide", (Terc. A. O. Uysal), *Vakıflar Dergisi*, S.XX, Ankara, s.29-39.
- DOKTOR NAZMI (2009). *Türkiye'nin Sıhhi-i İctimai Coğrafyası Konya Vilayeti*, Haz. M. Karayaman), Konya.
- DURAN, R.-BAŞ, A.-ÖZCAN, R. (2016). *Konya Su Değirmenleri*, Konya.
- ERDEMİR, Y. (1985). "Konya- Beşehir Bayındır Köyü Camii", *Vakıflar Dergisi*, S. XIX, Ankara, s.193- 206.
- ERDEMİR, Y. (1999). *Beşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi*, Beşehir.
- ERDEMİR, Y. (2011). "Çavuş Camii", *Konya Ansiklopedisi*, C.2, Konya, s.120-122.
- ERDEMİR, Y. (2011). "Köşk Camii", *Konya Ansiklopedisi*, C.2, Konya, s.122-123.
- ERDEMİR, Y. (2013). "Kireli Camii", *Konya Ansiklopedisi*, C.5, Konya, s.181-182.
- ERDEMİR, Y. (2015). "Beşehir Yöresinde Eşrefoğlu Geleneğini Sürdüren Nakışlı Bir Ahşap Cami Örneği: Çavuş Camii", *III. Uluslararası Türk Sanatları Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri Dr. Yaşar Erdemir Armağanı 2015 Delhi-Hindistan*, Konya, 2015, s.61-72.
- ERDEMİR, Y. (2018). "Beşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii'nin Unesco Süreci ve Yöreeye Katkıları", *Eşrefoğlu Beyliği: Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I*, Ankara, s. 135-173.
- ERDOĞRU, M.A. (1989). *XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Beşehir Sancağı (1466-1584)*, Ankara Üni. Sosyal Bil. Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
- EYÜPOĞLU, B. (1979). *Dünden Bugüne Beşehir*, Beşehir.
- KÂTİP ÇELEBİ (2013). *Cihannüma*, (Haz. S. Öztürk-H. Koyuncuoğlu-vd.), C. II, İstanbul.
- KONYALI, İ. H.(1991). *Abideleri ve Kitabeleriyle Beşehir Tarihi*, Erzurum.
- MUŞMAL, H. (2005). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- MUŞMAL, H. (2012). "Türk Hamiyeti Devrinde Hüyük", *Konya Ansiklopedisi*, C.4, Konya, 262-263.
- ÖNGE, Y. (1971). "Anadolu'da XIII-XIV. Yüzyılın Nakışlı Ahşap Camilerinden Bir Örnek: Köşk Köyü Mescidi", *VD*, S.IX, Ankara 299-302.
- REMAN, R. (1945). "Konya İlindeki Şifalı Sular", *Konya Halkevi Dergisi*, Yıl: X, Sayı: 83, Eylül, s.20-23.
- SARRE, F. (1998). *Küçük Asya Seyahati 1895 Yazı, Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, (Çev. Dârâ Çolakoğlu), İstanbul.
- TEKİN, Ö.-BİLGİNER, R. (1945). *Beşehir ve Eşrefoğulları*, Eskişehir.
- ULUÇAM, A. (1996). "Konya Eğirdir Kervanyolunun Bilinmeyen Bölümü", *V. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995)*, Konya, 85-94.
- UYSAL, A.O. (1994). "Konya-Eğirdir Güzergâhında Bazı Kervansaraylar", *III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (20-22 Mayıs 1993)*, Konya, 71-83.
- UZLUK, F.N. (1958). *Fatih Devri Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara.

- YAMAN, T. M. (1938). "200 Sene Ewel Konya", *Konya Mecmuası*, S.22-23, Konya, s. 1208-1209.
- YAVUZ, M. (1934). *Eşrefoğulları Tarihi ve Beyşehir Klavuzu*, Konya.

HÜYÜK İLÇESİ MAHALLELERİNDEN İMRENLER

Yusuf KÜÇÜKDAĞ*

ÖZ

Günümüzde Konya İli Hüyük İlçesine bağlı İmrenler Mahallesi'nin eski adı Balkanda olup XIII. yüzyılda kurulduğu tahmin edilmektedir. Başpınar Çayı'nın kenarında havası, suyu yaşamaya elverişli ve dış saldırılara karşı korunaklı bir fiziki konuma sahiptir. Bunun için Sultan dağlarıyla Beyşehir Gölü arasındaki ovada, sulak alanlarda kurulan köylerde yaşayan, halk sıtma hastalığı ve eşkıya baskıları yüzünden buraya göçmüş; bunlar, Hacı Menteş Mahallesi'nin devamı şeklinde kurdukları dört mahalleye yerleşmişlerdir. Bu nedenle Balkanda, Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyılda bölgenin en büyük köyü olmuştur. 1950'den sonra meydana gelen kente göçler yüzünden gittikçe nüfusu azalmış; 1955'te belediyeleşmiş iken bu statüyü 2014'te kaybederek Hüyük ilçesine bağlı mahalle haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler

Balkanda-İmrenler, Hüyük, Kireli, Beyşehir

İMRENLER: A NEIGHBORHOOD OF HÜYÜK

Abstract

Neighborhood/village of İmrenler, part of Hüyük town in the Province of Konya, Türkiye, was called Balkanda in the past and estimated to have been established in the 8th century. By Başpınar Stream with a habitable place with its clean air and water, the physical location of İmrenler is well suited to counter external attacks. For this reason, people living in the villages spread across the wetlands on the plain between the Sultan Mountains and Lake Beyşehir had to migrate to İmrenler under pressure from malaria disease and frequent bandit raids. They settled in four neighborhoods, which they established as an extension of the Hacı Menteş Neighborhood. Thus, Balkanda became the largest village in the area in the Ottoman Empire during 16th century. However, due to increasing migration to the suburban areas that took place after 1950, its population decreased gradually. While it had the status of local municipality, sizeable town, in 1955, it eventually lost this status in 2014 becoming an ordinary village/neighborhood of Hüyük Township.

Keywords

Balkanda-İmrenler, Hüyük, Kireli, Beyşehir

* Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
yusufkucukdag@hotmail.com

GİRİŞ

Dünyanın hemen her tarafında olduğu gibi, Türkiye’de de yakın zamana kadar köylerin tarihi olmayacağı düşünülüyordu genel ve şehir tarih çalışmaları öne çıkmış; bu yüzden köylerin geçmişi unutulmaya terk edilmiştir. “*Armutlu*” adlı Bozkır ilçesine bağlı köyün incelenmesi (Küçükdağ, 1996); Osmanlı arşivini tanımayan bazı akademisyenlerin karşı çıkmalarına rağmen Konya yakınlarındaki tarihi Sille köyünün doktora tezi olarak hazırlanması (Sarıköse, 2009), şayet köylerin bilimsel metodlarla incelendiğinde binlerce kitap veya makalenin yazılabileceğini ortaya koymuş; bu makalenin hazırlanmasında etkili olmuştur.

Makale kaleme alınmadan önce Beyşehir ve çevresinin tarihinin önemli kaynağı durumundaki Başbakanlık Osmanlı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime arşivleri ile tarihçilerin yerel çalışmalarında en özgün arşiv kaynaklarından biri olan Konya, Karaman ve Beyşehir Şer’iye Sicillerindeki konuyla ilgili belgeler tespit edilmiş; Beyşehir ve çevresinin tarihini çalışan akademisyenlerin çalışmalarından geniş çapta yararlanılmıştır.

Köy araştırmalarında, incelenen yerde yaşayan yaşlıların verecekleri bilgiler, bazı bilinmeyenlerin tespitinde yardımcı olacağı için önem arz etmektedir. Ancak İmrenler Mahallesi’nden olup Balkanday’la ilgili geçmişe yönelik bilgiler verecek birkaç kişi dışında canlı kaynak bulunamamıştır. Aslında bu çalışma bundan en az 50 sene öncesinde yapılmış olsaydı, birçok bilinmeyen rahatça ortaya çıkarılırdı.

Amaç, günümüzde Hüyük ilçesi mahallelerinden İmrenler’in tarihi ile fiziki yapısını bilimsel kurallar çerçevesinde ortaya koyup eski adı Balkanda olan köyün bulunduğu bölgedeki diğer köylerin yazılmasına öncülük yapmaktır.

I. İMRENLER/BALKANDA KÖYÜNÜN COĞRAFİ KONUMU

Coğrafi Konumu: Günümüzde Konya ili, Hüyük ilçesine bağlı mahallelerden İmrenler’in eski adı Balkanda’dır. 1962’de Türkçe olmadığı gerekçesiyle İmrenler olarak değiştirilmiştir.

Arapçada bayındırlık anlamına gelen “*umrân*”, Türkçe “*h*” ekini alarak ‘Umrânlu’ olmuştur (Uzluk, 1958: 24; Coşkun, 1996: 74). Hatt-ı siyakatla yazıldığı için 1476 tarihli *Vakıf Tahrir Defteri*’nde bu köyün adını bazı araştırmacılar, yanlışlıkla “*Umranlar*” olarak okumuş ve yazmıştır (Konyalı, 1991: 151). Zamanla Türkçe ses uyumuna göre halk arasında İmrenler biçiminde değişikliğe uğramış; yukarıda işaret edildiği üzere İmrenler şeklinde literatürde yer almıştır. Şu andaki resmî adı İmrenler yerine yüzlerce yıl kullanılan ve arşiv belgelerinde geçen Balkanda, bu çalışmada öne çıkarılarak incelenecektir.

Başpınar’ın yakınında kurulan ve zaman içinde bu kaynaktan çıkan suyun Beyşehir Gölü yönüne akan derenin sağ kıyısı boyunca güneybatıya doğru genişleyen Balkanda köyünün günümüzde kuzeyi Ilgın ilçe sınırlarına kadar Sultan dağlarının devamı durumundaki ormanlarla kaplıdır. Güneyinde ise Beyşehir Gölü’ne inen bir ova yer almaktadır. Doğusunu Beyşehir Gölü’nün kuzey sahilindeki Akburun ile buranın devamı durumunda kuzeyinde yer alan Sadıkhacı, Selki, Çamlıca, Karaali,

Dğrak, Gökbudak; buradan güneydeki Beyşehir Gölü'ne inen sahada ise Konakkale, Başlamış, Burunsuz, Köşk, Budak ve Kuşluca köyleri çevirmektedir.

Balkanda Adı: Başpınar Çayı'nın suladığı çok sık ağaçlarla kaplı alanın kıyısında kurulduğu için Balkanda adının balkanlık yerde anlamına geldiği ve Türkçe olduğu söylenir (Narin, 2019: 6). Ancak yapılan bilimsel araştırmalar, Anadolu'daki sonu "anda" ile biten tarihî yer adlarının Hititçe'den geldiğini ortaya koymuştur. Mesela, Çankırı, Çorum ve Amasya dolaylarındaki Hinariwanda, Zippalanda, Arnuvanda (Gavas, 2018: 1251-1260), Antik Çağ yerleşim yerlerinden bugünkü Karaman, eskiden Laranda (Tuncel, 2001: 444); aynı şekilde Taşkent, Pirlevganda (Gümrah, 2016: 98-100); günümüzde Seydişehir ilçe sınırları içinde bulunan; XVI. yüzyılda Gurgurum nahiyesine bağlı Çalmanda (Ketenli) köyü (Erdoğan, 1998: 249) de muhtemelen Hititçedir. 21 km yakınındaki Eflatunpınar Anıtı (Coşkun & Kılıç, 2019: 316-317), Balkanda yöresinin uzun süre Hititlerin hâkimiyetinde kaldığını göstermektedir. Ayrıca bu köyün Başpınar Suyu'nun çıkış noktasındaki mağaraların yakınında bulunması, araştırma konusu yerleşim yerinin Hititler döneminde hatta daha eski zamanlarda ortaya çıktığına işaret kabul edilebilir. Çünkü insanoglu, suyu ilk devirlerde kutsal kabul ettiği için pınarlara yakın yerlere yerleşmiştir (Berk, 2021: 273).

II. BALKANDA'NIN TARİHÇESİ

Balkanda özelinde Eski Çağ tarihine dair herhangi bir belge ve bilgi şimdilik tespit edilememiştir. Çevredeki höyüklerden elde edilen bulgular, Beyşehir Gölü'nün etrafında ilk Tunç Çağı'nda (MÖ. 3000-2000) yaşamın başladığını göstermektedir (Bahar, 2021: 17-32). Öyle ise Balkanda köyünün bulunduğu sahada iskân da aynı devre kadar götürülebilir. Yakınındaki su kaynağının başında bulunan mağaralar, yukarıda zikredildiği üzere bu mevkide yerleşimin oldukça eskiye gittiğini göstermektedir. 21 km mesafedeki Eflatunpınar Anıtı, Hititlerin bu bölgede hüküm sürdüğüne; Balkanda isminin Hititçe olduğu kabul edilirse zikredilen yerleşim yerinin en geç Hititler döneminde kurulmuş olduğuna hükmedilebilir. Hitit Devleti, MÖ. 1750'lerden önce Orta Anadolu'da kurulmuş, MÖ. 1190'larda ortadan kalkmıştır. Bu durumda Balkanda köyü, ilk MÖ. XVIII-XII. yüzyıllar arasında Hititler tarafından kurulmuş; Türkler, 1071'den sonra buraya yerleşince eski Hititçe yer ismi olan Balkanda aynen kullanılmış; değişmeden varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

Hititlerden sonra Beyşehir ve çevresinin uzun süre hangi devletin egemenliği altında bulunduğu şimdilik bilinmemektedir. MÖ. II. yüzyıldan sonra sırasıyla Roma ve Bizans imparatorluklarının sınırları içinde kalmıştır (Bahar, 2021: 17-32). XI. yüzyılın son çeyreğinden itibaren ise sırasıyla Türkiye Selçuklu Devleti, Eşrefoğulları, Karamanoğulları, Hamidoğulları ve Turgutoğulları beyliklerinin idaresi altına girmiş; 1467'de Osmanlı Devleti buraya hâkim olmuştur (Erdoğan, 1998: 12-18). XV. yüzyıl Osmanlı *Vakıf Tahrir Defterleri*'nde Balkanda köyünün Beyşehir sancağına bağlı olarak kaydedildiğine bakılırsa (Konyalı, 1991: 153), Türk döneminde 29 km mesafede bulunan Beyşehir'le birlikte yukarıda adları verilen devletlerin sınırları içinde yer almıştır.

III. İDARİ YAPISI

Bağlı Bulunduğu Nahiye/Bucaklar: Moğol baskıları yüzünden zayıflayan Türkiye Selçuklularının yerine Beyşehir bölgesinde Eşrefoğulları Beyliği, XIII. yüzyıl sonlarında kurulunca Balkanda, bu küçük devletin başkenti olan Beyşehir'e bağlı bir köy idi. Aynı statü Karamanoğullarında da devam etmiş; Osmanlılar, bölgeyi kesin olarak 1467'de Karamanoğullarından alınca uygulanan tımar sistemine göre, Fatih Sultan Mehmet (1444-1446, 1451-1481) ile II. Bayezit (1481-1512) dönemlerinde Osmanlı Devleti'nin Beyşehir vilayetine bağlı Kireli nahiyesinin sınırları içinde gösterilmiştir (Uzluk, 1958: 24; Coşkun, 1996: 74). XVI. yüzyılda ise Beyşehir sancağına tâbi Kireli nahiyesinin köylerinden biri olmuştur (Erdoğan, 2004: 166). 1864'te Osmanlı idaresinde eyalet sistemi kaldırılıp vilayetler teşekkül ettirilince (Ortaylı, 2000: 53, 61; İnalçık, 1995: 550) Konya sancağının Beyşehir kazası sınırları içindeki Kireli nahiyesinin köyleri arasında yer almıştır (Sâlnâme-i Vilâyet-i Konya, 1285/1868: 41, 61).

Balkanda, Kısa Bir Süre Kireli Nahiyesinin Merkezi Oldu: XVII. yüzyıla kadar Beyşehir Gölü'nün kenarında bulunan Yarangözü adlı yerleşim yeri (Kâtib Çelebi, 2009: 619) göl taşıp su altında kalınca halkı daha kuzeyde yeni bir köy kurmuş; buraya Kireli adını vermiştir. Kireli köyü, uzun süre aynı adla anılan kaza ve nahiyenin merkezi olarak buraya bağlı köylerin ortasında yer aldığından (Konyalı, 1991: 108, 362, 385); çarşı-pazarı, halkın mahkeme ve diğer resmî işlerini yaptıracağı memurların daireleri burada bulunduğundan gerekli kamusal alt yapıya sahipti. Kâtib Çelebi, Kireli kazasının merkezinde haftada bir kurulan pazar ile bir hamam ve kahvehane bulunduğunu yazmaktadır (Konyalı, 1991: 619). Buna karşılık Beyşehir Gölü'nün zaman zaman taşması sonucunda oluşan geniş bataklıklar, o bölgede sağlıklı yaşamayı zorlaştırıyordu. Bu nedenle 1915'te Kireli nahiyesinin merkezi, konumu itibarıyla havası suyu sağlam bir yerde bulunan Balkanda köyüne nakledilmiş; günümüzde "*Molla'nın Evi*" olarak bilinen bina, Kireli nahie müdürünün konağı hâline getirilmiştir (Küçükpınar, 2022). Ancak nahiyeye bağlı köylerden uzak olması nedeniyle hiçbir zaman gelişmeyeceği ileri sürülerek 12 köy muhtarının verdiği arzuhal ve nahie ileri gelenlerinin talepleri üzerine Konya Vilayeti Ercümeni'nin kararıyla Kireli nahiyesinin merkezliği, 1917'de Balkanda'dan alınarak eskisi gibi Kireli köyüne verilmiştir (BOA, DH. İ. UM. EK-H-6-03-1335)¹. Öyle ise Balkanda köyünün nahie merkezliği yaklaşık iki yıl sürmüştür. Eğer bu idari yapılanma devam etse idi Balkanda gelişecek, bugün Konya iline bağlı ilçelerden biri olacaktı.

Hüyük Bucağı: Kireli, Cumhuriyet'in 1923'te ilanından sonra yaklaşık 20 sene kendi adıyla anılan nahiyenin merkezliğini yapmış; bataklıklar yüzünden yaygınlaşan sıtmadan (Dr. Nazmi, 1922: 151-154; Darkot, 1961: 589; Konyalı 1991: 354) dolayı buraya çok uzak olmayan bir yerde, hem yerinin nahiyeye bağlı köylerin ortasında bulunması hem de bataklık bölgeye yakın ancak havasının yaşamaya elverişli bir mevkide yer alması nedeniyle 5 Haziran 1942'de Hüyük köyüne nak-

¹ Konya Valisi, 8 Kânûn-i evvel 1332/21 Aralık 1916'da Dâhiliyye Nezareti'ne başvuruda bulunmuştur. Balkanda köyünde nahie müdürünün bazı idari uygulamalarını babam Mehmet Küçükdağ da çocukluğumda anlatırdı.

ledilmiş (BCA, 030-11-1-154-19-18; 17-18); doğal olarak bu durumda Balkanda köyü, Kireli nahiyesinin merkez kasabası olan Hüyük'e bağlanmıştır. Kireli nahiyesinin adı 18 Kasım 1952'ye kadar yazışmalarda aynı şekilde yer almış; bu tarihten sonra "Hüyük bucağı" şeklinde değiştirilmiştir (BCA, 030-11-1-23-31-15). Türkiye'de bucakların 1970'lerde kaldırılmasından sonra Hüyük bucağı idari fonksiyonunu kaybetmiş; 1987'de kurulan ve kendi adıyla anılan ilçenin merkezi olmuştur. İmrenler kasabası, bu yeni ilçenin köylerinden biri haline gelmiştir.

Bağlı Bulunduğu Kazalar: Günümüzde ilçenin karşılığı olan kaza, Osmanlı döneminde timar sistemine bağlı olarak kurulan eyaletten ayrı, belli bir bölgede hukuki işlerden sorumlu kadı unvanlı hukuk adamının bulunduğu şehir veya kasaba ile bunların etrafındaki köylerden meydana gelen kazai birimin adıdır. İdari yönden beylerbeyi ile sancak beyinden emir almayan kadı, başkentte oturan kazaskere doğrudan doğruya bağlı idi (İnalçık, 1995: 550). 1864'te klasik Osmanlı idare tarzı olan eyaletler terk edilmiş; 1866'dan sonra vilayetlerdeki kazalar, nahiyelerin bağlı bulunduğu idari üniteler haline getirilmiştir (Ortaylı, 2000: 53-55).

Türkiye Selçuklularında Osmanlılarda olduğu gibi kadı adı verilen hukuk adamının sistemli bir idare bölgesi mevcut değildi. Bununla birlikte büyük şehirlerde bir kadı görev yapıyordu (Baykara, 2002: 119-120). Kuşkusuz şehirlerin çevresindeki köylerin hukuki sorunlarını aynı kadı çözüyordu (Erdoğan, 1998: 64). Beyşehir, Eşrefoğullarının idaresinde iken burada bir kadının bulunması, cuma günleri medrese öğrencilerine ders vermesi (Uzluk, 1958: 37), Türkiye Selçuklu Devleti'nden itibaren Balkanda'nın hukuki sorunlarına Beyşehir ve çevresinde hüküm süren Selçuklu, Eşrefoğulları ve Karamanoğulları dönemlerinde Beyşehir kadısı bakıyordu.

Osmanlı döneminde ise adli yönden Kireli nahiyesindeki diğer köylerle birlikte XVI. yüzyıl sonlarına kadar Beyşehir kazasına bağlı idi (Kahraman, 2009: 133; Erdoğan 1998: 32). XVII. yüzyıldan sonra, Kireli kazası köylerinden biri olduğu dönemin kaynaklarında geçmektedir (Kâtib Çelebi, 2009: 619)¹. 1866'dan sonra Kireli kazası kaldırılınca tekrar Konya vilayetine tâbi Beyşehir kazasına bağlanmış (Sâlnâme-i Vilâyet-i Konya, 1285/1868: 41); bu durum 1987'de kurulan Hüyük ilçesi sınırları içine alınuncaya kadar devam etmiştir. İmrenler, bugün de Hüyük ilçesi mahallelerinden biridir.

Muhtarlıkla İdare Edilmesi: Mahalle veya köyde oturanlar tarafından seçilen muhtar, temsil ettiği köyde yönetimin temsilcisi olarak dirlik ve düzeni sağlayan görevlidir (Akyıldız, 2006: 51-53).

Osmanlı Devleti'nde, XIX. yüzyıldan önce, timar sistemine bağlı bulunduğu dönemde sipahi, voyvoda ya da kethüda gibi görevliler tarafından idare edilen köylerin başlı başına yöneticileri yoktu. Bu görevliler, bağlı buldukları timarların gelir durumuna göre sayısı değişen köyler topluluğunun güvenliğini sağlar; yükümlü oldukları vergilerini toplarlardı (Ortaylı, 2000: 98-99). Herhangi bir vakfa bağlı bulunan köylerin idaresinden ise o vakfın mütevellisi sorumlu idi (Küçükdağ, 1997: 114-115). Konya 1467'de Osmanlı sınırları içine alındığında Balkanda köyü,

¹ Kâtib Çelebi, Kır-ili yerine sehven "Kara-il" olarak yazmıştır.

Karamanoğlu İbrahim Bey İmaretı Vakfı idi (Uzluk, 1958: 24). XVI. yüzyıl başlarında, öşrünün vakıf, örfıyesının ise timar olduğu görölmektedir (387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 50; Erdoğru, 2004: 166-168). Bu durumda Balkanda köyünün idaresi, XV. yüzyılın son çeyreğine kadar bağlı bulunduğu bu vakfın mütevellilerinin; XVI. yüzyıl başlarından itibaren ise hem müteveli hem de timar görevlisinin üzerinde olmalıdır. Karamanoğlu İbrahim Bey İmaretı'ne Balkanda'dan elde edilen mahsulün bir kısmı Karaman'da ikamet eden vakfın mütevellisine teslim ediliyordu (Karaman Şer'ıye Sicili, no. 277: 11)¹. Demek ki Karamanoğlu İbrahim Bey İmaretı mütevellisi, bu vakıf köyü durumundaki Balkanda'nın idaresinden sorumlu idi.

Günümüzdeki anlayışa göre muhtarlık, resmen 1829'da kuruldu. 1261/1845'te Balkanda köyünde muhtar-ı evvel/birinci muhtarla birlikte muhtar-ı sanı/ikinci muhtar görev yapıyordu (BOA, ML. VRD. TMT Defteri, no. 10206). Bu idari yapı, Cumhuriyet döneminde, 1955'te belediyelik oluncaya kadar devam etmiş; Balkanda Belediyesi beş mahalleye ayrılmış; herbiri için birer muhtar seçilmiştir. 2014'te Belediyelik statüsünü kaybedince Hüyük ilçesine bağlı mahalle haline gelmiş; eskiden olduğu gibi seçimle belirlenen tek muhtar tarafından idare edilmeye başlanmıştır.

Belediyelik Olması: Tanzimattan sonra ilk defa İstanbul'da kurulan (Ortaylı, 2000: 193-228) daha sonra Osmanlı Devleti'nde bulunan vilayet, kaza ve kasabalarda uygulamaya konan belediye idaresi, Balkanda'da nüfus 2033 olunca 28 Ocak 1955'te kurulmuştur (BCA, 30-11-1-0/249-1-4). 1962'de isim değişikliğinden dolayı İmrenler Belediyesi adını almış; 2014'te nüfusu yeterli olmadığı için belediyelik statüsü kaldırılmış; Hüyük ilçesine İmrenler Mahallesi olarak bağlanmış (Sivrikaya Balcı, 2019: 44). Günümüzde de idari yönden Hüyük ilçesine bağlı bir mahalle durumundadır.

IV. BALKANDA'YA OĞUZ TÜRKLERİNİN İSKÂNI

Balkanda'ya Türklerin ilk iskânını Türkiye Selçuklularının tarihinde aramak gerekir. Selçuklular, 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'yu geniş çapta zaptedince Horasan ve Türkistan'dan göçler vuku bulmuş; şeyhler idaresindeki Türkmen aşiretler, gruplar halinde fethedilen topraklara gelip yerleşmişlerdir. Selçuklu döneminde Türkler'in Anadolu'ya geniş çapta göç olayı ve bunları iskân metodu iki dönem olarak incelenebilir:

Birincisi; Büyük Selçuklular'ın devamı olan Türkiye Selçuklu Sultanlığı'nın Anadolu'da XI. yüzyılın son çeyreğinde kurulması sırasında Türkmenler, gruplar halinde Horasan ve Türkistan'dan çıkıp İran veya Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya göç etmeye başladılar. Selçuklular, çoğunluğu yarı konargöçer hayat yaşayan bu Türkmenler'i Anadolu'nun değişik yerlerine yerleştirerek demografik yapıyı geniş çapta değiştirmişlerdir.

¹ 8 Rebiyülevvel 1000/24 Aralık 1591.

İkincisi; Moğollar'ın 1220'lerde başlayan saldırılarından rahatsız olan çok sayıda Türkmen, Asya içlerinde yaşadıkları yerleri terk ederek XI. yüzyılda olduğu gibi, Türkiye Selçuklu Devleti'ne geldi. Anadolu'da şehir kültürü gelişmiş olduğundan mevcut düzenin bozulmaması için bunlar, mümkün olduğunca ülkenin batısına, "Uc" adı verilen Bizans sınırlarına sevk edilmiş; hayvancılıkla uğraşan bu Türkmen aşiretleri, geniş otlaklara yerleştirilmişlerdir. Bunlar, kendilerine tahsis edilen toprakları ekip dikmeye başlamışlar; ailelerin bir kısmı kışın köylerde yazın yaylalarda oturmışlardır.

Türkiye Selçuklu Devleti, sınır boylarına gönderilenler gibi XIII. yüzyıl başlarında Karamanlı ailesini Ermenek bölgesine iskân ettirmiştir (Küçükdağ, 1996: 3-4, 14). Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat, Orta Anadolu'ya Türk ana yurdundan gelen Türkmenlerin bir kısmını muhtemelen daha önce meydana gelen Hristiyan halkla Türkler arasındaki savaşlar nedeniyle boşalan Beyşehir ve Isparta arasındaki bitek topraklarda, su başlarında kurulan köylere yerleştirmiştir. Nitekim Ferenez köyü böyle idi (Erdoğan, 1998: 74-75).

Kısa sürede güçlenen Karamanoğulları, Türkiye Selçuklularını ortadan kaldırıp yerine 1308 veya 1318'de kendi isimleriyle anılan devleti kurduktan sonra Beyşehir Gölü'nün kuzeyinde, Balkanda'nın da içinde yer aldığı ovada bulunan su kaynaklarının çevresinde Beyşehir vilayetine bağlı çok sayıda köyün mevcudiyeti (Uzluk, 1958: 40-42; Konyalı, 1991: 146-154; Erdoğan, 1998: 134) bunu açık bir şekilde göstermektedir. Bu bölgedeki köylerde oturanlar, daha ilk zamanlarda baskılara maruz kalmış; bu yüzden büyümemişlerdir. Türkiye Selçuklu Devleti'ni baskı altına alan Moğollar, kendilerine karşı çıkan Karamanoğulları üzerine bir ordu göndermiş; Beyşehir, Akşehir ve Isparta'da Müslümanların çocuklarını esir etmişlerdi. 16 Zilhicce 690/10 Aralık 1291'de Beyşehir bölgesine ikinci bir saldırı düzenleyen Moğol ordusu, birçok insanı katletmiş; 7000 erkek, kadın ve çocuğu esir olarak yanlarında alıp götürmüşlerdir (Konyalı, 1991: 37-39,41).

Yukarıda değinilen bölgede bulunan köyler, XV. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlıların eline geçince sağlanan güven ortamında XVI. yüzyılda nüfusu artmış; XVII. yüzyılda ise sağlık ve güvenlik problemleri yüzünden azalarak birçoğu ortadan kalkmıştır (Erdoğan, 1998: 79).

Tarihi kuşkusuz Eski çağlara kadar inen Balkanda'ya Türk iskânı da XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir. XVII. yüzyıla kadar ismi belgelerde geçmeyen Hacı Menteş adlı şeyhin (VAD, no. 1110, vr. 75b; Akıncı, 2010: 30) önderliğinde, muhtemelen XIII. yüzyıl başlarında bugün Akdibek olarak bilinen mevkiden başlayıp Başpınar Çayı'nın batı kıyası boyunca, Başçavuş ve Oğuz ailelerinin eski evlerine kadar uzanan yerde kurulduğunu köyün yaşlıları anlatmaktadırlar (Küçükpınar, 2022). Sadıkhacı köyünü kuran Hacı Sadık'ın Hacı Menteş'in kardeşi olduğu da anlatılanlar arasında bulunmaktadır. Sadıkhacı köyünün XV. yüzyılda mevcut olduğuna (Konyalı, 1991: 147) bakılırsa, Balkanda köyünün Hacı Menteş'le ilgisini ve onun da köyün bânisi olduğunu kabul etmek gerekir. Köyün en eski mezarlığının Hacı Menteş Camii'nin çevresinde oluşması; burası dolunca Başpınar'ın doğusunda ikinci mezarlığın ortaya çıkması, anlatılanları ispatlamaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, zamanla köyün, Başpınar

yakınında inşa edilen camiye doğru nüfus arttıkça genişlediği; daha sonra çevre köylerin buraya göçmesi ile çayın kıyısı boyunca güneye doğru uzadığı söylenebilir.

V. ÇEVREDEKİ BAZI TÜRK KÖYLERİNİN BALKANDA'YA GÖÇ ETMELERİ VE YENİ MAHALLELERİN OLUŞMASI

Balkanda köyünün arazi olarak elinde bulundurduğu saha, XVI. yüzyıl sonlarında kuzeydeki ormanlık alanda yer alan Umranlı/İmrenler, Başlamış köylerine; kuzeybatıda Kiçiköy, Görünmez, Köşk; güneyde Bayathüyüğü, Munafa/Ebülvefa, Kayapınar, Ferenez, Uşaklarpınar; kuzeydoğuda ise Selki, Kırıklı, Karaali köyleri arasını kapsamaktadır. Zikredilen bu dar alanın sınır komşuları durumunda olup belgelerde XV-XVI. yüzyıllarda köy olarak geçen XVI. yüzyıldan sonra ortadan kaybolan birçok köyün (Erdoğan, 1998: 113-115) arazileri şu anda İmrenler Mahallesi'nin sınırları içinde bulunmaktadır. Bu köyler, değişik nedenlerle dağılınca buralarda oturanlar, yaşamaya elverişli, can güvenliklerini sağlayacak konumdaki¹ Balkanda'ya zorunlu olarak göç etmişler; terk ettikleri köylerin çevresindeki arazileri ekip dikmek için buradan gidip gelmişlerdir.

Konunun daha iyi anlaşılması için XVII. yüzyıl başlarında yerini terk eden bazı köylülerin Balkanda'ya yerleşmelerinin nedenleri üzerinde burada durmak gerekir. XV. yüzyılda Anadolu köyleri, timar sistemine göre tarım ve hayvancılıkla uğraşan çiftçi ailelerden meydana geliyordu. Toprağı işleyen çiftçi, kanun gereği köyünde oturmak ve kendisine tahsis edilen toprağı ekip dikmek zorunda idi. Bunların yerlerini terk etmemeleri için devlet, bir takım caydırıcı önlemler almıştı. Kendisine toprak verilen köylü, o köyden sorumlu timarlı sipahinin onayını almadan toprağını başkasına devrederek terk edemezdi. Devletin veya sipahinin bilgisi doğrultusunda toprağı devrettiğinde de tapu resmi denen ağır bir vergiyi ödemek zorunda kalırdı. Köyünü izinsiz terk etmesi durumunda devlete karşı olan yükümlülüğünden kurtulamaz; vermediği öşrün karşılığında tazminat diyebileceğimiz 75 akçelik “*çiftbozan*” resmini ödemek mecburiyetinde kalırdı. Ayrıca devlet, çiftini çubuğunu bırakıp başka yerlere göç edenleri, on yıl içinde köyüne geri getirme hakkına da sahipti (Orhonlu, 1987: 105-106). Bir köylü aile bütün bu engelleri aşarak kente gelse bile, geçim problemi ile karşı karşıya kalır; bir mesleği icra etmek istediğinde orada meslek sahibi şehirliilerin bağlı bulunduğu Loncalar'ın engeliyle karşılaşır.

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nde köylünün köyünü terk edip uzak yerlere gitmesi hemen hemen imkânsız gibi idi. Bu uygulama XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüştür. Köylü, 1550-1610 yılları arasında Celâli adı verilen eşkıyanın baskınları yüzünden yaşanmaz hale gelen köyünden güvenli bulunduğu çevredeki yerleşim birimlerine göçmüş (Aksağ, 1975: 416)²; bu toplumsal olay, geleneksel

¹ Buna rağmen Balkanda köyünde de eşkıyalık yapanlar olmuş; bu yüzden “*perâkende ve perişân*” oldukları için bazı kimseler köyü terk etmişlerdir. Devlet bunları cezalandırarak köyde huzuru sağlamıştır. Balkanda'da oturan İsmail bunlardan biri idi. Halkın şikâyeti üzerine bir emr-i şerifle İsmail, evâsıt-ı Zilhicce 1130/10 Kasım 1718'de “*İslah-ı nefis eylemek için*” köyden çıkarılarak başka yere sürgüne gönderilmiştir. KŞS, no. 36, s. 255.

² Celali ileri gelenlerinden Tavail Mehmet, 1603 baharında Orta Anadolu'da, bu arada Konya ve Isparta dolaylarında akla hayale gelmedik zulüm yapmış, bu yüzden söylenen yerdeki köyler geniş çapta boşalmıştır.

toprak düzenini bozmuştur. O sırada çevre köylerden Balkanda'ya çok sayıda ailenin göçtüğü, bu köyün demografik yapısı ile sahip olduğu geniş araziden anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın başlarından bu yüzyılın sonuna kadar yapılan tapu tahrirlerinde daha sonra Balkanda'ya ait olan topraklardaki köylerin ortadan kalktığı; buna karşılık Balkanda'nın nüfusu arttığı için 200 haneye ulaştığı görülmektedir. XIX. yüzyılın ortalarında yapılan sayımda ise Balkanda köyünde nüfusun bölgedeki diğer köylere göre arttığı gözlenmektedir (BOA, Maliye Nezareti Temettuat Defteri, no. 10: 206). Bu durum, Balkanda'ya geniş çapta göç olduğunu gösterir.

Bulunduğu konum itibarıyla, Oğuz Türk anlayışına uygun, yaylak ve kışlak hayat tarzını yaşamaya elverişli (Erdoğan, 1998: 79, 81-82)¹ olduğundan daha sonra Balkanda ile Beyşehir Gölü arasında, Selçuklulardan itibaren daha çok su başlarına kurulan ve halkı Müslüman Türk olan yakın köylerden (Erdoğan, 1998: 74)² Balkanda, sürekli göç almış; bu nedenle XX. yüzyılın başlarına kadar bu çevrenin en büyük, ekilir-dikilir arazisine sahip köyü olmuştur.

Balkanda köyünden başlayıp Beyşehir Gölü yönüne doğru uzanan ovadaki su kaynakları başında, muhtemelen XIII. yüzyıl başlarında kurulmuş; bu su kaynaklarının oluşturduğu düz arazideki bataklıklar yüzünden meydana gelen sağlıksız ortamda bu köylerin nüfuslarının gün geçtikçe azalmasına hatta tamamen ortadan kalkmasına neden olmuş; çevre sağlığını tehdit etmeyen ve eşkıyalık hareketlerine karşı kendisini savunacak stratejik konuma sahip olan Başpınar Çayı'nın kıyısındaki Balkanda'ya gelip yerleşmiş; oturdukları yerlerin merkezlerine, dönemin anlayışına göre yaptırdıkları mescit ve mekteplerin çevresinde mahalleler oluşturmuşlardır. Böylece Balkanda, Başpınar'ın yakınından başlayarak zaman içinde nüfus akışına paralel olarak Beyşehir Gölü'ne doğru akan suyun kenarında beş mahalleden meydana gelen büyük bir köy olmuştur. Muhtemelen günümüzde köyün ortasında bulunan mezarlığa kadar Mülazım, Işık ve Hatup mahalleleri batıya doğru genişlemiş; daha sonra nüfusun artışıyla mezarlığın ötesine, bugün yeni kurulan mezarlıklara hatta Tepecik ve Köybağı'nı içine alacak şekilde büyümüştür. Bugün de beş mahalleden meydana gelen Balkanda'nın XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkan Burunsuz dâhil olmak üzere altı mahallesi vardı. Bunlar, aşağıda kısaca incelenecektir.

Hacı Menteş/Başpınar Mahallesi: En eski mahalle, sonradan Hacı Menteş olarak bilinen Başpınar Camii'ni merkez olarak alan Başpınar Mahallesi'dir.

Orta Mahalle/Mülazım Mahallesi: İkincisi, belgelerde Orta Mahalle olarak geçen ve aynı adla anılan mabedin çevresinde kurulan mahalledir. Önceleri Başpınar Suyu'nun kenarında iken sellerin yığıldığı Orta Mahalle Mescidi, daha sonra Mülazım adını alan mescidin bugünkü bulunduğu yere inşa edilmesinden sonra bu mahalle, yeni inşa edilen Mülazım Mescidi'nin çevresinde genişlemiştir.

Işık Mahallesi: Üçüncüsü, yine Başpınar Suyu'nun kenarında, Mülazım Mahallesi'nin alt tarafında bulunan, sel baskınları yüzünden yıkılan Cihanzade

¹ Balkanda'da yaylak ve kışlak hayatı tarzı 1990'lara kadar sürmüştür. Yayla evlerinin birçoğu hâlen ayakta.

² Mesela Ferenez köyü böyledi.

Süleyman Ağa Mescidi'nin çevresinde oluşmuştur. Eski mescit ortadan kalkınca Işık Mescidi adıyla daha yukarıya bugünkü yere 1950'lerde yenisi inşa edilmiş; mahallede de Işık adı verilmiştir.

Hatıp Mahallesi: Dördüncü mahalle, Hatıp Mescidi'nin çevresinde oluşan yerleşim yeridir.

Süflâ/Aşağı Mahalle: İçel'de zorunlu olarak devlet tarafından iskân ettirilen yörüklerden Kiselioğlu ve Şeyhlü cemaatleri burada kalmak istememişler; bu durumda Beyşehir, Antalya, Konya, Isparta ve Akşehir sancaklarının topraklarında 1732'de yerleştirilmişlerdir (Halaçoğlu, 2014: 162). Daha önceki yüzyıllarda belgelerde adı geçmediğine göre, Balkanda köyünün aşağısında boş bulunan araziye XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde bu iki cemaatten birer grup, evler yapmışlar; Beyşehir yönünden gelen yolun hemen girişinde, soldan üçüncü sokağın içinde Süflâ Mescidi'ni inşa etmişler; mahalleye bulunduğu yerden ötürü Süflâ/Aşağı adını vermişlerdir (Akıncı, 2010: 35-36). Bu mescit, 1950'lerde inşa edilen Yeni Mahalle Camii aktif hâle getirilince yıkılmış; yeri Mehmet Ali Pekdemir'e satılmıştır. Burası şu anda bahçe durumundadır.

Burunsuz Mahallesi: Yakın zamana kadar köy statüsünde olan, günümüzde Hüyük ilçesine bağlı Burunsuz Mahallesi; eskiden Balkanda'nın da kurucusu kabul edilen Hacı Menteş'in yaylası idi (Yıldırım, 1980)¹. Uzun süre Balkanda'nın yaylası olarak kalmış²; nüfusu artınca XIX. yüzyılın ikinci yarısında önce Balkanda'nın mahallesi (Beyşehir Şer'iyeye Sicili, no. 243: 241-242); XX. yüzyıl başlarında ise köy haline gelmiştir (Vilâyet-i Salnâme-i Konya, 1288: 143; 1289: 129, 138; Beyşehir Şer'iyeye Sicili, no. 247: 119, 181-182; no. 256: 34; Darkot, 1961: 589). Bu köyün ilk mescidinin 3 Zilhicce 1317/4 Nisan 1900'de inşa edilmesi (Konyalı, 1991: 164); 1845 tarihli *Temettuat Defteri*'nde vergi kaydının bulunmaması ve Balkandalıların Görünmez köyü yakınında bağlarının mevcudiyeti (Küçükçayır, 1980) de bu yerleşim yerinin önce Balkanda'nın yaylası, sonra mahallesi, daha sonra Kireli nahiyesine bağlı yeni bir köy olduğunu göstermektedir.

VI. BALKANDA'YA GÖÇ EDEN KÖYLER

Beyşehir'le bugün Isparta'ya bağlı Şarkikaraağaç ve Yalvaç ilçeleri sınırlarına kadar uzanan düzlüklerde bulunan ve çoğu Beyşehir Gölü'ne akan su kaynaklarının çevresine 1071'den kısa bir süre sonra Türk boylarının gelip yerleştikleri, farklı isimlerle anılan köyleri kurdukları XV. yüzyılın ikinci yarısına ait Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Suyun bol olması ve çevresindeki düz araziye sürekli bataklık haline getirmesi, sıtmaya neden olmuştur. XX. yüzyıl başlarında bile bu sahada insanların sıkıntı çektikleri bilinmektedir (Dr. Nazmi, 1922: 142). Aynı şekilde XVI. yüzyılda bu yüzden birçok köyün halkı, yerlerini terk ederek yaşamaya elverişli yerlere

¹ Burunsuzlular, yaylanın sâhibi Hacı Menteş'in burnunu bir ayı kopardığı için köylerine Burunsuz, dendiğini anlatırlar.

² 1845 tarihli *Temettuat Defteri*'nde Burunsuz'dan vergi alınmadığına bakılırsa, Balkanda'nın mahallesi olması, bu tarihten çok sonradır.

yerleşmiştir (Erdoğan, 1998: 80). Beyşehir Gölü'nün kıyısında bulunduğu ve Kireli nahiyesinin merkezi olduğu arşiv kaynaklarında geçen Yarangözü ve buraya yakın Lağra ve Hamzalı adlı köylerde oturanlar, daha kuzeye göç ederek bugünkü Kireli kasabasına yerleşmişlerdir (Konyalı, 1991: 108, 262-363). Kireli, köyü bundan sonra nahiyenin yeni merkezi olmuş; ilerleyen yıllarda çevrenin bataklık haline gelmesi yüzünden Kireli yerine önce yaşamaya uygun yerde bulunan Balkanda, sonra Hüyük nahiyenin merkezi olmuştur.

Beyşehir Gölü'nün kuzeyinde, Eflatunpınarı'ndan akan suyun kenarında bulunan ve Kireli nahiyesinin en eski köylerinden biri olan Yelten'de (387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 46,49,50-51,67; Konyalı, 1991: 79, 183-184) oturanların bir kısmı, dışarıdan gelecek baskılara karşı korunmak için kalesi bulunduğu halde XVI. yüzyıldan önce, Beyşehir merkezine göç etmiş; burada kurdukları mahalleye kendi köylerinin adını vermişlerdir (Erdoğan, 1998: 73-74, 109-110, 162). Bunun dışında, burada oturanlar Selki köyüne göçmüş oldukları söylenebilir. Çünkü şu anda Yelten'in arazisi, Selkililerin elinde bulunmaktadır.

Bir diğer ortadan kalkan köy, bölgede Munufa olarak bilinen XVI. yüzyılda 75 haneden meydana gelen Ebülvefa'dır (Uzluk, 1958: 39; Konyalı, 1991: 150; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 51, 56). XX. yüzyıl başlarında, nüfusu muhtemelen su kaynakları arasında inşa edilen evlerde kaldığından yaygın olan sıtma hastalığı nüfusu gittikçe azaltmış¹; sonunda 1950'li yıllarda birkaç aile Köşk köyüne birkaçı Balkanda'ya göç etmiş; sonra tamamı Köşk'e yerleşmiş²; böylece ekilip dikilen arazileri Köşk köyü sınırları içine alınmıştır.

Günümüzde İmrenler Mahallesi'nin sınırları içinde bulunan geniş arazide isimleri mevki adı olarak hâlen yaşayan Umranlı/İmrenler, Bayathüyükü, Kayapınar, Ferenez, Uşakpınar, XVI. yüzyılda bile Kireli nahiyesine bağlı birer köy durumunda idi. XVII. yüzyılda bunların adları artık mezraa olarak geçmekte; daha sonra arazileri Balkanda sınırı içinde yer almaktadır. Bunlar aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Umranlı/İmrenler Köyü: Aslında İmrenler, Konya ve çevresi Osmanlı topraklarına XV. yüzyılın son çeyreğinde ilhak edildiği sırada Beyşehir vilayeti, Kireli nahiyesinde Balkanda'ya 7 km uzaklıkta, küçük bir dağ köyü idi (Uzluk, 1958: 24, 39; Konyalı, 1967: 414-415; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 50). Nüfusu gittikçe azaldığından XVI. yüzyılda halkı, Balkanda köyüne gelip yerleştiği için tamamen boşalmış; bundan sonra uzun süre Balkanda'nın sınırları içinde üç beş evden meydana gelen mezraa yani ziraat yapılan yer haline gelmiştir (Erdoğan, 1998: 248). Günümüzde evlerinin ve mezarlarının kalıntıları hâlen mevcuttur.

¹ 1950'lerde burada az sayıda evin ayakta olduğunu, burada tarlamız bulunduğu için çok iyi hatırlıyorum.

² Konyalı, bu köyün 1936'da Köşk'e göçtüğünü yazmaktadır (s.96). Ben 6-7 yaşında iken Munufalılar, Balkanda'ya göçmüş; bunlardan bir aile bizim eski evimize oturmuşlardı.

Bayathüyüğü Köyü: Bayat, 24 Oğuz boyundan biri idi (Orhonlu, 1987: 106). Bu halde Bayad Türkleri tarafından kurulan Kireli nahiyesine bağlı Bayathüyüğü köyü, günümüzde Köşk Mahallesi'nin arazisi durumundaki eski Ebülvefa'nın batısında, Beyşehir-Isparta yolunun kuzeyinde, Kireli yakınında olup XV. yüzyıl sonlarında 35; 1507'de 47, 1524'te 45, 1530'da 32 ve 1584'te 34 haneden meydana geliyordu (Konyalı, 1991: 148; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 50-56; Erdoğan, 1998: 247-249). Burada oturanlar, XVII. yüzyıl başlarında Balkanda köyüne göçmüş; arazilerini gününbirlik giderek ekip dikmişlerdir. Bu köyün adıyla anılan arazi, günümüzde İmrenler Mahallesi sınırları içinde bulunmaktadır. Bu köye ait Çukurkent yakınındaki bağlar, 1940'lı yıllarda bile Balkandalıların elinde idi¹. Bu, Bayathüyüğü köyünün Balkanda'ya göçtüğünü açık bir şekilde göstermektedir.

Kayapınar Köyü: Belgelerde adı geçen Kayapınar köyü, XVI. yüzyılda Kireli nahiyesine bağlı yerleşim yerlerinden biri olup (387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 53) Ebülvefa köyündeki Hacı Yusuf Zaviyesi ile Beyşehir'deki İsmail Ağa Medresesi'nin vakfı idi (Coşkun, 1996: 121; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 53). Günümüzde İmrenler Mahallesi sınırları içinde, aynı adla anılan mevkide, sulak bir alanın yakınında kurulmuş; muhtemelen sıtma yüzünden halkı XVII. yüzyılda Balkanda köyüne göçmüştür. 1980'lere kadar burayı ekip diken Balkandalılar, Kayapınar damları adı verilen odalarda kalır; pınarın yakınındaki boş çayırılık alanı harman yeri olarak kullanırlardı².

Ferenez Köyü: Sulak arazide kurulan, Kireli nahiyesine bağlı köylerden en eskisi olan Ferenez, XV-XVI. yüzyıllarda yaşanan köylerden biri idi (Uzluk, 1958: 24; Konyalı, 1991: 148; Erdoğan, 1998: 248). 1584'te oturan ev bulunmadığına göre 1550'lerde halkı Balkanda'ya göçmüştür. Şu anda arazisi Balkanda'nın sınırları içindedir. Yakınındaki Kayapınar köyü gibi önce mezraa haline gelmiş (Kahraman, 2009: 133); XVII. yüzyıl başlarında halkı, Balkanda köyüne göçünce ortadan kalkmıştır. Buraya yakın Munafa bağlarını, Balkandalılar ekip dikmektedir.

Uşakpınarı Köyü: Balkanda'nın güneybatısında, Beyşehir-Isparta yoluna bağlanan yol üzerinde, Uşakpınarı adı verilen su kaynağının yakınında kurulan dokuz hanelik küçük bir köydü (Konyalı, 1991: 153). XVI. yüzyıldan sonra belgelerde mezraa olarak geçtiğine bakılırsa (387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530): 117; Kahraman, 2009: 133), bu yüzyıldan sonra halkının Balkanda'ya göçtüğü, arazilerini buradan giderek ekip diktikleri söylenebilir. Balkandalılar, bu pınarın batısındaki geniş çayırılık alanı harman yeri olarak kullanır³; hasat mevsiminde burada 40-50 gün kalır: pınarın yakın çevresinde

1 Teyzem Ayşe Küçükçayır'la onun küçüğü annem Alime Küçükdağ, çocukluklarında Çukurkent'teki bağlarına bağ bozumuna giderken şenlik yaptıklarını anlatırlardı. Çukurkentli Ak Yusuf, 1964'te babamı ziyarete gelmiş; bu bağları Çukurkentlilerin işgal ettiğini, kendisine düşen hissenin sahibi Balkandalı kişiyi bulup bir miktar para vererek helâlleştirdiğini anlatmıştır.

2 Çocukluğumda bu damlardan birinde kalarak yakınındaki tarlalarımızı süren babama haftada birkaç defa yemek götürdüm.

3 Burada bizim de harman yerimiz vardı.

bulunan tarlalarda yetiştirdikleri arpa, buğday gibi tarım ürünlerini düvenle sürüp mahsul ve samanı Balkanda köyüne öküz kağnısı ve at arabalarıyla taşırlardı.

VII. BALKANDA KÖYÜ SINIRLARI İÇİNDEKİ YOLLAR

Beyşehir sancağı, Konya'yı güneyindeki Akdeniz sahiline ve Batı Anadolu'ya bağlayan büyük antik askerî ve ticari yollar üzerinde bulunmaktadır (Erdoğan, 1991: 27-30). Bu tarihî yollardan ikisi Beyşehir Gölü'nün kuzeyindeki Sultan dağlarının güneyinden Isparta yönünde uzanmaktaydı. Bunlardan en önemlisi Konya'dan çıkıp Yalvaç'a oradan da Ege kıyılarına uzanan Roma döneminde açıldığı bilinen Yenidoğan, Çamlıca, Selki köylerinden Balkanda'nın bahçelerinin içinden batıdaki Görünmez, Çavuş ve Hüyük köyleri yönüne, oradan da Yalvaç'a doğru uzanır; çevre halkınca Uluyol olarak adlandırılırdı.

Göçler nedeniyle arazisi XVII. yüzyılda Beyşehir Gölü'ne kadar genişleyen Balkanda köyünün sınırları içindeki geçen ikinci büyük yol, Antalya'dan başlayıp Manavgat'a buradan Beyşehir'e, Beyşehir Gölü'nün kuzeyinden geçerek Şarkikaraağaç'a oradan da hemen ilerisinde bulunan daha önce zikredilen Uluyol'a bağlanırdı.

Yukarıdaki iki önemli yoldan başka Balkanda'yı çevre köylere ve yaylalarla geniş ekim-dikim alanlarına bağlayan tarihi Eski çağlara kadar indiği tahmin edilen tali yollar da vardı. Bunlar, dağlık bölgede genelde vadiler içinden geçmekteydi. Bugün çağa uygun olarak ıslah edilen bu yolların çoğu asfaltlanmış etkin olarak kullanılır hale getirilmiştir.

Balkanda'yı çevre yerleşim yerleri ile Konya ve Isparta'ya bağlı ilçelere bağlayan yollar da vardı. Burunsuz'dan ve bu köyün doğusundan kuzeye doğru uzanan dar bir vadi boyunca Obruk mevkiinden İmrenler yaylasına buradan Abdurrahman ve Gancı yaylalarının önünden Gökbudak köyüne oradan da Çiğilden sola dönerek Ilgın'a; sağa dönerek Konya-Beyşehir yoluna bağlanan dağ yoludur.

Balkanda'yı Konya'ya bağlayan Uluyol'un sağındaki Selki'ye bu köyü doğu yönünde ilerleyince solda Çamlıca köyü bulunmaktadır. Çamlıca'ya Balkanda'dan doğu yönünde, tepeler arasındaki yoldan da gidilir, bu köyden Yenidoğan'dan geçen Konya-Beyşehir ana yoluna ulaşırdı. Uluyol'u batı yönünde takip edince Görünmez köyü ile Hüyük ilçe merkezine solda tali yolla bu ana yolla bağlanan Köşk, sağda Burunsuz köyüne bağlanmaktadır. Hüyük merkezine Burunsuz, Mutluköy üzerinden de ulaşılmaktadır. Beyşehir ilçe merkezine Beyşehir-Şarkikaraağaç arasında uzanan yola Balkanda'dan Beyşehir Gölü yönüne gidilince Yelten'den sola dönülerek ulaşılmaktadır.

Balkanda ile Beyşehir Gölü arasındaki araziye Munafa bağları yönüne Balkanda-Beyşehir yolundan sağa ayrılan tali yol uzanmakta; bu yol, Beyşehir Gölü istikametinde gidildiğinde sağa Munafa'ya; sola gidildiğinde ise Kayapınar mevkiine ayrılmaktadır.

VIII. KAMU YAPILARI

A. Balkanda'nın Cami ve Mescitleri

Müslüman Türkler, bir yere yerleşmek istediğinde devlet, mescit, cami ve mektep yaptırılmaları şartıyla buna izin verirdi. Arşiv kaynakları ile ayakta kalan eserlerden aynı süreçten Balkanda köyünün de geçtiği söylenebilir. Burada Balkanda köyünde inşa edilen cami, mescit, mektep, medrese, köy odası binaları kısaca verilecektir.

Cami, İslam Dini'nin en önemli belirleyicilerindendi. Bunun için bir köy kurulurken orada cami yapılması gerekirdi. Balkanda'nın cami ve mescitleri, Osmanlı döneminde altı adet olup Halis Akıncı, bunların tamamını tespit etmiştir (Akıncı, 2010: 29-36). Nüfusun artışına paralel olarak mescitlerin tamamı 1950'li yıllarda camiye çevrilmiştir.

Hacı Menteş Camii: Balkanda'nın 1950'lere kadar ilk ve tek camisi Hacı Menteş Camii olup XIII. yüzyılda köy kurulduğu sırada bu cami inşa edilmiş olmalıdır. Cemaatin artması nedeniyle XIX. yüzyılda genişletilerek inşa edildiği tahmin edilmektedir. 1970'lerde gerçekleştirilen kaçak onarımlar yüzünden orijinalliğini kaybetmiştir.

Kızılca Mescidi: Zülfikâroğlu Mahallesi'nde bulunduğu XVIII. yüzyıl başlarındaki belgelerde geçen Kızılca Mescidi, XVII. yüzyıl sonlarında Zülfikâroğlu tarafından tamir edildiği için Hacı Menteş Camii'ne kısa bir süre bu ad verilmiş olmalıdır. Hacı Menteş Camii'ne dair 1704 tarihli bir belgedeki bilgi (VAD, no, 1141: vr. 79a) bunu doğrulamaktadır.

Şeyh Abdülcélil Mescidi: İlk imam atamasının 1704'te yapıldığına bakılırsa, XVII. yüzyıl sonlarında inşa edilmiştir. Hangi mahallede bulunduğu dair bilgi bulunmamaktadır. Mescide hatip tayin edildiğine dair beratın mevcudiyeti, bu mescidin de o zamanlar köyün tek camisi durumundaki Hacı Menteş Camii'ni onartan Abdülcélil'in adını almış olmasıdır.

Orta/Mülazım Mahalle Mescidi: Yukarıda kısaca değinildiği üzere, Osmanlı döneminde çay kenarında iken selin yığıldığı Orta Mahalle Mescidi, daha sonra, muhtemelen XIX. yüzyılda, bugünkü Mülazım Mahallesi'ndeki yerine yeniden inşa edilmiştir.

Hatıp Mahalle Mescidi: Bugünkü Hatıp Camii'nin bulunduğu yerde idi. Eski yapı, XIX. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir. 1960'larda yıktırılarak yerine şu anda ayakta olan betonarme cami yaptırılmıştır.

Süflâ/Aşağı Mahalle Mescidi: XVIII. yüzyıl başlarında kurulduğu tahmin edilen bu mescit yıktırılmış; yenisi daha kuzeyde, mahallenin ortasında 1950'lerde inşa edilmiştir.

Cihanöglü Süleyman Ağa/Işık Mahalle Mescidi: İlk imam ataması 1735'te yapıldığına göre, bu tarihte inşası tamamlanmış olmalıdır. Başpınar Çayı'nın kenarında iken sel suları bu mescidi yıkmış; yenisi Işık Mahalle Mescidi adıyla aynı mahallede yapılmıştır.

Yukarıdakiler dışında, köyün batı yönünde genişlemesi sonucunda 1980'lerden sonra İsmail Çınar'ın Tepecik yakınlarında yaptırdığı cami ile 2010'lu yıllarda TOKİ evleri bölgesinde Mevlüt Aras tarafından inşa ettirilen camidir.

B. Osmanlı Döneminde Eğitim Yapıları

a) Mektepler

Günümüzde sadece ibadethane olarak bilinen mescit ve camiler, aynı zamanda birer eğitim kurumu idi. Türkiye Selçuklu ve Karamanoğullarının hâkimiyetleri döneminde, Balkanda köyünde mektep bulunduğuna dair şimdilik bilgiye rastlanılmamıştır. Genel uygulamaya göre, Hacı Menteş Camii'nde çocuklara eğitim verilmiş olmalıdır. Osmanlı döneminde mescit ve camilerin bitişiğinde birer de mektep bulunduğu bilinmektedir (Bozkurt, 2004: 5).

Hacı Menteş Camii Mektebi: Balkanda'daki her mahallede mescitlerin içinde veya yakınında, o mahallede oturanların çocuklarının devam ettiği mektepler vardı. Köyün en eski mabedi olan Hacı Menteş Camii'nin girişinde, sağ taraftaki oda mektep idi.

Mülazım Camii Mektebi: Mülazım Camii'nin doğusundaki müstakil salon, Mülazım Mahallesi'nde sakin ailelerin çocukları için mektep olarak inşa edilmişti.

Işık Mahalle Mektebi: Engebeli arazide yapıldığı için iki katlı olan Işık Mahalle Mescidi'nin doğu, cephesine açılan kapıdan girilen zemindeki salon, mektep olarak tahsis edilmişti.

Hatıp Mahalle Camii Mektebi: Eski mescitte batı yönüne açılan kapının girişinde, soldaki bölüm mektep idi. Yeni yaptırılan caminin altı mektep olarak kullanılmıştır.

Aşağı Mahalle Mektebi: Eski mahalle mescidi, çocuk okutmaya uygun olmadığı için sonradan yaptırılan caminin bulunduğu yerde, tek oda şeklinde inşa edilmişti. Buradaki mektep yıktırılmış; yerine iki katlı cami yaptırılmış; güneyinde, zemindeki geniş bir salon mektep olarak tahsis edilmiştir.

b) Medrese

Osmanlı Devleti'nde medrese, mektepten sonra devam edilen eğitim kurumu idi (İpşirli, 2003: 327). Beyşehir'e bağlı en kalabalık köylerden biri olan Balkanda'da XIX. yüzyılın son çeyreğinde bir medrese mevcut idi (BOA, EV. MKT. CHT. 379/127). Maarif Nezareti kayıtlarında bu medreseye ilk müderrisi Hafızoğlu Abdurrahman Efendi olduğu için "*Abdurrahman Medresesi*" denmiştir. Burada sekiz talebe okumakta idi (Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, 1319: 844-845). Eskilerin anlattığına bakılırsa medrese, Hafızoğullarının evine bitişik olarak yaptırılmış; kapanınca bu mekân, köy odası olarak kullanılmıştır¹. Müderrislik yapanların isimlerine *Şer'îye Sicil* kayıtlarında rastlandığına göre (Beyşehir Şer'îye Sicili no. 259: 103, 120), 1910'lu yıllara kadar burada eğitim-öğretim yapılmıştır.

IX. CUMHURİYET DÖNEMİ EĞİTİM KURUMLARI

Balkanda Halkevi: Atatürk ilke ve inkılaplarını topluma benimsetmek amacıyla 1932'de Türkiye'de resmen 14 adet kurulan Halkevlerinin sayısı kısa sürede 478'e ulaşmış; 1951'de kapatılmıştır (Aslan, 2007: 8-19).

Büyük şehir ve kasabalarda öncelikle kurulan Halkevi binalarının Balkanda köyünde muhtemelen 1940'larda inşa edilmesi, Türkiye'de olup bitenlerin

¹ Rahmetli babam, çocukluğumda medresenin yeri olarak bu odayı söylemişti.

yakından takip edildiğine işaret etmektedir. Hatıp Camii'nin batısında olup 1950'li yıllarda belediye binası yapılmış; daha sonra satılan ve yıkılarak yerine ev yapılan Balkanda Halkevi'nin kapısı ve penceresinin henüz takılmadığına bakılırsa¹ 1950'deki iktidar değişikliğinden kısa süre önce inşa edilmiş; Halkevleri 1951'de kapatılınca işlevsel duruma gelmemiştir.

Balkanda İlkokulu/İmrenle İlkokulu-Ortaokulu: Cumhuriyetten sonra eğitim anlayışında meydana gelen değişikliğe uygun olarak 1928'de şimdiki Orman Koruma binasının doğusunda büyük bir okul yaptırılmış; bu yeterli gelmeyince ikinci okul, bugünkü Köy Meydanı'nın 300 m batısında inşa edilmiştir. Daha sonra Hatip Mahallesi'nde, Mustafa Bülbül'ün evinin yakınında yeni bir ilkokul bina edilmiştir. Eğitim zorunlu olarak sekiz yıla çıkarılınca, mevcut ilkokul binası yeterli gelmemiş; 1992'de eski Belediye'nin kuzeybatısında yenisi yapılmıştır.

İmrenler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi: Tepecik'te 1990'lı yıllarda halkın hastane olarak yaptırdığı dört katlı bina 2011'de Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne tahsis edilmiştir.

X. ODALAR

Odalar, köylerde hayırseverlerin yaptırdığı binalardır. Burada köye dışarıdan gelenler, misafir edilirdi. Balkandalılar misafirperverdir. Bu sebeple köyde 10 adet oda bulunmaktadır. Önce Balkanda köyündeki odaların özellikleri ile kullanılış amaçları üzerinde genel hatlarıyla durulacak, sonra odaların listesi verilecektir.

Balkanda köyündeki odaların tamamı genelde iki katlıdır. Geniş bir salondan meydana gelen üst kata merdivenle çıkılır. Kapıdan, tahta parmaklıklarla veya sağlı sollu yükük ve gusülhane olarak kullanılan dolaplarla ayrılmış, bir hole girilir. Esas salona buradan geçilirdi. Üzerleri kara dam olup, tavanları buna uygun olarak yan yana sıralanmış kalın ağaçlarla örtülüdür. Alt kat, misafirin hayvanını koymasına için ahır olarak yapılmıştır.

Misafir ağırlamanın dışında odalar değişik amaçlar için de kullanılırdı. Erkekleri burada bir araya gelip oturur; köyden muhtar olarak seçilen kişinin evine en yakın oda, muhtarın çalışma bürosu haline getirilir; buraya “*Muhtar Odası*” denirdi. Köyle ilgili resmî işler burada görüldüğü için köye gelen memur, amir ve jandarmanın da aynı odada ağırlanırdı. Mahallinde keşif yapan hakim taraflarla burada görüşür; dolayısıyla mahkeme binası olarak da kullanılmış olurdu.

Ekin-harman işi bitince dışardan gelen seyyar sanatkârlar, odalardan birinde ikamet eder ve sanatlarını oralarda icra ederlerdi. İşini para karşılığında yapan misafir sanatkârın yemeği ile hayvanlarının yemi mahalleli tarafından parasız olarak verilirdi.

Balkanda köyündeki odalar, uzun kış günlerinde, gündüz çocukların akşam da yetişkinlerin devam ettikleri okul durumunda idi. Okuma yazma bilen biri herkesçe sevilen kitaplardan birini, odada toplananlara okurdu. Bunlar, Yazıcıoğlu Meh-

¹ Çocukluğumda arkadaşlarla bu binanın içinde saklambaç oynardık.

med (ö. 1451)'in Muhammediyye (VAD, no. 1107: 44)1 adlı manzum ve Ahmed Bican'ın Envârü'l-Âşıkîn adlı eseri (Çelebioğlu, 1989: 49-51) ile, peygamberlere ve ashabın hayatlarına dair kitaplar idi. Uzun kış gecelerinde, odanın bulunduğu mahalledeki erkekler, yatsı namazını kıldıktan sonra odada toplanır; sohbet edip eğlenirdi.

Düğün ve nişan gibi özel günlerde salonu geniş odaların birinde gençler toplanıp eğlenirdi. Ramazan Bayramı'nda erkekler, bayram namazını kıldıktan sonra evinin bulunduğu en yakın odada toplanır; evden getirdikleri yemekleri burada birlikte yerler; gruplar halinde gelen köy çocuklarının bayramlarını kutlardı. Eşi odada oturan kadınlar, dışarıdan komşu kadınlarla oturup yemeklerini yerlerdi.

Odalar, kahvehanelerin açılmasından sonra yavaş yavaş eski aktivitesini kaybetmeye başlamış; yeni yolların açılması ve motorlu araçların çoğalması; en önemlisi ekonomik imkânların eskiyle mukayese edilemeyecek şekilde değişmesinden dolayı terk edilmiştir. Şu anda Balkanda köyündeki odaların birçoğu ya yıkılmış ya da yıkılmaya terk edilmiş durumdadır. Medeniyetimizin bu önemli işaret taşları Hüyük Belediyesi'nin önderliğinde bir proje dahilinde restore edilmeli ve işlevselleştirilmelidir.

Balkanda Köyündeki Odalar

(Beşehir yolu tarafından başlayarak sırasıyla)

- Cambazlar/Cünnazlar	- Karasüller
- Çiniler	- Ali Ağalar
- Şevkiler	- Haydutlar
- Muratlar/Hakalmazlar	- Uyuzlar
- Şakirler	- Ali Ağanın Yusufun Odası
- Vahapoğulları	- Kalaycılar
- Topallar	- Topal Osman
- Hafizoğlu	- Karadağlar
- Hacı Mehmetler	- Emirsener
- Kafalar	- Tekeloğlu
- Oğuzlar/Hasan Çavuşlar	- Başçavuşlar
- Erikçiler	- Eldem
- Hacıoğlu	- Durmuş Efendiler
- Osman Efendiler	- Mercimacılar
- Tahir Çavuş	- Dönmeler
- Hamzaoğulları	

Değirmenler

Balkanda köyünün üst tarafında bulunan Başpınar Çayı'nın üzerinde altı adet su değirmeni çalışıyordu. Günümüzde hiçbiri ayakta bulunmayan su değirmenleri suyun akış yönüne göre sırası ile verilecektir.

1 Muhammediyye, sadece köylerde okunmazdı. Şehir merkezlerinde, daha çok merkezî camilerde, özel olarak bu iş için atanmış görevliler tarafından cemaate okunurdu.

- Hafızın Değirmeni
- Yengel/Durmuş Efendi Değirmeni
- Burunsuz Değirmeni
- Borucunun Değirmeni
- Şevkinin/Hanımın Değirmeni
- Öz Değirmeni

XI. ÇEVRE

İmrenler Mahallesi, kuruluş olarak doğusundaki bahçelerle kuzeyinden ormanlarla batı ve güneyinden ekilip dikilen arazilerle çevrili yeşillikler ortasında bir yerleşim yeridir. Hüyük Belediyesi, bu avantajlı konumuna rağmen İmrenlerde daha önceliklere ilaveten parklar düzenlemekte, daha iyi yaşanır bir yer haline getirmeye çalışmaktadır. Burada İmrenler Mahallesi'ndeki parklar verilecektir.

- Havuzlu Park
- Başpınar Parkı
- Çevre Bakanı Fevzi Aytekin Piknik Alanı
- Halı ve Çim Saha

SONUÇ

Sonuç olarak eski adı Balkanda olan İmrenler Mahallesi, Başpınar'dan çıkan akar suyun kenarında kurulmuştur. Bulduğu yer, insan yaşamına elverişli olduğundan, Beyşehir Gölü'ne kadar uzanan ovada, su başlarının çevresinde kurulan köylerden buraya XVII. yüzyılda vuku bulan göçler sonucu nüfusu artmış; buna bağlı olarak köy, çevre yerleşim yerlerine göre daha çok büyümüştür. XX. yüzyılın ortalarından itibaren şehirlere gerçekleşen göçler nedeniyle gelişmesi durmuş; bugün yeterli nüfusa sahip olmadığı için belediye statüsünü kaybetmiş; Hüyük ilçesine bağlı mahalle haline gelmiştir. Mahalle dışında oturanlar, yaz aylarında buraya gelmekte, huzurlu bir tatil yapmaktadırlar. Eskiye göre maddi imkânları çoğalan İmrenlilerin emekliliklerini burada geçirecekleri, buna bağlı olarak eski günlerini aratmayacak şekilde daha da büyüyeceği tahmin edilmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), I, Ankara (1996): Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
 Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (Kısaltma: BCA), 030-11-1-154-19-18; 17-18; 030-11-1-23-31-15; 30-11-1-0/249-1-4.
 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Kısaltma: BOA), DH. İ. UM. EK-H-6-03-1335; *Maliye Nezareti Temettuat Defteri*, no. 10, 206; *ML. VRD. TMT Defteri*, no. 10206; EV. MKT. CHT. 379/127.
Beşehir Şer'îye Sicili, (Kısaltma: BŞS), no. 243, 247, 256, 259.
Fatih Devrinde Karaman Eyâleti Vakıfları Fihristi (1958). (haz. Feridun Nâfiz Uzluğ), Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
Karaman Şer'îye Sicili, no. 277.
Konya Şer'îye Sicili, no. 36.
 Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (Kısaltma: VAD), no. 1107, 1110, 1141.
XVI. Yüzyıl Başlarında Karaman Vilâyeti Vakıfları (2019). (yay. haz. S. Ali Kahraman), Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

Diğer Kaynaklar

- AKDAĞ, M. (1975). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Ankara: Tekin Yayınevi.
 AKINCI, H. (2010). *Osmanlı Döneminde Kırelî Kazası Hüyük İlçesi ve Köyleri Vakıf Eserleri*, Konya: Çizgi Yayınları.
 AKYILDIZ, A. (2006). Muhtar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 31, s. 51-53). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
 ASLAN, N. (2007). *Bursa Halkevi Uludağ Dergisi ve Türk Devrimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
 BAHAR, H. (2021). Beşehir'de Tarih Boyunca Ulaşım ve Yol Ağları. H. Muşmal (Ed.). *Beşehir Araştırmaları (Tarih, Kültür, Sanat, Turizm, Sanayi ve Ticaret Şehri Beşehir Kitabı)* içinde. Konya: Palet Yayınları.
 BALCI SİVRİKAYA, S. (2019). *Balganda'dan İmrenler'e*, İstanbul.
 BAYKARA, T. (2002). Kaza. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 25, s. 119-120). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
 BERK, M. F. (2021). Din, Medeniyet ve Şehir: Beşehir Örneği. H. Muşmal (Ed.). *Beşehir Araştırmaları (Tarih, Kültür, Sanat, Turizm, Sanayi ve Ticaret Şehri Beşehir Kitabı)* içinde. Konya: Palet Yayınları.
 BOZKURT, N. (2004). Mektep. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 29, s. 5-6). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
 COŞKUN, F. (1996). 888/1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri, Tanıtım, Tahlil ve Metin (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
 COŞKUN, İ. & KILIÇ, N. (2019). Hitit Kutsal Su Tapınaklarından Eflatunpınar ile İlgili Değerlendirmeler. H. Çiftçi, Y. Ağanoğlu (Ed.), *Ispek 3. Uluslar arası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* içinde (ss. 313-325), Türkiye: Van.

- ÇELEBİOĞLU, Â. (1989). Ahmed Bican. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, s. 49-51). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- DARKOT, B. (1961). Beyşehir. *İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 2, s. 589). İstanbul: MEB Yayınları.
- ERDOĞRU, M. A. (1998). *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- ERDOĞRU, M. A. (2004). *Beyşehir Sancağının 1584 Tarihli Nüfus Sayımsı (Beyşehir, Seydişehir, Bozkır)*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- GAVAS SİR, Ö. (2018). Çankırı-Çorum-Amasya Hattı Üzerindeki Hitit Yerleşimlerinin Lokalizasyon Sorunlarıyla İlgili Genel Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2) s. 1251-1264.
- GÜMRAH, A. (2016). *Taşkent (Pillonda) Tarihi ve Pillondalılar*. Konya: Taşkent Belediyesi.
- HALAÇOĞLU, Y. (2014). *XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: TTK.
- İNALCIK, H. (1995). Eyâlet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 11, s. 548-550). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İPŞİRLİ, M. (2003). Medrese (Osmanlı Dönemi). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 24, s. 327-333). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kâtib Çelebi (2009). *Kitâb-ı Cihânnümâ* (tıpkı basım), Ankara: TTK.
- KONYALI, İ. H. (1967). *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Âbideleri*, İstanbul: Baha Matbaası.
- KONYALI, İ. H. (1991). *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Beyşehir Tarihi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi fen-edebiyat Fakültesi Yayınları.
- KÜÇÜKÇAYIR, A. (10 Eylül 1980). İmrenler ev hanımı, “Bağ Bozumu” adlı görüşme, Konya.
- KÜÇÜKDAĞ, Y. (1977). *Karapınar Sultan Selim Külliyesi*, Konya: Karapınar Belediyesi.
- KÜÇÜKDAĞ, Y. (1996). *Armutlu*, Konya: Konbassan A.Ş.
- KÜÇÜKPINAR, Y. (13 Kasım 2022). İmrenler Mahallesi sakinlerinden, “Balkanda köyünün Geçmiş” adlı görüşme, İmrenler.
- NARİN, H. (2000). *İmrenler Kasabası, Tarih-Coğrafya, Gelenek-Görenek ve Adetleri*, Beyşehir.
- NAZMÎ, Dr. (1922). *Türkiye'nin Sıhî-yi İctimâi Coğrafyası Konya Vilâyeti*, Ankara: TBMM Yayınları.
- ORHONLU, C. (1987). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*. İstanbul: Eren Yayınları.
- ORTAYLI, İ. (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: TTK.
- Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye* (1319). İstanbul: Maarif Nazırlığı.
- SARIKÖSE, B. (2009). *Sille*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- TUNCEL, M. (2001). Karaman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 24, s. 444-447). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Vilâyet-i Salnâme-i Konya*, 1285. Konya: Konya Vilayet Matbaası.
- Vilâyet-i Salnâme-i Konya*, 1288. Konya: Konya Vilayet Matbaası.
- Vilâyet-i Salnâme-i Konya*, 1289. Konya: Konya Vilayet Matbaası.

YILDIRIM, S. (10 Eylül 1980). Konya İmam-Hatip Okulunda Meslek Dersleri Öğretmeni, “Burunsuz Köyü” adlı görüşme, Konya.

